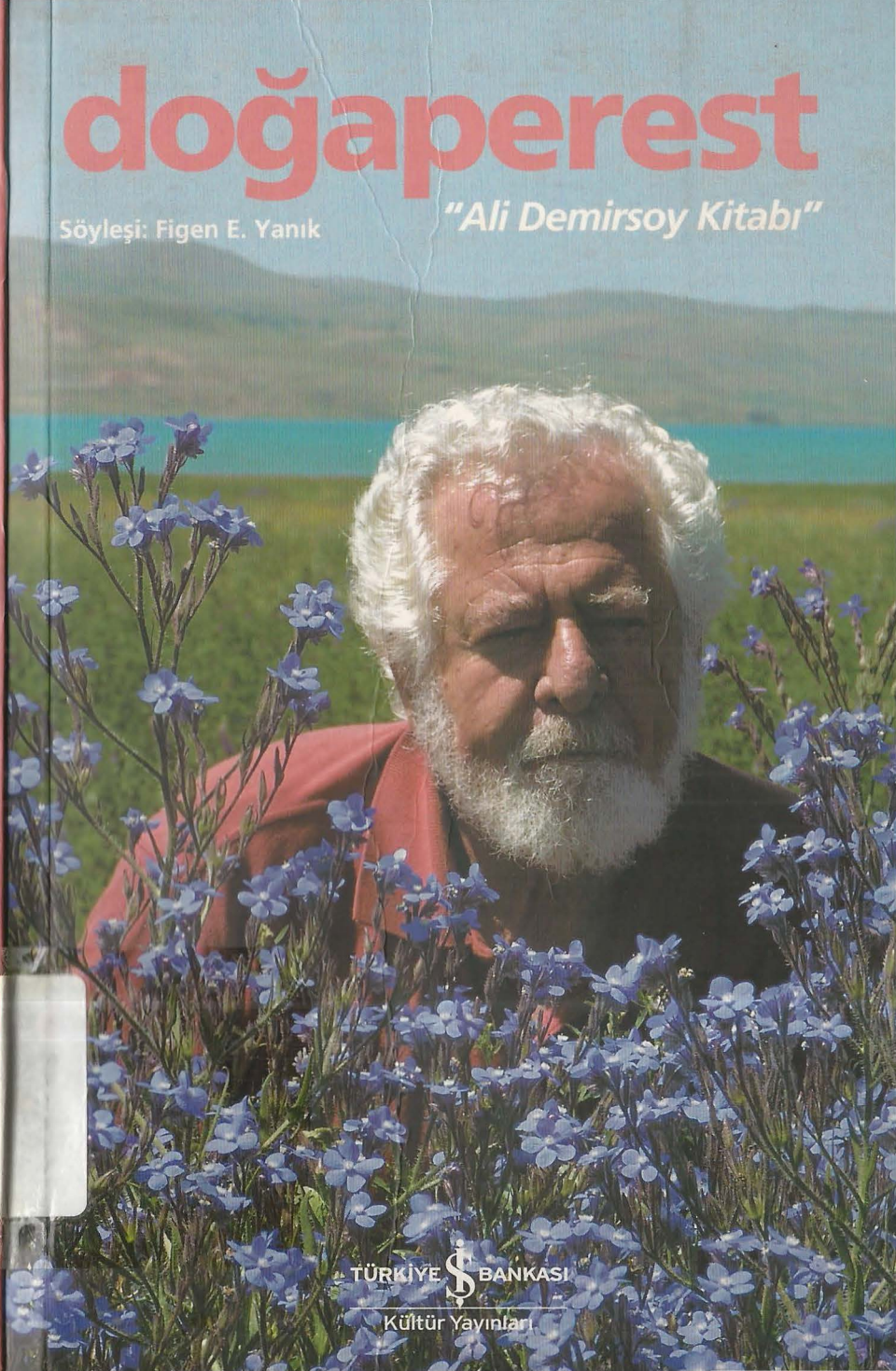
doğaperest

"Ali Demirsoy Kitabı"

Söyleşi: Figen E. Yanık

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

"ali demirsoy kitabı" doğaperest

Genel Yayın: 950

FİGEN E. YANIK – 1962 yılında Aksaray'da doğdu. Ortaöğrenimini Özel Darüşşafaka Lisesi'nde, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. 1978-80 yılları arasında *Aydınlık* Gazetesi Dış Haberler Servisi'nde çalıştı. *Ana Brittanica Ansiklopedisi*'ne İngilizceden çeviriler yaptı, Maryann Keller'ın *Otomobil Devlerinin Yarışı* adlı kitabını Türkçeye kazandırdı. 1998 yılından bu yana Özel Darüşşafaka Lisesi'nde İngilizce öğretmeni olarak çalışıyor.
Figen E. Yanık'ın Eylül adında bir kızı var.

NEHİR
SÖYLEŞİ
—17—

DOĞAPEREST

ALİ DEMİRSOY KİTABI

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2003

SÖYLEŞİ
FİGEN E. YANIK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: 3000 ADET, MAYIS 2006

ISBN 975-458-753-1

BASKI
ŞEFİK MATBAASI
(0212) 472 15 00
MARMARA SANAYİ SİTESİ M BLOK 291
İKİTELLİ 34306 İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulturyayinlari.com.tr

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

doğaperest

ALİ DEMİRSOY KİTABI

Söyleşi Figen E. Yanık

Nehir Söyleşi

ÖNSÖZ

Çok satan kitaplardan biri olan *Ferrari'sini Satan Bilge*'de şöyle bir cümle var: "Dünyadaki en mutlu, en sağlıklı ve hoşnut insanların kimler olduğunu araştırırsan, her birinin, yaşamdaki tutkularını keşfetmiş ve günlerini bununla uğraşarak geçiren kişiler olduğunu göreceksin." İşte Prof. Dr. Ali Demirsoy, tutkusunu keşfetmiş o mutlu insanlardan biri. Dünyaya bin kere daha gelse, yine biyoloji ile uğraşmak isteyeceğini ve başka işlerle uğraşanlara acıdığını söyleyecek kadar tutkuyla seviyor işini.

Ali Demirsoy, kitabın adından da anlaşılacağı gibi bir doğaperest. Ancak o aynı zamanda bir bilimperest de. Farsça kökenli bir sonek olan "perest" tapmak, tapma derecesinde sevmek demek; bilime nasıl baktığınıza bağlı olarak bilimperestlik bir kusur olarak da görülebilir. Ali Demirsoy için ise, bu bir kusur değil, bir iltifat. O, dünyanın yalnızca bilimin rehberliğinde daha güzel, daha yaşanmaya değer bir yer olacağına inanıyor.

İngiliz dilinde *self-made* dedikleri türden bir insan Ali Demirsoy. Yani ona sunulan olanakların içine doğmamış, kendi kendisini yetiştirmiş ve bir anlamda yaratmış. Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı bir köyde başlayan yaşamıyla, bugün geldiği noktada sahip olduğu her vasıf için ciddi emekler vermiş. Katettiği yola ilişkin kendisi şöyle diyor: "Ne yapalım, Oxford'da eğitim görmedim. Elimden gelenin en iyisini yapmaya çalıştım ve bu kadarını yapabildim."

Bu söyleşi için onunla farklı mekânlarda pek çok kez görüştük. İki kez de TÜBİTAK'ın uluslararası bilim olimpiyatlarına hazırlık kampında bir araya geldik. Günlük yaşamı içinde onu daha ayrıntılı gözlemleyebildiğim bu kamp-

larda şu özelliği hemen dikkatimi çekti: Pek çok meslektaşının aksine, o hemen bulunduğu yerin insanlarının arasına karıştı ve onlarla koyu sohbetlere daldı. Onlara gayet sade bir dille "büyük patlamayı", "kara deliği" anlattı ve onların, "Peki hocam dinimizdeki kıyamet nedir" tarzında sorularını pozitif bilimle cevapladı. Ali Demirsoy'un, sıradan insanlarla onların anlayacağı dilde konuşmayı asla başaramayan, fildişi kulesinde oturan bilim insanlarından olmadığını gördüm.

Ekşi Sözlük'te onun için yazılmış şöyle bir madde var: "Okulun sera kısmında yere çömelmiş bir şekil görüldüğünde şaşırılmaması gereken kişidir Ali Demirsoy. Hemen danışmana koşulur, 'Hocam Ali Demirsoy gelmiş ama yerde oturuyor, bir şey mi var' diye sorulur ve 'Gördüm, yok bir şey. Bir solucan bulmuşlar, türünü tespit etmeye çalışıyor' cevabı alınır." Kendisini tanıyınca bu tarifte hiçbir abartma olmadığını gördüm. Gittiği her yerden Ankara'ya, poşet poşet tohum taşıdığına bizzat şahit oldum. O bölgeye has sebze, meyve ya da çiçek tohumlarını tespit ediyor, hiç üşenmeden peşlerine düşüyor ve denemek için Ankara'ya götürüyor. Refleks olarak doğadaki her canlıya ilgi gösteriyor.

Onu bu kitapla tanıyacak olan okuyucular, sesini duyamayacakları için tam olarak tanımış sayılmayacaklar belki de. Coşan, taşan enerjisiyle doğru orantılı gür bir ses ve Eğin şivesiyle konuşuyor. Eğin Türkçesinin daha "ekonomik" olduğuna karar verdiğinden bu yana İstanbul Türkçesiyle konuşmaya çalışmaktan vazgeçmiş. Bulunduğu ortamda asla hüzün ve kasvet olmadığını gördüm. Coşkusunu yanındaki herkese bulaştıran bu insanı hüzünlü görmek imkânsız. Galiba bu yanını kendisine saklıyor.

Biyografilerde en büyük tehlike, görüşülen kişilerin kusursuz insanlar ya da gerçekte olduklarından çok farklı kişilikler olarak yansıtılmasıdır. Görüşmeyi yapan kişinin buna dikkat etmesi ve gerçeğe en yakın fotoğrafı çekebilmek için o kişinin zaaflarını ve günahlarını da kurcalaması ge-

rekir. Ben bu konuda hiç zorlanmadığımı söyleyebilirim; çünkü ancak hem kendisiyle barışık hem de zeki olan insanlarda rastlayacağımız gibi, Ali Demirsoy kaçamak cevaplara sığınmadan, kusurlarını dobra dobra ortaya koydu. Benim gördüğüm zaaflarından biri pohpohlanmaya olan düşkünlüğüydü ve işte buna verdiği cevap şuydu: "... Pohpohlanmaya hep ihtiyaç duydum. Bugün dahi, pohpohlanma ihtiyacım olduğunda o zemini hazırlamakta usta olduğumu söyleyebilirim. Ne yapayım; bu da benim ruhsal gıdam. Bir de başka insanların da pohpohlanmaya ihtiyacı olduğunu öğrenebilsem, ermiş olurum..." Böylesi bir içtenlik insanı silahsız bırakıyor tabii.

Ben bu uzun görüşmenin hiçbir safhasında sıkılmadım. Her görüşmeden sonra Ali Demirsoy'un iyimserliğinin, çalışkanlığının ve coşkusunun bir bölümünün bana da sirayet ettiğini hissettim. Daha üretken oldum ve daha neşeli baktım hayata. Ülkemizin kangrenleşmiş sorunlarını konuştuğumuz bir gün ona, "Hiç karamsarlığa kapıldığınız olmuyor mu Ali Bey" diye sorduğumda, "Asla! Karamsarlığa kapılırsam kendimi yok saymış olurum" diye cevap verdi. Bir sabah tüm ailesini bir trafik kazasında kaybedip tek başına kalan bu insanın azminden, hayata tutunuşundan çok etkilendim. Henüz 17 yaşındayken annemi ve üç kardeşimi ben de bir trafik kazasında kaybettiğim için onunla empati kurmam zor olmadı. İnsanı nihilizmin tam ortasına atabilecek böyle bir acıyı daha çok çalışıp, daha çok hedef koyarak katlanabilir kılan Ali Demirsoy'dan esinleneceğimiz çok şey olduğunu düşünüyorum.

Son olarak, "Ali Demirsoy Kitabı"nı öneren ve gerçekleşmesini sağlayan İş Bankası Kültür Yayınları eski editörü Handan Akdemir'e teşekkür ederim.

FİGEN E. YANIK

BİR HAYAT FELSEFESİ

..."Bence insan 'ustaca bir yaşam' sürmeli. Bunu, beni etkileyen bir gözlemim ile anlatmaya çalışayım: Köyümüzde, kasabada nüfus memurluğu yapan çok değerli bir komşumuz vardı. *Cumhuriyet* gazetesi okur; hanımından çok çektiği söylenirdi. Halil amca, sabah 7'de kalkar, evinin kapısının önündeki taşın üzerinde bir sigara sararak içerdi; saat 9'a 15 kala, köy ile şehir arasında Baltataşı denen bir taşın üzerinde ikinci sigarasını sarar içerdi. İşine başladığında kolçaklarını ve yuvarlak gözlüklerini takar, bir şeyler yazmaya başlardı. Ne yazdığını kimse bilmezdi, hep yazar gibi yapardı. Sessiz, efendi, kendi halinde biriydi. Odaya girip, 'Halil amca, benim şu işimi yapar mısın' diye sorduğumda gözlüğünün altından masaya bakarken, üstünden de bana bakar gibi yapar ve, 'Ali Bey senin işin de çok karışık, acaba nasıl yapsak' derdi. Esasında, yapacağı iş, kırk yıldır yaptığı işti. Halil amca akşam saat 5'te kolçaklarını çıkarır, masanın sağ gözüne koyar, etrafı toplar, her gün gittiği kahveye gider, aynı masaya oturur, aynı insanla tavla oynamaya başlardı. Günün tek değişikliği, o gün gelen dübeşle düşeşin farkı olmalıydı...

Halil amcamız hep dua ederdi: 'Allahım bana Kâbe'de ölmek nasip eyle' diye. Öyle de oldu. Kâbe'de 70 yaşında öldü. Bugün, onu görmek ve şu soruyu sormak isterdim; 'Halil amca, bana yetmiş yıllık ömrünü anlatır mısın?' Eminim Halil amca, bu yetmiş yıllık yaşamını, ancak askere gittiği günü, evlendiği günü, eşinin ağaçtan düştüğü günü, babasının hacca gittiği günü ve belki birkaç özel günü daha anlatarak özetleyebilecekti. Yaşamını on farklı günden öte anlatamayacaktı. Özünde, Halil amca yetmiş yıl

değil, sadece ve sadece on gün yaşamıştı. Hani tespih tanelerinin biri diğerine benzer, birbirinden ayırt edemezsiniz ya, Halil amcanın yaşamı da tespih taneleri gibi birbirinin aynı idi. Her yaşanan gün bir önceki ya da sonraki günün aynı. Yaşamın kalitesi, bir günü diğerinden ayıran özelliğinin olmasıdır. Tespih tanelerinde yer yer imame dediğimiz daha büyükçe yapılı taneler gelir, burada ya duraksarız ya da farklı bir şeyler söyleriz. Yaşamın akışında da imameler vardır ve bu imamelerin sayısı yaşamın kalitesini belirler. Bir insanın tespihinde ne kadar çok imame var ise, o denli zengin yaşıyor demektir. Bu imameler ise, yaşamın ve ilişkilerin çeşitlenmesi ile ilgilidir. Tek boyutlu insan bu imameleri en az taşıyan insandır; ister bilim adamı olsun ister sanatkâr olsun, ne olursa olsun... İşte benim yaşam felsefem, olabildiğince çok ilişki kurma, dünyanın var olan nesnelerini, her kesimden insan kitlelerini olabildiğince tanımaydı... Bunu da başardığımı zannediyorum. Bu, bana yaşam gücü veriyor, analitik düşünce gücümü artırıyor. Zaten bu yaşam tarzı biyolojinin genel felsefesine de uygun görünmekte. Bir şeye, sadece bir şeye bağlı kalan canlıların ortadan kalkma şansı en yüksektir. Örneğin sadece yonca ile beslenen bir böceğin yaşam gücü her bitki ile beslenen böcekten daha zayıftır. Bu nedenle bu kitabı okuyanlara da, yaşamınızı olabildiğince çeşitlendirin, kendi ana çalışma konularınızın dışındakilerle de olabildiğince ilgilenin önerisini yapabilirim."...

BİRİNCİ BÖLÜM

Çocukluk Yılları ve Mucit Baba

Babam, ölüm döşeğinde bana şunu vasiyet etti: "Bu ülkeyi cehaletten kurtarmak için müspet bilimleri yayacaksın, oğlum." Bu vasiyet kısmen yerine geldi. Ancak halkının mutlu, onurlu, saygın bir halk olarak dünyada yerini aldığı bir Türkiye'de yaşayabilirsem vasiyetin yerine geldiğine inanacağım.

1945 yılında Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin Yuva köyünde doğan Ali Demirsoy, kendi ifadesiyle "doğal seçilime uğramış" biridir çünkü ailenin on iki çocuğundan yalnızca üçü yaşamıştır. Bunlardan biri Ali Demirsoy'dur. Ali Demirsoy'un 3 yaşındaki hali.

Vasiyet

— Size en son sormayı düşündüğüm soruyu en başta soracağım. Babanız ölüm döşeğinde sizden bir söz alıyor. "Bu ülkeyi cehaletten kurtarmak için müspet bilimleri yayacaksın oğlum" diyor. Babanızın yaklaşık otuz yıl önceki vasiyetini yerine getirdiğinize inanıyor musunuz?

— Bu tabii göreli bir durum. Yerine getirip getirmediğimiz uygarlığın neresine geldiğimizle ilgili. Çabalarım olduğunu zannediyorum. Üniversitelerden ve değişik kanallardan bana iletilen bilgiler en azından Türkiye'de eğitim dünyasında belirli dalgalanmalar meydana getirdiğim yönünde; ama bu yeterli midir değil midir sorusuna net cevap vermek mümkün değil. Çünkü sizinle konuştuğumuz şu günde, yani 28 Kasım 2003 tarihinde Türkiye'nin yaşamış olduğu olaylar; büyük kurumlarda, örneğin TÜBİTAK'ta, üniversitelerde yapılmak istenen değişiklikler; yaşadığımız terör olayları; Avrupa Birliği'ne girmek için verdiğimiz tavizler; dış politika ve bilim dünyasındaki çalkalanmalar göz önüne alındığında Türkiye'nin arzulanan yere geldiğini söylemek çok zor görünüyor. Her bilim adamı gibi ben de bunun sorumluluğunu ve acısını taşıyorum.

— Babanızın vasiyeti yerine gelmedi mi yani?

— Babamın vasiyeti kısmen yerine geldi. Ben Türk halkının mutlu, onurlu, saygın bir halk olarak dünyada yerini aldığı bir Türkiye'de yaşayabilirsem ancak o zaman babamın vasiyetinin yerine geldiğine inanacağım. Fiziki bir engel olmadığı sürece ölümüme kadar bu çabayı sürdüreceğim.

— Siz elinizden geleni yaptığınızı hissediyorsunuz...
— Evet, bu ülkenin, ailemin ve çevremin bana verdikleriyle ortaya koyduklarım arasında bir ilişki kurduğumda, elimden geleni yaptığımı hissediyorum. İyi bir eğitim görmediğim, hemen hemen hiçbir olanağın bana doğru dürüst sağlanmadığı bir ortamda, geldiğim noktadaki ürün ile bana harcanan emek arasındaki bağıntıyı kurduğumda, görevimi tam olarak yaptığımı söyleyebilirim.

— O zaman en başa dönelim. Yıllar önce Ulus Demirciler Çarşısındaki ustanın size söylediği gibi, demir haddeden geçip tele dönüşürken, her delik bir iz bırakır. Siz de her insanın geçtiği bir ya da birkaç hadde olduğuna ve bunların izlerini taşıdığına inanıyorsunuz. İlk hadde çocukluk dönemi herhalde: Nasıl bir dünyaya gözlerimizi açtığımız, nasıl bir anne-babanın bizi şekillendirdiği, geçilen ilk haddelerden biri olmalı. Ali Demirsoy hangi coğrafyada ve nasıl bir ailenin çocuğu olarak doğdu?
— Herkesin yaşamını çocukluk döneminin etkilediği biliniyor, bu kesin. Fakat benimkini çok daha derinden etkiledi. Bunu maalesef genç yaşlarımda, hatta 45-50 yaşlarıma kadar tam da anlamış değildim. Her insanı etkileyen olayların, kişilerin olduğu biliniyor. Kimi zaman buna hızır diyoruz; her insanın başına hızır konar. Hakikaten, karşılaşılan bir adam bir sürü insanın yaşamını, dünya görüşünü iyi ya da kötü yönde değiştirmiştir. Bana da çeşitli toplantılarda bu sorular soruldu. Bana çok şey katan çok değerli insanlarla birlikte oldum ve ben bunlardan etkilendiğimi zannettim; ama yaşım elliye geldiğinde daha doğru bir analiz yapabildim. Anladım ki mücadele gücümün, belirli bir hedefe kilitlenmemin, ülke sorunlarını büyük ölçüde kendi çıkarlarımın önüne koymamın ve yılmadan yaşamdaki tüm zorluklara rağmen iyi şeyler yapma çabamın altında çocukluğumla ilgili anılar ve yönlendirmeler yatmaktadır.

— Kimdi sizi en çok etkileyen kişi?
— En başta babam. Bu nedenle bu söyleşide babama biraz daha fazla yer vermem gerekiyor. Bunun bir nedeni de, böylece gelecekteki kuşakların çocuklarını yetiştirmesine bir model önermiş olacağıma ilişkin inancımdır. En az olanakla, yaratıcı ve iradesi güçlü bir adamın nasıl yetiştirilebileceğinin temelleri belki de babamın ve annemin davranışlarında yatıyor.

— Önce, ne zaman ve nerede doğduğunuzu öğrenelim mi?
— Ben 1944 yılının son ayında doğmuşum; ama ailemin bir sürü çocuğu ölmüş, benim iki tane anam olmuş. Birinci anam ölmüş, ikinci, yani öz anamı almış babam. Ailemde çok sayıda iki evlilik var. Birinci hanımlar ölüyor, ikinci hanımlar alınıyor.

— İyi bakmıyorlar mı hanımlara?
— İyi bakıyorlar bildiğim kadarıyla ama buna rağmen şu veya bu nedenle ölüyorlar. Ailemde iki evlilik çok ama hiçbir zaman üst üste evlenme değil.

— Genç yaşlarda mı ölmüşler?
— Evet. Birinci anamdan altı çocuk, benim anamdan da yedi çocuk olmuş. Toplam on üç çocuk doğmuş ama ilk anamın iki çocuğu yaşamış yalnızca. İki kız kardeşim var ilk anamdan, ki ben doğduğumda büyük olanı evlenmişti; diğeri de ben küçük bir çocuk iken evlendi; yani her ikisi de anam gibiydiler bana karşı. Benim öz annem de yedi çocuk doğurmuş, bir tek ben yaşamışım. En zayıf ben doğmuşum ve babam, diğerleri öldü bu haydi haydi ölür diye düşündüğü için olsa gerek, onların doğdukları günü ve ayı Kuran'ın arkasına yazdığı halde benimkini yazmamış. Ama 1944 yılının 15 Aralık civarında doğduğum biliniyor. Şubat'ın 8'inde bakmışlar ki, gözüm açılmış, yaşayacak gibi görünüyorum, bunun üzerine nüfus kâğıdı alınmış. Dolayısıyla resmi doğum tarihim 8 Şubat 1945. Erzincan - Kemaliye, eski ismiyle Eğin.

— Ne zaman Kemaliye oluyor ismi?
— Atatürk bir yasayla adını değiştirip Kemaliye yapıyor. Kurtuluş Savaşı'ndaki katkılarından dolayı. Eğin yamaç anlamına geliyor ama ilçenin adının Eğin adında bir Rum prensesinden geldiğine inananlar da var. İsmin hangisinden geldiğini bilemiyoruz; su başlarına yakın evler Türk evleri olduğu için ilk yerleşenlerin Türk olması daha muhtemel çünkü ilk gelen en iyi yeri seçer. Ama ta Hititlerden gelen bir yerleşim yeri olduğu kesin.

— Anneniz ve babanız arasında çok yaş farkı var galiba, çünkü ablalarınız anneniz yaşındaymış siz doğduğunuzda.
— Galiba yirmi yedi yaş fark var. Annem 16 yaşındaymış evlendiğinde.

— Doğduğunuz evde kimler vardı? Birkaç kuşağın bir arada yaşadığı geleneksel büyük ailede mi geçti çocukluğunuz?
— Önce doğduğum evi biraz anlatmam gerekiyor çünkü benim yaşamımda çok önemli bir yer tutar. Dünyadaki en önemli yer neresi derseniz şu anda, benim için, doğduğum evdir derim. Ev son derece ilginç. Dedelerimden biri Bektaşi. Bu nedenle bizim aile kültürümüzü oluşturanlardan biri o Bektaşi olan dedem.

— Babanızın babası mı?
— Evet, babamın babası. Ailenin genel yapısı aydın ve açık.

— Bu, dedenizin Bektaşi olmasından kaynaklanıyor herhalde.
— Evet, Bektaşi kültüründen gelen bir aydın yapı var. Doğduğum zaman evde yüzlerce cilt kitap vardı ve bunların bir kısmı elyazmasıydı. Dedem sürekli notlar tutan bir adam, ne zaman yağmur yağmış, ne zaman kar yağmış onları dahi kaydeden bir insanmış.

Babası Mehmet Sadık Demirsoy.

— Dedenizi tanıdınız mı? Siz doğduğunuzda hayatta mıydı?

— Hayır, iki dedemi de tanımadım. Dedemin babası ailedeki bir sürtüşmeden dolayı İstanbul'a gidiyor ve sonra dönüp köyde bir ev yapıyor. Toplam kullanım alanı yaklaşık iki bin metrekare olan bir ev.

— İki bin mi? Ne kadar büyük! Kemaliye'de değil bu ev, Gerüşla'da değil mi? Yeni adıyla Yuva köyünde.

— Evet, köyde. Kemaliye'ye altı-yedi kilometre uzaklıkta. Ev dört katlı. Bizde ağalık yoktur ama böyle bir ev. Benim doğduğum oda tek başına seksen metrekare. Avizeleri, şamdanları olan bir ev. Yüze yakın elyazması levha vardı duvarlarda, ayetlerle ilgili.

— Yoksul bir evde doğmamışsınız. Hatta çok zengin, konak gibi bir evde dünyaya gelmişsiniz.

— Dış görünüş itibarıyla çok zengin görünen bir aile. Bu nedenle açık kapı dediğimiz, insanların gelip gittiği, ağırlandığı bir ev ama esasında göründüğü gibi değildi, parasal gücü olan bir aile değildi. Hele babamın son zamanlardaki durumu çok zordu. Bütün bunlara rağmen –bana dahi pa-

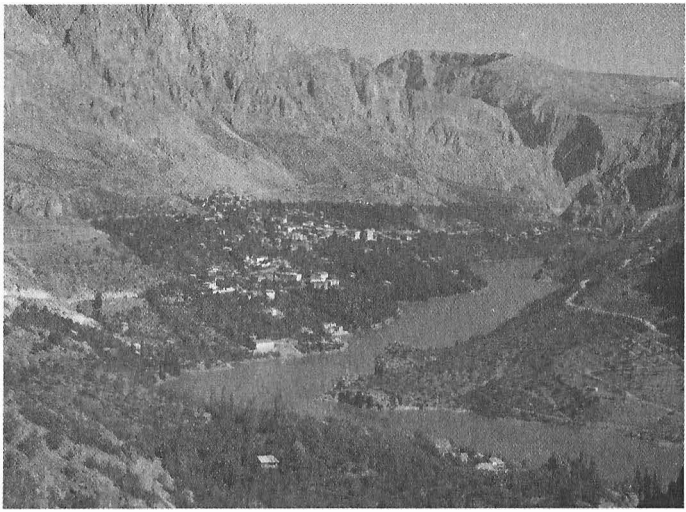
ra bulamazken– bir sürü insanı okutmak, yardım etmek için elinden geleni yaptı. Dediğim gibi: Dış görünüş itibarıyla son derece kültürlü, zengin görünen bir aile.

— *Dedenizin zamanında varlıklı bir aileymiş sanırım. Dedeniz ne iş yaparmış?*

— Dedem, posta-telgraf müdürlüğünü Kemaliye'de kuran kişi. Posta-telgraf müdürü aynı zamanda. Büyük yapıldığı için doğduğumda, evde, amcamlar ve biz kalıyoruz. Esasında haremlik ve selamlık olarak yapılan evin haremlik kısmında amcamlar, selamlık kısmında biz kalıyoruz. İçerisinde kapı var, geçişler de olabiliyor, zaman zaman yan yana geliyoruz ama bütçesi ve idaresi bakımından ayrı iki ev. Ben doğduğum zaman amcamgilde de bir sürü çocuk ve insan var. Bunlar benim ailemde hep çok yakın ilişkiler kurduğum, irtibatımın devam ettiği, Ankara'da kuyumculuk yapan, hepsi de başarılı insanlar. Doğduğum zaman evde ergenlik çağında bir kız kardeşim, anam ve babam var. Büyük kız kardeşim evliymiş.

Bilinen en eski fotografı (1948).

Kemaliye'nin (Eğin) genel görünüşü.

— Siz son çocuksunuz yani?
— Hayır, ben babamın ikinci evliliğinden olan dördüncü çocuğum, benden sonra da üç çocuk doğmuş ve yaşamamış. Aradaki düşükleri falan da saymıyoruz.

— Babanızla ilgili uzun konuşacağız belli ki. Önce annenizle başlayalım bu durumda. Nasıl bir kadındı anneniz?
— Annem de ailemizden... Amca çocukları babamla. 16 yaşında evlendiriyorlar babamla. Niye babam evleniyor bilmiyorum. Hiçbir zaman da babamın bu davranışına sıcak bakmadık.

— Yaş farkı nedeniyle mi?
— Evet. Amca çocuğu olduğu için kırmamış vermişler herhalde. Babam bilgisi bakımından zaten çok saygın birisi olarak tanınıyor. O nedenle herhalde kıramamış olmalılar. Anam çok güzel bir hanımdı. Mavi gözlü, beyaz tenli, uzun boylu. Tahsili yoktu, ilkokul tahsili almamış. Evlen-

Annesi Hatice Aliye Demirsoy ve babası Mehmet Sadık Demirsoy; evlendikleri yıl (1937).

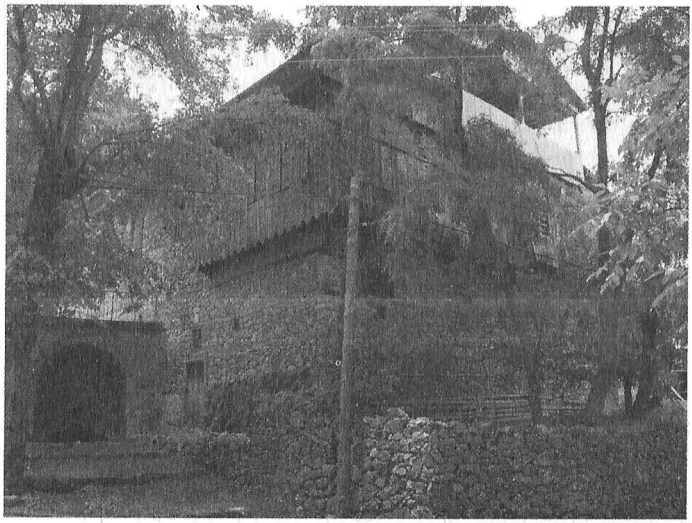
dikten yedi sene sonra beni doğuruyor. 1938'de evleniyorlar, ben 1945'te doğuyorum. 45 diyelim doğum yılıma... Benim doğduğum yıl köyde bir okuma-yazma kursu açılıyor ve annem beni emzirirken geceleri de kursa gidiyor. Gayet güzel okuma-yazma öğrenmiş. Kalemi kuvvetli. İnanılmaz zeki. Hayatta gördüğüm en zeki insan babamdı, ondan sonra da belki annemdi diyebilirim.

— *Okuma-yazma öğrendikten sonra nasıl kullandı anneniz bu yeni beceriyi. Neler okurdu?*
— Kendini yetiştirmiş bir kadındı annem. Çok güzel mektupları vardı mesela ve hepsinin edebi değeri var bana gö-

re. Dünya klasiklerini okurdu ve bana ileride büyük katkıları oldu. Ben doktora yaparken bilimsel çalışmalardan zaman bulamadığım için yemekte bana anlatırdı. Dünya klasiklerini, *İnce Memed*'i yemekte bana anlatırdı. Hafızası güçlü, düzgün bir insandı. 56 yaşında trafik kazasında öldü maalesef.

— *Annenizle ilgili çocukluğunuza ait ne tür resimler kalmış kafanızda? Annenizden aldığınızı düşündüğünüz kişilik özellikleriniz var mı?*

— İlk olarak annemin olaylara, ilkokul tahsili bile olmamasına karşın, analitik bir yaklaşımla bakmasının ve amaçladığı herhangi bir şeye ulaşabilmek için, bıkmadan usanmadan tüm gücünü kullanabilmesinin bana verdiği en önemli iki özellik olduğunu düşünüyorum. Çok tertipli, düzgün, beni iyi yetiştirmeye çalışan birisiydi. 1957-58 yıllarında köyden kasabaya ortaokula giderken bana eliyle diktiği papyonu takardı. İnek otlatmaya gittiğimde dahi

Doğduğu ev; Erzincan - Kemaliye, Yuva köyü.

pantolonlarım ütülüydü. O kömürlü ütülerle üşenmeden beni temiz, ütülü giydirmeye gayret eden birisiydi. Evden her çıkışımda beni temizlik denetiminden geçirirdi.

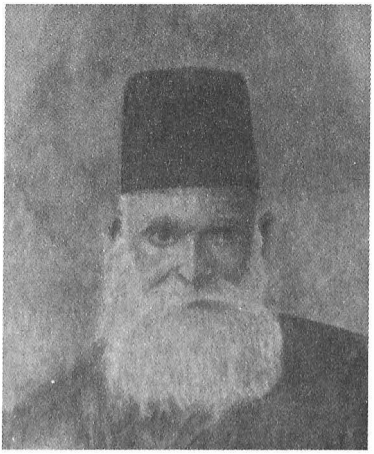
— *Papyon kravat var mıydı kasabada?*
— Kasabada belki de ilk defa ben taktım.

— *Acaba nerede gördü de dikti size anneniz papyon kravatı?*
— Bunun için biraz Kemaliye'nin geçmişini incelemek lazım. Orada yerleşmiş kültürün (bu nedenle dünya mirası olarak korunmaya alınıyor) çok önemli bir yeri var. Bütün evlerimiz, köyde olmasına rağmen, işte söylediğimiz gibi levhalarla, kütüphanelerle donatılmış... Bütün kapılarımız oymalı, bütün duvarlarımızda estetik bir şeyler var. Bu kültürün önemli bir kısmı Ermeni ve daha önceki Rum topluluklarından geliyor. Özellikle Ermeni işçiliği, bu kültürün temel taşlarından biridir. Benim ailemin, babamın lakabı aslında kuyumcudur. Kuyumcu Mehmetler diye tanınırız biz. Aile bir sürü kuyumcu yetiştirmiştir. Bugün Ankara'daki ünlü kuyumcuların bir kısmının ustasıdır babam.

— *Babanız kuyumculuğu kimden öğrenmiş?*
— Muhtemelen Ermeni ustalarından... Kemaliye'deki estetik duygusundaki eski Ermeni ve Rum kültürünün etkisini yadsımamak gerekir.

Eğinli olmak bir ayrıcalıktır

— *Sizin doğduğunuz yıllardaki Kemaliye'yi nasıl canlandıralım gözümüzde?*
— Kemaliye son derece ilginç bir yer. Ermeni hareketlerinden önce 40 bine yakın nüfusu olduğu söyleniyor. Daha sonra tehcir uygulanıyor. Taşnak teşkilatı dış kışkırtmalarla Erzurum'da çok sayıda Türk'ü öldürünce, Erzurum'dan Kemaliye'ye telgraf çekiliyor. O zaman dedem posta müdü-

Dedesi Hüseyin Ağa, Kemaliye'deki ilk posta teşkilatını kurmuş ve posta müdürlüğü yapmış.

rü. Erzurum'da büyük bir katliamın gerçekleştiği, Kemaliye'de de bir Ermeni başkaldırısının olabileceği ve bu nedenle hazırlıklı olunması gerektiği belirtiliyor bu telgrafta. O güne kadar Türklerle Ermeniler uzun yıllar Kemaliye'de yan yana, çok yakın bir temas ve kültür alışverişi içinde yaşamalarına karşın bunlar gerçekleşiyor. Yine hısımlarımdan biri, Barbaros Baykara, *Şırzı Köprüsü* diye bir roman yazmıştır. Hiç görmeden yazmış, hatalar var ama yine de olan biteni anlatıyor.

— *Neyi hiç görmeden yazmış?*
— Yani Kemaliye'de hiç yaşamadan bu Ermeni olaylarını ve Ermenilerle Türkler arasındaki olayları anlatıyor. Bir gün önce halay çeken, aynı düğünde eğlenen insanlar, ertesi gün birbirleriyle gırtlak gırtlağa geliyorlar. Siyasi yönlendirmeden dolayı... Bugün anlıyoruz.

— *Kemaliye'nin nüfusu 40 binken Türk-Ermeni oranı neydi?*
— Belki yüzde 60'ı Türk, yüzde 40'ı Ermeni. Daha doğrusu yaklaşık diyelim. Ve beş bine yakın evin olduğu söyleniyor.

Aile fotografı, soldan sağa arka sıra, büyük ablası Yıldız, küçük ablası Ayten, amcasının oğlu Hami (kuyumcu), amca kızları Nilüfer ve Mesrur; orta sıra, amca oğlu ve aynı zamanda eniştesi ziraat mühendisi Hadi, annesi Aliye, babası, babasının kucağında yeğeni Mustafa (kuyumcu), amcasının eşi Hafize; önde, Ali Demirsoy, yeğeni Betül (avukat) ve amcasının kızının oğlu Mehmet Munzur (ziraat mühendisi) (1954).

— *Tehcirden sonra neler değişiyor Kemaliye'de?*
— Ermeni Tehciri'nden, yani Türk ordusunun arkasını emniyete almak amacıyla Ermenilerin bulundukları yerlerden başka yerlere nakledilmesi kararından sonra, önemli sayıda Ermeni, jandarmalar eşliğinde Kemaliye'yi terk ediyor. Böylece çok önemli ölçüde, belki yarı yarıya bir nüfus azalması meydana geliyor. Ama Ermenilerin arkalarında bıraktıkları kültür, benim bugünkü yaşamımı da etkiliyor. Örneğin ben zurnayı ilk defa Ankara'ya liseye geldiğim zaman gördüm. Samanpazarı'nda.

— *Zurnayı?*
— Zurna... Bir çalgı çalınıyor bayramda, bunu çalan amcaya sordum. "Amca" dedim, "bu nedir?" "Oğlum, sen hiç zurna görmedin mi? Bunun adı zurnadır" dedi. "Bu ne biçim çalgıdır amca? Tahtadan yapılmış. Ucu tuhaf bir şe-

Annesi Hatice Aliye Demirsoy (1974).

kilde geniş. Bizim orada klarnet çalınır, keman çalınır" dedim. Ve babamın söylediğine göre piyano da çalınırmış. Ben o kadarına yetişemedim.

— *Çetin Altan'ın hayalidir Türkiye'de köylerde piyano çalınması. Oysa bu hayal çok uzun yıllar önce gerçekleşmiş.*
— Evet köyde piyano çalınırmış. Hatta Fransızca dersi verilirmiş kilisede. Babam da o Fransızca derslerine papazın eşliğinde devam etmiş. Sorbonne'da eğitim görmüş bir adam verirmiş bu dersleri.

— *Babanız böyle bir kültür ortamında yetişmiş.*
— Böyle bir kültür ortamında... Dolayısıyla tabii bu kültür ortamının bize de yansıması oldu diye düşünüyorum. Bir sürü adama olduğu gibi bize de oldu. Kemaliye'nin genel yapısı bu. Sonuçta bu kargaşayı yabancıların yönlendirdiğini biliyoruz. Hem Türkler hem de Ermeniler büyük yaralar almış. Ve dolayısıyla o gün bugündür Kemaliye o günkü kültür düzeyine ulaşamıyor. Amerika'nın doğrudan ticareti olan bir kasaba. Bu nedenle Amerika'dan süs bitkileri getirilmiş.

— *O yıllarda!*
— O yıllarda. Örneğin şu anda ailemin tapusunda olan bazı bağlarda bizim büyük şehirlerde dahi göremeyeceğimiz bir peyzaj mimarisi bulunduğunu görüyoruz. Havuzlar, fıskiyeler, yanında çeşit çeşit laleler, sümbüller, güller ve yabancı ülkelerden getirilmiş kültür bitkilerinin ve inanılmaz bir peyzajın olduğunu görüyoruz. Belli bitkiler, ağaçlar belli bir protokole göre dikilmiştir. Mesela leylaklar ilk, bağa girerken kapının yanındadırlar. Ondan sonra mürver bitkisi, ondan sonra beyaz çiçek açan gül benzeri bitkiler, ondan sonra sarı çiçek açanlar, ondan sonra duvarların başında sümbül ve laleler. Böyle bir kültür ortamında yetişen kişinin dünya görüşü de galiba farklı oluyor. Bu nedenle Eğinlilerin birçoğunun farklı bir dünya görüşü ve davranış şekli vardır.

— *Nasıl bir farklılık bu? Örnek verir misiniz?*
— Bu farklılık belki de Rum ve Ermeni halkının Batı

Ali Demirsoy 5 yaşında, köyde (1950).

dünyası ile yakından ticari ve sosyal ilişkide bulunması, edindiği bu davranış şeklini Eğin'e taşımasından kaynaklanmaktadır. Eğin'de yaşayan Türk-Müslüman toplumu yakın kasabalardakilerden farklıdır. Halk musikisinde, folklarda, yapı tarzında görünen bu farklılık, Eğinlilerin ruhuna işlemiştir. Doğru olmasa dahi, Eğinliler, kendilerini, çevredeki insanlardan daha farklı, daha kültürlü ve eğitimli görürler. Bu nedenle, bir Eğinliyle konuşurken, cümleleri arasında sık sık, "Ben Eğinliyim" dediğini fark edersiniz. Eğin'in doğal güzelliği, burada çocukluğunu geçirmiş insanlarda, fanatik bir şekilde, Eğin'e bağlı olma duygusunu geliştirmiştir. Bu nedenle, en kültürlü Eğinliler dahi, birisi Paris'ten ya da Londra'dan bahsederken, "Eğin'de de şöyledir" diyerek küçük bir kasaba ile, bir dünya metropolünü karşılaştırma gafletine düşebilir. Bir meyveden, bir yemekten bahsederken, nerede Eğin'in elması, nerede Eğin'in bulguru diye akılla, izanla açıklanamayan fanatik bir yaklaşım sergileriz. Ancak, haklı olduğumuz bir yan da vardır; edebiyatçıların söylediğine göre, en iyi mâniler Eğin'de yazılmış, söylenmiştir. Eğin türküleri ve Eğin folkloru sık sık televizyon kanallarında gösterime sunulur. Belki de Türkiye'de hiçbir kasaba Eğin kadar politikacı ve bilim adamı yetiştirmemiştir. 2004 yılında, Ankara'da yapılan bir özel toplantıda, Ankara ilinde, yaklaşık altmış kadar Eğinli profesör ve kırk kadar doçent kayda geçirilmiştir. Neredeyse her kabinede Eğin doğumlu bir bakan yer almıştır. Velhasıl, Eğinli olmanın bir ayrıcalık olduğuna ilk olarak burada çocukluğunu geçirmiş insanlar inanmıştır; doğal olarak ben de inanmışımdır...

— Eğin şovenizminin altı boş değil diyorsunuz. Anlattığınız güzel bahçeler içinde büyümek de bir ayrıcalık gerçekten.

— Biz böyle büyüdük. Aslında doğaya bağlılığımızda, sevgimizde buradaki kültürün çok büyük rolü var. Her birimizin çiçekler yetiştirdiği küçük bahçeleri vardı. Ailemiz bize

küçük yerler ayırırdı. Orada bazı çiçekleri kendi başımıza yetiştirirdik.

— *Bu, bütün köyde uygulanan bir gelenek miydi?*
— Tabii... Az ya da çok herkes için geçerlidir. Dolayısıyla yetişen çocuklarımızın büyük bir kısmı doğaya âşıktır. Hep çiçekten ağaçtan bahsederler. Doğaya yatkınlığımın, sevgimin temelinde belki de bu yıllar yatıyor.

— *Anneniz ve babanız ölene kadar bu köyde mi yaşadılar?*
— Babam hep orada yaşadı. Babamı belki biraz daha anlatmam gerekiyor. Tembel bir adamdı. Gece gündüz sigara içen bir adamdı. Geceleri her yarım saatte bir kalkar sigara içerdi. Ve ondan öldü. Zaten ailemin çoğu sigaradan öldü. Herhangi bir belirgin hastalığımız yok aile olarak. Ne sinirsel ne de tanımlanmış belirgin bir kalıtsal hastalığımız var. Ya trafik kazasından ya da sigaradan öldüler. Babam da onlardan biriydi. Yarım saatte bir sigara içerdi. Sürekli kitap okurdu. Ve köyde yaşamasına rağmen adam tutup kasabaya gönderir, günlük gazeteyi takip ederdi.

— *Ne tür kitaplar okurdu?*
— Hem eski yazıyı hem de yeni yazıyı çok iyi okurdu. Eski yazıdan tarih, mesela Hammer tarihini okurdu. Bütün köylüyü toplar, köyümüzde onlara Hammer tarihi ile ilgili şeyler anlatırdı. İslam tarihi ile ilgili okurdu ve bu nedenle ben İslam tarihi konusunda galiba oldukça iyi bir bilgiye sahibim.

— *Babanızdan dolayı?*
— Babamdan dolayı. Bu arada "Dünya Şaheserleri" dediğimiz, Varlık Yayınları'ndan çıkan kitapları da evimizde bulduk. Şu ya da bu şekilde bulduk. Bir kısmını herhalde babam aldı. Ama esasında Burhan Basımevi'nden Burhan Bey babama sürekli kitap gönderirdi... İki kız kardeşim, özellikle de büyük kız kardeşim Yıldız, sürekli bu kitapları okurdu. Köyün kızlarına da, *Zavallı Necdet!*, *Bir Delinin Hatıra Defteri* gibi romanları okuyup hep birlikte ağlarlar-

Kemaliye'de bir bahçe düzenlemesi. Ali Demirsoy'a göre burada, çok az kasabada rastlanabilecek estetik ve kullanışlı bir peyzaj görülür.

dı. Ama şimdi daha iyi analiz ediyorum; esasında ağladıkları, Necdet filan değildi. Esasında her birinin kendi sorunları vardı. Necdet'e ağlarken muhtemelen kendilerine ağlıyorlardı. Daha okumaya başlamadan önce hepsinin elinde mendil. Dolayısıyla bizim evimizdeki romanlar aynı zamanda köyün altyapısını da hazırlıyordu. Orada beddua ediyorlar, "Vay gözün kör olsun Necdet. Kızı ortada bıraktın" bilmem ne diyorlar. Esasında oradaki insanlarla özdeşleşiyorlardı.

— *Peki ne tür dertleri vardı da kendilerine ağlıyorlardı?*
— O gün diyelim köye bir inek gelmiş sebze bahçesine girmiş, bütün yıl yiyeceği sebzeyi mahvetmiştir. Kocası ona ağır laflar söylemiştir ve kocaya tepki gösterememiştir.

— *Her gün toplanıyorlar mıydı?*
— Her gün olmasa da birkaç günde bir toplanıyorlardı...

— Diğer kızlar okuma yazma bilmiyor muydu?
— Biliyorlardı ama onlar yavaş okuyorlardı. Kız kardeşim aynen konuşur gibi roman okurdu; bu nedenle de ona okuttururlardı. Okuyamayanlar da vardı. Yaşlılar okuma yazma bilmiyorlardı. Yaşlı bayanların da katıldığı toplu okuma seanslarıydı bunlar.

— Çok hoş. Eskiden radyodaki "Arkası Yarın" programı gibi heyecanla devamı bekleniyordu herhalde?
— Evet yaşlısıyla, genciyle, çoluğuyla, çocuğuyla dinliyorlar. Babam da akşamları dediğim gibi tarih, İslam tarihi, işte bu tip şeyleri okumaya çalışırdı. Ama aynı zamanda yorum da yapardı. Evimizde teknik kitaplar olsa dahi onu okuyabilecek durumda insanlar yoktu. Ama yüzlerce cilt kitabın olduğunu biliyorum. Daha sonra ne yazık ki onların bir kısmı tahrip oldu.

— Saklanıp korunanlar yok mu?
— Var, evet. Bir kısmı. Elyazması olanları belki Milli Kütüphane'ye vereceğim.

Sıradışı "tembel" baba

— Babanıza dönersek, eğitimi neydi babanızın?
— Babam bu köyde doğuyor. 14-15 yaşlarındayken bir tifo salgınında on beş gün arayla anasını ve babasını kaybediyor. O arada erkek kardeşi askere gidiyor. Babam köyde yalnız kalıyor. İlk yılları çalkantı içerisinde geçiyor. Köydeki bazı mallardan mülklerden geçiniyor.

Daha sonra kuyumculuğa başlıyor. Kemaliye'de kuyumculuk yapıyor. Yaptığı kuyumculuk işlerinin çoğu neredeyse antika özelliği taşıyor. Mesela bende bir kemer var. Çok güzel yapılmış. Hatta babamın yaptığı bir kemerin bir köye satıldığını öğrendim. Yıllar sonra asistan olunca o köye gittim ve bu kemeri almaya kalkıştım. Oğlu olduğumu söylemedim. O zaman bir kemer 1.000 lira idi. Ben de

1.100 lira maaş alıyordum. Bu kemeri almaya kalkıştığımda, 5.000 lira istediler benden. "Yahu, niye bu kadar pahalı" dedim. "Bunu Gerüşla köyünden kuyumcu Mehmet yaptı. Bu antikadır. O nedenle beş misli pahalıdır" dediler.

— Bir evlat için ne kadar gurur okşayıcı. Babanız ne kadar okumuş?

— Babam Rüştiye mezunu, yani bugünkü ortaokula denk ama çok enteresan bir insan. Eğitimi bu kadar olmasına rağmen Bakanlar Kurulu'ndan ilk ihtira beratını alan biri.

— Nedir ihtira beratı?

— Bugünkü karşılığı patent. Babamın yaptığı iplik bükme makinesi için Bakanlar Kurulu'ndan aldığı patent. O yıllarda Kemaliye'de dokuma tezgâhları var ama iplik başka yerden geliyor. İlk defa babam orada özel bir makine yapıyor ve bu makine sayesinde iplik Kemaliye'de üretilmeye başlanıyor. Yani bir kişi ilk defa bir sanayi tesisi kuruyor.

Büyük bir evde amca çocukları ile birlikte büyüdü; yeğeni (şimdi avukat) Betül Demirsoy ile birlikte (1950).

— Her türlü yeniliği takip etmiş ve öncüsü olmuş, gerçekten özel bir insanmış babanız.

— Takip etmiyor, yaratıyor. Biraz önce bahsettiğim Burhan Matbaası'nın sahibi gelip makineyi görünce, "Bu bir icattır, bunun ihtira beratını almak lazım" diyor ve böylece Bakanlar Kurulu'na müracaat ediyorlar. Kurul inceliyor aleti... Diyorlar ki tahsilin nedir? Babamdan cevap: "Benim tahsilim Rüştiye'dir." Yani yüksek tahsili yok. O zaman bunu yapabileceğine inanmıyorlar.

— Mümkün görmüyorlar?

— Evet, bakanlardan biri, "Yapamaz böyle bir makineyi" diyor. Meğer Nafiye Bakanı ya da bakanlardan bir tanesi tekstil konusunda Avrupa'da eğitim görmüş. Bu kişi: "Ben bu konunun uzmanıyım. Dünyada bilinen böyle bir alet yok. Bu tartışmasız özgün bir tasarım" diyor ve Bakanlar Kurulu kararıyla babama bir patent veriliyor.

— Babanızın icat ettiği alet tam olarak nasıl bir şey?

Kız kardeşleri Yıldız ve Ayten ile birlikte.

— Daha önce el ve ayakla çalışan "kuyu" olarak adlandırılan bir dokuma tezgâhının geliştirilerek; sadece ayakla çalışır duruma getirilmesi ve hız bakımından en az birkaç misli hızlı çalışması. En önemlisi de dokuma kalitesinin birkaç kat artırılmasını sağlayan bir sistem.

— *Yaptığı başka makineler var mıydı?*
— Evet. Ham ipi alarak, dokuma ipine çeviren bir sistem daha icat etmiş. Tümüyle özgün tasarım. Bu makine ipi bükerek tezgâhlarda dokunacak hale getiriyor. Aynı işi gören başka aletler de var ama bu onlardan hem üç defa daha hızlı ve hem de üç-beş kat daha kaliteli... Gerek duyduğu enerjiyi de köyündeki suyla çalıştırdığı bir türbinden sağlıyor. Böyle bir makine. İsmi, bükü makinesi...

— *Müthiş! Babanıza nasıl kapılar açıyor bu buluşu?*
— Kendisine Bakanlar Kurulu kararıyla önemli miktarda para veriliyor ve Karpiç'te bir ay misafir ediliyor... Karpiç, dönemin Ankara'sının en itibarlı kulübü, toplumun kaymak tabakasının ve üst düzey bürokratların devam edebildiği bir yer... Daha sonra Yozgat valisi, konağında misafir ediyor. Ve gazetelerde boy boy fotoğrafları çıkıyor. Yaratıcı, zanaatkâr kişi diye...

— *Bu bükü makinesi yaygınlaştı mı?*
— Başka hiç yapan olmadı. Kemaliye'de bir tesis kuruldu. O tesis de daha sonra Keban Barajı'nın altında kaldı, söktüler. Başka birisi aldı biraz kullandı; ama bu alet yok oldu. Bu sistem yok artık. Dünyada tek bir örneği vardı ve bütün kasabanın iplik ihtiyacını karşılıyordu. O bölgenin ipliği bu makineden sağlanıyordu ve hiçbir sorun çıkmıyordu.

— *Babanız mucit ruhlu bir insanmış besbelli. Yalnızca kuyumculuk yapmakla yetinmemiş.*
— Evet. Çok meraklı bir insan. Başka bir örnek anlatayım: Kuyumculuk yaparken fotoğraf makinesi diye bir aletin

çıktığı söyleniyor. Tutuyor İtalya'dan fotoğraf makinesi getirtiyor ve Kemaliye'de fotoğraf çekmeye başlıyor. Fotoğraf, "alimunat" dediğimiz, sulu sistemle çekiliyor o zamanlar; yani arkasında siyah torbası olan bir fotoğraf aygıtı. Tam o sırada çok ilginç bir şey oluyor, askere gidenlerden fotoğraf istenmeye başlanıyor.

— *Ve babanız çekiyor bu fotoğrafları öyle mi?*
— Bize en yakın kasaba olan Arapkir'de bir askerlik şubesi var. Bugün yine büyük kasabalardan biri. Orada da çok derli toplu bir kültür vardır. O civarlarda fotoğrafçı olmadığı için hep babama akın ediyorlar. Babam da çekiyor ama yetiştiremediği için aynı fotoğrafı geceleri yüzlerce çoğaltıyor. Gelene 3-4 mecidiye karşılığı gazete arasına koyup birer resim veriyor.

Daha sonra Arapkir'den şube başkanı geliyor Eğin'e. Diyor ki: "Yahu Mehmet Efendi, son gelen resimlerin hepsi aynı." Babam da diyor ki: "Biz yetiştiremiyoruz, fotoğrafı çekip çoğaltıyoruz."

— *Yani Ahmet askere gidecek ama herkese Mehmet'in fotoğrafını veriyorlar.*
— Bir tek fotoğraf veriyorlar. O dönemde şubeye giden yüzlerce adama hep aynı fotoğrafı veriyorlar. Babamın cevabı üzerine şube başkanı. "Mehmet Efendi sıkışıklığın geçsin de herkesin kendi fotoğrafını çek" diyor. "Olur" diyor babam. Ben bunu yıllar sonra Almanya'da anlattım, anlamadılar. Herhalde lisanımın zayıflığından anlatamadım sandılar. Bir daha anlattım, yine anlamadılar. En sonunda izah edince. "Böyle şey olmaz. Nasıl olur da bir fotoğrafı birden çok adam kullanır" dediler ama olmuş işte.

— *Bir Alman için böyle bir şeyi anlamak çok zor tabii. Peki babanızın başka buluşları da var mı?*
— Babam 1940'lı yılların başında bir su akıntısını türbinle yönlendirerek ilk defa köyümüzde bir jeneratör yapıyor.

Babası Mehmet Demirsoy'un tasarımı kendisine ait bir bez dokuma makinesi için almış olduğu patent.

Bizim yazlığımız diyebileceğimiz, derenin kenarında bir atölye yapıyor ve atölyenin elektriğini buradan üretiyor. Torna-tesviye tezgâhlarını yapıyor eliyle. Ben o nedenle torna-tesviye aletlerini iyi kullanırım.

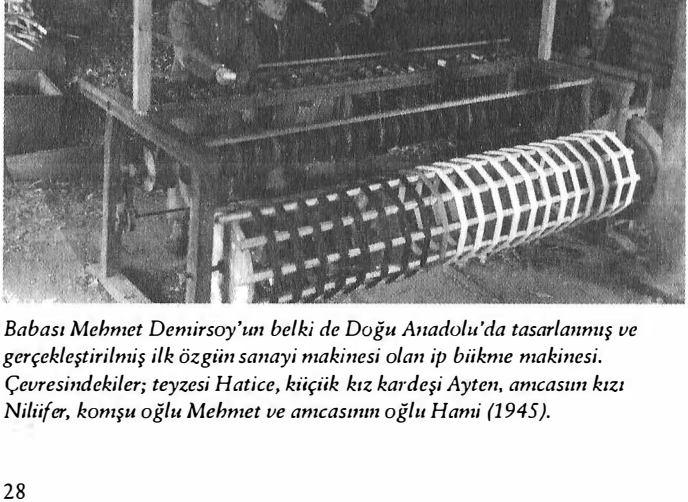
— *Çocukluğunuzda öğrendiniz?*
— Çocukluğumda. Onları da anlatacağım çünkü bu tür becerilerin çocuk eğitiminde çok önemli olduğunu düşünüyorum.

— *Atölyeye elektrik sağlamış babanız. Evinizde de elektrik var mıydı?*
— Evet, bir kol vardı. Çevrildiği zaman jeneratöre bağlanıyordu ve evin elektriği yanıyordu. Aynı zamanda gündüzleri öbür tarafa çevirdiğinizde aletler çalışıyordu. Böyle bir sistem kurmuş babam. Kovandan bal çıkarmada kullanılan santrifüj makinesi de babamın bir başka icadıydı. O güne kadar kovandaki bal, petekten sıyırma usulüyle dışarı çıkarılıyor, bu sırada da petek tahrip oluyordu. Babamın

santrifüjü ise, balın, petekleri bozmadan dışarı alınmasını mümkün kılıyordu. O eski petekleri arılar tekrar kullanıyor, böylece zamandan kazanılıyordu.

— *Herhalde babanız çok sevilen, sayılan ve hayranlık duyulan biriydi köyde ve kasabada.*
— Evet; ama çok da tembeldi.

— *Başta da öyle dediniz ama yaptığı şeyleri öğrenince "tembel" sıfatının pek de uygun düşmeyeceği gibi bir duyguya kapıldım doğrusu... Bir de tembel olmasa neler yapardı acaba?*
— Size babamın tembelliğinin kaynağını anlatmalıyım... Bizde kışın tandır kurulur. Soğuk olduğu için evin orta odasında bir yemek masasının dört misli büyüklüğünde bir masa vardır ve buna tandır denir. Onun üstünde de odanın tümünü kaplayan bir yorgan vardır. Bu masanın altına çamurdan yapılıp biraz pişirilmiş "tağar" denen bir kap ve

Babası Mehmet Demirsoy'un belki de Doğu Anadolu'da tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş ilk özgün sanayi makinesi olan ip bükme makinesi. Çevresindekiler; teyzesi Hatice, küçük kız kardeşi Ayten, amcasın kızı Nilüfer, komşu oğlu Mehmet ve amcasının oğlu Hami (1945).

onun içine de kor ateş konulur. Kömür belli bir kıvama gelince kabın içine konur ve yorgan da bu masanın üstünde boydan boya bütün odayı kaplar. Etrafta sedirler var. İnsanlar boynuna kadar bu yorganın içine girer ve de kışı orada geçirirler. Vücudun tümü masanın altında. Ve masanın ortasında korlaşmış kömür var. Bir insan tandıra girdi dedin mi herkes elini ayağını çeker. Güzün tandıra girdi denildi mi bu, bahara kadar bir daha çıkmayacak demektir. Tam bir tembellik aracıdır. Oraya bir girdin mi bir daha çıkmak istemezsin çünkü dışarısı soğuk.

— *Babanız kışları tandırda mı geçiriyordu?*
— Babam oraya girdi mi bir daha çıkmazdı.

— *Siz hatırlıyor musunuz babanızın o halini?*
— Tabii. Hatırlıyorum. "Benim artık tandırlık zamanım geldi, girmem lazım" der ve o tandırın içine girerdi. Geceleri hep okur, gündüzleri de uyurdu. İki ay boyunca uyur, okur ve ondan sonra kalkar bir alet yapardı.

Aman Çocuklarım!
Bir Köylü Muhteri'le Konuştuk!
MEHMET DEMİRSOY

Babası Mehmet Demirsoy'un icat etmiş olduğu birçok makine ve donanım için o günlerin dergilerinde çıkan yazılardan bir tanesi.

— O, herhalde düşünme devresi oluyordu.
— Biz de öyle düşünüyoruz. Bir aleti iki defa yapmazdı. Tek bir defa yapardı. Çoğu orijinal, yeni tasarımdı. Ondan sonra yine yatardı. Kış uykusuna yattı yine derdik.

— Babanıza hayran mıydınız çocukken?
— Babamı yaşadığı dönemde tam tanıyamadım ve değerlendiremedim.

— Tembellik lafı edilir miydi evde?
— Hayır. Ayrıca kasabada çok saygındı. Herhangi bir sorunu olan ona gelirdi. Bir yere mektup yazılacaksa o yazardı. Kendisi tiyatro oyunu da yazdı. Köylü olmasına rağmen. Galiba bizde böyle bir yazma geni var.

— Babanızın herhangi bir köylü olmadığı çok açık. Bu tiyatro oyunu neydi?
— Bir ara radyoda babamın ismiyle oynandı ama o kadar. Ne olduğunu bilmiyoruz esasında. Roman da yazardı ama hiçbir zaman bitiremedi. Çok güzel mektup yazardı. Herhangi bir yerden para istenecekse ya da edebi bir şey yazılacaksa, etkili bir şekilde yazması için babama getirirlerdi. Bizim orada amcaya "emü" derler. Derlerdi ki: "Kuyumcu emü, oğlum para göndermiyor." Babam o mektubu yazardı. Çok defa da o para gelirdi. Herhalde ikna edici mektuplardı. Çok güzel yazısı vardı.

— Babanızın denemediği bir şey yok gibi.
— Evet çok ilginç çalışmalar yaptı. Hatta Ankara Arıcılık Enstitüsü tarafından hoca olarak çağrıldı, yaptığı santrifüj makinesini anlatması için fakat gitmedi. Çünkü aileye ve Kemaliye'ye çok bağlıydı. Anladığım kadarıyla çok şeyi denemiş. Mesela birkaç lamba ve parça getirterek hiç görmeden radyo yapmış. Odanın yarısı kadar bir radyo.

— Hiç radyo görmeden mi?

— Hayır hiç görmemiş. Radyonun şemasını getirtiyor. İtalya'dan dört tane lamba getirtiyor. Çok büyük bir radyo yapıyor. Ama bu radyo İstanbul radyosunu zaman zaman alıyor. Daha çok Kahire radyosunu alıyor. Kasaba ve vilayetteki herkes radyoyu görmeye geliyor. İnanamıyorlar. Başka bir odada birileri var diye düşünüyorlar. Hatta kapı kapandığı zaman dalga değiştiriyormuş. İstanbul radyosu birdenbire Kahire radyosuna bağlanıyor. Daha sonra ebatlarını biraz küçülterek başka bir radyo yapıyor.

— *Acaba nereden aklına geliyordu bütün bunlar?*
— Merak ederdi. Mesela bana çeliğe nasıl su verileceğini öğretiyordu. Rengine bakacaksın. Meneviş rengi olursa sert olur. Yok gri olursa daha yumuşak olur. Muhtemelen bir kısmı daha önceki kültürlerden esinlenmiş. Meraklı olduğu için merakını da geliştiriyor. Tekniği geliştikçe farklı şeyler yaptı. Mesela akümülatör yaptı. O zamanlar akümülatörü dolduran kimse yok. Kalkmış jeneratör yapmış. Bütün kasabanın akümülatörlerini bizim jeneratörde şarj ederdik.

— *Size de bu merakı aşılamaya çalıştı mı?*
— Evet bunları bana da aşılamaya çalışırdı. İşte torna-tesviye şöyle kullanılır, lehim şöyle yapılır.

— *İlginizi çekiyor muydu size öğretmeye çalıştığı şeyler?*
— Başlangıçta çok ilgili ve yetenekli değildim ama lise çağında oymacılık yapmaya başladım. Bunun için bana oyma takımı yaptı. Bıçaklar yaptı; ama daha sonra ben bunları bilerken yanlışlıkla yaktım ve aletleri mahvettim. Bana bağırdı.

Bir de arı kovanına ilk yabancı ana arıyı veren ilk kişi odur bildiğim kadarıyla. Özel bir kafes yaparak ana arıyı onun içerisine koyuyor ve bir kovana asıyor. Günlerce beklettikten sonra yeni kovan onun kokusuna alışıyor ve onu bir çesit ana arı olarak kabul ediyor. Bu çok nadir olan bir şey. Aklım erdiği zaman yüz elliye yakın kovanımız vardı. Bir kovan da bana verdi. "Bununla sürekli sen ilgileneceksin" dedi.

— Kaç yaşlarındaydınız?
— Ortaokuldaydım. Her gün gidip kurcalamaya başladım. Açıyorum kapağını, ona dokunuyorum, buna dokunuyorum. En sonunda arılar kaçtı. Gittik derelerden koloniyi bulduk. Tekrar getirdim yerleştirdim. Bir daha kurcaladım. Sonunda üçüncü defa kaçınca bulamadık. Babam bir gün dedi ki: "Bakalım sen bu arıcılığı yapabilecek misin yapamayacak mısın?"

— Arıyı üç kez kaçırdığınız halde size bir şans daha vermiş.
— Evet. Gözlük dediğimiz tel kafeslere girmemi istedi... Gittik bir kovanın başına. "Bu çerçeveyi kovanın içine yerleştir" dedi. Yerleştirdim. "Kapat" dedi. Kapattım. "Senden arıcı olmaz" dedi, "acelecisin, sabırsızsın." Çerçeveyi yerleştirince tık diye ses gelmemesi lazımmış. Arıyı kızdırmamak lazımmış. "Halbuki sen bunca emeğime rağmen yine gittin çerçeveyi tak diye koydun. Senden arıcı olmaz." dedi.

— Nasıl etkiledi babanızın bu tepkisi sizi? Arıcılığa olan ilginiz azaldı mı?
— Ondan sonra arıcılıkla fazla ilgilenmedim. Ama şimdi zaman olursa birkaç kovan alıp bir daha eskiye dönmeyi gerçekten isterim. Çok dinlendirici. Babamın beni gözlem yapmaya, araştırma yapmaya uygun bir tarzda yetiştirdiğini söyleyebilirim. Bu aletleri gerçekten öğrenmeye çalıştım. Tabii bıçaklar falan var. Tehlikeli. Ben de ailenin yaşayan tek çocuğu olduğum için bütün aile üzerime titriyor. Bir kuşun yavrusunu beslemesi gibi herkes ağzıma bir şeyler koymaya çalışıyor. Şımarıklık ve yaramazlık inanılmaz boyutlarda. Laftan anlamıyorum.

— Ne tür yaramazlıklar mesela?
— Normal oturmazdım. Bir masanın üstüne oturur, gelene geçene sataşırdım. Eteğinden çekerdim. İnanılmaz haylaz-

lıklar yapar sürekli etrafımdakileri rahatsız ederdim. Belli ki şımarık yetiştirildim ailede.

— *Babanızın tavrı nasıldı? O da şımartır mıydı?*
— Babam hiçbir zaman beni kucağına alıp sevmezdi. Hiçbir zaman "canım, gözüm" demedi. Birkaç defa beni öptüğünü hatırlıyorum.

— *Sevgisini belli etmeyen Doğulu bir baba.*
— Zaten kimse göstermezdi çünkü bir erkeğin çocuğunu alıp sevmesi yadırganırdı. Beni anam çok sever, öperdi. Babam severdi ama belli etmezdi. "Seni çok seviyorum" lafını hiç ağzından duymadım. Hiç boynuma da sarılmadı. Ama zaman zaman kucağına alırdı. Bir şeyler anlatırken. Herhalde o zaman severdi.

— *Ya da siz uyurken...*
— Zannetmiyorum. Tembel olduğu için o zahmete girmemiştir. Ama beni hep serbest bıraktı. Ortaokuldayken torna kullanmayı çok arzu ediyordum; çünkü topaç yarışması yapıyorduk ve topaç da tornada çekiliyordu. İyi topaç atamıyorum ama iyi bir topaç sahibi olmak istiyorum. Onun için de topacı tornada kendim çekmek istiyorum. Erik ağacından çekmek lazım. Ağır olması lazım ki hızlı dönsün. Evimizde torna var ama ben kullanamıyorum. Bir gün babam atölyeden ayrılınca tornayı yavaşça açtım ve bir odun taktım. Fakat tornayı çok yavaş döndürüyorum. Babam içeri girdi ve beni gördü. "Ne yapıyorsun" dedi. "Topaç çekiyorum" dedim. "Makineyi yavaş çevirirsen odun fırlar ve yüzünü dağıtır, sen korkma, makineyi sonuna kadar aç" dedi. Ben tornayı sonuna kadar açtım. "Bıçakları sıkı tut, anana da söyleme. Bunu duyarsa, çocuğa bıçak verilir mi diye başımızın etini yer şimdi." Ama elinle şöyle tut böyle tut, diye topacı çektirdi bana. Daha sonra ben babamdan daha iyi topaç çekmeye başladım. Sonra kasabadaki topaç yarışmalarında hep ben birinci oldum. Sonra diğer aletleri

kullanmaya başladım. Dolayısıyla marangozluk, demircilik aletlerine yatkınlığım oldu.

— *Topaçtan başka neler ürettiniz bu zanaatınızla?*
— Masalar yaptım. Oyuncaklar, heykeller yaptım. Merdiven yanındaki tırabzanların o güzel çekilmiş topuzları vardır. Onları çekmeye başladım. Tahtadan bisiklet yapmaya kalkıştım. Tam hareket etmedi ama yaptım.

— *Üç tekerlekli bisiklet?*
— Evet ama büyük. Birkaç adamın binebileceği büyüklükte.

— *Hangi yaşlardaydınız bunları yaparken?*
— Ortaokul, lise yıllarıydı.

— *Arkadaşlarınız var mıydı?*
— Tabii. Çok sevdiğim insanlar, güzel dostluklarım oldu. Özellikle atölyemizin yanından akan Fırat sayesinde epeyce arkadaş edindim. Fırat'ta her yıl birkaç kişi boğuluyordu. Ben de ailenin tek çocuğuydum. Her gün anam bana suya girmeyeceksin diye yemin ettiriyordu fakat ben giriyordum. Ayet-el kürsiler, dualar okuyordu girmeyeyim diye. Her akşam kontrol ediliyordum. Deride beyaz bir çizgi bıraktığı için Fırat'ta yıkandığım anlaşılıyordu. Tırnağınla çizdiğin zaman suda yüzdüğün hemen belli olur. Dolayısıyla anam, "Yine mi girdin" derdi. "Evet ama yarın girmeyeceğim" derdim. Bu yıllarca böyle sürdü. Yedi-sekiz saat sularda yüzdüğüm olurdu. Akar dediğimiz derelerde, çağlayanlarda yüzdüm.

— *Anneniz sizi sakınmaya çalışsa da yaşamak istediklerinizi engelleyememiş.*
— Hayır. Zaten hiç kimse çocuğunun Fırat Nehri'nde yüzmesine izin vermezdi. Yakalanınca anneler tarafından dövülürlerdi ama çocuk bu, yine de yüzerdi dayağı göze alarak.

— Ben şunu merak ediyorum: Siz Doğulusunuz ama açık tenli, mavi gözlüsünüz. Yani hiç o bildiğimiz doğulu esmer fizyonomisi yok. Atalarınız nereden gelmişler biliyor musunuz?

— Ailem büyük bir ihtimalle kuzey kökenli, çünkü hep sarışın mavi gözlü, uzun boylu ve birçoğu ince yapılıdır. Ailenin bir kısmı, özellikle ana tarafım öyle.

— Babanız nasıldı?

— Babam renkli gözlü değil, anam renkli gözlü. Babam uzun boylu, beyaz tenli. Dedem –Bektaşi olan– kayıtlar düşmüş. Dolayısıyla ailemin nereden geldiğine dair evimizde on dört göbeklik bir şecere var. Şema çizilmiş. Kim kimin çocuğudur. Kimler ölmüştür. Kızlar yaprak şeklinde, erkekler elma şeklinde gösteriliyor. Elmanın dibindeki yapraklar hanımları işaret ediyor.

— Siz de devam ettirdiniz mi bu geleneği?

— Evet, en son şemayı da ben yaptım. Şu anda evimde asılı. Arsen Gürzap ve Göze ailesi. Onlar da bizim dallarımızdan biri. Bir grubumuz tiyatrocu olmuş.

— Arsen Gürzap akrabanız mı?

— Amca çocukları oluyor. Aynı köyden gelmişiz. Orada düşülen bir nota göre biz büyük bir ihtimalle yukardan gelmişiz. Hun Türkleri olma ihtimalimiz var. Bosna üzerinden gelip Elazığ'a yerleşiyoruz. Elazığ'da Ağın –Eğin değil– kasabasına.

— Eğin Erzincan'a, Ağın Elazığ'a mı bağlı?

— Evet. Orada arazilerimiz oluyor. Aile mezarlığımız, dedelerimizin mezarları hâlâ orada. Derli toplu bir aile. Herhalde 300-400 yıl önce, tarihini net bilmiyorum, orada benim ailemin yanında çalışan birisi başka bir aileden ya da kabileden birisini öldürüyor. Maraba dediğimiz...

— Hizmetli mi?

— Evet. Ve kan davası başlıyor. Bu Hüseyin Ağa dediğimiz, Kemaliye'ye gelip yerleşen kişi çok akıllı birisi. Çağırıyor karşı aşiretteki insanı, "Ben ailemi çok seviyorum. Ailemden birisinin öldürülmesini istemiyorum, hem kan davası insana yakışmaz. Bu yüzden burayı terk ediyorum" diyor.

— *Bu sözleri söyleyen sizin neyiniz?*
— Benim onuncu kuşaktan dedem.

— *O yıllar için inanılmaz derecede sağduyulu davranmış. Şunu anlayamadım ama, yanında çalışan birinin işlediği cinayetten dedeniz ve ailesi de mi sorumlu tutuluyor? Aşiret geleneği mi bu?*
— Bizde, oralarda, aşiret yoktur; ailem hiçbir zaman bir aşiret olmamıştır; bir aşiretin parçası da olmamıştır; ancak büyük aile geleneği hep süregelmiştir; bugün bile bunların izini sürdürmeye çalışıyoruz; birbirimize saygı gösterme, zor günlerimizde birbirimizin yanında olma gibi... Dolayısıyla, böyle bir suçta ailenin bunu yüklenmesi söz konusu değil; ancak bunun manevi bir sorumluluğu olduğu için böyle davranmış olabilir. Oradaki Küşne Ovası da benim aileme aitmiş. Keban Barajı'nda istimlak edilen en büyük arazi parçası olarak biliniyor. Kan bedeli olarak bu aşirete veriliyor ve dedem ceza olarak bütün aileyi toplayıp Eğin'e yerleşiyor. "Yalnız" diyor, "benim ata mezarlarımın olduğu Tanusa denilen bir arazi var. Onu saklamak zorundayım. O bende kalacak." Burası Ağın'la tek bağımız, bizim bir çeşit çiftliğimiz olarak kaldı.

Tek bağımız çünkü dede mezarlarımız orada. Şu anda Keban Barajı'nın üstünde 150-200 dönüm benim aileme ait ada ya da yarımada şeklinde bir yerimiz var. Ağın'ın Vahşi (yeni adıyla Şenpınar) köyünde. Bu şekilde Kemaliye'ye yerleşiliyor.

— *Bir kan davasını önlemek için?*
— Evet. Soyumla ilgili bilinen en eski şeylerden biri bu. Notlar düşülüyor. Ailenin en büyükleri ailenin karakteri hakkında notlar düşüyor.

— Babanız da devam ettiriyor?
— Evet.

— Bu, bildiğim kadarıyla Türkiye'de çok az rastlanan bir durum. Ayrıntılı bir soyağacı bırakmak daha çok Batı kültüründe olan bir gelenek.
— Ben bugüne kadar üç göbek ötesini hatırlayan çok az aile biliyorum. Yani dedenizin babasının adı nedir dediğimde, en kültürlü dediğimiz üniversitedeki insanlar cevap veremiyorlar. Böyle bir şecerenin olması esasında ailenin belli bir kültür düzeyinde olması, yerleşik düzene geçmiş olması ile ilgili.

İlkokul: "Saati gelince sıra dayağından geçerdik"

— Çocukluğunuza geri dönelim mi? İlkokula 5,5 yaşında başlamışsınız ve bunun bir hikâyesi var. Onu anlatır mısınız?
— 1940'lı yılların ortasında eğitim seferberliği başlatılmış ve yaklaşık 20-25 haneden oluşan bizim köye, Gerüşla köyüne küçük çaplı bir köy enstitüsü kurulması kararlaştırılmış. Okul bitmiş ancak yeterli öğrenci yok. Öğrenci sayısı otuzdan az olursa okutman, yani ortaokul mezunu herhangi birinin verileceği bildiriliyor. Sayı otuza tamamlanırsa gerçek öğretmen görevlendirileceği için bu sayıyı tamamlamaya çalışıyor köy halkı. Ben 5-6 yaşlarındayım ve babama geliyorlar.

— Hem çok küçük hem de annenizin tek çocuğusunuz. Anneniz razı oluyor mu?
— Tabii bana kıyamıyor. O zaman babam demiş ki: "Ders sırasında yemek yemesine izin verirseniz yollarız. Cebime bir elham koydular, bazı şeyler içirdiler, dualarla gönderdiler. Fakat hareketliliğime rağmen herhalde ben çok da akıllı bir çocuk değildim. Yani zeki değildim çünkü bana, "Beşe kadar say" diyorlar ben sayamıyorum. Akşam yatarken bana diyorlar ki bir, iki... Ben ya üçü unutuyorum ya dördü, hemen beşe geçiyorum. Anam, "Avel" derdi (yani aptalın sevimli olanı), "senden hiçbir şey olmaz."

— Anneniz mi ilgileniyor derslerinizle?
— Okula gitmeden önceki birkaç akşam uğraştı, beşe kadar doğru sayayım diye. Ben ya üçü unutuyorum ya dördü, adımı "Avel"e çıkardılar. Neyse kalktık gittik. Tahta çantamı sırtıma bağladılar.

— Sınıfın en küçüğü siz miydiniz?
— Bilemiyorum. Arkadaşlarımdan çok dayak yediğime göre, olabilir. Başlangıçta sıska bir çocuktum. Tahta çantamın içine kavurma konurdu. Ekmek, peynir, dut, kayısı, elma.

— Ne zaman acıkırsanız yiyorsunuz?
— Evet. Hoca da bir şey demiyor. Fakat ilginç. O gün okula gittim, eve geldim. Akşam, "Anne, ben beşe kadar sayıyorum" dedim. Yani birinci günün sonunda beşe kadar saymaya başladım. "Ne güzel öğrenmiş" dediler. Artık ne olduysa ben sayıyorum. Çok sevindiler çocuk başarılı olacak diye.

— O yılların köy okullarında tek bir öğretmen aynı sınıfta tüm öğrencileri eğitmeye çalışıyor değil mi?

Ailesi: "Ana tarafım çoğunluk ince uzun vücutlu, mavi gözlü ve birçoğu sarışın" (1954).

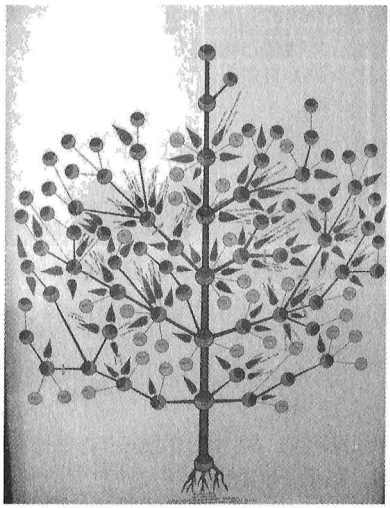
— Anlatayım. Yalnız iyi mi oldu kötü mü oldu şu anda karar veremiyorum. Şunu kesin olarak söylemek gerekiyor, özellikle eğitim açısından önemli. Ben lisenin sonuna kadar orta başarılı bir öğrenciydim. Hiçbir zaman yarış atı gibi koşturulmadım. Çocukluğumu yaşadım. Ağaçların tepelerinde dolaştım, balık tuttum. Çamurdan, odundan oyuncaklar yaptım. İnanılmaz serbest. Yani bir çocuk doğada nasıl yaşarsa öyle yaşadım. Bunun galiba bana bir faydası oldu. Onu ileride tekrar vurgulamam gerekecek. Doğru dürüst bir eğitim görmedim ama bana bugün bir atom santralı yapar mısın deseler "evet" derim. Herkes üç senede yaparsa ben yüz senede yaparım ama yaparım. Bugün herhangi bir üniversitenin herhangi bir branşına beni soksalar ben tekrar o konuda profesör olur çıkarım.

— Bu özgüvenin kökleri çocukluğunuza mı dayanıyor?
— Evet, o güç bende var çünkü çocukluğumu doğru yaşadım galiba. Doğanın içerisinde yaşadım. Danalarım, ineklerim, tavuklarım oldu. Onlarla oynadım. O nedenle, çalışma gücüm, bir şeyi tutup sonuna kadar götürme gücüm, o çocukluktan kalma ivme ile devam ediyor. Daha sonra meslek hayatımda çok iyi eğitim görmüş, çok iyi okullarda okumuş ama yarış atı gibi koşturulmuş meslektaşlarım oldu. Bizde bir laf vardır: "Deve ıh der ve durur." Ve durmuşlar. Yani itiyorsun gitmiyorlar, çekiyorsun gelmiyorlar; çünkü o yaşam güçlerini bitirmişler, tüketmişler. Bu nedenle eğitim dünyamızda çocuklarımızı çok iyi değerlendirip, galiba onları nereye ne kadar koşturacağımızı bilmemiz lazım. Başlangıçta koştuğunu zannettiğimiz kişinin yaşama gücünü, sevincini tüketebiliriz.

— Yaşının ihtiyaçlarına uygun yaşayamamanın bir bedeli oluyor galiba.
— Evet insan bir yerde tıkanabiliyor. Ben özgür yaşadım. Kalemimi kaybettim, silgimi kaybettim.

— *Yarım gün müydü ilkokul?*
— Okul tam gün. Öğle yemeğini gidip evde yiyor, tekrar okula dönüyorsunuz. Ya da yemek konuyor yanınıza, okulda yiyorsunuz. Okul biraz uzak. Beş sınıf bir arada. Bu nedenle birinci saatte 1. sınıfa anlatılıyor, ödev veriliyor; ikinci saatte 2. sınıfa; beşinci saatte 5. sınıfa... Tabii 5. sınıftaki çocuk 1. sınıfı dinliyor, 1. sınıftaki çocuk 5. sınıfı... Aynı odanın içerisindeyiz. Daha doğrusu aynı sobanın etrafındayız.

— *Neden herkes aynı saatte geliyor? 5. sınıf sonra gelse olmuyor mu?*
— Bir defa çocuk meşgul edilecek. Sokakta oynarsa aynı netice alınmaz. Sonra ödev kontrolü var. Hoca mesela 5. sınıfı atlayarak 3. sınıfın ödevini kontrol ediyor. Bakalım ödevini yapıyor mu diye. İş olmadığı zaman iki kolunuzu göğsünüzün üzerinde çapraz tutarak oturuyor, en uslu çocuk unvanını alıyorsunuz. Hiç konuşmadan mum gibi duranı hoca takdir ediyor. Sabrı öğreniyorsunuz. Keşke, Hint

Ailenin yaklaşık on dört kuşaktan bu yana soyağacı (şeceresi) yapılmış ve akrabalık ilişkileri büyük bir tablo halinde evin duvarına asılmış.

usulü meditasyon uygulasaydılar da gelecek açısından nefsimizi denetleme yetisini kazanmış olsaydık.

— *Hatırlıyor musunuz ilk öğretmeninizi?*
— Ulviye adında Niğdeli bir hanımdı. Daha sonra Ulaştırma Bakanlığı'nda daire başkanı oldu. Sonra aile dostu olduk. Allah rahmet eylesin, çok iyi bir insandı. İlk bir yılı onunla geçirdim. Benim aileme köyde de yakın olduğu için herhalde, bana özel ilgisi vardı. Yaramazlıklarımı hoş görürdü. Okul yapılmış ama daha su tesisatı olmadığı için dışarıya konan bir küpten su içilirdi. Galiba küpün içine işemişim. Ben onu çok iyi hatırlamıyorum. Çocuklar da bu suyu içmişler.

— *Yaramazlık olsun diye mi işediniz?*
— Herhalde. Dersin yarısında Hacı diye bir arkadaşım, "Öğretmenim, öğretmenim, Ali bu küpün içerisine işedi. Biz de bu suyu içtik" dedi. Öğretmen, "Yerine otur" dedi çocuğa. Ertesi gün baktık ki babam sırtında yeni bir küple okula geliyor. Belli ki işemişim. Son iki sene gelen öğretmenimiz çok sertti ama ona da yaramazlık yaptım. Beli kırılmış, fazla eğilemezdi. Veremliydi.

Kemaliye - Yuva köyünde, ilkokula başladığı yıllarda (tam ortada uzun konçlu çorabı olan) (1952).

— Erkek miydi?
— Evet. Ailevi sorunları vardı. Geç evlenmiş. Hep, "Allah cezanızı versin" derdi. Saati gelince de, "Zamanı geldi" derdi. Kalkardık, duvarın dibine dizilirdik boydan boya. Çapkı dediğimiz bir bitkiden ya da nar çubuğundan yapılmış, sallandığı zaman "vın vın" diye ses çıkaran, esnek bir çubukla döverdi hepimizi. Sırayla döverdi. Öğleden sonra saat 4 civarında.

— Ayrım yok. Herkesi dövüyor. Hem de dayak saati var öyle mi?
— Tabii... Hiçbirimizin saati olmadığı için zamanı bilemiyoruz. Hepimiz o saati kolluyoruz ve koşuyoruz duvarın dibine. Bütün gayemiz en başa geçmek. Onun şu avantajı var: İlk sopayı yediğiniz zaman kurtuluyorsunuz. Ağlar ya da elinizi geri çekerseniz sopa iki defa vuruluyor. Dediğim gibi, sıranızı savmışsanız onları seyrediyorsunuz, ama sondaysanız işkence gibi oluyor, korkudan. Eğitim görmediğimiz kesin çünkü hocanın kendisi zaten zayıftı. Sorunlarından dolayı onun bize ayıracak zamanı yoktu.

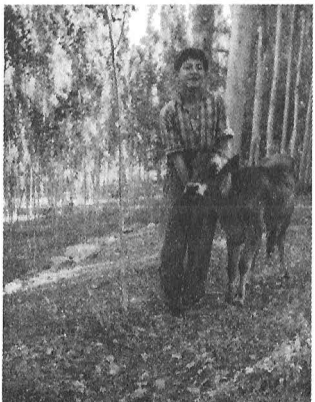
— Okuma yazmayı kaçıncı sınıfta öğrendiniz?
— Ben ilkokulda hiçbir zaman doğru dürüst yazamadım. Yazdığımı okuyamadım.

— Yani beş yılı bitirdiğinizde iyi okuyup yazamıyordunuz.
— En azından iyi yazamıyordum. Yazdığımı da iyi okuyamıyordum. Bana etraftan zaman zaman mektup yazdırıyorlardı. Sonra, "oku" diyorlardı. Ben kendi yazımı okuyamıyordum. Çok kişi aynı durumdaydı. "Vah, vah biz de dağda danamız var diye seviniyoruz. Bu danada iş yokmuş" gibi laflar duyuyorduk akrabalardan.

— Babanız sizi ders çalıştırır mıydı?
— Hayır. Yalnız bir defa faiz hesabı yaptırdı. İlkokulda. 120 liran varsa, faiz oranı yüzde 3 ise, 3 ayda ne kadar faiz getirir.

Zor bir hesaptır bu. Bana bunu öğretti. Birkaç gün sonra yine sordu ve yapamayınca vurdu. Babam bana iki defa vurmuştur. Alnımın çatına vurdu. "Senden hiçbir şey olmaz" dedi, bu faiz hesabını yapamadığım için. Bana ilköğretimde öğrettiği tek budur. Bazen de tarih anlatırdı. Ama hiçbir zaman bana ödev yaptırmadı, anam dahil kimse yaptırmadı. "Hadi oğlum dersini çalış" derdi. "Biraz düzgün yaz" derdi. Kitaplarımı kaplardı renkli kaplarla. Etiketler yapıştırırdı ama o defterlerin kenarları buruşurdu. Titiz bir adam olmadığım kesin. İlkokulu bitirirken sınıfta toplam beş-altı öğrenci vardı.

— *O yıla gelebilmiş yalnızca beş-altı kişi mi vardı?*
— Evet. Bitirme sınavına giriyoruz, başka köyden bir hoca gelmiş. "Ahmet nedir" diye soruyor. Baştaki edat diyor, ikincisi sıfat diyor, benden önceki de zamir deyince, herhalde bunlar yanlış söylediler diyerek, ben de fiil dedim. Yani kimse Ahmet'in ad olduğunu bilmiyordu. Örneğin müfettişler geliyordu. Ankara'yı bul diyorlardı. Zaten bir tane harita var. Öğrenciler, Halep biraz da haritanın altına düştüğü ve büyük kırmızı bir daire ile gösterildiği için, Ankara'yı göstermeye ta Halep'ten başlıyorlardı.

Üniversitenin sonuna kadar hemen hemen hep doğanın içinde büyüdü. Çocukluk yıllarını "Nanoş" adını taktığı bu dana-inekle geçirdi.

— *Ama mezun oldunuz.*
— Geçirmek zorundaydılar. Yalnızca çobanın çocukları sınıfta kaldı. Zaten onlar perperişan. Onları da herhalde kalan çocuklar da oluyor desinler diye bırakıyorlardı. Kalburüstü dediğimiz ailelerin çocukları bilse de bilmese de devam ediyordu. İlkokulu doğru dürüst yazamadan çizemeden bitirmiş olduk. Ama çocukluğumuzu yaşadık. Tek lüksümüz merkezden her ay gelen bir dergiydi. Onun arkasında uzaylı tak tak mı tuk tuk mu bir resimli hikâye vardı.

— *Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı bir dergi miydi?*
— Evet, galiba. Bütün okullara düzenli olarak gönderiliyordu. Hep onu beklerdik. Acaba o uzaylı ne yapıyor diye. Sadece o resimlerle ilgilenirdik. İçinde saçma sapan, "Ali at, Mehmet tut" türü şeyler vardı. Çocukları cezbetmeyen, merak duygusu uyandırmayan klasik şiirler, cümleler vardı. O yıllarda bir de *Pekos Bill*, *Teksas*, *Oklahoma* ve *Uçan Adam* (Superman) gibi çizgi romanlar vardı. Özellikle *Pekos Bill*'i severdik. Belki de bize okuma zevkini en çok bu çizgi romanlar kazandırdı. Bayılıyorduk bu kitaplara. Kendimizi kahramanın yerine koyuyorduk. Galiba kasabadaki ve köydeki çocuklara hızlı okumayı öğreten en önemli şey onlar oldu.

— *Ama aileler pek sıcak bakmazdı bunlara değil mi?*
— Aileler tarafından yasaklanmıştı ama geceleri gizli gizli, orada burada, bütün kasabanın elinde dolaşırdı. Bütün kahramanları ezbere biliyorduk.

Ortaokul: Kızakla aşılan karlı yollar ve dualarla ağzı bağlanan kurtlar

— *Ortaokula Kemaliye'ye gittiniz. Köyde ortaokul yoktu...*
— İlkokul bu sorunlarla bitti. Benim yanımda başka bir köyden Faruk diye bir arkadaşım vardı. Ortaokula da birlikte gittik. Birkaç kişi gitti ortaokula benim köyümden. İlkokulu Toybelen (eski adıyla Gemürgap) köyünün çocuk-

larıyla aynı okulda okuduk. İki köyün çocukları aynı okulda. Daha sonra kasabaya gitmeye başladık. dört-beş kilometre uzaktaydı kasaba ve nedense o zamanlar daha çok kar yağardı. Bir buçuk metre kadar kar yağardı. İlk gidişimde aynı köyden Ömer diye bir arkadaşımla birlikte gittik. O benden önce başladığı için mezun oldu. Daha sonra ben yalnız gitmeye başladım. Fakat riskleri vardı kışın kasabaya gitmenin. Anamla babam kalkar Ayet-el kürsi okur, kurtların ağzını bağlarlardı.

— Dua ile kurtların ağzını mı bağlıyorlar?
— Dua ile. Yollarda beni kurtlar yemesin diye.

— Bugünkü çocuk büyütme anlayışını düşününce çok ilginç tabii. Şimdi büyük şehirlerde bir veya iki çocuk doğuruluyor ve bütün hayat onlara göre planlanıyor. Oysa o yıllarda aileniz tek çocuğunu okula kendisi götürmüyor. Allaha emanet ediyorlar. Bu kadercilik miydi?
— Kendileri götüremezdi. Kasaba beş kilometre uzakta. Annem zaten yalnız başına götüremez. Babamın sigara yüzünden bronşiti var, vücutça gücü kalmamış. Öksüren, tıksıran bir adam. Esasında ben büyürken babamın sağlığı hiçbir zaman iyi olmadı. Son yirmi senesini öksürerek, tıksırarak geçirdi. Yerinden kaldırmak bile bir sorun olurdu. O nedenle götürülmem söz konusu değildi.

— Siz Allah'a emanet her gün beş kilometre yürüyorsunuz karda kışta.
— Dualarla... Kurtlarla ilgili ilginç bir anım var. Bazen kardan gidemezdim; ancak yollar açıldığında giderdim. İşte o günlerden birindeydi. Ağaçlar arasında giderken baktım etrafta kurtlar var. Ben de kocaman bir kocayemiş ağacına çıktım. Çantamı dala astım, oturuyorum. Fakat aşağıda uluyorlar, dolanıyorlar. Ben de yukarıdan seyrediyorum. Biraz sonra, daha sonra kasap olduğunu öğrendiğim bir amca geldi.

— *Çok mu ıssız oluyordu? O amcanın geçmesi bir şans mı?*
— Kışın pek gelen geçen olmazdı. O, hayvan kesmek için bir köye gidiyormuş. Elinde bir değnek. "Ho" diye hayvanlara bağırıyor. "Yeğenim sen orada ne arıyorsun" dedi. "Amca beni kurtlar yiyecek diye buraya çıktım" dedim. "Bunlar kurt değil. Bunlar köpektir. Aferin, sen kurtlar gelince hep ağaca çık, belki kurtulabilirsin" dedi. Bir de kızak yapmıştım. Bazen karda bir-iki kilometre onunla kayarak giderdim. Kasabanın girişinde onu saklardım.

— *Neden?*
— Okula götüremem. Döverler. Kızak ne arıyor okulda? Öyle bir hoşgörü yok. Kasabaya yakın köprünün altında bir delik vardı, oraya saklardım. Okuldan çıkışta bir-iki kilometre yine onunla giderdim. İnanılmaz güzeldi.

— *Tümünü kızakla gidemiyorsunuz.*
— Mümkün değil. Yol inişli çıkışlı. Köyden gelirken bir süre kayıyor sonra kızağı sırtına alıyorsun. Kasabadan gelirken bu sefer öbür taraftan dereye doğru kayıyorsun. Zaman zaman da okula gidemezdim. Küçük bir çocuktum. Çok güçlü değildim. Kasabaya gittiğimde muhakkak kasıklarıma kadar ıslanmış olurdum. Müdür gelirdi. Civar köylerden gelen diğer çocuklarla bana, "Ali Efendi gel" derdi. Biz diğer çocuklarla birlikte sobanın yanına dizilirdik.

— *Önce kurumanız lazım.*
— Ders anlatılırken resmen buharlar çıkardı. Biz kururduk. Akşam çok kar yağmışsa bir-iki saat önceden müdür gelir bize, "Siz erken çıkın, yollarda sizi kurtlar yemesin" derdi. Biz yine karlar içinde ıslanarak köye dönerdik. Eve girince bir çorba ya yer ya yemezdik. Pat sobanın yanında, yatağa düşerdik. Ders çalışmak mümkün değil. Sabah tekrar yola koyulurduk. Ortaokulu bu şartlarda okuduk.

— *Çok eziyetli ve maalesef sizden kırk-kırk beş yıl sonra*

hâlâ bu şartlarda okula giden çocuklar var ülkemizde. Ortaokulda işinin ehli öğretmenleriniz oldu mu?
— Hoca yoktu ki. Müdür çok iyi bir insandı ama nuh-u nebiden kalmaydı. Tarım-iş dersine benim ziraat mühendisi olan amcamın oğlu geliyordu. Çok önemliymiş gibi ticaret dersi vardı o zamanlar. O derse de kaymakam geliyordu.

— Kasabanın okumuşları mı öğretmenlik yapıyordu?
— Evet. Fransızcaya doktor geliyor. Falan derse kaymakam geliyor. Matematiğe veteriner geliyor. Evet, gerçi hepsi saygıdeğer insanlardı ama öğretmenlik özel formasyon gerektiren bir meslek. Bunu kabul etmek lazım.

— Formasyonu olan öğretmen hiç mi yoktu?
— Birkaç tane vardı. Türkçe hocamız vardı mesela. Naim Bey. Doğru mu bilmiyoruz. İlkokuldan isim ile fiilin farkını öğrenemeden mezun olan bizler, yeni gelen Türkçe hocamızdan ilk ödevimizi aldık. Kompozisyon yazacaktık!

— Daha önce hiç yazmamış mıydınız kompozisyon?
— Ne anlama geldiğini bile bilmiyorduk. Herkes birbirine soruyordu: "Ula, bu kompozisyon ne demektir?" Sonunda hocanın da yardımı ile anladık ki kompozisyon bir konuda yazı yazmak demekmiş. Bir rüya yazacakmışız ve bu kompozisyonda 28 nokta, 52 virgül olacakmış.

— Neden bu sayıda, anlayabildiniz mi?
— Hiç anlamadık.

— Hocanın bir bildiği vardır, diyorsunuz.
— Devletin resmi kompozisyon yazma yönetmeliğinin gerektirdiği bir şey diye düşündük herhalde. Herkesi bir telaş aldı. Ne kompozisyon yazmayı biliyoruz ne de nokta, virgül nereye konur onu biliyoruz.

— Formasyonu olan öğretmen de obsesif biri çıkmış. Ne yaptınız peki?

— Babama geldim durumu anlattım. "Ne olur baba bana bir kompozisyon yaz, bu hocamız insanı çok da kötü dövüyor" dedim. "Oğlum ben ne anlarım noktadan, virgülden" dedi ama herhalde acımış olacak ki bugün dahi bütün ayrıntılarını belleğimde tuttuğum çok güzel bir rüya yazdı. Ben de noktalamalarını yaptım ve öğretmene verdim. Bir hafta sonra öğretmen sınıfa geldi, herkesin notunu okudu, beni tahtaya çağırdı. Saçlarımdan tutarak kafamı kara tahtaya vururken bir yandan da, "Ulan dangalak, bu güzel parçayı yazan adam, noktasını, virgülünü de koyabilecek kabiliyettedir" diye bağırıyordu. Çantasından çıkardığı her tarafı kıpkırmızı bir kâğıdı gözüme soktu. Babam kompozisyonu yazdıktan sonra ben hiç okumadan sadece sayarak 28 yere nokta, 52 yere de virgül koymuştum. Demek şansım yaver gitmemiş, hepsi yanlış yere oturmuş.

— Keşke birkaçı tutmuş olsaydı. Babanızın yazdığı rüyayı merak ettim.

— Rüya beni Fırat kenarında sular ve taşlarla oynarken anlatıyordu. Bir yandan da çevredeki ağaçların, manzaranın ayrıntılı bir tasviri yapılıyordu. Oyuna daldığım için çevreden haberdar değilmişim ve dereden bir sel gelmeye başlamış. Ben Fırat'la derenin birleştiği orta kısımda bir yerde mahsur kalmışım, bu arada sular da yükseliyormuş. Ayaklarım, belim, başım derken tümüyle sel sularının içinde kalıyormuşum. Son anda saçımdan çekilerek sudan çıkarıldığımı hissediyormuşum. Panik içinde gözümü açtığımda, yeğenim Betül'ün saçımı çekerek, "Dayı kalk artık sabah oldu" demesiyle uyanıyormuşum.

— Peki başka neler "öğrendiniz" bu Türkçe hocasından?

— Uzun süre kalmadı Naim Bey, gitti. O arada kısa bir süre Fransızca hocası geldi. Daha önce Fransızca, bu nedir

anlamına gelen, Türkçe okunuşuyla "kes köse" denen cümleciği çevirerek, "Kes köse, kes kafanı, gir kümese" diye uydurulan tekerlemeyi söylüyorduk hep. Yani Fransızca mıransızca hak getire. Gerçi yetenekli olan arkadaşlarımız kendi kendilerine biraz geliştirdiler. Ama ben geliştiremedim çünkü yeteneğim yoktu.

— *Siz "kes köse"de kaldınız mı?*
— Evet, ben "kes köse"de kaldım. Bir gün gerçek bir Fransızca hocası geldi. Kasabanın girişindeki kahvede, herkes birbirine: "Ulan biliyor musunuz, yeni gelen Fransızca hocası Franşızca konuşuyor" diyordu.

— *Daha önce görülmedik bir durum mu yaşanıyor?*
— Fransızca dediğimiz zaman çocukları meşgul etmek anlaşılıyordu. İlk defa bir hoca Fransızca cümle kuruyor. Bu çok garip karşılandı. Yabancı dillerden soğumamın nedeni de bütün bu eğitim süreci içerisindeki yabancılaşmaydı. Çok büyük handikaplara sebep oldu. Mesela ortaokul yılları boyunca *être* fiilini öğretmeye çalıştılar. Türkçede olmak ya da yapmak diyebileceğimiz bu fiilin Fransızcada on altı türlü çekimi var ama hiçbir zaman mantığını kavrayamadığımız için öğrenemedik. Perişan olduk. Liseden atılır hale geldik Fransızca yüzünden.

— *Fransızca konuşabilen hoca farklı değil miydi?*
— O yalnızca bir-iki ay kaldı, gitti. Farkı Fransızca cümle kurabilmesiydi. Ticaret dersinde defter-i kebir tutmayı öğretiyorlardı ve bu derse kaymakam geliyordu. Bir çocuk düşünün, cebinde hiç parası yok. Hiçbir ticari işe girişmemiş ve kasabadaki en önemli sorunmuş gibi bize defter-i kebir anlatılıyor. Zamanımız bunlarla geçti.

— *Yaşamdan kopuk bir eğitim anlayışı olduğunu düşünüyorsunuz...*

— Tabii. Türkiye'nin sorunları buradan kaynaklanıyor. Kasabada hiç kimse defter-i kebir tutmuyor ki. Ama bir ağacın nasıl dikileceğini, nasıl budanacağını gösteren kimse yoktu. En gerekli olan şeyler bize anlatılmıyordu. Böyle afaki şeyler. Okulu bitirdiğimizde çok kişi alması gereken bilgiyi alamadan mezun oldu.

— *O yılların Türkiye'sinde büyük şehirlerde eğitim nasıldı? Fark büyük müydü?*
— İstanbul'da Kabataş, Galatasaray gibi köklü okullarda fark vardı. Anadolu'da birkaç tane müdürün gayretiyle yetkin liseler kurulmuş olabilir ama benim kasabamda ve bir sürü kasabada eğitim-öğretim çok zayıftı. Hoca yoktu her şeyden önce.

— *Köy enstitüleri de kapatılmıştı o yıllarda.*
— Evet benim zamanımda köy enstitüleri kapatılmıştı. Dolayısıyla inanılmaz bir darbe vurulmuştu eğitime. Bize köy enstitülerini o dönemde hep şöyle anlattılar: "İşte komünistler var orada. Kızlar gayri meşru çocuk doğuruyor" ya da, "Yüznumaralara çocuk düşürüyorlar. Ve de Kuran'ı yırtıp yırtıp tuvalete atıyorlar." Köy enstitüsü denilince elimiz ayağımız kesilirdi bu negatif propagandalar yüzünden.

— *Bu anti-propaganda etkili oldu o halde.*
— Esasen Amerika'da başlatılan bir anti-propagandaydı. 1946'da Recep Peker hükümeti sırasında Türkiye'yi yıkmaya ve üretici adamı önlemeye yönelik bir politikanın ürünüydü. Sonra okuduklarımızdan, bize gelen hocalarımızdan ya da köy enstitüsü mezunlarından öğrendik ki bu insanlar bir müzik aletini çalabiliyor, duvar örüyor, beton döküyor, ağaç işleri yapabiliyorlar. Köy enstitülü birini dünyada herhangi bir yere götürüp bıraksanız, üç ay sonra kendi işini kurabiliyor ve üretime geçebiliyor.

— *Çok haklısınız, çünkü köy enstitüleri kendi üreten, ken-*

di tüketen kurumlarmış. Okulun ihtiyacı olan tüm ürünleri öğrenciler yetiştirirmiş. Buğdayı ekip, öğütmekten, yedikleri meyveyi yetiştirmeye ve hatta derslikleri inşa etmeye kadar tüm işleri öğrenciler yaparmış. Belki de bugün yeniden incelenmesi ve örnek alınması gereken bir eğitim anlayışı hâkimmiş.

— Kendine yeterli adam yetiştiriyor. Batı dünyasındaki odaklar Türkiye'de böyle bir şeyin gelişmesini potansiyel olarak tehlikeli gördüler. 1946'da Peker yönetimi sırasında köy enstitülerine hücum başlıyor, İsmet İnönü iktidarında kapatılma kararı veriliyor ve daha sonra gelen Demokrat Parti bunun kökünü tamamen kurutuyor. Bana göre Türkiye'nin uygar dünyada yükselmesini önleyen en önemli kararlardan biri budur. İkincisi, demiryolları yapmanın komünistlik olduğunu söyleyen anlayış ki ikisi de aynı odaktan çıkmadır. Bu politikalar üretici insan yetişmesini engelledi. Benim köyümdeki ilkokulda bütün marangoz aletleri vardı. Demir atölyeleri, kişilerin becerilerini geliştirecekleri mekânlar kurulmuştu.

— Altyapı hazırmış, neden yürümedi?

— Atölyelerimiz vardı. Oraya giren bir adam kazmanın sapını yapabiliyordu. Demircilik, tenekecilik, arıcılık yapabilecek şekilde sistem kurulmuştu. Gel gelelim buna ait donanım, özellikle hoca kadrosu verilmedi.

— Çocukluğunuza dönelim mi? Babanız evinizi nasıl geçindiriyordu? Kuyumculuğa devam ediyor muydu?

— Ben doğmadan önce kuyumcuymuş. Bağlarımız, bahçelerimiz, kavak ağaçlarımız, değirmenimiz vardı. O değirmeni de kendisi yapmış. Ayrıca zaman zaman marangozluk yapıyor ya da kavak kesiyordu.

— Yani sabah kalkıp işine giden bir babayla büyümediniz.

— Benim çocukluğum boyunca babamın düzenli bir işi hiç

olmadı. Bazen bir iş yapar, gider üç ay yatardı. Sonra kalkıp bir iş daha yapardı. Mesela meteoroloji kayıtları için evimizin üstünde bazı aletler vardı. Her yağmur ya da kar yağdığında ölçümleri özel şifreli bir telgrafla merkeze bildiriyordu.

— Bunun için bir maaş alıyor muydu?

— Başlangıçta bedava yapıyordu. Ziraat mühendisi olan amcamın aracılığıyla kurulmuştu bu sistem köye. Daha sonra, "Sana maaş bağlayacağız, devlet parasız çalıştıramaz" dediler. Babam. "Bu iş için maaş mı olur?" dedi. Babamın yaşı müsait değildi. Sonra bir formül bulundu ve 50 yaşından sonra devlet memuru oldu. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'ne bağlı, düşük maaşlı bir memur. İşini çok titiz yapan biriydi. Kar, yağmur yağdığı zaman cebinden para verir, adam tutar ölçümleri Ankara'ya bildirirdi. Hatta bir gün bir müfettiş geldi. "Maaşınızın artırılmasını istiyor musunuz" diye sordu. Babam, "Yahu aldığımız para zaten fazla. Yani üç ay-beş ay zaten yağmur yağmıyor. Bir rüzgâr esmeyi bildirmeye para mı alınır" dedi. Müfettiş, "Çok ilginç. İlk defa maaşının artırılmasını istemeyen bir memura rastladım" dedi. Ben bu konuşmaya şahidim. Oradan ölünceye kadar maaş aldı babam.

— Ne genişlikte bir alanın meteorolojik durumunu tespit edebiliyordu?

— Bu meteoroloji istasyonu en küçük istasyonlardan biriydi herhalde. Bir yağmuru ölçüyor bir de rüzgârın yönünü tespit edebiliyordu. Bir rüzgâr gülü vardı. Tabii o bütün kasabayı ölçüyordu. Daha sonra takdirname geldi çünkü en düzgün kayıtları bizim civarda babam yapıyordu herhalde. Zaman zaman özel şifreleri ben iletiyordum. Babam hasta olduğu zaman. Kimse okuyamıyor tabii o şifreleri. Tarih var, ölçtüğünüz miktarlar var. Büyük bir zevkle ve titizlikle yapıyordum bu işi. Son zamanlarda babam çalışa-

cak durumda değildi ve bana katkısı o maaşla oldu. Bir de bağdan, bahçeden gelen dutun geliri. Kemaliye dut satışından para kazanan bir yer. Anam dut toplardı, babam kavak ağaçlarını kesip satardı.

— Şunu merak ediyorum: Babanızın dünyası çok genişmiş. Çok meraklı, çok yaratıcı bir insanmış. Kemaliye ona yetmiş mi? Yukarıda biraz söz ettiniz ama oradan çıkıp büyük şehirlere gitmek istememiş mi hiç?

— Evet dünyası çok geniş bir adam ama küçük bir yerde yaşıyor. Bizde baba ocağını açık tutmak kutsaldır. Onun açık tutulması ailede bir bireye verilmiş en önemli görevdir. Bu ocağı açık tutma peşindeydi. Ama bu ihtira beratını aldıktan sonra, bazı gazetelerde hakkında yazılar çıktıktan sonra değişik iş teklifleri oldu. Ne var ki babam hiç dışarı çıkmadı. Belki de cesareti yoktu. Çünkü vücut bakımından güçsüzdü, rahatsızdı. Yine de zaman zaman hayal kurardı.

— Hiç "keşke çıkıp daha büyük işler yapsaydım" gibi duygular taşıdı mı acaba?

— Şöyle oldu. Ölümü sırasında bana bilimi yaygınlaştırma vasiyeti verirken bir şey daha söyledi. "İnançlarımıza göre her insanın başına üç defa devlet kuşu konarmış. Tanrı bir istisna yaptı; benim başıma üç defa değil, yüz üç defa devlet kuşu kondu. Ben hiçbirini kullanmadım, kullanamadım. Gördüğün gibi burada sersefil ölüyorum" dedi. Buradan anlıyorum ki ona her imkân sunulmuş. Bunun da zaman zaman bilincinde olmuş. Ama değerlendirememiş bu imkânları. Eğer dışarı çıksaydı, son derece başarılı bir işadamı olabilirdi. Hatta yabancı ülkelere götürmek için bazı girişimler olmuş. Ama babam bunların hiçbirine sıcak bakmamış. Biraz da tembel olduğu için hep aile ocağında bir yaşamı tercih etmiş diye düşünüyorum.

Evin avlusundan "uzaya" fırlatılan füze

— Ufku çok geniş bir insan. Yapabileceğinin çok altında şeyler yaparak yaşamış.
— Kesinlikle. Eğer üniversitede olmuş olsaydı Türkiye'nin parmakla göstereceği, yaratıcı bir zekâ olabilirdi. Biz babamla uzaya füze atmaya bile kalktık. Belli ölçüde başardık da.

— Babanız öylesine inanılmaz işler yapmış ki uzaya füze göndermeyi Sovyetler Birliği'nden önce deneseydi bile şaşırmamak gerekirdi.
— Biz yazları damda yatardık. Babam benim ve bütün kasabalı için inanılmaz bilgili bir insandı. Kimsenin cevabını bilemediği bir soru varsa, hep babama sorarlardı. Babam da anlatırdı. Bildiği kadarıyla... Genellikle anlattıkları doğruydu diye düşünüyorum. 1957 yılında Sputnik uzaya atıldı. Büyük bir heyecanla okuduk kasabada. Uzaya çıkıldı diye. Arkasından bir sürü hayaller kuruldu, kurgular yapıldı. Damda yatarken babama hep sorardım. Yıldızlar nasıldır? Aralarındaki mesafe ne kadardır? Hasan Âli Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde liselerde okutulan çok güzel basılmış mantık ve astronomi kitapları vardı bizim evde.

— O yıllarda siz henüz doğduğunuza göre babanız kişisel merakı nedeniyle mi almış o kitapları?
— Herhalde. Benden önce alınmış. Onları okumuş olmalı ki uzayla ilgili o gün bilinen bilgileri en düzgün şekilde bana aktarırdı. Damda yattığımızda, nasıl gideriz, nasıl yaparız, çıkar mıyız uzaya derken bir gün gökyüzünde bir yıldızın kaydığını gördüm. "Baba gördün mü" dedim. "Oğlum bu yıldız değil. Amerikalılar bir meteoroloji balonu yapmış. Bu balon çok büyük olduğu için güneşin ışığı vuruyor. Biz de bunu dünyadan görüyoruz. Bu gördüğümüz esasında bir uydudur" dedi.

— Sputnik'ten sonra mı?
— Evet, Sputnik'ten sonra meteorolojik bir balon atıldı. Tabii Sputnik onun temelini oluşturmuş. Uzaya çıkmak bizim için inanılmaz heyecan verici bir şeydi. Dedim ki, "Baba keşke biz de atsak bunu." "Atarız. Niye atamayalım fakat annene söyleme çünkü annen o zaman, 'Evdeki koltuk takımını tamir et, şurayı adam et' der" dedi.

— Anneniz, "bunlarla uğraşacağına evde işe yara" mı derdi?
— Tabii ki... Evdeki çatal, bıçak takımı hep birbirinden farklıydı. Anam da çok düzgün bir kadındı. Misafir geldiğinde hep renkli, dantelli peçeteler koyardı masaya. Düzgün hizmet etmek isterdi. Ama çatalın bir tanesi ötekine hiçbir zaman uymadı. Anam derdi ki: "Gişi –bizde erkeğe gişi derler, kişi anlamında– bir çatal takımı al bunları yapacağına. Evimizde birbirinin aynı olan bir çatal takımı olsun."

— Babanızın tepkisi ne olurdu?
— Babam, "Hanım böyle demirden çatalı ne yapalım. Ben sana işlemeli, gümüş çatal takımı alacağım" derdi. Anamı yıllarca böyle uyuttu. Bizim hiçbir zaman birbirinin aynı olan altı tane çatalımız olmadı. Anam da zekiydi. Uyutulduğunun farkındaydı. Bu füze yapma işini öğrenirse anam gene laf edebilirdi. "Sen anana söyleme biz atölyeye inip yapalım. Nasıl yapacağımızı ben sana anlatacağım" dedi.

— O yaşta bir çocuk için babayla paylaşılan müthiş bir heyecan. Anneden gizli yapılması da bu heyecanı artırmıştır eminim.
— Evet, tabii. Babam gitti üç tane boru buldu. Bu boruları kesti ve birbirlerine yuva açarak vidaladı. "Bak bunun içine yandığı zaman iç basınç meydana getirecek bir malzeme koyacağız. Amerikalılar, *kerosen* diye bir madde koyuyorlarmış, bilmiyorum neye benziyor. Ama *kerosen* bir çeşit petrol türevi. Bildiğimiz gazyağının herhalde yüksek oktanlısı. Biz *kerosen* koyamayız. Biz barut koyalım. Ben sana

barut yapmayı öğreteyim" dedi. Gittik güherçile (azotlu bir bileşik; amonyum nitrat; barut yapımında kullanılıyor) bulduk. Sonra söğüt ağaçlarını yakıp kömür elde ettik.

— *Daha önce barut yapmış mı babanız?*
— Evet. Birkaç kiloluk patlayıcı madde olmasına rağmen, süzme şekline gelmiş bu karışımı ateşin yanında kurutmaya başladık. Babam, "Bu patlarsa evi dağıtır. Dikkatli olalım. Anana söyleme" dedi.

— *Anneniz gizli yürütülen bir faaliyet olduğunu sezmedi mi?*
— Bazen "ne yapıyorsunuz" diyor. Biz de "hiç" diyoruz. Kurutulmuş bu barutu borunun içerisine değişik bir şekilde doldurduk. Babam, "Bu barut birdenbire patlayabilir. Biz bunun içerisine bu nedenle yavaş yanmasını sağlayacak, daha doğrusu yavaş genişleme etkisi yaratacak kömür tozu atmalıyız" dedi ve söğüt ağacından elde ettiğimiz kömürü bunun içine karıştırdık.

— *Ani yanmayı da böylece önlemiş oldunuz.*
— Önlüyor ve tepme gücü meydana getiriyor. Babam bir de iskele yaptı. Evimizin ortasındaki avluya iskeleyi kurduk.

— *Sizden başka bilen kimse var mı bu müthiş sırrı?*
— Hayır, kimseye söylemiyoruz. Yarı yarıya aç gezen bir adamın kalkıp füzeyle uğraşması esasında alışılagelen bir şey değil. Anam, "Bu nedir" dedi iskeleyi görünce. Babam, "Biraz sonra görürsün. Buna bir fitil yapmamız lazım. En iyisi biz çubuğun ucuna bez bağlayalım. Ateşlemek için kapının arkasına geçer oradan patlatırız ve füze yükselir" dedi. Bu arada anam da kapının arkasına geçti. Babam fitil görevi yapan bezi uzattı ve füzeyi ateşledi. "Güm" diye bir ses çıktı. Füzenin rampası kaydı. Rampa kayınca füze dik çıkamadı, beş-on metre yükseldi ve birdenbire patladı. Kayan rampa duvara vurunca füze avlunun içerisinde dönmeye başladı.

— Çok tehlikeli!
— Evi de yakabilir. Kömür tozları yanmaya başlayınca, dev minare gibi alevler ya da kıvılcımlar yukarı doğru çıkmaya başladı. Anam duaya başladı, "İnşallah komşular duymaz. Bize deli derler" diye. Neyse füze döndü, döndü ve sonunda yere düştü. Babam dedi ki, "Bu füze 300-500 metre yukarı çıkabilirdi. Rampa kayınca çıkamadı ama bunun prensibini anladık. Bir daha yapmaya gerek yok. Biz bunu uzaya çıkaramayız ama esas ilkesi bu. Eğer *kerosen* bulabilsek, imkânlarımız olsa, biz de atabiliriz. Atmamamız için bir neden yok. Bir daha yapabiliriz, kasabaya da atabiliriz. Ama eğer bir evin üstüne filan düşerse bunu kasabada yapabilecek tek adam ben olduğum için gelir beni yakalarlar" dedi. İşte böyle bir deneyimiz oldu babamla.

— Deneme-yanılma yöntemiyle de olsa sizin için anlaşılmaz bir mucize olmaktan çıkmış füze yapmak. Fizik kurallarıyla da tanıştırmış babanız sizi. Peki kaç gün uğraştınız bu füzeyi yapmak için?
— Herhalde on beş-yirmi gün sürdü. Bugün konferanslarda bilimsel düşünceyi nereden aldığım sorulduğunda ilk önce babamdan aldığımı söylüyorum.

— Bilimsel yöntemleri bilince her şeyi yapabileceğinize inandırmış babanız sizi.
— Dedim ya atom santralı yap deseler yaparım. Babam bana her şeyi yapabileceğim inancını o zaman aşıladı. Ben değişik konferanslarımda hep bunu dile getirdim. Neyinizi en çok beğeniyorsunuz diye sorduklarında "inanılmaz mücadele gücümü" diyorum. Bana, buradan Hakkari'ye metro yapabilir misin deseler ve ben bunun gerekliliğine inanır, kafaya koyarsam kalkar kazmayı alır yapmaya başlarım. Bir yerden başlayınca onu sürdürebilirsiniz. Daha sonraki yıllarda bu inancımı güçlendiren ilginç rastlantılar da oldu ama bunu bana en başta babam kazandırdı. Elimizdeki imkânlarla yapabildiğimiz kadarını yaparız, yapamayız diye bir şey yok.

— Keşke buna daha çok insan inansa ve bu ruhu taşısa... Çözülemez, böyle gider diye el bile sürülmeyen sorunları aşabilenler hep sizin gibi yüksek enerjili, kendine inanan insanlar oluyor. Peki, babanızın dine yaklaşımı nasıldı?

Aile ve din

— Babam ömrübillah sadece sabah ve akşam namazlarını, anamsa beş vakit namazını kıldı. Bana hiçbir zaman dine aykırı bir şey söylemediler ancak dinin yanlış uygulanmasından dolayı, Türklerin ve Müslümanların perperişan olduklarını ikisi de biliyordu. Zaman zaman dile de getiriyorlardı; fakat dini inançlarının tam olduğuna ilişkin böyle bir görüntü vardı. Ama şimdi onların mantığını ve düşüncelerini, konuşmaların içerisine atılan kelimeleri hatırladığımda, hem anam hem babam hiçbir zaman bağnazca dine ve tanrıya inanamamışlar diye düşünüyorum.

— Dini vecibeleri yerine getirmişler mi?
— Kurban kesiyorlar, oruç tutuyorlar ve bana da tutturuyorlardı. "İstersen tut" diyorlardı ama mecburen onlarla kalkıyordum. Babam zaman zaman cuma namazına gidiyordu. Bayram namazına ise muhakkak gidiyordu.

— Ne tür konuşmalardı bunlar?
— Eskiden çerçiler vardı. Ivır zıvır eşya getirirler. Değiş tokuş usulü. Dut alırlar, eski alırlar, bakır verirler vs.

— Evet, çerçinin gelmesi önemli bir olaydı köylerde. Herkes alışverişe koşardı.
— Tabii. O yıllarda çerçinin sinema, daha doğrusu dia taklidi bir makinesi vardı. "Sinema geldi" derlerdi. Ellerinde bir kutu vardı. Yuvarlak bir halkası vardı. Bastığınız zaman, Kâbe resmi, arkasından İstanbul resmi çıkardı. Böyle sekiz-on tane slayt döndürülürdü. Çerçiye 5 kuruş verirdiniz, dut verirdiniz, çocuklar bakardı. Aynı zamanda sosyal

faaliyetleri vardı çerçilerin. Mesela hikâye okurdu, 2 kuruş verirdik. Battal Gazi Destanı, Hayber Geçidi, Hazreti Ali'nin öykülerini okurken en heyecanlı yerinde keser, "Uşaklar hele bana bir şuradan su verin" derdi.

— *Heyecanın dozunu mu artırmak istiyor?*
— Herhalde. Ara verilir, sular içilir, bir şeyler yenirdi. Biz sonucu merakla beklerdik. Bu sosyal bir faaliyetti. Aynı zamanda bir eğitim aracıydı. Bu arada bazı şeyler de satılırdı. Örneğin namaz kitabı. Bir gün anam da herhalde dut verdi namaz kitabı aldı. Akşam babama, "Oğlana namaz kitabı aldım. Okusun, öğrensin" dedi. Babam kitabı aldı, "Bunlardan hiç kimseye fayda yok. Biz okuduk da ne oldu? Sakın çocuğun kafasını böyle şeylerle doldurmayın" dedi ve şehre gitti. Dale Carnegie'nin *Söz Söylemek İş Başarmak* adlı kitabını getirdi bana. "Onları bırak sen, bunları oku" dedi.

Aklen bilgi mi, naklen bilgi mi?

Bir ağustos ayında köyden bir sürü insan cuma namazına geliyordu. Bizde de su çok kıymetlidir. Ağustos ayında güneş saatine, yıldız saatine göre belli saatlerde suyu keser belli yerlere veririz. İnsanlar gece yataktan kalkar suyu keserler. Bağların sulanması lazım ve bu şekilde bir su taksimatı vardı. Taşlık bir arazi olduğu için su sıkıntısı var. Beş dakika bile boşa akıtılmazdı su. Ama böyle düzgün işleyen bir saat sistemi olmasına rağmen herkes cuma namazına gidince aksıyordu tabii.

— *Suyu idare edecek kimse mi kalmıyordu?*
— Evet. Yani bir-iki saat boşa akıyor. Düzgün akmayabilir. Ya da bir yere gereğinden fazla akabilir. İnsanlar yavaş yavaş çeşmeye doğru gelirken babama dedim ki; "Bu amcalar geliyorlar ama su boşa akacak. Dut ağaçları kuruyacak. Ya Tanrı yoksa? Su boşa gidecek. Tanrı var mı yok mu baba?"

— Kaç yaşlarındasınız?
— Tam çıkaramıyorum, 5-6 yaşlarında herhalde. Babamın ne demek istediğini 50 yaşından sonra anladım. Benim bilimsel kimliğimin bu bakış açısından temellendiğini anladım. Bilgiler geçmişten geleceğe iki türlü aktarılır. Aklen ve naklen. Naklen aktarılırsa hiç kimse onu düşünme gereği duymadan çocuklarına anlata anlata gider. Bunu yapan halklar hiç de gelişemedi. Çünkü babası neyi kabul etmişse aynen devam ettirirler. Bu topluluklar hiç keşif yapamazlar.

— Babanız nasıl cevapladı sorunuzu?
— "Ben Tanrı vardır, şöyledir böyledir dersem sen bana çok güvendiğin için hiç düşünmeden buna dört elle sarılırsın. Bunu gelecek kuşaklara aktarırsın. Buna naklen bilgi deriz. İnsanların körelmesi bu yolla olur. Ama aklen olduğu zaman düşünürsün, taşınırsın, bilgi toplarsın, doğruyu öğrenmek için çaba sarf edersin. Ben sana var, yok demem. Sen 18 yaşına kadar çabala öğren. Yeni bilgiler elde et ve o zaman karar ver. Tanrının olduğuna inanıyorsan inan, inanmıyorsan inanma. Bu 18 yaşından sonra karar verebileceğin bir konu" dedi. Ben 50 yaşından sonra babamı anladım. Beni dogmatik düşünceden bilerek ya da bilmeyerek uzaklaştırmaya çalışmış. Dolayısıyla yaşamımda hiçbir şeyi aynen kabul etmedim. Babamın bu olaydaki yaklaşımı bana bilmsel kimlik kazandırması açısından çok önemlidir.

— Babanız sizi muhtemelen bilinçli bir şekilde uzaklaştırmaya çalışmış naklen bilgiden.
— Muhtemelen. Bilimsel çalışmalarda dahi, defalarca yapılmış, sonuçları alınmış bazı şeyleri bir tarafa bırakırsak, herhangi bir açıklama bir defa yapılmışsa kuşkuyla bakmak, yeniden denenmesi için çaba göstermek bizim yaşam tarzımız oldu. Dogmatik toplumların bir türlü bilimsel gelişme kaydedememesi, kendi içinde hep sürtüşmeler yaşaması dogmatik düşünce tarzından kaynaklanıyor. Babam

bunu tam anlamıyla kavramış mı kavramamış mı bilemem. Ama içinde yaşadığımız toplumun temel bilimlerden ayrı kalmasını doğru bulmaması onun bilimsel bir kafaya sahip olduğunu, bana da bunu aşılamaya çalışmak istediğini gösteriyor.

— Peki anneniz? O da babanızın etkisiyle mi...
— Yok, anam da çok zeki bir kadındı. Hiçbir zaman inanmadığını dile getirmedi. Başı açık dolaşması, gençlerle dostluğu. Bütün kâğıt oyunlarını anam da babam da çok iyi oynardı. Günlük yaşamda sizin "modern" dediğiniz bir insanla aynı masaya oturup aynı şeyleri konuşması. Hatta anam daha sonra üniversitede benimle yaşadı. Oradaki hocalarla irtibatı oldu. İlkokul diploması bile olmamasına rağmen o insanlardan ayrı bir yaşam tarzı göstermeden, onların yaşam aktivitesine aynı ölçüde katıldı. Hiçbir zaman bağnazlığı dile getirip, "Bunu yapma, etme, günahtır" gibi sınırlayıcı konuşmalar yapmadı. Bütün bunlar esasında onun aydın olduğunu ya da modern din anlayışına sahip olduğunu gösteriyordu.

— Diğer kadınlar başını örterdi herhalde?
— Türban yoktu. Ama yazma dediğimiz başörtüsü herkeste vardı. Örtünmeydi. Dini bir simge aracı olarak hiçbir zaman kullanılmadı. Cuma namazına babam başı açık giderdi. Başı açık namaz kılan nadir insanlardan biriydi babam. Babam ve anam son derece aydın bir kafaya sahip, dogmatik düşünceden arınmış, akıllarını kullanmaya çalışan kişilerdi. Geleneksel baskıdan, ayıp korkusundan, etrafın kınama korkusundan kurtulamadıkları için dinle ilgili kuşkularını açıkça dile getiremediler diye düşünüyorum. Benim tutuculuğa, dogmatik düşünceye karşı bugünkü savaşımda anamla babamın bu altyapısı herhalde önemli bir rol oynuyor. Beni hiçbir zaman sıkıştırmadılar, yönlendirmeye çalışmadılar. Her şeyin bir nedeni vardır, muhakkak açıklanması gereken bir nedeni vardır tarzın-

daki düşünceleri benim daha sonraki yaşamımda çok önemli bir rol oynadı.

Lise yılları ve heba olan yetenekler

— Böyle bir altyapı ile pozitif bilime yönelmeniz çok doğal. Çocukluğunuza dönersek, ortaokulu bitirdiniz...
— Ortaokulu orta başarılı olarak bitirdim. Benden daha yetenekli, zeki insanlar vardı. Ortaokulda benim çok ilginç arkadaşlarım oldu. Bunlar okusalardı çok başarılı olacaklardı. Bir kısmı maddi nedenler yüzünden okuyamadı. Bir kısmı ahlakları bozulur diye okutulmadı. Başarılı kız çocukları da vardı. Onlar da erken evlendirildiler...

— Sınıflar kaç kişiydi?
— Kırk kişiydi.

— Kaçı kız?
— Beş-altı tanesi diyelim. En fazla öğretmen oldular. Öğretmen okulları vardı, oralara gittiler. Mesela Gemürgap (Toybelen) köyünden Faruk diye bir öğrenci vardı. Yıllar sonra ben Almanya'ya gittim. Orada yetenekli öğrencilerin nasıl korunup geliştirildiğini öğrenince yirmi yıl sonra Faruk'u aradım. Faruk benim için çok önemliydi çünkü inanılmaz resimler çiziyordu. Arkası dönük tahtaya tebeşirle resimlerimizi çiziyordu. Bana "uyuyan çocuk" tablosunu yaptı. Valla Rembrandt'ın tablosunu verseler değişmem o tabloyla. O kadar güzel. Yıllar sonra neden Faruk'un yeteneği değerlendirilemedi diye aklım başıma geldi. İstanbul'da Tarlabaşı'nda bir kasap dükkânı çalıştırdığını gördüm. İzbe bir kasap dükkânı.

— Çok yazık!
— "Faruk niye devam etmedin resim yapmaya" diye sordum. "Babam erken öldü. Kardeşimi sağ sol davasında

vurdular. Mecbur oldum dükkânı ben çalıştırmaya. O arada bir parmağımı makineye kaptırdım" dedi. "Resim yapma yeteneğin devam ediyor mu" dedim. "Valla iki müşteri arasında zaman olursa hâlâ gelen müşterinin resmini çiziyorum kâğıtların üstüne. Hâlâ içimde o aşk var" dedi. Anladım ki belki geleceğin Picasso'su, Rembrandt'ı böylece yok edildi. Ortaokulda bir sürü yetenekli insan ya maddi nedenlerle ya da ailelerin yönlendirmesiyle...

— *Sizin kuşakta kaybedilen yetenekli insan sayısı çok galiba.*
— Evet. O sınıftan haklı ya da haksız en yüksek kariyere çıkmış insan ben oldum. Bugün değerlendirdiğimde yaratıcılık bakımından benden çok daha önemli yerlere gelmesi gereken bir sürü insan vardı; ama hem eğitimcilerin hem de ailelerinin yönlendirme yetisinin zayıf olmasından dolayı değerlendirilemediler.

— *Kemaliye'de lise var mıydı?*
— Yoktu. Yalnız Erzincan'da bir lise vardı. Erzincan'a trenle gidiliyordu. Yakın olmasına rağmen, gidiş dönüş sekiz-on saatti. Çok sapa bir yerdi. Direkt karayolu olmayan nadir kasabalardan biriydi. Üstelik Erzincan'da tanıdığımız kimse de yoktu. Babamın da ev tutacak, pansiyonda yatıracak maddi gücü yoktu. Her ne kadar aile zengin görüntü verse de.

— *Bu nedenle liseyi Ankara'da okudunuz. Ankara'da kimin yanına gittiniz?*
— Akrabalarımın yanında okudum. Bana büyük hizmetleri oldu. İlk olarak dayımın yanında okudum. İlk iki sene. Daha sonra evli olan büyük kız kardeşimin yanında kaldım. Kocası ziraat mühendisiydi ve aynı zamanda amcamızın oğluydu.

— *Ablalarınız ne kadar okudu?*

— Büyük ablam Yıldız, kız sanat okuluna gitti ama bitiremedi. Maddi ve bazı başka nedenlerden. Sivas'taki kız sanat okuluna gitti galiba.

— *Her ikisi de mi?*
— Her ikisi de ilkokulu bitirdiler, o kadar.

— *Babanız yaşadığı yerin ve zamanın çok ilerisinde biriymiş. Onların okuması için özel bir çaba göstermedi mi?*
— Gösterdiğini zannetmiyorum. Açık söyleyeyim onları okutacak gücü yoktu. En sınırlayıcı faktör galiba maddi güçtü.

— *O kısıtlı imkânı sizin için kullanmayı mı tercih etti?*
— Koşullar da denk düştü; dayımın Ankara'da olması, daha sonra kız kardeşimin eniştemle Ankara'ya yerleşmesi ve benim sekiz yıl onların yanında kalmam. Babamın çok küçük miktarlarda para göndermesi suretiyle okudum. Bazen ayakkabımın dibi delik dolaşıyordum. Hiçbir zaman babamdan para da istemedim. Onu da söyleyeyim.

— *İlk gördüğünüz büyük şehir Ankara mı?*
— Evet, 12-13 yaşlarındaydım. Okula erken başladığım için üniversiteyi 21 yaşında bitirdim. Demek ki 12-13 yaşlarında liseye gittim. Ve hayatımın en kötü dönemi lisedir. Onun ayrı bir seans olarak anlatılması gerekir. Neden insanlar lisede bir türlü muvaffak olamıyorlar? O dönemin eğitim anlayışının sorgulanmasına katkısı olur diye anlatmamız gerekecek.

— *Tamam Ali Bey konuşalım. Ama önce bu, ilk, büyük şehir deneyiminizden aklınızda kalan görüntüler neler onu merak ediyorum.*
— Daha önce 5 yaşlarındayken gitmiştim Ankara'ya. Hayal meyal hatırlıyorum. Hayvanat bahçesini, bir çocuk için önemli olan şeyleri. Anamla, bir aylığına dayımızın yanına

gelmiştik. Lise okumak için gittiğimde ortaokulu bitirmiş beş-altı çalışkan çocuk beraberdik. Her biri akrabalarının yanında okumaya gidiyordu. Trene bindik. Benim yanımda teyzem vardı. Eskiden kara tren vardı. Yani kömürlü tren. Elmadağ'a tırmanırken tren rampayı çıkamaz, gerisin geri gelip hızlanmak zorunda kalırdı. Orada ilginç bir konuşmamız oldu. Cebimizden paraları çıkardık. Benim 35 lira param vardı. Benden sonrakinin 27 lirası, daha sonrakinin 15 lirası diye gidiyordu. Yani hayata en yüksek parayla ben başladım o grupta. "Bakalım sonunda kim zengin olacak" dedik. Sonuçta bu grubun içinde belki de en fakir ben kaldım. O altı kişi benden daha akıllıydılar ama hepsi belge aldı lisede, bitiremediler. Onların içinde zekâ düzeyi en düşük olan muhtemelen ben olmama rağmen ailemin yönlendirmesi ve her ay bana 50 lira para gönderebilecek kadar parası olması nedeniyle ben okuyabildim.

— *Yani onlar yoksulluktan mı okuyamadılar?*
— Evet, onların aileleri daha az gönderebiliyordu. Bana 50 lira geliyordu. Bununla sözlük, defter, kalem gibi ufak tefek şeyler alabiliyordum. Diğer arkadaşlarım onu da alamadılar. Hem akrabalarının yanında bir sürü insanla aynı odada yattılar. Belki yeterince karınları da doymadı. Bana göre son derece başarılı olacak altı kişi liseyi maalesef bitiremedi bu yüzden.

— *Ankara'yı nasıl buldunuz?*
— Berbat. Samanpazarı'na korkular içinde geldim. Ne yapacağım belirsiz. Hiçbir eğitim görmemişim. Ben gelmeden Gazi Lisesi'ne kaydımı yapmışlar.

— *Nasıl bir lise olarak tanınıyor?*
— Bir zamanlar iyi bir lise olarak biliniyor. Prof. Dr. Erdal İnönü oradan mezun diye herkes öğünüyor. Ortada doğru dürüst başka bir lise de yok. Ama ben gittiğimde inanılmaz berbattı. Eğitim kalitesi çok düşüktü. Hocalar darmadağı-

nıktı, lise çok perişan vaziyette idi. Hiçbir zaman psikolojik bir danışma da vermedi bana lise. Yani hiç kimseye vermedi. Her biri ailevi sorunları olan öğrenciler. Hiçbir zaman parti verme, doğum gününe ya da herhangi bir sosyal faaliyete katılma söz konusu değil. Zaman zaman hocalar tarafından dövülürdük onu da söyleyeyim.

— *Peki sınıflar kalabalık mıydı? Öğrenci profili nasıldı?*
— Herhalde otuz-kırk kişiydi sınıflar. Öğrencilerin yaklaşık yarısı benim gibi Ankara dışından geliyordu. Bir simit alındığında herkesin elini uzatıp bir parça koparttığı, bir ayva alındığı zaman birkaç kişinin birden ısırmaya çalıştığı bir grup.

— *Öğretim kalitesi de düşüktü dediniz.*
— Hiç laboratuvar dersi yapmadık mesela. Yalnızca bir defa. Yüksek gerilim ile yüklenmiş bir kürenin içinde oluşturulan bir kıvılcımın gözlenmesiydi. Lisede hatırladığım tek laboratuvar çalışması buydu. Hiçbir zaman bir mikroskoba bakmadım. Mikroskoba ilk defa üniversite biyoloji bölümüne gittiğim zaman elimi sürdüm.

— *Gazi Lisesi'nde yoktu bu donanım, öyle mi?*
— Belki vardı da sayısı yeterli değildi. Belki dolapta kilitliydi. Uzaktan dahi göstermediler. Kimya hocamız bir defa sodyumu su dolu kavanozdan çıkarıp havada yandığını gösterdi, bir defa da Faraday kafesinde kıvılcımın çıktığını gösterdiler. Onu da biz yapmadık. Hayranlıkla seyrettik. Doğru dürüst bir dil eğitimi de almadık.

— *O yıllarda daha iyi eğitim veren liseler yok muydu Ankara'da?*
— Atatürk Lisesi vardı. O daha üst seviyede çocuklara hizmet veriyordu. Eli yüzü düzgün öğrencilerin, hocaların bulunduğu bir liseydi. Bir de kolej vardı. Zaman zaman koleje basketbol oyununa gidiyorduk. Ama kızlar kısa giyindiği için, galiba daha çok onların bacaklarını seyretmeye gi-

diyorduk. Bizim lisemizde kız yoktu. Hayranlıkla onları seyrediyorduk.

— *Atatürk Lisesi'ne geçmeyi hiç düşünmediniz mi?*
— Gidemezdim çünkü Samanpazarı'nda oturuyorduk. En yakın liseye gitme durumundaydık. Koleje zaten yanaşamıyorduk. Kolejdeki çocukları tamamen farklı bir gezegenin çocukları olarak düşünüyorduk. Onlara uzaktan hayranlıkla bakıyorduk. Bir de kız lisesi vardı. O lisenin yakınında pek görünmek istemiyorduk çünkü göründüğümüz zaman dayak yiyebilirdik, "Niye kız lisesinin önünde dolaşıyorsunuz" diye. Gazi Lisesi'nin yanından hiçbir kadın kız geçemezdi. Karşıda bir eczacı bayan vardı. Dışarı çıktığı zaman, pencerelerden anırırdık. Her hafta sonu lise müdürü öğrencileri toplar, "Allah sizi kahretsin. Bir daha bu eczacı bayana laf atarsanız sizi mahvederim" derdi.

— *Kızlarla romantik arkadaşlıklar olmadan bitti mi lise?*
— Herhangi bir kızla arkadaşlığımız söz konusu değildi. Yani yanaşmak söz konusu değildi; çünkü azgın, ipsiz-sapsız bir sürü öğrencinin oluşturduğu bir gruptuk. Uzaktan bir bayan gördüğü zaman ağzının suyu, salyası akan, kendi içinde arkadaşlık kurup gezen bir grup.

— *Trende birlikte gittiğiniz kasabanızdan gençlerle aynı okulda mıydınız hepiniz?*
— Bir kısmıyla oradaydık. Bir kısmı Kurtuluş Lisesi'ndeydi. Zaman zaman buluşup dertleşiyorduk. Bizim lisedeki eğitimin daha iyi olduğu kanaatine varıyorduk ama bizde de eğitim falan yoktu. Liseye başladığım ilk haftayı da unutamam. İlk iki gün okulu, üçüncü gün de sınıfımı bulamadım okulda. Teneffüslerde herkesle birlikte sınıfa koşuyorum bakıyorum, ismim var mı yok mu? Yok. Çıkıyorum dışarı. İkinci teneffüsü bekliyorum gidiyorum başka bir sınıfa. Sonuçta ben sınıfımı bulamadım, idareye gittim. Çok da küçük, sıska yapılı bir çocuktum. Anamın yaptığı

papyonu da takmışım. Mavi de bir elbise giymişim. Gittim, müdür yardımcısına, "Ben sınıfımı bulamadım" dedim. "Sen ne biçim adamsın, numaran ne" dedi. "Bilmiyorum." "Adını biliyor musun?" "Adım Ali Demirsoy." "Nereden geliyorsun?" "Kemaliye." "Allah senin... 4D sınıfın" dedi. Ben 4D sınıfına gittim. Gene bir çıkıp bakayım dedim. Kafam darmadağınık zaten. Zil çalınca ben koridorları şaşırmışım, 4D yerine bir üst kata 5D'ye gitmişim. İkinci sınıf, lise 2. İlginç şeyler anlatıyor hoca. Elektron oradan oraya, buradan buraya geçer diyor, Cu yazıyor. "Kaç elektron alır" diyor. Biri "iki alır" diyor, öteki "bir alır" diyor.

— *Siz de o sınıfın öğrencisiymiş gibi oturuyorsunuz?*
— Mavi elbise giymişim göze batan. Papyonlu falan. Ve de yer bulamamışım. Cahide Kabalak diye bir hocamız vardı. "Ne ulan orda duruyorsun? Sen üçüncü gün yer mi bulamadın" dedi. Önde iki kişiyi açtılar. İki kişinin arasına beni oturttular. Geldi bana sordu: "Kaç elektron alır?" Ben de "iki" dedim gayet ciddi. "Ne kadar aptalca bir cevap. Hiç burada elektron alır mı" diye payladı beni. Yanımdakiler, "Sen nereden geliyorsun" diye sordular. "Köyden" dedim. "Nereye geldin?" "Lise 1'e." "Burası lise 2 yanlış gelmişsin" demezler mi. Aşağıya koridora indim, yine aynı hoca, yine Kabalak gelmiş, yine ben yer bulamamışım, kapının yanında duruyorum.

— *Ne aksilik! Kemal Sunal filmi gibi başlamış lise hayatınız.*
— Neyse beni oturttular ama ben liseden ayrılmaya karar verdim. Tek sorun babama ne söyleyeceğim. Kafaya koydum bir bahane uydurup liseden ayrılmayı.
— *Hiçbir şekilde sevmediniz ve ürktünüz herhalde.*
— Evet, korktum. Herhangi bir şeyi değerlendirecek durumda değildim. Anlamıyordum hiçbir şeyi.

— *Hakaret işitiyorsunuz öğretmenden.*

— Evet. Anlatılan hiçbir şey hakkında bilgim yok. O arada yoklama fişine baktım. Beni yok yazmışlar. 1053 numaram. Dedim ki, "Ben buradayım." Esasında haksızdım. Mümessil dedi ki: "Ama sen 'buradayım' demedin." Yok buradaydım, yok demedin derken yoklama fişini de defterleri de yırttım, çocuğun suratına fırlattım. "Seni idareye götüreceğim" dedi, kalktık gittik. Yine biraz önceki kadın.

— İnanılır gibi değil. Aynı zamanda müdür yardımcısı mı?
— Evet. Çok da sesi yüksek çıkan, bağıran bir kadıncağızdı. Herhalde ölmüştür, Allah rahmet eylesin diyorum. "Ne var" dedi. Mümessil, "Efendim, yoklama fişini de yırttı, koca defteri de yırttı" dedi. Kadın bir köpürdü. "Şimdi disiplin kurulunu toplayacağım, seni disipline vereceğim, seni attıracağım" diye bağırdı. Ben gayet sakinim.

— Biraz kasıtlı mı yaptınız? Okulu bırakmak için bir bahane mi yarattınız acaba?
— Belki kasıtlı, belki tepki olarak. Çok emin değilim. Ama liseden atılmak için babama söyleyeceğim geçerli bir nedenim olacak. Ben köyde çobanlık yapmaya karar verdim. "Allah senin ... versin. Başımıza bela oldun. Seni şimdi okuldan attıracağım" diye bağırmaya, hakaret etmeye devam ediyor hoca. "Hocam zaten ben de onu istiyorum. Ben Kemaliye kasabasından geliyorum. Bizim orada yoklama fişi de yoktu, defter de yoktu. Belki de vardı, ben görmemiştim. Biz oturur beklerdik. Bunun suç olduğunu bilmiyordum. Ama benim babama söyleyebileceğim bir şey yok. Galiba ben burada okuyamayacağım, siz beni atın" dedim ama beni affettiler.

— "Maalesef affettiler" gibi olmuş.
— Öyle. Anamın inanılmaz sıcak sevgisi vardı. Hep boynuma sarılıyordu, "yavrum yavrum" diye. Sabah akşam beni besliyordu. İnanılmaz ihtimamla büyüyen ben birdenbire yabancı bir ortamda....

— *Kendi başınıza kaldınız.*
— Kendi başıma. Yetenekleri son derece sınırlı. Hiç eğitilmemiş. Neyin ne olduğu belirsiz bir şeyin içerisine yuvarlanmaya başladık.

"Hayatımın en karanlık ve zor dönemi"

— *Yanında kaldığınız akrabanız size sıcak davranmıyor muydu?*
— Sıcaklar ama dayım 40 yaşlarında yeni evlenmiş, genç bir hanımı var. Anneannem var. İki odalı bir ev, sobalı. Samanpazarı'nda.

— *Biraz yük oluyorsunuz gibi geliyordu herhalde yeni evlenen bir çiftin yanında.*
— Dayımın hanımı Ayten Hanım bana hep dostça davrandı. Hep yemeğimi önüme getirdi. Hiç surat etmedi. Onu burada anmak isterim. Anneannem hizmetime bakardı. Belli ölçüde. Ama tabii, bir odada kalıyorsunuz, öyle disiplinli bir çalışma yok. Ne olduğu belirsiz. Kimsenin yönlendirdiği yok. Tek eğlencemiz hafta sonu toplanıp sinemaya gitmek. Bir de hayta bir grubumuz var. O yanda, bu yanda gezmek. Dolayısıyla hayatımın en karanlık ve zor dönemiydi lise yılları.

— *Öğretmenler genel olarak nasıldı?*
— Berbattı. Hiçbir zaman dostça yaklaşmadılar. Bir öğretmeni rahmetle anmak isterim. Lakabı "Postulat" olan matematik hocamı. Benim matematiğim iyiydi. İyi olmasının nedeni, herhalde zekâm değil de, başka bir köyde öğretmenlik yapan bizim köyden İsmail Özer idi. Bu kişi hukukun son sınıfına kadar okumuş ama diploma alamamış. Okumaya son derece meraklı biriydi. Sık sık gelir babamla tarihten coğrafyadan konuşurdu. Matematiği de iyi olduğu için bana matematikle ilgili bilgiler verirdi. Dolayısıyla ben normal eğitimde okutulmayan bazı matematik bilgileri de

almış olmalıyım. Lisede çoğunun yapamadığı matematik problemlerini ben hemen kafadan yapardım. Bu adamın bana çok büyük katkısı oldu. Şubat ayında geldi. "Oğlum" dedi, "baktım diğer derslerin berbat. Türkçen, yabancı dilin berbat. Ama senin çok iyi bir matematik kafan var. Sen cebirden, geometriden geçtin. Diğer derslerine çalış." Tabii en ağırlıklı ders olduğu için ben orada bir fırsat kazandım. Diğer derslere ağırlık vermeye çalıştım.

— *Kemaliye'de bitirdiğiniz ortaokuldaki seviyeyle geldiğiniz lisede sizden beklenen seviye arasında çok büyük bir uçurum mu vardı?*
— Fransızca herhangi bir kelimeyi okuyamıyordum. Türkçe dersen, nokta, virgül kullanmamışız. Edat nedir, zarf nedir bilmiyoruz. Ben zayıftım. Geldiğim eğitim de zayıftı. Düzenli bir çalışma alışkanlığım yoktu. Soracağımız herhangi bir insan ya da kaldığım evde başvuracağımız kaynak kitap yoktu. Bir kütüphane nasıl kullanılır, bir kaynağa nasıl bakılır bilmiyoruz. Hocalar da bana göre son derece lakayt. Bir şey anlatıp gidiyor. Ruhsuz hoca. Bizim herhangi bir şekilde dersleri sevmemiz için çabaları yok. İlginç şeyler de oldu. Lakapları aklımda kaldığı için *le mere* Fransızca "karatavuk" demekmiş. Fransızca hocasının ismini karatavuk takmışlar. *Les oiseaux intelligents* diye bir parça vardı. Orada bir karatavuk testinin içerisine sıcak bir havada taş atıyor. Testinin içerisindeki su yükseliyor ve karatavuk suyu içiyor. Aklımda kalan tek parça o.

— *Kitaptaki okuma parçası mı bu?*
— Tabii. Herhalde beşinci dersti. Sözlüye kaldırdı. Benimle Eğin'den gelen bir arkadaşımı da kaldırdı. Ama biz okumayı bilmiyoruz ki. Bu nedenle ben hem Türkçe okunuşlarını hem de Türkçe anlamlarını satırların altına yazdım. Oradan okuyorum. Yani bildiğimden değil. Hoca "enteresan" dedi ve geçtim o sözlüden. Ama öbür arkadaşım Fransızca beşinci dersi okuyamadı. Çünkü Fransızcada

beşinci dersin yazılışı *Cinquième Leçon* ama okunuşu farklı, yani "Senkiyem Leson" idi. Tabii arkadaşım okumayı bilmediği için "cinzoniyem lesson" diye okumaya başladı.

— *Yazıldığı gibi mi okudu?*
— Evet çünkü okunuşunu bilmiyorduk. Hoca zannetti ki arkadaşım sözlüde dalga geçiyor. Ayağının altına aldı bir güzel dövdü. Yerlerde adeta tekmeledi. Ve bu arkadaşımız belge aldı, liseyi bitiremedi.

— *Öğrencileri ne kadar tanıyordu öğretmenler? Mesela o öğrencinin geldiği yeri, koşullarını biliyor muydu?*
— Hiç tanımıyordu.

— *Eğitim kaygısı yok. Sadece öğretim. Ders anlatıyor gidiyor.*
— Aynen öyle. Sadece yazılı kâğıtlarını okuyup, notunu veriyor. Bu çocuk daha sonra tüccar oldu. Çok da zengin oldu. Zaman zaman yan yana geldiğimizde, "Cinzoniyem lesson'dan Allah razı olsun. Ben o ders sayesinde zengin oldum" derdi.

— *Ama siz direniyorsunuz. Köye dönüp çobanlık yapmaktan vazgeçtiniz.*
— Evet. Ve de sıfır alıyorum. Hayatımda bir defa yanlışsız bir cümle kurdum Fransızca ve o cümleye de hoca sıfır verdi. "Sen kopya çekmişsin" dedi. Halbuki kopya çekmemiştim. Ben eğitim sürecinde hiç kopya çekmedim.

— *Neden? Ahlaki kaygılarla mı hiç kopya çekmediniz?*
— Hayır, hep kopya hazırladım. Bobinler hazırladım ama çekmedim. Daha sonra üniversitede hep yüksek not aldığım için kopya çektiğim zannediliyordu ama hiç çekmedim. Sonuçta ikmale kaldım Fransızcadan. Bütünleme sınavında da veremedim. En sonunda tek derse kaldım. Yani borçlu dediğimiz. Onu veremezsem okuldan atılacağım. O arada hoca değişti. Hoş bir hanım, esmer. İsmini hatırlaya-

mıyorum. Ona gittim. "Hocam" dedim, "ben yalnız *avoier* fiilinin çekilişini biliyorum. Başka bir şey bilmiyorum. Eğer bana onu sorarsanız belki yapabilirim." "Sen beni yönlendiriyor musun? Defol!" dedi. Hakaretler... Beni kovdu. Borçlu sınavına girdim. Üç tane hoca oturuyor. Bu hocam dedi ki: "Oğlum, *avoier* fiilini verdim, çek" Yani gidip rica ettiğim fiili sordu. Esasında hoş, mülayim bir insan ama ne yapsın.

— *Size usulen öyle bağırmış demek ki.*
— Ama ben bağırdığı için nasılsa sormaz diye o fiili de çalışmadım. Dolayısıyla o sınavda onu da yapamadım ama hoca bana bir şans tanıdı ve beni geçirdiler. Daha sonra lise sona kadar beni izledi kadın. Herhalde hatırımı falan soruyordu. Bir, "Nasılsın?" demek bile benim için inanılmazdı. Bir tek o hatırımı soruyordu. Merdiven çıkarken "merhaba" demesi dahi çok önemli geliyordu bana. Lisede yakınlık duyduğum tek hoca oydu. Yine de Fransızca ile başım dertten hiç kurtulmadı. Lise 2'den sonra iyi bir öğrenci olmama, yani orta gruba tırmanmama rağmen, neredeyse belge alacaktım Fransızca yüzünden. Son sınıfa geldiğimde yine sözlü vardı ve kendime güvenim yoktu. Yine o hocamın müdahalesiyle ben lise sonu da bitirmiş oldum.

Yırtık bir kitap: "Bu kitaptan sonra her şeyi başarabileceğim duygusu hâkim oldu"

— İlk yıl oldukça karamsar ve umutsuz bir ruh hali içindeyken, ne oldu da lisenin ikinci yılında "iyi bir öğrenci" oldunuz? Kendinize olan güveniniz mi artmaya başlamıştı?
— Yaşamımın ikinci önemli değişimi lise 2'de başladı. Nedeni de şuydu: Eğin hep Türk'tür ama kendine özgü şivesi vardır. Ben de o şiveyle konuşuyordum. Ahmet Haşim'in "Merdiven" şiirini "merduvan" diye okudum. Edebiyat hocamız, "Dilini eşekarısı soksun" diye bağırdı, çağırdı. Çok izzet-i nefsime dokunmuş olmalı ki gidip bir Türkçe

sözlük almaya karar verdim ama sözlük 150 kuruş. Kapağında kurt başı resmi olan (herhalde Bozkurt Yayınları idi) bir sözlük vardı. Bilinen (ya da benim bilebildiğim) tek sözlük o. Küçük, cebe girebilecek, üç-dört santim kalınlığında bir sözlük. Ama 150 kuruşum yok. "Anafartalar Caddesi'nde Çocuk Esirgeme Kurumu karşısında bir tane eski kitapçı var, oradan ucuza bulabilirsin" dedi birileri. Gittim, 50 kuruşa kullanılmış bir sözlük aldım. O sıralar okuma merakım da artmaya başlamıştı ama kitap yok, para yok, yönlendirme yok. *Hayat* dergisi vardı o yıllarda. Elime geçirdiğim *Hayat* dergilerini ilanlarına kadar okuyordum. İşte sözlük almak için gittiğim sahafta yere düşmüş bir kitap gördüm. Beni esasında önemli ölçüde değiştiren şeylerden biri bu kitaptır. Kitabı yerden alıp bakarken, kitapçı, "Onu da al götür" dedi. Zaten ne başı var ne de sonu kitabın. Eve geldim ve hemen okudum. Daha sonra konferanslarımda da anlattım bu kitabı. Çok önemli benim açımdan.

— *Neydi sizi bu kadar etkileyen kitap?*
— Şimdi yanlış hatırlamıyorsam, Çin'de Çu-Yang diye bir adam var. Amele kendisi. Sabah işine gidiyor ve akşam evine döndüğünde evinin önünde koca bir dağ buluyor. O dağı kazmayla kazıyor. Kazdıklarını el arabasıyla bir dereye döküyor. Diğer işçiler ona ne yaptığını soruyorlar. "Bu dağı kazıp bağ yapacağım" diyor. Diyorlar ki, "Dağ ortadan kalkar mı?" Çu-Yang, "Dağ büyümüyor ki, her vurduğum kazmada biraz küçülüyor. Ben bunu yapabilirim" diye cevap veriyor. İşte bu kitaptan sonra, bundan böyle, her şeyi başarabileceğim duygusu hâkim oldu.

— *Şartlarınızı düşününce, bu duyguya, bu inanca çok ihtiyacınız varmış.*
— Bu yırtık kitaptan sonra, ama beş, ama on, ama yirmi sene sonra bir şeyler başarabileceğime inanmaya başladım. Böylece okumaya başladım.

— Neler okuyordunuz?
— O zaman en önemli dergi *Hayat* dergisiydi. Arkasından *Resimli Bilgi* çıkmaya başladı. Elime geçen gazete, kitap parçası, roman ne varsa okumaya başladım. Bende ilk defa lise 2'de bilgi kazanmak için okuma isteği başladı ama çok geç kalmıştım. Kendimi toparlayamadım, üniversitenin ikinci sınıfına kadar toparlayamadım. İyi not alıp sınıf geçmenin ötesinde bilgi hazinemi geliştirmek için çabam olmaya başladı. Zaten yazdığım kitaplara zemin oluşturan bilgi birikimi de o yıllarda başladı. Liseden mezun olduğumda önemli bir bilgi sahibi değildim. Ve üniversiteye giriş testi ilk defa bize uygulandı.

— Üniversite giriş sınavı ilk defa o yıl mı uygulandı? Hangi yıl?
— 1962. İlk defa Ankara'da uygulandı. Bu nedenle, bu sınava girenler sadece Ankara'daki bölümlere başvurabileceklerdi. Ama biz testin ne olduğunu bilmiyorduk. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde sınava girdiğimde bütün çocuklar birbirine soruyor. Duymamışız, yahut da oradaki insanların büyük bir kısmı duymamış. "Hocam yanlış doğruyu götürür mü" diye sorduk, hoca da, "Götürür, götürür" dedi. Oradaki gözetmen hocanın da bilgisi yok. Biz de çok emin olmadıklarımızı işaretlemedik ve sonra öğrendik ki yanlış doğruyu götürmüyor. Ben genel yetenek testinde yaklaşık on soruyu boş bırakmıştım mesela.

— En çok bu bölümde mi zorlandınız? Hatırladığınız soru var mı?
— Biz hiç bu tarz soru görmemişiz. Yanılmıyorsam genel yetenekte, "İki tarafında ağaç olan yola ne denir" diye sordular mesela. Ben cevabı bilmiyordum, sonra öğrendim. Meğer "bulvar" denirmiş. Genel yetenek testinde çıktı bu soru. "Geminin makinesi ile uğraşan mürettebata ne denir?" "Çarkçı" denirmiş. Yani acemice hazırlanmış çünkü ilk defa yapılıyor. Sınavda beni etkileyen ilginç bir soru da vardı.

Kadının biri ineğini sağıyor. Ondan çıkardığı yağı bakkala götürüp karşılığında pirinç, şeker alıyor. Ama kadının gramı, dirhemi yok. Dolayısıyla terazisine bakkaldan aldığı pirinç ya da şekeri koyarak yağı tartıyor. Bir gün yine bakkala yağ götürüyor. Bakkal, "Sen yağı eksik vermişsin, bir kilo gelmiyor" diyor. Kadın da "ilginç" diyor. Soru kadının neden ilginç dediğini soruyor ve aşağıda beş tane seçenek veriyordu. Seçeneğin bir tanesi, "Bakkaldan aldığı bir kilo şeker ile ölçmüştür ve o eksiktir" şeklindeydi. Yani bakkal kazık atmış. Bana göre zekâ testindeki en uygun soru oydu.

— *Üstünden bunca yıl geçmesine rağmen unutmamışsınız bu ilginç soruyu. Sınav sonucunuz nasıldı? Okumak istediğiniz bölüme yetecek bir puan alabildiniz mi?*
— Üniversite girişinde çok yüksek bir puan almadım, orta karar bir puan aldım. Tıp fakültesine girecektim ama altı yıl okuyacak maddi gücüm yoktu. Esasında ailem, özellikle babam, jeolog olmamı istedi.

— *Neden jeolog? Az rastlanır bir tercih değil mi bu?*
— Çünkü daha önce anlattığım gibi babamla füzeler yapıyoruz, projeler üretiyoruz; ama elde para yok. Onun için en kısa yoldan kaynak bulunması lazım. Ya petrol ya da altın madeni bulacağız Türkiye'de. Hem Türkiye'yi kurtaracağız hem aileyi kurtaracağız. Hem de bu projelerimize destek sağlayacağız. Bu yüzden babam bana jeolog olmamı öğütlüyordu ama jeolojinin ne olduğunu bilmiyorduk.

— *Ben de bunu merak ediyordum. Babanız herhalde, "jeoloji oku" değil de, "petrol bul" diyordu.*
— Evet. "Maden ara, bul" diyordu. O arada köyümüzde bir yeraltı kayması meydana gelmişti. Bir jeolog gelmişti köye ve bütün köylü etrafını sarmış jeologun anlattıklarını can kulağıyla dinlemişti. İşte babam o zaman, "Sen muhakkak jeolog olacaksın" dedi. Ama bir şey daha söyledi. Doç. Dr. Nurettin Topçu, yani Türkiye'de sosyolojiyi ku-

ranlardan biri, benim köylümdü. Doçent olduğu yıllarda köye geldiği zaman bir çoban geldiğinde ayağa kalkıyor, hatır soruyor. Son derece saygılı bir adam. Düzgün konuşan, düzgün oturan bir adam. İşte babam onun kibarlığından etkilenmiş olsa gerek bana, "Senin üniversitede hoca olman lazım" dedi.

— Babanızın size dair hayali, jeoloji okuyup maden bulan ve üniversitede hoca olan saygın bir evlat.

— Evet, ilk defa orada yönlendirme yaptı. Babamın hayal almaz projelerine maddi destek bulmamız için en kestirme yoldan benim zengin olmam, o nedenle de maden bulmamız lazım. Ya petrol, ya altın. Bunu da gerçekleştirecek yer üniversitelerin maden mühendisliği ya da jeoloji bölümleriydi. Maden mühendisliği Ankara'da yok; ancak jeoloji okuyabilirsin. Bu nedenle jeolojiyi tercihlerimin arasına koymuştum.

— Aldığınız puana göre tercih yapıyordunuz. Şimdiki gibi.

— Evet. Kayıtlar kapanmadan o yana bu yana koşturup duruyordum. En sonunda Fen Fakültesi'ne gittim. Ankara Fen Fakültesi'nde öğleden sonra saat 5'te bütün kayıtlar kapanıyor. On beş dakika kalmış, karar vermem lazım. Tıp Fakültesi'ne en sondan girebiliyordum; ama ne Dikimevi'ne gidecek param ne de yetişecek zamanım vardı. Dolayısıyla bu seçeneği atmıştım kafamdan. Ben fizik okuyup fizikçi olmak da istiyordum ve jeoloji ile fizik bölümü arasında karar veremiyordum. Fen Fakültesi'nde jeoloji diye ayrı bir bölüm de yoktu zaten. "Tabii Bilimler" diye bir bölüm vardı. O da, botanik, zooloji ve jeoloji'den oluşuyordu. Karar vermeye çalıştığım o dakikalarda okulun koridorunda benden büyük birini gördüm. "Ağabey ben fiziğe mi girsem, jeolojiye mi" diye ona sordum. O da, "Sakın fiziğe girme oradaki hocalar manyak, ben dört senedir okuyorum daha ikinci sınıfa geçemedim. Çalışsan da vermiyorlar" dedi. Ben de gidip Tabii Bilimler'e kayıt yaptır-

dım. Daha sonra öğrendim ki o çocuk okulun en tembel ve işe yaramaz öğrencisiymiş. Öyle bir adama rast gelmişim.

— Hayatınızla ilgili önemli bir kararı böyle el yordamı ve rastlantılara bağlı almışsınız ama sonuç iyi olmuş; çünkü branşınızı tutkuyla sevdiğinizi biliyoruz. İyi ki "o" ağabey'e rastlamışsınız yani. Artık üniversite öğrencisi oldunuz ama ondan önce şunu sormak istiyorum: Ankara'da lisede okurken köyünüzle ilişkiniz nasıldı? Yazları gidiyor muydunuz?

— Okul bittiği gün yatağımı yorganımı toplayıp uçarcasına gidiyordum.

— O üç ayı nasıl geçiriyordunuz?

— Fırat'ta yüzüyor, ineği otlatıyor, bağ sulama, torna-tesviye işleri ile uğraşıyordum. Sık sık kasabaya kahveye gidiyor kâğıt oynuyordum. Haftada en az iki-üç kere gidiyordum. Üniversiteden gelen arkadaşlarla orada bütün gün kâğıt oynuyorduk.

Liseye (Ankara Gazi Lisesi) başladığı yıl (1959).

— Babanızın zengin bir kütüphanesi olduğunu söylemiştiniz. Kitap okumak da yaz tatili faaliyetlerinizden oluyor muydu?
— Okurdum. Bir sürü kitabı öyle okudum. Bu arada yine *Tommiks*, *Pekos Bill*, çizgi roman okumayı da tüm hızıyla sürdürüyordum.

— Onlardan vazgeçmiş değilsiniz.
— Evet, üniversiteyi bitirene kadar okudum.

Demokrat Parti, Vatan Cephesi ve 60 İhtilali

— Üniversite yıllarınıza geçmeden önce bir sorum daha olacak. 60 İhtilalinde siz lise öğrencisiymişsiniz. Evde politika ne kadar konuşuluyordu? Nasıl yaşadınız o ihtilali?
— Babam CHP'liydi ama hiçbir zaman aktif üyesi olmadı. Tam bir Atatürkçüydü. Atatürk'ü çok severdi ve "Bu gericileri tümden yok edemedi. Evet, tekkeleri kapattı ama bu adamları tümden kazıyamadı, o yüzden başımıza bela olacaklar" derdi. Ama kasabadakiler, Peygamberin kırk birinci kuşaktan torunu olduğu söylenen Seyit Ahmet Hüsamettin Hazretleri'ni iki günlüğüne hapse attırdığı için rejimi bir türlü affedemiyorlardı.

— Yani kasabalılar Atatürk'ün dine yaklaşımını sert bulurken babanız tam tersine yeteri kadar sert bulmuyor?
— Evet, biz CHP eğilimli bir aile olarak tanınıyorduk köyde. Her gün kasabaya adam gönderip muhakkak gazete aldırırdı babam. Gazeteyi ilanına kadar okur ve köylüye de okuttururdu. Gazetede Çetin Altan'ı da okurdu ve, "Yahu bu adam iyi yazıyor ama bazı kelimeler yazıyor, oportünist, provokatör, stres gibi. Ne anlama geliyor, yazsa da öğrensek. Kasabada sorup öğrenebileceğimiz adam yok, şu kelimeleri kullanmasa" derdi. Başmakaleyi keser, kasabadaki, köydeki adamları toplayıp anlatırdı. Anlattıkları aydınlık şeylerdi. Bugün uygar insanların da sıcak baktığı ve

de düşünmesi gereken konuları babam o yıllarda işliyordu. Cebinden bir-iki lira verir gazeteyi getirtir ve gazetenin gelmediği günler uyuyamazdı. Daha sonraki yıllarda üniversitedeki hocaların yüzde doksanının günde bir gazete dahi okumadığını görünce babama saygım iyice arttı.

— *Hangi gazeteyi okurdu babanız?*
— *Yeni Sabah* vardı. Daha sonra *Akşam* okumaya başladı. Ama *Yeni Sabah* en güvendiği gazetelerden birisiydi. Komşumuz *Cumhuriyet* okurdu, babam *Cumhuriyet*'i biraz ağır ya da farklı bulur ama saygı duyardı. Biz aile olarak hep CHP'ye oy verdik. Demokrat Parti'ye hiç sıcak bakmadılar. Bunun nedeni, yanılmıyorsam 1955'te, Milli Koruma Kanununun çıkmasıydı. 1954'ten sonra Demokrat Parti galiba birçok hata yaptı ve babam da bunu çok iyi saptamıştı. Bizim radyolarımıza aldığımız büyük piller (bataryalar) vardı, o zaman göz lambası olan radyolar vardı, iki bataryası vardı radyoların. Birisi göz lambasını ısıtmak için, diğeri de ana batarya için. Bu piller yabancı ülkelerden geldiği için her an bulunmaz, karaborsadan alınırdı. Bazen bir ay bulamadığımız olurdu.

— *Bir ay radyo dinleyemiyorsunuz?*
— Evet, batarya yok. Bu nedenle babam evin tepesine bir yel değirmeni yaptı. Yel değirmeninin dibine bir dinamo koydu ve bunu aşağıdan getirdiği bataryalara bağladı. Laklanşe (rakı şişelerini ortadan bir ipi hızlı hızlı sürtmek suretiyle ısıttığımız ve hemen üzerine soğuk su dökerek kırdığımız bardak şeklindeki bir kaba, nışadırdan hazırlanmış bir sıvı koyarak, içine bir tarafı çinko/tütye, diğer tarafına bakır plaka asılmış olan bir pil çeşidi) pilleri yaptı ki radyoyu dinleyebilelim. O arada Kore Savaşı başladı. "Türkler saldırdı ya da bilmem kim öldü" diyor radyo ama o anda rüzgâr kesilince radyo da susuyor, bütün köylü radyonun başında.

— En önemli yerde haberi kaçırıyorsunuz.
— Evet, Allah kahretsin, soracağımız hiç kimse yok, zaten telefon söz konusu bile değil.

— Peki, babanızın Demokrat Parti'ye olan tepkisi nedendi?
— Demokrat Parti "Vatan Cephesi" diye bir kavram çıkardı ve bütün ajanslar bu cepheye girenlerin isimlerini duyuruyor. Daha sonra öğrendik ki ölüler, diriler, deliler dahi bu cepheye sokulmuş. Babam, "Allah kahretsin, yani bunlar Vatan Cephesi de biz vatansız mıyız, vatan düşmanı mıyız? Bunlar memleketi ikiye bölecekler" diyordu ve öyle de oldu. İnsanlar ilk defa bu yüzden ikiye ayrıldı. Vatan Cephesinde olanlar ve olmayanlar.

— Devletin resmi politikası mı oldu bu?
— Bilmiyoruz ama galiba resmi politikası da oldu. Atölyede elektrik var ama köyde elektrik yok. Herkes gaz lambası ile aydınlanıyor, ben de gaz lambasının altında okuyorum. Gazyağı da Batum'dan geliyor. O tenekelerin üzerinde "Batum" yazıyordu. Bazen gazyağı geliyor, bazen gelmiyor. Muhtemelen döviz yok. Elimizde bir teneke ile kasabaya gazyağı almaya gidiyoruz. Diyorlar ki; "Baban Vatan Cephesine girmezse gazyağı yok." Bu durum mahalli politikacıların uygulamaları olabilir ama Türkiye genelinde çok yaygın olduğu için devlet politikası haline gelmişti. Babam, "Ben yağlı çıranın altında otururum yine de o cepheye girmem" diye onurlu bir tavır sergiledi.

— Sizin kasabada çoğunluk üye miydi Vatan Cephesine?
— Demokrat Parti'ye daha yakındılar çünkü Türkiye'nin genelinde bu partiye eğilim vardı. Bildiğim kadarıyla bütün Türkiye'de kahveler ayrıldı. Vatan Cephelilerin ve olmayanların kahveleri. Dini istismarlar da girince kargaşa çıktı. Babam bunun farkına varmıştı. Ailemiz ve akrabalarımız CHP eğilimliydi. Zaten Anadolu'da ve bizim köylerde particilik kalıtsal bir mirastır. Kuşaktan kuşağa ge-

çer ve çok fazla değişmez. Bizde aşırı olmayan, herhangi bir grubun üyesi olmayan ama katıksız bir CHP'li imajı vardı. Babam hep o çizgide devam etti. Atatürk'e de, inanılmaz bir sevgiyle bakardı. Kasabalıların çoğu öyleydi. O zamanki Demokrat Partililerin önemli bir kısmı Atatürk'e hayrandı. Bu sevgiyi Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında da görüyorduk. Kasabaya son gidişimde gerçekten hayal kırıklığına uğradım; çünkü o yıllarda Cumhuriyet Bayramı'nda kadınlar ve erkekler en iyi elbiselerini giyerlerdi. Köyün ilkokulunda bir tören yapılır, şiirler okunur, türküler söylenirdi. Büyük bir coşkuyla kutlar sonra kasabaya giderdik. Orada da büyük bir coşkuyla kutlanırdı. Askerlerin ve kasabanın önde gelenlerinin katıldığı coşkulu törenlerdi. Ne yazık ki bugün artık o coşkuyu göremediğimiz gibi, kasabalarda artık o kıyafette insanları da görmüyoruz.

"Kral Oidipus yaşamımda önemli bir rol oynadı"

— *Neden o coşku azaldı sizce?*
— 1950'lerde başlayan yıpratma politikasının Cumhuriyet'i nereye getirdiği ile ilgili bence. Cumhuriyet'e sahip çıkmamamızın kökünde de bu coşkunun azalması yatıyor olabilir.

— *En son ne zaman gittiniz köyünüze?*
— Arada aksamalar olsa da kural olarak her yıl giderim. Oradaki insanları çok severim.

— *Akrabalarınız hâlâ orada mı yaşıyorlar?*
— Ailemden kimse yok, evimiz barkımız var. Arada bir bakıp geliyorum, tavaf eder gibi. Bu coşkuyu o insanlar yaşattı. Babam da onlardan biriydi. Ama daha sonra 60 İhtilalinde doğru olan, olmayan bir sürü olayı, ben de lisedeydim, bizzat yaşadım. Haklı ya da haksız, başlangıçta sesleri çıkmadı 60 İhtilaline doğru bakmayanların ama daha sonra dile getirdiler.

— Lise öğrencisi olduğunuz o yıllarda sosyal, politik gündemle ne kadar ilgiliydiniz?

— Lise 1'e geldiğimizde hiçbir sosyal faaliyetimiz yoktu. O zamanlar halkevlerinin halkı aydınlatmak için önemli faaliyetleri vardı. Bunlardan biri de zaman zaman gelen sinema filmleriydi. "Tiyatora" dedikleri tiyatro oyunları gelirdi. Zaman zaman da cambaz gelirdi. 1950'li yılların Kemaliye'si böyleydi. Daha sonra halkevleri politik bir platforma çekildi ve ortadan kaldırıldı. Esasında Atatürk tarafından halkı aydınlatmak için kurulmuş en önemli kurumlardan biriydi. 5-10 yaşlarımda ben de halkevlerinin getirttiği bir sürü tiyatro, cambaz ve sinema eseri görmüştüm.

— Ne tür filmler getirirdi halkevleri?

— Genellikle Cumhuriyet'i, Kurtuluş Savaşı'nı işleyen filmler gösterilirdi. Laurel-Hardy de gözde filmlerdendi. O dönemde halkevleri aracılığıyla bir sürü kitap da getirtilirdi. Ödünç alınıp okunur ve geri verilirdi. Halkevlerinin kültürel faaliyetlere önemli bir katkısı vardı. Kasabada bunun dışında önemli bir sosyal faaliyet yoktu.

— İlk tiyatro oyununu halkevleri aracılığıyla mı izlediniz?

— Evet ama buna piyes demek daha doğru olur. Yarı profesyonel gruplardı herhalde. Kasaba kasaba gezerlerdi. Ama anladığımız anlamda çok değerli tiyatro grupları değillerdi.

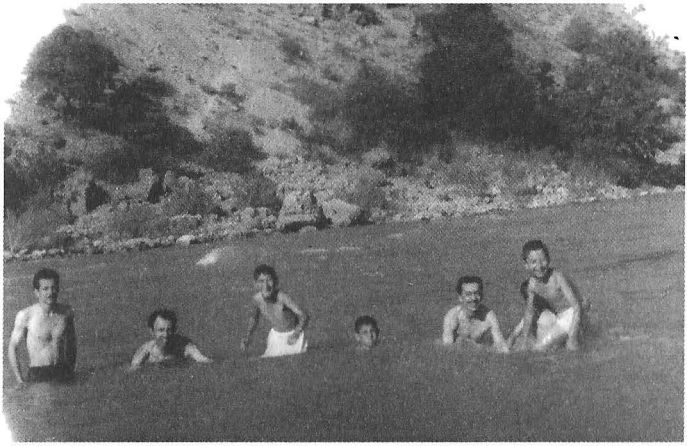
— Bu oyunların konusu ne olurdu?

— Değişik konular ama genellikle Milli Mücadelemizi yansıtan oyunlar olurdu. O yıllarda köyümüzde ve kasabamızda piyes çok yaygındı. Öğretmenlerin aracılığıyla, birkaç ayda bir öğrencilerin rol aldığı piyesler oynanırdı. Öğretmenlerde de bir coşku olurdu. Bu piyesleri görevleri arasında saymış olmalılar ki ciddiye alarak yaparlardı. Ancak

profesyonel tiyatrocuların oynadığı bir oyunu ilk kez Gazi Lisesi'nde okurken izledim. Öğretmenimiz, "İçinizde tiyatroya gitmeyen var mı" diye sorduğunda çoğunluk el kaldırdı diye hatırlıyorum. Bu da öğrencilerin büyük bir kısmının kırsal kesimden geldiğini gösteriyor. O zamanın parasıyla 2,5 lira mı ne verdik ve Ankara Devlet Tiyatrosu'na gittik. İnanılmaz etkileyici geldi. Işıklar, sakallı adamlar. *Kral Oidipus* oynanıyordu. *Kral Oidipus* daha sonra benim yaşamımda da önemli rol oynadığı için burada anlatmak durumundayım. Bilindiği gibi, Oidipus bir kralın oğlu. Kral geleceğini kâhinlere baktırıyor ve kâhinler, "Senin bir oğlun olacak, büyüyecek ve seni öldürecek. Ondan sonra senin karını alacak" diyorlar. Yani anasını alacak ve krallığı ele geçirecek. Bunun üzerine o da oğlunu bir avcıya veriyor. Klasik, herkesin bildiği hikâye. Avcı da acıyor ve çocuğu öldürmeyip ormana bırakıyor. Çocuk orada büyüyor. Daha sonra kehanet gerçekleşiyor, babasını öldürüyor, annesiyle evleniyor ve iki çocuğu oluyor. Annesiyle evlenmiş olduğunu öğreniyor ve tanrılar onu lanetliyor, krallığını kaybediyor. Bu olay Sparta'da oluyor, Oidipus komşu devlet Atina'ya gidiyor. Atina halkına her şeyi anlatıyor. Atinalı bilginler, "Sen bir insansın ve bütün insanlar hata yapar. Özellikle de bilmeden yapılan hatalardan dolayı insanlar aşağılanamaz ve lanetlenemez. Senin için Tanrılarla dahi savaşabiliriz. Bu şehirde her zaman yiyeceğin ekmek ve içeceğin su olacaktır" diyorlar. Mitolojiye göre, insana bu kadar değer verdiği için Atina şehri Sparta'dan yüz yıl daha fazla ayakta kalıyor.

— Sizi en çok etkileyen neydi bu oyunda? Konusu mu yoksa görsel yanı mı...

— Her ikisi de beni çok etkiledi. Arkada bir koro var, ilahiler söyleniyor. Sanki izlediğim şey gerçekmiş gibi geldi. Çok etkilendiğim için o oyunun hemen hemen tüm sahneleri aklımda kaldı. Konusuna gelince, o dönem anlamını

Oldukça iyi bir yüzücü olan Demirsoy, Fırat Nehri'nde yüzerken (1962).

çok iyi kavrayamadım ama daha sonra sosyal içerikli kitaplar yazmaya başlayınca *Kral Oidipus*'tan çıkarılan dersi bazı kitaplarıma yansıttım.

— Lise yıllarınızda başka ne tür kültürel, sosyal faaliyetler vardı?

— Birkaç küçük şey dışında hiçbir şey. Ne bir münazara, ne şiir yarışması, ne de tiyatro. Orada, burada haytalık yapmayalım diye bizi vasat bir eğitimle meşgul ettiler. Hiçbir yardımcı ders kitabımız olmadı, hiçbir becerimiz geliştirilmedi. Ankara'nın en iyi liselerinden biri olarak bilinmesine karşın durum öyleydi. O eğitim sistemi içinde düşünen, yaratıcı insanların çıkması bana mucize gibi geliyor.

— Birlikte okuduğunuz tanınmış arkadaşlarınız var mı?

— Murat Karayalçın'la aynı dönemin öğrencileriyiz. Birçok bilim adamı ve profesör de var. ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Ural Akbulut lisedeki en yakın arkadaşımdı. Onu bir kardeş yerine koymuştum. Prof. Dr. Atilla Eriş (Bursa), Prof. Dr. Haluk Kiper (Anadolu Üniversitesi, cerrah), bu-

gün öğretim üyesi olan Prof. Dr. Nasıh Demirci (Odalar Birliği Üniversitesi), Prof. Dr. Hüseyin Karakaya (Manisa), sıra arkadaşlarımdı. Gazi Lisesi kötüler arasında iyi sayıldığı, diğer liseler çok daha kötü olduğu için, biz göreli olarak iyiydik. Daha sonra hem yabancı ülkelerde, hem de Türkiye'deki eğitim süreci içerisinde ortaöğretimdeki bazı faaliyetleri izledim ve Urartu döneminde dahi bizim liseden daha iyi eğitim verilmiştir diye düşündüm. Üniversitede okurken aldığımız eğitim de lisedekinden çok farklı değildi, o da kötüydü.

— Lise 2'de önemli bir değişime uğradığınızı söylemiştiniz. Aldığınız Türkçe sözlükten sonra Doğulu şivenizi değiştirebildiniz mi?
— O sözlüğü aldığım günlerde İstanbul'da yaşayan teyzem geldi. Onlarla konuşurken "sayfiye" yerine "seyfiye" dedim. Teyzem, "Dilini eşekarısı soksun, ona sayfiye derler" dedi. Beni aşağıladı. Onun üzerine karar verdim. Bu sözlükte beş-altı bin kelime vardı. Hepsini anlamlarıyla beraber ezberledim. İnanılır gibi değil.

— Artık, İstanbul Türkçesiyle mi telaffuz ediyordunuz kelimeleri?
— Bir ara İstanbul şivesiyle konuştum ama sonra baktım ki, şu anda konuştuğumuz, Eğince dediğimiz Elazığ ve özellikle Eğin civarında kullanılan şive çok daha ekonomik. Kelimeleri kırıyorsunuz. Sert değil. Yaşamımın bir döneminden sonra köyümdeki dil yapısına döndüm.

— Ezberlediğiniz onca kelimeyi kullanma fırsatınız oldu mu?
— Evet, kullanmak için fırsat aradım. "Ney"in aslının "nay" olduğunu öğrendim bu sözlükte. Bir gün bir toplulukta radyodaki spiker, "Ney üstadı Hayri Tümer" deyince, "Hayır, yanlış söylüyorlar. Ney değil nay" dedim. Bana inanmayıp, "Bir türlü öğrenemedin" dediklerinde sözlüğü

açıp gösterdim. Şaşırıp, "Sen bu sözlüğü ezberledin mi" diye sordular. Ben de, "Size inat olsun diye ezberledim" dedim.

"Donkişot gibiydik: Hayali Dulcinea'larımız vardı"

— Peki, Ali Bey, o dönemde gönül işleriniz ne durumdaydı? Lisede hiç mi kız arkadaşınız olmadı?
— Kız arkadaşım hiçbir zaman olmadı. Üniversitede de olmadı. Onu da anlatacağım. Tabii bu çok önemli. Bir defa cepte para yoktu, bir pastaneye götürecek para yok. Sonra öyle bir ortam yoktu. Buna ne ben, ne kızlar, ne de çevrem hazır değildik. Herhalde yetenek de yoktu. Bildiğim kadarıyla sınıfımızda kız arkadaşı olan hemen hemen hiç kimse yoktu lisede. Ama herkes sanki kız arkadaşı varmış gibi davranırdı. Daha sonra, Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın yazdığı, *Rudigera'nın Anıları* adlı ince bir kitap okudum. Her Türk aydınına bu kitabı muhakkak okumalarını öneririm. *Rudigera'nın Anıları* Sümerlerde bir öğretmenin biyografisi. Olay şu: Bir tablet bulunuyor, tablette bir imza var. O güne kadar Sümer yazıları tam okunamamış. "En altta bulunduğuna göre bu muhakkak imzadır" diye tahmin yürütüyorlar. Bu 19. tabletmiş. Anladığım kadarıyla Sümer yazısı da çözülüyor ve bütün dünyada Sümer tabletleriyle ilgili yüz binlerce fotokopi çekiliyor, yan yana getiriliyor ve 24 tablet de bulunuyor. "Bin yıl sonra insanlar bizim uygarlığımızı ve yaşam tarzımızı öğrensinler" diye Rudigera gördüklerini yazmış. Yazdıkları çok ilginç: Bugünkü gibi okullar var, okullarda dayak var. Çocuklarına iyi davranılsın diye analar-babalar öğretmenlere hediyeler götürüyor. Akşamları erkekler su kanallarının etrafında toplanıyor ve hangi kızla flört ettiklerini anlatıyorlar.

— İnsanlık tarihinde pek bir şey değişmemiş yani.
— Evet. İşte biz de üç bin yıl önceki gibi hiçbir şey yaşamayıp, yaşamış gibi anlatıyorduk. Övünmeler ve şu kızla ilişkim oldu sözlerini hep doğruymuş gibi kabul ettik.

Gençlerin böyle övünmesi ilginç, bu bizden önce de böyle olmuş. Mecburen hayalimizde bir kız arkadaş yaratıyor ve anlatıyorduk. Söz ettiğim kitapta ilginç saptamalar da var. Sümerler koyu renk gözlü insanlardı herhalde; çünkü barbarların mavi gözlü insanlardan söz etmesini hayretle karşılayıp, "Bu yabaniler çok yalancı, hiç mavi gözlü insan olur mu" diyorlar. Yabaniler gelip Sümer medeniyetini yıkıyor ve Rudigera yabanilerin bu medeniyeti yıkıp sonra da bu medeniyete sahip çıkacağını ileri sürüyor. Yıkma-kırma sırasında da mavi gözlüleri uğursuz sayıyorlar. Anadolu'da bazı yerlerde mavi gözün, gök gözün uğursuz sayılması da buradan geliyor. İşte üç bin yıl önce bunlar olmuş ama bizim lisedeki durumumuz da farklı değildi.

— *Birbirinize anlattığınız hayali ilişkilerin boyutu ne olurdu? Sarılma, öpüşme...*
— Yok, öpüşme çok uç bir şey. El ele tutuşma bile bana göre hayranlık uyandıran bir şeydi. Herhalde en fazla otobüste giderken birbirlerine biraz daha yakın olma, sıkıştırma türünde hayaller.

— *Siz de hayali ilişkiler anlattınız mı?*
— Çok sık olmamakla birlikte anlattım herhalde. Benim de erkeklik tarafım olduğuna göre. Normal, sağlıklı erkeklerdik ama kız arkadaşımız yoktu. Anlatılanlar da kışkırtıyordu tabii. Zaman zaman ben meslektaşlarıma espri ile karışık şunu söylerim: "Vallahi ben bu kadınlara harcadığım zaman ile kahveye harcadığım zamanı bilime harcasaydım kesin Nobel alırdım." Kız arkadaşı olmadığı için depresyona giren insanlar da gördüm. Anadolu'da, "kız gibi çocuk, ne kadar uslu oturuyor, kız gibi hizmet ediyor" türünde sözlerle biraz kız gibi davranmaya özendirmelerin daha sonra psikolojik sorunlar ve aile içinde yıkımlar meydana getirdiğini gözlemledim. Hiç kimseye bakmadan başınız önünüzde işinize gidip gelmeniz son derece övülen, terbiyeli, düzgün bir çocuk imajı veriyordu. Bunu oynuyor-

duk ama esasında iç dünyamızda hiçbirimizin bu rolü yüklenecek durumu yoktu.

— *Terbiyeli, ahlaklı çocuk rolü mü ağır geliyordu?*
— Evet, elimize bir fırsat geçse her şeyi yapabilirdik diye düşünüyorum. Ama böyle bir fırsat geçmedi. Zaman içerisinde erginliğe ulaştıkça ve kız arkadaşı da olmayınca insan kendisini başarısız hissediyor. Anlatanlar palavra atıyor ama sen onun palavra attığını kanıtlayamıyorsun. O zaman kendinde bir eksiklik hissediyorsun. Ben bunu hissettim. Çekingendim ve karşı cinse cesur bir yaklaşımla içimi açamadım.

— *Ankara'daki okul yıllarınızda anlattıklarınızdan farklı yaşamı olanlar, partilere, kızlı-erkekli eğlencelere gidenler yok muydu?*
— Ankara Gazi Lisesi'nin öğrenci profilini zaten kırsal kesimden gelen öğrenciler oluşturuyordu. Dolayısıyla bunlar ekonomik olarak zaten çok kısıtlı bir parayla okuyorlardı ve parti-marti hak getire. Daha sonra üniversitede benim bir kız arkadaşım fakültenin en güzel kızı seçilmişti ve bir gün bana gelip, "Parti var Ali, benim partnerim olarak geleceksin" dedi. Ben, "Gelemem" dedim. Israr edince, "Ayakkabımın dibi delik. Dans etmeye kalksak ayakkabımın deliğini görecekler, karton koydum, bak. Kusura kalma" dedim. Yani parasızlık var, karşı cinsle teması önleyen geleneksel bir yönlendirme var ve muhtemelen benden de kaynaklanan bir çekingenlik var. Ayrıca babama, aileme duyduğum sorumluluktan dolayı başarıya ulaşmam ve bu işlere zaman ayırmamam gerektiği duygusu vardı. Bunlar üst üste gelince bir şey yaşayamadık.

Zaman zaman kız lisesinin etrafında dolaşmaya giderdik. Kızlar çıkınca 200-300 metreden herkes kendine bir kız seçerdi. Aynen Donkişot gibi. Onun hayalindeki Toboso'lu Dulcinea gibi. Biz de böyle uzaktan seçerdik. Galiba o dönemde herkesin bir Toboso'lu Dulcinea'sı vardı.

Kızlar kolejde basketbol oynarken gidip onların bacaklarını izlerdik. Kimse basketboldan anlamazdı. Ankara Hipodromunda tenis kortu vardı, oraya da Amerikalılar, şortlu bayanlar gelirdi. Gider telin arkasından onları seyrederdik.

İKİNCİ BÖLÜM

Üniversite ve Sonraki Yıllar

Hasan Âli Yücel'in yüklendiği görevi üniversiteler yüklenemedi. Halbuki o zaman bunları yapacak dil bilen donanımlı bir kadro da vardı.

Başarılı bir üniversite öğrencisi olan Ali Demirsoy, fakülteyi 21 yaşında bitirdi. Üniversitenin zooloji laboratuvarında çalışırken.

"Üniversitede hiç kitabımız olmadı"

— Bu açıdan zor ve hüzünlü geçmiş ilkgençlik yıllarınız. Şimdi üniversiteye kaydınızı yaptırdığınız güne dönelim. Biraz da tesadüfler sonucu Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Tabii Bilimler Bölümü'ne kayıt oldunuz. Bu okulu bitirince ne yapmayı hayal ediyordunuz? Hemen petrol aramaya mı başlayacaktınız?

— Kafamdaki düşünce şuydu: O yıllarda jeoloji mesleği çok kıymetliydi. Maden Tetkik Arama herhalde en parlak dönemini yaşıyordu. Bir asistanın Ankara'da 380 lira maaş aldığı dönemde jeologlara 60 lira yevmiye veriyorlardı. Ayrıca arazi tazminatı vardı, yazın araziye çıktıklarında. Bu esasında çok büyük bir rakamdı, yani bir asistanın neredeyse beş-altı katı para alıyordunuz. Türkiye'de en yüksek para alan birkaç meslek grubundan biri jeologlardı. Saygın bir tarafı da vardı çünkü Türkiye petrol arıyordu. Kestirmeden zengin olmanın yolunu arıyordu, çok büyük maden yataklarının olduğuna inanılıyordu. Atatürk tarafından kurulmuş olan MTA kurumunu geliştirmek için bir sürü yabancı ülke adamlar gönderdi, teknik donanım sağlandı. Bizim orada çalışma şansımız vardı. Mezunlardan bir kısmı oraya gidiyor, çok da başarılı oluyorlardı.

— Bölüm arkadaşlarınız da sizinle benzer hedefler koyarak MTA*'da çalışmak üzere o bölümü tercih etmiş öğrenciler miydi?*

— Anlatacağım onu da. Esasında Yüksek Öğretmen Okulu diye bir okul kurulmuştu. Çok da başarılı bir kuruluştu. Ama daha sonra bana göre çok haince bir planla bu okul

da ortadan kaldırıldı. Daha önce ilkokul öğretmenleri lise ayarında bir okuldan mezun oluyorlardı, öğretmen liseleri deniyordu. Çok ilginç: O yılların öğretmen lisesinden mezun olan öğretmenler, bugünün üniversite mezunu öğretmenlerinden daha başarılıydılar.

— Neden?
— Belki bu kitabı okuyanlar buna tepki gösterecekler ama kesinlikle daha başarılıydılar; çünkü ilkokul hocasının derya gibi bilgi sahibi olmasına gerek yok. Onun şefkatli, iyi bir eğitimci olması, çocuğun ruh dünyasını anlaması gerek. Yani üniversite bitirip, yüksek lisans yapması şart değil. Çünkü ilkokuldaki bir öğrenciye siz bilgi pompalamayacaksınız, ona yaşam tarzını, stratejisini öğreteceksiniz. Bunu için çok iyi bir pedagojik formasyona ihtiyaç var. O mesleği benimsemesi gerek.

— Öğretmen liseleri bunu veriyor muydu?
— Bu liselerden mezun bir sürü arkadaşım oldu. Onların konuşmalarını, ideallerini, okullarını izledim ve gerçekten de düzgün öğretmenler olduğuna inandım. O liselerdeki öğrenciler sadece öğretmen olma amacına yönelik yetiştiriliyordu. Neyse, biz tekrar üniversiteye geçelim ama bu liselerden söz açmamın bir nedeni var, o da şu: Her öğretmen lisesinden, yanılmıyorsam en başarılı iki ya da üç öğrenci seçiliyordu, elli tane öğretmen lisesi varsa bunlardan en başarılı yüz elli öğrenci Ankara'daki Yüksek Öğretmen Okulu'na alınıyordu. Bu okulda yatılı olarak Türkiye'nin en iyi üniversite hocaları tarafından eğitiliyorlardı.

— Bu okuldaki eğitim 4 yıllık mıydı?
— Burada üniversiteye hazırlık yapılıyordu. Daha sonra kimya, matematik, fizik, tarih gibi branşlara kaydediliyor ve bizimle okuyorlardı. Sınıfımızın yüzde on beş-yirmisi bu öğrencilerden oluşuyordu. İşte benim bölümümde branş öğretmeni olacak bu öğrenciler ve benim gibi bir hedefe yönelik olarak jeolojiyi seçmiş birkaç kişi vardı ama geri

kalanların yüzde doksanı serseri mayın, yani bilinçli bir seçim yok, orayı tutmuş puanı ve gelmiş. Zaten biyoloji bugün dahi Türkiye'de ne anlama geldiği tam bilinmeyen bir bilim dalı. DNA'lar, babalık testi, genetik kopyalama sayesinde biyolojiye ilgi arttı. Yoksa normalde dünyanın en muhteşem bilimi olması gereken biyoloji, Türk toplumu, İslam toplumları ve Osmanlı tarafından tamamen ihmal edilmiştir. Türkiye biyoloji bilimine o gün de yabancıydı, bugün de. Dolayısıyla, o yıllarda bizim bölümde derslere dört elle sarılan, hedefini net bir şekilde bilen kişiler yalnızca Yüksek Öğretmen Okulu'ndan gelen bu seçilmiş öğrencilerdi. Disiplinli oldukları, belli saatte yatıp belli saatte kalktıkları için çok başarılı öğretmenler oldular. Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun bu insanların Türkiye'deki eğitime çok büyük katkıları oldu ama daha sonra buraya da politika sokuldu ve kaldırıldı.

— Peki tabii bilimler okuyan kız öğrenci sayısı neydi?
— Yarısından fazlası kızdı ama maalesef onları alıp sinemaya dahi götüremedik, onu da vurgulayayım. Sinemaya gidip yan yana oturdunuz mu, ya erkek onu benimserdi ya da öyle bir izlenim doğardı. Bu nedenle yalvar yakar olsak dahi herhangi bir kızı sinemaya götürme şansımız olmadı. Kız-erkek grup halinde gidebiliyorduk ancak.

— Kız arkadaşlarınızın idealleri neydi okulu bitirince?
— Çoğu öğretmen olmak istiyordu. Bir kısmı Hıfzısıhha Enstitüsü gibi araştırma laboratuvarlarında çalıştı ve hepsi başarılı oldu. Kızlar daha titiz ve disiplinli öğrencilerdi. Çoğu öğretmen olmak için yola çıktı ama Türkiye'de araştırmaya ihtiyaç olduğu için araştırma kurumlarına girdiler. İlaç yok, serum yok, aşı yok. Devlet Su İşleri'nde, karayollarında ve bir sürü laboratuvarda görev aldılar.

— Öğrenci cephesinde durum böyleymiş, peki hocalarınız nasıldı? İz bırakan, yetkin ve yaratıcı hocalarınız var mıydı? Ne kadarı böyleydi?

— Esasında bunu Türkiye tarihi açısından anlatmak gerekiyor. Bunlar Atatürk tarafından yönlendirilmiş, çoğu bir yabancı ülkeye gönderilmiş, orada ya doktorasını yapmış ya yüksek lisansını yapmış, yahut da lisans eğitimini yapmış. O zamanlar Almanya dünyanın en gözde bilim adamlarını yetiştiren bir ülke ve en iyi hocaların yanında eğitilmiş bir kadro. İstanbul Üniversitesi'nden sonra Ankara'da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki bazı hocalarımız Almanlarla yan yana eğitilmişler.

— *Bu Alman hocalar Nazi Almanya'sından kaçmak için Türkiye'ye gelen hoca kuşağı mı?*

— Bu üzerinde durulması gereken önemli bir konu. Hitler Almanyası'ndan birçok bilim adamı, düşünür, sanatkâr, çoğu Musevi, kaçarak birçok ülkeye, özellikle de Türkiye'ye sığınmışlardı. Çünkü Türkiye her şeye karşın, yine de en güvenilir ülkeydi. Avrupa'nın birçok ülkesi, istila tehdidi altındaydı; ancak Türkiye, jemorfolojik yapısı nedeniyle, bu işgal listesinin en alt sıralarında yer alıyordu. Ayrıca, Atatürk gibi, çağın gelişme eğilimini yakalamış; bilime inanmış, değer veren önemli bir lider de vardı. Bu nedenle, Türkiye, Avrupa'dan kopmak istemeyen birçok bilim adamına yeni bir vatan sunuyordu. Birçok bilim adamı ve onların çocukları, bugün hâlâ Türkiye'yi ikinci vatanları olarak görmektedir. Çok değerli bilim adamları Türkiye'ye geldi ve birçok kurumun kuruluşuna önemli katkılarda bulundular. İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Hıfzısıhha, Refik Saydam Enstitüsü ve bu arada Yüksek Ziraat Okulu'nun kuruluşunda ve gelişmesinde bu bilim adamlarının katkısını unutmamak gerekir.

Ancak yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin ve özellikle bilim-ilim açısından çok kötü bir miras almış olan bu yeni devletin altyapısı, gelen bu değerli bilim adamlarını yeterince etkin değerlendirecek durumda değildi. Bunların birçoğu kısa zamanda Türkçe öğrenerek, aktif olarak eğitim öğretime katılmışlardı. Beraberlerinde bilinen bilimsel

kitapların çoğunu getirterek, fakültelerde çok değerli kütüphaneler kurmuşlardı. Ankara Ziraat Fakültesi içerisinde yer alan Muhlis Kitaplığı, zamanının bilimsel kitaplarını bünyesinde toplayan önemli merkezlerden biri olmuştu (bugün dahi eski literatüre ait değerli eserleri buradan elde etmeniz mümkündür).

— Uzun yıllar kaldı mı bu hocalar Türkiye'de?

— Bu altyapı ve bilimsel potansiyel, birçok bilim adamı için yeterli olmamıştı. Sonunda, çoğu, Türkiye'yi kendi istekleri ile terk etmek zorunda kaldı. Bizim hocalarımızın çoğu, zannediyorum, diğer bölümlerdeki hocaların da çoğu, Almanların tezgâhından geçmişlerdi. Yanılmıyorsam, 1946'ya kadar, yabancı bilim adamları, yönetim görevlerini de tam yetkiyle üstlenebiliyorlardı. Örneğin kürsü başkanı olabiliyorlardı. Bilimsel donanımı yüksek olan Alman bilim adamlarının tam yetkiyle kürsü başında (bugünkü eşdeğeri olan, anabilim dalı ya da duruma göre bölüm başkanlığı) bulunmaları oransal olarak iyi bir yönetimin kurulmasını sağlamıştı. Sonraları Türkiye'nin geleceğini çok kötü bir şekilde etkileyen pek çok karar alındı. Köy Enstitülerinin kapatılması, yabancıların bilimsel kurumlarda yönetici olarak çalışamaması bunlardan bazıları. Bu uygulama ile, yeni yeni filizlenmeye başlayan bilim ahlakı tam kök salmadan, hızla, Bizans oyunlarının uzantısı olan bir ortamda yetişmiş kişilere devredilmişti. İşte, bizim hocalarımız, bu dönemin çocuklarıydı... Üniversiteye girdiğim yıllarda, birbirinin aleyhinde konuşmayan hoca yok gibiydi. Hiçbir konuda bir araya gelemiyorlardı; şu ya da bu şekilde kazık atmayı bir marifet sayıyorlardı. Dr. Hirsch'in hazırlamış olduğu Üniversite Raporunda bu olumsuz durumu açıklıkla görmek mümkündür.

Bu hocaların çoğu rahmetli oldu ama benim affetmediğim tarafları var. Örneğin ben üniversiteyi bitirdiğimde hiç ders kitabım olmamıştı. Rahmet olsun, Mithat Ali Tolunay Ankara'nın en iyi ders anlatan hocasıymış ama be-

nim hocam olmadı, ben yetişemedim ona, daha önceki yıllarda hocalık yapmış.

— *Nasıl hiç kitabınız olmadı anlayamadım. Kitabın fotokopisini mi kullanıyordunuz?*
— Fotokopi de yoktu o zaman. Sabahtan giderdik 7:30'da, yer tutardık amfide. En önde oturmak lazım ki iyi duyabilesin. Dolayısıyla kendi içimizde gruplara ayrılmıştık, "bugün sen yer tutacaksın yarın ben" diye.

— *Hoca ne anlatırsa yazmak için mi?*
— Evet, tabii. Not tutarken şahsen benim parmaklarımda nasır meydana geldi. Bir sürü insanın da öyle.

— *Neden ders kitabı yok hâlâ anlayamadım.*
— Bu durum esasında benim yaşamımı şekillendiren en önemli unsurlardan biri. Kitabı olmayan bir ülkenin eğitimi hiçbir zaman ayağa kalkamaz. O nedenle hocalarımı hiç affetmedim. Benim makale tarzında çalışmalarımı kitap tarzında yazmamın temel nedenlerinden biri de işte üniversitede kitabımızın olmamasının bende yarattığı hayal kırıklığı. Kasabaya gidiyorum, kasabada çok kişi üniversiteye gitmesine rağmen onlara büyük bir saygı duyulurdu. Herkes, "Hoş geldin" diyor, kahveye buyur ediyor, çay ikram ediyor, yaşlı insanlar dahi ayağa kalkıyordu. Tabii bu saygınlığı pekiştirmek için de onlara bir şeyleri göstermemiz lazımdı. Mesela köyüme gittiğimde bir kitabı alıp, "Baba biz bu kitabı okuyoruz" diyebilmeyi, kitaplarımı kasabadaki, köydeki gençlere göstermeyi istiyordum ama öyle bir kitabım olmadı.

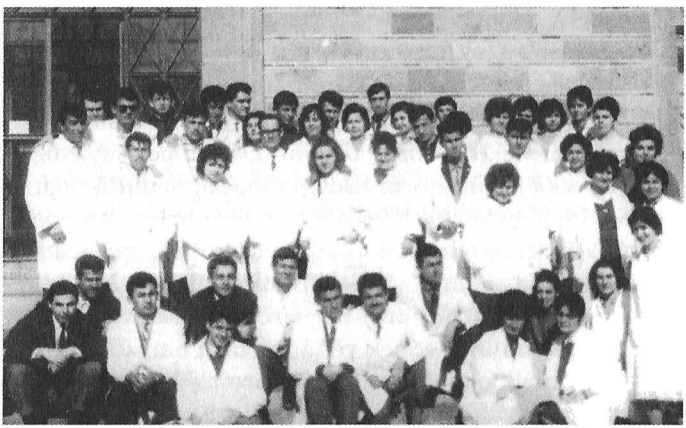
— *Dört yıl boyunca?*
— Dört yıl boyunca hiç olmadı. Çantamız düştüğü zaman bir tane kitap çıksın da, onu gösterelim istedik ama böyle bir kitabımız olmadı. Hep ders notları tuttuk. Mithat Ali Tolunay, benim üniversiteye başladığım sene vefat etmişti.

Üç cilt kitabı vardı. Çoğu, Almanca yazılmış, yabancı bir kitap olan Brehms ve Kühn olarak bilinen kitaplardan yararlanmıştı. Bana göre devrinin en güzel, en akıcı kitaplarını yazmış. Ben üniversiteyi bitirdiğim zaman bu kitapların farkına vardım, halbuki fakültede o kitaplar varmış.

— *Ama hocalarınız size hiç söz etmediler o kitaplardan öyle mi? İnanılır gibi değil.*
— Hiç söz etmediler. "Bu kitapları alın" da demediler. Çok ilginç esasında.

— *Nedeni ne olabilir?*
— Valla üniversitenin yapısından kaynaklanıyordu, yani bir adama taraf olmak, başka birine karşı olmak.

— *Kıskançlık mı?*
— Öyle ağır bir ifade kullanmak istemesem de, çok farklı bir şey değildi anladığım kadarıyla. Atatürk Üniversitesi'nde asistan olduktan sonra kitap ararken dediler ki, "Mithat Ali Bey'in kitabı var, sen niye ona bakmadın."

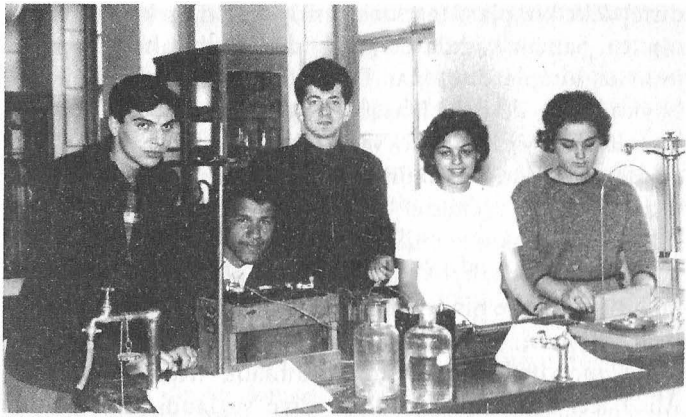
Üniversite birinci sınıfta, Ankara Fen Fakültesi amfisinin girişinde toplu bir resim. En arkada, soldan dördüncü kişi (siyah kazaklı) Ali Demirsoy (1963).

Geldim Ankara'ya, 5 lira mı ne, o kitaplardan aldım. "Fakültenin altındaki depo bu kitapla dolu" dediler. Yahu bunu niye bize vermediniz?

— *O yıllardaki tek kaynak kitap bu muydu?*
— Birkaç kitaptan biri. Zaten normalde hocanın kaynak kitap göstermesi lazım ama o giriyor derse ve "yazın çocuklar" diyor, aralıksız yazıyoruz. Kaçırdığımız yerleri boş bırakıyoruz ve hiç soru soramıyoruz. Zaten ne öyle bir cesaretimiz ne de bilgimiz vardı. Kırk yılda bir soru soran olursa da hoca tepki gösterirdi. İlginç, ben üniversiteyi bitirdiğim zaman en önemli molekül olan DNA bulunmuş ve üç boyutlu yapısı Watson ve Crick tarafından ortaya konmuştu ama asistan olarak Erzurum'a gittiğimde DNA'yı bilmiyordum.

— *DNA'nın ne olduğunu bilmeden asistan oldunuz.*
— Daha ilginci, bölümün en önemli derslerinden biri olması gerekirken, genetik diye bir ders almamıştım. Tarihte yüz küsur yıl önce Mendel tarafından ilkeleri ortaya konmuş, bugün biyoloji biliminin omurgalarından birini oluşturan genetik üzerine bir ders görmeden bitirmiştim üniversiteyi.

— *Hocalarımız literatürü hiç takip etmiyorlardı demek ki.*
— Hepsi bir ya da iki yabancı dil biliyordu, takip edebilirlerdi. Mesele şu: Bugün aramızda çok değerli bilim adamları, çok yetenekli insanlar olabilir. Daha önce söylediğim gibi ben zekâ testinde orta zeki çıktım, doğru dürüst eğitim görmedim, elimde çok büyük olanaklar olmadı, ama hem ailemin yönlendirmesi, hem de kendi koyduğum hedefler doğrultusunda toplumu biraz aydınlatmak, bir şeyler kazandırmak, dünyadaki belli bilgileri buraya uyarlamak ya da da aynen transfer etmek yönünde çaba harcadım, emek verdim. Yani ilk olarak altyapı oluşturma yönünde bir misyon yüklendim. Türkiye'de ya da yurtdışında Türk ismi, kimliği taşıyan bana göre çok daha başarılı bilim adamları var, yani onu hiçbir surette göz ardı edemeyiz.

Fizik ve kimyada başarılı bir öğrenci olan Ali Demirsoy, fizik laboratuvarında arkadaşları Ergi, Köksal, Çiğdem ve Nural ile (1962).

— Sorun, dersini anlatıp maaşını alan hocaların çokluğu mu? Yani genel tablo bu muydu?

— Bazı hocaları tenzih ederek böyleydi diyebiliriz. Bu durum bugün de farklı değil. Herhalde benim gibi düşünen insanlar olmadığı için biz kitabımız olmadan üniversite öğrencisi olduk. "Efendim niye kitap yazmadınız" dediğimizde, "bilgileri alt alta koydun mu kitap olur. Önemli olan makale yazmaktır" dediler, öyle savundular kendilerini hep. Ama ben kitap yazmaya başladığımda bunun çok zor olduğunu anladım, yani bir oda kadar bileceksiniz, kapı kadar anlatacaksınız, kapının deliği kadar da soracaksınız. Yazmaya başladığınızda buraya beş sayfalık bir şey koyacaksınız ama onun arkasında beş yüz sayfalık bir birikim olacak. Bu da çok büyük çaba, hafıza, dikkat gibi bir sürü özellik gerektiriyor. Bu yükün altına giremedi üniversiteler.

— Öyle bir ruh da yokmuş anlaşılan.

— Hayır, yoktu. O ruhu veren kişi vardı, mesela bana göre heykeli dikilmesi gereken Hasan Âli Yücel vardı. Mantık, jeoloji, astronomi, sosyoloji kitaplarını, Batı'daki en üstün

düzeydeki kitapları tercüme ettirip lise ders kitabı olarak okuttu. Saman kâğıda da değil, düzgün basılmış, resimler konmuş kitaplardı bunlar. Düşünün ki Erzincan'ın bir dağ köyündeki evde dahi Hasan Âli Yücel'in tercüme ettirdiği kitaplar, dünya klasikleri vardı. Ama ne oldu? Kasaba duvarlarına kadar, "Komünist, Kızıl Hasan Âli Yücel" diye yazıldı bu memlekette. Adamı komünistlikle suçladılar, alabildiğine hakaret ettiler. Esasında bunlar hep kasıtlıydı. Yani Köy Enstitüleri ve Hasan Âli Yücel birlikte ele alınmalıdır. Türkiye'nin aydınlanması, kendine yeterli olabilecek insanları, kadroları yetiştirmesi çok önemliydi ama sağ, tutucu dediğimiz kesim tarafından, "Komünist Hasan Âli Yücel defol Moskova'ya" diye suçlandı. Dolayısıyla, bir Hasan Âli Yücel'in yüklendiği görevi üniversiteler yüklenemedi. Halbuki o zaman bunları yapacak dil bilen donanımlı bir kadro da vardı.

— Galiba şimdikinden çok daha fazla devlet desteği de vardı?
— Kesinlikle. Bildiğim kadarıyla o yıllarda bir üniversite hocası herhangi bir aracı olmadan bakanın odasına girebiliyordu. Saygınlıkları vardı, profesörlerin. Bırakın o dönemi, benim profesör olduğum zaman dahi Türkiye'de yalnızca on üç-on dört biyoloji hocası vardı. İnanılmaz saygın bir yerdesiniz, yani profesör dediğiniz zaman bakan makan ayağa kalkardı. Bunlar çok sözü geçen insanlardı, istediklerini koparabilecek adamlardı ama yapmadılar.

— Ben sizden yaklaşık yirmi yıl sonra üniversite öğrencisi oldum ama maalesef çok fazla şey değişmemişti. Hocaların çoğunluğu ders notlarını dikte ettirmeye devam ediyordu. Belki, özel üniversitelerden sonra bu biraz değişmiştir. Bence burada üniversite öğrencisinin talepsizliği de büyük rol oynuyor. Yani hocaları daha iyi olmaya zorlayacak üniversite öğrencileri gelmiyor ki liselerden. Siz, teorinin pratiğe dökülmesinin, deneyler yapılmasının elzem olduğu bir bö-

lümde okuyordunuz, okulunuz bu açıdan nasıldı? Laboratuvarlar, yani altyapı imkânları yeterli miydi?
— Şimdi öğrenciliğimiz şöyleydi; akşam evde notlarımızı temize çeker, bir de kopya hazırlardık. Bazıları kalemin üzerine, bazıları kâğıdın üzerine ince ince yazarlardı. Yani onların bir kısmı müzayedeye çıkmalı bana göre çünkü sanat eseri gibiydi. El kadar kâğıdın üstüne neredeyse iki derslik not yazacak kadar ince bir yazı. Çok kişi öyle yaptı. Laboratuvar işine gelince; ben tabii başka bir laboratuvarı izlemediğim için o dönemde, karşılaştırma şansım yoktu ama bugünkü laboratuvar çalışmalarıyla karşılaştırdığımda, o günkü koşulların daha iyi olduğunu düşünüyorum. Nedeni de şu: Almanlar öyle bir altyapı oluşturmuşlardı ki, en fazla iki-üç kişiye bir mikroskop düşüyordu, laboratuvar örnekleri boldu vs. Teorik derslerle kıyaslandığında laboratuvar dersleri daha iyi yapılıyordu denilebilir. Mesela bir soğanı çimlendiriyoruz, zarını kesiyoruz. En önemli deneylerden biri canlı bir kurbağanın bayıltılarak belli reflekslerini incelemekti. Çok modern hiçbir deney yapılmadı, hep klasik deneylerdi; ama olsun yine de o laboratuvarları çok küçümsemek istemiyorum.

— Hiç ders kitabı, kaynak kitap kullanmadan okuduğunuzu söyledikten sonra bu soruyu sormaya çekiniyorum ama üniversitenin kütüphanesi vardı herhalde.
— Vardı ama hiç gitmedik. Bir makale nasıl okunur, bir kütüphanede nasıl kaynak araştırılır diye bir yol hiç gösterilmedi ki bize. Herhalde bizde de yetenek yoktu.

— Kütüphaneye gitmek aklınıza bile gelmiyor?
— Gelmiyor. Bir de korkumuz var, kütüphanede araştırma nasıl yapılır bilmiyoruz. Kimse bize öğretmemiş. Dolayısıyla ben üniversiteyi bitirip doktoranın yarısına geldikten sonra kaynak nasıl araştırılır diye öğrenmeye başladım.

— Öğrenciyken hiçbir araştırma ödevi verilmiyor muydu?
— Hayır. Ben üniversite ikiden sonra sınıfın en başarılı öğ-

rencilerinden biriydim. Bir defa meraklıydım, sınıfın en arkasında otururdum ve genellikle 10 üzerinden 9 alırdım. Biraz da sulu bir öğrenci denebilirdim, dersi dikkatle dinlerdim ama arada bir ona buna sataşırdım. Benim kopya çektiğimi düşünen hocalar olurdu; çünkü arkada oturan öğrenciler tembel ve dalgacı olur genellikle. Birkaç kere, "Sen kopya mı çektin sınavda" diyen hocam oldu ama ben hemen, "Beni sözlüye kaldırın o zaman" diyordum. Bazıları cesaret edip kaldırdı bazıları kaldırmadı. Ama kaldıranlar da derslerini aldılar.

— Siz tabii bilimlerde botanik, zooloji ve jeoloji bilimlerinin üçünü birden okumuşsunuz. Oldukça yüklü bir ders programınız vardı herhalde.
— Evet, 180 krediye yakın bir kredi ediyordu. Bugün 100 krediyle mezun oluyor öğrenciler. Ağır bir programdı.

— Bu üç bilim dalından en çok hangisini sevmiştiniz öğrenciyken?
—Tabii dersi sevmemiz biraz da hocaya bağlı. Bazen de nefret ediyorsunuz. Mesela hiç 10 vermediği söylenen bir hocamız vardı. "10 Tanrınındır" dermiş. Sınıfın mevcudu otuz altı kişiydi; çay ısmarlamasına iddiaya girdim. "Stratigrafiden 10 alacağım" dedim. Otuz altı çayın parasını ödeyecek halim de olmadığı için hocanın odasına gittim. Çok yakışıklı, gayet beyefendi biri.

— Dersin adı ne demiştiniz?
— Stratigrafi. Yani jeolojide tabaka, katman bilimi olarak da tanımlanabilir. Dersin hocasına sözlü sırasında dedim ki, "Ben 10 alacağım, her istediğinizi sorabilirsiniz; ama benim yabancı dilim olmadığı için anlattıklarınızın dışında sorarsanız ben 10 alamam. Ama ben 10 almak zorundayım." Gerçekten de 45 dakika boyunca her konudan soru sordu bana.

Üniversite arkadaşları ile bitki fizyolojisi dersinde (1965).

— Sözlü sınav mı oluyorsunuz?

— Evet, eskiden çok sözlü yapılırdı. Bana göre ne sorduysa kusursuz cevapladım. Gözlüğünü masanın üstüne koydu, omzumdan tuttu, kapıyı açtı, kapıda öğrenciler bekliyor. "9 verdim" dedi. Biz tabii çayları ısmarladık.

— Sözlü sınavlar nasıl yapılıyordu? Birebir, yalnız hoca ve öğrenci mi oluyordu?

— Yanında asistanlar veyahut da doçentler olurdu. Hoca kanaat getirinceye kadar, bir saat de sürebilir, üç saat de sürebilir, eğer hoca bir kanaate varamadıysa, "Bir daha gel" diyebilir. Yani öyle sabit bir süresi ya da günü yoktu. Daha sonra bir hocam meslektaşım oldu. Bitki fizyolojisi dersinin hocasıydı ve çok da severdim o dersi. Öğrencisiyken birkaç soru soracak olsam terslerdi beni. Daha sonra meslektaş olunca bunun nedenini sorduğumda, "Yahu yukarıda bir şeyi ezberliyoruz tam gelip aşağıda anlatacağız bir şey soruyorsun kafamız karmakarışık oluyor" dedi. Yani bu cevapla esasında bir profesörün ne olduğunu da anlatmış oluyor. Ama bütün bunlara rağmen bu insanları yine de saygı ve rahmetle anıyorum. Türkiye'nin bugünkü

çıkmazında üniversitelerin hem geçmişte, hem bugün çok büyük kusurları olduğuna inansam da emeklerine saygısızlık etmek istemiyorum.

— *Üniversiteleri ileriki bölümlerde daha detaylı konuşacağız.*
— Vallahi ben iyi eğitilseydim inanılmaz bir bilim adamı olabilirdim.

— *Pek çok insan öyle olduğunuzu düşünüyor zaten. Siz öyle görmüyor musunuz kendinizi?*
— Hem görüyorum, hem görmüyorum. Nedenine gelince, geldiğimiz nokta çok ileri bir nokta gibi görünse de, eğer nereye gideceğimizi tam olarak bilebilseydik çok daha ileri bir noktada olabilirdik diye düşünüyorum.

— *Ne olabilirdi bu nokta mesela? Nobel almak?*
— Nobel Ödülü belki benim için abartılı bir hedeftir. (Aslında uygun ortamda olsaydım niye olmasın?) Ancak, toplumun yararına çok daha başarılı işler yapabilirdik. En önemlisi, bilimsel düşüncenin çok daha kolay yeşerebileceği bir kurumsallaşmayı başarabilirdik. Bazı enstitülerin kurulması, onları işler hale getirmek, yabancı ülkelerle sürekli bağlantı halinde olmak, bilgi alışverişi sağlamak. Bunu gerçekleştiremedik. Yani benim savaşım bireysel bir savaş. Tek cengaver bir ordunun içerisinde nereye giderse ben oraya kadar gitmişim. Dolayısıyla sadece tek bir pazunun gücüyle sallanacak kılıcın etkisi de sınırlı olacaktır. Bu nedenle zaman zaman kendimi affetmiyorum. Kurumsallaşma, organizasyon insan beyninin ulaştığı en yüksek noktadır ve onu gerçekleştiremedik.

— *Ego savaşları?*
— Kalabalık oldukları zaman kurumların hiçbir zaman tam başarıya ulaşamamasının kökünde de bu sorun yatıyor. 1933 yılında Atatürk, Prof. Dr. Hirsch'i çağırıyor ve

üniversitelerin durumu ile ilgili bir rapor yazmasını istiyor. "Üniversitelerde bu böbürlenme, birbirini çekememe, kazık atma, adam kayırma varken bu üniversiteler adam olmaz" diyor. Bu illet maalesef dünyanın bir sürü yerinde olduğu gibi burada da var. Ama bizim bir anlamda güçlerimizi birleştirip, belli işleri başaracak şekilde güçlenmemiz gerekiyor. Yani bizim çekişmeye, adam kayırmaya zamanımız yok. Bu herhalde bizim okuduğumuz dönemde de vardı ki hocaların aralarında adeta kan davaları çıktı. Birbirlerini şikâyet ettiler, hatta hapse attırdılar. Daha sonra benim okuduğum üniversitedeki bazı hocalar da işi siyasi boyuta taşıyıp meslektaşlarını şikâyet ettiler ve iki-üç ay Mamak'ta yatmalarını sağladılar. Dolayısıyla hepimizi toplayıp eğitecek, yönlendirecek bir kadroyla karşılaşmadık.

— Öğrenciliğinizde üniversitenin sosyal-kültürel faaliyetleri nasıldı?
— Hiçbir faaliyeti yoktu. Bize ne bir "hoş geldin" merasimi ne de bir "güle güle" merasimi yapıldı. Hiçbir toplantı yapılmadı. Tek yaptığımız sosyal faaliyet bazı derslerin arazi çalışmalarında bir günlüğüne bir yerlere gitmekti. Birkaç defa da yatılı gittik ve arkadaşlarla bir araya geldiğimiz zaman tek anlattığımız anı bu seyahatlerde yapılan şakalar olurdu.

— Esinleneceğiniz, örnek alacağınız hocalarınız olsaydı üniversitede hocalığa başladığınızda her şey daha az sancılı olurdu herhalde.
— Tabii öyle olurdu. Bir-iki asistandan başka yakın temas kuracağımız hoca yoktu ortada. Biz usta bilim adamlarının önderliğinde eğitim görmeyince, mezun olunca görmediğimiz bir şeyi peydah edemedik ve çok büyük zorluklarla karşılaştık. Bugün de hâlâ onun acısını çekiyoruz çünkü insan ancak görünce gelecek kuşaklara aktarabiliyor. Ama aktaramadık. Ben denedim ve yaşamımın son on yılında öğrencilere doğayı, bilimi nasıl sevdirebilirim diye kafa yordum, çaba sarf ettim.

— Sonuç arzuladığınız gibi oldu mu?
— Yapmak istediklerimde çok fazla kurumsallaşma olmadı. Bu kitabı okuyacak birçok öğrenci en azından içlerinden şunu söyleyecektir: "Hoca ne söylerse söylesin, yine de Allah razı olsun bu adamdan, en azından doğayı, bilimi onun çabasıyla öğrendik." Bu çok büyük bir çaba da değil, çok bilimsel olması da gerekmiyor. Bu sadece gelecek kuşakları aydınlatma ülküsünden, kararından kaynaklanıyor. Eğitim dünyası içerisinde bunu muhakkak yapmamız lazım.

— Üniversitede okurken ev hayatınız nasıldı? Yine akrabalarınızın yanında mı kalıyordunuz?
— Ablamın yanında kalıyordum. Eniştem çok düzgün, çok namuslu bir adamdı, bir bürokrattı. Daire başkanıydı galiba Ziraat Bakanlığı'nda. Düşünün ki atık kâğıtları dahi kullandırtmazdı bize, devletindir diye. Üzerinde TC yazıyor, devletin kalemi diye yazı dahi yazamazdık o kalemlerle. Aydınlıkevler'de küçük bir ev. En büyüğü benden üç yaş küçük üç tane çocuk. Şimdi birisi avukat Betül Demirsoy, diğeri Mustafa Haşim Demirsoy (Kızılay'da kuyumcu), bir diğeri Mehmet Sadık Demirsoy, Gazi Üniversitesi'nde hem alerji hem de çocuk profesörü. Onlarla beraber okudum aynı odada düşünebiliyor musunuz?

— Dört genç. Kolay olmadı herhalde.
— Evet, kasabadan gelen misafir de eksik olmuyordu. Çamaşır makinesi yok, buzdolabı yok, tek maaş. Hiçbir sosyal faaliyete katılamıyorsunuz çünkü cebinizde para yok, onlarda da yok, babanızda da yok.

— Okuldan dönünce akşamları neler yapıyordunuz?
— Cumartesi akşamları mahalleye çıkıp direklerin dibinde toplanırdık çocuklarla beraber veyahut da Kızılay'a giderdik. Kızılay piyasa yeriydi o zaman, bugünkü gibi kalabalık da değildi. İyi elbiselerini giyen kızlar ve erkekler bir

aşağı bir yukarı Sıhhiye ile Kızılay arasında volta atardı. Hemen hemen herkes birbirini en azından şeklen tanırdı. Gidip orada dolaşır gelirdik. Bazen de sinemaya giderdik.

— *Ne tür filmlere giderdiniz?*
— Daha çok vurdulu-kırdılı filmlere. Öyle duygusal filmlerle pek ilgilenmezdik. Sinemaya gitmek de başlı başına bir işti, bir arkadaşımız sabahtan kuyruğa girerdi bilet almak için. Mesela *Saba Melikesi* filmine bir hafta bilet bulamadık. Keza *Spartacus* filmine de bilet bulmak için bekledik. Bazen bir kişiye dört-beş biletten fazlası satılmazdı, o zaman iki-üç kişi kuyruğa girerdi.

— *Sinema sayısı mı azdı?*
— Hayır, talep çok, eğlence yeri sınırlıydı. Televizyon yoktu ve sinema başlı başına kültürel bir faaliyetti Türkiye'de. Yaptığımız tek şey sinema edebiyatıydı. Muhtemelen kendimizi başrol oyuncularıyla özdeşleştiriyor, onun gibi davranmaya çalışıyorduk. Günlük yaşamımızdaki terminolojiyi de o dönemdeki filmler oluşturuyordu. Hele Öztürk Serengil, Sadri Alışık dönemlerinde Türk dili "yeşe, temem" diye konuşulur olmuştu. Bu arada en gözde filmlerin ucuz tarifeden Türk versiyonu çekiliyordu. Mesela James Bond filmlerinin takliti niteliğinde *007,5 Kayseri'den Sevgilerle* diye Öztürk Serengil, İsmail Dümbüllü'nün oynadığı film gösterime girmişti. Halamın oğlu ile kalktık gittik. Neredeyse filmin tamamı bir odada çekilmiş. Bir casus var, bir pire var, pireyi takip ediyorlar. "Bu pire dişi bir casus, kokusundan anladım" türünde repliklerle odanın içinde bir o yana gidiyorlar bir bu yana. Filmin yarım saati seyirciyi oyalama şeklinde. Beni bir gülme tuttu ama inanılır gibi değil, yanımdakiler de şaşırdı. Kuzenim Mehmet Munzur (şimdi rahmetli oldu), "Film komik ama o kadar da değil" diyor bana. "Seyirciyi bu kadar aptal yerine koyabilecek başka bir film düşünemiyorum" dedim. Üstelik salon ağzına kadar doluydu. Belki

bize rehber olabilecek filmler vardı ama saçma sapan filmlerle zamanımız geçti.

— *Duygusal filmlere kızlar gidiyordu herhalde.*
— Tabiatımız uygun olmadığı için sanatsal filmleri sıkıcı buluyorduk. Evet, kızlar daha çok sanatsal, duygusal filmlerden hoşlanıyordu ve onlarla olmak için arada bir gidiyorduk ama bize sıkıcı geliyordu. Bunun dışında birkaç kez tiyatroya gittiğimizi hatırlıyorum. Kuzenim Mehmet Munzur'la bir tiyatroda neredeyse dayak yiyecektik. Oyuna gitmeden önce Sakarya'da biraz kafayı çekmiştik.

— *Hangi oyun olduğunu hatırlıyor musunuz?*
— *Asiye Nasıl Kurtulur* oyununa. Oyun başladı. Paris sokaklarında bir bayan duruyor, müşteriler geliyor, "Madam ücretin ne kadar" diye soruyor. "50 frank" diyor kadın ve kuzenim kalktı, "Benden 150 frank" dedi.

— *Eyvah, eyvah! Yüksek sesle bağırıyor.*
— Evet. Görevliler, "Otur yerine, biz böyle sululuğa izin vermeyiz" diye oturttular. Kız yine fahişe rolüne devam etti. Bizimki kalktı, "Ben onu korurum" dedi.

— *Siz ne yapıyorsunuz? Engel olmaya çalışmıyor musunuz? Gerçi ikiniz de içkiliymişsiniz.*
— Evet ama o müdahalede bulunuyordu.

— *Çıkardılar mı oyundan sizi?*
— Hayır ama neredeyse döveceklerdi. Rahmet olsun halamın oğlu Mehmet, herhalde entel görünelim diye, çok nadir de olsa Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na bilet alırdı. Oraya gitmemizin bir nedeni de işte falanca radyo sanatkârı gelmiş, onları görme, onlarla aynı mekânda bulunma isteğiydi. Bir kısım insan gerçekten konser dinlemeye gitse de, bir grubu da, orta halli bir adamın ulaşabileceği tek mekân orası olduğu için oraya gidiyordu. "Bilmem kimle aynı yerdeydik" diye herhalde gururlanıyordu.

— Ne tür müzik dinliyordunuz o yaşlarda?
— Benim şahsen Batı müziğiyle ve dansla hiç ilgim yoktu. Dansı hayatımın hiçbir döneminde sevmedim ve yapmadım. Batı müziğini dinleme fırsatım olmadı. O zamanlar rock müziği yaygın olunca birkaç parçayı ister istemez öğrendim ama benim çevremin yüzde doksanı uzun havaya meraklıydı. Yani "anam, anam" türkülerine.

— Edebiyatla aranız nasıldı?
— Genellikle tarih kitapları okuyordum. Osmanlı devletinin kuruluşu ile ilgili kitaplar. Bir de elime geçtikçe polisiye roman okurdum. Dostoyevski'yi bana çok önerdiler. *Suç ve Ceza*'yı okudum. Bana ağır ve sıkıcı geldi ama *Sefiller*'i defalarca okudum, beni çok etkiledi. Klasiklerin aşağı yukarı hepsini okudum. Bir kısmını da, mesela Yaşar Kemal'i okumadım, anam okuyarak bana aktardı.

— Müthiş bir insan anneniz. Okuma yazmayı siz doğduktan sonra öğreniyor ve Yaşar Kemal okuyor. Üniversiteye geri dönelim şimdi. İkinci sınıftan itibaren bölümün en başarılı öğrencilerinden biri oldunuz. Son sınıfa geldiniz, mezun olunca MTA*'ya girme hedefinizde hâlâ ısrarlı mıydınız yoksa hocalarınız herhangi bir yönlendirmede bulundu mu?*
— Bulunmadı. Sözlü sınavı haricinde gidip de bir hocaya herhangi bir şey danışmak, herhangi bir şey sormak mümkün değildi. Hemen haşlarlardı. Koridorda bir hocayı gördüğümüzde de kaçardık. Niye kaçardık bilmiyorum. Bahçede çalıların arasına kaçardık hoca geldiği zaman. Ben okurken üniversite hocaları ile öğrenciler arasında hiçbir zaman yakın bir ilişki kurulamadı, dolayısıyla bizim derdimizi anlamadılar. Biz de onları anlamadık. Belki biraz gaddarca olacak ama bizden hep uzak durdular. Uzak durmalarının nedeni de galiba yeterince donanımlı olmamalarıydı. Biz o kalenin içine girmeyelim, sadece dış görünüşleriyle yetinelim diye bizi o kalenin içine sokmadılar. Birkaç hocanın dışında maalesef böyley-

di. Üçüncü sınıfa geldiğimizde hiçbirimiz mezun olunca ne yapacağımızı bilmiyorduk. Ben artık iyi not almak için değil, öğrenmek için yoğunlaşmıştım derslere. Biyolojiye olan ilgim ve sevgim inanılmazdı. Yabancı bir kaynaktan yararlanamıyordum ama bana verileni hemen hemen tam öğreniyordum.

— *Yabancı dille başınız hâlâ dertte mi?*
— Evet, en büyük korkularımdan biri yabancı dilden bitirme sınavıydı. Fransızcam o sınavı vermeye yeterli değil. Dolayısıyla benim geçmem ve okulu bitirmem söz konusu değil. Bir kitabı tercüme etmemiz lazım bizim bitirme tezi olarak. Etnografya Müzesi'nin bir kütüphanesi var. Gittim, rica ettim, oradan bir anatomi kitabı ödünç aldım. Fransızca hocamıza, "Hocam" dedim, "ben bunu tercüme edeceğim." "Böyle broşür gibi kitap getirme bana, doğru dürüst kitapları tercüme et" dedi. Anladım ki benim Fransızcadan geçmem mümkün değil. Daha önce söylediğim gibi ben hayatımda hiç kopya çekmedim ama çok ilginç bir şey yaptım. Eve geldim, enişteme dedim ki, "Ben İngilizceden sınava gireceğim, Fransızcadan girmeyeceğim." "Sen deli misin" dedi eniştem. Gittim eski kitap satan bir kitapçıdan *Fossiles for Amateurs* diye bir kitap buldum. Sonra kahveye gittim, İngilizce bilen arkadaşlarıma, "Arkadaşlar ben İngilizceden bitirmeye gireceğim" dedim. Hepsi kahkahayla güldüler. Ben başladım İngilizce telaffuz çalışmaya.

— *Ne kadar süreniz var?*
— Bir ay sürem var. Hem kitabı çevireceğim hem de İngilizce sözlü sınava gireceğim.

— *Ve hiç İngilizce bilmiyorsunuz...*
— Evet ve hayatımda hiç kopya çekmemişim.

— *Çekmeye de niyetiniz yok?*
— Hayır, şimdi çekeceğim. Hem de profesyonel çekeceğim. Herkes bana İngilizce öğretmeye başladı. Tuttum bu sefer Türkçe bir fosil kitabı aldım. Bu kitabın tümünü elle yaz-

dım, yaklaşık yüz sayfalık bir kitaptı. İngilizce kitapla konuların akışını aynı sıraya getirdim ve de yüz-yüz yirmi sayfalık tercümeyi yaptım.

— *"Tercüme yapmış havası verdim" demek istiyorsunuz.*
— Tabii. Elle yeniden yazıp tercüme süsü verdiğim çalışmama bir de kapak yaptırdım ve İngilizce kitapla birlikte hocaya gittim. Hoca, "Tamam, güzel" dedi ve okumadığını anladım çünkü geçtim.

— *Büyük bir risk almışsınız. Tercümeden geçtiniz ama bunun bir de sözlüsü var, orada ne yapacaksınız?*
— Herkes nasıl yapacağımı merak ediyordu. Dedim ki, "Gelin bakın nasıl yapacağım." Sınava gireceğim ders kitabının bir sayfasını kopardım ve tümünü ezberledim o sayfanın. Fiiller var, deyimler var, tümünü ezberledim ve sınava girdim. Arkadaşlarım da gelmiş izliyor. Büyük bir salonda yapılıyor sınav. "Hocam" dedim kitap burada. "Açtı bir sayfayı ve, "Numaran kaç" diye sordu. Ben kitabı aldım ve kopardığım sayfayı arasına koyup okumaya başladım. Hoca, "As much as, ne demek" diyor, "kadar demek" diyorum. Birkaç soru daha sordu ve sonunda, "Ben kaç yıllık hocayım çok ilginç durumun. En basit kavramları bilmiyorsun ama en zor deyimleri hemen cevaplıyorsun. Ben bu kadar uç bir duruma daha önce rastlamadım. Telaffuzun da çok enteresan, ben hakkında karar veremedim. Normalde daha yüksek not vermem lazım ama ben bu kararsızlığımdan dolayı en düşük geçme notu olan 7'yi vereceğim" dedi. Arkadaşlarım taş kesildiler. "Yahu nasıl bir iştir" diye.

— *Onlar biliyor muydu oynayacağınız oyunu?*
— Biliyordu ama bakalım kazasız belasız yapabilecek miyim diye merak ediyorlardı. Ondan sonra eve gidip geçtiğimi söyledim, enişte de inanamadı. Neyse, böylece mezun oldum ve şu bakımdan müsterihim: Daha sonra Atatürk

Üniversitesi'ne asistan gittim ve kendi başıma çabalayarak, iyi-kötü İngilizce öğrendim. En azından Türkiye'ye derli toplu tercüme kitapları kazandıracak kadar. İyi bir İngilizcem olmadı ama en azından bu kırık dökük İngilizcemle dahi dünyanın en önemli biyoloji kitaplarını Türkçeye tercüme için soyundum ve o kitapların editörlüğünü de yapıyorum şu anda. Eğer o hoca rahmetli olduysa huzur içinde uyuyabilir; çünkü ona verdiğim İngilizcemi geliştirme sözümü tuttum.

— *Mezun oldunuz ve şimdi en önemli sorun iş bulmak?*
— Okulun sonuna doğru herkeste bir iş bulma kaygısı vardı tabii. Yüksek öğretmenlik okulundan gelenlerin işleri hemen hazır. Liselere biyoloji öğretmeni olarak atanıyorlar. Bu arada 1964'te ilk Kıbrıs çıkartması girişimi oldu. 1964'te İnönü hükümeti döneminde Kıbrıs'a çıkmaya çabaladık. O zamanki Amerikan başkanı Johnson'dı. Hatta o zaman çok ağır bir mektup yazdı Türkiye'ye. Türkiye çıkamadı Kıbrıs'a çünkü uçaklarımız uçamadı. Uçakların lastiği yoktu. Onun üzerine Petlas kuruldu Kırşehir'de. Lastik Amerika'dan geliyordu. En önemlisi benzin yoktu. Benzin olmayınca Türkiye horozlandı ama gidemedi. Anladığım kadarıyla harp sırasında kullanılmak üzere 8. Bölge dedikleri gizli bir bölgede petrol araştırması yapılacaktı. Orada petrol bulunursa biz onu kullanacağız. O arada Türkiye'nin iyi jeologları ve ben (stajyer olarak) Erzurum Hasankale Pasinler bölgesine gittik. Pasinler'de kaplıca var, sıcak su çıkıyor, çamur çıkıyor. Bir de galiba bir çeşit petrolümsü sıvı çıkıyor. Halktaki inanç burada petrol olduğu yönündeydi. Halbuki biz dışarıya akan yerlerde petrol olmadığını biliyoruz, ama zemin olarak, havza olarak petrol olabileceği düşünüldüğü için, Maden Tetkik Arama'nın oraya bir kampı kuruldu. Ben de stajyer olarak başladım.

— *Okul bitmeden önce yapılan bir staj mı bu?*
— Evet, okul devam ediyor. Selçuk Toker isminde bir je-

oloji mühendisinin yanına verdiler beni. İyi birisiydi; bana önemli şeyler öğretti. Fakat daha başlangıçta benim moralim bozuldu çünkü okulda öğrendiğim bilgilerin arazide yeterli olmadığını gördüm. Eğimler, ölçümler, formasyonlar, haritalar, alet kullanmalar. Hiçbirini görmemişim. Kolum kanadım kırıldı adeta, dövülmüşe döndüm. Mehmet Akkuş vardı başkanımız, Selçuk Toker'le beraber ona gittik. "Ben sizlerin yaptıklarını başaramam. Bilgim yetmiyor" dedim. O da, "Hiç korkma altı ay sonra bizden daha iyi olacaksın. Sen çalışkan, akıllı birine benziyorsun" dedi. Hakikaten de altı ay sonra arazide neredeyse yalnız başıma dolaşabilecek duruma geldim.

— *Petrol bulunamadı tabii.*
— Etütler yapıldı, sonra Tekman'a gittik. Tabii, benim amacım maden bulup çok zengin olmak ve babamla beraber düşündüğümüz projeleri gerçekleştirmek. Sanayi tesisleri kurmak, buluşlar yapmak vs. Yani evde öyle malmülk, ev-bark almak gibi konuşma yok. Bütün amacımız ne üretebiliriz, ne yenilikler bulabiliriz.

— *Tam bir idealistsiniz...*
— Babamın beni yönlendirmesi bu. Daha sonra Tekman'da bildiğim kadarıyla Türkiye'nin o zamanki en derin kuyusu vuruldu. Sondaj kuyusu. Tabii hava çıktı... Türkiye'de çok zengin petrol yataklarının olmadığını artık biliyoruz. Yani olsa dahi kırık cepler şeklinde. Bu stajda ben mevcut okul bilgilerimle çok başarılı olamayacağımı da anladım.

"Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde asistanım"

— *Petrol bulma ümidi de kalmayınca jeolog olmaktan vazgeçer gibi mi oldunuz?*
— Haziran ayında Erzurum yaylaları inanılmaz güzeldir. Her tarafta çiçekler vardır. Dağlarda dolaşıyoruz, bunlar beni çok etkiledi. Jeolojiden de artık soğuduğumu söyleye-

bilirim çünkü benim için bir zaman kaybı olarak düşündüm. Sonra okula döndük. Dekanlık yapmış, dünyada da tanınan *orthoptera* yani çekirge uzmanı Prof. Dr. Tevfik Karabağ bizim hocamızdı. Benim (daha sonra) esas çalıştığım konu da çekirgeler oldu. Tevfik Karabağ bu konuda dünyadaki önemli kişilerden biridir. Altı sene galiba TÜBİTAK'ın başkanlığını yapmış. 2003'ün Haziran'ında 93 yaşında öldü. Onunla ilgili anılarımı da zaman zaman anlatacağım. Bana dost elini uzatmış, her zaman destek olmuştur. Ankara Fen Fakültesi'nde hocamdı. Bir gün çağırdı dedi ki: "Atatürk Üniversitesi yeni kuruluyor. Öğrendim ki sen çalışkan bir öğrenciymişsin, meraklıymışsın. Seni oraya asistan olarak göndereceğiz ve bu sınavı yapma görevini de bana verdiler." Dedim ki: "Benim dilim Fransızcadır ve Fransızcayı da çok iyi bilmem."

— *Yeni bir dil sınavı var karşınızda.*
— Asistanlık için dil bilmek gerekiyor. "Ben de Fransızcayı senin kadar ya bilirim ya bilmem" dedi Tevfik Karabağ ve kendimi iki buçuk saate yakın süren sözlü sınavda buldum.

— *Bilim sınavı?*
— Evet. İyiydim anladığım kadarıyla. Üç hoca vardı bu sözlü sınavda ve sınavın sonunda, "Aferin, aferin" dediler. Sonra lisandan yazılı sınav yaptılar. Sınavda sözlük kullanabiliyorduk. Kelimeleri uç uca ekledim. Biyoloji ile ilgili bir parça olduğu için zar zor, doğru-yanlış bir şeyler yaptım. Herhalde okumadan bana geçer bir not verdiler. Ben artık Erzurum'a, Atatürk Üniversitesi'ne gideceğim ama hocama, "Benim üç tane şartım var. Birincisi, beni yurtdışına göndereceksiniz çünkü ben doğru dürüst eğitilmedim" dedim. Hocam da, "Tamam, bunun için özel çaba gösterirm" dedi. "İkincisi, bana lojman vereceksiniz" dedim. "Valla, bu rektörlüğün yetkisinde. Ben o idari sisteme karışmam" dedi. Üçüncü şartım da bana her türlü bilimsel desteği sağlamaya çalışması sözüydü ve Tevfik Karabağ

bunun için söz verdi bana. Benim pazarlığım bitince, "Benim de sana bir şartım var. 29 yaşına kadar evlenmeyeceksin çünkü evlilik, çalışmalarını aksatabilir" dedi.

— Kaç yaşındaydınız hocanız size bu şartı koştuğunda?
— Yirmi buçuk yaşındaydım. 29 yaşını geçtikten sonra ben hâlâ evlenmediğim için, "Tüm şartlarımı kaldırdım, evlensin" diye bana haber gönderdi. Ben de, "Artık zamanı geçti, bu yaştan sonra evlensem ne olur" diye bir espri ile cevap verdim.

— Tevfik Karabağ sizin branşınızın efsane isimlerinden biriymiş. Onun öğrencisi olmak bir şanstı herhalde. Peki, Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne asistan olarak gittiniz ve babanızın sizinle ilgili hayallerinden biri gerçekleşmiş oldu: Saygın bir akademisyen olma yolunda ilk adımı attınız. Nasıldı o yıllarda Atatürk Üniversitesi? Neler umdunuz, ne buldunuz?

Erzurum trenindeki umut dolu idealist genç

— 1966 yılının Temmuz ayında bu okula gittiğimde iki-üç sene önce kurulmuş Ziraat Fakültesi ve Fen Fakültesi vardı. Bölüm başkanımız Almanya'da lisans eğitimi ve doktora eğitimi görmüş Suavi Yalvaç'tı. Kendisi hâlâ yaşıyor, 98 yaşında. O da saygın bir adam. Bugün de bana bir baba gibidir, yakın dostumdur. Tevfik Karabağ'ın da, Suavi Yalvaç'ın da ileri yaşlarına rağmen inanılmaz hafızaları vardı. Özellikle Tevfik Karabağ şiirler okur, bize literatürden bilgi verirdi. Ölmeden birkaç gün önce dahi bana, "Şu kitabı okudun mu, bu makaleye baktın mı" diye sorular soran bir adamdı.

Erzurum'a gidişimle ilgili olarak, yola çıkışımla vardığım nokta arasında önemli farklar olduğunu söyleyebilirim. Belki de söyleşinin en önemli kısmı bu, yani hedeften sapmalar. O zamanlar uçak yolculuğu çok azdı ve pahalıy-

dı. Dolayısıyla otuz-otuz beş saat süren bir tren yolculuğu ile gittim Erzurum'a.

— Şimdi okuyucuya şunu açıklayalım: Siz kendi yaşamöykünüzü yazmaya başlamıştınız ve size İş Bankası Kültür Yayınları'ndan bu söyleşi teklifi gelmeseydi, birkaç bölümünü yazdığınız otobiyografinizi tamamlayacaktınız. Ben yazdığınız bölümleri okudum ve sizin Erzurum yolculuğunuzu anlattığınız bölümü çok etkileyici buldum. O yolculukla ilgili duygularınızdan söz edelim mi?

— Edelim. Buharlı tren gecenin zifiri karanlığında, sanki yoldan çıkacakmış gibi, tak tak sesleri ile Çetinkaya Makasından doğuya, Erzurum'a doğru yol değiştirdi; burası yol çatıydı; makasta eğer güneye inecek olsaydık Kurtalan İstasyonu üzerinden belki Bağdat'a kadar uzanacaktık. Çetinkaya Makası, Doğu Ekspresi'nde seyahat edenler için başka bir öneme sahiptir. Burada karşıdan gelen tren beklenir, duruma göre aktarma yapılır. Önemli trenler çoğunluk buradan gece geçtiği için, akla gelen bütün cefalar, eziyetler, rezaletler çekilir. Karanlık içerisinde kimin hangi trene bineceği belli olmaz; zaten karanlıkta hangi trenin nereye gideceği okunmaz; okunsa da okuma yazma bilmeyenlerin sayısı okuma yazma bilenlerden çok daha fazla olduğu için, bunların vaveylası, koşuşturmaları tam bir mahşeri curcunaya neden olur. "Allah aşkına çocuğu tut", "Ulan bavulu çek", "Vay anam sepetin kamışı battı", "Allah kahretsin ipi koptu" bağırtıları, alışılagelmiş yakarma nidalarıdır. En tehlikelisi de sepet kamışlarının baldırlara ya da yumuşak dokulara batmasıdır. O dönemde kamışların dış sert kısmından büyük sepetler örmek ve özellikle meyveleri bu sepetlerle taşımak bir gelenekti. Sepetlerde de en azından birkaç kamış kıymığı sepetten ayrılarak dikleşir ve bir mızrak gibi batmaya hazır hale gelirdi. Karanlıkta bir o yana bir bu yana savuşturulan sepetler, en azından bir adamın bilmem neresine batardı. En yüksek feryat figan da bu batma ile çıkardı.

— Çetinkaya İstasyonunun tarihi bir hikâyesi de var galiba.

— Çetinkaya İstasyonu, tarihi bir nedenle de insanlar üzerinde derin izlere sahipti. Bu istasyonun adı ilginç bir devlet adamından alınmıştır. Bu devet adamı "Kel Ali" diye tanınan Nafia Bakanı (Bayındırlık Bakanı) Ali Çetinkaya'dır. Özellikle makas kazasız belasız geçildikten, herkes yerine yerleştikten sonra, ter soğumaya başlayınca, yolcular arasında bu bakan hakkında ağızdan ağza dolaşan rivayetler anlatılmaya başlanır. Kel Ali yani Ali Çetinkaya, herhalde çok düzenli, görevine âşık; ancak çok sert huylu biri imiş. Genç Türkiye Cumhuriyeti, o güne kadar ihmal edilmiş olan Ankara'yı doğuya demiryolu ile bağlama arzusunu gündeme getirince, özellikle Sivas ile Erzincan arasındaki ürkütücü sarp dağların delinme sorunu karşılarına dikilmiş. Genç Cumhuriyet bu bağlantıyı bir an önce gerçekleştirmek istiyormuş; ancak teknik imkânlar buna yeterli olamıyormuş. Değişik müteahhitler belirli yerlerden ellerindeki imkânlarla delmeye başlamışlar. Ancak bu hızla bu yolun onlarca yıl içerisinde açılamayacağı anlaşılmış. Bu yolda seyahat eden herhangi bir insanın, zaten bu yolun, o günkü olanaklarla nasıl açıldığına hayret etmemesi mümkün değildir. Çetinkaya Makasından sonra tren bir başka sallanır. Sanki yayıktan ayran çıkarıyormuşcasına... Koridorda yürürken bir o yana bir bu yana değil yalpalama, çarparsınız. Tuvalete gidecekseniz, Çetinkaya Makasından önce bunu yapmanız sağlığınız açısından iyi olurdu. Çünkü tuvaletin deliğini tutturmak hemen hemen olanaksızdı. Tuvaletten çıkanların kural olarak pantolonunda, boydan boya bir iz alışılagelmiş bir görüntüydü. Zaten, her taraf cıvık cıvık; nereyi tutsan kayardı. Hele bir de asker sevkıyatı varsa. Bu köy çocukları hayatlarında ilk defa bir vasıtaya bindikleri için, bu çalkalama sırasında, mideleri bulunmaya başlardı. Yani berbat bir durum... Sigara içmek erkeklik simgesi olduğu için, üstüne üstlük bir de yoğun bir sigara dumanı...

Koridordakiler ya da kompartımanlardakiler, yarenliğe devam ederler.

– Ulan, uşaklar, bu yolun hiç düz yeri yok mudur?

– Yoktur; beş-altı saat böyle gideceğiz. Vay anasını...

– Yahu niye bu yolu biraz düzeltmemişler?

– Kel Ali'nin yüzünden.

Öykülere göre, Kel Ali, bakmış ki yol bu hızla bitmeyecek; müteahhitleri çağırır. "Bu yol iki sene sonra Kemah'a varmaz ise, Allah için, sizi bu taşların arasında darağacına çekeceğim" der. Müteahhitler korku içerisinde geri dönerler ve anlatılanlara göre, dağların tepesinden sepetler içerisinde yüzlerce insan sarkıtılır. Taşlara açılacak dinamit yuvaları için, bir sepette varyozu vuran, öbür sepette ise lağımı (delme murcunu) tutan adam varmış. Bu dağlar, işte böyle vurula vurula delinmiş ve öngörülen tarihte Ali Çetinkaya trenin başında Kemah İstasyonuna varmış. Doğal olarak da demiryolu keçi yolu gibi eğri büğrü olmuş. Herhalde, zaten o günkü imkânlarla başka bir seçenek de söz konusu değildi.

Gecenin karanlığında Kel Ali'nin başka öyküleri de bu kusuntu yığınlarının üstünde anlatılırdı. Son derece sert bir adam olan Kel Ali, trenleri sık sık denetlermiş. İnsanların taşındığı vagonlarda, kedi köpek gibi hayvan taşınması yasakmış. Bir gün Kel Ali, tebdili kıyafetle, yanında küçük bir köpekle birlikte trene binmeye kalkışır. Şeftren bırakmaz. Kel Ali yalvarır yakarır, rüşvet teklif eder; şunu yapar bunu yapar. Şeftren Nuh der peygamber demez. Kel Ali der ki, "Şefim, birkaç istasyon gidip, zaten ineceğim. Niye bana eziyet ediyorsun?"

Şeftren:

– Hemşerim, sana yardım etmek isterim. Ama başımızda Kel Ali diye, kel bir lanet var; nereden çıkacağı ne yapacağı belli olmaz. Senin işini yapamam, bilmiş olasın.

Rivayete göre Kel Ali, indiği ilk büyük istasyonda (herhalde Sivas'ta), bu şeftrene iltifat eder, ödül verir.

Bu eğri yolda, tren, 1966 yılının Haziran ayının son

Üniversiteden mezun olduğu gün (1966 Haziranı).

günlerinde, önden güm güm, alttan tak tak sesleri ile, Divriği İstasyonundan Bağıştaş İstasyonuna doğru gecenin karanlığında, kıvılcımlar saçarak, sallanarak, yalpalayarak ilerlemeye çalışırken, 20 yaşını altı ay geçirmiş, geleceğe ümitle bakan, saf, temiz bir delikanlı, gecenin karanlığında başını cama dayamış, kendini yetiştiren ailesinin, çevresinin daha iyi bir yaşama kavuşması için neler yapabileceğini düşünüyordu. Çünkü gerçek yaşam kavgasına birkaç gün önce başlamıştı. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Tabii Bilimler Bölümü'nü bitirmiş, Atatürk Üniversitesi Biyoloji Kürsüsü'ne asistan olmuştu. Tren yalpaladıkça, kafası cama tak tak diye vuruyor; bu, ona zaman zaman sanki bir ninni oluyordu. Nerden bilebilirdi küçük Ali, bu darbelerin yaşamının ilk darbeleri olduğunu...

Aman Tanrım, bu dağlar niye bu kadar yüksek, bu vadiler niye bu kadar derin? Trenin dahi geçecek bir yeri çok zor bulduğu bu yerlerde yetişen küçük Ali, çağa ulaşmak, çevresindekileri çağa ulaştırmak için kendine bu evrende bir yol bulmaya çalışıyordu. Ali Çetinkaya bu yolları deldire-

bildiyse, küçük Ali yaşam yolunda zorlukları niye aşıp aydınlığa ulaşmasın? Dağlardan, içinde insan bulunan sepetler sarkıtılarak bu yollar geceleri dahi delinmişse, ben niye bu toplumun kötü yazgısını delmeyeyim diye düşünüyordu küçük Ali. Yapacaklarını düşünerek içi içine sığmıyordu adeta; çok da öykü dinlemişti masallarda; çaresizlikten gelip, herkesin gıpta ettiği kahramanların öyküleriydi bunlar.

Çürek İstasyonu, çok ilginç bir istasyondur. Tren, burada tanklarına su alır. Trenin ne kadar bekleyeceğini Allah bilir. Hiç kimse bilgi vermez. Zaten inseniz de gezecek yer bulamazsınız. Gecenin karanlığında, insanlar salkım saçak pencerelerden suyun akışını izlemeye çalışırlar. Biz de on beş-yirmi dakika bekledik ve taşların içerisinde, sanki Deccal'in Sûr borusuna üfleniyormuş gibi trenin düdüğü ile yine puf-puf sesleri içerisinde karanlıklara daldık. Zaten tünelin biri bitiyor, diğeri başlıyordu. Lokomotifin pistonları beni geleceğe sürüklerken, cama vuran kafamdaki düşünceler gerilere, maziye kayıyordu. Daha 20,5 yaşımda üniversite bitirmiştim. Bu yaşta üniversiteyi bitirdiğimi duyanlar, hemen çalışkan, özellikle de zeki bir öğrenci olduğumu düşünüyorlardı. Halbuki lisenin ikisine kadar, ortalarda idare ederek kör topal ulaşmıştım.

Vagonun öbür ucunda bir ara olağanüstü bir hareketlilik, koşuşturma görüldü. Tren tıka basa dolu olduğu için hemen gidip öğrenmek de mümkün değildi. Kulaktan kulağa, kadının birinin doğum yaptığını duyduk; yatıracak yer arıyorlarmış. Sonunda vagonun başındaki yüznumaraya bavulları yerleştirip, üzerini yatağa dönüştürdüler. Bir ara yüznumaranın önünde geçmeye çalıştım. Gerçekten bir bayan yatıyordu. Ancak trende doğum yapıp yapmadığını tam olarak öğrenemedim. Oldukça yaşlı bir bey:

– Çocuklar sıkıştım, Allah aşkına bana bir tuvalet bulun; öbür vagonunkinin de kapısı açılmıyor.

"Nereden bulalım, dayı, amca" derken bir ara adamın gözleri değişti... "Çocuklar ne olur, yardım edin de üstümü

Daha sonraki yaşamına büyük ölçüde yön veren, A.Ü. Fen Fakültesi dekanlığı ve TÜBİTAK başkanlığı yapmış, üniversitedeki hocası, Prof. Dr. Tevfik Karabağ.

değiştireyim" dedi. Oradaki gençler ceketlerini çıkarıp etrafına siper ettiler. Yaşlı adam donunu çıkardı; uzun paçalı bir don. Düğüm yapıp, trenin penceresinden dışarı fırlattılar. Bu arada ilginç bir fon müziği vardı. Yarı özürlü, adı Arif olan (oradaki yolcuların çoğu bu kişiye adı ile hitap ettiğine göre, trenin kıdemli bir gezici müzisyeni olmalıydı) biri tef çalıyor, biri de yayı kulaklarımıza soka soka keman çalıyor ve para topluyorlardı. Onların arkasından, bir elinde sepet, içinde metalik birçok şişe bulunan, gelene geçene esans püskürten biri daha yolunu bulmaya çalışıyordu. Bana püskürttüğü hacıyağının kokusu, günlerce yakamdan çıkmadı. Arkasından sucu, arkasından ayrancı, arkasından lahmacuncu vagonun dar koridorlarında resmi geçit yapıyorlardı.

Uzakta Erzincan'ın karlı dağları görünmüştü; güneş ışıkları vurmuş, zirvelerde kızılımsı bir gölgeleme olağanüstü etki yaratmıştı. Dağlar ve karlar beni hep etkilemiştir. Çünkü doğduğum yerde, dağlar o kadar vahşi ve diktir ki, halkın tanımı ile, "Bir rakı bardağı koyacak düz yer" yoktur. Kar ise, nedense, hep anamın babamın dualarını hatırlatır bana.

Esasında anılarımı yazmaya başladığım kurgu o trendeki otuz saat içerisinde şekillenmeye başladı. Neyi planladım ve sonuçta ne çıktı. Çünkü o âna kadar ayağım yere basmamıştı, herhangi bir devlet kurumu ile doğrudan irtibatta değildim. Herhangi bir parasal ilişkiye girmemiştim, herhangi bir şeyin sorumluluğunu yüklenmemiştim. Bir organizasyonun içinde olmamıştım. Sadece pembe rüyalar görüyordum. Belli ki üniversiteyi bitirinceye kadar kendime güvenim fazlaydı. Meraklıydım, öğrenme yeteneğim, direncim yüksekti. Kötü bir alışkanlığım yoktu. Mesela sigara içmiyordum. Hatta o döneme kadar yalnızca birkaç defa içki kullanmıştım.

— Ülkesi için büyük idealleri olan, kelimenin tam anlamıyla pırıl pırıl bir genç hayata atılmaya hazırlanıyor. Çok umutlu ve o uzun tren yolculuğunda kendisinin de gelecek kuşaklara anlatılacak örnek bir bilim adamı olmaması için hiçbir neden olmadığını düşünüyor.

— Dünyadan fazla haberi olmayan ama potansiyel olarak inanılmaz bir gücü bünyesinde taşıyan işlenmemiş bir cevher olarak düşünüyordum kendimi. İşte o kara trene bu şekilde bindim. Hocalarımız, Nobel alan bilim adamlarını derslerde coşkuyla anlatmışlardı ve benim de kendime güvenim tamdı ama bilimin ancak toplumsal olarak uygun bir ortamda yeterince gelişebileceğini henüz bilmiyordum.

— Ve tren Erzurum'a vardı. İlk izlenimleriniz nelerdi?

— Garın önünde motorlu araç yoktu, üniversiteye gitmek için rengârenk kurdele ve işlemelerle bezenmiş at arabalarından birine bindim. Yolların durumuna, geçtiğimiz mahallelerin perişanlığına ve arabacının tavrına bakınca, Nobel alacak bir bilim adamı olmasam da, dünyaca ünlü bir bilim adamı olmam yeterli olur diye düşünmeye başladım.

— Hedefinizi hemen düşürdünüz mü yani?

— Evet, hedefim ve ülküm ilk yarım saat içinde aşınmaya başlamıştı çünkü gerçek yaşamla yüz yüze gelmiştim. Gali-

ba hayal ile gerçeği ayırmaya ilk olarak Erzurum İstasyon Mahallesi'nde başladım. Arabacı beni şehirden birkaç kilometre uzaktaki üniversite binasının oraya getirdi ve, "Nahaa işte üniversite orada, bütün Allahsızlar, dinsizler, orada toplanmış. Allahsızlar bir de Kuran'ı yırtıp abdesthanelere atıyorlarmış" dedi. "Ankara'da okurken hocalarımız hiç de bu adamın anlattığı gibi görünmüyorlardı. Herhalde burası yeni kurulduğu için Amerika'dan genç insanlar geldi ve onların bir kısmı bu arabacının anlattıklarını yapıyor" diye düşündüm.

— Anlattıklarını ciddiye aldınız ve yorumlamaya çalışıyorsunuz. Peki, üniversite lojman verdi mi?
— Bir ay kadar otellerde kaldım. Daha sonra üniversite içinde bir bekâr odası verdiler. Orada otuz kadar bekâr, büyük bir salona açılan ayrı ayrı odalarda kaldık. Bir fakültenin altındaydı. Otuz-kırk kadar arkadaşım oldu ve bunlar şimdi benim en yakın dostlarım. Çok ilginç insanlarla karşılaştım. Çok acı günlerim de oldu.

— Ne tür acılar?
— Arkadaşlarım öldürüldü.

— Erzurum'da on yıldan fazla kaldınız. Neler yaşadığınızı, sizin için hem mesleki, hem sosyal açıdan bu yılların nasıl bir tecrübe olduğunu, yaşamınızda ne tür izler bıraktığını sırasıyla konuşacağız; ama bize önce orada ilk tanıştığınız meslektaşınızı ve ona oynadığınız oyunu anlatır mısınız? Sizi tanıyanlar, insanları işletmeyi sevdiğinizi ve bunu çok da iyi yaptığınızı biliyorlar. Ancak bu kitabı okuyacak, sizi şahsen tanımayan insanlar da bu yanınızı öğrensin istiyorum.
— Peki öğrensin. Erzurum'da ilk tanıdığım insan Hüseyin Avcıbaşı oldu. O da kimya bölümüne asistan olmak için Erzurum'a henüz gelmişti. Zayıf, oldukça küçük yapılı, sert bakışlı, 30 yaşlarında bir adamdı. Üniversitede tek bir

kişiyi tanımıyordum ve bir arkadaş arıyordum, ona yaklaşan ben oldum ve sonra çok iyi dost olduk, çok değerli bir insandır; şimdi emekli oldu. Neyse, biz o ilk gün tanışıp üniversitenin misafirhanesinde birlikte kalmaya karar verdik. Ben sonra Biyoloji Bölümü'ndeki meslektaşlarımla tanıştım ve bugün de yakın dostum olan Mustafa Kuru'dan Hüseyin'i işletmek için yardım istedim. Mustafa, Hüseyin'i görünce beni daha önceden tanıdığını söyleyecek ve onu şöyle uyaracaktı: "Bu Ali çok iyi bir insandır ama onda bir hastalık vardır, zaman zaman cinnet geçirir. Cinnet geçirdiği zaman da bıçak, çakı gibi kesici aletlere sarılır. Geçen gün laboratuvarın kapısından bakıyordum, Ali bir neşteri alıp cebine koydu, aman kendine dikkat et!"

— Hem de sizinle aynı odayı paylaşıyor. Zavallı Hüseyin Bey!

— O akşam Hüseyin'le lahmacuncuya gittik, biraz fazla yedik. Yurda geldik, don-gömlek soyunduk ve yatakların üzerine yattık. Hüseyin kuşkulu kuşkulu bana bakıyor, bir yandan da aile sorunlarını anlatıyordu. Ben elimi aşağı doğru sarkıtarak damarlarımın şişmesini, nefesimi tutarak da yüzümün kızarmasını sağladım ve gözlerimi de kaydırarak köşeye doğru bakmaya başladım. "Hüseyin, bak bakayım, elimin, kolumun damarları şişmiş mi" dedim. "Şişmiş" dedi. "Yüzüm kızarmış mı?" "Kızarmış." "Hüseyin, bende bir rahatsızlık var, herhalde yine gelmeye başladı. Benim ceketim nerede" der demez, Hüseyin, "Aman bir çılgınlık yapma Ali, ben gidiyorum" dedi ve don-gömlek öğrencilerin bulunduğu salondan geçerek, şehre doğru koşmaya başladı. Ben arkadan, "Ula Hüseyin, vallaha yalandı, oyundu, gel buraya" diye seslendimse de Hüseyin çoktan gözden kaybolmuştu.

— Yakın dostlarınızdan öğrendiğime göre bu özelliğiniz hâlâ sürüyor. Atatürk Üniversitesi'ne dönersek, akademik ortam nasıldı? Kendinizi geliştirmeye, önemli bir bilim adamı olma hedefinize uygun muydu?

Atatürk Üniversitesi'nde Biyoloji Bölümü'nü birlikte kurduğu arkadaşları (ayakta soldan sağa Selahattin Salman, Mustafa Kuru; oturanlar, soldan sağa Ali Demirsoy, Muhlis Özkan, Cafer Marangoz). A.Ü. Zooloji Laboratuvarı.

— İlk gittiğimde en kalabalık Ziraat Fakültesi'nin kadrosuydu. İkincisi Tıp Fakültesi'ydi. Bir de Fen ve Edebiyat Fakültesi vardı. Tıp Fakültesi, Hacettepe'nin desteğiyle, oradaki öğretim üyelerinin taşınmasıyla kurulmuştu. Profesör sayısı en fazla beş-altıydı herhalde. Ziraat Fakültesi'nde sekiz-on, Fen Fakültesi'nde bir, Edebiyat Fakültesi'nde birkaç profesör vardı. Ancak çok önemli bir özelliği vardı kadronun. O yıllarda AID dediğimiz bir Amerikan yardımıyla, özellikle Ziraat Fakültesi ve Fen Bilimlerinden, iki yüze yakın genç Nebraska Üniversitesi'ne gitti. Bazıları doktora, bazıları yüksek lisans yaptılar. Bazıları iki-üç sene kaldı. iki yüze yakın insan Amerikan standartlarında eğitilerek Türkiye'ye döndü.

— Bu bursu alanlar Atatürk Üniversitesi'nin yeni mezunları mı?

— Evet, çoğu Atatürk Üniversitesi'ndendi çünkü dinamik,

aydın, düzgün insanlardan oluşmuş genç bir kadro vardı. Çoğu uygar görüşlü, Atatürk İlkelerinin tariflediği dünya görüşünde gençlerdi. Her hafta sonu üniversitede parti veriliyor, danslar yapılıyor. İnsanlar mini etekle dolaşıyor, kimse kimseye karışmıyor. Çok yoğun bir şekilde, gecegündüz bilimle uğraşan insanlar.

Sözünü ettiğim Amerikan yardımıyla malzeme de gelmeye başladı. Çoğunluğu laboratuvar donanımlarıydı. Bu malzemeleri organize edecek yeterli teknik kadro galiba yoktu. Bizim "şunu isteyelim, bunu getirtelim" diyecek yeterli bilgimiz yoktu ki. Bildiğimiz alelade malzemeleri getirttik. Dolayısıyla o yardımdan yeterince yararlanamadık. Amerika'dan "Barış Gönüllüleri" diye bir grup geldi. Bize fizik, kimya dallarında yardımcı olmaya çalışıyorlar.

Erzurum'daki Amerikalı barış gönüllüleri

— Gelen Amerikalılar öğretim üyeleri mi?

— Evet, öğretim görevlisi. Bazıları profesör unvanı taşıyordu, bazılarının hiçbir unvanı yoktu. Bugün hâlâ karar veremediğim önemli şeyler oldu gelenlere ilişkin. Bunların bir kısmı iyi niyetle insanları yetiştirmeye çalıştılar ama biz o potansiyelden de yararlanamadık. Daha sonraki gelişmeler, o insanların geliş amacının görünenle sınırlı olmadığı yönünde kuvvetli kuşkulara yol açtı çünkü orada tanıdığım bazı kişiler içki âlemlerinde yarı Türkçe, yarı İngilizce hafta sonları Doğu Anadolu dağlarına gitmek, köprüleri gezmek, köylerde etütler yapmak türünde planlar yapıyordu. Bu ekipten Peggy isimli kız da daha sonra, "Siz eşek olursanız üzerinize binen çok olur" sözleriyle bu kuşkumu doğruladı.

— Sizce amaçları neydi?

— Anladığım kadarıyla bu insanlar hangi köprünün kaç ton yük çekeceğini, yağmur yağdığı zaman yolun kaygan olup olmayacağını...

— Stratejik yerleri mi araştırıyorlardı?
— Evet, sanki öyleydi. Elimizde bir kanıt yok ama bütün parçaları yan yana getirdiğimizde Doğu Anadolu'da ayaklanacak bir ayrılıkçı örgütün planlarını çok önceden yapmak amaçlı olabilir.

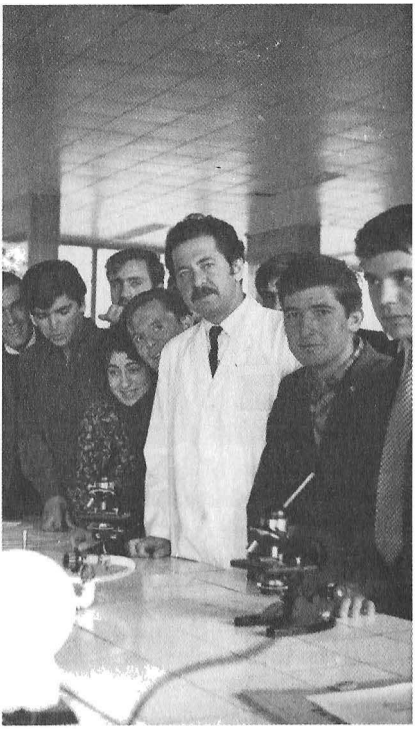
— O coğrafyayı tanıma amaçlı yani.
— Evet çünkü hafta sonu hiç kimseyi bulamıyorduk. Dağılıyorlardı. Hatay'a, Bitlis'e, Siirt'e kadar gidiyorlardı.

— Akademik konularda yardımcı olma kimliklerinin bir kamuflaj olduğunu mu düşünüyorsunuz?
— Yardım maskesi altında Doğu Anadolu'daki demografik yapı, stratejik araziler etüt edildi galiba. Bu arada benim başımdan geçen çok ilginç bir şey var. Ben oraya gittiğimde 55 kiloydum. Boyum 1.82. Yani nar çubuğu gibiy-

"Büyük ümitler en çok Cürek İstasyonunda kurgulanmaya başlandı; ancak gerçek tüm çıplaklığıyla bu yolun sonunda kendini gösterdi."

dim. Gider gitmez yirmi küsur kilo aldım. Neyse, ilginç olaya dönelim. Tepkisel davranıyor ve bu Amerikalılara zaman zaman sert çıkışlarda bulunuyordum. "Biz Türkler hep bağımsız yaşamışız efendim, hür bir devletiz" türünde şovenist sözler ediyordum. Bu adamları içime sindiremediğimi anlatmaya çalışıyordum galiba. Amerikalılarla Türkler arasındaki irtibatı sağlayan, İngiltere'de dil eğitimi görmüş Sabit Gönen isimli bir arkadaşımız vardı, beni de çok seviyordu; bir gün bana geldi ve dedi ki, "Yahu Ali sen ne yaptın? Amerikalıların başı olan Fensky'nin odasında çekmecesini açtım. Çekmecenin altından form gibi bir şey çıktı ve senin iki tane resmin var. Bir form doldurmuşlar, CIA'ye gönderiyorlar. 'Bu adama çok dikkat edin ileride problem olabilir' diye de bir not düşmüşler. Tesadüfen gördüm. Başka bir asistanın da adı var. İkinizi Amerikan Gizli Örgütüne bildiriyorlar." "Resim nasıldı" dedim. "Kaytan bıyıklı" dedi. Yani üniversiteye asistan girdiğimde verdiğim resim. Tabii bu durum bana çok ilginç geldi ve bu resmi nereden aldıklarını düşünmeye başladım. Hatırladığım kadarıyla üniversiteye girerken sekiz tane resim vermiştim. Personel müdürü İbrahim Bey'e gittim ve dedim ki, "Yahu İbrahim Bey, iki-üç sene içerisinde ben ihtiyarlamışım, öyle diyorlar. Şu girdiğim zamanki resimden var mı" "Var tabii, zaten iki tanesini kullanıyoruz, altı tanesi öylece kalıyor" dedi. Baktık dört tane resim var. "Biz bu iddiaya Ziraat'teki Tahir Ekmekyapar diye bir arkadaşla girdik. O, 'Ben ihtiyarlamadım' diyor. Bir de onun resmine bakalım mı" dedim ve onun dosyasında altı resim olduğunu gördük. Orada anladık ki bu resimler üniversiteden alınmış. Yani benim resmim neden Fensky'ye verilsin. Biz tabii o zamanlar tam kavramış değildik ama daha sonra geldiğimiz noktaya bakınca, bu olay, Türkiye'nin bütün dokularının içerisine nelerin sızdığının küçük bir örneğiydi diye düşünüyorum.

Atatürk Üniversitesi'nde öğrencileri ile zooloji labratuvarında (1967).

— *Kaç kişiydi bu Amerikalı ekip?*
— Herhalde yirmi-yirmi beş kişi, belki daha da fazla; çünkü sayıları zaman zaman değişiyordu.

— *Derse giriyorlar mıydı?*
— Bir kısmı giriyordu, bir kısmı yükseklisans ya da doktora yaptırıyordu. Ama hepsinin görünenin dışında bir misyonu vardı diye düşünüyorum.

— *Mesleki olarak Erzurum ne kattı size?*
— Tabii onu anlatmak uzun çünkü en güzel günlerim Atatürk Üniversitesi'nde geçti. Erzurum'da on üç yıl kaldım ama bunun üç-dört yılı yabancı ülkede geçti. Atatürk Üni-

versitesi'nde doçent oldum, Hacettepe Üniversitesi'ne geldikten altı ay sonra da profesör oldum. Atatürk Üniversitesi'nin en önemli katkılarından biri yurtdışına gidebilmemdi.

— Zaten bu şartınızı en başta söylemiştiniz Tevfik Karabağ'a.
— Evet, doğru. Önce Üniversite Kanunuyla gittim ama daha sonra Almanya'dan burs aldım. Üç-dört kişi ile başladık bir bölüm kurmaya. Suavi Yalvaç vardı profesör, Mustafa Kuru vardı. Mustafa Kuru daha sonra Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde dekanlık, Gazi Üniversitesi'nde rektör yardımcılığı yaptı, emekli oldu, şimdi Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde dekan. Selahattin Salman vardı. O da uzun süre Atatürk Üniversitesi Ağrı Yüksek Okulu'nda dekanlık, daha sonra Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi'nde dekanlık yaptı; şimdi Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde sade bir öğretim üyesi; sonra Muhlis Özkan diye bir arkadaşımız geldi asistan olarak. Bu arkadaşımız da uzun yıllar Atatürk Üniversitesi Biyoloji Bölümü başkanlığı yaptı. Şimdi Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi (prof.) olarak çalışıyor.

— Biyoloji bölümünü bu isimler mi kurdu?
— İlk üç-dört sene Ziraat Fakültesi ve Tıp Fakültesi öğrencilerine ders verdik. Daha sonra, 70'li yıllarda, Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü kuruldu. Yirmi beş-otuz öğrenciyle başladık. Onların bir kısmı bilim adamı oldu. Çok düzgün insanlar oldu, ilk çıkan mezunlar.

— Sizin ilk göz ağrılarınız.
— Evet. Gerçekten elimizdeki imkânlarla onlara dostça, arazide, uygulamada öğretmeye çalıştık. Ama bu arada önemli bir şey oldu. Türkiye'nin tüm yapısını değiştiren 68'li yıllarda başlayan 68 Hareketi, daha sonra Erzurum'da en keskin halini aldı. 70'li yıllarda Erzurum, Türkiye'de en korkulan il haline geldi. Terörün en yoğun olduğu yerlerden biriydi.

Atatürk Üniversitesi'nin kaderini kötü yönde değiştiren bir cinayet: Kimya doçenti Orhan Yavuz, fakültesinin önünde şiş darbeleri ile öldürüldü. Katili bugüne kadar bulunamadı. Onlarca öğretim üyesi bu nedenle üniversiteden peyder pey ayrıldı (ayakta Ali Demirsoy, Orhan Yavuz'u kucaklamış). Hasankale - Gözeler.

Ülkenin bölündüğü yıllar: "Erzurum en korkulan illerden biri olmuştu"

— Ülkenin sağ ve sol olarak bölündüğü yıllar. Erzurum da sağ kesimin kalesiydi.

— Evet, bu bölünme Erzurum'da belki de İstanbul'dan bile daha yoğun yaşandı. Üniversiteler tarihinde, sağ-sol tarihinde Erzurum bir siyasi simge haline gelmişti. 25 plakalı araçlar bir sürü vilayete geçemez hale geldi. Mesela Kars'a, Tunceli'ye giremezdi çünkü Erzurum "faşist, gerici" Kars ve Tunceli ise, "devrimci, solcu" olarak tanınmıştı. Dolayısıyla ne olursan ol, plakası 25 olan arabalar taşlandı, sürücüleri dövüldü, kovuldu. Üniversitelere favorili öğrenciler giremezdi. Saçları okulun kapısında kesildi, oruç tutmayanlar dövüldü. Halk hücum etti, üniversitenin camlarını kırdı. Defalarca kırdı. "Üniversitede kızlar yüznumarada çocuk düşürüyor" dendi. Aynen Hasan Âli Yücel'e söylenenler söylendi.

— Sağcı olmayanlar için çok tehlikeli olan bu ortamda hocalar ne yapıyordu?

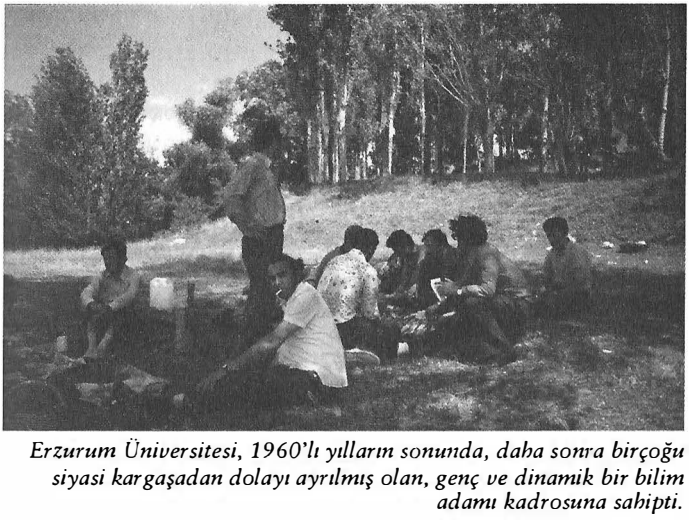
— Hocalar da zaman zaman dayak yiyor, öldürülüyordu. İşte üniversite tarihindeki faili meçhul, teröre dayalı ilk öldürme olayı Erzurum'da gerçekleşti. Doçent Dr. Orhan Yavuz fakültenin önünde on iki yerinden, kalbinden şişlendi. Çok çalışkan bir öğretim üyesiydi.

— Yıl kaç? Daha sonra İTÜ*'den Orhan Karafakioğlu öldürüldü.*

— 1977 yılının Haziran'ında. Olaylar çok önce başlamıştı. Dövülmeler, zincirle yaralamalar, ağza tabanca sokmalar. Derslerimize polis eşliğinde girmeye başlamıştık. Ellerde zincirlerle bir tarafta kendini "sol" diye tanıtan öğrenci grubu, diğer tarafta daha kalabalık olan sağ kesim. Polis kordonu arasında gidip geliyor öğrenciler. Ders anlatırken yüzümüz sürekli sınıfa dönük olmalıydı çünkü yüzümüzü tahtaya döndüğümüz zaman arkada birbirlerine giriyorlardı. Ders biter bitmez bir grup öğrenci can güvenliklerini sağlamamız için yanımıza geliyor, biz onları polise teslim ediyoruz, polis götürüp yurda bırakıyor, yurttan tekrar alıp getiriyor. Tam bir rezillikti. Türkiye'nin siyasi tarihini yazarken Erzurum'a geniş yer vermek lazım.

— Sizi herhalde sol kesim kendisine yakın buluyordu.

— Ben ve yanımdaki arkadaşlarım hiç bir zaman herhangi bir grubun içinde yer almadık. Yani ne sol eylemlerde ne de sağ eylemlerde. Ne herhangi bir yere üye olduk, ne de bir grubun sempatizanı olduk. Ama Erzurum beni "komünist" olarak tanıdı. Zaman zaman "Gâvur Ali" dediler. Cuma namazına gidip ön saflarda gerdan kırmadım hiç. Ramazan'da şehirde sigara içen nadir insanlardan biri ve sakallı olduğum için adım "Gâvur Ali"ye çıkmıştı. Üniversitede tek sakallı bendim herhalde, bütün sakallıları usturayla tıraş ediyorlardı. Fakat benim hep çift tabancayla ve bıçakla gezdiğimi sanıyorlarmış. Oysa hayatımda hiç kesici

Erzurum Üniversitesi, 1960'lı yılların sonunda, daha sonra birçoğu siyasi kargaşadan dolayı ayrılmış olan, genç ve dinamik bir bilim adamı kadrosuna sahipti.

alet kullanmadım. Ama böyle dik gezmem, burnumdan kıl aldırmamam böyle bir izlenim yaratmış.

— Can güvenliğiniz açısından çok yararınıza olmuş yarattığınız bu izlenim.

— Aslında profesyonellere karşı yapılacak bir şey yoktu. Onlar niyet etti mi zaten öldürürlerdi. En azından orta derecede militan kesim bana yanaşmaktan çekindi.

— Öğrencilerle öğretim üyeleri arasında bir iletişim var mıydı? Gerçi o yıllarda öğrencilerin ne kadar keskin tavırlar içinde olduğunu biliyoruz ama hocalar onların dertlerini anlama, yol gösterme çabası içinde oldular mı Atatürk Üniversitesi'nde?

— Olamadı öyle bir iletişim. Sağ kesim bir defa söyleneni anlayacak durumda değildi. Yani onların bilgi donanımı, dünyaya bakış açısı uygar bir iletişim kurmaya olanak sağlayacak durumda değildi. Sol kesim sloganların peşindeydi. Sol eğilimli TÜMAS kurulmuştu. Yani Tüm Asistanlar Der-

neği. Ben de onun üyesiydim. Esasında amacı Türkiye'deki asistanların bilimsel çalışma imkânlarını artırmak ve bazı meslek haklarını savunmaktı. Politikaya fazla bulaşmamaya, mesafeli durmaya çalışıyordu.

İşte bu kargaşa ortamı nedeniyle 160-170 öğretim üyesi Erzurum'dan uzaklaştı. Esasında nerede vurulacağımız belli değildi. Ben hiçbir zaman bu grupların içine girmedim, hiçbir toplantılarına katılmadım. Atatürk Üniversitesi'nde sağ kesimde ne yazık ki kışkırtmalara çanak tutan hocalarımız oldu. Her an etrafı kollama-gözleme ve hayatta kalma, ayakta kalma çabası vardı. Doğuya ışık tutacak önemli bir potansiyel bu eylemler sonucu yok oldu. Herhangi bir yere gidemez olduk, gittiğimizde grup halinde gider olduk. Ben bir grup içinde yer almadım ama zaman zaman sol, zaman zaman komünist gruplar içinde yer aldığım söylendi. "Sağcı ya da solcu değilim" demeyi bir gurur meselesi yapmıştım ve hiçbir zaman böyle bir cümle telaffuz etmedim.

— Bir korkunun ifadesi olur diye mi?

— Evet. Atatürk İlkelerine sonuna kadar bağlı olduğunu söyleyen ve demokratik bulduğum gruplara yakınlık duyan biriydim. Atatürk İlkeleri derken, bu bir dünya görüşü, uygar insanı, bilimi rehber yapan, bilimden başka şeye güvenmeyen düşünce tarzına Atatürkçülük diyoruz. Dini rehber yapan insanlara tepki gösterdim. Bağnazlığı ve dogmatik düşünceyi uzaklaştırma çabamdan dolayı, "Gâvur Ali" lakabı takıldı. Ama yapamadık, başaramadık bağnazlığı uzaklaştırmayı.

— Üniversiteden iyi bir derece ile mezun olmanıza rağmen, asistan olarak işe başladığınızda akademik açıdan kendinizi çok yeterli bulmuyordunuz. Neler yaptınız bu yeterliliğe ulaşmak için?

— Bize yalnızca bilgi paketlenmişti ve bu da soyut kavramlardan ibaretti. Bilindiği gibi soyut kavramlar, görsel malzemeyle desteklenmezse unutulmaya mahkûmdur. Bir in-

san üniversiteden mezun olduktan sonra, eğer öğrendiklerini etkili bir şekilde kullanamaz ise, birinci yılda edinmiş olduğu bilginin yüzde kırkını beş yıl içersinde ise yüzde seksenini kaybeder. Lojmandan üniversiteye gelirken gördüğüm hiçbir bitkiyi tanımıyordum açıkçası. Yanımdakilerin bilgi düzeyi o kadar düşüktü ki ben onların yanında çok bilgili addediliyordum. Bilimsel yöntem nedir bilmiyordum, bilimsel çalışma diye dağlara çıkıp çekirge toplayıp geliyordum ve bilim yaptığımı zannediyordum.

— Peki kafanızda, "Hocalık benim hocalarımın yaptığından daha farklı olmalı" diye bir düşünce var mıydı o yıllarda?
— Kesinlikle öyleydi ama bu nasıl olmalı onu bilmiyordum. Bir makale nasıl yazılır, bir alıntı nasıl yapılır hiçbir bilgim yoktu. Belki bilen vardı bunları ama yakın çevremde böyle biri yoktu, onu biliyordum.

— Dersine yukarıda hazırlanıp gelen ve bir soruyla karşılaşmaktan korkan hocalarınızdan söz ettiniz. Siz de bazı bilgileri, mesela genetiği, mezun olduktan sonra öğrenmişsiniz ve henüz konuya hâkim değilsiniz. Sizin de benzer kaygılarınız oldu mu öğrencilerin sorabileceği sorulara ilişkin?
— Bütün hocalar bu kaygıyı duyar. Otuz sekiz yıldır derse giriyorum ve bu kaygı her zaman vardır ama son on beş yirmi yıldır öğrencilerime, "Ben biyolojiyi Türkiye'de en iyi bilen adamlardan biriyim. İstediğiniz soruyu sorabilirsiniz ama bu hemen cevap vereceğim anlamına gelmez, kaynaklara bakarım. Cevabını bulamayabilirim ama bu sorunuz bana katkıda bulunur" diyorum. Ama ilk yıllarda anlatacağım dersi akşamdan ezberleyerek gidiyordum. Karşımdaki grup o kadar zayıftı ki –gerçi bugün de çok farklı değil– bugüne kadar beni zora sokacak bir soru soran olmadı. Bu çok bilgili olduğunuz anlamına gelmez, karşınızdakinin zayıf olduğu anlamına gelir. Atatürk Üniversite-

si'nde öğrenciler çok güzel ders anlattığımı söylerdi ve herhalde iyi anlatıyordum.

— *Biyolojiye bir felsefe katmış mıydınız o yıllarda?*
— Hayır katmış değildim ve böyle bir felsefenin varlığından dahi haberdar değildim. Bilim tarihi ile ilgili elimde herhangi bir kaynak, bilimsel düşünceye ilişkin bilgi yoktu. Bende de öyle bir cevher yoktu o dönemde. Bilim felsefesi nedir hiçbir fikrim yoktu.

— *Ama çok meraklıydınız ve bu merakınız yüzünden bir meslektaşınız uyardı sizi. Bunu anlatır mısınız?*
— Üniversitedeki yer sıkıntısından dolayı, beni, bir fizik doktoru olan, tüm yaşamım boyunca sevgili ağabeyim olarak kalan Dr. Suphi Kırım'ın yanına oturttular. Fiziği çok seviyordum ve fizik bilgim de oldukça iyiydi. Bilim aşkıyla da yandığım için, gelene geçene ne yaptığını soruyor, buluşlarını merak ediyordum. Doktora yapanlara gıpta ile bakıyordum. Adamlar benden kaçar oldular. Suphi ağabeye de sürekli, "Neler yaptın ağabey? Tezin için yeni neler buldun" diye sorup duruyordum. Uzun süre sabretmiş olmalı ki sonunda bana, "Bak Ali, ben seni çok sevdim, belli ki biz seninle dost olacağız. Benim sana bazı tavsiyelerim olacak. Bir defa üniversitede bir insana, 'Ne yapıyorsun, ne yaptın, ne buldun' diye sormayacaksın. Sorarsan kötü adam olursun" dedi.

— *İnsanların buluşlarını gizlemek isteyeceği, bu konuda kıskanç davranabilecekleri sizin aklınıza bile gelmiyordu herhalde.*
— Kesinlikle gelmiyordu. Neyse, Suphi ağabey bana, "Ben seni çok sevdiğim için bir defaya mahsus olmak üzere ne yaptığımı anlatacağım" dedi. Hemen birer subay sigarası yaktık ve taburemi alarak neredeyse ağzına girecek kadar yanına yaklaştım. "Benim doktora tezimin amacı, uçakların radara yakalanmasına neden olan ultrasonik dalgaların emilmesini sağlayan bir madde ya da ortam bulmaktı. Bu mad-

deyi bulursak uçaklara vuran radar dalgaları emilecek ve geriye yansımadığı için uçağın yeri tespit edilemeyecek" dedi.

— Çok iddialı bir çalışma. Bu maddeyi bulabilmiş mi?
— Gidişatımızı değiştirecek kadar önemli bir buluş tabii. Ben heyecanla sordum, "Peki buldun mu bu maddeyi ağabey" diye, o da anlattı: "Buldum vallahi; bu madde su. Eğer uçağın etrafını yetmiş metre kalınlığında suyla çevirirsen, radar dalgaları absorbe ediliyor ve uçağın yeri tespit edilemiyor." Ben, "İyi de ağabey, bu suyu tutmak için en üstte bulunması gereken tabaka yine radar dalgasını yansıtmayacak mı" diye sordum. "Oğlum üstte tabaka bulunmayacak ki" dedi. "Peki ne bulunacak. "Hiçbir şey" dedi. Ben. "Peki su uçağın etrafında nasıl duracak ki? Bir işe yaramaz" deyince. "Yaramaz olur mu, benim doktor unvanı almama yaradı" dedi.

— Yani bu tezdeki özgün buluş suyun radar dalgalarını absorbe ettiği mi? Ama bunun uçaklar için uygulanabilirliği mümkün görünmüyor. Doğru mu anladım?
— Evet. Esasında, Doğu Anadolu bölgesinin yapısı çok farklı olduğu için bizim özgün çalışmalara ihtiyacımız vardı ama biz hep transfer yoluna gittik. Hollanda'dan, Almanya'dan, Fransa'dan bilgiyi transfer edince, Türkiye koşullarına uymadığı için bir zaman sonra bunların hepsi yokoldu. Hem emek, hem para boşa gitti.

— Bunun çaresi ne olabilirdi diyorsunuz?
— Bölgesel üniversitelerin farklı ve özgün çalışmalar yapması gerekiyor. Yapı tasarımı mesela. Öyle bir hale geldi ki, Atatürk Üniversitesi'nin bir yıllık ısıtmasından neredeyse bir üniversite kurulacak hale geldi. Bugün olduğu gibi, o zaman da insan planlaması yoktu. İsteyen istediğini çalışabilirdi. Doğu'nun, Erzurum'un neye ihtiyacı olduğu gibi bir soru sorulmuyordu. Önümüzdeki bir, beş, otuz yıl içinde ne yapılmalı, hangi alanlara ağırlık verilmeli, hangi konularda yetiştirmek üzere yabancı ülkelere adam gönder-

mek lazım bunları kimse bilmiyordu. Yurtdışına gidip gelenlerin önemli bir kısmı, iki sene kaldıktan sonra permi hakkı kazanarak bir araba getirip ya bizzat kullanmak ya da Ankara, İstanbul, İzmir'den bir ev ile takas etmek derdindeydiler.

— Üniversite camiasının sosyal yaşamı nasıldı Erzurum'da?
— Kahveye gitmek. Saat beş olduğu zaman bir köşe kapmaca başlar ve "sosyal tesis" diye adlandırılan kahvedeki masaların tümü dolardı. En kadim, devamlı müşterilerden biri de bendim. Gece yarısından önce oyunlar bitmezdi, çok defa kumar oynardık. Tabii zaman zaman kravatı çıkarmadan okula gittiğimiz de olurdu. Un gibi aşınıyorduk. Zannediyorum bugün bile üniversitelerimizin ve başka kurumlarımızın çoğunda bu sosyal tesisler değirmen işlevini sürdürmekte. Ancak şunun da hakkını vermek gerekir; eğer kişi amacına doğru koşacak olanakları bulamıyorsa, kendi dünyasının zenginliğini yaratamıyorsa ve bu tip yerlerde kahveye gitmezse bunalıma girecek demektir.

— Bunalıma girmemek için siz de kahve kültürünüzü geliştirdiniz ancak bu yıllarda doktora teziniz için de çalışmaya başladınız. Neydi tez konunuz?
— Tez konum Doğu Anadolu'nun çekirgelerinin sistematik incelenmesiydi. Ancak tek bir makalem ve tek bir kitabım yoktu. Sadece örnek topluyordum. Ne yapacağımı da tam olarak bilmiyordum.

Bilgisizliğimin ve cahilliğimin derinliğini ilk defa Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig'le karşılaşınca anladım.

"Bir insan hangi dilde rüya görüyorsa o kültüre aittir"

— Ordinaryüs Profesör Kosswig'le tanışmanızın akademik yaşamınızda bir dönüm noktası olduğunu anılarınızdan biliyorum. Onunla Atatürk Üniversitesi'nde tanışmıştınız değil mi?

— Evet. Bir gün Rektör Kemal Bıyıkoğlu telefon etti; "Ali, yanımda ünlü bir Alman profesör var, belki tanıyorsundur, Ordinaryüs Profesör Curt Kosswig. Varto Depremi nedeniyle buradan geçiyormuş, bir meslektaşıyla tanışmak istiyor, gelir misin" dedi. İsmini duymuştum, hemen rektörün odasına gittim. Uzun boylu, iri yapılı, oldukça uzun saçlı, mavi gözlü, beyaz tenli, yüzünde derin bir yara izi olan karizmatik görünüşlü bir adamdı. Ayağa kalkarak. "Gel bakalım kerata, yanıma otur" dedi. Daha sonraları da beni genellikle "kerata" diye çağırmayı sürdürdü. "Biliyor musun, kerata aynı zamanda ayakkabı çekeceğiymiş" derdi.

— *Türkçe mi konuşuyordu?*
— Evet, Kosswig 1938 yılından beri Anadolu'da dolaşıyormuş.

— *Prof. Kosswig Yahudi miydi?*
— Hayır, Yahudi olmamasına rağmen Hitler'in zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınmış ünlü bir biyolog ve gerçek bir Türk dostuydu Kosswig. Ülkemizdeki birçok bilim adamının yetişmesinde emeği geçmiş, birçok araştırmaya imza atmıştı. Türkiye'yi ikinci vatanı olarak kabul etmiş, hatta vasiyeti üzerine karısı ve kendisi bir Türk mezarlığı olan Aşiyan'a gömülmüştür. Kendisine niye Türk mezarlığına gömülmek istediğini sormuş, "Yoksa Müslüman mı oldun hocam" demiştim. O da soruma beni çok etkileyen şu cevabı vermişti: "Hayır ollum (oğlum), Müslüman olmadım. Bir insan hangi dilde rüya görüyorsa artık o kültüre aittir. Ben uzun yıllardır rüyalarımı sadece Türkçe görüyorum." Birçok yeri bizden iyi biliyordu. "Keratalar benim başımdan çok şeyler geçti. Anadolu insanından çok şey öğrendim" derdi. Neyse, o ilk tanıştığımız gün kısa bir sohbetten sonra bana, "Rakı içer misin" diye sordu. Restaurant-meyhane bozması bir yere gidip içmeye başladık. Ben, aç karnına dubleleri yuvarlayıp kafayı buldum. Bu arada, bana çoğunlukla biyoloji ile ilgili, bazen felsefe ve diğer branş-

larla ilgili sürekli sorular soruyordu. Ben de kendime göre yanıtlar veriyordum. Felsefenin F'sini, sosyal bilimlerin S'sini, diğer branşların da uygun baş harflerini bile bilmediğimi anlamış olacak ki, bu konuları bırakarak, mesleğim olan biyolojiye yoğunlaştı. Bir duble daha, bir soru daha derken artık Kosswig'i bulanık görüyordum.

— *O da sizin kadar içiyor mu?*
— İçiyor ama ona bir şey olmuyor. Bana, "Hadi kerata, bir şeyler yiyelim, belki bir-iki kadeh de yemekte atarız" dedi. Yemekte de konuşmaların merkezinde biyoloji vardı. İçmeye de devam ettik. Kalktık, otele gittik, lobiye oturduk. Bana, "Ollum, yatmadan önce ben bir kadeh daha içerim. İçelim miii" dedi ve içtik. Birkaç biyoloji sorusu daha sordu. Hayal meyal hatırladığıma göre bunlardan biri embriyoloji ile ilgiliydi.

— *Hiçbir soruyu doğru cevaplayamıyor musunuz? Moraliniz çok bozuldu herhalde.*
— Bırakın sorunun yanıtını, embriyolojide böyle bir konu olup olmadığını dahi bilmiyordum. Moralim tabii ki çok bozuldu. Konuşmalarımız boyunca gözlerimle etrafı kontrol ediyordum çünkü bu soru bombardımanının altında omuzlarımın çöktüğünü beni ulema olarak tanıyan çevremin görmesini istemiyordum.

— *Yazık size! Sonuç ne oldu? Performansınızı değerlendiren bir şeyler söyledi mi Profesör Kosswig?*
— Evet, sonuçta ağzındaki baklayı çıkardı ve, "Oğlum senin bilgin çok zayıf, hiçbir şeyden haberin yok. Sorduğum soruların bir kısmının cevabı 1915'te bulunmuştu. Sen cevabı bırak, konulardan bile bihabersin" dedi.

— *Ne kadar direkt söylemiş ne düşündüğünü. Kırılmayın diye yumuşatmaya filan çalışmamış hiç.*
— Kelimenin tam anlamıyla rezil olmuştum. Daha önce

çevrenin pohpohlamasına kanarak kendimi bir şeyler biliyor zannediyordum ancak yine de yalnız kaldığımda çok zayıf olduğumu hissediyordum. Kosswig gerçeği yüzüme çarparken işte o an ölürken dirildiğimi, sırtımdaki ağır yükü hissettim. Sahip olduğum bilgi ve beceriyle bu yükü taşıyamayacağımı, hakkım olmayan bir yerlerde bulunduğumu korku ile anladım. Herhalde Kosswig de bilgisizliğimi suratıma çarpmanın bana çok ağır geldiğini hissetti ki uzun bir süre sessizlik oldu. İkimiz de adeta boşluğa bakıyorduk. Ben içimden, "Ali, sen üniversiteyi bırakmalısın. Namuslu ol... Bu kandırmaca devam etmemeli" diye düşünüyordum.

— Peki, sizin "bilgisizliğinizi" yüzünüze vuran Kosswig, yol gösterici bir şeyler söylemedi mi? Yani size "şunları yap, şunları oku" türünden kendinizi nasıl geliştireceğinize dair bir şeyler...

— Söyledi. Aramızdaki sessizliği sevecen bir sesle bozdu. Elini omzuma koyup başımı göğsüne çekerek, "Biliyor musun, sen akıllı ve çalışkan birine benziyorsun. Ben buraya gelip seni eğiteceğim, bildiklerimi sana öğreteceğim. Biz dost olacağız. Ben Türkiye'yi de, Türkleri de çok seviyorum. Seni de sevdim. Tamam mı kerata" dedi.

— Hele şükür! Kim bilir ne kadar sevindiniz.

— Evet, sanki öldüğüm yerde diriliyordum. Bırakıp gidemezdim çünkü bir yıl önce ölen babama, ölüm döşeğinde verilmiş sözüm vardı. Erzurum'a telgraf çekmişlerdi, "Baban rahatsız, acele gel" diye. Köye vardığımda babamın durumu ağırdı. Yanına oturdum, elimi tuttu. "Bak oğlum, benim, senin, ailemizin, köyümüzün, ülkemizin perişanlığının, sefaletinin nedeni bilim eksikliğidir. Sen bir şans yakaladın. Bu şansı kullanıp müspet bilimleri halkımıza yaymazsan emeklerimi haram ederim. Yapacak mısın oğlum" diye sorduğunda, "Yapacağım baba" sözü, babamın dünyada duyduğu son söz oldu.

— Evet, bu söyleşinin ilk sorusu babanıza verdiğiniz bu söz olmuştu. Şimdi Kosswig'in sizi bir tür himayesine alıp bildiklerini öğretme sözü ile hayatınızda yeni bir sayfa açılıyordu. İdeallerinizden sapmaya başladığınız bir dönemde yetişen bir "hızır" olmuş Kosswig.

— Kesinlikle öyle oldu. Yerimi, konumumu saptamıştım. Bilgi düzeyim yetkili biri tarafından ölçülmüştü ve ümit de verilmişti. Babama verdiğim sözün gerçekleşmesi için çok uzakta da olsa bir ışık görünmüştü. İşte o gece rakıları içtik ve o kadar sarhoştum ki Kosswig'in yüzünü ya da elini öpüp öpmediğimi hatırlamıyorum. Yalpalaya yalpalaya şehirden kampuse yürürken, serin havanın yüzüme çarpmasından olacak kendime geldim ve ayaklarım yere basarak düşünmeye başladım. Daha önce arkadaşlarla düğünlerde davul, klarnet eşliğinde böyle fil gibi içer sonra da sarhoş sarhoş birbirimize vaatlerde bulunur, Kaf Dağı'ndan su bağışlardık. "Herhalde koca Kosswig de iyice kafayı bulmuş olmalı ki bana Kaf Dağı'ndan su bağışladı. Koca Kosswig'in Erzurum'da işi ne? Tipik bir rakı sofrası muhabbeti" diye düşündüm.

— Ümitleriniz yeniden ümitsizliğe dönüştü. Kosswig hemen ayrıldı mı Erzurum'dan?

— İkinci gün Erzurum'dan ayrılmış. Bir-iki ay geçti hiç sesseda çıkmadı. Ben de üzerinde durmadım. Aksatmadığını tek şey kahve mesaimdi. Ancak konuşmalarımızın etkisinden olmalı, Türkiye'de gerçek bir bilim adamı olmanın yolunun en az bir yabancı dili iyi bilmekten geçtiğini, ancak böyle dünya ile ilişki kurulabileceğini kavramıştım.

— Bu dil hiç sevemediğiniz Fransızca olmayacak galiba.

— Önce kırık dökük bildiğim Fransızcayı geliştirmek için kendi kendime çalışmaya başladım. Ama telaffuzunu yalnız başıma beceremeyeceğimi anladım. Üstelik üniversitede Fransızca kitap hemen hemen hiç yoktu. Bunun üzerine kendi kendime İngilizce öğrenmeye karar verdim. *Practice*

Your English diye bir kitap aldım. Okulda İngilizce bilenlere de, "Ağabey bu nasıl okunuyor? Hocam bu nasıl okunuyor" diye sorup üzerine yazarak, geceleri hiçbir yöntemi olmayan, Ali Demirsoy yöntemiyle İngilizce çalışıyordum. Sonuçta tercüme de yapmaya başladım. O nedenle bugün tercüme yeteneğim fena değildir. Kulağım iyi değildir, iyi anlayamam ama tercümem iyidir. Zaman böyle akıp geçerken hayal kırıklığım gittikçe artıyor, bunalıyordum ki Kosswig'den bir mektup aldım. Mektupta, "Kerata, Belgrad Üniversitesi fahri doktorluk vererek belirli bir süre ders vermek için çağırdı beni. İstanbul Üniversitesi'nin de aynı yönde teklifi var. Ama benim size verilmiş sözüm olduğu için Erzurum'a geliyorum. Kalmak için uygun bir yer bulursanız memnun olurum. Çok yakın bir zaman içinde orada olmaya çalışacağım" diyordu. Mektubu tekrar tekrar okudum. İnanamıyordum. Koca Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig geliyordu.

— *Harika! Verdiği sözde duruyor. O gelince hayatınız nasıl değişti çok merak ediyorum.*

— Kosswig uçaktan iner inmez, ayağının tozuyla kürsüye geldi ve bize –Mustafa Kuru, Selahattin Salman ve ben– hangi kitaplardan eğitim yaptırdığımızı sordu. O güne kadar yazılmış birkaç kitabı önüne koyduk. Evirdi, çevirdi. "Ollum bu kitaplardaki bilgiler tarih oldu. Yeni kaynaklarınız yok mu" diye sordu. Olmadığını öğrenince Alman Kültür Müsteşarlığına bir mektup yazdı ve bir ay sonra çoğu Almanca yazılmış birçok temel kitap ve bilimsel seri, Biyoloji Bölümü'nün kütüphanesine bağış olarak girmiş oldu. Almanya'daki sekreteri her hafta, yeni bilgileri içeren bir paket bilimsel makale gönderiyor, Kosswig de bunları okuyup bize anlatıyordu.

— *Almanca öğrenmenizi istemedi mi sizden? O zaman doğrudan kendiniz takip edebileceksiniz literatürü ve onun işi de azalmış olacak.*

— Tabii ki istedi ve tam benim kahveye gitme saatlerimde Almanca ders vermeye başladı.

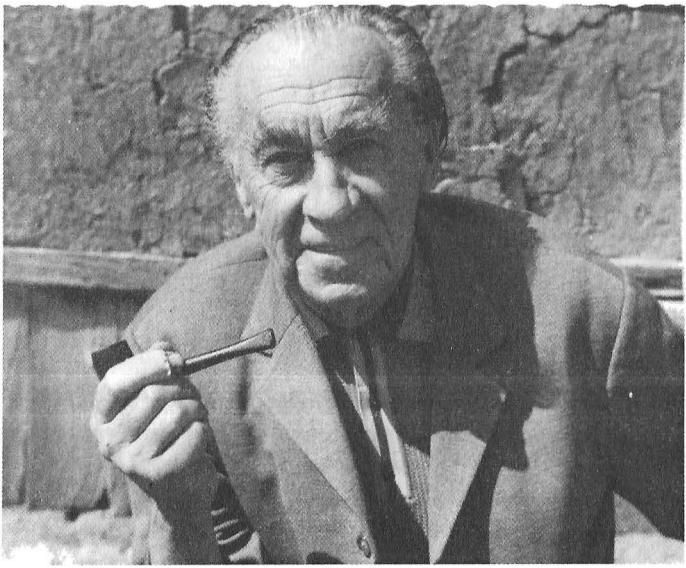
— *Kahve hayatınız bitti mi?*
— Daha sonra öğrendim ki Kosswig Almanca dersi için bu saati kasıtlı seçmiş; beni kahveden vazgeçirmeye çalışıyormuş. Gündüzleri bilim, geceleri Almanca. Her gün yüz kelime öğrenmek zorundaydım. Bayram, seyran, hafta sonu demeden bu böyle devam etti ve sonunda dayanamayıp Almanca dersinden kaçtım. Gidip kahvede kumar oynadım, sonra da arkadaşlarla kafa çektik. Sabahın köründe odamın kapısına gelip hesap sordu Kosswig: "Dün akşam neredeydin kerata." "Kahvede kumar oynadım, kafa çektim. Bilim, bir insanın günde en fazla yirmi kelime öğrenebileceğini söylüyor. Sen bana yüz kelime veriyorsun ve bir tanesini bilemeyince de elini kulağıma atıyorsun. Bir kere bile 'aferin' demedin, teşekkür etmedin" diye patladım.

— *Bilemeyince kulağınızı mı çekiyordu? Şaka yollu herhalde.*
— Kulağımı çekmezdi; ancak soru sorarken, elini omzuma atar; bilemeyince de hafif hafif sallardı. Herhalde ben de ondan öğrenmiş olmalıyım ki ben de bir soru sorarken elimi soru sorduğum kişinin omzuna atarım. Bana dedi ki: "Ah kerata, sen kendini tanımıyorsun. Ben sana bir defa 'aferin' desem gevşersin, bir daha seni toplayamam. Senin tabiatın bu. Sana hiçbir zaman 'aferin' demeyeceğim. Bu akşam gece 1'e kadar çalışıp dünkü ödevleri de yapacağız."

"Pohpohlanmaya hep ihtiyaç duydum"

— *Haklı mıydı? Övseydi gevşer miydiniz?*
— Herhalde otuz, 30-35 yaşıma kadar, övülseydim gevşerdim. O gün de bugün de pohpohlanmaya hep ihtiyaç duydum. Bugün dahi, pohpohlanma ihtiyacım olduğunda o zemini hazırlamakta usta olduğumu söyleyebilirim. Ne

yapayım, bu da benim ruhsal gıdam. Bir de başka insanların pohpohlanmaya ihtiyacı olduğunu öğrenebilsem, ermiş olurum... Yaşım ilerledikçe çevreden etkilenmem çok daha aşağı düzeylere indi; çünkü hedefi artık tam olarak kendim koyuyor, yolumu kendim çiziyorum. Şunu da söylemeliyim: Birçoğunun önerisini kulak arkası dinliyormuş gibi davranarak dinlerim; ancak bu önerileri yanlız kaldığımda dikkatle değerlendirmeye alırım. Bazı kişilerin, özellikle analitik düşünen çevremin sözlerine daha çok dikkat eder, özen gösteririm. Bazılarınınkini de gerçekten kulak arkası dinlerim. Kulak arkası dinlediğim insanların yüzüme karşı ya da arkamdan söyledikleri olumsuz sözleri de çok dikkate almam ve dert etmem. Çünkü söyledikleri sözlerin impakt (etki ya da kullanım) değerini kişiye daha önce verdiğim not (önem değeri) ile çarparım. Kişinin benim yanımda, her insanda olması gereken yüzde

Ali Demirsoy'un ve diğer biyolog meslektaşlarının dünya görüşünü büyük ölçüde etkileyen, Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig (1971, Kemaliye).

yüzlük etki değeri aşınmış ve 0,1'e düşmüş ise, söylediğinin etkisi ya da değeri normal olarak tanımladığım insanınkinin ancak onda biri kadardır. Böylece, insanların şu ya da bu şekilde beni yıpratmaya yönelik olabilecek etkisini de zayıflatmış olduğuma inanıyorum. Bu da benim yöntemim...

— Kosswig üniversitenizde araştırmalarınıza yardımcı oluyor; yükseklisans dersi vererek akademik anlamda sizleri yetiştiriyordu. Literatür takibinden başka neleri kapsıyordu bu eğitim?

— Sürekli soru soruyor cevap alamıyordu. Teorik bilgimizi sınadı belli ki çakmak taşı çıktı. Bu sefer araziye çıkararak pratik bilgimizin olup olmadığına baktı. O sorulara hiç cevap veremedik. Bunun üzerine, "Üniversiteden bir araba sağlayın, hafta sonları sizi araziye götüreceğim" dedi. Yazıldı, çizildi ama araba verilmedi. Sonunda Mustafa Kuru'ya, "Şehre git bir yıllığına hafta sonları için doğru dürüst bir araba kirala, parasını ben vereceğim" dedi. Böylece bizim arazi çalışmaları da başladı.

— Yakın çevreyi mi incelediniz bu çalışmalarda?

— Hakkari'den Rize'ye, Hatay'dan Kars'a kadar Doğu Anadolu'yu yaklaşık bir buçuk yıl taradık. Hiçbir şey bilmediğimizi bu gezilerde iyice anladık. Bıkmadan usanmadan anlatıyordu Kosswig. Kaldırmadığımız taş, kurcalamadığımız su kalmadı. Geceleri de kafa çekip felsefi, bilimsel sohbetler yapmayı hiç ihmal etmiyorduk. Dağlarda temiz sulara çömelerek su içiyorduk. Hoca ellerini kaldırıyor, "Aman Allah'ım ne güzellik, dizlerimin üzerinde eğilerek su içiyorum" diyordu. Biz de içimizden, "Manyak mıdır ne" diye düşünüyorduk ama daha sonra Avrupa'ya gidip, özellikle Kuzey Avrupa'da çömelip içilecek temiz su kalmadığını öğrenince biz de daha sonraki arazi çalışmalarımızda aynı sözleri tekrarlamaya başladık.

— Artık ağaçları, çiçekleri, böcekleri tanıyor, birini diğerinden ayırt edebiliyor muydunuz?

— Evet, belirli bir eğitimden sonra doğadaki renk cümbüşünün farkına vardık. Taşı taştan, sarı çiçeği diğer sarı çiçekten, aynı görünen hayvanları birbirinden, gelen sesleri nağmelerden ayırmaya başladık. İlk defa bilimsel birikimin zevkine varıyorduk. Gittikçe hocanın ağzına girecek hale geldik. Onu bir saniye boş bırakmıyorduk.

— Çok yoğun bir programla eksikliğini duyduğunuz teorik ve pratik bilginizi artırdınız. Bu arada Almanca çalışmalarınız nasıl gitti?
— Kimseye ihtiyaç duymadan okuduğumu anlayacak düzeye geldim. Benim kulağım zayıftır; herhangi bir müzik parçasını başından sonuna kadar söyleyemem. Bu nedenle dil öğrenmem zor oldu ama peşini bırakmadım. Önüme İngilizce ya da Almanca bir metin geldiğinde onun bunun kapısına gidip, "Ne diyor" demem, kendim tercüme ederim. Fransızcayı da katarsak, üç dilden, zor da olsa tercüme yapabilirim. Almancadan daha rahat tercüme yaparım.

— Almanya'ya ilk kez 1970'te gittiniz. İlk gidişinizde Kosswig'i tanımış mıydınız?
— Tabii. Kosswig bana altı ay Almancayla ilgili kaynaklar verdi. İki yıl beraber kaldık. Doktoramı yaparken Kosswig yanımdaydı. Onun uzmanlığı balıktı ama bilimsel yöntemin ne olduğunu ve en önemlisi neyi bilmediğimi öğrendim ondan.

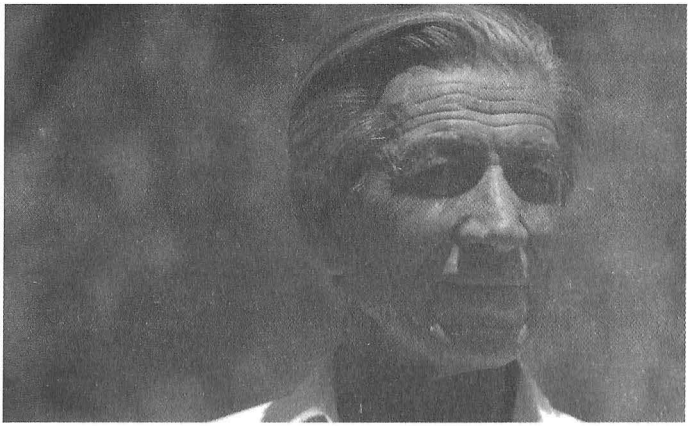
— Onu tanımasanız belki de kendinizi yeterince donanımlı sanmayı sürdürecektiniz.
— Evet, üç haneli köyün birinci adamı olmaya devam edecektim. Bu arada, bölümdeki hocaların tümü yabancı ülkelere gittiği için derslerin hepsi bana kaldı. Hocamız Suavi Yalvaç Hamburg'a, Mustafa Kuru ve Dr. Neriman Alemdar Amerika'daki Nebraska Üniversitesi'ne gittiler. Onlar dönünce bilimsel gücümüz artacaktı. Neriman Hanım'ın çalıştığı konu ve sonuçları bilim dünyası ve benim için ilginç olduğu için anlatmak istiyorum. Neriman Hanım ora-

da, *drosophila melanogaster* denen sirkesineklerinin çiftleşme davranışı, kendi deyimi ile "sexual behaviour" üzerine iki yıl boyunca araştırmalar yapmıştı. Döndüğünde hemen yanına koşup yeni bir şey bulup bulmadığını sordum.

— *Bu soruyu sormamanız konusunda Dr. Suphi Kırım sizi uyarmıştı ama yine de merakınızı yenemediniz?*
— Evet, bilime susamış biri olarak merak ediyordum yeni buluşları. Neriman Hanım soruma olumlu cevap verdi ve buluşunu anlattı: "Senin de bildiğin gibi bu sinekler çiftleşme sırasında kanatlarını titreştirme, karınlarını oynatma gibi tipik davranışlar gösterirler. Ben Türkiye'den yanımda canlı sirkesinekleri götürmüştüm, bunların davranışlarını Amerika'daki sirkesinekleri ile karşılaştırdım ve çok ilginç bir tespitim oldu. Çiftleşme sırasında Amerikan sirkesineklerinin başını koparırsan hemen ölüyorlar, oysa Türk sirkesineklerinin (erkeklerinin) başını koparsan da çiftleşmeye devam ediyorlar." Neriman Hanım'ın çalışması Türkiye'deki bilimsel yönlendirmenin savrukluğunu gösteriyordu. Dünya bilimi için belki iyi bir tespitti ama açlıktan ölen, dünyadan haberi olmayan Erzurum'daki bir topluluk için çok lüks bir bilgi ve bize bunların büyük bir katkısı da olmuyor.

Bilim için bilim Türkiye için lüks mü?

— *Meslektaşınız Teoman Duralı,* Teoman Duralı ile Üç Konuşma *başlıklı kitapta bilimi şöyle tanımlıyor: "Bilimin kendisi, Aristoteles'in koyduğu tarif uyarınca ihtiyaçlarımızı karşılamaya yönelik bir etkinlik değil, tümüyle fikri bir anlama yönelik, bilmeye yöneliktir; anlamaya yönelik bilgi ihtiyacımızı karşılar. Suyun kaç derecede kaynadığını bilmek isteriz, öğreniriz. Ama ben bunu herhangi bir iş için, bir ihtiyacımı karşılamak üzere kullanmam. Aristo'nun bilim tarifinde bu var. Bu çok karıştırılan bir şeydir. Teknoloji ile bilim bugün alabildiğine apayrı şeylerdir. Bilimin te-*

Uzun yıllar Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi dekanlığını yapan, "Çok yakın dostum, babam gibi" dediği Prof. Dr. Suavi Yalvaç

melinde merak vardır. Bilim çok lüks bir alandır. Tamamıyla insanidir. İnsan, işe yaramayan işlere kendisini vakfeden bir varlıktır. Hayvanda işe yaramayan bir şey yapmak söz konusu değildir" diyor. Bu tarife göre siz, bölgenin ihtiyacına yönelik işe yararlılık ön planda tutulmalıydı diyorsunuz, değil mi?

— Teoman Bey'in Aristo'ya dayandırdığı bilim tarifinin yabana atılır bir tarafı yoktur. Evet, hayvanda işe yaramayan bir şey yapmak söz konusu değildir. Hep faydacıdır. Ancak hayvanda, yapacağı işleri sıraya koyma, önem sırasına göre düzenleme de yoktur. İnsanı insan yapan hususlardan biri de elindeki olanakları, en iyi şekilde kullanabilmesi ve onları belirli bir dizin içerisinde incelemeye almasıdır. Hayvanına yedirdiği yoncayı tanımayan, bastığı otun cinsini bilmeyen; hatta pankreasının (isterseniz ailenizdeki bireylere sorun pankreasın nerede olduğunu; eminim ki yarısı bilemeyecektir) vücudunun hangi yarısında olduğunu bilmeyen bir toplumda, Satürn'ün atmosferindeki gazların analizini yapan çalışmalara destek verilmesinin gereksiz olduğunu değil, öncelik dizilimine ters olduğunu düşünüyo-

rum. Birçok meslektaşım bu cümleleri okuyunca belki köpürecek; ancak ben bilim adamıyım ve düşündüklerimi açık açık söylemek zorundayım; benim ulaştığım bilimsel misyon da bunu gerektiriyor. 2005 yılında, Türk Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) yer alan hepsinin çok değerli olduğuna kesinlikle inandığım 25 fizikçinin 23'ü teorik fizikçi; ancak iki tanesi uygulamalı fizikçi. Türkiye'nin tümünü bir gecede teorik fizikçi yapsanız, ben Türkiye'nin önemli bir ekonomik adım atacağına inanmıyorum. Doğal olarak bunun tersini savunanlar da bulunmaktadır. Ancak Birleşmiş Milletler'in yaptığı bir çalışmada, üçüncü dünya ülkeleri arasında fakirlik derecelerine göre en fakirden en zengine doğru yukarıdan aşağıya bir sıralama yapılıyor ve bilimsel araştırmaların niteliğine göre de bir sıralama yapılıyor. Daha sonra iki sütunluk bu tablonun birinci kısmı kapatılıyor ve ikinci sütuna bakılıyor. Teorik çalışmaların en yüksek olduğu ülkelerin sıralamasıyla ülkelerin fakirlik sıralaması tam bir uyum gösteriyor. Yani, en çok teorik çalışma en fakir ülkelerde yapılmış. Yani, bilim için bilim... Bırakın, bilim öncelikle kime gerekli ise, onlar ön yatırımı yapsınlar; akıllı olanlar daha önce yapılmış olanları en iyi şekilde alıp kullananlar ve kendi bünyesine uyduranlar olacaktır. Eğer imkân bulursanız, dünya bilimine yapacağınız her katkı doğal olarak sizin övünç kaynağınız olacaktır. Bakın Doğu ülkelerine; Batı bilimini ekonomik çıkarları için uygulamakla işe başladılar. İngilizlerin yönlendirilmesinde teorik çalışmalara önem veren Hindistan ise bu çıkmazdan kurtulamıyor...

Neriman Hanım'ın buluşuna dönersek... Evet, işe yararlılık ve topluma uyarlanabilmesi açısından bakmalı. Doktora ve yükseklisans için yabancı ülkelere gönderdiğimiz adamlar belli bir program dahilinde yönlendirilmediği için, Türkiye üniversitelerinde hâlâ kendi kendine üreten bir sistem tam oluşturulamadı. Seksen yıllık Türkiye Cumhuriyeti üniversiteleri kendi elemanını üst düzeye ulaştıracak yetkinliğe gelemedi. Bu nedenle de son yirmi yıldır,

milyarlarca dolar para harcayarak yabancı ülkelerde lisansüstü çalışmalar yaptırmaya kalktık. Bunların yarısı (başarılı olanların çoğu) gittikleri ülkelerde kaldılar, bir kısmı başaramadan geri döndü. Hem başarılı olup, hem geri dönenler de uygun ortam bulamadıkları için, beklenen yararı sağlayamadılar. Hepsi, yukarıda değindiğimiz anlayıştan kaynaklanmaktadır.

— Yine Aristoteles'in bilim tarifini ölçüt alırsak, sizin doktora tezinizi hangi kategoriye sokmalıyız? Bilim mi yoksa teknoloji mi? Yani sizin Erzurum bölgesindeki çekirgeleri konu alan doktora tezinizin herhangi bir işe yararlılığı, fayda sağlanacak yanı var mıydı, yoksa yalnızca bilmeye ve anlamaya mı yönelikti?

— O bölgede belirli bir çekirge türünün yaşayıp yaşamaması belki oradaki halk için önemli değildi. Biyolojik zenginliklerimizin korunmasıyla, zararları varsa –ki bazılarının zararları vardır– bunların önlenmesiyle ilgili bir çalışmaydı. Böyle bir çalışma Türkiye'nin o bölgesinde bulunan canlıların neden çeşitlendiğini, hangi genetik kombinasyonlara sahip olması gerektiğini ve bunların jeolojik dönemlerde hangi nedenlerle çeşitlendiğini kanıtlayacak en önemli canlı gruplarından birinin çekirgeler olması nedeniyle önemli. Yoksa doğrudan doğruya faydacı bir katkısı olmayabilir.

— Çekirgeler üzerinden elde edilen bilgiler diğer canlılara uygulanabilir diyorsunuz?

— Evet, yoncadaki çeşitlenmeye vs. bile uygulanabilir. Yapısal ve biyolojik özellikleri bakımından iyi seçilmiş bir hayvan, çekirge. Ama, "Doktora tezinizi yazdığınız o yıllarda bu yorumu yapacak yetenekte miydiniz" diye sorarsanız işte sorun burada esasında. Hayır, o yetenekte değildim. Aradan otuz yıl geçtikten sonra bunları yapmaya çalışıyorum. O yıllarda yaptığım şey, çekirgelerin listesini çıkartmak, yeni tür varsa tespit etmek ve belli özelliklerini

incelemekti. Yorumlayabilecek altyapım yoktu. Tez belki doğru verildi ama uygulaması ve sonuçları itibarıyla çok verimli olmayan bir çalışmaydı. Bu, bir sürü çalışma için geçerli.

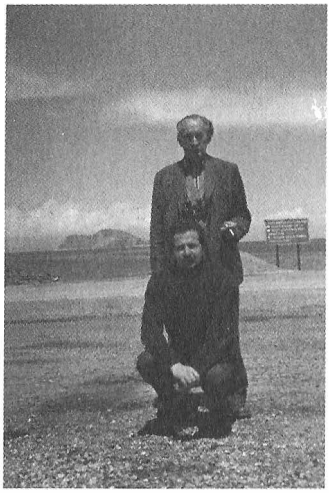
— Doktora sınavınızda komik şeyler oluyor. Bundan söz edelim mi?

— Sınava ben ve Mustafa Kuru gireceğiz. Sınav edecek hocalarımız da Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Tevfik Karabağ, Atatürk Üniversitesi'nden dekanımız Prof. Dr. Suavi Yalvaç ve Ord. Prof. Curt Kosswig. Uçakla saat 4 civarında Erzurum'a varan Tevfik Karabağ'ı görünce, "Ben bu gece uyuyamam, önce beni sınava alın" dedim ve ilk gün beni aldılar. Mustafa Kuru, "İki senedir bu adamlarla gece gündüz birlikteyiz, kol kola geziyoruz, içki içiyoruz, yiyip içiyoruz. Bize soru moru sormazlar. Bu göstermelik bir sınav olur" dedi. Ben de, "Valla, yine de birkaç şey sorarlar, ben bu Kosswig'in halini hiç beğenmiyorum" dedim. Gerçi, iki yıllık arazi çalışmasında onunla dost olmuştuk ve zaman zaman aramızda karşılıklı şakalaşmalar, dalga geçmeler de oluyordu. Biz de buna dayanarak bu sınavın çok basit geçeceğini sanıyorduk. Neyse ben girdim sınava; bu üç hoca oturuyor. Kosswig ilk soruyu sordu; "Fırat Nehri yaklaşık 15 milyon yıl önce nereye akardı? Ben Kosswig'i tanıdığım için eğer normal yönüne aksaydı bu soruyu sormazdı diye düşündüm. Bir bit yeniği var ve ben de tam bilmiyorum nereye aktığını. Sola da akacak yeri yok, coğrafyayı gözden geçiriyorum. İskenderun Körfezi'ne akardı herhalde diye mantık yürütüp öyle dedim.

— Doğru çıktı mı cevabınız?

— Hayır. Kosswig bana, "İki yıl boyunca dilin pabuç gibi her şeye laf yetiştirdin ama bak en basit şeyleri dahi bilmiyorsun. Konya Ovası'na doğru akardı" dedi.

— Sınav zorlu geçecek gibi görünüyor.

Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig'le Doğu Anadolu'da yapılan arazi çalışmalarından bir kare (1971, Van - Edremit).

— Zorlu geçecek çünkü bana göre kenarda, köşede kalmış sorular soruyordu. Sonra Müller'in bir deneyinin yöntemini sordu. Bu da –daha sonra öğrendiğim kadarıyla– detay bir soruydu. Biraz anlatabildim. Başka sorular sordu, bir kısmını cevapladım. Bir soru da şuydu: Yılanbalıkları neden Amerika'ya giderler ve daha sonra yavruları nasıl gelip analarının doğdukları yerleri bulurlar? Bunu açıklamamı istedi. Biraz biliyorum ama yeterli değil. "Bunu Allah bilir" dedim. "Hayır, bunu kullar da biliyor ama demek ki sen bilmiyorsun" dedi ve bana verdi veriştirdi. Benim herhalde rengim mosmor oldu ki ikinci hocam sormaya başladı. O beni rahatlatmak ve ortamı yumuşatmak için Mendel'in ikinci yasası nedir gibi son derece basit sorular sordu.

— *Kosswig Alman disiplinini gösterip, "İş başka, dostluk başka" demiş size.*

— Benim sinirlerim iyice gerilmiş olmalı ki ikinci hocama, "Böyle basit sorular sormayın, zor bir soru sorun" dedim. Üçüncü hocam Tevfik Karabağ normal zorlukta bazı soru-

lar sordu, beni çok fazla sıkıştırmadı. Ama Kosswig beni sürekli sıkıştırdı. Kapıdan dışarı çıktığım zaman rengim mosmormuş. Mustafa Kuru öyle dedi. Ben de ona, "Oğlum sen öldün, ben sana göre çok daha iyi çalışmıştım" dedim. Mustafa Kuru o gece hiç uyumamış, sabaha kadar evin içinde dolaşmış.

Ailesi, "Yahu canı cehenneme. Ne yapalım yani ucunda ölüm yok. Bırak sen doktorayı moktorayı, hiç girme. Senden mi olacağız" demiş. Ben de Mustafa'ya dedim ki; "Mustafa bu adam çok gıcık sorular soruyor, muhtemelen sana derin denizlerde yaşayan balıklardaki ışık verme mekanizmasını soracak." "Erzurum nere deniz nere, niye sorsun" dedi.

— Siz de onun heyecanını artırıyorsunuz. Kosswig zaten balık uzmanıydı değil mi?
— Evet, Mustafa'nın doktora hocası Kosswig, benim doktora babam Tevfik Karabağ. Ama birlikte yaptık çalışmaları, Anadolu'da birlikte dolaştık, çalışmalarımız bir kardeş havası içinde geçti.

— Peki çalıştı mı Mustafa Kuru dediğiniz konuya?
— Hayır çalışmadı. "Sormaz, bunu niye soracak" dedi ve çalışmadı. Sabah bütün fakülte sınav kapısında toplandık Mustafa Kuru'yu dinlemek için. Kosswig ilk soru olarak benim tahmin yürüttüğüm soruyu sordu ve tabii Mustafa çalışmadığı için kem küm etmeye başladı.

— Dediğiniz soru çıktı.
— Dediğim soru ilk soru olarak çıktı. Mustafa da başından aşağı kaynar su dökülmüş gibi çıktı.

— Kosswig'e kızdınız, gücendiniz herhalde. Daha sonra nasıl gitti onunla ilişkiniz? Eski sıcaklığı sürdü mü dostluğunuzun?
— Tabii, tabii. Zaten Kosswig ikimizin de sınavı bittikten

sonra geldi boynumuza sarıldı ve, "Bakın keratalar, bu soruların hepsine cevap vermenizi zaten beklemiyordum. Esasında çok da iyiydiniz sınavda. Ben biraz da sizi sıkıştırmak için o soruları sordum" dedi. Böyle bir doktora sınavı anımız oldu. Tabii bir fakültede doktora unvanı alan ilk kişi olmak da bana gerçekten gurur verdi. Atatürk'ün adını taşıyan bir üniversitede.

Gözde damat adayı

— Şimdi biraz gönül hayatınıza geçelim. Hocanız Tevfik Karabağ'a verdiğiniz 29 yaşından önce evlenmeme sözünüzü tutuyorsunuz ama flört de mi etmiyorsunuz? Hafta sonu yapılan danslı partilerden söz etmiştiniz biraz önce.

— Üniversite kampusündekiler dostlarımız ya da yakınlarıydı, kardeşimiz sayılırdı. Ailem beni tutucu yetiştirdiği ve de benim evlenmeye niyetim olmadığı için hep başım önde gidip geldim. Herhangi bir kıza bakmak ya da duygusal

Her hafta sonu çıkılan gezilerden birinde, Curt Kosswig, Mustafa Kuru ve köy çoçuklarıyla.

ilişkiye girmek gibi bir şeyim olmadı. Bir laf çıkmaması için herhangi bir pencereye bakmadan sürekli başım önde gidip geldim. 1967 yılında bana İş Bankası'ndan İstanbul Kızıltoprak'ta bir ev çıktı. Ev çok önemli çünkü bir sürü insan ancak emekli olduktan sonra ev sahibi olabiliyordu. Ben 22 yaşında ev sahibi olmuştum.

— Ne kadar kısmetlisiniz! Nasıl bir çekilişti bu?
— Her 100 liraya bir numara veriyordu banka. Doğu Anadolu'da bu çekilişi kazanan ilk kişi benim. O gün sabah derse girecektim ki banka müdüründen telefon geldi. "Gazeteleri okudun mu" dedi müdür. Tebrik etti ve, "Doğu Anadolu'da ilk defa size bir ev çıktı" dedi. Tabii bu ev çıkınca bir sürü insanın davranışı değişti. Bir kısmı kızını, kimi bacısını, akrabasını vermeye kalktı bana; çünkü ev, bir insanın güvencesiydi.

— İdeal eş adayısınız Ali Bey, tabii kısmetiniz artar. Hem üniversitede hoca olmuşsunuz genç yaşta, hem de İstanbul'da bir evin sahibi.
— Evet, geçici de olsa ilgi arttı. Aynı yıl babam ölünce annem yanıma geldi. Daha sonra da ilginç şeyler oldu. Benim arabam patlıcan rengi bir Mercedes'ti. Almanya'dan almıştım ve gayet güzeldi. 1975'te Doğu'nun en güzel arabalarından biriydi. Bir araba, hele de Mercedes sahibi olmak inanılmaz bir şeydi. Tabii ev ve Mercedes yan yana gelince çok gözde bir damat adayı olunuyordu.

— Üniversite hocalığı maaşıyla Mercedes alınabiliniyor muydu?
— Değil Mercedes, ucuz bir araba bile alınamıyordu.

— Peki siz nasıl aldınız?
— Ben Almanya'da yüksek miktarda bir burs aldığım ve üç-dört sene de orada kaldığım için alabildim. Atatürk Üniversitesi'nden yalnızca iki profesörün Mercedes'i var-

dı ve onlar da biraz eskiydi. En yeni araba bendeydi. Ev, araba derken gözde bir adam olmuştum. O arada aynen benim Mercedes'e benzer bir Mercedes daha vardı şehirde. Bir gün anam bana, "Ayıptır, sen kızları arabaya doldurup üniversitenin çiftliğindeki kuyuların başına götürüp âlemler yapıp, bağırıp çağırıyormuşsun. Kız yurdunun önüne gidiyormuşsun bütün kızlar pencereye çıkıyormuş, arabana atlıyormuş. Oğlum sen koskoca öğretim üyesisin, ayıptır, yakışır mı bunlar sana" dedi. "Valla ana ben bunları yapmıyorum" dedim. Bir gün anam, "Oğlum sen bugün hiç şehre indin mi" diye sordu. "İnmedim" dedim. "Haklısın o zaman. Bugün yine kızları patlıcan rengi Mercedes'e bindirmişler, şarkılar söyleyerek geçtiler; ama baktım anteni önde değil, arabanın arkasındaydı. Senin arabanın anteni önde" dedi. Anladık ki şehirdeki bir müteahhitin oğlu, onun da ismi Ali, Mercedes aynı, Ali de yakışıklı, hoş bir çocuk ve onu ben sanıyorlar. Gittim babasına, "Yahu şu Ali'yi çağırın bana" dedim. Ali gelince ona, "Bak bu işleri yapacaksan usturuplu yap, ben üniversitede hocayım. Senin adın geçmiyor, benimki geçiyor. Gizli yap bari ve sakın beni bu işe karıştırma" dedim.

— Flört için uygun ortam yoktu ve sizin de evlenmeye niyetiniz yoktu.

— Ilımlı bir flörtüm dahi olmadı. Evlenmek değil bilim adamı olmak istiyordum. O evi de sattım ve bilim yolunda harcadım. Doğu Anadolu'daki araştırmalarım için kullandım. Ama daha sonra o bankadaki hesabımdan yine o evin yarısı kadar daha para çıktı.

— Yine size çıkıyor! Olağanüstü bir şans bu Ali Bey.

— Bir ev 50 bin liraydı, 20 bin lira daha çıktı. Onu da bu araştırmalar, arazi çalışmaları için kullandım. Atatürk Üniversitesi'nde bir sürü insan bana ev çıktığını duyunca altınlarını satıp bankaya para yatırdı "belki bana da çıkar" diye ama başka birine isabet etmedi.

Yurtdışı: Almanya'da birkaç yıl

— Şimdi isterseniz ilk yurtdışı deneyiminizden, Almanya'dan söz edelim. Atatürk Üniversitesi'ndeyken devlet bursu ile Almanya'ya gittiniz. Hangi üniversitede, ne üzerine çalıştınız?

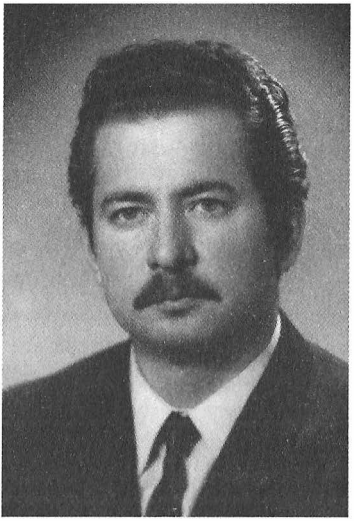
— Ben daha çok Hamburg Üniversitesi'nde çalıştım. İlk olarak Münih'te Passau kasabasına gittim. Orada iki ay kadar kaldım. Yabancı bir ülkeye dair ilk izlenimlerim Münih Passau'daki Goethe Enstitüsü'nde oldu. Ama bu kısa bir çalışmaydı. Orada çok garip şeyler de geçti başımdan. Kursun bitimine bir-iki gün kala Türkiye'de kolera salgını başladı, sınır kapıları kapandı. Parasız kaldım ve son günlerde perişan oldum orada. Paramı sonuna kadar kullanmıştım ve Bosfor Turizm'le dönecektim Türkiye'ye. Elimde eşin dostun sipariş ettiği teflon tencere, tava, ıvır-zıvırla kaldım ortada.

— Kalacak yeriniz de mi yok? Ne kadar sürdü bu perişanlık?

— Sadece 30 markım vardı ve geceleri tren istasyonlarında yatıp kalkmaya başladım. En az iki-üç gece istasyonlarda sabahladıktan sonra 30 markımı verdim bir pansiyonda uyudum. Ondan sonra Türk Konsolosluğuna gittim. "Ben devlet memuruyum bana yardımcı olmanız lazım; çünkü yasada böyle bir madde var" dedim. "Öyle bir madde var ama biz her gelene yardım edecek olsak Türkiye iflas eder. Sen en iyisi pazartesiye kadar bekle sana bir çorba vereceğiz" dediler. Bunları konuştuğumuz gün cuma. Sonra orada Türk işçilerine inanılmaz kaba davranışlar içerisinde olduklarını gördüm. Mesela adamın biri gelmiş bir şey istiyordu. "Sen niye geldin buraya, memleketinde kalsaydın ya" diye bağırdılar.

— Konsolosluk görevlileri mi bağırıyor böyle? İlk yurtdışı izlenimleriniz pek de hoş olmamış.

— Evet, konsolosluk görevlisi bağırıyor bu şekilde. Ben

Doktorasını tamamladığı gün (1970).

de: "Nasıl bağırırsın böyle? Konsolosluk bir ülkenin yabancı ülkedeki kendi evidir. Suçlu bile olsa böyle davranmanızı gerektirmez" diye müdahale ettim. "Sen karışma" dediler. Neyse, anladım ki Almanya'daki Türklerin önemli sorunları var. Tam son kuruşumu harcadım ve artık aç kalmam kaçınılmazdı ki Münih'te yolda dalgın dalgın yürürken, Passau'da tanıdığım tek kişi olan Bostani isimli Lübnanlı omzuma vurdu. "Ya Ali ne geziyorsun burada" dedi. Anlattım durumumu. Onun Fransızcası iyi benim de Almancam.

— *Hızır gibi yetişmiş!*

— Hızır gibi yetişti. "Ben seni arabamla götürürüm ama Türkiye sınırı kapalı. Bütün masraflarını karşılarım gezeriz. Viyana'yı da gezdiririm. Başka yerleri de gezeriz. Sınır kapıları açılınca da Türkiye'ye gideriz. Bende para çok" dedi. Açtı çantasını dolar, frank dolu. O da Almanya'ya aynı kursa gelmişti ve Passau'da tanıdığım tek insan oydu. Beni gezdirdi. Viyana'ya gittik, bütün müzeleri gezdik.

Aşağı yukarı bir hafta gezdik onun arabasıyla. Daha sonra Türkiye'ye döndük. Benim de ona yardımlarım oldu Türkiye'ye girişte. Sonuçta parasını da ödedim. Öyle bir de macera yaşadım ilk yurtdışı gezimde. Daha sonraki gidişimde Almanya'da daha çok Hamburg Üniversitesi'nde çalıştım. Humboldt bursunu aldım.

— *Humboldt bir doğa bilimci mi?*
— Alexander von Humboldt dünyanın en önemli doğa bilimcilerinden biri. Dolayısıyla, Almanya'da Humboldt Üniversitesi diye çok büyük bir üniversite var. Humboldt, Amazonlar'da, Güney Amerika'da yaptığı çok önemli çalışmalarda yüzlerce bitki ve hayvanı tanımlamış bir kaşif. Aynı zamanda yakışıklı, karizmatik bir adam.

— *Hangi yüzyılda yaşamış?*
— 19. yüzyıl başlarında.

— *Darwin'in onun eserlerini ilgiyle okuduğunu ve bu eserlerin Darwin'de bir keşif gezisine katılma isteği uyandırdığını okumuştum. Bildiğim kadarıyla çok prestijli bir burs Humboldt bursu. Bu bursu devlet bursundan sonra almıştınız değil mi?*
— Şöyle söyleyeyim: Türkiye beni doktoramı yaptıktan sonra yurtdışına gönderdi. O yıllarda her asistan için Türkiye'nin bir fonu vardı. Görgüyü, bilgiyi artırmak amacıyla iki seneliğine yurtdışında burs verirdi devlet; güzel de bir fondu. Sonradan kaldırıldı galiba. Ben Prof. Dr. Curt Kosswig'in de önerisiyle ilk olarak DAAD bursu ile daha önce sözünü ettiğim Goethe Enstitüsü'ne, Passau'ya gitmiştim.

— *Almanca da öğrenmiştiniz Kosswig'den. Hangi yıldı bu ilk gidişiniz?*
— İlk gidişim 1970'li yılların başıydı. Bir yıl sonra da Hamburg Üniversitesi'ne gittim. Orada çok ünlü bir profesör vardı. Profesör Herbert Weidner, gerçekten ayaklı kü-

tüphane diyebileceğimiz bir bilim adamı. İnanılmaz çalışkan birisi. Böcek bilimi konusunda derli toplu eserleri olan, aynı zamanda edebiyatla da ilgilenmiş bir isim. Onun yanına gönderdiler ama maalesef Türkiye o yıllarda doktor asistanlarına en az parayı veren ülkelerden biriydi. Hindistan bile bizden fazla para ödüyordu yurtdışına gönderdiği öğretim üyelerine.

— *Hatırlıyor musunuz bursun miktarını?*
— 560 mark civarında. Şöyle anlatayım; Almanya'da bir köpeğin aylık masrafı bile 150-200 mark civarındaydı. 560 mark 167 dolara tekabül ediyordu. Herhangi bir şekilde para transfer etmeniz de mümkün değildi. Türkiye'de paranız olsa bile çok sınırlı bir miktarın üzerinde para çıkaramıyordunuz.

— *Yani o parayla minimumda yaşamaya mahkûmsunuz.*
— Evet, minimumda yaşamaya mahkûmsunuz; ama tek odalı bir evin kirası bile yaklaşık 350-400 mark olunca

Eşi de bir biyolog olan, Ord. Prof. Curt Kosswig'in bilimsel amaçlı gezilerinin bir kısmına bayan Kosswig de katılırdı.

tabii ben de herkes gibi olmaması gereken bir yolu izledim. Yani Türkiye'den Türk parası yatırıp oradaki işçilerden bunun karşılığını kısmen pahalı mark olarak alıp yaşamımı idame ettirmeye çalıştım.

— *Almanya'daki bir Türk işçisinin hesabına Türkiye'de Türk parası yatırıyor yakınlarınız, siz de, o işçiden mark mı alıyordunuz?*
— Evet, biraz pahalıya alıyorduk markı ama başka çaremiz yoktu. Bu şekilde geçinmeye çalışıyorduk. Ama tabii kitaplara merakımız var, belli sosyal faaliyetlere katılmak gerekiyor fakat bunlara ayıracak para yok. Bu arada ben Türkiye'deyken Doğu Anadolu'daki bin beş yüz metrenin üstünde dağlara çıkar, doğayı incelerdim. Yüksek dağ başlarında *pamphaginae* diye kanatsız, hantal, özel bir hayvan grubu vardır. Biz, başlangıçta, bunların Buzul Döneminden gelmiş olduklarını tahmin etmiştik. Dünyada pek çok bilim adamı bu hayvan grubunu araştırmış ama kendi aralarındaki akrabalıklarını çözememiş. Benim hocam Prof. Dr. Tevfik Karabağ bir ara bana, "Bu konuyu çözersen meşhur olursun" gibi bir laf etmişti. Ben de sportif bir vücuda sahip olduğum için dağlara rahatlıkla tırmanıyor, yüksek dağların başından bu hayvan grubuna ait örnekler topluyordum. Daha önce yapılan pek çok çalışmayı da incelediğimiz halde olayı çözemiyorduk.

— *Almanya'ya giderken yanınızda götürdünüz mü bu örnekleri?*
— Götürdüm tabii. Bu hayvanın nasıl farklılaşabildiğini Evrim Kuramı içinde çözmeyi hedefliyordum.

"Humboldt bursunu bana vermiş olmalarına inanamadım"

— *Biraz daha açıklar mısınız bunu? Bu hayvan grubuyla ilgili çözmeye çalıştığınız muamma tam olarak neydi?*

— Bu hayvanların bir özelliği var. Bu hayvanlar yüksek dağların başında yaşıyor ve bin beş yüz metreden aşağı inemiyor. Dağların başında yaşadıkları için rüzgârla sürüklenmesin diye kanatlarını yitiriyor. Vücut sıvısındaki bir tür antifriz sayesinde de eksi 15-20 derecelerde hayatını devam ettirebiliyorlar. Yüksek dağların başında bu hayvanların farklı türleri var. Muhtemelen tek ya da birkaç tür olarak geldiler ve yüksek Anadolu dağlarının başında yalıtılmış vaziyette kaldıkları için zaman içinde çok farklı türlere dönüştüler. İşte bu farklılaşmanın nedenini araştırmak gerekiyordu. Almanya'da 560 markla yaşamaya çalışırken bir arkadaşım Humboldt bursundan söz etti ve doğru mu bilmiyorum, bu bursu, müracaat eden altmış doktor asistandan bir kişiye verdiklerini söyledi. "Ne kaybedeceksin, sen de müracaat et" dedi. Arkadaşımın desteğiyle bu projemi yazıp Humboldt Vakfı'na gönderdim.

— Bu bursu alacak o tek kişi olma konusunda ümitli miydiniz?
— Hayır, ümidim yoktu. Pek çok insan gibi ben de, "Dünyada bu kadar adam dururken bana mı verecekler" düşüncesiyle başvurmuştum. Üstelik o zamanlar yayımlanmış bir tek makalem bile yoktu. Humboldt'daki bilim adamları projemi inceleyip yaklaşımımı çok ilginç ve doğru bulduklarını yazmışlar değerlendirme raporlarına ve bana asistanlık değil doçentlik bursu verdiler. Ayda 3.200 marktan 24 aylık bir burs verdiler.

— 560 marktan 3.200 marka geçince sınıf atlamış oldunuz herhalde. Bu bursu alınca, Türkiye'den aldığınız 560 mark kesildi mi?
— Evet, o bursu bırakmış oldum. Zaten o parayla geçinemiyorsunuz. Yani hiçbir sosyal faaliyetiniz olmayacak, kitap alamayacaksınız o kadarcık parayla. Sonuçta, Humboldt Vakfı'ndan gelen mektubu açtığımda bu bursu bana vermiş olmalarına inanamadım. Ayrıca, 24 aylık bu bursun

yanında, o gün çalıştığım Atatürk Üniversitesi'ne ve daha sonra gittiğim üniversiteye, Hacettepe Üniversitesi'ne, çok büyük kitap yardımları yaptılar. Benim için özel, işaretlenmiş kimyasal madde bile ürettirdiler.

— Nasıl kimyasal madde ürettirdiler?

— Yapacağım ya da yaptıracağım araştırmalar için çok özel ve çok pahalı radyoaktif kimyasal maddeleri üretmek için bazı firmalara ricada bulundular. Ayrıca o günkü değeri yaklaşık 25-30 bin mark olan Macintosh bilgisayarlarını, 9 bin mark civarında olan lazer yazıcılarını bana hediye ettiler. Daha sonra büyük partiler halinde literatür yardımı da yaptılar. Bu bursun bir özelliği daha var. Talep ettiğiniz zaman sizi yabancı bir ülkeye götürebiliyorlar. Hatta dünyadaki herhangi bir toplantıya katılacağınız zaman size ömrü billah destek sağlıyorlar.

— Peki böylesine cömert bir bursun hakkını verdiniz mi? Çalışmanız nasıl gitti?

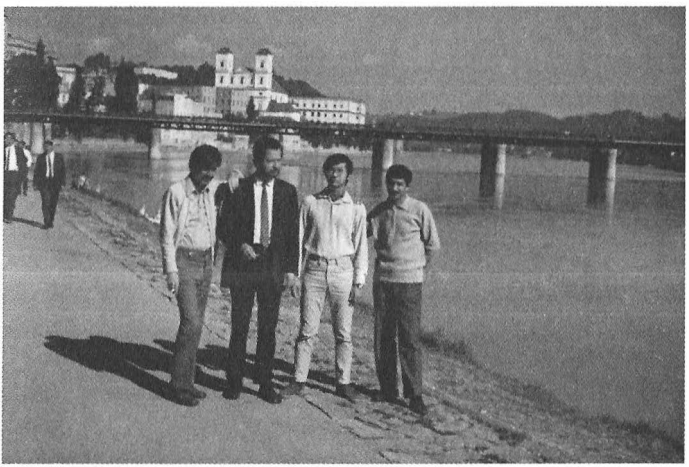
— Şu açıdan bu bursun hakkını vermiş oldum; yazmış olduğum bütün kitapların en önemli altyapısını bu burs sayesinde edindiğim literatür bilgisine borçluyum. Dolayısıyla, yazmış olduğum kitaplarda hep bir Alman yazım tarzı gizlidir. Mesela Amerikan, İngiliz tarzında yazılmış bir kitabı çok rahat okuyabilirsiniz çünkü seyrek yazılmıştır, açık ve parlak resimler vardır. Her bilgi için ayrı bir cümle kurulmuş bir yazım tarzı vardır. Parası bol olan ülkeler bunu yaparlar ve okuma kolaylığı açısından da doğru bir tekniktir. Ama sizin üniversitenizin bir tek kitap basacak kadar parası varsa, siz bilgiyi bir anlamda paketleyip vermek zorunda kalırsınız ve her verilen bilgi için bir cümle kuramazsınız.

— Bu ekonomik yaklaşım Alman ekolünde genel olarak böyle midir?

— Evet, bana göre öyle. Mesela bu tarzda yazılmış bir kitapta Ali Demirsoy'u tarif ederken, "1945 yılında doğmuş, 1.80 boyunda, kumral saçlı, mavi gözlü, anası Hatice, babası Mehmet" derseniz, aynı cümlede Ali Demirsoy'un görünümünü ve annesinin, babasının isimlerini de vermiş oluyorsunuz. İşte benim daha sonra yazmış olduğum kitaplarda da her bir cümlenin içinde bir sürü bilgi paketlenmiştir.

— *Bu tekniği orada mı öğrendiniz?*
— Okuduğum Almanca kitapların etkisinde kalarak öğrenmiş oldum.

— *Projenizin konusu olan* pamphaginae *dediğiniz hayvan grubundaki çeşitliliğin nedenlerini bulabildiniz mi?*
— Tabii buldum. Ana hatlarıyla çözdüm. Yeniden yazsam farklı yazarım ama yaklaşımım ana hatlarıyla doğruydu. Bu çalışmanın Türkiye'nin zoocoğrafyasına önemli bir katkısı olduğunu sanıyorum..

Birçok zorluğun yaşandığı ilk yurtdışı gezisi. Almanya'nın Passau kasabasında, iki aylık bir kursta (1970).

— Literatüre sizin adınızla mı geçti bu çalışma?
— Tabii, tabii. Bu çalışma süresince Humboldt Vakfı'nın bana sağlamış olduğu imkânlar sayesinde Londra'ya, Paris'e ve başka ülkelere gitmek ve değişik bilimsel aktivitelere katılma fırsatını buldum. Ayrıca artık kitapları sadece camekânların önünde seyretmiyor, alıp kütüphaneme koyabiliyordum.

— Kütüphane oluşturmaya başlayabildiniz.
— Evet, mesela İngiltere'ye gittiğimde Foyles adındaki kitapçıyı gördüm ve hayran kaldım. Birkaç günümü sabahtan akşama o kitapçıda geçirdim çünkü her branştan inanılmaz kitaplar vardı. Bavullarla kitap alıp Hamburg'a getirdim. Belki de bir dönem Türkiye'deki en zengin, en pahalı kütüphane benimkiydi. Yani en kıymetli kitapları alıp kütüphanemi zenginleştirme fırsatını buldum. Hamburg'da ayrıca, Türkiye'ye dönünce eğitime dönük olarak yazacağım kitaplarda kullanmak üzere otuz bine yakın makale topladım.

— Türkiye'den sonra Almanya'daki bir üniversitede sizi en çok şaşırtan, etkileyen şeyler nelerdi? İlk izlenimlerinizi merak ediyorum.
— Beni en çok etkileyen şuydu: Hamburg Üniversitesi'ne gittiğimde bana önce bölüm kitaplığını, sonra fakültenin kitaplığını gösterdiler. "Ama en önemlisi Merkezi Kitaplıktır" dediler.

— O kitaplık nerede?
— Üniversitenin ortasında ama bütün şehre açık. Büyük asansörler düşünün. Mesela bir kitap arıyorsunuz ve kitabın ya da yazarının adı "B" ile başlıyor. "B" düğmesine basıyorsunuz; asansör hareket ediyor ve "B" ile ilgili büyük bir kutu geliyor. Bu kutunun içinde aradığınız eserin adını arıyorsunuz ve oradaki memura veriyorsunuz. Kitap merkez kütüphanesinde varsa oradan bulup veriyorlar.

Ama eğer kütüphanede yoksa oraya bilgi vermiş bazı özel kütüphanelerden temin ediyorlar. Bu, herhangi birinin özel kütüphanesi de olabiliyor. O şahıs, "Bende şu kitaplar var ve ben size bir aylığına ödünç verebilirim" demiş mesela.

— Müthiş bir organizasyon!
— Evet, müthiş. Aradığınız kitabı başka bir Avrupa ülkesinden bile getirtiyorlar bir hafta içinde. Avrupa dışı bir ülkeden temin edeceklerse de en geç bir ay süre veriyorlar.

— Ama her durumda o kitap temin ediliyor?
— Evet. Seylan'dan, Gürcistan'dan, Türkmenistan'dan bana bu şekilde kitap temin ettiler. Aradığım herhangi bir makalenin fotokopisini çok düşük bir fiyata sağladılar. Dünyanın dört bir tarafından size makale sağlanıyor, siz bunu alıp okuyorsunuz. Bu tabii benim açımdan inanılmaz bir imkândı.

— Türkiye'de, o yıllarda, hiç kolay değildi herhalde aradığınız bir kitaba ulaşmak.
— Çok zor, pahalı ve aylarca beklemeyi gerektiren bir süreçti. Mesela Türkiye'deyken Fransızca bir kitap getirtmek istemiş, Haşet Kitabevi'ne gitmiştim. O zaman 700 lira maaş alıyordum ve bana 600 liraya ancak altı ay sonra bu kitabı getirtebileceklerini söylemişlerdi.

— Neden bu kadar uzun bekleniyordu? Sanki başka bir ülkeden posta kervanı ile geliyor bu kitaplar.
— Merkez Bankası'na akreditif ya da döviz hesabı gibi bir şey açtırıyorsunuz, bir sürü işlem yapılıyor, gerekli izinler alınıyor. Altı üstü bir kitap gelecek ve Ali Demirsoy da o kitaba ulaşmak için altı ay bekleyecek. O yıllarda Türkiye'nin hiçbir üniversitesinde, kurumun kitaplığı hariç, bilimsel bir kataloglama işlemi de yoktu. Hele ki Atatürk Üniversitesi gibi yeni kurulmuş bir okulda ne yeterli kitap vardı ne de aradığınız bir eseri nerede bulacağınızı biliyordunuz.

— Başka neler şaşırttı sizi?
— Üniversitelerin sahip oldukları imkânlar beni çok şaşırtmıştı. Mesela hocalar öğrencileri toplayıp on beş gün yurtdışına bir kampa götürebiliyorlardı ve kütüphane de arkalarından geliyordu. İhtiyaç duydukları tüm kitaplar ve laboratuvar malzemeleri gönderiliyordu. Sabah araziye çıkıp kuşları, bitkileri, mantarları inceliyor, örnekler topluyor, akşamları otelde hocaları ile pratik ya da teorik çalışmalar yapıyorlardı.

— Bunlar bir Batı üniversitesinin otuz yıl önce sahip olduğu imkânlar. Peki biz bu imkânlara otuz yıl sonra bile olsa sahip olabildik mi? Mesela Hacettepe Üniversitesi'nde bugün böyle imkânlar var mı öğrenciler için?
— Türkiye son yirmi yılda üniversite, bilim adamı ve öğrenci sayısı bakımından önemli aşamalar kaydetti. Araştırma olanakları da arttı denebilir. Ancak, çok geç kalınmış bir girişim olduğu için beklenen olumlu sonuca ulaştığımızı söyleyemeyeceğim. Belki birkaç on yıl daha beklemek gerekebilir. Yine de her konuda en azından söz söyleyebilecek bir bilim kadrosu yetişti diyebiliriz. Öğrencilerimizi bir kampa götürüp eğitme şansımız çok az; öğretim kadrosu da böyle bir iş için hevesli sayılmaz.

— Bu bursun size sağladığı hiçbir fırsatı boşa harcamamışsınız. Kitap yazma fikri ilk orada mı oluştu?
— Belki temeli Erzurum'da atılmıştı. Türk toplumunu kurtarmanın sadece bilimsel araştırmalarla olamayacağına, bu kadar geniş bir kitleye dünyada bir şeylerin yazılı olduğunu, yapılmış olduğunu kendi dilinde anlatmak gerektiğine Almanya'da iyice emin oldum.

— Literatürdeki kitapları Türkçeye mi çevireceksiniz?
— Evet, o yıllarda yabancı dil bilen öğrenci sayısı çok azdı ve hoca elindeki Fransızca ya da Almanca kitaptan bilgileri tercüme ediyor, öğrenciler de not tutuyordu. Tutulan not-

larla da sınıf geçiliyordu. Ancak kitap yazma konusunda bir kaygım vardı. Türkçe imla ve dilbilgisi kurallarına ilişkin ortaokul-lise yıllarında bize doğru dürüst bir altyapı verilmediğinden daha önce söz etmiştim. Bu açıdan biraz da boyumu aşan bir işe giriştim ve tabii bu doğru değildi ama en azından eksikliğin fark edilmesi anlamına geliyordu. Bu arada bilimsel çalışmalarımı sürdürüyor, doçentlik tezime hazırlanıyordum. Kısa antenli çekirgeler denen, çoğu steplerde yaşayan, zaman zaman felaket derecesinde tarım ürünlerine zararlı olabilecek bir grubu inceliyordum: Türkiye *Caelifer Faunası.* Bu çekirgelerin ait olduğu grup çok ilginçtir. Yalnız Türkiye'ye özgü (yani endemik) kırkaltmış çeşit çekirgenin olduğu bir grup. Toplam tür sayıları yaklaşık üç yüz civarında idi.

— *Zaten sizin doktora konunuz da çekirgelerdi.*
— Doktora konumuz tabii. Doçentlik tezimi de iki-üç yıl içinde hazırladım. Ufak tefek eksiklikleri olmasına rağmen çok iyi yazılmış bir eser oldu. Türkiye'de kitap olarak basıldı ve halen de kullanılıyor. Sayın hocam Profesör Tevfik Karabağ, 1930'lu yıllardan beri toplamış olduğu örnekleri doçentlik tezim için bana verdi.

— *Çekirge örnekleri?*
— Evet, çekirgeler. Hamburg Üniversitesi'nde de Profesör Kosswig ve başkalarının göndermiş olduğu oldukça zengin bir koleksiyon vardı. Daha sonra Doğu Berlin'e, Humboldt Üniversitesi'ne giderek, bir zamanlar Türkiye'ye gelmiş ve oldukça ayrıntılı bir araştırma yapmış Prof. Dr. Ramme'nin örneklerini gözden geçirdim. Diğer enstitülerden de örnekler geldi.

— *Anladığım kadarıyla, titiz bir araştırma sonunda yazmışsınız doçentlik tezinizi ve içinize de sinmiş bu çalışmanız.*
— Yani bütün literatürü tarayarak ve materyalin önemli

bir kısmına da hâkim olarak, kusursuz denecek bir eser çıkarmaya çalıştım.

— Almanya'da bilimsel çalışmalar dışında neler yapıyordunuz? Kimlerle arkadaşlık ediyordunuz mesela? Türk işçileri ile bir temasınız oluyor muydu?

— Oradaki Türk topluluğuna dair kapsamlı gözlemlerim oldu. Bugün Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin önündeki engellerle o gün Almanya'ya gönderilen Türk işçileri ve Türkiye'nin genel alışkanlıkları birbirine bağlı konulardır. Oradaki Türk işçileri ile ilgili gözlemlerim beni, bilimin, biyolojinin ötesinde Türk toplumuna başka ne tür katkılar yapabilirim sorusuna götürdü.

— Giden Türklerin Alman toplumu üzerinde yarattığı etkiden mi söz ediyorsunuz?

— Evet, Türklerin düştüğü perişan durumdan söz ediyorum. Türkiye'de çat-pat başlamıştım ama ben Almancayı esas Almanya'ya gidince öğrendim. Kapandım odama öğrenmek için ve üniversitedeki hocalarla ilişki kurduğum için, *Hoch Deutsch* denen, yani yüksek Almanca, resmi Almanca konuşuyordum. Bu yüzden sokaktaki adamı anlamakta zorluklarla karşılaştım; ancak gayet kibar konuştuğum için herhangi birinin yabancı polise işi düştüğünde beni arıyorlardı. Hem akademisyen olduğum, hem de düzgün bir Almanca konuştuğum için, birkaç cümleden sonra polisler önlerini iliklerlerdi. Biraz Ortaçağ'dan gelmiş bir adam gibi konuşuyordum. Çoğu Alman zor anlıyordu ama gramer öğeleri yerindeydi. İşte bu nedenle, polisten oturma izni alamayan ya da başka sorunu olan bir Türk olduğunda lacivert elbiselerimi giyer, kravatımı takar giderdim. Bazı işçilere, polisten kurtarmak ya da orada kalmalarını sağlamak türünde yardımlarım oldu. Bir de Türkiye'den okumaya, doktora yapmaya gelen çocukları öğrenci kafeteryalarında yakalar, bir kütüphane nasıl kullanılır, literatür nasıl araştırılır anlatırdım.

— *Yani onların Ali ağabeyiydiniz.*
— Evet, Ali ağabeyleriydim. Onlara ödevler verirdim. Mesela yüz tane Almanca kelime verirdim, dilbilgisi kuralları verirdim ve, "Bunları ezberleyip geleceksiniz" derdim. Bunların bir kısmı şimdi profesör oldu. Hatta, Hacettepe Üniversitesi'nde kimya profesörü olan ve benim manevi oğlum saydığım Süleyman Patır bunlardan biri. Onu lise çağlarında orada yakalayıp Almancayı, bilimsel yöntemleri öğretmeye çalışanlardan biri benim. Fakat beni esas etkileyen Almanya'daki Türk işçilerinin karşılaştığı o inanılmaz aşağılayıcı, tahrip edici ve bir ülkenin, bir ulusu, Türkleri ayaklar altına alan davranışları görmek oldu. İşçilerle çok yakın temasım olmadı, çok içli dışlı olmadım, ancak bazı toplantılara katılmaya başladım. Çok ilginç; Almanlar, Türklere yer vermiyorlardı ama Kürtlere çok daha fazla ilgi gösteriyorlardı. Türkiye'de ayrımcı hareketler daha başlamamıştı. Yer verme, koruma, yurtlara alma hatta bugün Türkiye'de pürüz diye nitelendirdiğimiz bazı insanlara ayrıcalık tanımaların ilk işaretleri o yıllarda oldu. O tarihler-

Üniversite 3. sınıfta (1965).

de Türkiye'de bölücüleri, Ermenileri teşvik eden hareketlerin altında hep Rus, komünist ideolojisi olduğu zannediliyordu. 1960-70'li yılların yöneticileri, tehlike kaynağı olarak hep Moskova'yı işaret etmişlerdi. Tabii bu da güvenlik güçlerinin ve kamuoyunun yanlış odaklara yoğunlaşmasına ve esas bölücü unsurların rahat hareket etmesine neden oldu. Biz de öyle inanmıştık; fakat oradaki toplantılarda, "Biz Kürt milliyetçisiyiz" diyen, Ermeni sorunuyla ilgilenen insanlara, "Peki sizin yeriniz, merkeziniz nerede" diye sorduğumuzda, merkezlerinin Lüksemburg'ta, Fransa'da olduğunu söylüyorlardı... Türk istihbarat örgütlerinin ve aydınlarının yüzlerini hep kuzeye, Rusya'ya çevirmeleri Fransa, İngiltere taraflarını boş bırakmalarına neden oldu galiba. Rusya'daki örtü son parçalanma hareketi ile kaldırılınca birdenbire gerçek ortaya çıktı ama Türkiye çok geç kalmıştı yönlenmede ve önlemede. Dolayısıyla, Batı'nın bütün çirkin yüzü, Türkiye'yi parçalama ve zor duruma düşürme girişimleri geç anlaşıldı. Burada bizim devlet adamlarımızın çok büyük kusurları olabilir, hatta 1974 yılında Türk hükümetine bir mektup yazıp 2000 yılında Türkiye'de bir kargaşa çıkabileceğini, bir başkaldırı olacağını söyledim. Fakat yanlış tahmin etmişim. İlk defa 1984 yılında Eruh ve Şemdinli'de Türk askerlerini öldürerek böyle bir başkaldırı girişiminde bulunuldu. Yani on altı yıllık bir yanılma payı olmuş.

— Yani siz PKK gibi bir örgütün kurulacağını önceden tahmin etmişsiniz; ancak onlar eylemlerine tahmininizden önce başlamış. Şunu merak ediyorum; entelektüel, eğitimli Almanlar nasıl görüyordu Türkleri? Mesela üniversite çevreniz?

— Benim Almanya'da bir avantajım vardı. Mavi gözlü, zarif bir yapım vardı. Batılılara benziyordum. Saçım uzundu, onlar gibi giyiniyor düzgün bir Almanca konuşuyor, içki içiyordum; dans öğrendim, zaman zaman dans ediyordum. Bu nedenle beni kendilerinden biri gibi kabul ettiler ve ya-

nımda açık açık konuşuyorlardı. Beni kendi içlerine alıyor, konuşuyorlar ama bir noktadan sonra iç dünyaları açığa çıkıyordu. Batı dünyasında İslam ve Türk düşmanlığının ne kadar güçlü olduğunu gördüm. Bu beni ürküttü. Tabii haklı tarafları da vardı bütün bu insanların. Örneğin on yıldır orada yaşayan insanlara iki Almanca cümleyi öğretememişler. Ne kırmızı ışıkta duruyorlar ne yemek yeme adabına uyuyorlar. Sanki Almanya'ya gidenler Türkiye'yi en kötü temsil edecekler arasından özenle seçilmiş.

— *Çünkü Almanlar, uyum yeteneklerine değil, bedenlerinin sağlam olup olmadığına bakarak seçtiler giden ilk işçileri.*

— Almanya'ya giderken bana söyledikleri en önemli şey, "Aman Türk işçileriyle irtibat kurma; bunlardan her türlü kötülük gelebilir" oldu. Orada bilimsel çalışmalarıma devam ederken, benim dinime, benim ırkıma mensup olan insanların düştükleri bu acıklı durum beni çok sarstı. Bu arada konsoloslukla da bir sürtüşmem oldu. Alman Kültür Bakanlığı'ndan Atatürk Üniversitesi için önemli miktarda kitap talebinde bulundum. Onlar da bu talebimi kabul ettiler. Bu kitapları resmi kanaldan Türkiye'ye göndermek için Hamburg'taki Türk Konsolosluğuna gittim ama bana, "Aman hocam, lütfen bizi bu işlere bulaştırmayın, zaten işimiz başımızdan aşkın" demezler mi. "Kardeşim bir şey etmeyeceksiniz ki sadece kitaplar alınacak ve bir üniversiteye hediye edilecek" deyince konsolos yardımcısı, "Sen bana neden kardeşim diyorsun, ben senin kardeşin miyim" dedi. Ben, "Kusura bakma ben Doğu Anadoluluyum. Bizde hitap şekillerinden biri de 'kardeşim'dir ve bu sevgi, saygı ifade eder. Özür dilerim" dedim. Herkesin içinde kalemini fırlatıp, "Bunlar ne biçim şeylerdir" diye söylendi. İhsan Sabri Çağlayangil benim akrabam ve o yıllarda da Dışişleri Bakanı. "Bir dakika, o zaman benim hakkımda tutanak tutacaksınız Türk devletinin temsilcisine 'kardeşim' diye hitap ederek hakaret ettiğim gerekçesiyle. Ceza-

landırılmamı talep edeceğim. Yabancı bir ülkedeki evimde 'kardeşim' dediğim için bir konsolos yardımcısı bunu Türk devletine hakaret olarak algılamıştır. Hakkımda gereğinin yapılmasını istiyorum" dedim.

— *Çağlayangil nereden akrabanız? Erzincanlı değildi diye hatırlıyorum.*
— Hayır, Bursalıdır. Onun kardeşiyle benim halamın kızı evlenmişti. Böyle bir tanışıklığımız ve akrabalığımız var.

— *Herhalde böyle trajikomik bir tutanak tutmadılar?*
— Tutmadılar çünkü benim ne olduğumu anlayınca ve Türkiye'de her türlü torpilin geçerli olduğunu da bildikleri için yan çizmeye başladılar. Belki haklı tarafları da vardı, iş yükleri çoktu. Yani bizim Dışişleri yapılanmamızda çok büyük hatalar var ve bu arada...

— *Kitapları gönderebildiniz mi peki?*
— Kitapları gönderemedik. Orada kaldı. Bu arada Almanya'daki Türk öğretmenlerden de söz etmek istiyorum. Muhafazakâr diye nitelendirdiğimiz hükümetler tarafından cımbızla seçilmiş gibi Atatürk İlkelerine aykırı davranışlar gösteren öğretmenleri gönderdiler Türk işçilerinin çocuklarını eğitsinler diye. Almanya'da Atatürk düşmanlarının gruplara ayrılması, dernekler kurulması ve Türkiye'deki bazı siyasi partilere hazırlık o yıllarda başlamıştı.

— *Bu gözlemleriniz sizi kaygılandırdı mı?*
— Türkiye'de neler yapabileceğimi uzun uzun düşünmeye başladım. Zaten beni birçok meslektaşımdan farklı kılan en önemli unsur budur. Yani bilimsel çalışmaları çok değerli arkadaşlarımız var ama ben bilim adamlığının yanı sıra toplumu yönlendirme, bilimsel düşünce tarzını yaygınlaştırarak dogmatik düşüncelerden kurtarma gibi bir misyon da yükledim kendime.

— Gördüğünüz ilk Batı ülkesi Almanya. Günlük yaşamda sizi etkileyen, hayranlık duyduğunuz, "Türkiye'de de böyle olsa" dediğiniz şeyler oldu mu?

— 1970 yılında Hamburg'a gittiğimde, Hamburg'un çok düzgün, son derece güvenli, çok temiz bir şehir olduğunu gördüm. Beni etkileyen şeylerden biri insanların birbirine güveniydi. O zamanlar sol akım yaygındı, dayanışma önem verilen bir değerdi. Almanya'nın başında Helmut Schimdt vardı. Hamburg devleti de sol eğilimli, sosyal demokrat bir yapıya sahipti.

— Bu güven duygusu nasıl yansıyordu günlük yaşama?

— Güven ve dayanışma en önemli unsurlardı. Biraz sol sloganlarla örülmüş bir yapı vardı. Şöyle söyleyeyim, mesela Hamburg'ta toplu taşıma araçlarına bilet almak vatandaşın keyfine bırakılmıştı. Ben üç-dört sene kaldım, ancak üç-dört kere kontrole rastladım.

— Bilet almaları bekleniyor; ancak kontrol edilmiyor...

— Kontrol edilmiyor; çünkü kontrol insan haysiyetine aykırı, vatandaşa güvensizlik olarak görülüyor. Hamburg ve Almanya'nın diğer kentleri aşağı yukarı böyleydi. Altı ayda bir sembolik kontroller yapılıyordu. Berlin en erken bozulan yerlerden biri oldu çünkü orada Kreuzberg diye bir yer vardır....

— Türklerin yoğun olarak yaşadığı yer.

— Evet çok sayıda Türk var. Berlin biraz daha erken dejenere olan şehirlerden biriydi.

— Siz de bir Türk olarak hiç istismar etmediniz mi bu uygulamaları?

— Yetiştirilme tarzım, akademik kariyerim, cebimde paramın olması ve üniversitenin misafirhanesinde kalmam nedeniyle bir Alman gibi bütün kurallara uydum, biletimi de

hep aldım. Yalnızca birkaç kez almadığım oldu. Onlarda da ya bozuk param yoktu ya da trene yetişmek için alamadım. Ama kural olarak, ben ve çoğu insan bilet alarak binerdik.

— *Peki, bilet alamadınız ve karşınıza kontrol memuru çıktı. Ne oluyor, ceza mı ödüyorsunuz?*
— Şimdi onu anlatayım çünkü benim en acı hatıralarımdan biri budur. Bir gün bir cerrah arkadaşımız geldi. Doktora yapan birkaç arkadaşımızla birlikte toplanıp gece 11'e kadar sohbet ettik. Daha sonra gideceğimiz yer uzaktı ve metroya ucu ucuna yetiştik. Ne vakit var, ne de bozuk paramız. Biletsiz atladık metroya ve kontrole yakalandık. Başımızdan aşağı kaynar sular döküldü çünkü parayı hemen almıyorlar. Orada hemen tahsil etseler sorun yok, ama adresini veriyorsun, o sarı kâğıt adresine gidiyor. Ben üniversitenin misafirhanesinde kaldığım için o sarı kâğıt oraya gidecek ve o sarı kâğıttan da trene kaçak bindiğimi herkes öğrenecek.

— *Bu uygulama da insan haysiyetine aykırı. Çok onur kırıcı bu şekilde afişe olmak.*
— Tabii çok gurur kırıcı. Böyle bir duruma düşmemek için, yıllar önce tanıdığım Rodrigo Benito ismindeki bir İspanyol arkadaşımın adını söyledim kendim adımmış gibi.

— *Almanya'da mıydı o zaman?*
— Hayır. İspanya'ya gitmişti, sadece ismini kullandım. Bir adres söyledim. O anda bildiğim sokak isimlerinden birini ve rastgele bir numara söyledim. Sonra gidip kontrol ettim, bir berber dükkânına isabet etmiş verdiğim adres. *Hamburgische Zeitung* gazetesinde de kaçak seyahat edenlerin listesi çıkıyordu.

— *Doğrusu ben her seferinde bilet göstermeyi bu cezadan daha az onur kırıcı buluyorum.*

— Yanlış hatırlamıyorsam Fahri Korutürk dört bin, Ayhan Işık üç bin küsur kere biletsiz seyahat etmiş diye yayımlandı. Türkiye'de ne kadar yönetici, ünlü adam varsa...

— *Sizin Rodrigo'nun ismini verdiğiniz gibi onlar da Cumhurbaşkanımızın ismini mi vermişler?*
— Aynen öyle yapmışlar. Baktılar ki diğer yabancılar da sahte isimler, adresler veriyor, kimlik kontrolü yapmaya başladılar. Son gidişimde giriş ve çıkışlarda artık pasaport kontrolü de yapıyorlardı. Ne kendi halkına, ne de yabancılara güvenleri kalmamış, düzenleri tümden bozulmuş. Bu arada Hamburg'u sevdiğimi belirtmeliyim. Evlerin tümü bahçeli, bahçeler çiçek içinde, yollar bir kadının çocuğunu alıp bütün Hamburg'u yardımsız gezebileceği şekilde düzenlenmiş; hiçbir engel, zorluk yok. Şehrin içinde saatlerce koşabileceğin, yürüyebileceğin parklar var; bu parkların içinde değişik ülkelerden gelmiş inanılmaz çiçekler var. Eğer bir cennet tasvir edilecekse, oranın edilmesi lazım.

— *Daha sonraki yıllarda yeniden Almanya'ya gittiniz. Gözlemlerinizde bir farklılaşma oldu mu? Hamburg, Türk işçileri ve konuştuğumuz diğer konular... Neler değişmişti?*
— 1984 yılında Almanya'ya tekrar altı aylığına gittim. Türk işçilerinin ilginç ayrışımını gözledim. Bir grup, geçmişten bir çeşit kopmuştu; bunlar ayrıcalık tanınan, korunan, kendilerine eziyet yapıldığını ileri süren Kürt kökenli ya da o kimliğe bürünmüş bir zümreydi. Siyasi istismarı en iyi kullanan kesim. Bu yolla önemli yerleri kapmışlardı. İkinci kesim ise Alevilerdi. Çünkü bu kesim, yeniliklere açık, insanları birbirinden ayırmayan, her düşünceye saygılı bir kesim olmaları nedeniyle, uygar koşullara kolaylıkla uyum sağlamışlar. Gerektiğinde geleneklerine göre davranabiliyorlar, gerektiğinde Batı dünyasının yaşam tarzına aynen uyum sağlayabiliyorlardı. Batı dünyası bu iki kesimi içine almıştı. Yani Avrupa Topluluğu'na girmeye çabalayan Türkiye'nin iki kesimi yani Aleviler ve kendini Kürt olarak tanımlayan

bir grup, Türkiye girmeden önce girmiş, entegrasyonlarını tamamlamışlardı. Ancak, gelenek göreneklerine, özellikle inançlarına sıkı sıkıya, taviz vermeden bağlanmayı düstur etmiş, çoğu Sünni kesim, bu dönüşüme ayak uyduramamış; dışlandığı için de muhafazakâr tutumunu daha da katılaştırmış bir kitleye dönüşmüştü. Dikkat ederseniz, en köktenci ve radikal söylemlerin ve örgütlenmelerin buradan çıkması da bunu göstermektedir. Ne yazık ki, toplam kitlenin büyük bir kısmını oluşturan bu uyuşma kültüründen yoksun kesim, bizim hedeflediğimiz (bu benim değil, Türk hükümetlerinin tercihidir) Avrupa Birliği'ne girme hayalimizi önemli bir şekilde sekteye uğratmaktadır. Çünkü hiç kimse bu insanlarla aynı mekânda yaşamak ya da bulunmak istememektedir. Birkaç konuşma beni inanılmaz derece sarsmıştır. Yolda iki Alman konuşurken, bir yer tarifinde, "na, nii, yaa" gibi nidalardan sonra "*Dort ist Türkenstele*" (yani orası Türklerin yeri, bir çeşit zencilerin ya da yamyamların oturduğu yer gibi) aşağılayıcı bir ifadeyle konuşmaktadırlar. Böyle bir davranışta Batı'nın şovenist, ırkçı, zaman zaman köktenci geçmişi ve davranış şekli yatmakla birlikte, bizim de şapkamızı önümüze koyup doğru dürüst düşünmemiz gerekmektedir. Bu yapıyla, ne Batı'ya ne Doğu'ya, hiçbir yere uyum sağlayamayız...

Bir yanılgımız da şurada yatıyor: Türkiye'de politikacıların çoğu çıkıyor, "Avrupa bizden korksun; şu kadar Türk, yabancı ülkelerde iş kurdu" gibi laflar ediyorlar. Doğal olarak Türklerin bir kısmı çok başarılı işadamları olmuşlar. Kuşku yok. Ancak, verilen 30-40 bin iş yeri kurdular lafı her zamanki gibi abartmalı ve yanıltıcı. Kâğıt üzerinde bu rakam doğru. Ancak iş kuranların profilini incelediğinizde çoğu, kasap, bakkal, küçük mağaza gibi kuruluşlar. Adam bir dükkân açıyor, yeğenini ya da kayınbiraderini işçi olarak yanına alıyor (hemen onu sigortalıyor ve belirli bir süre sonra da işten çıkarıp işsizlik parası almasını sağlıyor). Böylece yasa karşısında işyeri kurulmuş oluyor. Düzenli, programlı, geleceğe yönelik projeksiyonu olan işyeri açanlar parmakla sayılacak kadar az.

Hocadan nasihat: "Gidince ilk önce kız bul kendine"

— Almanya'yı uzun uzun konuştuk ama bir şeyi atladık. Türkiye'de, sizin deyiminizle "gayet terbiyeli ve uslu" durmuştunuz karşı cinse karşı. Almanya'da da bu tutumunuzu sürdürdünüz mü?

— Türkiye'deyken gerçekten peygamberler bile benim kadar mazbut yaşamamıştır diyebilirim. Kızlar ve kadınlar konusundaki bu yalnızlığın beni hasta etmesine ramak kala Almanya'ya ulaşmam, psikolojik olarak beni uçurumun kenarından döndürdü. Hocam Profesör Kosswig, "Oğlum bak, sen genç, sağlıklı bir adamsın. Belli ihtiyaçlarını karşılayamazsan bilime falan yoğunlaşamazsın. Gidince ilk önce kız bul kendine" dedi.

— İlk tanıştığınız kız Dorethea mı oldu?

— Hayır, ufak tefek birlikteliklerim oldu ama şu var; Dorethea iyi eğitilmiş, birkaç lisan bilen, derli toplu bir aileden gelmiş bir kızdı.

— Nasıl tanıştınız?

— Bir gün öğrenci yurtlarından birine dansa gitmiştik. Dans da bahane, kızlar oğlanların, oğlanlar kızların peşinde. Yani hepimizin kafasında yatan bu.

— Türk öğrenciler mi kalıyordu bu yurtta?

— Her ulustan öğrenci vardı ama daha çok Alman öğrencilerin kaldığı bir yurttu. İşte orada kızın birisiyle dans ettim. Çok da iyi hatırlamıyorum. Herhalde sarhoş olmuştum. Ertesi gün buluşmayı kararlaştırdık mı çok iyi hatırlamıyorum ama galiba buluşacaktık deyip aklımda kalan yere gittim. Neyse, kızın biri geldi boynuma sarıldı. İlişkimiz böyle başladı. Benim bir kıza bağlanmaya ya da evlenmeye niyetim yoktu.

— Zaten hocanıza verdiğiniz bir söz de var. 29 yaşından önce evlenmeyeceksiniz.

— Evet, evlenmeye hiç niyetim yoktu. Özgür yaşamak isteyen bir yapım vardı. Dorethea ile beş-altı ay birlikte olduk. Hiç yalan söylemeyen, benim yönlenmemde önemli rol oynayan insanlardan birisidir Dorethea. Mesela, yatıp kalkma işi olunca bin defa özür diliyordum. "Niye özür diliyorsun? Bu benim de ihtiyacım. Bu benim de severek yaptığım bir şey. Sen bundan niye suçluluk duyuyorsun" diyordu.

— Siz cinsel ilişkiyi kadının fedakârlığı gibi görmeye şartlanmışsınız.
— Çok büyük bir fedakârlık olarak görüyordum. Onların bizimle birlikte olmasını bir lütuf olarak değerlendiriyordum. Geçmişteki çekingenliğimde bu geleneksel düşünce tarzının çok büyük payı olduğunu gördüm ve Almanya'da anladım ki bu fedakârlık değil, iki insan arasında normal ve olması gereken bir ilişki.

— Dorethea'nın hiç yalan söylememesini neden vurguladınız? Bu şaşırtıcı bir durum muydu sizin için?
— Evet tabii. İster işçi, ister akademisyen olsun, Türkler ayaküstü yalan söylüyor, bol bol kendilerini övüyorlardı ve bunlara kesinlikle ben de dahildim. Bu kızın dürüstlüğü ve gayet donanımlı, kültürlü olmasına rağmen hiç böbürlenmemesi beni etkilemişti.

— Şu anda siz de geçmişteki kusurlarınızı dürüstçe itiraf ediyorsunuz. Anılarınızda yazdığınız çiçek koparma suçunuzu itiraf etmenin de tam yeri galiba.
— Dorethea beni ve Türk arkadaşlarımı daha yakından tanıdıkça, Ortadoğu'nun ve Bizans'ın kurnazlıklarını hayretle, yavaş yavaş gözlemeye ve bazılarını öğrenmeye başlamıştı. Bir arkadaşının doğum günü partisine birlikte gidecektik. "Çiçek almamız lazım" dedi. "Sen düşünme ben alırım" dedim. Hamburg'un cadde ve sokakları çiçeklerle bezenmiştir. Her yıl milyonlarca lale soğanı dikiyorlar ve bu çiçekleri koparmayıp, bir sürü para verip aynı çiçekleri

Almanya'dayken ziyaret ettiği Münih Hayvanat Bahçesi'nde (1970).

çiçekçi dükkânlarından satın alıyorlar. Bunu bizim anlamamız mümkün değildi. Dolayısıyla, akşamın karanlığında yollardaki çiçekleri dere dere muhteşem büyüklükte bir buket hazırlayıp Dorethea'nın evine gittim. Dorethea bir çığlık attı ve, "Niye bu kadar abarttın? Böyle buket mi olur" dedi. "Boşver zaten para vermedim, tren istasyonundan gelirken yolların kenarından yoldum" dedim ve ekledim: "Nasıl olsa iki gün sonra solacaklardı." Dorethea, "Sen bir domuzsun, bunu nasıl yaparsın" diye yaygarayı kopardı.

— Bu muhteşem buketi götürdünüz mü partiye?
— Tabii götürdük ve diğer çiçekler benimkinin yanında cılız ot gibi kaldığı için bana defalarca teşekkür ettiler.

— Peki kim kimi etkiliyordu daha çok? Siz Dorethea'nın dürüstlüğünden etkilenirken, o sizin "Doğulu kurnazlıklarınızdan" hiç etkilenmiyor muydu? Prensiplerinde hiçbir gevşeklik olmadı mı?
— Şöyle anlatayım; Türkiye'ye döndükten sonra Dorethe-

a'dan bana gelen ilk mektupta şöyle yazıyordu: "Allah kahretsin bu yabancıları! Ahlakımızı bozdular. Artık doğum günleri için ben de çiçekçiden çiçek almıyorum."

— Sizin Almanya'da olduğunuz yıllar aktivist kadın örgütlerinin Avrupa'da güçlü olduğu yıllardı. Dorethea'nın feminist yaklaşımları var mıydı? Bu konuda fikir ayrılıklarınız oluyor muydu?

— Ben geleneksel görüşte olduğum için kadınların erkeklerle eşit olabileceğine, öyle davransam da, pek inanmıyordum. Bir gün Dorethea ile yürürken bir grup insanın *emansipasyon* diye bağırdıklarını ve pankartlar taşıdıklarını gördük. Dorethea'ya, "*Emansipasyon* ne demek" diye sorunca şaşırdı ve bana, "Sen gerçekten doktora yaptın mı? Bu kavramı duymuş olman lazımdı. Bu kelime kadın-erkek eşitliği demektir" dedi. Ben de, "Saçma, böyle şey olur mu" dedim.

— Şaşkınlığı iyice arttı herhalde?

— Evet, benim cevabım son derece biyolojik ve ilkel bir tarzda oldu. "Bak Dorethea, insanoğlu var olduğu günden beri nesneleri ağırlık merkezine göre değerlendirir. Bu doğanın önemli bir ilkesidir. Senin kalçan geniş çocuk doğurman için, benim omuzlarım geniş dövüşebileyim, kadınları koruyabileyim diye. Bir cismin ağırlık merkezi yerden yukarıda ise bu varlık dövüşmek için oluşmuştur. Dolayısıyla görevimiz farklıdır. Siz yere yakın durmada zorluk çekmediğiniz için yerleri süpürüp silmede başarılısınız; ama erkekler bu nedenle dizleri üzerinde çömelerek iş yapamazlar ve bu nedenle *emansipasyon* diye bir şey söz konusu olamaz" dedim.

— Herhalde ikna olmamıştır! Dorethea ne okuyordu?

— Alman Dili Edebiyatı okuyordu. Keman çalıyor, yüzmeye gidiyor. Doktoralı bir insan olsam da, kadını bir sürü şeyi yapamayan zavallı bir insan olarak görmeye şartlanmıştım ama

Dorethea her şeyi yapıyordu. Yüzmeye gidiyoruz. "Sen yüzebilir misin? Boğulmayasın, yanımda dur" diyorsun o suya atlıyor. Ben de çok iyi yüzüyorum ama ben havuzun ortasına gelmeden o öbür taraftan çıkıyor balık gibi. Kaymaya gidiyoruz, kayıyor. Keman diyoruz, keman çalıyor. Flüt diyoruz, flüt çalıyor. Fransa'ya gidiyoruz, Fransızca konuşuyor. İngiltere'ye gidiyoruz, İngilizce konuşuyor. Latinceden zorlanıyorum, "Ben biraz Latince bilirim" diyor. Ben güya doktora yapmışım, akademik olarak inanılmaz burnum havada geziyorum. Sonra anladım ki onların lisede aldığı bilgi benim üniversitede aldığım bilgiden çok daha fazla.

— *Yani, sizin kadına bakış açınıza göre, bir erkek olarak sizin egonuzu sarsacak bir donanıma sahip Dorethea.*
— Kesinlikle öyle ama bu ilişkiyi yaşarken o Doğu'dan gelen gururlu yapımı da hiç bozmamaya çalıştım.

— *Nasıl yaptınız bunu? Bu ilk görece uzun tecrübenizde nasıl bir erkek arkadaş oldunuz? Dorethea'nın şikâyet ettiği şeyler var mıydı?*
— Tabii vardı. Mesela beni, "Paşa" diye çağırırdı. "Paşa" Almancada, "tembel, köşede oturan adam" anlamına geliyormuş. Osmanlıcadan alınma bir sözcük. Çamaşırlarımı alıp götürür, yıkar getirirdi. Bütün Alman arkadaşları, "Bu domuzun çamaşırlarını yıkama" derlermiş.

— *Ayrı evlerde mi yaşıyordunuz?*
— O yurtta kalıyordu, ben üniversitenin misafirhanesinde kalıyordum. Bana, "Tüm kabalığına rağmen hoş bir tarafın var. Her akşam o soğuk suyla bir daha yıkanmayacağım diye yemin ediyorum ama sabah kalktığımda yeniden aynı suyla mutlulukla yıkanıyorum" demişti.

— *Sizden ayrılmak istiyor ama başaramıyor, öyle mi?*
— Evet bana kızıyordu ama benim Almanlardan farklı bir tarafım vardı ve bu hoşuna gidiyordu. Bunu bana ailem

aşılamış herhalde. Yediğimden, içtiğimden pay almasını, yanımda olmasını istiyordum. Arkamda dolaşsın ama benimle birlikte dolaşsın istiyordum. Bu çok önemli. Almanlarda bu zayıftı. Her şeye rağmen bende bir Doğulunun sevecenliği vardı ve herhalde bunu hissediyordu. Daha sonra, ben Almanya'dan ayrıldıktan sonra, Alman bir fizik doçentiyle evlendi. Bir görüşmemizde kocası bana teşekkür etti. "Benim hanımımı çok iyi yetiştirmişsin. Onun ruhsal ihtiyaçlarına cevap vermişsin. Sana çocuklarım adına da teşekkür ederim" dedi.

— *Yadırgamadınız mı bu teşekkürü?*
— 1984'te oldu bu konuşma. O gün nasıl karşıladım tam hatırlamıyorum ama bugün normal karşılıyorum. Yani ben Dorethea ile arkadaşken o adam yoktu ki zaten. Batılı bir kadına ilişkin önemli ipuçları verdi Dorethea ile olan arkadaşlığım. Fedakârdı da. Mesela grip olduğumda sabaha kadar başımda otururdu. "Korkma, ben on iki tane çocuktan süzülerek gelmişim ayakta kalırım" derdim ama, "bu benim yapım" der başımda otururdu. Sonra yıllar geçti, evlendi, çocukları oldu.

— *Biraz önce söylediğiniz Doğulu erkek sevecenliği ve sahiplenmesi herhalde o önemli ayrıntı.*
— Herhalde. Esasında Dorethea ile bir-iki ay gezip ayrılmayı düşünüyordum ama onda bir deri hastalığı çıktı. Önemli bir rahatsızlık değildi fakat bir gün geldi, "Ayağımda *virtigo* (ala) rahatsızlığı çıktı. Bunun çaresi yok, perişan olacağım" dedi. "Olsun" dedim ve o andan itibaren Dorethea'yı bırakmamaya, destek olmaya karar verdim. Gerçekten de destek oldum. Dorethea benim hem kız arkadaşım, hem dostum oldu. Bu arada hayatıma giren hoş bayanlar da oldu. İşte Kosswig'in söylediği o zaman gerçekleşti. Ben birinci senenin sonunda zihnimin arka planını bütünüyle meşgul eden kız-kadın saplantılarımdan uzaklaştım ve artık işime yoğunlaşmaya başladım.

— Kızlar iş veriminizi artırdı yani?
— Kesinlikle. Gençliğimden gelen o kompleksler defterini kapattık. Yani bilime yoğunlaşmam bu aşamada başlamış oldu.

— Peki o çekingenlik aşırı bir kendine güvene dönüştü mü?
— Yok, hayır. Bugüne kadar hiçbir kıza yalan söylemedim. Herhangi bir şekilde onun düşüncelerini çelmek için düşündüğümün, yapmak istediğimin haricinde herhangi bir söz etmedim. Bunu yabancı ülkede de yapmadım, Türkiye'de de yapmadım. O bakımdan mazbut olarak nitelendirebilirim kendimi.

— Dürüst demek daha doğru olur herhalde. Anladığım kadarıyla orada karşı cins açısından çok popüler olmuşsunuz.
— Popüler değil de, diyelim ki yüz kızdan doksan tanesiyle irtibat kuracak duruma geliyorsun. Yüz tanesinden doksan tanesi hayır demiyordu. Tabii kendine güven de oluşuyor o zaman. O güven hâlâ da devam ediyor, onu da söyleyeyim. Bunu kullanmasam da devam ediyor. Karşı taraf onu sade-

"İlk sevgilim Dorethea Kolster tipik bir Alman kızıydı" (1973, Paris).

ce seks aracı olarak kullanmadığını hissettiği, insan gibi değer verdiğini anladığı zaman medeni bir ilişki kurmak zor olmuyor. Aile yaşamı ve buna ilişkin değerler konusunda benim önemli ilkelerim var. Türkiye beni sol eğilimli, evrimci bir insan olarak tanıyor ve bazı çevreler sanki bu tip insanlar evlilik müessesesine çok önem vermez, modern yaşam ile ahlaksızlık ya da bir insana sadakatsizlik aynı şeymiş gibi düşünüyor. Tam tersine benim şu anda evlilik müessesesine ve kişilerin bir aile içerisinde yaşamasına verdiğim önem belki de değerlerimin en başında geliyor. Çünkü toplumun ayakta durması, düzgün bir nesil yetiştirmesi buna bağlı.

Kuzey Kutbu ve Grönland: Derin sularda kırk üç gün

— Artık işinize gerçekten yoğunlaşabildiğiniz Almanya yıllarınızda güzel bir teklif alıp Birleşmiş Milletler'in finanse ettiği bir derin deniz araştırmasına katıldınız. Kuzey Kutbu, Grönland ve İzlanda civarında gerçekleştirilen bu bilimsel araştırmaya ilişkin konuşalım mı? Öncelikle bu teklif size nereden ya da kimden geldi?

— Hocam Kosswig'in oğlu Dr. Kurt Kosswig hidrobiyolojide doktora yapmıştı. Liseyi İstanbul Erkek Lisesi'nde okuduğu için, Türkçeyi çok iyi konuşan ve kendini Türk olarak kabul eden birisiydi. Aile içinde Türkçe konuşur, hatta küfürleri de hep Türkçe ederdi. İlginç bir adamdı. Bilimsel bir toplantıda bana bu araştırmadan söz etti ve katılmamı teklif etti. Uluslararası katılımlı bir gezi olacaktı ve çok yönlü bir araştırma yapacaktık. İzlanda'daki yanardağlar, derin deniz akımları, yavru balık programları ve Grönland'daki bazı buzul hareketleri incelenecekti. Ben aslında çok yetkin bir adam değildim ama hem bilgimi geliştiririm hem de bildiğim teorik bilgilerle katkıda bulunurum diye kabul ettim.

— Kaç gün sürdü bu gezi?
— Bremen Hafen'dan, Anthon Dorn isimli bir gemiyle yola çıktık ve yaklaşık kırk üç gün sürdü bu gezi. İskoçya, İzlanda üzerinden Grönland ve Kanada'nın oradan dönerek hemen hemen kutup çizgisine kadar yaklaştık.

— Kaç kişiydiniz gemide?
— Elli iki araştırmacı ve gemi personeli vardı.

— Alman mıydı çoğunluğu?
— Değişik ülkelerden araştırmacılar da vardı ama çoğunluğu Alman'dı. İzlanda, güzel ama soğuk bir ülke. Fazla ağaç yok. Sonra bu yanardağların bulunduğu yere gittiğinizde ağaç takunyalarla geziyorsunuz yerler sıcak, oradan gelen sularla seralar yapılmış.

— Hayat gemide geçmiyor yalnızca, gittiğiniz yerlerde kalıyorsunuz öyle mi?
— Yok, sadece İzlanda'da kaldık. Yine gemide kaldık ama İzlanda televizyonu bizi haber yaptığı için karaya çıktık. Gemide bir Türk olduğunu öğrendiklerinde bana çok ilgi gösterdiler.

— Neden?
— Bana, "Seni şalvarlı bekliyorduk, kaman nerede, bıçağın, kılıcın nerede" diye sordular. "Sakladım, şimdi çıkarırım" dedim ben de. İzlanda'daki beyaz tenli, sarışın, pembe elbiseler giymiş inanılmaz güzel bayanları görünce, "Ben bekârım, burası da cennet. Ben burada kalacağım" dedim. Televizyon kanalının sorumlusu İzlandalı kızla biraz içtik ve bana, "Git ülkende hamallık yap buralara gelme. Burası soğuk mu soğuk. Ne ağacımız var ne güneşimiz. Bir tek balığımız var. O sıcak ülkeni bırakma, boş ver" dedi. "Belki Türk hükümeti beni elçi melçi olarak gönderir de en azından belli bir süre kalırım" gibi laflar da ettim. Sonra İzlanda'dan ayrıldık. Bu arada sekiz buforluk

bir deniz kabarması meydana geldi. Tam İskoçya'nın önünde.

— *Gemi için tehlikeli bir durum mu söz konusuydu?*
— Beş altı metre yüksekliğinde dalgalar vardı ama bana on metre gibi görünüyordu. Dalga geliyor geminin üstünü örtüyor biz aşağıda balıkları seyrediyoruz. Herhalde gemi yan dönüyordu, ben "gemi battı" diye düşünüyordum. Heinz isminde Avusturyalı bir araştırmacıyla beraber aynı odayı paylaşıyorduk. Kafam tuvalet klozetinin içinde sürekli kustum ve yanımdaki Çorum leblebisini yedim. O kadar çok kustum ki kasıklarım patlayacak sandım.

— *Yani bu kırk gününün kaç gününü böyle kusarak geçirdiniz?*
— Aşağı yukarı yirmi beş-otuz gün kustum diyebilirim. Ancak kendimde biraz güç hissedip bilimsel çalışmalara katılınca kusmayı bir tarafa bırakıyordum.

— *Sizden başka kusan var mıydı?*
— Neredeyse yüzde sekseni kusuyordu. Deniz araştırmalarına çok sık çıkanlar vardı, yalnız onlar kusmuyordu. Gümrük dışı olduğu için viskiyi ucuza alıyorduk ve sabah erkenden kalkıp güne viskiyle başlayanlar oluyordu.

— *Belki de içip içip kusuyordunuz?*
— Ben çok fazla içemiyordum. Zaten 1.82 boyuma rağmen aralarında en kısa, en zayıf bendim. Gemide bir hafta da yoğun bir ilkyardım kursu gördük. Kursu veren doktor tüm tatbikatları benim üzerimde gösteriyordu. En hafif ben olduğum için battaniyeye koyup kolayca kaldırıyorlardı.

— *Konu mankenliği de yaptınız gemide.*
— Konu mankenliği, evet. Türkiye standartlarında ben iri bir adam sayılırım ama düşünün artık diğerleri ne kadar yapılıydı. Bizi bir ara da denizin altına daldırmaya kalktı-

"Dorethea Kolster, sevecenliği ve gerçek bir kadın kimliği ile, bilime yoğunlaşmam için gerekli zemini hazırladı."

lar. Yani aletler maletler taktılar. Deniz altındaki çelik kafese girip gözlem yapacağız ama ben denize girdiğim an vücudum bıçakla kesilmiş gibi oldu. Su o kadar soğuktu ki, "Çekin beni yukarı" dedim. Dayanıklı bir adam olmama rağmen aşağı inemedim açık söyleyeyim. Ama beni yapılan bütün bilimsel aktivitelere aktif olarak kattılar. Hem ilk defa bir Türk buldukları hem de Kosswig'in dostu olduğum için bana özel ilgi gösterdiler.

— *Kosswig de ekipte miydi?*
— Evet. Bilimsel liderimiz aynı zamanda. Çok kızdığında Türkçe küfrediyordu. "Ya niye böyle küfür ediyorsun" dediğimde, "Ali bu Türk küfürleri çok doyurucu oluyor" diyordu.

— *Almanca küfürleri doyurucu bulmuyordu demek ki. Bu gezide öğrendiğiniz yeni bilgiler, bilimsel yöntemler de olmuştur mutlaka.*
— Evet, tabii. Kosswig bana, "Ali, Türkiye bu bakımdan organize olmadı henüz. Ben sana monitörlerle denizin altı

nasıl yorumlanır onu da öğreteyim" dedi. Gemide otuz altı tane monitör vardı. Bunlara bakarak hangi monitördeki hangi grafikte, hangi balıkların geldiğini, çizelgeleri nasıl yorumlayacağımı anlattı ve, "Yavru balıkları, *rotbarsch* dediğimiz kırmızı çok güzel bir balık türü vardır onu görürsen haber vereceksin; çünkü esas bunun peşindeyiz. Bu balıkların nerede büyüyüp nerde yumurtladığını öğrenmek istiyoruz" dedi. Gece saat 2 civarı düğmeye bastım, bütün gemi ayağa kalktı. Araştırmacılar falan geldiler. Kaç yüz metrelik ağlar atıldı denize ve sekiz tonluk kırmızı bir yığın deniz anası çıktı. "Bu deniz anasına ait grafik, gördüğün her şeyde alarm verilir mi, Allah cezanı versin" dediler. Daha sonra öğrendim, her iki canlının verdiği grafik benzermiş...

— *Doğru alarm vermeyi öğrendiniz mi?*
— Hayır. Sabaha karşı bir alarm daha verdim ama o da tutmadı.

— *Ve hâlâ sizi eğitmeye kararlılar?*
— Yani zaten bir kıyaktı, öyle diyelim. Belki yapmamaları lazım gelen bir şeydi. Yanımda bir kişi daha vardı ama o da benim gibi olduğu için ikimiz birden yanlış yaptık herhalde. Grönland'ın önünde 24 saat ayakta durdum geminin kaptan köşkünde. Bir taraftan güneş bir taraftan da ay vardı o dev kıtanın üzerinde. Işınlar yansıyarak geliyordu ve beni inanılmaz büyüledi o görüntü. Saatlerce gidiyorsun bazen, sadece çok küçük bir ışık görünüyor. Eskimoların yaşadığı yerlere ait küçük bir ışık. Sonra birkaç yere yanaştık, Eskimolar geldiler...

— *Gördünüz mü Eskimoları? Çok isterdim Eskimoları görmeyi.*
— Gemiye adeta hücum ettiler. Alkol almak için her türlü yolu deniyorlardı. Daha doğrusu orada bizim gördüklerimiz öyleydi. Kanada'nın önünde akımları izledik. Orada

aura borealis dediğimiz kutup ışınlarını izledim. Çok etkilendim. İnanılmaz zevk verdi. Yeşil-kırmızı dökülüyor gökyüzünden şelale şeklinde kutup ışınları. Bu arada başka şeyler oldu, geminin uskuruna (pervanesine) ağ dolandı, uskur hareket edemez oldu. İndiler uskura dolaşmış olan naylon iplikleri kestiler. Daha sonra Ruslar bizi izlemeye başladılar. üç-beş gün izlediler. Korkutucu bir deniz, sürekli dalgalı, kusma tabii hiç eksik olmuyor. Geminin içine canlı hayvanlar alınıyor ve jiraskoplarla donatılmış sallanmadan duran havuzlara konuyor. Yoğun kusan insanlar için de bir oda yapılmış. Bilye ve askıların üzerinde, hareket edilse dahi sabit duran etrafı perdelerle örtülü bir oda vardı.

— *Geminin araştırma hedeflerine ulaşıldı mı bu gezide?*
— Tabii. Fizikçisinden kimyacısına kadar her branştan araştırmacı vardı. Mesela balıklara ve balıkların etlerine x ışını verip bunun etki ve sonuçlarını inceliyorlardı. Kimyacı bir yönünü, biyolog başka bir yönünü araştırıyordu. Herkesin bir araştırma konusu vardı. Gemi Kutup bölgesini, yani 60. enlemi kuzeye geçince bir tören yaptılar ve sertifika verdiler.

— *Neden Kutup bölgesini geçince? Sembolik bir anlamı var herhalde.*
— Kutup halkası dediğimiz, yani meridyen değil de enlemi geçince artık siz Kutup'a gitmiş oluyorsunuz. Bir gece yarısı o kutup çizgisini geçip de kutba dahil olunca gelip törene katılıp katılmayacağımı sordular. Ben yine kusmaya devam ediyorum.

— *Nasıl bir tören yapılacağına dair bir fikriniz var mıydı?*
— Hayır, yoktu. Sordum, "Nasıl bir tören olacak" diye. Bana, "Çiğ balık yiyeceksiniz, hardallı çiğ balık" dediler.

— *Yediklerinizi sürekli çıkarırken nasıl yiyeceksiniz çiğ balığı?*
— Bitmedi daha. Dediler ki, "Giysinizin içine buz doldura-

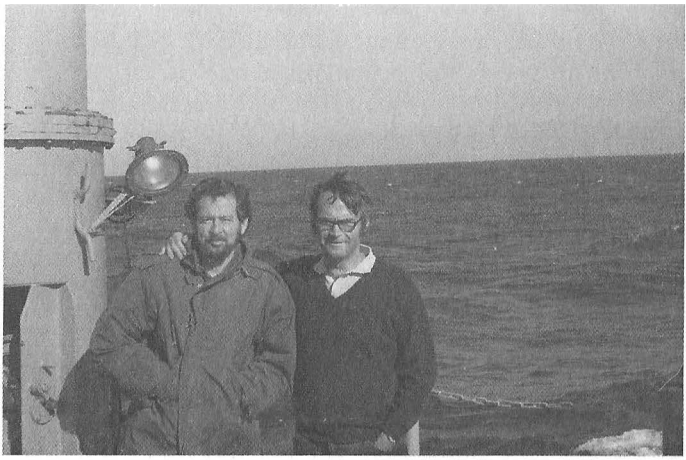
caklar ve hardallı çiğ balıktan yiyeceksiniz." "Ben zaten ölüyorum, nasıl dayanacağım" diye sordum. "Ama bunlar çok önemli. Bunları yapmazsan bu belgeyi veremeyiz" dediler.

— Şaka gibi. Ciddiler mi gerçekten?
— Ciddiler. "Ben yapamam" dedim. Kamara arkadaşım Heinz, "Ben yaparım" dedi. Ona hakikaten bilmem kaç tane hamsi benzeri hardallı çiğ balık yedirdiler. Ondan sonra vücuduna buzlar doldurdular. Bu arada bu törenler yapılırken bir de baktım ki gemiden inanılmaz bir müzik sesi geliyor. Ellerinde akordiyonlar ve diğer çalgılar. Meğer bu törene katılanlara böyle bir şölen yaparlarmış. Hediyeler verdiler. Sabahlara kadar içtik, eğlendik gemide.

— Ama, siz kutupları geçme sertifikası almanın gereğini yerine getirmemişsiniz. Size verilmedi mi sertifika?
— Verilmedi. Sonra beni çok sevdiklerini söylediler ve bundan sonraki araştırma gezilerine de katılmak istersem beni memnuniyetle kabul edeceklerini söylediler.

— Bu kadar kustuktan sonra çok cazip bir teklif değil galiba?
— Evet, bu kusma problemimden dolayı çok sıcak bakmadım. Hatta geminin kaptanı da şöyle bir espri yaptı: "Dünyanın en ünlü kaptanı Amiral Nelson dahi gemiye bir kesekâğıdıyla biner ve kusarmış. Bu normal, kafanıza takmayın."

— Normal olabilir ama katlanılır olup olmadığını ancak yaşayan bilir herhalde. Daha sonraki yıllarda bu tür deniz araştırmaları için somut bir teklif geldi mi?
— Geldi. Antarktika'yı araştırmak için bir gezi düzenlendi. Kurt Kosswig benim yabancı uzman olarak katılmamı istedi bu geziye. "Yüzlerce kişi başvurdu, bu büyük bir fırsat, şans" diye yazdı fakat bu gezinin başlayacağı 15 Haziran 1978 benim evleneceğim tarihti.

Bambaşka sularda, Kuzey Kutbu'nda yapılan bir dizi bilimsel çalışmanın aktif üyesi oldu. Geminin bilimsel sorumlusu, Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig'in oğlu Dr. Kurt Kosswig ile birlikte (1974).

— *Gezi evlendiğiniz gün başlıyor yani?*
— Evet. Kızıldeniz incelenecek, Basra Körfezi'ndeki mercanlara vs. bakılacaktı.

— *Ne kadar sürecek?*
— Altı ay sürecek. Hindistan'a, Koral Adaları dediğimiz mercan adalarına gidilecek. Daha sonra Antarktika incelenecek ve Arjantin'in güneyindeki, Mecellan Boğazı'ndan (Ateş Ülkesi'nden) geçilip Almanya'ya dönülecekti. Hanım, "Ben senin gibi bir adamı bir daha bulamam. Gider oralarda kalırsın. Gitmeni istemiyorum, burada kal" dedi. Ben de bu kusma problemi nedeniyle kendime fazla güvenemediğim için bu geziye katılmadım.

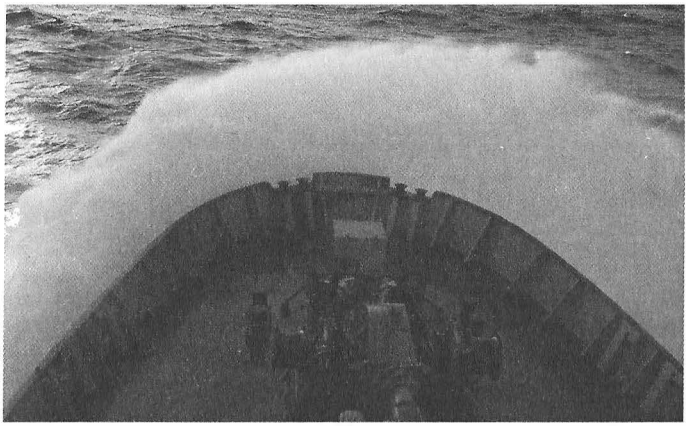
— *"Keşke katılsaydım" diye bir pişmanlık da duymadınız herhalde?*
— Kendi adıma duymadım ama o zaman o geziye katılsaymışım bu Türkiye için bir avantaj olabilirmiş. Tabii bu

sonradan ortaya çıktı. 1990'lı yılların başında Atom Enerjisi Kurumu Başkanı olan meslektaşım Fizik Profesörü Yalçın Sanalan bana, "Ali bizim Antarktika'ya, en geç 1992 tarihine kadar bir araştırma enstitüsü kurmamız gerekiyor. Eğer böyle bir enstitü kurar isek, 2000 yılından sonra, Türkiye, buradaki yeraltı ve yerüstü zenginliklerden yararlanabilme hakkını kazanmış olacak" dedi.

— Ne tür zenginlikleri var Antarktika'nın?
— Hiç el sürülmemiş bir sürü maden olduğu söyleniyor ama en önemlisi "kril" dediğimiz bir canlı türü var, bu, dünyanın en büyük mürekkep balığı türü ve dünyanın en büyük protein stoğunun orada olduğu söyleniyor.

— Yani ilaç sanayiinde filan mı kullanılıyor bu canlıdan elde edilen protein?
— Hayır. Yem sanayiinde kullanılıyor. Bir çeşit protein ve de çok zengin. Başka kaynaklar da var Antarktika'da ve bunların kullanım hakkını elde edebilmek için belli bir tarihe kadar orada araştırma enstitüsü kurmak gerekiyormuş. Beni buna uygun görmüşler çünkü, "Jeolojiden biraz anlıyorsun, biyoloji esas branşın ve fizik ile de ilgilendiğini biliyoruz" dedi Atom Enerjisi Kurumu Başkanı.

— Gerekli tüm donanımı bir kişide bulmuşlar.
— Evet, tek kişi olunca maliyeti ucuza geliyor. "Böyle bir enstitünün kurulması Türkiye'ye büyük bir avantaj sağlayacak. Altı ay sonra diğer araştırmacılar katılacak, o zaman sen zaman zaman denetlemek için gideceksin. Bu iyiliği Türkiye'ye yap" dedi arkadaşım Profesör Yalçın Sanalan. Durumu hanıma anlattım ama hanım, "Valla, Ali'ciğim, Türkiye'nin ekonomik durumu malum; seni oraya götürür, 'ekonomik nedenlerle geri getiremiyoruz' diyebilirler. Geri dönemeyebilirsin, gitme" dedi. O tarihlerde, Ruslar Mir uzay aracındaki astronotlarını ekonomik nedenlerden dolayı uzun bir süre yeryüzüne indirememişlerdi ve hanım da bu örneği hatırlattı bana.

Anthon Dorn araştırma gemisi ile yapılan, kırk üç günlük derin deniz, çalışmasında azgın denizde, bir gömülüp bir çıkan gemiden bir enstantane (1974).

— Eşiniz Antarktika'ya gitmenize ikinci kez muhalefet ediyor. Antarktika fikri ürkütücü geliyor herhalde.

— Herhalde. Kendime güvensizlik, hanımın bu konudaki kuşkuları ile birleşince gitmedim. Esasında 1978'deki Antarktika araştırmasına katılmış olsaydım oraları tanımış olacaktım ve beni ürkütmeyecekti.

— Başka birini mi gönderdiler peki? Türkiye kurdu mu bir araştırma enstitüsü?

— Bildiğim kadarıyla hiç kimse gitmedi. Böyle bir enstitü de kurulmadı ve o defter orada kapandı. Yani, Türkiye'nin politikalarının pamuk ipliğine bağlı olmasının, Ali Demirsoy'la hanımının ağzından çıkan laflara bağlı olmasının tipik örneklerden biri diye düşünüyorum. Gitseydik belki Türkiye için çok önemli bir avantaj yakalayacaktık.

— Evet, tipik bir örneği gerçekten.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Elveda Doğu: Hacettepe Üniversitesi ve Evlilik

Evrim, sanki maymunun insana dönüşümünü anlatan bilimmiş gibi, yanlış anlaşıldı. Halbuki öyle değil. Doğanın içinde bir saniye önceki yapı, bir saniye sonraki yapıya benzemez. Evrim, bu değişimi inceleyen bilimdir. Bu yüzden de evrim kuramı, evrenin en değişmeyen, en köklü kuramıdır.

— 1978 yılına gelelim mi? Bu, hayatınızdaki önemli tarihlerden biri çünkü yaşamınızda köklü değişiklikler oluyor. Birincisi, Erzurum'a veda edip, Ankara'ya Hacettepe Üniversitesi'ne geliyorsunuz. İkincisi, 1978 yılında evleniyorsunuz.

— Terörün en yoğun olduğu bu dönemde Hacettepe Üniversitesi'ne geçmek için, kader arkadaşım Doç. Dr. Mustafa Kuru ile birlikte istekte bulunduk ve başvurumuz kabul edildi. 18 Şubat 1978'de Hacettepe Üniversitesi'ne geldim ve göreve başladım.

— Kaç yaşındaydınız Hacettepe'de göreve başladığınızda?

— 33 yaşındaydım.

— Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden ayrılmanızın en önemli nedeni, siyasi kargaşa ortamı ve terör müydü? Birçok üniversitede olduğu gibi, Atatürk Üniversitesi'nde de polis eşliğinde ders yapılıyordu değil mi?

— Evet. Bu siyasi çalkantıdan dolayı onlarca insan üniversiteden ayrıldı. Bugün bile bilmiyoruz bu ortamı kimlerin yarattığını; ama bu güçler Doğu Anadolu'da bir kale gibi olması gereken bu üniversiteyi de tahrip etti. Çok değerli çalışmaları olan, genç, pırıl pırıl, geleceğe ümitle bakan arkadaşlarımızın büyük bir kısmı darmadağın oldu ve Türkiye'nin değişik yerlerine gitmek zorunda kaldılar. Bir kısmı da bu kargaşayı bahane ederek, çoğunlukla da eşlerinin baskısı ile batıdaki bir üniversiteye kapak atma fırsatını buldular. Yer bulanlar gitti. Yer bulamayanlar orada kaldı. Kalanların bir kısmı bezginlik içindeydi ve arzu edilen noktalara gelemediler; istenen ve kendilerinden beklenen verimi

veremediler. Gidenlerin birçoğu iyi yöneticiler oldular. Türkiye'nin değişik üniversitelerinde rektörlük, dekanlık yaptılar. İyi bilim adamları oldular ama o kadro doğuda kalabilirdi ve oraların yapısını, kaderini değiştirebilirdi diye düşünüyorum. Ben Erzurum'dan ayrılma taraftarı değildim. Almanya'dan dönerken de Doğu Anadolu'ya yepyeni, pırıl pırıl bir fakülte kurabilliriz ümidiyle gelmiştim. Ancak...

— Can güvenliğinizin olmadığı bir ortamda, arkadaşlarınız da birer birer gidince, gönülsüz de olsanız ayrıldınız Erzurum'dan?

— Maalesef. Hacettepe isteyerek geldiğim bir üniversite değildi çünkü İhsan Doğramacı eskiden beri pek hazzetmediğim bir yöneticiydi. Hakkında bir sürü olumsuz şey duymuştum ve bunların ne kadarı doğru, ne kadarı yalan bilmiyordum. Neyse, ben yine de bir fırsatını bulup, tekrar Doğu Anadolu'daki bu üniversiteye döneceğime, orada arzuladığım, modern, yeni bir üniversite kurulması için uğraşacağıma inanarak geldim Ankara'ya.

— İlginç bir anınız var bu yıllara ait. Az kalsın üniversite hocalığını tümden bırakıyormuşsunuz.

— Doğru. Bu arada, bir TÜBİTAK projesi için Anadolu'da araziye çıkıyordum o yıllarda. Yine böyle bir gezide bugün profesör olan Selahattin Salman ile birlikte, onun doktora çalışmasının arazi çalışmalarını yürütmek üzere, yetmiş küsur gün dağ, tepe dolaştık. Toroslar, Munzur Dağları, Kaz Dağları derken İstanbul'a geldik. Benim ailemin bir kısmı Kapalıçarşı'da kuyumcudur ve maddi durumları iyidir. İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret ettikten sonra, onlara uğradık. Bana, "Ali biz seni çok seviyoruz. Erzurum'da bir sürü hoca öldürüldü, senin burnunun kanamasını istemiyoruz. Sana burada, Kapalıçarşı'da en iyi dükkânı açacağız, yanına da kuyumculuktan anlayan birini vereceğiz" dediler.

— Can güvenliğiniz için size baba mesleğini öneriyorlar?

— Evet, baba mesleğine devam etmemi istiyorlar. "Nezih bir meslek kuyumculuk. Zaten yapacağını yaptın, bak işte doçent oldun, boş ver, burada biraz para kazan. Çok başarılı olacaksın" dediler. Selahattin Salman, "Ali, eğilip ayaklarından öpeyim, ne olur beni de yanına al, benim ailemi de kurtarmış olursun" dedi. O yıllarda biraz önce değindiğim gibi doktora yapıyordu.

— O sıcak baktı bu teklife?
— Tabii. "Bundan daha iyi bir teklif olamaz" dedi. Ben, "Ya deli misin sen? Bana trilyonlar verseler bir tezgâhın arkasında durmam, bu mümkün değil" dedim. Esasında jeoloji tahsili gördüğüm için polarizasyon mikroskobunu çok iyi kullanabilirim. Dolayısıyla bu işe girişseydim bütün o elmas ve taş işlerinin değerlendirmesini yapabilen en yetkili adam durumuna hemen geçebilirdim; çünkü benim mesleğim zaten.

— Kuyumculuğa da bilim katacaktınız yani?
— Katabilirdik. Selahattin ciddi ciddi ısrar etti ama, "Hiç uzatma, yola devam ediyoruz" dedim ve böylece uzak durdum. İşte böylece, başvurumuzun değerlendirilmesi sonucunda, bir kış günü karlar içinde geldik Hacettepe'ye. Geldik ama gönülsüz geldik.

— Kalmaya niyetiniz olmayarak mı gittiniz Hacettepe'ye?
— Hacettepe'de uzun kalmayı düşünmüyorum ya, yan odadaki insanların dahi isimlerini öğrenmedim.

— Kalmayacağım derken kafanızda bir yıl, iki yıl gibi bir süre var mıydı?
— Yok; ama fırsatını bulur bulmaz ya geri döneceğim ya da işte başka bir okula. Hacettepe'ye çok ısınamadım.

— Sonraları benimsediniz herhalde çünkü o günden beri bu okulda devam ediyorsunuz meslek yaşamınıza. Gittiğinizde öğrenci olayları açısından Hacettepe'de ortam nasıldı?

— Orada da vardı öğrenci olayları. Ben Erzurum'da solcu olarak tanınmıştım ama Hacettepe'ye gelip hiçbir şeye de karışmayınca sağcı gibi göründüm insanlara. Sağ ile sol arasında mekik gibi gidip geliyoruz; ama esasında aktif olarak katıldığımız herhangi bir şey de yok. Hacettepe Üniversitesi iyi eğitilmiş, yabancı ülkelerde kalmış, dünya görüşü olan bir sürü aydın insanı bünyesinde bulunduran bir üniversiteydi ve bugün de kesinlikle öyle.

— *Öğrenci profili nasıldı?*
— Öğrenci profili de hoca profili de gayet uygardı. Mesela bugün dahi Hacettepe Üniversitesi'nde kim hangi partiye oy veriyor diye sormayız. İnsanları bununla değerlendirmeyiz. Politikanın ve siyasi çekişmenin girmediği nadir üniversitelerden biridir.

— *Hacettepe'ye geldiğinizde akademik olarak hangi olgunluktaydınız? Yeni şeyler öğrenebileceğiniz bir basamak mıydı yoksa sizin bir şeyler katabileceğiniz bir yer olarak mı başladınız?*
— Hacettepe modern biyoloji konusunda eğitim veren ilk yerlerden biriydi. Ben Almanya'da o konuda çok fazla teorik bilgiye sahiptim ama pratik yanım eksikti. Bu anlamda benim için yeni olabilirdi. Beni, Hacettepe'ye, Hacettepe beni yetiştirsin diye değil, Hacettepe'ye bir şeyler vereyim diye aldılar. Ben de bugüne kadar Hacettepe'den bir şeyler almak için değil, hep Hacettepe'ye bir şeyler vermek için çalıştım. Aşağı yukarı 26-27 yaşında doçent olmuştum ki bu Türkiye için çok genç bir doçent olma yaşıydı, pek görülmemiş bir yaştı. Genç bir doçent, atak, her tarafa burnunu sokan bir adam olarak biliniyordum.

— *Birkaç yıl içinde de bölüm başkanı oldunuz.*
— Evet, bölüm başkanımız dekan oldu ve ben bölüm başkanı olmak zorunda kaldım. O arada bir oğlum oldu.

Evlilik ve huzur dolu bir aile yaşamı

— Evliliğinizi biraz daha detaylı anlatmanızı isteyeceğim. Nasıl tanıştınız eşinizle?
— Esasında ilginç. Böyle bir kitaba girip bilinmesi de ilginç olabilir. Belki anlatmamam gereken bir şey, onu da söyleyeyim. Ben evlenme fikrine yakın değildim.

— 33 yaşında hâlâ mı yoktu evlenmeye niyetiniz?
— Evet 33 yaşında hâlâ bekârdım ve de evlenmeye kesinlikle niyetim yoktu. Herhangi bir birlikteliğim, flörtüm de yoktu. Annemle beraber kalıyorum. Çok zeki, inanılmaz bir kadın annem. Akşam yatıyoruz, sabah kalktığımızda, "Niye evlenmiyorsun" diyor annem. "Yahu, ana, gece evlenilir mi" diye takılıyorum.

— Anneniz sizinle beraber Ankara'ya mı geldi?
— Tabii, tabii. Benimle beraber kalıyor. Ankara'ya geldi ve açık açık ortalıklarda dolaşan kızları görünce de iyice telaşlandı. Ankara'da hovardalığa başlarım, azarım, yoldan çıkarım diye de içine bir korku dolmuş olmalı ki beni her gün zorlamaya başladı. "Herkes çoluk çocuğa karışıyor sen hâlâ ortalıkta dolaşıyorsun" diyordu her gün.

— Kendisi uygun gelin adayı bakmıyor muydu?
— Bakıyordu. Ailemin Ankara'da tanıdığı bir ziraat mühendisinin kızı vardı. Derli toplu bir aileydi. Onların kızına daha önce iki kez bakıp, "Bu daha çocuk, bununla evlenilmez" diye vazgeçmiştim. Lisedeydi onu ilk defa tanıdığını zaman. Sonra aradan zaman geçti tekrar gösterdiler, "Üniversitede okuyor" dediler. Yeşil gözlü, güzel, inanılmaz hanım bir kızdı. Allah rahmet eylesin gerçekten mükemmel birisiydi. Sonradan eşim olacak bu kişi için ikinci kez, "Hayır" dedim. Sonra Ankara'ya geldiğimizde annem, "Şu kıza gidip bir daha bakacaksın, yoksa annelik sütümü helal etmem" dedi.

— *Israrla o kızı istiyor anneniz. Bir bildiği var muhakkak.*
— Herhalde. Bu kız üniversiteyi bitirmiş, yüksek lisans yapmış, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün enflasyon hesapları yapan bölümünde yetkili olarak çalışıyor. Kızın işyerine gittim, çay içtim, konuştuk. Sonra; ilişki kurmak isteyen her erkek gibi saçma sapan sorular sordum. O da bir şeyler sezinlemiş olmalı ki, tavrı olumlu, sıcak bakıyor. Daha sonra bir ay içinde durumu anlattım. "Bak ben âşık falan değilim, sana âşık olacak halim de yok. Duygusal olarak canım cicim diyecek halim de yok. Ama mantıklı bir evlilik yapabilirim, benim teklifim bu. Seni bir yere götüreyim, iyi ve kötü yanlarımı anlatayım. Sakın evet ya da hayır deme dinlemeden" dedim. Kendimde bildiğim olumlu, olumsuz ne varsa hepsini dürüstçe anlattım. "Durum bu, bana evlenme konusunda fikrini söylersin" dedim. "İlk izlenimim kesinlikle olumlu" dedi ve ertesi gün de evlenme teklifimi kabul ettiğini söyledi.

— *Ne kadar direktsiniz Ali Bey. Kırılır mı bozulur mu diye düşünmüyorsunuz hiç. Ya da fazla eminsiniz kendinizden.*
— Zaman yok.

— *Neden zaman yok? Anneniz ısrar etmese evlenmeye niyetiniz yokmuş zaten.*
— Bu bir mantık evliliği ve mantık evliliğinin gayet isabetli olduğunu daha sonra anladım. Mantıkla verilen kararlar öyle kolay kolay yanlış çıkmıyor. On yedi yılı bir defa bile kavga etmeden geçirdik ve bana, "Bin kere bu dünyaya gelsem yine seninle evlenirdim" dedi. Oysa bana, "Seninle evlilik yürütülmez, bir defa egoistsin. Tek çocuksun, özgürsün, dik kafalısın, kendini beğenmişsin. Dünya işlerinden hiç anlamıyorsun, kadın ruhundan anlar bir halin de yok" demişlerdi.

— *Kim söylüyor bunları? Arkadaşlarınız mı?*
— Bizim tanıdıklar.

— Ne mutlu size ki tanıdıklar haklı çıkmamış ve eşiniz sizinle evlendiğine pişman olmak bir yana, çok mutlu olmuş. Peki, o ilk konuşmada eşinize "kusurlarınız" olarak ne anlatmıştınız?

— "Egoist taraflarım vardır, kendimi beğenirim. Kesinlikle ev işi yapmam. Elbisemi dahi yerlere atarım, birisinin toplaması lazım. Gezerim orada burada ama hovardalık yapmam. Dağa tepeye giderim, gelenim gidenim çok olur, aileme çok yakından bağlıyım, annem bizimle birlikte oturacak ve ona kusursuz saygı isterim vs." dedim.

— Sadakate önem veriyorsunuz?

— Kesinlikle. Zaten aksi olsa evliliğe kalkışmam. Eğer ben dışarıda hovardalık yapacaksam, hanımın da hovardalık yapması için kesinlikle izin veririm. Öyle tek yanlı olmaz, bu bir eşitliktir.

— Peki aşk gibi duygulara inanmıyor muydunuz?

— Okuduğum kitaplarda olduğunu biliyorum. Ancak ben-

Asistan olduğu günden bu yana hep kader birliği yapmış olduğu, meslektaşlarından Prof. Dr. Mustafa Kuru ile.

de kitaplarda tariflendiği gibi bir âşık olma davranışı görülmedi diyebilirim. Geçmişimde ufak tefek ilkokul 3'ten başlayıp âşık olduğum kızlar oldu. Bazen köye yaz ziyaretine gelen daha iyi giyim kuşamlı kızlara sezonluk âşık olduğum olmuştur. Platonik âşık oldum. Hayatımda öyle hiç kimseye ilan-ı aşk etmedim, onu da söyleyeyim.

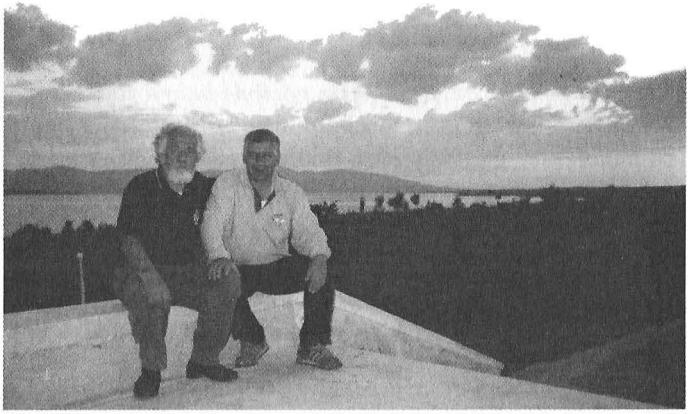
— Dorethea'ya âşık olmadınız mı?
— Hayır olmadım ama ona da çok büyük bir sevgi ile bağlandım.

— Aşk, hep söylendiği gibi yoldan çıkmaksa eğer, siz hiç böyle bir duygu yaşamadınız mı?
— Hayır. Çok büyük bir sevgi duyup, yan yana geldiğimizde ruhumun ısındığı, içimin kabardığı günler oldu ama bu aşk değildi. Yani gece gündüz oturup da birisini düşündüğüm hiç olmadı ya da kısa sürelerle oldu. Sizin anladığınız türde bir aşkı yaşadığımı söyleyemem; sevgiyi yaşadım ama aşkı galiba yaşamadım.

— Küçümseme gibi bir şey var mı peki bu tür duyguları? Yani kontrolü kaybetmek, yoldan çıkmak....
— Küçümseme yok ama belki egoist özelliklerim yüzünden öyle bir şeyi geliştiremedim.

— Kaldığımız yere dönelim mi. "Kusurlarınızı" açık açık söylediniz ve bence kolay kabul edilecek kusurlar da değilmiş. Eşiniz, "Tamam, sorun değil bunlar mı" dedi?
— "Tamam" dedi fakat o arada çok ilginç bir şey oldu. Bir gün...

— Duriye idi eşinizin adı değil mi?
— Evet. İsmini hiç beğenmezdi. Bende, "Gel senin ismini 'Deniz' olarak değiştirelim. Gözlerin yeşil ve çok güzelsin. Evlilik işlemleri ile uğraşırken bunu da halledelim" dedim. Babaannesinin ismini koymuşlar.

Birlikte birçok arazi gezisi yaptığı, aynı konuda çalıştığı, 1967'den bu yana hep dostu olarak kalan Prof. Dr. Selahattin Salman ile.

— *Değiştirdiniz mi?*
— Değiştirmedik ancak her fırsatta biraz şaka yollu da olsa dile getirdik.

— *İlginç bir şey olduğundan söz ediyordunuz.*
— Evet. Bir gün Hacettepe'nin kafeteryasında yemek yerken arkadaşlar yine bana takılıp, "Artık senin evleneceğin yok" dediler. Mustafa Kuru, "Ben onu kaç yıldır tanıyorum, evlenecek adam değil, kafasını kesseler bu adam evlenmez" dedi. Ben de, "Evlenirim tabii. Neden evlenmeyeyim. Sen evlendiğine göre ben haydi haydi evlenirim. Ben sizden yeteneksiz miyim yani? İstersem hemen önümüzdeki hafta nişanlanırım" dedim. "Bu kadar yıldır yapamadığını şimdi mi yapacaksın" dediler. "Evet, gayet basit. Yaparım" dedim.

— *Duriye Hanım'dan hiç söz etmiyorsunuz tabii.*
— Konuşma kızışınca, "Önümüzdeki çarşamba saat 9'a kadar nişanlanmazsan, bizi Marmara Oteli'ne yemeğe götüreceksin, özel odalarında yemek yedireceksin! Başarırsan

biz götüreceğiz" dediler. Marmara Oteli o yıllarda Ankara'nın en pahalı, şık mekânlarından biri.

— *Bahsi kazanacaklarına kesin gözüyle bakıyorlar.*
— Tabii. Nişanlısı yok, gezdiği kimse yok. Bu bahis çantada keklik diye düşünüyorlar. Bu durumda iddiaya katılmak isteyenlerin sayısı da çoğaldı. Gidilecek yer de çok pahalı.

— *Onlar iddiayı kaybederse yalnızca sizi mi ağırlayacaklar?*
— Hayır, istediğimi götüreceğim yemeğe, tüm sülalemi götürebilirim.

— *Duriye Hanım'ın henüz hiçbir şeyden haberi yok?*
— Bahisten haberi yok ama bana, "Tamam" demişti. Geldim eve amcama durumu anlattım. Ziraat mühendisiydi, çok hoş bir adamdı amcam. Benim kayınpeder ile üniversiteden sınıf arkadaşıydı. "Amca, gidip kızı isteyeceğiz ama önümüzdeki salı akşamı nişanlanmamız lazım" dedim. Gittik kızı istedik. Babası nişan tarihi için, "Çok erken. Bir-iki ay bekleyin" deyince amcam da durumu açık açık anlattı; zaten kayınpederim ile, amcam aynı meslekten idiler ve 1946 yılından beri dostlukları devam ediyormuş; ailece görüşüyorlarmış. "Bak, alınmayın ama bu adam böyle bir iddiaya girmiş. Sen benim sınıf arkadaşımsın, zaten nişanlanacaklar bari iddiayı kaybetmesin" dedi ve biz salı akşamı yüzükleri taktık. Ben ertesi gün okulun çay odasına gittiğimde, çok emin olmalılar ki, kapının arkasından işittiğim kadarıyla, herkes yüksek sesle gülüyor, "Yemeğe gideceğiz" diye seviniyordu. Dokuza beş kala, çay odasının kapısına parmağımdaki nişan yüzüğü ile vurdum. Durumu öğrenince perişan oldular ama bugüne kadar da bana o yemeği yedirmediler, onu da belirteyim.

— *Neden? Paraları mı yetmedi?*
— Önce para toplanamadı. Sonra da Marmara Oteli iflas etti ve yıkıldı.

— Yıldırım nişandan sonra hemen evlendiniz mi?
— Evet, üç ay içinde evlendik. Hanım hep çalıştı. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün enflasyonu hesaplayan biriminin başkanı oldu. Şimdi olduğu gibi o yıllarda da enflasyon hesapları son derece önemliydi ve gece gündüz istim üzerinde her an köşke çağrılıyordu. Özal dönemiydi. "Enflasyonu düşük göster" diye bir baskı yapılmadı ve o da zaten hiç taviz vermedi. Hatta bir ara enflasyon hep yüksek çıkıyor diye çok yüksek paralar ödeyip Amerika'dan bir uzman getirdiler ve hanımın hesaplarını kontrol ettirdiler ama hiçbir hata bulamadı uzman. Uzman yüksek bir parayla getirtilmişti. Fiyat toplamalarını denetlerken, akla mantığa uymayan bazı rakamlarla karşılaşmış. Örneğin: Bazı evlerin kiraları, adama göre akla uygun bir şekilde alınmamış. Bir evin eski kirası 10 bin lira gösterilirken, yeni kiracı 80 bin liraya girmiş. Adama göre böyle bir şey söz konusu olamazmış. Orada bulunan uzmanlar bu tip çelişkilerin olabileceğini belirtince, o zaman bu uzman, "Yapılan diğer hesapların hepsi doğrudur" diye bir karara varmış.

— Pazarlık ettiğiniz şekilde evde hiçbir işe karışmıyor muydunuz?
— Hiçbir işe karışmıyordum. Ölümüne kadar bir tek çay bardağını yıkamadım ve hiç şikâyet etmedi. Her sabah kapıdan çıkmadan önce, "Hele dur, bir dakika denetimden geç" der, gömleğimi, kravatımı seçer, "haydi denetimden geçtin, gidebilirsin" derdi.

— Annenizin görevini eşiniz devralmış?
— Evet, geçmişte anam denetimden geçirirdi beni kapıdan çıkarken. Gömlek iyi ütülenmiş mi, ayakkabım boyalı mı bakardı. Hiç ilgilenmedim bu işlerle, onlar yapıyorlar diye.

— Peki hiç vicdanınız rahatsız olmuyor muydu? O da çalışıyor, meslek sahibi. Yoğun çalışıyormuş hem de. Yani, ev işine hiç karışmamak rahatsız etmedi mi sizi?

Evlenmeye hiç niyeti olmayan Ali Demirsoy'la "eşsiz özellikleri olan harika bir kadındı" dediği Duriye Demirsoy'un yolları sonunda kesişiyor ve evleniyorlar.

— Etmedi. Çocuklarla ilgileniyordum, hanımı da her gittiğim yere götürüyordum. Haftada bir-iki kez yemeğe gidiyordum ve onu da götürüyordum. Rahatsız olmadım çünkü ben eve gelir gelmez daktilonun başına geçiyordum. Balayından döndükten sonra eve girer girmez daktiloyu masanın üzerine koydum ve yazmaya devam ettim. Hanım, "Tamam. Bizim anlaşmamız zaten böyleydi. Sen işine dört elle sarıl, ben sana destek olacağım" dedi. Bütün kitaplarımın yazımı evde gerçekleşti, o bunun bilincindeydi ve bana önemli ölçüde destek oldu. Akşam oturduğumuzda getirip ağzıma bir elma vermesinden, sabah gömleğimi giyerken yüzünde sevgiyle bakmasından da anlıyorum ki yaptığı şeyi çok büyük bir memnuniyet, inanılmaz bir sevgi ile yapıyordu. Bunları bir angarya olarak görmedi. Beni her görüşünde yüzünde inanılmaz bir sevgi dalgası oluşurdu.

— Çok şanslıymışsınız. Siz de mutluydunuz herhalde?

— Tabii, kesinlikle çok mutluydum. Çevremizdeki insanlar benden çok sık nikâh şahitliği yapmamı istediler çünkü bu

kadar mükemmel bir aile yapısı olan, mutlu bir aileden biri nikâh şahitliği yaparsa o evlilik mutlu devam eder diye inanıyorlardı. En gözde insanlar dahi çocuklarının nikâh şahidi olmam için hep rica ettiler. Bize hep, "Siz gördüğümüz en mutlu, en düzgün ailesiniz" derlerdi ve bu doğruydu.

— Gerçekten hiç kavga etmediniz mi? Az sayıda insandan da olsa bunu duyarız ama bana inanılmaz gelir hep.
— Ufak tefek laf atmaları saymazsak hiç kavga etmedik. Evliliğimiz boyunca hiçbir gün, "Eve gitmeyeyim de gidip şurada bir bira içeyim ve şu kadının yüzünü görmeyeyim" gibi bir duygu taşımadım. O da, iş yaşamında aldığı önemli terfi tekliflerini gece yarılarına kadar çalışmak zorunda kalacağını düşünerek reddetti. Böyle bir terfi teklifinden bir gün sonra enstitü başkanına çıkıp şöyle diyor: "İsterseniz bunun on katı maaş verin, ben çocuklarımı ve Ali'yi hiçbir şeye değişmem. Onları inanılmaz derecede çok seviyorum ve herhangi bir terfi istemiyorum. Akşamları zamanında gidip kocama ve çocuklarıma çorba yapmak istiyorum. Benim için en büyük zevk bu."

— İki oğlunuz vardı değil mi?
— Evet. İlk çocuğumun adını Mehmet Evren koyduk. Çok güzel bir oğlandı. Aynı bana benziyordu; mavi gözlü, beyaz tenli.

— Çocuklara kim baktı?
— Mehmet Evren'e ilk iki yıl, trafik kazasında yaşamını yitirinceye kadar annem, daha sonra Sevgi adında bir kızcağız baktı. İkinci oğlana da Arife adlı başka bir kız baktı. İkisi de çok temiz, düzgün insanlardı ve çocukları kendi çocukları kadar sevdiler, inanılmaz iyi baktılar. Arife, 16-17 yaşlarında olmasına karşın, Duriye'ye ve çocuklara inanılmaz bağlıydı ve sevgi doluydu. Çocuklara herhangi bir şekilde biraz sertleştiğim zaman bana inanılmaz tepki koyuyor ve neredeyse üzerime yürüyecek duruma geliyordu. İnanılmaz bir sevgi ve

1978 yılında Duriye (Zender) ile evlendiği gün (15.06.1978).

sadakat. Sık sık da, bana, "Ali Ağabey, sen her şeye karışma, senin kafan zaten çalışmıyor, sen otur da kitabını yaz; zaten başka bir şey de yapamazsın" gibi laflar ediyordu.

— *Kaç yaş fark vardı iki oğlunuzun arasında?*
— Beş yaş. İkinci oğlum da dünya güzeli bir çocuktu ve bence süper zekiydi.

— *Onun adını da Doğa koymuşsunuz. Evren ve Doğa...*
— Doğa'nın inanılmaz bir hafızası vardı. O da fizik olarak annesine benziyordu. Yaşıyor olsaydı şu anda pop star yarışmasına çıkanların hepsinden daha yakışıklı olurdu.

— *Hangisinin kişisel özellikleri size benziyordu?*
— Ufak olan akıcı zekâsını muhtemelen benden almıştı. Anneleri de zekiydi ama benim kadar değil.

— *Ali Bey çok mütevazısınız!*

— Öyleydi ama.

— *Siz evde de yoğun bir şekilde çalışıyor, kitap yazıyormuşsunuz. Eşinizin hiç, "iki laf edelim, sohbet edelim, benimle de ilgilen" gibi istekleri olmuyor muydu?*
— Kesinlikle yoktu. Çocuklarıma hikâye anlatırdım yemek yerken. Eşime hep saygı duymamın nedenlerinden biri de buydu. Konuşmayı da anlatmayı da severdi ve ben de çalışmadığım zamanlarda onu dinlerdim ama, O, benim yaptığım işin onun kişisel tatmininden çok daha önemli olduğunun farkına varmıştı. Bu çok az kadında görülen bir özelliktir. Onları sık sık doğada gezdirirdim. Yani açığı kapatmaya çalışırdım. Bir de benim eşim dostum çok fazla olduğu için haftada bir-iki akşam bu dostlarımızla güzel bir restaurantta yemek yer, günlük sohbet ihtiyaçlarımızı orada giderirdik.

— *Eşiniz kendisini tamamen size ve çocuklara adamış.*
— Tamamen. "Dünyadaki tüm erkekleri toplasalar, tüm kaprislerine rağmen ben yine seni tercih ederdim" derdi.

— *Sizin cephenizde de durum böyle miydi?*
— Tabii.

— *Evli olduğunuz yıllarda da bir sürü kadın hayranınız olmuştur diye düşünüyorum.*
— Ama onun da hayranları olmuştur herhalde çünkü bir salona girdiğimiz zaman ilk bakılan kadın benim eşim olurdu. Yani giyimi, kuşamı, konuşması ile dikkat çekerdi. Esasında Liz Taylor'a benziyordu. Menekşe gözlüydü, çok kibardı. Temiz, titiz ve çocuklarına karşı çok ilgiliydi.

— *Aradığınız kadını evliliğinizde bulmuşsunuz.*
— Özellikle aramadım ama evet, buldum. Evliliğimiz süresince ona âşık olmadım ama hiçbir zaman başka bir kadına da bakmadım. Öyle bir ilgi de duymadım. Bana göre dört dörtlük, bütün ihtiyaçlarıma cevap veren birisiydi.

— Sizi çok sevse de, şikâyet ettiği bir özelliğiniz hiç mi yoktu?

— Mesela, bir ekmeğin dahi fiyatını öğrenmemiş olmamdan şikâyetçiydi. Yani, benim bilimsel çalışmalarım haricinde başka bir dünya yokmuş gibi yaşamamdan bazen bunalmış olabilir. Maaşıyla ilgili hiçbir surette bilgim olmadı. Maaşı ve benim maaşım otomatikman kendisinin eline gelirdi. Bütün gömlek, ayakkabı numaralarımı o bilir, hangi elbiseyi giyeceğime o karar verirdi. Beğenmediği giysilerimi gider değiştirirdi. İster çuval getirsin, ister ipek getirsin çok fazla itirazım yoktu. Bakardı ve ya, "Yakışıyor, giy git" ya da, "Yakışmamış, benim bunu değiştirmem lazım" derdi.

— Ne kadar anaç bir insanmış.

— Evet. Bir toplumun ayakta durmasını sağlayan en önemli unsurun aile olduğuna ve ancak huzurlu ailelerin mutlu, sağlıklı insanlar yetiştirebileceğine inanan biriyim. Dolayısıyla, evlilik müessesesinin bütün kurumlar tarafından desteklenmesi, geliştirilmesi gerektiğini savunuyorum. Erkeklerin de kadınların da, ama daha çok kadınların, bir evlilik kararı aldıkları zaman bazı yüklerin altına girmesi gerektiğine inanıyorum.

— Neden özellikle kadınlar?

— Maalesef doğa kuralları gereği bu böyle ya da geleneksel eğilim...

— Evet biyolojik olarak eşit olmadıkları kesin ama insan yalnızca bir tabiat varlığı değil ki aynı zamanda bir kültür varlığı. Toplumsal olarak eşit olamazlar mı?

— Biyolojik olarak eşit olmayan bir canlının sosyal olarak da eşit olması söz konusu değildir. Bu, bir insanın aşağıda, öbürünün yukarıda olması anlamına gelmiyor. Bazı yerlerde bayanların, bazı yerlerde erkeklerin sözü geçmelidir diye düşünüyorum. Bazı işlerin bayanlar, bazı işlerin de erkekler tarafından yapılmasına inanan bir adamım, onu da hemen söyleyeyim.

Nişanlandığı gün (1978, Ankara).

— Mesela, çocukların yetiştirilmesi özellikle ilk yıllarda annenin görevi diye düşünüyorsunuz?

— Kesinlikle liseye kadar anne yetiştirmelidir. Ama lise çağlarına, ergenlik çağına gelince, erkek çocukta bu görevi baba almalıdır. Tabii bu, çocuk büyürken erkeğin uzakta kalıp seyretmesi anlamına gelmiyor. Uzaktan kontrol etmelidir. Nasıl aslanlar, kartallar yavrularını uzaktan hep gözetim altında tutarlar, birebir ilgilenmezler ama koruma altına alırlar....

— Geleneksel bir baba otoritesi olmalı mı diyorsunuz?

— Otoriteden ziyade, onları bütün tehlikelerden, zor durumlardan koruyan bir figür. Ben, babanın çocuklarla çok yakından ilgilenmesi, onları yetiştirmesi taraftarı değilim ama şu var; eğer hanım ölmüş olsaydı ben o çocukları bir ana gibi yetiştirebilirdim. Aynen ana gibi onları tarar, giydirebilirdim; ama evde hanım varken benim yapmam doğanın işleyişine aykırı.

— Modern insanda doğanın işleyişine uygun çok az özellik kalsa da, doğa kurallarından şaşmamak mı gerekiyor?
— Birkaç hayvan örneği hariç, çocuğu yetiştirme görevi doğada dişiye verilmiştir. Ama bu ben kalkıp bir yerlerde gezeyim, hanım da çocuklara baksın anlamında değil.

— Bugün özellikle büyük şehirlerde aile içindeki iş bölümünde artık kadın erkek diye keskin ayrımlar yok. Her iki cins de bu hızlı tempoda çalışmaya, var olmaya çalışıyor. Yani artık kadınların da evde oturup çocuklarına ayıracakları vakitleri yok. Bu durumu nasıl görüyorsunuz?
— İstatistikler ortaya koyuyor durumu. Batı dünyasında her üç kadından ikisi boşanıyor. İtalya'da eşlerinin birbirlerini aldatması yüzde doksanların üzerine çıkmış. Sadakatsizlik inanılmaz boyutlarda ve aile içindeki geçimsizlik had safhada. Yani o sıcak aile yapısının bozulduğunu ve çocukların aileye sırt döndüğünü rakamlar ortaya koyuyor. Aynı masanın etrafında toplanıp bir çorbayı paylaşma ortadan kalktığı, aile yapısı bozulduğu zaman kişinin nereye gideceği belirsizdir. Her an çıkmaz bir sokağa kayabilir ve kayıyor da. Şu anda büyük şehirlerde yaşanan dram bundan kaynaklanıyor ve önümüzdeki yıllarda da artacak. Uyuşturucu kullanımının artmasının temelinde de bu yatıyor. Medeni dediğimiz, modern dediğimiz hızlı yaşamın sonuçları bunlar.

Çocuk büyütmenin püf noktaları

— Ailenin parçalanışındaki en önemli etken modern yaşamın insanı biyolojik rollerinden koparması mı? Bu rollerin korunması gerektiğine inanıyorsunuz ama tüketime dayalı iktisadi yapının payı yok mu bu mutsuzluk ve tatminsizlikte?
— Kesinlikle var. Bugünkü aile yapısı çocuklara pahalı hediyeler getirerek çocuğu tatmin ettiğini düşünüyor. Her gün bir Barbie bebek veya elektronik bir cihaz getiriyor.

"On altı yıl kusursuz denecek kadar mutlu geçmişti." Bir gezide (Didim'de), mutlu bir an (1983).

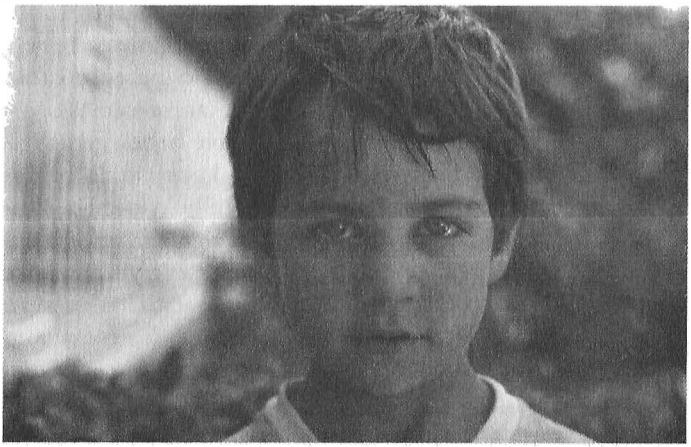
Çocuk bir gün o cihaza koşuyor, ikinci gün başka bir elektronik cihaza koşuyor. Barbie bebeği fırlatıp atıyor, ikincisini getiriyorlar. Halbuki geriye dönüp bakınca analarımızın yaptığı bez bebekleri hatırlarız. Sabit kalem ile ona bir kaş yapar, kırmızı kalemle dudaklarını boyar, üşenmez ona bir don, bir de entari dikerlerdi ve çocuğun tek bebeği o olurdu. Bir kız çocuğu evlenene kadar o bebekle yatar, bağlanırdı ona. Biz buna sevginin konsantre olması, yoğunlaşması diyoruz. Siz her gün bir Barbie bebek getirdiğiniz zaman bir şeye bağlanamıyor, yarın kocasına da bağlanamıyor, çocuğuna da bağlanamıyor. Halbuki çocuğa simgesel olarak bağlanabileceği bir şey vermemiz lazım. Kucağında tutacak, göğsüne basacak ve ilk sevgiyi, bir şeye konsantre olmayı öğrenecek. Bana göre bir baba bir sürü para verip pahalı bir oyuncak almak yerine, bir bıçak alıp çocuğuna söğüt dalından bir düdük yaparsa ve o düdüğü onun için yaptığını hissettirirse, o çocuk ona zaman ayrıldığını, özel bir şey yapıldığını görüp mutlu olur. Böylece, başkalarına özel bir şey yapmanın önemini de öğrenir.

— Ne güzel anlattınız. Herkes bu dediğinizi yapsa oyuncak sanayii de iflas eder tabii.

— Bence bir baba alıp çocuğunu bir suyun kenarına götürmeli, bir taşı suya atmayı öğretmeli. O çocuğa taşın nasıl meydana geldiğini anlatmalı. Bir söğüt dalı koparark nasıl düdük yapılabileceğini, bir kâğıdı bükerek ondan nasıl kutu yapılabileceğini öğretmeli. Bu, çocuğa hem becerilerini geliştirmesi, hem de insanlar arasında iletişimin nasıl kurulacağı konusunda önemli yollar açabilir. Çocuğa illaki karmaşık bir cihaz yapmaya gerek yok. İki tane tahtayı yan yana getirip simgesel bir oyuncak yaptığınız zaman bu çocuk için çok büyük değer taşır. Zaten dikkat edin çocuklar çok karmaşık cihazları uzun süre yanlarında taşımazlar. Mesela bizim için hiçbir anlamı olmayan iki eğri demiri hep yanlarında taşırlar çünkü onlar için çok anlamlı olabilir o iki eğri büğrü demir.

— Siz nasıl bir babaydınız? Kendi babanızdan farklı olduğunuz yanlar nelerdi?

— Benim babam tembeldi. Altı ayda bir bana bir oyuncak

Sadece on beş yıl yaşayan, biiyiik çocuğu: Mehmet Evren Demirsoy.

yapardı ama o oyuncak bugün hâlâ hayallerimde olan oyuncak olurdu. Yani benim için inanılmaz değerli bir şeydi ve de hiç kimsede olmayan bir şeydi. Yani bana değer veriliyor, benim için özel bir şey yapılıyor duygusunu yaşar, hissederdim.

— İnsan bu duyguyu her yaşta seviyor. Bence zamane çocukları da anne-babalarına en güzel hediyelerini parayla tanışmadan önce veriyorlar. Özene bezene süsleyip paket yapmaya çalıştıkları el emeği resimler, süslemeler oluyor ilk hediyeleri. "Benim için karalamış bu resmi çocuğum" duygusu bir yetişkini bile ne kadar mutlu ediyor.

— Bir de çocuğun sevincini düşünün. Koşarak köyün meydanına gidersiniz ve elinizde kavak ya da söğüt ağacından bir düdük vardır. O düdük yalnızca sizin için yapılmıştır; diğer çocuklar hayranlıkla bakarlar. Eğer bir ana bütün o işin gücün arasında bir bez parçasından çocuğuna bir oyuncak yapmışsa o çocuk kendini değerli hisseder.

— Siz de yaptınız mı çocuklarınıza böyle oyuncaklar?

"Dünya güzeli ikinci oğlum Doğa 1984'te aileye katıldı; Ancak sadece on sene bu mutluluğu tadabildi."

— Evet, fırsat buldukça yapmaya çalıştım. Araziye gittiğimizde bir ağaç dalı keser, "Bir bıçak sana, bir bıçak bana, şimdi hep beraber şunu yapacağız, bunu yapacağız" der, hem onların becerilerini geliştirmeye hem de işbirliğini öğretmeye çalışırdım. Onlara önem verdiğinizi de hissettiriyorsunuz ve tabii bundan büyük bir zevk alıyorlar. Artık çocuğuna hikâye anlatan aile de kalmadı; çünkü televizyon kanalları anlatıyor. Ama o masal, herkesin masalı. Halbuki ne olur yani anne-babalar bir masal uydursa çocuğuna. Bir timsah getirin, bir fok balığına bindirin, çocuğu denizin üzerinde gezdirin, beraber kayıktan düşün. Fok balığı gelsin ya da yunus balığı sizi kurtarsın. Atın kafadan gitsin ama çocuk hiç kimsede olmayan bir hikâyeyi dinlemiş olsun. O masaldaki bazı cümleleri alsın, gitsin okulundaki ödevine yazsın, başka birine anlatsın. Özel bir tarafı olsun. Yoksa miki fareyi akşam bir milyon çocuk dinleyip, ikinci gün herkes miki fareyi anlatıyorsa farklı bir insan yetiştiremezsiniz. Tek boyutlu insan yetiştirirsiniz ve öyle de oldu. Böyle bir toplumu da güdümlemek, gütmek, yönlendirmek kolay olur.

— Çok haklısınız. Çocuklarınızla tatillerde neler yapardınız?
— Çok fazla olmasa da bayramlarda seyranlarda hep beraber tatil yapardık. Dostlarımız da gelirdi ve çocuklarla ilgilenirdim.

— Kendi babanızdan farklı olarak, çocuklarınıza sevginizi fiziksel olarak da gösterme konusunda daha rahat mıydınız?
— Evet, sarılıp öperdim de kızarlardı.

— Niye kızarlardı?
— Tabii çocuklar sürekli öpülmeyi, yanından geçerken çekilip öpülmeyi...

— Sık sık öperdiniz yani?
— Galiba. "Gel buraya kerata" derdim, onlara o şekilde sevgimi gösterirdim.

— Diğer ailelerle ilişkileriniz nasıldı?
— Örnek gösterilen bir aile olunca bir sürü insan, derdini, sorununu anlatmaya bize geliyordu. Yani, yansız, çıkarsız, doğru analiz edecek birisini aradıkları zaman bize başvuruyorlardı. Ben de yardımcı olabildiğim ve insanları tekrar mutlu gördüğüm zaman inanılmaz mutlu oluyordum çünkü bana da yansıyordu mutlulukları ya da mutsuzlukları. Girdiğim bir müessesede kapıda gülen bir insanın karşılaması, "günaydın" derken gülmesi sizi de mutlu ediyor. Oysa konuşurken arka planda kocasını veya karısını düşünen bir insanla işbirliği yapmanız, verimli çalışmanız mümkün değildir. Onun beyninin yarısı o akşam kocasına veya karısına çatacağı lafları kuruyordur. Bu nedenle, etrafınıza mutlu insanları topladığınız zaman sizin başarınız da yükselir. Elimizden geldiği kadar yakınımızdaki dostlarımızı topluyor, aralarındaki sürtüşmeleri bizim evimizde bir-iki kadeh içki, yemek ve sohbetle giderme yolları arıyorduk.

— Huzursuzluk nasıl bulaşıcıysa, huzur da öyle. Sizin aile huzurunuz onlara da bulaşıyordu herhalde.
— Ama sonuçta bir şeyi öğrendim: Bazen birbirlerine öyle laflar söyleyen, sürekli sürtüşen aileler oluyordu ki, "Bu aile yaşamaz, çöker gider" diyordum ama öyle olmuyordu. Bazen de çok müspet, hiç incitmeden sinsi bir çatışmanın örneğini görüyordum. Bana gelen insanlara söylediğim ve bugüne kadar da hep doğru bir ölçü olarak aldığım bir hususu anlatmak istiyorum. Sabah kavga etmiş olsanız bile akşam mesai sonunda, "Eve gideyim çorbamı içeyim" diyorsanız, o evlilik yaşıyor.

— Ölçü bu mu? Akşam o eve gitmeyi istemek ya da istememek?

— Ölçü tamamen bu. Birkaç defa Ankara'daki akşamcıların gittiği Sakarya Caddesi'ne gittim ve oraların müdavimi insanlarla sohbet ettim. Laf lafı açıp konuşmaya başlayınca, adam diyor ki mesela, "İki duble rakı içmeden karımın yüzünü görmek istemiyorum." İşte o evlilikler yaşamıyor. Yani, ayağın geri geri giderek, içkiye sığınarak, yağmurdan çamurdan korunmak için gidilen evdeki evlilik esasında psikolojik olarak bitmiştir. Böyle ailelerde sağlıklı insanların yetişmesi de son derece zor diye düşünüyorum. Bir masanın etrafında birlikte yenen yemekler ailenin yaşaması açısından son derece önemlidir. Hem sorunları konuşursunuz, hem sevgi bağları doğar. Bir çocuk mutfaktan ekmeğin arasına bir şey koyuyor, öbür çocuk başka bir köşede atıştırıyor, koca farklı bir zamanda geliyorsa bu ailede çok büyük bir çözülme olabilir ve oluyor da.

— Sizin aileniz her akşam birlikte yemek yedi mi?
— Her defasında yaptık. Bir yere gidecek olsak dahi, gelip masanın başına oturup çocuklarla bir tas çorba içip biz yine yemeğe gidiyorduk.

Hacettepe - İhsan Doğramacı - dekanlık

— Evliliğinizi ve aile yaşantınızı anlattığınız bu bölümden sonra 1978 yılına geri dönüyoruz Ali Bey; çünkü gönülsüz başladığınız Hacettepe Üniversitesi'nde önce bölüm başkanı sonra da dekan oldunuz.
— Erzurum'a geri dönmek niyetiyle geldim ve aynı bölümde birlikte çalıştığım insanların dahi adını öğrenmediğim, çok içine kapanık bir yıl geçirdim. Sonra benim hocam Prof. Dr. Nihat Şişli dekan olunca beni de bölüm başkanı yaptılar. İlk iş olarak bir demirbaş sayımı istedim çünkü Atatürk Üniversitesi'nde bir hoca böyle bir sorun yaşamıştı. Bir çaydanlık için dahi soruşturma açılabiliyordu. Göreve başlarken neler varsa demirbaş listesinde, ayrılırken de her kalemi teslim etmeniz gerekiyor. Demirbaş dökümünü

incelediğimde olanla olması gereken arasında inanılmaz farklılıklar olduğu ortaya çıktı. Mesela 105 kilovatlık jeneratörler görünüyor listede ama gerçekte hiç olmamış. Her biri bugünkü parayla milyarlar değerinde birkaç tane ultrasantirfüj görünüyor listede ama ortada yok. Korkunç bir durum çünkü kelimenin tam anlamıyla kimin elinde kalırsa o yanacak. En azından ekonomik olarak yanacak. O günlerde Prof. Dr. Nihat Şişli yaz tatiline gittiği için beni dekan vekili olarak bırakmıştı ve bir ihbar geldi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi son derece ucuz bir mikroskop satın almış ve bunun çalıntı olmasından kuşkulanılıyor. Bunun üzerine emniyete telefon ettim, durumu anlattım ve bana gözüpek, akıllı bir polis göndermelerini rica ettim.

— Bölüm başkanı böyle polisiye durumlarla da uğraşmak zorunda kalıyor.

— Bize bir komiser gönderdiler. Gelen adam, o zamanlar Komiser Kolombo dizisi vardı, aynen oradaki komiser gibi. Onun gibi gözü kısık bakıyor, paltosu ona benziyor, ağzında hep sigara. Meğer emniyette de ona Komiser Kolombo diyorlarmış. Her neyse, onunla beraber kalktık ODTÜ'ye gittik. "Bu kadar ucuz olması normal değil diye hiç mi şüphelenmediniz" dedik. Aldıkları firmayı öğrenip o firmaya baskın yaptık ve kayıp aletlerin bir kısmı oradan çıktı. Daha sonra anlaşıldı ki kendi bölümümüzden bir hizmetli ihtiyaç oldukça bunları alıp satıyormuş. Tabii tek başına değil, başkaları da var işin içinde.

— Bulundu mu suç ortakları?

— Diğerlerine baskın yapılacağı gün bir telefon geldi ve annemin trafik kazası geçirdiğini öğrendim. Annemi 1980 yılının 11 Ağustos'unda Kemaliye'ye göndermiştim. Otobüsün freni patlamış ve annem ağır yaralıymış. Malatya'da bir hastanede olduğunu söylediler. Bu soruşturmayı ve koşuşturmayı bırakıp hemen arabama atlayarak Malatya'ya gitmeye çalışırken yarı yolda anamın ölüm haberi geldi.

— *Genç yaşta?*
— Genç yaşta kaybettim anamı. 56 yaşındaydı ve çok da severdim. Doğru yetişmemizde çok büyük payı vardı.

— *Hep yanınızda olmuş.*
— Hep yanımda olmuştu. Anamı inanılmaz bir acı ve zorlukla gömdüm ve döndüm. Soruşturmaya gelince... Belki yeterince iyi yürütülmedi, bilemiyorum ama öteki işbirlikçileri elimizden kaçırdık. Çalan kişi üniversiteden uzaklaştırıldı. Galiba iki-üç yıl da hapis yatmıştı.

— *Sonuçta okuldaki suçluyu ortaya çıkarmışsınız. Okulda popüler bir insan oldunuz herhalde?*
— O ilk yıl hariç, Hacettepe Üniversitesi'nde sosyal faaliyetlere en çok katılan insanlardan biriydim. Zaten girişken bir yapım da olduğu için, "Dekan olsan, çok iyi olur "demeye başladı çevremdeki insanlar. Ama çok gençtim. 1980'de, 35 yaşında dekan oldum ki, o dönemde 35 yaşında ancak doktorasını tamamlıyordu insanlar. Ben hem profesördüm, hem de Doğramacı'nın egemen olduğu bir üniversitede dekanlığa adaylığımı koymuştum.

— *Bunu söylerken hangi özelliklerini kastediyorsunuz Doğramacı'nın?*
— Doğramacı'nın onayı dışında bir şey yapılamamasını kastediyorum. Ben adaylığımı koyduktan sonra onunla çok ilginç bir konuşmamız da oldu. Üniversite senatosunun girişinde karşılaştık ve bana, "Sen Erzurum'dan gelmişsin ve genç yaşta profesör olmuşsun ama benim bulunduğum üniversitede oylar sayılmaz, tartılır" dedi. Seçime girdim ve sağ olsunlar arkadaşlar destek oldular, dekan olarak atandım.

— *Yani, Doğramacı'nın onayı dışında seçilen ilk dekansınız?*
— İlk olup olmadığımı bilmiyorum ama onun onayı dışın-

da seçilmiştim. Gençlerin de desteğiyle dekan oldum ve Doğramacı bunu hiçbir zaman benimseyemedi. O arada YÖK'le uğraştığı için bizimle ilgilenecek vakti de olamadı ama üniversite senatosunda bir-bir buçuk yıl birlikte çalıştık. Bu süre içinde üniversite konusundaki anlayışımın çok büyük ölçüde değiştiğini gördüm. Elliye yakın profesörün bulunduğu ve biraz elit dediğimiz bir grubun temsil ettiği bir yerdi senato. Yetkileri geniş bir organdı. Orada bir şeyi anladım ki, Hacettepe Üniversitesi'nde siz hangi kararı alırsanız alın, eğer Sayın Doğramacı bir şeyi onaylamıyorsa onun olması hemen hemen mümkün değildir. Nitekim, profesörlük atamaları senatoya geliyordu ve ben orada uygun olmayan dosyalar hazırlandığını görünce bir yayın yönetmeliği hazırlanmasını önerdim. Bugün de titizlikle uygulanmaya çalışılan yayın yönetmeliğinin ilk taslağını senatoya ben sundum.

— *"Yayımlanmış eser" tanımı mı yaptınız bu yönetmelikte?*

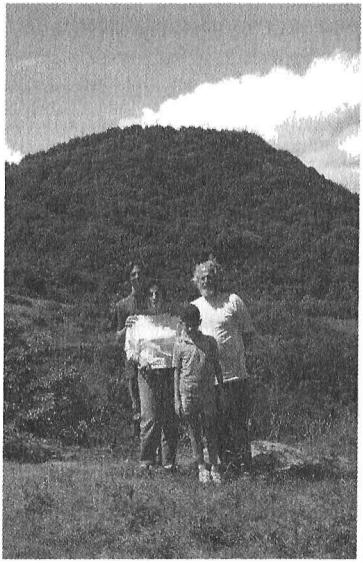
— Evet, yayın denince bir broşüre resimler yapıştırıp, "Bu bir yayındır" diyenlere bile rastlıyorduk. Almanya'da yapılan böyle bir çalışmadan da yararlandık. Hazırladığım yönetmelik taslağında, "Yayımlanmış eserin tanımı gereği basılmış olması gerekmektedir ve bulunması gereken yerlerde istendiği zaman bulunmalıdır. Yani kütüphanelerde, paralı veya parasız istendiği zaman alınabilmelidir" diyorum. Çünkü siz bir kitap basabilir ve zenginseniz kitabın tümünü elinizde tutabilirsiniz. Sonra da bu kitabı komisyona, yayımlanmış eser olarak sunabilirsiniz. Yönetmeliğe ayrıca şu ibareyi de koydum: "Eserin basımı kabul edilmiştir" yazısı eserin basıldığı anlamına gelmez ve değerlendirmeye alınmamalıdır. Bunun da çok önemli bir nedeni vardı. Örneğin doçentliğe müracaat ederken, "basımı kabul edilmiştir" yazısını alır ve bununla doçentlik sıfatını alabilirsiniz ama eseriniz hâlâ basılmamış olabilir. Yayıncı basmaktan vazgeçebilir. Ya da bu yayınları doçentlik unvanını aldık-

tan sonra geri çeker, yeniden başka bir dergide yayımlatarak, profesörlük atamasına başvurabilirdiniz. Bütün bunlar oldu mu? Oldu.

— *Her şeyden önce istismara çok açık bir durum. Hiç basılmayacağı halde, bir yayıncı ile anlaşarak öyle bir yazı almanız da mümkün.*
— Tabii. İşinizi halledersiniz ve bir sonraki akademik unvan için bu yayınları tekrar kullanabilirsiniz. Bu can alıcı bir nokta ve bugün...

— *Bu esnek madde bugün bile geçerli mi diyorsunuz?*
— Evet bugün dahi geçerli ve bunu istismar eden kişiler çıkabilir. Bunu önleyemeyiz.

— *"Yayımlanmış eser" talep edilirken standart bir uygulama yok mu? Her üniversite bunu farklı uygulayabiliyor mu?*

Her fırsatta ailesini doğaya götüren Ali Demirsoy, ölümlerinden önceki son gezilerinden birinde ailesiyle: Bartın - Amasra'da.

— Standart bir uygulama yok. Türkiye'de yayımlanan bazı kitap ve dergileri dahi yabancı yayın olarak kabul eden üniversiteler var. Üniversiteler arası bir kalite ve standart farkı olduğu kesin. Benim yönetmelik taslağım senatoda okununca soğuk duş etkisi yaptı çünkü bunlar uygulanırsa bir sürü adamın yükseltilmesi önlenecekti. Doğramacı, "Bu genç arkadaşımız çok iyi bir yönetmelik hazırlamış, gerçekten kutlarız ama bunu sıkışıklığa getirmeyelim, önümüzdeki hafta görüşmeye başlayalım" dedi. Çıkarken bir hocam, "Oğlum yaptığın iş boşa gitti. Bu taslak bir daha bu üniversitenin senatosuna gelmez" dedi.

— Bir taktik mi "gelecek hafta görüşelim" önerisi? Gelecek hafta hiç gelmedi mi?
— Hayır gelmedi. Doğramacı bu konuyu kapattı ve hiçbir zaman da öyle bir yönetmelik çıkmadı.

YÖK'lü yıllar: "Sakalımı kesmek zorunda kalışımı unutamam"

— YÖK çıktığında siz dekan mıydınız?
— Evet, dekandım. YÖK'le birlikte yoğun bir baskı da başladı tabii. Sürekli yazı geliyor, "Laboratuvarlarınızda kaç metreküp hava var, kaç tane tuvaletiniz var, ne kadar paranız var" türü sorulara cevap istiyorlar ve gönderdiğimiz raporların hiçbirinin dikkate alınmadığını da biliyoruz. Bu arada kimin atılacağını kimin satılacağını da bilmiyoruz. 32. madde diye bir madde var, ona dayanarak bir sarı zarf geliyor ve herhangi bir hoca sorgusuz sualsiz üniversiteden uzaklaştırılabiliyor. Bu, bütün üniversitelerde yoğun olarak yaşanmaya başladı. Hakkınızda kimin şikâyetçi olduğunu soruşturma hakkınız da yok. Dolayısıyla üniversitelerde inanılmaz bir korku, gerilim vardı.

— YÖK'ten sonra istifalar da olmuştu. İçinize sindiremediğiniz halde yaptığınız bir şey oldu mu o yıllarda?

— İki önemli olay beni çok etkiledi. Bugün dahi rahatsızlık duyduğum, geçmişimle ilgili acı veren iki önemli olayı unutamadım. Birincisi sakalımı kesmek zorunda kalışım. Gençliğimden beri hep sakallı oldum. Rengi de gayet güzeldi, Spartakus gibi duruyordu. Evlendiğim zaman hanımım da beni sakalsız görmedi. Çok uzun yıllardan beri sakal taşıyordum ve simgesel bir özelliği vardı esasında. Bütün öğrencilerim de beni böyle tanımıştı ve 12 Eylül'den hemen sonra, yani ihtilal olduktan on-on beş gün sonra bir haber geldi ki ihtilal komitesi Hacettepe Üniversitesi'ni ziyaret edecek. Rektörümüz karşılama heyetinde benim de olmamı istiyor. Kenan Evren ve kuvvet komutanları öğlen 12'de okulumuza gelecekler ve yaklaşık bir-bir buçuk saat önce bize haber veriliyor. "Ben niye karşılayayım ki? Bir sürü yaşlı hocamız var" dedim ama, "Hayır, karşılayacaklardan biri de siz olacaksınız" dediler. Protokol müdürlüğünden, "Hocam biliyorsunuz sakal uygun görülmüyor, muhakkak kesmeniz lazım" dediler. "Ayrılıyorum o zaman" dedim. "Hayır, ayrılamazsınız, istifalar durduruldu" dediler.

— *Çok zor bir durum.*
— Benim çok yakın bir dostum vardı. Daha sonra TÜBİTAK başkanlığı da yaptı; Prof. Dr. Dinçer Ülkü. Hep yakın dostum olmuştur. Benden daha yaşlı birisi.

— *O da mı karşılama komitesinde olacaktı?*
— Öyle sayılır çünkü üniversite senatosundaydı ve ihtilal komitesi senatoyu da ziyaret edecekti. Senato 52 profesör ve doçentten oluşuyordu. Dinçer Ülkü, "Bak Ali, bu bir ihtilal ve bu sakalı sana ama bugün, ama yarın kestirecekler. En iyisi ihtilal komitesi için kestirmiş ol. En azından savunabileceğin önemli bir gerekçe olabilir. Yarın bir bürokrat için kestirmek zorunda kalabilirsin. Ben senin ağabeyinim, akıllı davran, git kestir" dedi.

— *Çaresiz, boyun mu eğdiniz? Sakallı çıksanız ne olurdu acaba?*

— Gittim eve sabunladım. Söverek tıraş oldum. Merkez kampuse döndüğümde her taraf asker doluydu. Sayın Genelkurmay Başkanımız geldi ve inanılmaz bir ihtişamla, "Hoş geldiniz" dedik. Senatoda yakınında oturuyordum ve şunları söyledi: "İlk olarak üniversitedeki hocaların düzelmesi lazım. Bermuda mıdır nedir, yandan püsküllleri olan kısa pantolonlarla dolaşan hocalar var. Kendilerine entelektüel havası vermek için bir sürü hoca da sakal bırakmış. Böyle hocalık mı olur, saç sakal birbirine karışmış." Bunları söyledikten sonra bana döndü ve, "Şu hocamın yüzüne bakın. Ne kadar mübarek, ne kadar güzel bir yüzü var" dedi. Tabii on altı sene hiç sakal kesmemişiz. Kesince yüzüm parlak duruyor, yani yolunmuş tavuk gibi. Benimle beraber dört-beş kişi daha sakalını kesmişti o gün. Hepimiz bıyık altından gülümsedik bu sözlere.

— *Sizi çok rahatsız eden ikinci olay neydi?*
— Yine aynı günlerde, galiba gözdağı vermek için tanklar-

*"Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığı yaptım, daha sonra **YÖK**'ün kuruluşuyla ile birlikte görevden alındım" (1982).*

la, ağır silahlarla Hacettepe Üniversitesi'ne saldırdılar. Halbuki Hacettepe öğrenci eylemlerinin merkezi olan bir yer değildi. Bir baktık, tanklar, ağır teçhizatlı bir sürü asker büyük bir gürültüyle üniversitenin etrafını çevirmiş. Kapıları tekmeleriyle açarak, genç, yaşlı demeden dipçikleyerek, herkesi ite kaka merkez amfiye topladılar.

— *Hem öğrencileri hem hocaları mı topladılar?*
— Öğrencileri de hocaları da topladılar. "Odada kalan olursa şöyle olur, böyle olur" diye de tehdit anonsları yaptılar. Gidip merkez amfide anlamsız bir şekilde üç-beş saat geçirdik. Yaşadığım acı şey şuydu; merkez amfiye giderken hamile bir kadının topuğu yağmur ızgarasına takıldı ve sendeleyip yere yıkıldı.

— *Hocalardan biri mi?*
— Hoca mıydı, personelden miydi şu an hatırlamıyorum. Yardım etmek için eğildiğimde bir de baktım sırtıma süngüyü dayadılar. "Yardım edersen süngüyü sokarım..." Korktum, geriye doğru çekildim. İşte hatırlamak istemediğim ikinci olay bu. Süngü yeme pahasına o kadını elinden tutup kaldırmam gerekiyordu, onu yapamadım.

— *Bir sindirme harekâtı. Başarılı oldular mı?*
— Evet sindirme harekâtıydı. Yazacak, konuşacak halimiz yoktu, bir öğretim üyesinin gösterebileceği tepkileri de gösteremedik. Açık söyleyeyim, üniversite olarak sesimizi kestik. Zaten konuşanların bir kısmı da ya sürüldü ya da diskalifiye edildi. Yeni bir üniversite düzeni kurulmaya başlanmıştı ama biz onun YÖK olduğunu da bilmiyorduk. Sonuçta on dört ay sonra bir YÖK yasası gerçekleşti ve idarecilik görevlerimize son verdiler. Yani, yasaya göre üç sene dekanlık yapmamız gerekirken birdenbire bir sabah hepimizin görevlerine son verildiği ve yukarıdan yeni atamalar yapılacağı bildirildi. İdari görevimiz bu şekilde bitmiş oldu.

— *YÖK'ten sonra Hacettepe'den istifa eden hoca oldu mu?*
— Emre Kongar'ın, sakalını kesmemek için istifa ettiği söylendi. Birkaç kişi ayrıldı, birkaç kişi de uzaklaştırıldı. Hacettepe ihtilal döneminde çok yoğun darbe yiyen üniversitelerden biri olmadı çünkü Doğramacı'nın üniversitesiydi.

— *Ama ona rağmen nasibini almış.*
— Kesinlikle nasibini aldı. Her şeyden önce, üniversite hocalarının gerçekler karşısında, sorunlar karşısında konuşmama alışkanlığı, bu kötü alışkanlık o dönemde başladı ve bugün de devam ediyor. Çok garip şeyler yaşandı o yıllarda. *Galilei Galileo* oyunu oynanıyordu. Kerim Afşar oynuyordu. Bana, "Hocam bu oyunu senin muhakkak görmen lazım" dediler. Hatta kendi içimizde bir espri yaptık; Doğramacı bu tiyatronun içine gizli bir ajan koymuş, giden öğretim üyelerini fişliyormuş, işten atacakmış diye. Oyun beni çok etkiledi çünkü o dönemdeki öğretim üyelerinin önemli bir kısmının profilini veriyordu. Aktif olarak toplumu yönlendirmesi gerekirken şu anda da suskun olan üniversitelerin çıkmazı YÖK girişimi ile başladı. Sessiz ve sedace kendi çıkarı olduğu zaman bağıran bir zümrenin yetiştirilmesi o dönemde başladı. Galileo dünyanın güneş etrafında döndüğünü açıkca söyleyince kilise, "Seni Engizisyonda yargılayacağız ama sözünü geri alırsan seni serbest bırakırız" diyor. Galileo bir bilim adamı ama çoğumuz gibi zaafları var. Mesela yağda pişmiş ördeği çok seviyor ve odada yalnız kaldığı zaman kendi kendine muhasebe yapıyor: "Acaba hangisini tercih etsem? Dünyanın güneş etrafında dönmesini mi, yoksa yağda kızartılmış ördeği mi" diyor.

— *Ve sonuçta yağda kızartılmış ördeği tercih ediyor.*
— Evet. Oyun beni derinden etkiledi çünkü galiba çoğumuz o dönem Galileo kimliğine bürünmüştük.

— *Konforu gerçeğe tercih mi ettiniz?*

— Evet. Fakat, Türkiye'nin ve bilimin geleceği konusunda o hareketli dönemden bende önemli izler kalmış olmalı ki daha sonra yaşam ve bilime bakış stratejim değişti. Bunlar tabii ki kademe kademe oldu. Önce babamın verdiği öğüt, daha sonra Erzurum'dayken bilimsel makale yazmak yerine kitap yazmaya karar vermem, bu şekilde Türk toplumuna bilimi götürebileceğime inanmam. Türkiye'de bir bilim adamında olması gereken en önemli özelliğin, bazen kelleyi koltuğa alarak kendi bildiği doğruyu, bilimsel doğruyu anlatması olduğunu anladım. Bunu en çok dekanlığım sırasında gözlemledim. Senatoda yapılan konuşmalar, oylamalar beni çok etkilemeye başladı çünkü örneğin yüzde yüz doğru bildiğimiz ya da çıkacağına emin olduğumuz bazı şeyler, Doğramacı'nın geldiği senato toplantısında tam tersine dönebiliyordu.

— Peki bu senato toplantılarında inanmadığımız yönde oy kullandımız mı hiç?
— Benim olmadı hiç; ama bunu senatodaki herkes için söyleyemem. Örneğin doçent bir hekim arkadaşımızın profesörlüğü bir grup tarafından önlenmişti. Bu kişi sol eğilimliydi sanırım ama gerek yayınları, gerekse birikimi açısından çok değerli bir akademisyen olarak tanınıyordu. Halk Sağlığı Bölümü'nden olan bu arkadaş için kendi bölümünden hocalar bizden yardım istediler ve, "Bu çocuğun hakkı yeniyor" dediler. Biz de kendi aramızda bir çeşit kulis yaparak Nevzat isimli bu arkadaşa yardımcı olmaya çalıştık. Oylamanın yapılacağı gün, Doğramacı senatonun kapısından içeri girdi ve çok ilginç bir şey oldu; bize gelip de, "Oy verin bu çocuğa" diyenler dahi tavır değiştirerek red oyu verdiler. Tabii çıktıktan sonra çok ağır ifadelerle kınadık bu insanları ama, "Hoca vardı, onu göz ardı edemeyiz" dediler.

— Doğramacı'dan bu derece çekinmek bir bilim insanı için çok ciddi bir zaaf değil mi?

— Kesinlikle büyük bir zaaf. Daha sonra da bu tür pek çok olumsuz şey yaşadık ve ben Türkiye gibi bir ülkede sadece bilginin ve bilimsel çalışmanın halkın aydınlanması açısından yeterli olmayacağını anladım. Benim hakkımdaki olumlu veya olumsuz tenkitlerin kökünde de bu yönde aldığım karara uygun tavırlar sergilemem yatıyor.

— Biraz açıklar mısınız?
— Bir bilim adamı birkaç önemli dergiye yazdığı makale ile yetinmemeli, Türkiye'de. Türkiye, semavi dinlerin cirit attığı, geçmişte bir sürü tüccar zihniyetin kötü tortular bıraktığı, hem kültürel zenginliklerin hem de alicengiz oyunlarının son derece yoğun olduğu bir ülke. Bu topraklarda pek çok göç yaşanmış, çeşitli devletler kurulmuş, her gelen hem kendine özgü iyi taraflarını, hem de alicengiz oyunlarını bırakmış. Ayrıca Osmanlı döneminde dogmatik düşünce çok yoğun yaşandığı için, ne derlerse desinler bu toplum bugün de tutucu, değişmeye kapalı bir toplum hüviyetini taşıyor.

— Bu nedenle mi bilim insanının toplumu dönüştürmede de aktif bir rol alması gerektiğine inanıyorsunuz?
— Evet, kesinlikle. Bilimsel düşüncenin toplum içerisinde yaygınlaştırılmasının en önemli görevlerimizden biri olduğuna inandım.

— Yani hem laboratuvarına kapanıp çalışacak hem de inandığı şeyler için halkın arasına karışıp aktivist bir mücadele mi yürütecek?
— Evet. Bulunduğu topluma ışık götürme, aydınlatma görevi var bilim adamının. Özellikle temel bilimlerde yapacağınız bu tip girişimler toplumun daha önceki dogmatik ve alışılagelmiş âdetlerine karşı bir çeşit karşı koyma olacağı için risk de taşıyor. Yani siz üniversitenin laboratuvarlarının dışında fikirlerinizi anlatmaya başladığınızda yok edilme de dahil olmak üzere bazı riskleri göze almalısınız.

Toplumun aydınlatılmasının Türkiye'de özellikle üniversitelere verilmiş bir görev olduğuna inanıyorum ve öğretim üyesi dediğimiz kişilerin yabancı ülkelerdeki meslektaşlarından farklı olarak risk alan insan hüviyeti taşımaları gerektiğini düşünüyorum. Bunu Hacettepe Üniversitesi gibi Türkiye'ye göre çok gelişmiş ve bir sürü değerli bilim adamının toplandığı bir üniversitede saptamış olmak da esasında çok ilginç ve acı. Hacettepe Üniversitesi'nde birlikte çalıştığım arkadaşlarımın önemli bir kısmı yabancı ülkelerde doktora yapmış, hatta doçentliğine kadar oralarda kalmış, çok iyi eğitilmişlerdi ama bu yönleri eksikti.

— Anlattığınız senato toplantılarındaki teslimiyetin tek nedeni korku muydu? Yani insanlar işini kaybetmekten mi korkup kendilerinden beklendiği şekilde davranıyorlardı?
— Hem o, hem de benim konferanslarda söylediğim bir şey vardır, bu çok önemlidir. Dünyada yaşamın 3,9 milyar yıl önce ortaya çıktığı varsayılır ve başlangıçta ortaya çıkan canlıların, canlılar oluşmadan önce biriken malzemeleri yediği, organik maddeye benzer maddeler yediği bilinir. Daha sonra, hazıra dağ dayanmadığı için bu bakteri benzeri çok ilkel canlılar, birikmiş malzemeyi yer, bitirirler ve dünyada ilk defa açlık krizi ortaya çıkar. Bilinen en önemli korkumuz açlık krizidir ve çok ilginç, o dönemde ölüm, yani programlanmış ölüm henüz canlılar dünyası tarafından bilinmemektedir. Dolayısıyla biz ölümü çok daha sonraları, yaklaşık bir milyar yıl sonra tatmışız. Yani ölüm korkusu, açlık duygusundan bir milyar yıl sonra ortaya çıkıyor. Bu nedenle insanları tehdit etmek, yönlendirmek, baskı altına almak için, "Seni öldürürüm" lafı çok etkili değildir. Ama, "Seni işinden atarım, çoluğun çocuğunla aç bırakırım" dediğiniz zaman o kişiye istediğiniz şeyi çok daha kolay yaptırabilirsiniz. İşte o günkü YÖK ve kurulan hükümetler insanın en birincil duygusuna, yani açlık duygusuna hitap ederek insanları baskı altına almaya çalıştı. Bu korkuyla sesimizi kestik. Zaten öğretim üyesi dediğimiz in-

sanların çok büyük bir kısmı da kırsal kesim kökenli, orta halli veya dar gelirli ailelerin çocukları. Avrupa'daki aristokrat ailelerin çocukları gibi bilime ulaşmış değil. Devlet kapısında bir iş bulmuş insanlar. Dolayısıyla, bu sessiz kalma tavrının değişmesi için bir şeyler yapılması gerektiğine inanıyordum ama ben öyle bir donanıma sahip değildim. Yani ortaya çıkıp da toplumu aydınlatacak, bir Spartakus gibi öne atılacak bir yapım yoktu. Neden yoktu? Birincisi çok iyi bir eğitim görmemiştim. Her ne kadar sistematik biyolojide o günlerde Türkiye'nin en iyilerinden biri sayılsam da...

— Öne atılmak için başka ne tür özellikler gerekiyordu?
— Sosyolojik bir donanım olması lazım, psikolojik bir donanım olması lazım, halkla ilişkiler olması lazım, tarih bilginizin olması lazım, bilim tarihi ile ilgili bazı bilgilerin olması lazım. Yani bugün bu konularda donanımlıyım anlamında söylemiyorum bunu ama o gün hiç yoktu. Ayrıca, söz ettiğim tarzda bir donanıma sahip insanlara Türkiye üniversitelerinde çok nadir rastlandığını da biliyorum çünkü üniversitede eğitim bir çeşit usta-çırak ilişkisine dayanır. Yanınızdaki insanlar felsefi bir yapıya sahipse siz de onu geliştirebilirsiniz. Salt temel bilimlere yoğunlaşmış ve sabah akşam işiyle uğraşan insanlar arasında da, olsa olsa branşınızla ilgili bilgiyi genişletirsiniz ama o bir sosyal olgunlaşma anlamına gelmez.

— Anlattıklarınızdan hocalarınız Kosswig ve Tevfik Karabağ'ın çok yönlü, renkli kişiler olduğu sonucunu çıkardım. Onlardan, biyoloji dışında bir yaşam felsefesi esinlendiniz mi?
— Curt Kosswig de Tevfik Karabağ da hoş, esprili insanlardı. En sıkışık anlarda dahi, konuşmalarını uygun bir espri ile süslerlerdi. Bende olan bu yetenek, belki onların da yönlendirmesi ile gelişti. Ben de konuşmalarımı fıkra ve espriler ile süslemeyi âdet haline getirmişimdir. Aynı

tezgâhtan geçen Prof. Dr. Mustafa Kuru'da da aynı davranış şekli görülür. Birkaç kadeh içtiğimizde bu fıkraların bir kısmı dozu iyi ayarlanmış açık fıkralara da dönüşebilir. Her ikisinde de insanlarla kısa bir süre içerisinde dostça ve açık bir ilişki kurma yeteneği vardı; bu özellik bizde de güçlendi. Bir otobüs seyahatinde dahi, yanımızdaki ile "eğer istiyorsak" kısa bir süre içerisinde çok yakın dostluk kurabiliriz. Böyle birçok dostumuz da olmuştur.

Bir de her ortamda, bilimsel kimliğimizin yanı sıra, bir halk adamı gibi davranma yeteneği geliştirmemize yardımcı oldular. Böylece, farklı ortamlara kısa zamanda ayak uydurabiliyorduk. Bu da bizim ilişkilerimizin zenginleşmesine ve çeşitlenmesine zemin hazırladı. Dolayısıyla kabuğuna çekilmiş bir salyangoz gibi yaşayan Ali Demirsoy kabuğundan çıkarak değişik çevrelere girmeye başladı. Yani, bilinçli ya da bilinçsiz yeni bir yaşam stratejisi geliştirmeye, kendi branşım dışındaki bir sürü öğretim üyesi ile bağlantı kurmaya başladım. Zaman zaman oturup onlarla akşamları bir kadeh içki içip kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili fikir alışverişi...

— *Tam anlayamadım. Örgütleniyor musunuz?*

— Yani bir çeşit örgütlenme diyelim ama organik bir örgütlenme şeklinde değil. Bir taraftan kitap yazmaya, araştırma yapmaya devam ederken bir taraftan da sosyal olaylarla ilgili, sistematik olmasa da, değişik kitaplar okumaya başladım. Mesela Anadolu'daki toplumsal hareketleri okudum. Artık Avrupa'yı da görüp, bildiğim için karşılaştırma şansına da sahiptim. Bizde eksik olan şeylerin nedenlerine kafa yormaya başladım. Türkiye'nin gelişmesini engelleyen üç önemli faktör olduğunu düşünüyorum. Bunlardan biri geleneksel, dini faktörler. İkincisi, basına yansıyanı ve yansımayanı ile inanılmaz boyuttaki siyasi vurdumduymazlık ve alavereler dalavereler. Üçüncüsü ise bizden kaynaklanıyor. Yani toplumu aydınlatmak için kurulan kurumların görevlerini yeterince yapamaması. 1984 yılında altı yıllık profesör ol-

mama rağmen, ilk defa o zaman profesör unvanı ile öğretim üyeliğinin birbirinden farklı şeyler olduğunu anladım.

— *Nedir o fark?*
— Bu fark şu: Şimdi siz bir üniversitede, iyi bir laboratuvarda, mesela bir fizik laboratuvarında çok önemli bir araştırma yapabilirsiniz, bu dünya tarafından takdirle karşılanabilir, bilime büyük katkıları da olabilir ve bu çalışmanız neticesinde doktor, doçent, profesör unvanı alabilirsiniz. Siz bu unvanı üniversiteden ayrıldığınız zaman da kullanabilirsiniz. Örneğin biyolojide profesör unvanı almışsanız, Orman Bakanlığı'nda ya da Sağlık Bakanlığı'nda da çalışsanız bu unvanı her zaman isminizin önünde kullanma şansınız var; çünkü oradaki profesör ya da doçent unvanı sizin bilgi derecenizi gösteriyor. Profesör deyince biz anlarız ki, o konuyu en iyi bilen adamlardan biridir. Doçent biraz daha az, doktor da doçentten daha az hâkimdir o konuya. Dediğim gibi her yerde kullanabilirsiniz bu unvanı. Ama öğretim üyesi unvanı farklı bir özellik gerektiriyor. Öğretim üyesi, bütün bu bilgiyi aldıktan sonra, insanlığın yararına olduğunu düşündüğü şeyleri hiçbir koşula, hiçbir kanuna ve zorlamaya bağlı olmaksızın cesur ve medeni bir şekilde savunan, anlatan, aydınlatan insan olmalıdır.

— *Yani, hiçbir çıkar ilişkisi içinde olmamalı, işsiz kalmaktan da korkmamalı. Sizce böyle kaç öğretim üyesi var?*
— Geçenlerde, 12 Ocak 2004'te, bir arkadaşın emekliliği dolayısıyla İstanbul Üniversitesi'nde bir konuşma yaptım. Oradaki topluluğa şöyle bir itirafta bulundum: Türkiye üniversitelerinde öğretim üyesi kadrosunda maaş alan yaklaşık 70-75 bin insan var ama bunun en fazla üç bini öğretim üyesi kimliği taşıyor. Diğerleri profesör, doçent unvanı ve bilim adamı kimliği taşıyabilirler; ama öğretim üyesi kimliği taşımıyorlar; çünkü öğretim üyesinin model olma gibi bir özelliği var. Bu özellik başka hiçbir meslekte böylesine önemli olamaz. İnsana model oluyorsunuz. Bir kazma-

ya, bir orağa, bir tırpana model olmuyorsunuz. Gelecekteki kuşak size bakarak kendini yönlendirecek. Giyiminizden, davranışınızdan, olaylara bakışınızdan ve en önemlisi bildiklerini, düşündüklerini toplumun, insanlığın yararına kullanmak için hiçbir tehlikeden ve baskıdan etkilenmeden, hiçbir çıkar düşünmeden savunan bir insan olup olmamanızdan etkilenecek, sizi model alacak.

— Siz kendinizi kaç yıldır bu tanıma uygun bir öğretim üyesi olarak görüyorsunuz?

— Belki ilk nüvesi 1977 yılında atıldı. Erzurum anılarımı anlatırken değinmiştim. Sağda solda makale yazıyor, yabancı ülkelerde basılınca çok övünüyordum. Erzurum'da yapılan bir sempozyumda, yazılan bir makalenin okunma şansının çok düşük olduğunu öğrendim. Yani siz iki sene çalışıp bir makale yazıyorsunuz, beş kişi kapağını açıp bakıyor. Bütün emeğiniz, çabanız bu beş kişi okusun diye. 1977'de galiba, genel seçim vardı ve Türkiye'nin nüfusu 42 milyon seçmen sayısı da 18 milyon civarındaydı. Bu, 21 yaşın altında 24 milyon insan olduğu anlamına geliyordu. Bu kadar genç bir nüfusa sahip dünyadaki birkaç ülkeden biriydik ve üniversitelerde okuyabileceğiniz doğru düzgün bir biyoloji kitabı yoktu ortada. Sizin o genç nüfusu aydınlatma göreviniz var ve okutulacak tek bir kitap yok ortada ama siz beş kişinin okuyacağı makalenin peşine düşüyorsunuz. Bugün de geçerli bu durum.

— Öğretim üyesinin misyonunun toplumu aydınlatmak olduğuna inandığınız için öncelikleriniz de bu misyona uygun...

— Şu var; eğer bir ülkede nüfusun yüzde altmışı bilgiye açsa ve bir şeyler öğrenmek istiyorsa, sizin dünyadaki x üniversitesinin fizik profesörünün takdir edeceği bir çalışmaya başlamanız esasında ahlaki olarak da doğru değil. Eğer bu dünyada uygar bir ülke olarak yaşamak istiyorsanız bunun altyapısını hazırlamanız gerekir.

— Kendini böyle bir davaya adadığı için bilimsel çalışmaları ikinci planda kalmaz mı?

— İkisini de yapmak lazım, tabii ki bilimsel çalışma yapacaksınız ama bir öncelik belirlemek gerekiyorsa, ilk olarak toplumsal aydınlamanın sağlanması ve temel bilimlerin yaygınlaştırılması gelmelidir. Hele bizim gibi dogmatik düşünceye dört elle sarılmış bir toplumda, temel bilimlerin ve buna ait öğretimin yaygınlaştırılması Türkiye Cumhuriyeti açısından en öncelikli hedef olmalıdır. Şu anda üniversiteler ve bilim dünyasında öncelik buna verilmiş değil, onu söyleyeyim. Önceliğimiz hâlâ yabancı bir ülkede, herhangi bir dergide, yabancıların "aferin" diyebileceği bir çalışma yapmak. Akademik kariyer yaparken Türkiye'de değil, yabancı ülkelerde yayımlanmış çalışmalarınız göz önüne alınıyor çünkü. Bir de şu var: Yabancı dergilerde yayımlanan makalelerin çok önemli bir kısmı Türkiye'deki sorunları çözmeye yönelik değil. Erzurum'daki bir sorunu çözmeye kalksanız herhangi bir yerde yayımlatamazsınız; çünkü bu Amerikalıyı ya da Avrupalıyı fazla ilgilendirmiyor. Ama Amerika'daki herhangi bir uzay çalışmasına altyapı oluşturacak bir çalışma yaparsanız son derece değerli bir bilim adamı olursunuz. Türkiye'nin çıkmazı orada esasında. Benim gibi düşünen birkaç kişi dışında, diğerleri hâlâ *scientific index*'te yer alma peşinde.

— Sizin böyle bir kaygınız hiç mi olmadı? Uluslararası kabul görmüş çalışmalar yayımlamak...

— Benim bir avantajım oldu. Çok erken profesör olmam nedeniyle *scientific index*'e girmek gibi bir kaygım olmadı. Bu son yirmi yıldır uygulanıyor (uluslararası bir tezgâhın uzantısı olduğunu zannediyorum). Kariyerimi erken tamamlamanın verdiği rahatlıkla gördüğünüz kitapları yazabildim. Erzurum'daki gençlerin halini görünce (dünyadan haberleri yoktu) kitap yazmaya yöneldim. O zaman internet yok, herhangi bir yabancı dilden okuma şansları yok. Hem bilim adamı, hem de Batı'daki gelişmeleri izleyen birisi olması lazım. Kimdir o? Onun adresi biziz, üniversite-

deki kişileriz. Zaten devletin bilimden haberi yok. Özellikle temel bilimlerden haberi yok. Eğer olsaydı, yasalarımızda, biyologların, kimyagerlerin, matematikçilerin, istatistikçilerin, fizikçilerin tanımı olurdu. 2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti yasalarında hâlâ bu meslek gruplarının tanımı yok. Bir biyoloğun, bir kimyagerin bir fizikçinin, bir istatikçinin, bir matematikçinin görev, sorumluluk ve yetkileri hâlâ herhangi bir yasal düzenlemeye bağlanmamıştır.

Biyoloji: Tanımı yapılmamış bir meslek

— Hangi meslek grupları için var meslek ve sorumluluk tanımı?
— Mesela fizikçilerden, fizik mühendisleri için var. Aslında fizik mühendisi diye bir şey olamaz, yani saçma bir tabir ama Türkiye'de bir grup insan çaresiz kaldıkları için fizik mühendisliği bölümleri kurdular. Fizik anlatıyorlar orada, fizik mühendisi olunca da fizik mühendisleri odasına bağlı oluyor ve mühendislerin haklarına sahip oluyorsunuz.

— Anladım. Mühendislik, tanımı yapılmış bir meslek olduğu için, fizik mühendisliği diye bir şey yaratıldı ve mühendisler grubuna dahil edildi. Dünyanın başka bir yerinde yok mu fizik mühendisliği diye bir bölüm?
— Çok nadir, birkaç yerde varmış. Fiziğin mühendisliği şu nedenle olmuyor. Fizik doğada olan bir şeyin incelenmesi anlamına geliyor, kendi uzmanlık alanım olmadığı için ukalalık yapmak istemem ama örneğin siz yeni bir manyetik yasa hazırlayayım deseniz hazırlayamazsınız. Ancak yeni bir dinamo ya da jeneratör yapabilirsiniz ama o mühendisliktir, fizikçilik değil. Fizik doğada var olan ve değiştirilmesi mümkün olmayan ilişkilerin incelenmesidir.

— Bir mesleğin tanımı yasalarda olmayınca o meslek grubu ne tür mağduriyetler yaşıyor?
— Bu insanlar haklarını alamazlar, herhangi bir şekilde

personel yasasından yararlanamazlar. Ben şu anda, Türkiye Biyologlar Derneği Genel Başkanıyım aynı zamanda.

— *Biyologlar Derneği Genel Başkanısınız ama biyolog tanımı yok bu ülkede.*
— Ve de meclisten biyolog tanımı çıkarmak için tam yirmi senedir uğraşıyoruz. Biyolog olarak mezun olan yaklaşık 80 bin insan var ve hâlâ bu mesleğin tanımını yasada yapmamışsınız. Şu anda 94 okulda biyoloji lisans eğitimi var. Bu çok büyük bir rakam.

— *Kaç yıldır bu derneğin başkanısınız?*
— Bir senedir başkanıyım. Hasbelkader oldum ve kısa zamanda bırakmak peşindeyim çünkü başka işlerimi aksatıyorum. Çok vakit ayırmak gerekiyor; yasalar değişiyor ve hepsini günü gününe izlemeniz lazım. Şu anda en az altı yasa masamın üzerinde. Personel yasasına göre kimyagerlerin, fizikçilerin, biyologların hiçbir hakkı yok. Tamamen hekimlere ve mühendislere bırakılmış. İnanılır gibi değil.

— *Hekimlerin nasıl hakları var mesela?*
— Şöyle söyleyeyim: Bir insana doğrudan temas edebilen, operasyon yapabilen, yani insan vücudu üzerinde herhangi bir şekilde muamele yapma hakkına sahip olan bir tek meslek var; bunun ismi hekimlik. Onun dışında hiçbir meslek insan üzerinde doğrudan operasyon yapma hakkına sahip değildir. Yardımcı, destek branşlar vardır yalnızca. Bunlar biyokimyacılardır, mikrobiyologlardır, patologlardır, radyologlardır. Geri hizmet dediğimiz yetkili, bilgili bir grup daha vardır. Bunlar, veterinerlik, kimya, biyoloji, fizik, istatistik kökenli insanlardır. Bu insanlar TUS dediğimiz, Tıpta Uzmanlık Sınavı'na girerler ve tıp okuyanlarla aynı bilgilerle donatılmış olmaları beklenir. Ama, bütün bu bilgilerle donatıldıktan sonra yeni hazırlanan yasalar, "Hayır" diyor, "ancak hekimin imzası geçerlidir." Aynı yasaya göre hazırlamış ve seçmişsin. Üstelik biyoloji, kimya kö-

kenli olanlar daha çok bilimsel araştırma yapma şansına sahip olabilir çünkü onun konusu o zaten. Maalesef Türkiye bu meslek şovenizminden dolayı da inanılmaz bir irtifa kaybediyor çünkü bugün bilimde çeşitli disiplinlerin kombinasyonu gerekiyor. Yani siz bir uzay çalışması yapacağınız zaman, ekibinizde biyolog da olacak, fizikçi de olacak, kimyacı da.

— Bugün bir sürü hekim açığı var Türkiye'de; ama biyologların rahatlıkla yapabilecekleri işleri de hekimler mi yapıyor diyorsunuz?
— Kesinlikle. Biyologları üç aylık bir kurstan geçirin, genetik laboratuvarlarını kurun, sakat doğacak çocukların hepsini tespit edersiniz ve ona göre kürtaj yapılır. Bunun için bizim gidip herhangi bir amniyon sıvısı almamıza gerek yok. Bir hekim aldığı an siz onun tahlilini yapıp vereceksiniz. Tahlil yapılacak laboratuvarlarda ne gerek var hekime? Niye ona yönlendiriyorsunuz? İnsanla birebir etkileşim yapacak alanlar yasayla hekime verilmiş. Eğer insana değmeden herhangi bir konu incelenecekse daha az para harcanarak yetiştirilmiş insanın gücünden yararlanılır; akıl bunu gerektirir.

— Şu anda tahlili yapan da hekim mi?
— Çoğunlukla biyologlar, veterinerler, eczacılar; ancak bu meslek gruplarına mensup kişiler yaptıkları işe imza atamıyorlar; imzayı şeklen bir hekim atıyor. Kim kimi kandırıyor, belli değil...

— Sorumluluğu var ama yetkisi yok?
— Sorumluluğu da yok, yetkisi de yok. Maalesef bu şovenizm Türkiye için büyük sorun olmuştur. En kötüsü bugün tıp mesleğinin de tıkanması. Ziraat mühendisleri tıkandı, orman mühendisleri tıkandı, temel bilimlerin yolunu iyice tıkadılar. Çünkü ilk olarak benim mesleğimin korunması lazım şovenizmiyle kararlar alınıyor. Halbuki o mesleklerin

yücelmesi ancak biyoloji, fizik, kimya desteğiyle mümkündür. Bazıları artık bunu anladı; ama geleneksel şovenizmi atıp da bunu organize edemediler. Yeniden organize edilmesi gerekiyor Türkiye'nin. Aksi halde, ancak dışardan patent getirir onları üretebiliriz. O zaman fason mal, ikinci sınıf mal üretmiş olursunuz. Birinci sınıf mal üretmeyen bir toplum da hiçbir zaman ekonomik olarak ayakta kalamayacak, onun bunun uşağı olmaya devam edecektir.

— *Genetik araştırmalarda biyologların durumu ne?*
— Genetikte de durum aynı. Tıp Fakültesi'nde karar aldılar, tıbbi genetikte bundan böyle biyologlar, veterinerler çalışamayacak. Kim yapacak? Hekimler. Hekimin işi zaten insan vücudu üzerinde operasyon yapmak. "Size yardımcı olması, geliştirmesi için biyologlar yapsın" diyoruz ama bilim kafası gelişmeyince...

— *Başka ülkelerde nasıl bu düzenlemeler?*
— Başka ülkelerde biyologlar, kimyagerler çok önemli. Nobel ödülü alanlara bakarsanız bir kısmının kimya, bir kısmının biyoloji kökenli olduğunu görürsünüz. Gerek devletteki, gerekse de halktaki altyapıyı hazırlayabilmemiz için bizim bir şeyler yapmamız lazımdı. Benim siyasi bir kimliğim olmadığı, herhangi bir yeraltı ya da yerüstü örgütle bağlantım olmadığı için baskı oluşturacak bir gücüm yoktu. Tek gücüm o güne kadar kazanmış olduğum bilimsel birikimdi. Hacettepe Üniversitesi'nde birkaç önemli tesadüf, bana, bu konuda bir imkânın doğmasına neden oldu. Bu imkân şuydu: Hacettepe Üniversitesi'nde sadece otuz tane kitap basılmış. Binden fazla doçentin, profesörün olduğu bir üniversitede düşünün ki yalnızca otuz kitap basılmış.

İlk gözağrısı: Yaşamın temel kuralları

— *Kaç yılda otuz kitap?*
— Hacettepe Üniversitesi 1963'te kurulmuş. 1980'li yıllar-

da sadece otuz kadar kitap vardı basılan. Bu kitapların yarısı da emekli olanların anısına ya da Atatürk'ün Ankara'ya gelişi nedeniyle yayımlanmış bir kitap. Yani bilimsel kitap sayısı ya iki ya da üç. Bu bana çok acı geldi. Bilimle bağlantısı olmayan kitaplardı basılanlar ve kaliteleri de çok düşüktü. Sorduğunuz zaman da, "Bilim o kadar hızlı gelişiyor ki, biz yetişemiyoruz" türünde bir cevap alıyordunuz. Halbuki bir kitaptaki bilgi birkaç senede yüzde beş oranında değişir en fazla. Yani 1930 yılında Avrupa'da yazılmış olan kitapları bile aktarmış olsak, Türk toplumu inanılmaz bir aydınlanma geçirecektir.

— Siz üniversite öğrencisiyken ders kitaplarınızın olmadığını, hocalarınızın not tutturduğunu anlatmıştınız. 1980'li yılların Hacettepe Üniversitesi farklıydı herhalde.
— Çok farklı değildi. Birkaç kitap vardı ama onlar da yaygın kullanılmıyordu. Birini İzmir'den bir hocamız, diğerini İstanbul'dan bir hocamız yazmıştı. Yine şovenist duygularımızdan dolayı bir üniversitede basılan bir kitabı diğer bir üniversite çok fazla izlemiyordu. Yani dersler hâlâ hocanın anlattığı konuların not tutulması şeklinde işleniyordu. Kitap daha çok benimle başladı. Türkiye tarihinde en çok biyoloji kitabını ben yazdım sanırım.

— Hocalar notlarını yeniliyor muydu bari?
— Bazı hocalar yeniliyor bazıları yenilemiyordu. Yenileyen kesinlikle daha azdı. Bugün de muhtemelen daha az, onu da söyleyeyim. Eski notlara bağlı olanlar daha yaygın.

— Hacettepe Üniversitesi'nde yaşadığınız tesadüfler neydi?
— Daha sonra YÖK'ün ikinci pozisyonundaki adam olan rahmetli Prof. Dr. Gürol Ataman, o zaman bizim rektör yardımcımızdı. Bir gün bir yazı geldi ondan. "Acele kitap basılacaktır, her fakülteden bir tane kitap gelsin" diye bir yazı. Galiba hiçbir fakülteden gitmedi ya da en fazla bir-iki kitap gitti. Benim hazır bir kitabım vardı: *Yaşamın Temel*

Kuralları Cilt 1, Kısım 1 adlı tek bir kitap ve yaklaşık 800-900 sayfa.

— *Erzurum'dayken mi başlamıştınız?*

— Erzurum'dayken başlamıştım ama Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde rektöre söylememe rağmen, rektör ilgilenmemişti. Çok da yakın dostumdu. Profesör Doktor Hurşit Ertuğrul. Bugün hâlâ yakın dostumdur. Ama olmadı işte. "Olanak yok" dediler. Tıp Fakültesi'ne, Eczacılık Fakültesi'ne, Ziraat Fakültesi'ne, yani hepsine hitap edecek şekilde bir kitap hazırlamıştım. Bildiğim en yeni bilgileri koymuştum kitaba. Bu bilgilerin yüzde 95'i yabancı kaynaklardan alınmış, literatür taranmıştır. Motamot alınmamıştır. Ayrıca, söylenenlerin aksine, her resmin altına alındığı yerin ismi muhakkak konmuştur.

— *Yeri geldiği için sormak istiyorum: Sizinle ilgili internette yaptığım araştırmada hep sizi öven yazılara rastladım. Çok sevildiğiniz, takdir edildiğiniz hemen anlaşılıyor. Yalnızca bir tek olumsuz eleştiriye rastladım ve şöyle deniliyordu; "Eskiden benim gözümde Tanrı gibiydi. Sonradan biyoloji alanında birazcık daha fazla okumaya başladım, yaşım ilerledi, kendime rol modelleri seçerken başka kriterlere dikkat ettim ve yavaş yavaş mitostan logosa geçiş yaptım. Yanlış ve referanssız bir araba bilgiyle dolu, bir türlü yenilenemeyen* Yaşamın Temel Kuralları *ciltlerini; indeterministik düşünce sisteminden bihaber, ortodoks bilimin sırtını sıvazlayan ve antiteze tahammülü olmayan teorileri yazan bir kişinin Tanrı değil, sadece biyolojiyi çok seven ve hayatla irili ufaklı dertleri olan biri olabileceğini anladım. Bunların yanı sıra Ali Demirsoy, Türkiye'deki biyologlar arasında çok sevilen ve saygı duyulan bir bilim adamıdır, çok tecrübelidir, tecrübesine ve emeğine saygımız so(ru)nsuzdur." Ekşi Sözlük'te bir madde yazarı böyle demiş sizin için.*

— Kitaplarımın referanssız bilgiyle dolu olması kısmından başlayalım çünkü bunu açıklıyordum biraz önce. Bu çok

önemli esasında, bunun açıklanması lazım. Siz bir kitap yazarken yüzlerce, binlerce kaynak kullanıyorsunuz. Her kaynak için parantez açıp nereden alındığını yazmaya kalkarsanız okumada büyük güçlüklere neden oluyor. Hele bilime alışık olmayan, yatkın olmayan, bilimsel kitaplara roman okuma alışkanlığı ile bakmaya çalışan bir toplulukta siz böyle klasik Avrupa tarzında kitap yazdığınız zaman o çok başarılı olmaz. Ders kitaplarında bunu yapmaktan özellikle kaçındım. Ancak referanssız tek bir şekil ya da fotoğraf yoktur çünkü bunları referanssız vermek bir çeşit usulsüzlüktür. Ayrıca, yararlanılan bilgiye ilişkin kaynakların tümü "Kaynakça" bölümünde verilmiştir.

Ancak, 1974 yılında Hamburg'ta bir konferansta, birkaç eserini daha önce okuduğum, aslen fizyolog olan ve popüler bilim ile uğraşan Ditfurt von Hoimart'la tanıştım. Ona, Türk toplumunu popüler bilime yakınlaştırabilmek için, kendi katkılarımı da koyarak, eserlerinden yararlanmak istediğimi söyledim. "Buna izin verir misiniz" diye sorduğumda, "Bu, benim için de mutluluk kaynağı olur" diye yanıt verdi. Yıllar sonra, Türkiye'de, bilim adamı diye gezinen ancak toplumun aydınlatılması için parmağını oynatmayan insanları görünce, doğabilecek riski de göze alarak, Almanca adıyla hemen hemen benzer olan, benim konumu kısmen ilgilendiren, ancak birçok kişinin merakla öğrenmek istediği konuları içeren *Evrenin Çocukları - Yaratılışın Öyküsü* adlı, akademik herhangi bir yükseltmede ya da değerlendirmede kullanmadığım, kullanmayı da düşünmediğim bir kitap yazdım. Bir ara, Türkiye'de en çok satılan ikinci kitap sırasına yükseldiği söylendi. Özellikle, orta eğitimde, bilime susamış, bilimi popüler bir dille öğrenmek isteyen genç dimağlar, bu kitaba büyük ilgi gösterdi. Kitabın akışını bozmamak için, alınan her cümlenin ya da paragrafın sonunda referans vermekten özellikle kaçındım; bunun da büyük bir yarar sağladığını gelen övgü dolu mektuplardan anladım. Çünkü insanların büyük bir kısmı, bu denli zor bir konuyu, çok akıcı bir üslupla sundu-

ğum için bana teşekkür ediyorlardı. Yararlanılan her kaynak, kitabın arkasında verilmiştir. Ayrıca sadece birkaç bilginin alınmasından öte, çok daha kapsamlı bilgilerin alındığı kitaba, yani sayın Ditfurt von Hoimart'ın *Kinder des Weltteils* adlı kitabına girişte özel bir atıf yapılarak teşekkür edilmiştir.

Oysa Bilimi kendi tapularında tutmak isteyenler, bana teşekkür edeceklerine, en yıkıcı şekilde, eleştirmeye, hatta TÜBİTAK başkanına giderek şikâyet etmeye kadar vardırdılar işi. Bu bize musallat olan tipik davranış şekliydi: yapma; yık...

Bazı konferanslarımda da referans kullanmam. Çünkü, birçoğunun yaptığı gibi, yüzde doksanı yabancı kaynaklardan yararlanılmış bir sunumu hiçbir zaman yapmadım. Konuşmalarımın büyük bir kısmı, parça parça bilgilere ve daha önce yapılmış çalışmalara ait olsa da, kurgu ve içeriği neredeyse yüzde yüz özgündür. Bu konuşmaların çoğu, birkaç kişiye değil, her defasında yüzlerce akademisyenin bulunduğu salonlarda yapılmıştır; itirazı olan var ise, buralarda tepkilerini gösterebilirlerdi. Açıkça söylemeliyim ki böyle bir tepkiyi hiç yaşamadım; aklıselim olan, art niyeti olmayan herkes bu tarzıma alkış tuttu.

— "Ortodoks bilimin sırtını sıvazlama" eleştirisine ne diyorsunuz?

— Bu eleştiriye yanıtım da şöyledir: Yaklaşık kırk yıldır kesintisiz bilimle uğraşan bir insanın doğal olarak belirlenmiş bir çizgisi olacaktır. Bu şu anlama geliyor: Her bilim adamının değişmeye açık olan bir yönü olsa da, sonuçlarını bugün inandığımız bilimsel yöntemlerle açıklayamayan, mitolojiye, dogmatik düşünceye sığınmış adamların eleştirilerini ciddiye alamazsınız. Bu zaman kaybıdır. Ancak bundan, bilimin mutlak egemenliğini kastetmiyorum. Ortodoks kelimesi bana geleneksel ve tutucu bir yapıyı çağrıştırmaktadır. Halbuki tavrım ve sunumlarım, en liberal olanları dahi zaman zaman çileden çıkarmaktadır.

Bunun nedeni, geleneksel bilimin her an değişerek insan yaşamını bazen doğruya, bazen de çıkmaza sürükleyebileceğini ifade etmemdir. Bunun tipik örneklerinden biri, Newton fiziği ile Einstein fiziği arasındaki çelişki ya da uyumsuzluktur. Dünya üzerinde yaşıyor iseniz Newton fiziğinin kurallarını bilmek ve uygulamak zorundasınız. Uzayda ise Einstein fiziği geçerlidir. Eğer bir insan dünyada yaşıyor ancak Einstein fiziğini uygulamaya kalkışıyor ise ya da iddialarına bu fizikle temel arıyor ise, bu yaklaşımı ciddiye almazsınız. Yok eğer ortodoks bilimden, değişmez kurallara bağlılığı kastediyorsanız, bunun da bir sınırı vardır. Bazı doğa yasalarının evrensel olduğunu bilmek zorundayız ve bunların geçerliliği çürütülmediği sürece vazgeçemeyiz. Eğer bugün uyguladığımız bilimsel gerçeklerden taviz vermeye kalkışırsak, birçok ülkenin düştüğü dogmatik düşünce bataklığına saplanırız. Türkiye'de –doğru ya da yanlış– "evrimcilerin" başında sayılıyorum. Evrimci ya da evrim kuramına inanmış herkesin ortak özelliği, değişebilir olmasıdır; yani yeni koşullar altında (bu bağlamda yeni bilgilerin ışığında) kendini yenileyebilmesidir. Bu da bir anlamda ortodoksluğun tam karşıtı bir durumdur.

— Yaşamın Temel Kuralları *şu anda kaç cilt oldu?*
— Altı cilt oldu ama bunun haricinde galiba otuza yakın kitabım var. *Yaşamın Temel Kuralları* sekiz cilt olacak esasında.

— *Pek çok öğrenci "biyolojiyi sevdiren kitaplar" olarak söz ediyor* Yaşamın Temel Kuralları *ciltlerinden.*
— Deminki "yenilenmemiştir" tenkitine de cevap vereyim. *Yaşamın Temel Kuralları Cilt 1, Kısım 1* yenilenmemiştir, o doğrudur. Yeni bilgiler günü gününe izlenmeye çalışılıyor; ancak kitabın yenilenmesi maddi bir külfet getiriyor. Nereden baksanız bana maliyeti 10-15 milyar olacağı için yenileyemedim.

— Yaşamın Temel Kuralları'*nı yazarken okuyucu kitlesi olarak üniversite öğrencilerini mi düşündünüz?*
— Şimdi şöyle söyleyeyim: Kitap yazarken kodlama sistemini (bildiğim kadarıyla) Türkiye'de ilk defa ben kullandım. Kodlama sistemi nedir? Bunu özellikle açıklamam gerekiyor; ama izin verirseniz bu konuya daha sonra değinmek üzere, ben tekrar üniversiteye, "Acele kitap basılacaktır" yazısına dönmek istiyorum.

— *Nereden çıktı acaba böyle bir ihtiyaç? Hem de böyle acil?*
— Belki bir kaynak vardı ve yıl sonunda maliyeye geri dönmesin diye kitap için kullanmak istediler. Bildiğim kadarıyla kimsede hazır kitap olmadığı için ben bu 800 sayfalık kitabı götürdüm. İlk kitabım böyle çıktı..

— *Nasıl bir duyguydu bu? Çok mutlu oldunuz mu ilk kitabınızı elinize aldığınızda?*
— Dünyadaki hiçbir şey o kitap çıktığı zaman duyduğum zevki vermedi bana. Bütün okuyanların, beni sevenlerin ve art niyetle bakmayanların söyledikleri şu oldu: "*Yaşamın Temel Kuralları* kitabı, bizim gözbebeğimizdir."

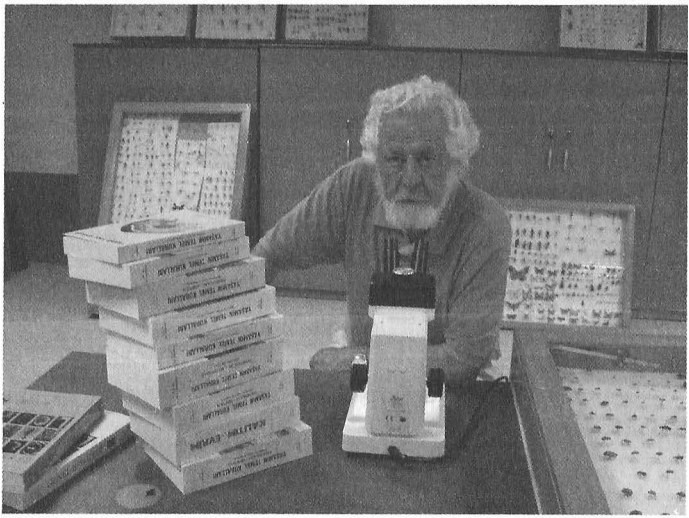
— *Ne kadar sürmüştü kitabı yazmanız?*
— 1966 yılında asistan oldum, o günden 1980'e kadar hep okudum. Yani on dört yıllık bir bilgi birikiminin sonucu. Yazımı iki yıl sürdü. Demek ki 14+2. Almanya'da literatür toplamış olmam da kitabın yazımına çok büyük destek sağladı. Sonuçta bu kitabı basımevine verdik, çıkardık. Kapağına da çok güzel bir resim koyduk. İki tane karafatma dövüşüyor.

— *Şu anki kapağı farklı.*
— Evet. O ilk kapak bana göre müzayede de antika eser olarak çok büyük paralara satılacaktır çünkü yok artık.

— Çok güzel doğa fotoğrafı çektiğinizi biliyorum. O kapaktaki fotoğraf da sizin miydi?

— Benim değil çünkü benim o zaman fotoğraf çekecek mecalim yoktu. Onu bir yerden aldım herhalde. Fotoğrafta iki erkek karafatma dövüşüyor, dişinin bir tanesi de yandan bakıyor. Hangisi başarılı olursa onunla çiftleşecek. Üzerine de şöyle bir not düştüm: "Yaşamak savaşmaktır." Buradaki savaşmak dövüşmek anlamında değil, hayatta kalmak için çaba anlamına geliyor. Bu esasında bir yaşam felsefesiydi ve Darwin'in, hayatı, evrimi tanımlarken kurduğu önemli bir cümlenin iki kelimesiydi. Mücadele etmezseniz, ayakta kalmak için herhangi bir çaba göstermezseniz er ya da geç yenik düşersiniz. Bu kitap Türkiye'de önemli satış sayılarına ulaştı. Bugün belki bu sayı 70 bine ulaştı. On beşinci baskısı yapıldı. Ben daha sonra iki veya üç defa bu kitabı geliştirdim.

— Sonra diğer kitaplarınız geldi.

Yaşamın Temel Kuralları *ile başladığı ve biyolojinin birçok konusunda yazmış olduğu kitaplarıyla birlikte.*

— İki yıl kadar sonra yine bir kitap basma imkânı oldu üniversitede. O güne kadar Türkiye'nin omurgasız hayvanlarını inceleyen çok fazla kitap basılmamıştı ve özellikle Türkiye omurgasızları konusunda bilgi açığı vardı. İstanbul'da Melahat Çağlar diye bir hocamız, çok güzel bir omurgasız kitabı yazmış ama birincisi, İstanbul Üniversitesi'nin dışında bulunmuyor, ikincisi de, bu çok değerli kitap, Almanya'daki kaynaklara dayalı yazılmış; Türkiye'deki omurgasızlara hemen hemen hiç değinmiyor.

— *Türkiye bu konuda özel bir konuma mı sahip?*
— Evet, Türkiye çok özel bir konuma sahip; çünkü omurgasızların bazı gruplarında neredeyse yüzde 30'u, sadece Türkiye'de yaşıyor, başka bir yerde bulunmuyor. Kendi coğrafyasında olmadığı için Avrupalının herhangi bir şekilde özellikle ilgilenmediği, araştırmak için kaynak ayırma gereğini duymadığı canlılar bizim topraklarımızda yaşıyor ama biz de bu konuda bir şey bilmiyoruz. Yani herhangi bir şekilde öğrencimize anlatacak bilgimiz yok. İnanılmaz bir bilimsel boşluk vardı bu konuda ve ben kendi çabalarımla böyle bir kitap hazırladım.

— *Hazırladığınız kitapta hem dünyadaki, hem de Türkiye'deki omurgasızlara mı yer verdiniz?*
— Genel bölüm bütün dünyadaki omurgasızları, özel bölüm ise, olabildiğince, Türkiye'deki örnekleri inceliyordu. Bunun için inanılmaz kaynaklara başvurdum. Daha önce yaptığım arazi çalışmaları bu kitabın yazımında bana yorumlama gücü verdi. Ben jeoloji tahsili de yaptım. Ayrıca, kimya, fizik, astronomi ile bağlantımı hemen hemen hiç koparmadım. Bilgiyi kalıp şekline getirmedim, kendi düşüncelerimi de onların içine sokmaya ve yorumlamaya çalıştım. Yani sürekli olarak, "Efendim şöyle de olabilir, böyle de olabilir, başkası da böyle dedi" diye yirmi tane seçeneği ortaya atıp, kendiniz bir sonuç çıkarmıyorsanız, aydınlığa götüreceğiniz adamların kafasını karıştırabilirsiniz.

Neyse, üniversiteden, "Kitabı METEKSAN'a bastıracaksınız" dediler. METEKSAN Hacettepe'nin yan kuruluşu. Doğramacı tarafından kurulmuş.

— *Kitap da mı basıyordu METEKSAN?*
— Üniversite sorularını basan bir yer. Yani aslında kitap basan bir yer değil. Bize biraz da kıyak olsun diye basacaklar. Bildiğim kadarıyla yüzde 99'u Hacettepe'nin Çocuk Vakfına aitti. Bu vakıf daha sonra Hacettepe'den ayrılıp Bilkent Üniversitesi'ni kurdu. METEKSAN'ın başında Yılmaz Gürsoy isminde bir genel müdür vardı. Kendisiyle daha sonra dostluğumuz gelişti. Galatasaray Lisesi mezunu, sanatla, resimle ilgilenen çok derli toplu birisiydi. Bana, "Hocam, biz elimizden geldiği kadar size yardımcı oluruz. Bundan böyle siz yaşadığınız sürece herhangi bir şey yaparsanız bizim kurumumuz size elinden gelen yardımı yapacaktır. Çok acil işlerimiz olmadığı sürece size öncelik de tanıyacağız. Siz dostumuzsunuz ve bu ülke için gösterdiğiniz çabayı takdirle karşılıyoruz. Biz zaten vakıfız, yani bir kâr beklemiyoruz size yapacağımız işten. Sizin çabanıza ve coşkunuza destek olmak istiyoruz" dedi ve ben ilk defa üniversiteye, devlete bağımlı olmaktan kurtuldum. Kitaplarımın kalitesindeki yükseklik ve ucuzluğu Sayın Yılmaz Gürsoy'un önemli desteğine borçluyum. Bu destek daha sonra kurumun başına gelen, sayın dostum Vahit Uğurlu tarafından da devam ettiriliyor. Hatta daha sonra ailemi kaybettiğim o vahim kazadan sonra benim ayakta kalmama önemli ölçüde destek olan kurum da yine METEKSAN'dır; çünkü ben her sabah gidip orada bir kahve içerdim. Orada çalışanların hepsi beni, bir kardeş, bir ağabey yerine koymuşlardır.

— *Hâlâ gidiyor musunuz?*
— Hâlâ giderim. Fotomekanikle yapılacak işlerimi orada organize ederim. Kitabım basılırken başında dururum. Basım teknikleri konusunda bilgim geliştiği için, mesela baş-

ka matbaalarda basılmış bazı kitapları sağa sola vurduğunuz zaman hep dökülür ama benim kitaplarımı bin defa duvara vursanız dahi hiçbir şey olmaz. Birinci sayfa ile sonuncu sayfa arasında hiçbir renk farkı yoktur. Başında durur karışırdım işlerine ve oradaki rahmetli Vedat Usta, "Bu işin inceliklerini sana biz öğrettik, şimdi koymuyorsun ki herhangi bir yerde aksaklık olsun" derdi.

— Ucuzluk görece bir kavram. Ne kadar ucuza satılıyordu kitaplarınız?

— Normalde dışarıda 10 bin liraya satılan bir kitabı, bin liraya satmaya başladılar. "Ben sizden herhangi bir telif talep etmiyorum yeter ki çok kaliteli basın ve ucuz satın" dedim. Şu anda Türkiye'de bundan daha ucuz bir kitap hiçbir yerde yok. Sonuçta basım ve yayınevleri METEKSAN'a gelip, "Bu Ali Demirsoy'un kitaplarını pahalandıracaksınız" dediler. METEKSAN yönetimi, anladığım kadarıyla beni kırmamak için, herhangi bir kâr amacı gütmeden, zaman zaman belki de zararına bu kitapların fiyatını yükseltmedi. Bir şey daha yaptık: Ben kefil oldum METEKSAN'a ve kitaplarımı, üzerindeki fiyatlardan yüzde 20-30 ucuza satılmak üzere üniversitelere gönderdik. Üstelik üç-dört, bazen on ay taksit imkânı sağladık. Ödemeyen olursa ben ödeyecektim.

— Ona rağmen ödemeyen oldu mu?

— Ona rağmen ödemeyen çok oldu ve ben çok büyük paralar ödedim. Bazı üniversitelerde kitapların çalındığı bildirildi, bazı hocalar ayrıldı, gönderemediler paraları ve ben cebimden milyarlarca lira ödemiş oldum. Ama helal olsun diyorum; çünkü hangi üniversiteye gidersem gideyim, beni beğensin ya da aleyhimde atsın, onların dahi raflarında en az on kitabım oluyor. Tenkitte bulunacak insanların bu süreci çok iyi bilmesi lazım. Yirmi küsur yıl gece 3:30'da kalkarak, maddi fedakârlıklarda bulunarak yazdım bu kitapları. Kitaplarıma koyduğum resim ve çizimler hariç, metinlerin hiçbirini okulda yazmadım. Çizimlerde de bizim bö-

lümdeki İbrahim Aslan isimli teknisyenin çok büyük katkıları oldu. Tabii, kitapların yazılması o kadar kolay bir iş değil. Özellikle bilgisayarın henüz çıkmadığı bir ortamda. Teknik ressamların, çizimcilerin, yazımcıların olmadığı bir yerde kitap yazmanın zorluğunu kabul etmek gerekiyor. Bu, bir kişinin, kitabın bütün öğeleriyle ilgilenmesi anlamına geliyor.

— *Geceleri mi yazdınız hep?*
— Yaklaşık 1977 yılından beri, geceleri 3:30'da kalktım. Sabahları 8:30 - 9:00'a kadar kesintisiz yazı yazdım.

— *Çok erken yatıyorsunuz o zaman?*
— Normalde 10:30'da yatardım. Bazen hafta sonları dostlarımla toplanırız. Çok özel günler hariç 10:30 - 11:00'de yatardım. Ailemi yitirdikten sonra bu düzenli yaşamım bozuldu. Artık bu düzenlemeye pek uymuyorum..

— *Yani dört-beş saat uyku uyuyordunuz...*
— Evet. Çok dinç bir şekilde de gece 3:30'da kalkıyordum. Bütün kitapların yazımını evde yaptım. Ve daktilo ile yazıyordum. Bilgisayara daha sonra geçebildim. Okulda da bazı şekilleri yapıyorduk. Uzmanımız İbrahim Aslan inanılmazdı. Son derece titiz çalışıyordu. Kitapların üzerine monte ettik değişik kaynaklardan aldığımız şekilleri. Kitaptaki şekilleri bu kalitede bizim çizmemiz mümkün değildi, çok zordu. Öyle bir teknik donanımımız yoktu. Kafamızda bilgimiz var ama donanım yok. Çizer yok. Dolayısıyla, ulaşabildiğimiz tüm kanallardan, resimlerin kullanım hakkı için izin almaya çalıştık.

İbrahim Bey'in o titiz yapısı kitapların mükemmel çıkmasını sağladı. Ancak başka birinin denetlemesi lazımdı. Defalarca okunması lazımdı. Bu nedenle o kitapların üzerinde isimleri olmasa, içerisinde teşekkürüm olmasa dahi, kitapların yazılmasında emeği olan insanlar vardır. Onlardan biri de önce doktora babası olduğum, daha sonra iyi

bir dostum olan meslektaşım Prof. Dr. Ertunç Gündüz'dür. Şu anda Hacettepe Üniversitesi'nde çalışıyor. Çok iyi bir biyoloji bilgisine, çok iyi bir hafızaya ve dikkate sahiptir. Bu kitapları diğer meslektaşlarımla birlikte okuyarak, çok büyük bir fedakârlıkla düzeltmelerini yaptı. Yanlış bilgileri düzeltmemde katkıları oldu. Dolayısıyla ben ona isimsiz kahraman da diyebilirim. Kitapların üzerinde ismi olmasa da, Prof. Dr. Ertunç Gündüz ve diğer meslektaşlarıma teşekkür borçluyum. Bu okuma sırasında, Doç. Dr. Yıldız Demirkalp'i de unutmamam gerekiyor. Onların katkıları olmasaydı o kitaplarda daha fazla yanlış olabilirdi.

Konunun başında bana bir soru sormuştunuz. Bu kitapların okuyucu kitlesi olarak kimleri düşündünüz diye. Kısa zamanda bu kadar kapsamlı kitaplar çıkarmamın temelinde biraz arşivleyici, sistematik ve kategorik düşünmem yatıyor olabilir. Ben yüz elli, iki yüz yıl yaşasam, iki yüz yıl sonra neler yazabileceğimi de ana hatları ile şu anda planlamışımdır diyebilirim. Almanya'da başlayan bu serüvende acaba ben ülkeme neleri götürebilirim diye düşünürken bilgiyi gruplandırma dediğimiz yöntemi benimsedim. Bana göre, zaten akıllı bir adamın yapacağı şey ne yapacağını saptadıktan sonra, önceliklerinin neler olduğunu ve bunu nasıl yapacağını belirlemektir. Bunun için biyoloji bilimini seksen ana başlık altında toplamaya karar verdim. Seksen bölüm yani. Mesela, *Yaşamın Temel Kuralları*'nın ilk cildinde ilk on bölümü yazdım.

— *Bu seksen bölüm tamamlandı mı?*

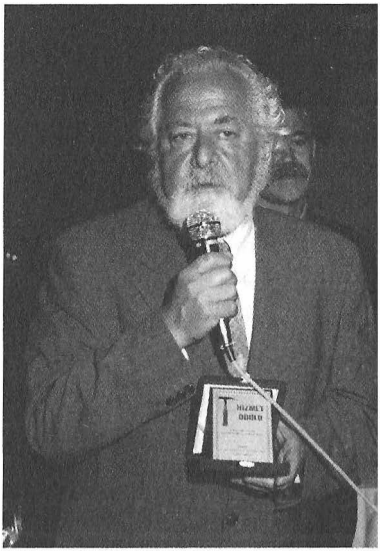
— Hayır. Şu anda kırk dördüncü bölümde galiba. Herhalde yaşım itibarıyla, tamamlanmayacak gibi görünüyor. Kırk yıllık meslek hayatım süresince bilinçli diyebileceğim bir çalışmaya 1970'li yılların ortasında, 1973'te başladım. Bu yıllarda tekrar bir gruplandırma yaptım. Bu çok önemli esasında. Bu, kitabı okuyan insanlara da yol gösterebilir. Diyelim ki hücreyi anlatacaksam, hücrenin yapısı dördün-

cü bölüm, işlevleri beşinci bölüm. Örneğin üreme on altıncı bölüm. Duyu organları on yedinci bölüm.

— *Neye göre böyle?*
— Biyolojiyi seksen bölüme ayırmıştım ya. Ana hatlarına ya da genel eğilime göre bir gruplandırma yaptım. Örneğin eşeysel üreme on altıncı bölüm. 16.1 dersem eşeysiz üreme, 16.2 dersem eşeyli üreme. 16.1.1 dediğim zaman eşeysel organların yapısı. 16.1.2 dediğim zaman, eşeysel organların işlevleri, 16.1.3 dediğim zaman, ruhsal davranışları diye gidiyor. Yani beşli kod sistemini kullandım.

— *Daha ilk cildi yazmaya başlamadan bu plan vardı kafanızda ve bu planı uygulayacaktınız?*
— Bu plan vardı. Beşli kod kullanmaya başladım. Her konunun başında beş rakamdan (örneğin 4.3.2.1.5) oluşmuş bir kod var. O nedenle *Yaşamın Temel Kuralları*'nı açtığınız zaman konuların başında en fazla beş rakamdan oluşmuş bir kod bulursunuz. Mesela rahmi inceliyorsunuz. Lisans düzeyindeki bir öğrenci bu bilgiye ihtiyaç duymayabilir. Sadece üreme fonksiyonlarının ana hatlarını bilmesi yeterlidir. O zaman ilk üç rakamlı kodu (16.2.1) okumanız yeterli.

— *Lisansüstü öğrencileri de kodlu sistemin dördüncü ve beşinci bölümlerini mi okuyacak?*
— Lisansüstü için dördüncü kodları, doktora için beşinci kodları okuyorsunuz. Dolayısıyla, son derece pratik. Zaman kazandırıyor. Ayrıca aynı kitabın içinde basitten karmaşığa giden bir akış var. Başlangıçta bütün bilgileri nasıl aktaracağım diye bir panik vardı. O nedenle öyle bir kitap yazmalıyım ki o kitap hem bir lise öğrencisine hem de doktora yapan öğrenciye hitap etsin diye düşündüm. Ama ihtiyaç duyduğu bilgi için de hepsini okuma gereği duymasın, ilgili bölüme ya da paragrafa gidebilsin. Dolayısıyla böyle bir kodlama sistemi geliştirdim. Bu yöntem bana bir rahatlık daha kazandırdı. Diyelim ki altmışıncı bölüm davranış.

Jeoloji Mühendisleri Odası'nın, jeoloji mesleğine yapmış olduğu katkılardan dolayı verdiği hizmet ödülü merasiminde.

Yaşarsam, altmışıncı bölüme beş-altı sene sonra geleceğim. Ama sürekli okuyorum. Değişik dergiler, makaleler, kitaplar okuyorum ve aklımda kalması mümkün olmadığı için altmışıncı bölüm için yaptığım kutunun içine atıyor ve üzerine yazıyorum. Örneğin, 60.1.1.1.1. koşullanma; örneğin 60.1.5.1.2 isterik davranışlar veyahut uyum davranışları.

— Sıra o bölüme geldiğinde ihtiyaç duyduğunuz bilgilerin adresi belli olacak?

— Evet. Açıyorsun ve oradaki bilgileri alıyorsun. Bilginin çoğu yabancı kaynaklardan alındı. Türk kaynaklarını, araştırmacılarını da olabildiğince ciddiye alıp, hepsine, "Bunları kullanabilir miyim" diye yazı yazıp izin almaya çalıştım. Yabancı ülkelerdekiler de bizimkiler de "yok" demedi. Bunların karşılığında herhangi bir para ödemedik. Duruma göre, sadece beş resim, on resim alacağımı bildirdim. Çok kişi izin verdi. Hatta bir tanesi, bir Alman, "Seninle tanışmak istiyorum. Yıllardır, üçüncü dünya ülkelerinden izin alan bir adama rastladım. Teşekkür ederim" dedi.

— Biyoloji alanında kitap yazmak sizinle mi başladı?
— Hayır. Daha önce Ord. Prof. Kurt Kosswig yazmıştı. Almancadan çeviri gibiydi daha çok. Ancak bu eser basıldıktan sonra yaygın bir dağıtım yapılmamış. Yani bir dönem çıkmış ve yok olmuş. Daha önce sözünü ettiğim Prof. Dr. Mithat Ali Tolunay'ın üç çiltlik bir kitabı vardı. Ancak, Ankara Üniversitesi bu kitabı bir türlü yaygınlaştıramadı. Benden önce Prof. Dr. Remzi Geldiay vardı biyoloji üzerine yazan; ama çok sınırlı ölçüde dağıtılmış ve okutulmuş. Düzgün yazılmış, baskı kalitesi yüksek ve geniş ölçüde dağıtılabilen, okutulabilen biyoloji kitapları benimle başladı diyebilirim.

— Sizin açtığınız yol meslektaşlarınız için özendirici oldu mu?
— Zannediyorum oldu çünkü benden sonra bir sürü insan benim kitabıma da dayanarak, hatta ondan geniş ölçüde alıntılar yaparak, yine aynı içerikli ama biraz kapsamı daraltılmış kitaplar yazdı. Bir kısmı da kitaplarımdan yararlanmasına karşın, sanki benim alıntı kaynaklarımı incelemiş gibi atıf yaparak yazmaya çalıştılar (çalışmaktalar). Sanki yabancı kaynağı referans olarak göstermek çok daha değerliymiş gibi. Dershanelerin çıkarmış olduğu, üniversiteye giriş kitapları da, neredeyse, *Yaşamın Temel Kuralları* serisinin özeti gibi diyebilirim... Çünkü benim en başında misyonum buydu...

— Bu alanda yayımlanan kitapların sayısında belirgin bir artış oldu mu sizden sonra?
— Kesinlikle oldu ve çoğunun kapsamı benim yazdıklarımın kapsamından daha dar tutuldu; çünkü onlar sözünü ettiğim kodlama sistemini kullanmadılar ya da kullanamadılar. Dolayısıyla, bir öğrenciye o kodsuz kitabı verdiğiniz zaman, öğrenci korkar. Sanki bütün o kitabı okuyacakmış gibi. Benim kitaplarımın başında nasıl okunacağına dair bir anahtar verilir: Veterinerlik Fakültesi öğrencileri şu bölümleri, tıp oku-

yanlar şu bölümleri, ziraatçılar şu bölümleri, sağlık kesiminde çalışanlar şu bölümleri, şu kapsamda okuyacaktır şeklinde.

— Yani ne siz kayboluyorsunuz yazarken, ne de okuyucu kayboluyor bu düzen içerisinde?
— Evet, oradaki anahtarı düzgün bir şekilde takip edebilirsen, her seviyede bilgiye ulaşabilirsin. Ayrıca, yabancı kitaplarda da olmayan, tamamen yeni bir sistem daha uyguladım. Kitaplarım arasında 1.000-1.200 sayfa olanlar var. Bir öğrenci bunu aldığı zaman korkuyor; çünkü bir sömestrede bin sayfayı okuyamaz. Diyelim ki yalnızca iki yüz sayfasını okuması lazım. Öyle bir anahtar vermen lazım ki bir paragrafın içerisindeki bilgiyi bir cümle ile özetleyebilesin. Bu nedenle o paragrafın içine uygun bir cümle atarak, o cümleyi italik ve siyah yazdım. (Örneğin, varyasyonlar canlılığın en önemli özelliğidir.) Böylece her paragrafı birer cümle ile özetlemiş oldum. Dolayısıyla, bin sayfalık bilgi iki yüz sayfada özetlenmiş oluyor. Hocaların, "Bu kadar kalın bir kitap okutulur mu" itirazı da böylece mesnetsiz kalıyordu... Çoğu hoca, zannediyorum, kendileri bu kitapların içeriğini tümüyle kavrayamama korkusundan dolayı, eğitimlerinde kullanmaktan kaçınıyorlardı (kaçınıyorlar).

— Nereden aklınıza geldi böyle bir yöntem? Farklı seviyelerde ayrı kitaplar yerine, bir konuyu farklı seviyelerde işleyerek tek bir kitapta toplamak...
— Çünkü o kadar kalın bir kitaptan korkulacağını biliyordum. Eğer yükseklisans öğrencisi ya da tıp öğrencisi daha fazla bilgi almak istiyorsa italik ve siyah olanların dışındakileri de okuyabilir. Bunu yabancı bir ülkede anlattığımda çok ilginç buldular. Hiç akla gelmeyen bir yöntem ve çok işlevsel. İlk kitaplarımda çok başarılı olmadı ama daha sonrakilerde gayet başarılı oldu. Bilginin akışını hiç bozmadan, siyah ve italik bir cümle koyarak koca bir paragrafı özetlemiş oluyorsunuz. Sonuçta bu beşli rakamdan oluşmuş kod sistemi bana yazım sırasında çok büyük avantajlar sağladı.

— Devam edecek misiniz? Yedinci cildi hazırlıyor musunuz?

— Hazırlıklarım var; fakat son zamanlarda üniversitelerdeki yardımcı kadro kısıtlaması nedeni ile yavaş gidiyor. Örneğin bizim teknik ressamımız yok artık. Yani çizim yapacak, yetkin bir adamımız yok. Artık üniversitelerde uzmandan ve teknisyenden kat kat daha fazla sayıda profesör var. Bu profesörlerin hepsi de şu ya da bu şekilde hizmet bekliyor. Yani yüksek rütbeli subayların erlerden daha çok olduğu bir ordu ne kadar başarılı olursa, bugünkü üniversiteler de o kadar başarılı olacaktır...

— Biyolojiyi seksen bölüme ayırdınız. Tahminen kaç cilt olacak bu seri?

— Bu seri, sekiz cilt artı bir olacak. O da botanik üzerine olacak. Bir meslektaşımı bulursam genel botaniği de ekleyeceğim.

— Sizinle ilgili şu dikkatimi çekti: Doktora yaptığınız yıllardan başlayarak yaptığınız tercihlerde hep işe yararlılık ve mümkün olan en yüksek sayıda insana ulaşmak ön planda olmuş. Mesela, beş-on kişinin okuyacağı makaleler yazarak saygınlık kazanmak yerine binlerce öğrencinin yararlanacağı kitaplar yazmayı tercih etmişsiniz.

— İnsanlar en az parayı ödeyerek, en fazla bilgiyi nasıl alabilir sorusuna kafa yordum. Bunu amaçladım. Bir sürü insan, buna meslektaşlarım da dahil, bu kadar çok kitap yazan bir adamın çok zengin olması gerektiğini düşünüyor; çünkü inanılmaz çok satılıyor kitaplarım. Her üniversitede okutuluyor. Fakat zaman zaman, "Hocam biraz daha ucuza veremez misiniz" diyorlar. Örneğin *Kalıtım ve Evrim* kitabı aşağı yukarı bin sayfadır ve bu kitap Türkiye için çok önemlidir. Ben de şöyle diyorum daha ucuza isteyenlere, "Bana bin sayfa boş fotokopi kâğıdı getirin bu fiyata, yani kitabın fiyatına, ben alacağım sizden." Çünkü, boş fotokopi kâğıdının bin sayfası benim kitabımın fiyatından iki misli daha pahalı. Hemen he-

sap ediyorlar, "haklısınız" diyorlar. Fotokopi kâğıdı daha pahalı. Buna rağmen, muhtemelen, kitaplarımı kâr amacı ile yazdığım düşünülüyordu. Böyle bir şey olmadığı kesin.

Evrim teorisi: "Kuvvetli olan yaşar" kapitalizmin özünü oluşturur

— Kalıtım ve Evrim *kitabınız neden çok önemli?*
— Ben 1984 yılında neyin ne olduğunu daha analitik bir bakışla okumaya başlayınca, toplumsal olaylara da eğildim. Türkiye 1980'li yıllarda çok büyük değişimler geçirmeye başladı ve bende, "Türk milletinin hali ne olacak" diye bir endişe doğdu. Toplumun bir sürü sorununa duyarlı hale geldim ve yavaş yavaş kabuğumdan da çıkmaya başladım. Sağa sola beyanat verdim. Görsel basında, yazılı basında ufak tefek sesimi duyurmaya başladım. Zaten yazdığım kitaplar da yavaş yavaş insanların elinde dolaşmaya başlamıştı. Sonra dekanlığım sırasında, "bilimlerin şahı" dediğimiz evrimle ilgili Türkiye'de doğru düzgün bir kitap olmadığını gördüm. Evrim konusu daha önce bir sürü insan tarafından ele alınmış olsa da, bugün bu kuramın babası olarak Darwin kabul edilmektedir.

— Sizin için, "Evrim teorisinin Türkiye'deki duayenidir" deniliyor. Türkiye'nin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden birinin dogmatizm olduğunu söylemiştiniz. Bunu yıkmanın yolu olarak, özellikle mi evrim teorisi üzerinde durdunuz?
— Türkiye'nin bütün bilimsel gelişmelere yabancı olmasının, değişimlere karşı bir çeşit kör olmasının kökünde evrim mantığının toplum tarafından benimsenmemesi yatıyor diye düşünüyorum. Esasında evrim mantığı hem bizde hem de bir sürü başka ülkede yanlış anlaşıldı. Evrim sanki maymunun insana dönüşümünü anlatan bir bilim oldu. Halbuki öyle değil. Doğanın içinde bir saniye önceki yapı, bir saniye sonraki yapıya benzemiyor.

— Şu konuda çok haklısınız: Evrim teorisi deyince bir sürü okumuş yazmış insan bile maymundan insana dönüşümü anlıyor. Peki evrim teorisi gerçekte neyi anlatır?

— Değişimi inceleyen bilimin adı evrimdir. Bu nedenle New York Bilimler Akademisi, Paris Bilimler Akademisi ve Moskova Bilimler Akademisi şöyle bir açıklama yaptı: "Evrende hiçbir zaman değişmeyecek tek kuram evrim kuramıdır." Çünkü içerisindeki öğeler değişse dahi, kuramın kendisi değişmiyor. Değişimin incelendiği bilim olduğu için evrim kuramı, evrenin değişmeyen en köklü kuramıdır.

— Hz. Ali'nin, "Bu devranın değişmeyen tek kuralı değişimdir" diyen bir sözünü okumuştum.

— Onu bilmiyorum ama öyle demişse çok akıllıca. İslam dünyasında, yanılmıyorsam, 1016 yılında bilimcilerle kaderciler, bir araya geliyor ve bir toplantıda, "ilim mi esastır yoksa kader mi" tartışmasını yapıyorlar. İmam Gazali diyor ki, "Biz yalnız duyu organlarımızla dış dünyayı algıladığımıza göre, ancak belli sesleri belli renkleri görebildiğimize göre, onun dışında kalanları göremeyiz, algılayamayız ve bu nedenle yanılırız. Esas olan Kuran'dır. Kuran'ın tek bir harfinin dahi değiştirilmeden uygulanması lazım." Hitabeti güçlü bir kişi olduğu söyleniyor Gazali'nin. Bilimcilerle kadercilerin çatışması olarak adlandırılır bu toplantı. Kuran'ın hiçbir şeyi değiştirilmeden aynen uygulanması yönünde bir karar alınıyor orada. Esasında İslam dünyasındaki bilimin çöküşü de orada başlıyor; çünkü değişim reddediliyor. Halbuki evren saniyede yaklaşık 240 bin kilometre süratle genişliyor. Her an değişen bir evrende hiçbir şey sabit kalamaz. Bu arada Darwin bir canlıdan başka bir canlının nasıl gelişebileceğini bizzat gözleyerek, belirli canlıları inceleyerek bulmuştu. Doğal olarak bazı yanlışlıklar yapmış olabilir ve yaptı da. Bunlar kuramına gölge düşürecek yanlışlar değildi. Bana göre Darwin, biyoloji tarihinin en önemli gözlemini yapmıştır. Canlıların dönüşebilir olduğunu, koşullara uyum yapabileceğini, yeni ko-

şullarda yeni organların, yapıların ortaya çıkabileceğini bulmuştur. Bu, sosyal olaylara da uygulanabilir. Nitekim Karl Marx, *Das Kapital*'i Darwin'e ithaf ediyor. Tutucu kesim, Darwin'in komünizmin de temel felsefesini oluşturduğunu ileri sürüyordu. Oysa bu doğru değil. Darwin, "Kuvvetli olan yaşar" diyordu. Halbuki sosyalizm ve komünizm eşitliği savunan bir sistem. "Kuvvetli olan yaşar" önermesi, kapitalizmin özünü oluşturur. Tutucu kesimin bu çelişkiyi anlamamış olması onların zaafiyetinden ileri geliyor diye düşünüyorum. Sonuçta Türkiye üniversitelerinin büyük bir kısmında evrim dersi okutulmuyor; okutulanlarda da suya sabuna değmeyecek tarzda veriliyor. "Korkunun ecele vararı yoktur" özdeyişinin anlamını bu toplum henüz öğr[illegible]edi.

— *Kaçlı yıllara kadar okutulmuyordu.?*
— 1980'li yıllara kadar üniversitelerin bir kısmında okutulmuyordu. Okutulsa dahi çok yüzeyseldi. Jeolojik dönemlerin hayvanları anlatılıyordu. Esas mekaniği ve dönüşümün ilkeleri anlatılmıyordu. Bunun felsefesi ise hiç anlatılmıyordu ya da anlatılamıyordu.

— *Meslektaşınız Teoman Duralı'ya göre evrim teorisi iki büyük ideolojiye kaynaklık etti: Kapitalizme ve nasyonal sosyalizme. Evrim teorisinin kapitalizme kaynaklık ettiğini siz de belirttiniz. Bu teoriden Hitler çıkması konusunda ne düşünüyorsunuz?*
— Biraz önce de söylediğim gibi komünizm, evrim kuramına tümüyle ters düşmektedir. Ancak, komünizm ilahi bir düzenleyiciye sıcak bakmamaktadır; evrim kuramı da bunu kökten reddeder. İkisi arasındaki tek benzerlik, doğanın işleyişine ilahi güçleri karıştırmamaktır. Ancak komünizm de, Marx'ın *Das Kapital*'ini değişmez, harfiyen doğru olan bir kitap kimliğine büründürdüğü, bir genetik girişime dahi, *Das Kapital*'in içeriğine dayanılarak yorum getirme gibi bir gaflete düştüğü için bir dogmaya dönüşmüştür. Komü-

nizmin bir dine dönüşmesi, *Das Kapital*'in de marksizmin ilahi kitabına dönüşmesi bu ideolojinin yıkımına neden olmuştur. Mao'nun *Mavi Kitap*'ı da aynı sona uğramıştır. Bilim adamlarının bin bir emekle çözdükleri DNA'ya, genetik kopyalamaya, depremin işleyişine kutsal kitaplardan uygun ayetler bularak, "Bunlar daha önce bulunmuştu, ancak bilim adamlarımız bunu anlayamadılar" diyenlerin kulakları çınlasın...

Sorunuza gelince: Adını açıkça vermese dahi, şu ya da bu şekilde Darwin'in düşüncelerini benimseyen, yani, "Güçlü olan ayakta kalır, zayıf olan elenir" düşüncesini benimseyen, esasında kapitalizm ve onun aşırı uygulaması olan faşizmdir. Vahşi kapitalizm doğanın işleyiş tarzını esas almıştır. Ancak, ilginç olan, kapitalizmin bizzat kendisi, temel yaklaşımını bilimle yoğuran evrim felsefesine bir türlü sıcak bakmamıştır.

— İlginç gerçekten. Neden sıcak bakmadı sizce?

— Darvinizm, açık ya da kapalı bir şekilde dogmayı, daha açık bir ifade ile ilahi düzenlemeyi reddeder. Halbuki Hıristiyanlık ve Musevilik bunun tam karşıtı olan bir öğretiye sarılmıştı. Faşizm de düşünmeden inanan, yorumlamadan söyleneni yapan insanlara ihtiyaç gösteriyordu. O halde din bu düşünce için biçilmiş bir kaftandı; işte bu nedenle kapitalizm ve Batı'nın dogmatik dindarları, Darvinizmi bir türlü kabul etmedi. Amerika'da evrim kuramı ile ilgili büyük çatışmalar oldu. 1940'lı yıllarda kilisenin ve tutucu kesimin çabaları ile, orta eğitimde "Yaratılış safsatası" okutulmasına girişildi. 1957'de uzaya önce Ruslar çıkınca, Amerika dehşete kapıldı ve bunun nedenini araştırdı. Anlaşıldı ki Sovyetler Birliği'nde orta eğitimde dersler evrimsel mantıkla anlatılıyor. Bu mantıkla verilmeyen eğitimde, araştırıcı, yaratıcı insanlar yetiştirmek kolay olmuyor. Amerika geride kalınca eksiklerini araştırdı ve bunun kökeninde sorgulayıcı, kuşkucu bir eğitimin olmadığını gördü. Bunun üzerine Amerika'da evrim dersi okutulmasına

karar verildi. Ancak bir öğretmen, "Biz maymundan geliyoruz" deyince tutucular ayağa kalktı; şikâyetler ve çeşitli politik baskılar sonucu Amerika'da bir mahkeme kuruldu. İlericiler ve gericilerin müdahil olarak katıldığı bu mahkemede, "İnsanın maymundan türediğini nasıl söyleyebilirsiniz, insanlığa nasıl hakaret edersiniz" diye kavgalar çıktı. Siyasiler devreye giriyor vs. uzun bir hikâyesi var. "Maymunlar Mahkemesi" diye bilinen bu olaydan esinlenerek, bu mahkemenin gidişatının tam tersini işleyen *Maymunlar Cehennemi* diye güzel bir film de çekilmişti.

Bugün de Amerika'nın Evangelist diye bilinen yüz altmış küsur kilisesi, Darvinizmin okutulmaması için her sene Amerikan Yüksek Mahkemesi'ne dava açıyor ya da politikacıları sıkıştırıyor. Bu kiliseler, hiç olmazsa "Yaratılış Kuramı"nın da okutulması için çırpınıyorlar. Daha da ötesi, Irak'ta Felluce'ye saldıran ve katliam yapan askerler, özellikle bu inanışa sahip olanlar arasından seçilmiştir. Çünkü batağa saplanmış bu düşünceye göre İsa Tanrının oğludur ve bizatihi kendisi Tanrıdır; bunu anlayamayanlar bi-idraktır (yani anlayıştan yoksundur). Anlayıştan yoksun olanlar da insan sayılmazlar ve bunların öldürülmesi insanlık suçu değildir.

Faşizm, dünyayı kana boğmuştur. Bugün de şekil değiştirerek birçok ülkeyi kana boyamaktadır. Batı'da "üstün (elit) ırk, üstün insan" diyerek, başka ırkları ve düşünceleri boğazlayanların, Hitler'in, Mussolini'nin ve Franko'nun, unutmayın ki yakasında haç figürleri vardı... Bütün bunları anlamak için sadece basit bir insan olmak bile yeter.

"Türk insanında merak duygusu eksik"

— Ben size bu soruyu sormadan önce Türkiye'de biyoloji eğitiminin nasıl yapıldığından ve evrim teorisinin okullarda yüzeysel işlendiğinden söz ediyorduk...

— Türkiye, doğa tarihi müzesini kuramayan nadir ülkelerden biridir. Bugün Fransa'da 1.460 tane doğa tarihi müzesi

olmasına karşın bizde sadece Maden ve Tetkik Arama Enstitüsü içerisinde küçük çaplı bir müze vardır. Birkaç arkadaşımla birlikte TÜBİTAK'ta böyle bir girişim başlatmış olmamıza rağmen...

— Sözünüzü kestim ama doğa tarihi müzesinde neler bulunur?

— Tüm canlıların, hayvanların, bitkilerin bir çeşit konserve edilmiş örnekleri, maketleri, fosilleri bulunur. Evrenin oluşumu ile ilgili materyaller vardır. Evrenin tarihi ile ilgili sürekli yapılan bazı gösteriler vardır. Doğa tarihi müzesinin bir de arka planı vardır. Bir ülkenin doğal zenginliklerinin koleksiyonu orada yapılır. Ülkenizde –duruma göre dünyada– bulunan canlıların örneklerini burada bulabilirsiniz. Son zamanlarda gen bankaları yine bu kuruluşların içinde ya da yanında yer alır. Eğitime özellikle katkıda bulunur bu müzeler. Bir bilimsel çalışma yapılacağı zaman ilk olarak oradaki verilerden başlanır. Bir ülkenin gelişmesinde doğa tarihi müzeleri son derece önemlidir. Böyle müzeleriniz olduğu zaman, evrimsel süreci gören bir kişinin daha önceki dogmatik düşünceleri zedelenir. Bu nedenle, hep tutucu olan Türkiye'nin hükümetleri böyle bir doğa tarihi müzesine yatırım yapmayı hiçbir zaman düşünmedi. Dolayısıyla hiçbir zaman bilimsel zenginliklerimizi koruyan, kollayan ve ondan eğitim materyali olarak yararlanmayı becerebilen kişiler olamadık. Bizim geçmişte doğa tarihimiz de yoktu, buna ilişkin kadromuz da. Bugün de yok. Bu nedenle hâlâ doğa zenginliklerimizin hiçbirinden haberdar değiliz. Kullanamıyoruz. Nerede ne var, ekonomik önemi ne kadardır, yok ediliyor mu, edilmiyor mu, bilemiyoruz.

— Bilimin doğuşu insanın merakıyla başlıyor. Hayvanlarda merak hiç mi yoktur?

— Yoktur. İnsanı hayvandan ayıran iki temel özellikten biridir merak. Bir maymunu alıp getirseniz, merak edip de şu evin öbür tarafında ne var diye araştırmaz. Araştırıyorsa

da karnını doyurmak içindir; merakını gidermek için değil. İkinci özellik de empatidir. Empati bir insanın kendisini karşı tarafın yerine koyup, onun duyguları ile düşünebilmesidir. Kendisine reva görmediği bir şeyi, başkası için kesinlikle reva görmez. Empati gelişirse dünyada şiddet, hırsızlık, incitme, işkence vs. gibi kötü olarak tanımladığımız davranışlar en aza inecektir; çünkü başka bir insanın çekeceği acıyı öncelikle bunu yapmaya kalkışan kişi hissedecektir. Bu nedenle orta eğitimde empatinin geliştirilmesi için ufak bir çabam oldu. Daha sonra anladım ki üniversite camiasında bile empatinin ne olduğu tam olarak bilinmiyor. Ben de bunu yirmili yaşlarımda, yabancı ülkede iken öğrenmeye başlamıştım. Bugün de empatinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile ilgili girişimler (girişimlerim) var ama çok önemli girişimler olduğunu söyleyemem. Bilim adamı olarak beni birinci kısım ilgilendiriyordu: Türk insanında neden merak duygusu eksik? Bu arada camiamda ve toplumda fikirlerimden dolayı sivrilmeye başladım...

— Neden eksik Türk insanında merak duygusu? Neler bulabildiniz bu konuda?

— Anlatacağım. Genç bir bilim adamı. 35 yaşında dekan olmuş. Her taşın altından çıkıyor. Her toplantıya katılıyor; popüler sayılabilir. Karizmatik bir yapım olduğu da söylenebilir. Kelimenin tam anlamıyla her şeye maydanoz olma durumu da var. Biyolojik çeşitliliğin korunmasından tutun, kalkınabilmek için Türkiye'de neler yapabilirize kadar her çeşit toplantının vazgeçilmez adamı olarak boy gösterdim. Elimdeki derme çatma bilgilerle ahkam kestim. Daha iyisi olmadığı için de revaçtaydım. Öyle düşünüyorum. Türkiye'nin biyolojik sorunlarına eğilince, bir şey saptadım. Türkiye'de on bin tane bitki türü var. Üç yüz, dört yüz tane bitkinin halk arasında kullanılabilir ismi var. Onların da yarısı Farsçadan, Arapçadan gelme.

— Tüm Avrupa'da kaç tür bitki var?

— Tüm Avrupa'da 11 bin çeşit bitki var. Bizde yaklaşık 9 bin küsur bitki var. En önemlisi, Avrupa'nın tümüne özgü (endemik) 3 bin bitki çeşiti var. Oysa bizde, sadece Türkiye'ye özgü 3 bin küsur bitki var. Dünyadaki bitki çeşitliliği bakımından en zengin birkaç ülkeden biri Türkiye. Diğerleri de Afganistan, Şili ve Amerika. Adı konan bitkilerin çoğu da günlük yaşamımızda yemek ve ilaç olarak kullanmak durumunda olduğumuz bitkiler.

— *Ne işimize yarıyor bu çeşitlilik?*

— Çok işimize yarayabilir ama yaratamıyoruz. Hayvan türlerinde durum daha da karışık. 60 bine yakın hayvan türü olduğu varsayılıyor. Belki de bu rakam 80 bin ya da 100 bin; ama bugün bile bazı gruplarda tek bir uzmanımız olmadığı için kesin sayıyı bilemiyoruz. Hayvanların da en fazla 300-400'üne yaygın olarak kullanılan ad koymuşuz. Türkiye'de yeterince yaygın ciddi bilimsel araştırma bugün dahi yapılmıyor. Osmanlı döneminde de yapılmamış. Atatürk döneminde başlatılmış, Kosswig ve diğer Almanlar tarafından. Elimizdeki kadro son derece kısıtlı. Benim profesör olduğum dönemde Türkiye'de yalnızca on küsur biyoloji profesörü vardı ve onların yarısı da idareci idi. Yani, elini ayağını çekmiş. Türkiye'nin ilk olarak yapması gereken şey bu konuda uzman olan insanların sayısını artırmak. Ciddi bir çalışmamız yok ve bu konu yabancıların eline bırakılmış. Onlar da, Türkiye'yi ileride sıkıntıya sokacak isimler koyarak, politik sürtüşmeye yol açan bir davranış içindeler. Esasında inanılır gibi değil; 10 bin bitkiden, 100 bin hayvandan sadece üç yüz tanesine ad koymuşsunuz. Adını dahi koymadığınız nesneleri koruyacaksınız ve değerlendireceksiniz... Hayal... Bitkilerde zaman içinde biraz gelişme kaydedildi. Philip Davis adlı bir İngiliz geldi, bitkilerimiz konusunda on bir ciltlik kitap yazdı. Galiba otuz beş yıl çalıştı bu kişi. Bu çalışmasından dolayı İngiltere Kraliçesi tarafından "Sir" unvanıyla ödüllendirildi. Botanikçiler, bu bilgilerden yararlanarak daha derli toplu çalışmalar yapmaya başladılar.

— İngiliz botanikçi bitkilere isimler de verdi mi?
— Tabii verdi. Bir sürü yeni tür bulundu ve onlara bilimsel isimler verildi.

— O bitkiler literatüre o isimlerle geçiyor ve bir daha değiştirilemiyor mu?
— Bir hayvan ya da bitkiye bilimsel olarak bir isim verirsen ve doğru vermişsen onu artık kimse değiştiremiyor. Öyle bir şans yok.

— Doğru isim vermenin ölçüsü nedir?
— Bazı kuralları var. Nomenkuletür dediğimiz kriterler var. Bu kurallara uygun yayınlar yaptığımız sürece, bu adlandırmayı, dünyada hiç kimse değiştirebilme hakkına sahip değil.

— İngiliz botanikçi kaç bitkiye isim vermiş?
— Yüzden çok bitkiye. Hâlâ bir sürü isimsiz bitkimiz var. Adını bilmediğimiz çok sayıda bitki ve hayvan var Türkiye'de. Bu arada, Türkiye 1960'lı yıllarda baraj yapmaya, karayolu yapmaya ve özellikle kıyıları turizme açmaya başlayınca, ve de en kötüsü DSİ tarafından bir sürü sulak alan, "Vatandaşımız ne yapsın" felsefesiyle kurutulunca, bir sürü hayvan türünün ortadan kalktığını varsayıyoruz. Nitekim, daha önce adı konmuş, bilimsel literatüre geçmiş bir sürü balık türünün bir kısmını İç Anadolu'da bulamıyoruz. Hastalık nedeni ile, kurutma nedeni ile vs... Birçoğu tümüyle ortadan kalktı. Bu bizim için çok utanç verici bir durum; çünkü bunu koruyacak herhangi bir mekanizma kurmamışsınız, korumaya almamışsınız ve insanlığın malı olan bir sürü canlıyı ortadan kaldırmışsınız. Bu nedenle, Batı'daki bilim camiası Türkiye'yi hiç affetmeyecektir. Türkiye doğasını koruyamadı. Ama bir toplum, biraz önce değindiğimiz gibi adını dahi bilmediği bir şeyi nasıl koruyabilir? Üniversitede bu konuda çalışan insanlar dahi, okulun bahçesindeki on bitkinin ancak bir tanesinin adını söyleyebiliyor. Merak yok. Vazgeçtik dağda tepede dolaşmayı, bu

kitabı okuyanlar evlerinden çıktıklarında herhangi bir yolda gördükleri bitkilerin yüzde doksanını tanımazlar. Hayvanları zaten tanımıyorlar. Bizim için bir kuş var, yediğimiz bir balık var, bir de üzerine kuş konan ağacımız var.

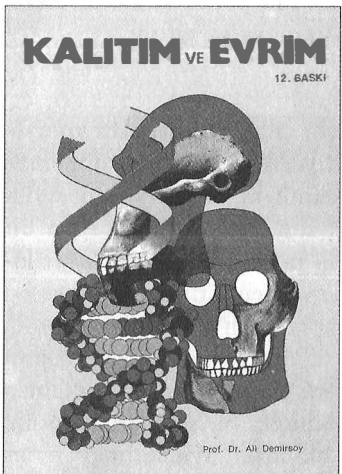
— Neden merak etmiyoruz? Bunun için ne gerekiyor? Mesleğiniz buysa merak etmemek tuhaf tabii ki; ama herhangi bir insanın, özel olarak ilgi alanına girmiyorsa, merak etmemesini doğal karşılamıyor musunuz?

— Hayır, doğal karşılamıyorum. Örneğin Kuzey Avrupa'da bulunan lise öğrencilerinin her birinin bu bitkilerin isimlerini bildiğini, hayvanları ve doğanın tüm öğelerini tanıdıklarını biliyorum. Çünkü onu koruması lazım. Bunun için de önce tanıması lazım. O nedenle inanılmaz güzel bahçeli evlerde oturuyorlar. Tüm evlerin bahçesinde çiçekler var ve bu çiçeklerin çeşitlerini bilirler. Okullarının yanında, bitişiğinde seralar var. Bize bakıyorsunuz; hiçbir anıt ağacımız kalmamış. Bugün yaklaşık seksen ilimiz var. Belki elli ilde tek bir anıt ağacımız kalmamış. Anıt ağaç dediğimiz 400-500 sene yaşayan bir ağaçtır. Yani bu yıllarda 500 yıl önce ağaç yaşamıyor muydu? Yaşıyordu; ama siz onu korumadınız. Doğaya karşı hiç sevgimiz yok. Neden bir ilin insanları geçmişin anısına tek bir ağaç olsun saklamadılar? Bunu siz doğal mı karşılıyorsunuz? Korumak, bilmekten, tanımaktan geçiyor demiştik, yaşadığınız çevreyi korumadığınız sürece, bir zaman sonra, yaşanamaz hale sokuyorsunuz. Yapılacak tek şey başka bir yere göç etmek. Göç eden, yerleşik kültürü geliştiremiyor, uygarlığa katkıda bulunamıyor ve barbar diye nitelendiriliyor... Durum bu, anlayana...

— Merak bir içgüdü müdür yoksa öğrenilen bir şey midir?

— Davranışlarımızın çoğunda kalıtsal bir yönlendirmenin esas olduğunu düşünüyorum. Ancak, kişinin geçtiği eğitim süreci ve aile yapısının da bunda çok etkin olduğunu biliyoruz. Bilinç meselesi esasında. Bu merak bilincinin oluş-

masında, ilk beş yıl çok önemlidir. Çocuğa, "Bu günahtır, bunu söyleme, bunu öğrenip de ne yapacaksın" demeye başladığınız zaman ona bilim adamı olma yollarını kapamışsınız demektir. Dogmatik düşünce neden dünyanın en güzel ülkesini, Türkiye'yi perişan etti? En önemli unsur Osmanlı unsuru. Osmanlı, yaklaşık dört yüz sene Mısır'da kalmış ama piramitlerle ilgili tek bir sayfa yazmamış, yazdırmamış. Dünyada Çin Seddi'nden sonra bilinen en büyük yapı olmasına rağmen. Osmanlı bakteriyi, böceği merak etmemiş olabilir, bir bitkiyi merak etmemiş olabilir ama insaf edin. Piramitleri merak etmemek inanılır gibi değil. Meraktan bu dev eserleri kim yaptı, içinde ne var gibi karmaşık bir araştırmayı da kastetmiyorum. Sadece ve sadece, bir adam gönderip enini ve boyunu adımlarla ölçtürebilir ve İmparatorluğun başka bölgelerinde yaşayan insanlara, "Benim mülkümde, örneğin yüz adım eninde iki yüz adım boyunda bir yapı var" diye bilgi verebilirler, hatta övünebilirlerdi. Osmanlı idaresine hâlâ özlem duyanlarımızın kulakları çınlasın. Osmanlı hiç meraklı ve ilgili değil. Neden? Dogmatik düşünceyle idare edilen bir sistemdi.

Dogmatik düşünce bize hem İslam ülkelerinden hem de Osmanlı'dan geldiği için, biz ne ağacımızı tanımışız, ne dağımızı tanımışız. Berlin'deki, Pergamon Müzesi, geçmişte tümüyle padişahın izniyle Bergama'dan taşınıyor. İnanılmaz bir müze ve hiçbir Osmanlı bu yapıyı merak etmemiş. Civarındaki Apollon Tapınağında ve hamamlarda bulunan heykeller de yine bu dönemde, bildiğim kadarıyla iki yüz-

üç yüz yıl kireç ocağında yakılarak kireç yapılıyor. Avrupa'da ne zaman ki Luther İncil'i Almancaya çeviriyor, o zaman, halk, dini dogmatizmden kurtulmaya başlıyor ve İncil'in içinde yazılanları birebir okuma şansını yakalıyor. Böylece onu her şeye egemen olan bir tabu olmaktan çıkarıyor. Avrupalı, kilisenin baskıcı, yasaklayıcı tavrından kurtulunca, bilimsel metot gelişmeye başlıyor. Türkiye ve İslam ülkeleri Rönesansı hiçbir zaman yaşayamadı. Hiçbir İslam ülkesi bilim ülkesi haline dönüşemedi.

Kalıtım ve evrim

Kalıtım ve Evrim kitabını dekanlığım sırasında yazmaya başladım. Ben iyi bir fizik, kimya, jeoloji eğitimi görmemiştim. En kötüsü İzafiyet Teorisini (Görelilik Kuramını) öğrenebileceğim insan yoktu çevremde. Çok değerli insanlar vardı; ama merak etmemişler. Türkiye'de bilgi alabileceğiniz insan yok. Kısa yoldan size yol gösterecek insan yok. Her şeye rağmen riski göze aldım. Bu konuda bana yönlendirilebilecek olumsuz eleştirileri de göz önüne alarak, yaklaşık dokuz yüz sayfalık *Kalıtım ve Evrim* kitabını yazdım. Matbaaya verdim ve Almanya'ya gittim.

— Nasıl tepkiler aldı bu kitap?

— Ben Almanya'dayken kitabım çıktı. Bana posta yoluyla ulaştırdılar. O gün çok mutlu oldum; çünkü o dönemde Avrupa'da bile bu kadar kapsamlı bir kitap yoktu evrim üzerine. Bin sayfalık ve içeriği son derece zengin olan bir kitap. Neredeyse, dünyada dahi bu kadar kapsamlı bir kitap yazılmamıştır. Her kesime yöneliktir. Bugünlerde on beşinci baskısını yapıyor. Kitapla ilgili inanılmaz olumlu eleştiriler aldım. İnternete girdiğiniz zaman benim düşüncelerimin aksini savunan ve beni eleştiren kesim tamamen o kitabı referans alır; çünkü o kitapta bir şey daha yaptım. Normal bilimsel kitaplarda çok fazla uygulanmayan bir yöntem bu. Bir çeşit karşı tarafı provoke etme. Bu nedenle,

"Bir zamanlar Tanrı vardı" diye başladım kitaba. Bugün değil ama onlarca yıl sonra muhtemelen Türkiye'de o kitabın üzerine doktora tezi de yapılacaktır; çünkü bana göre tartışmayı ve aydınlanmayı açan ilk kitaptır. Kim ne derse desin ben hâlâ bu fikirdeyim. Gerici diye nitelendirdiğimiz tutucu kesimin bu kitaba hücum etmesinin kökünde de bu yatıyor.

— *"Bir zamanlar Tanrı vardı..." diye başladınız.*
— "Bir zamanlar Tanrı vardı..." diyor ve daha sonra inorganik evrimi anlatıyor. Zaman zaman Tanrı ile ilgili alıntı cümleler vardır. Bugün hâlâ eleştiriliyorum. Niye koydun bu cümleleri diye.

— *Amacınıza ulaştınız mı? Dikkatini çekmek istediğiniz kesim de bu kitaba ilgi gösterdi mi?*
— Kesinlikle. Hedeflerimden ve beklediğimden çok daha fazlasını elde ettim. Türkiye'de büyük bir kesimin beni tanıması, sevmesi ya da kızması bu kitapla başladı. Üstelik tutucu kesim bana hakaret üslubunda hiçbir eleştiri yapmadı. O kesim bile bana çok büyük saygı gösterdi; çünkü bilim adamının ne olduğunu ilk defa o kitapla öğrendiler. Ne söylenirse söylensin, o kitap Türkiye'de bir çığır açtı.

— *Bir televizyon programında bilim adamının laboratuvara girerken inancını kapıda bırakması gerektiğini söylemiştiniz.*
— Evet, söyledim. Tanrının varlığı ya da yokluğu benim ilgi alanıma girmiyor. İspat edilmemiş bir şey benim için yoktur. Ben yalnız bilebildiğim, görebildiğim, duyabildiğim, işitebildiğim şeyleri kabul edebilirim. Benim çalışmalarımda, yaşam görüşümde, hedeflerimde Tanrıya herhangi bir ihtiyacım yoktur. Dolayısıyla ben Tanrıya ne, "Beni koru" diye dua ederim ne de O'na herhangi bir şekilde kızgınlık gösteririm. Benim yolumu, ancak benim benimsediğim ilkelerin, koşulların, doğduğum yerin ve rastlantıların

çizdiğine inanan bir insanım. Ben, ancak sayılabilir, ölçülebilir, görülebilir şeylerle uğraşırım.

— *Gördüğümüz dünyanın yetmediği ya da hoşumuza gitmediği durumlarda ne yapacağız?*
— Tanrı kavramının ortaya çıkmasının kökünde ölüm korkusu yatıyor. Ölüm ve öbür dünya ile ilgili anlatılan bilinmezlik ortadan kaldırılmadığı sürece Tanrı hep insanların kalplerinde olacaktır.

— *Herkes sizin kadar güçlü olamayabilir tabii. Beş duyusuyla algılayamadığı bir güce inanıp, yardım istemeye ihtiyaç duyabilir.*
— Olaylar karşısında soğukkanlılığını yitiren ve herhangi bir şekilde paniğe kapılan bir insanın zaten doğru bir karar vermesi beklenemez ki! Bilim adamı dediğimiz zaman bütün zorluklar karşısında, en zor anlarda dahi en objektif ve analitik düşünen ve herhangi bir şekilde sendelemeyen insanı söylüyoruz. Onun için bilim adamı olmak bu kadar önemli. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasında, Almanya'daki bilim adamları, insan öldürmek için inanılmaz silahlar ve maddeler geliştirdiler. Örneğin farklı bir dinden olan Musevileri öldürmek için çeşit çeşit zehirli gazlar; Alman ırkının dışındaki insanları öldürmek için çeşit çeşit silahlar geliştirdiler. Çünkü onlar birer teknisyendi; bilimsel düşünceyi sindirememişlerdi. Çünkü onların kendilerininkinden daha üstün olduklarına inandıkları dinleri, benimsedikleri ırkları, ekonomik modelleri, idare şekilleri vardı. Bu insanların özgür, evrensel düşünmeleri söz konusu değildi. Her bilim adamı dolaylı ya da dolaysız olarak birer canlı ölüm makinesine dönüştü. Bugün de durum aynı. Dünyanın birçok ülkesinde bilim adamlarının gece gündüz, yıkıcı aygıt ve madde üretmesinin kökünde kendi düşünce tarzını benimsememiş birilerini yok etme saplantısı yatıyor. En büyük tehlike, bilim adamında olması gereken, tarafsızlık ve özgür düşüncenin özümlenmemesi. Bir in-

sanın, diğerlerinden daha iyi olduğuna inandığı bir dini varsa, bir ırkın, bir idari sistemin üstünlüğüne inanmış ise, o kişinin tarafsız davranması, evrensel düşünmesi ve kendini geliştirmesi, en önemlisi tüm dünya insanları için aynı etkinlikte yararlı olması beklenemez. Bu taraflı, dogmatik düşünceli insanların yaygın olmasından dolayı dünyada kan akıyor. Üniversiteler (kelime anlamı da olması gereken anlamdan kaynaklanır; yani evrensellikten), özgür ve yansız insanlar yetiştirmek zorundadır.

— Bilim insanı bağımsız olabilmek için sisteme, iktidara özellikle uzak durmalı ve onlarla herhangi bir çıkar ilişkisi içinde olmamalı ama insandan söz ediyoruz ve insan yalnızca akıldan ibaret değil. Bilim insanının bir ruhu, inançları, duyguları, bilim insanı dışında başka alt kimlikleri olmaması mümkün mü ?

— Bilim adamlarının da doğal olarak duygusal ve folklorik bir kimlikleri vardır. Onlar da diğer insanlar gibi "evrensel ve milli" duygular taşımak hakkına sahiptirler. Ancak bu hak, yetkin oldukları alana, çok defa üniversitelerin nizamiyesine (giriş kapısına) kadar geçerlidir. İçeri girdiğinde, özel kimlik dediğimiz, insanı insandan ayıran tüm yönlenmelerinden, duygularından ve dogmatik düşüncelerinden arınmak zorundadır. Bilim adamı kadrosundan maaş alan çok kişi olmasına karşın, gerçek bilim adamı sayısının tahmin edilenden daha az olmasının nedeni bu kimlik ayrımındaki zorluğa dayanır.

"Ceviz Kabuğu" programına çıktığımda bunu özellikle vurguladım. Bu türban meselesi için de geçerli. Siz başörtüsü takıyorsanız kimsenin bir itiraz olamaz; ama üniversiteye geldiğinizde başörtüsü bir düşünceye mensup olduğunuzu gösterir. Ya da herhangi bir dine mensup olan bir kişi, kitapların kutsal olduğuna, Tanrı tarafından indirildiğine, orada yazılanların da tek bir kelimesini değiştirmeye hakkımız olmadığına ve bunların Tanrısal kelimeler olduğuna inanmışsa ki dinin mantığında bu doğrudur; Tanrı tarafın-

dan gelen bir şey kul tarafından değiştirilemez, o zaman üniversitede bilim adına nasıl çalışacak? Yani, bir türden başka bir canlının gelişeceğine, yani evrime hiç inanmaması lazım. Böyle bir şeye inanmanız hem dine hem de sizin felsefenize aykırıdır. O zaman bir şeyden tövbe etmeniz lazım. Ya dini vecibelerinize göre yaşayacaksınız ve kesinlikle taviz vermeyeceksiniz, ki saygı duyarım, ya da değişebilirliği kabul edeceksiniz ve üniversiteye gideceksiniz. Evrenin kendisi de değişebilirdir. Mimarisini değiştiren bir evrende hiçbir kuramın sabit kalmayacağını bileceksiniz. Her atacağınız adımda, her geçen zamanda, yeni kuramların geleceğine inanacaksınız. Biz buna bilim diyoruz. Bilim, değişebilirliğin özünü oluşturur. Üniversiteye gelen bir kişi ırk kimliğini, dinsel kimliğini, taşıdığı diğer bütün sosyal kimliklerini bırakmak ve temel bilimlerde yalnız ölçülebilir, tartılabilir nesneleri esas alarak eğitimine başlamak zorundadır. Örneğin Müslümanlık benim alt kimliğimdir. Kesin. Birinci kimliğim, ya da üst kimliğim de, Türklüktür. Bütün insanları gruplandırmış olsak ve bana, "Sen hangi dini seçersin" deseler ben yeniden Şamanizmi seçerim. Böyle bir gruplandırma yapılsa, "Irklardan kimin yanına gitmek istiyorsunuz" dense, Türklerin içerisine giderim. Bütün bu beğenmediğimiz taraflarına rağmen. "Hangi dini grubun içerisinde yer alacaksınız" denirse, alt kimliğim gereği Müslümanların içerisine girerim. Bu, benim Müslümanların uyguladığı bütün kuralları kabul ettiğim anlamına gelmez. Oradaki kuralların önemli bir kısmını reddediyorum ama bu benim kimliğim. Neden? Çünkü bu bir gelenek meselesi. Ben bunların hepsine töre olarak bakıyorum. Örneğin düğünde davul çalınıp halay çekilmesinin mantıklı bir açıklaması var mıdır? Yoktur. O bir töredir. Geçmişte şeytanları kovmak için çalınan davul, çekilen halay, toplumsal bir iletişimdir. Mezara gömülürken belli bir tören yapılmasının benim için hiçbir anlamı yoktur ama hiçbir kötü tarafı da yoktur. Eğer orada okunan bir ayeti getirip biyolojide bir yere uygulamaya kalkarsanız, gelişmeyi engelleyici bir

takoz olarak kullanmaya kalkarsanız, biz ona "hayır" deriz. Ancak mezarın başında okunan bir duayı da cenaze törenimizin bir parçası olarak kabul ederiz. Dini dogmatizmin, toplumun temel felsefesi ve gelişmesi için yönlendirici, bağlayıcı olmasına kesinlikle "hayır" diyorum.

— Yeniden Almanya'ya gitmeniz ile devam edelim. Bu kez ailenizle gitmiştiniz değil mi? Ne kadar kaldınız?

— 1984 yılında Alexander von Humboldt bursunu alarak tekrar Almanya'ya gittim ve altı ay kaldım. Büyük oğlum 4 yaşındaydı; küçük oğlum da birkaç aylık. Hanımım da izin aldı. Bilimsel çalışmalar ve daha sonra yazacağım kitap için altyapı hazırlayayım dedim. Araştırmalarımda bazı eksik kısımlar vardı.

Kalıtım ve Evrim kitabım basılıp bana yollandığında Almanya'da üniversitedeydim ve yanımda Tahran Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hossein Sepasgozerian vardı. İran'da değişim olmuş, Humeyni başa gelmişti. Humeyni bütün bilim adamlarını sürmüş veya onlar ülkeyi terk etmiş. İşte Tahran Üniversitesi Rektör Yardımcısı da malını mülkünü bırakarak Almanya'ya sığınmış. Yabancı araştırmacı olarak ikimize aynı odayı verdiler, birlikte çalıştık. Bana ağabeylik yaptı. Çok önemli şeyler anlattı. Bizim ülkemizde Atatürk'ün olmasının ne büyük bir nimet olduğunu ama Türkiye'nin de ileride Humeyni benzeri bir çıkmaza düşebileceğini, gidişatın onu gösterdiğini söyledi. "Bizim de Şah'a bağlı bir ordumuz vardı. Bir sürü medeni insan vardı. Hafta sonları partiler ve kokteyller verilirdi. Modern bir yaşam vardı ama bir anda inanılmaz bir şekilde döndü ve batağa saplandık" dedi. Onun yanında posta ile gelen *Kalıtım ve Evrim* kitabını açtım ve büyük bir zevkle baktım. "Hossein" dedim, "bugün çok mutluyum çünkü Türkiye'nin, belki de Avrupa'nın en kapsamlı kitabı çıktı." Hossein kitabı aldı ve en arkasını, kaynakçayı çevirdi. "Burada bir eksiklik var" dedi. "Doktor Gish'in eserlerini koymamışsın." "Doktor Gish kimdir" diye sordum.

Gish bir biyokimyacıymış. Kütüphaneye gidip Dr. Gish'in kitaplarını aradım.

— *Nereli Doktor Gish?*
— Amerikalı. Merkez kütüphanesini ve fakültenin kütüphanesini aradım. Dr. Gish ile ilgili hiçbir kaynak bulamadım. Bugünkü gibi bilgisayar taraması da yok. "Hossein kimdir bu adam" dedim. "Humeyni'nin gelir gelmez ilk yaptığı şey, Gish'in eserlerini tercüme ettirip, okullara dağıtmak oldu. Çok ilginç bir adam. Yaratılışı savunan, bilimin yanlış söylediğini ve yönlendirdiğini ileri süren Amerikalı bir biyokimyacı. Daha sonra onu üniversiteden atmışlar. O da bir yaratılış derneği kurmuş. Bilmem kaç dolara değişik ülkelere gidip konferanslar veriyormuş" dedi.

— *Kitabınızda bir antitez olarak bulunması gerektiğine mi inanıyor?*
— Evet. Türkiye'ye döndüğümde Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler'di. Evrim Konseyi toplandı ve bütün öğretmenler oraya davet edildi; ama Türkiye'de en kapsamlı evrim kitabını yazan ben davet edilmedim. Bunun üzerine Vehbi Dinçerler'e çok ağır bir mektup yazdım. En ilginci de, Dr. Gish'in bu küçük eserini tercüme ettirmesi. Ancak bu tercüme tam değil; Türkiye'ye uymayan kısımlar sessizce tercüme edilmemiş. Milli Eğitim Bakanlığı da bu broşürü bütün okullara bedava dağıttı. Bu arada bu evrim tartışması ile ilgili Anadolu'dan, oradan buradan gelen telgrafların fotokopisini içeren bir kitap basıldı ve yüz binlercesi bedava olarak okullara gönderildi. Tam bir ortaoyunu. Bu telgraflarda evrim kuramına karşı olduğunu söylüyor insanlar. Bu yazıları gönderenler konuyla ilgisiz insanlar. Ben, sistematik çalıştığım için gözüm oldukça hassastır. Bir şeyi başka bir şeyden ayırabilmek için böyle bir gelişmişlik vardır gözümde ve bu sistematikçilerde olması gereken bir özelliktir. Kitabı hızla çevirirken, bir de baktım bilmem kaçıncı sayfasındaki dilekçe ile başka bir sayfadaki dilekçenin el yazıları aynı. Onun üzerine Vehbi

Dinçerler'e çok ağır bir mektup yazdım. Eline geçip geçmediğini bilemiyorum; çünkü yanıt gelmedi. O mektupta, "Sayın Bakanım, bilmem hangi cemiyetin, bilmem hangi topluluğun, ne olduğu belirsiz bir sanat faaliyetiyle veya ticaretle uğraşan bir grubun, biyolojinin b'sini, bilim'in b'sini bilmeyen bir adamın dilekçesini alıp kitap haline getirip, 'halkımız evrim kuramına karşı' demeniz, bilime aykırıdır. Üstelik, bunu kabul etseniz de etmeseniz de, o kitapları yazanlar da, bu tercümeyi yapanlar da ve Türkiye Cumhuriyeti'nde bana karşı olanlar da bir şeyi net biliyorlar: Türkiye'de evrim kuramını benden daha iyi bilen herhangi bir adam yok. Böyle bir konseye ilk olarak benim davet edilmem lazımdı" dedim. Ancak Türkiye'de kıpırdanma başladı. Evrimle ilgili toplantılar yapıldı, yazılar yazıldı ve Dr. Gish en az beş-on defa Türkiye'ye davet edildi. En lüks salonlarda yemekli toplantılar yapıldı. Türkiye'de doktorluk yapmış profesör hocalarımız bütün vilayetlerde Yaratılışı alkışlarla anlatmaya çalıştılar.

— *Bu toplantılara hiç davet edilmediniz mi?*

— Bir tanesine edildim ve gittim. Tamamen saçma sapandı. Ankara Sheraton'da iki bin kişinin katıldığı bir toplantıydı. Üniversiteler fotokopi kâğıdı bulamazken, kuşe kâğıtlara basılmış, metrolarda, otobüs duraklarında, ilkokul kapılarında, arabalarla bedava dağıtılan Yaratılışla ilgili kitaplar olması çok düşündürücü tabii ve onların çoğunda Ali Demirsoy'un adı geçiyor. Bedava dağıtılan bu kitapların parasal kaynaklarının nereden geldiğini, Türkiye Emniyeti bugüne kadar hiç araştırma gereğini duymadı. Sonunda, bu teşkilat değişik insanları da yanına aldı ve anti-evrimciler olarak Türkiye'nin örgütlenmesine giriştiler. Bugün amaçlarına doğru önemli ölçüde yol almış durumdalar. Hiçbir üniversite, benim bildiğim hiçbir kurum o kitapları basacak mali güce sahip değil. Yazdığım kitaplarla ilgili hem lehte hem aleyhte bir sürü tartışma çıktı. Bana, "Senin gibi bir adamın içimizde olmasından dolayı Türkiye batmamıştır" diyen övgü dolu mektuplar da geldi, küfür eden ve, "Sen Müslüman

değilsin, sen komünistsin" diyenler de oldu. Bana kızan mektuplarda isim yoktu ve çoğu belli ki iyi bir eğitim görmemişti. Ne ifadeleri düzgündü, ne de imla kurallarına uyuluyordu. Bazen çirkin ifadeler kullanılıyordu. Belli ki tamamen tehditçi gruplar tarafından gönderiliyordu. Eğitilmiş insanlardan da pek çok mektup geldi. Onlar isimlerini, görüşlerime katılıp katılmadıklarını gayet saygılı ifadelerle yazmışlardı. Yüz-yüz elli sayfalık mektuplar geldi. Onları hâlâ saklıyorum. Ama küfür, öldürme, "senin yok edilmen gerekiyor" diyen ve hepsi merkez postaneden atılmış mektuplar da oldu. Üniversitedeki odama ölüm işaretleri falan konuldu. Polisler geldi. Jandarma bekledi üniversitedeki odamda. Esasında boş odayı bekliyorlardı. Ben içeride değilim ama onlar bekliyorlar. Neyi bekleyeceksiniz ki?

— *Cevap yazdığınız mektuplar oldu mu?*
— Bir sayfayı geçmeyen, kısa cevaplar yazdım; ama mesela başhekim, "Ben insanların evrimleşmesini çok merak ediyorum, insanların evrimleşmesini bana başından sonuna kadar yazılı olarak gönderir misiniz" diye yazmış. Kendisine bunu yapamayacağımı söyledim çünkü akademik bir kişiye, benim oturup onun anlayacağı şekilde iki yüz-üç yüz sayfa yazmam lazım ve benim buna zamanım yok.

— *Niye kitaplarınızdan öğrenmiyor?*
— Daha fazlasını istiyor. Fakat bu mümkün değil. Bunlara cevap vermedim. Bir gün yabancı kökenli bir şirkette çalışan biri geldi ve şöyle dedi: "Kitabınızı okuduk. Siz bilim ile dinleri birbirine bağlayacak en başarılı kişilerden biri olabilirsiniz. Belli ki inançlı bir tarafınız da var. İlk defa oluşumla, evrimleşme ile ilgili bir kitap yazdınız. Bizim kutsal kitabımızda da bu konu aynen işleniyor. Bugüne kadar hiçbir bilim adamı, bu ikisini birbirine bağlayacak köprüyü kuramadı. Siz bunu yapacak durumdasınız. Sizin hiçbir şekilde düşüncenizi değiştirmenizi istemiyoruz. Aynen buradaki bilgiler kalabilir. Ancak bir dahaki baskıda bazı bölümlerin üzerine ayetler ve

hadislerle ilgili, yani *Kuran-ı Kerim* içerisindeki bilgileri kitabınızla bağlayın. Bir köprü kurarsanız, bu, dinimize de önemli katkılar getirecektir. Bizim dinimizin bilime yakın olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bilim adamına hizmet götürme, yardım etme, dinimize göre bir vecibedir. Biz de bunu memnuniyetle yaparız." Çok önemli miktarda bir para da teklif etti ve, "Bunu araştırmanızda kullanabilirsiniz" dedi.

— *Ya sizi hiç anlamamış ya da anlamazlıktan gelip satın almak istiyor. Kimliğini sakladı mı?*
— Hayır, kimliğini saklamadı. Son derece düzgün konuşan, düzgün giyinmiş, eğitimli biriydi. Sorbonne'da siyasal bilimler okumuş ve doktora yapmış.

— *Ne kadar para teklif etti?*
— Çok büyük bir paraydı. O günkü rakamla 700-800 bin dolara yaklaşan bir paraydı (yaklaşık yüz yıllık öğretim üyesi maaşı). Eve geldim. Hanıma, "Başımıza devlet kuşu kondu" dedim. Eşim Hamburg'u çok beğenmişti. Orman içinde zenginlerin oturduğu villalar vardır ve bu evler üç-dört dönümü bulan ağaçlı, çiçekli bahçeleri ile inanılmaz güzellerdir. Bana, "Cennet ancak bu kadar güzel olabilir" demişti. Konuyu anlatınca, "Senin ne siyasi bir kökün var, ne de herhangi bir gruba veya teşkilata üyesin. Bildiğim kadarıyla bir tek Biyologlar Derneği'ne üyesin. Onun da bir gücü yok. Sana kim yardım edecek? Yalnız başına nasıl kılıç sallayasın ki bu ülkeye yardım edebilesin" dedi.

— *Eyvah! "Kabul et" mi diyor?*
— Biraz da şaka yollu, "Hamburg'ta bir ev alalım, adam gibi yaşayalım" dedi. "Babamın yıllarca önce bana verdiği vasiyeti ne yapacağız" dedim. "Haklısın" dedi ve konu böylece kapandı.

— *Peki bu teklifi yapan kişinin arkasında bir tarikat mı var?*

— Bir tarikat olup olmadığını bilemiyorum. Gelen kişi bir kartvizit verdi. "Hocam, sizi saygıyla karşılıyoruz. Her insanın paraya ihtiyacı olabilir. Ne zaman paraya ihtiyacınız olursa, bizi (kartvizite eliyle yazdığı kırmızı renkli telefon numarasını işaret ederek) bu telefondan arayın" dedi. Bana bu kadar para teklif edildiğine göre, başkalarına da teklif edilmiş olabilir. Daha sonra durumu rektöre anlattım. Rektör, "Bunda yanlış bir şey yok. Bu para sana araştırmalarında kullanılmak üzere teklif edilmiş" dedi ve öylece kaldı bu konu. Daha önce değindiğim gibi, kitabın hem aleyhinde hem lehinde bir sürü şey yazıldı. Çeşitli akademisyenler arasında tartışıldı. Batı ülkelerinde yıllarca tartışılan, gruplaşmaya yol açan ve sonunda da, "evrimleşme bilimin temelidir" diye kapatılan bir konu. Sonuncu Papa çok akıllı bir adam. 1998 yılında Papa II. Jean Paul iki şey açıkladı: Birincisi, evrim kuramında Darwin'e haksızlık yapıldığı ve Katolik Kilisesinin evrim kuramını artık kabul ettiği. İkincisi Galileo'nun haklı olduğu. Kilise geçmiş için özür diledi ve hatalarını kabul etti.

Evrim kuramına Hıristiyanlık ve Musevilik karşı çıkar. Müslümanlıkla fazla ilintili değildir. Zaten Müslümanlığın kendisi evrimleşmenin bir ürünü. Bu kadar din gelmiş, değişmiş ve son olarak da Müslümanlık ortaya çıkmış. Dinler evrimleşiyor. Müslümanlıkta evrime önemli bir karşı koyma yok. Karşı koyma kısmı da tamamıyla Tevrat'tan kopyalanarak getirilmiş. Eski Ahit'ten alınan bilgiler.

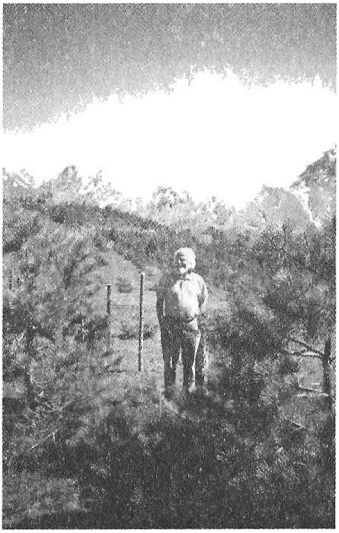
"Yalnızca sonuca ulaşanlar için mükemmel bir sistem vardır"

— Sizin de sık sık belirttiğiniz gibi bilim; sayılabilir, ölçülebilir, görülebilir şeyleri tasvir eder ve kanıt gösterir. Oysa inanç, insanın evrendeki manasıyla ilgilenir ve kanıtlanma zorunluluğu yoktur. Bu nedenle, bilimle dini karşı karşıya getirmek işin başında bir yöntem hatası yapmak olmaz mı? Bilimi de bir din gibi ele almadığımız sürece ikisi karşılaştırılamaz şeyler değil mi?

— Evrim teorisi yaratılıştan bahsetmez çünkü dayandığı mekanizmalarda doğaüstü bir güç yoktur. Rastlantılar ve rastlantıların sonuca ulaşması söz konusudur. Öngörülmüş bir mekanizma evrimde yoktur. Bu kadar yıldır yaptığım çalışmalardan ve kırk yıllık arazi deneyimimdeki gözlemlerimden söz etmek istiyorum. Türkiye'nin en iyi arazi deneyimine sahip kişilerden biri olduğuma da dikkatinizi çekerim. Benden daha iyi arazi deneyimi olan bir insan çıkarsa, bu kitabın daha sonraki baskısında ismini koyabiliriz. İyi kötü bir biyoloji bilgim de var. Ama ben bugüne kadar doğada hiçbir şeyin inanıldığı gibi çok düzenli olmadığını, düzensizlikler içerisinde bir düzen kurulduğunu ve hiçbir şeyin doğal bir güç tarafından düzenlenmediğini gördüm. Bir rastgelelik vardır doğada; aynen bir ilkokulun bahçesinde çocukların oynaması gibi. Siz her saniye fotoğraf çektiğinizde çocukların elbiselerine, şekillerine, renklerine göre, farklı bir konumda olduğunu görürsünüz. Siz her saniye fotoğraf çekseniz ve hepsini yan yana getirseniz, bu fotoğrafların hiçbirinin aynı olmadığını görürsünüz. Eğer siz bir fotoğrafta bütün çocukların boy sırasında bir çizgiye dizildiğini görürseniz o zaman ne düşünürsünüz? Ya başlarında bir öğretmen var ya da doğaüstü bir güç aynı düzene getirmiştir. Ben doğada tıpatıp aynı olan, yani kusursuz bir düzen içinde olan hiçbir yapı görmedim. Hep karmaşıklık, kaos var. Onun içerisinde bir düzen var. Doğaüstü bir gücün düzenlediğine inanmak mümkün değil.

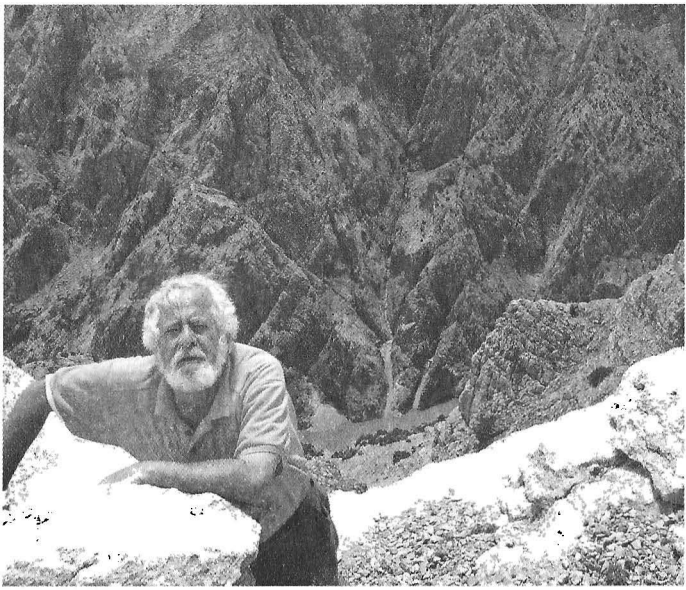
— Düzensizliğin içindeki düzenin mükemmel olduğu görüşüne ne diyorsunuz?

— İşte yanlışlık burada. Böyle bir mükemmellik yok. Mükemmel değil. Neden değil? Tutucu ve dinsel kesim, hatta üniversiteler, insanın biyolojik olarak inanılmaz düzenli işleyen bir sistemi olduğunu ileri sürüyor ve, "Yüce Yaratıcının gücüne bakın ki bu kadar mükemmel işleyen bir sistem kurmuş" diyor. Bu doğru mu? İlk bakışta doğru gibi geliyor ama biraz biyolojiye baktığınız zaman bugün adı kon-

Biyolojik zenginliklerin ve ilginç türlerin en çok görüldüğü dağların zirve kısımları, Demirsoy için bir mabet gibi.

muş 4-5 bin tane genetik hastalık olduğunu görürsünüz. Henüz ismi konmamış olanlarla birlikte bunun 10 bin civarında olduğu varsayılıyor ve sadece genetik hastalıklardan söz ediyoruz bu rakamlarla. Bir ürün düşünün ki on bin çeşit imalat hatasıyla doğuyor ve bunu düzeltmek için bir hekimlik müessesesi kuruluyor. Vücudumuza baktığımızda inanılmaz tasarım hataları var. Örneğin prostat bezi. Elli yaşına gelen her erkeğin başına dert. Onun içinden idrar kanalı geçtiği için sorunlar çıkıyor. Yirmilik diş insanlara acı çektirmek için mi meydana gelmiş? Eğer bir tasarım olsaydı o dişin ortadan kalkması lazımdı. Dinimizde öngörülen sünnet, insan sağlığı açısından gerçekten önemliyse acı çektirmenin anlamı yoktur. Sünnetsiz meydana getirir, bir deri parçasını kaldırıverirdi. Bugün psikiyatristlerin hepsi şunu söylüyor: İleriki yıllarda ortaya çıkan iktidarsızlıkların, kadın-erkek arasındaki sorunların önemli bir kısmında çocuğun sünnet edilirken çektiği korku ve acı yatıyor. Bugüne kadar milyonlarca çocuk sünnet derisindeki enfeksiyondan ölmüştür. Neden Tanrının kullarına böyle

Erzincan, Kemaliye, Miçingah Kanyonu.

bir eziyeti olsun? Mantığı yok. Sığ düşünen, bilime yatkın olmayan, derinliğine araştırmaları ve görüşleri olmayan insanlara, ilkbaharda açan ağaçlar, çiçekler, sonbaharda bunların dökülmesi inanılmaz bir düzenin ürünü gibi görünüyor. Bilimsel kafaya sahip olduğunuzda, ayrıntıya girdiğinizde, bunun böyle olmadığını biliyorsunuz.

— Bilimsel kafaya sahip olunca nasıl yorumlanıyor?

— Eğer empati dediğimiz duygu insan soyuna yerleşmemişse, sizin işleriniz yolunda gittiği zaman her şeyi düzenli görürsünüz. Sizin zararınıza, uygun görmediğiniz bir ortamda iseniz düzensizlik olarak nitelendirirsiniz. Mesela vurgun düzeni. Türkiye'deki bir kesime sorarsanız, bu mükemmel bir düzen ve gericiler ya da komünistler Türkiye'nin düzenini bozmaya çalışıyor. O arada alıp götürüyor malı ve ayakta kaldığı için de bu inanılmaz bir düzendir.

O düzenden pay alamayan insanlar için de bu düzen berbat bir düzendir. Siz ayakta kaldığınız sürece, "Tanrının bana verdiği nimetlere hamdolsun" diye dua edersiniz. Doğadan bir örnek vereyim: Bir alabalığın yaklaşık bir milyon yumurtasından yalnız beş veya on tanesi hayatta kalıyor. Bazıları yumurta, bazıları embriyon halindeyken, bir kısmı da yavruyken ortadan kalkar. Bütün bunların böyle bir düzeni vardır. Bakıyoruz ki 999.990 tanesi ortadan kalkmış, on tanesi yaşamış. Eğer bir balık aklıyla yorumlamaya kalkışacak olursanız, o on tane balık için mükemmel bir düzendir. Kendisi yumurtadan çıkmış, eşleşmiş, tekrar yumurtalar meydana getirmiştir. 999.990 taneyi konuşturduğunuz takdirde, ortadaki şey düzensizliktir. Esasında düzensiz diye bir şey yok. Bunun kalıtsal bir temeli vardır. Rastgelelik ilkesine göre çalışır. "Başarılı olanlar ayakta kalır, diğerleri elenir" dediğimizde, evrimin kendi kuramını anlatmış oluyoruz. Bana göre, evrim kuramına karşı çıkanların aklı da balık aklından farklı değil. Her birey için mükemmel çalışan bir sistem yoktur. Yalnızca sonuca ulaşanlar için mükemmel bir sistem vardır. Düzensizlik içerisindeki düzen dediğimiz sistem budur; evrimin kendisidir. Bunu anlayabilmek için, fizik, kimya, jeoloji, astronomi ve biyoloji bileceksiniz. Sosyal olayları da bileceksiniz. Türkiye'de nerede böyle bir düşünür takımı? Maalesef yok. Bu özellikte üç-dört kişi var belki ama onların bazılarında da cesaret yok. Görüşlerini söyledikleri zaman bir kesimi karşılarına alıyor, hayatlarını riske atıyorlar. Hatta, tutucu kesimler veya belli kesimler tarafından bazı makamlara gelmeleri engelleniyor. Bu nedenle bu riski alan bilim adamı da yok. Sonuçta, Türkiye'de evrim kuramına sahip çıkabilecek birkaç tane adam var. Sosyal bilimlerde ve diğer bütün bilimlerde ilk olarak anlatılması gereken kuramlardan biri evrim olması gerekirken, ne yazık ki, üniversitelerin çoğunda seçmeli derstir ya da hiç yoktur. Anlatılanların da ya bir kısmı ya da tamamı yaratılışla ilgilidir.

— Biyoloji bölümlerinde zorunlu değil mi?
— Biyoloji bölümlerinde mecburi olması lazım ama çoğunda seçmeli ders. Bazı bölümlerde hiç anlatılmıyor bazılarındaysa seçmeli. Anlatılanların önemli bir kısmı da anlatılması gereken şekilde anlatılmıyor. Sadece bir ek ders kapısı olarak görülüyor. Bu durumda siz toplumu aydınlatamıyorsunuz. Yargılayıcı, yorumlayıcı bir topluluk yetiştiremiyorsunuz. Böyle bir topluluk her türlü dış yönlendirmeye, güdümlemeye ve güdülmeye açık hale geliyor. İslam ülkelerinin ve de kısmen Türkiye'nin, Batılı ülkeler veya özellikle belli kesimler, hatta kendi içimizdeki tarikatlar, dernekler, terörist gruplar tarafından güdülmesinin...

— Bu konuda bir çabanız oldu mu? Biyoloji bölümlerinde evrim dersinin okutulmasının zorunlu olması yönünde.
— ODTÜ ve İstanbul Üniversitesi'nden birkaç hocadan ses çıktı. Haklı veya haksız olarak evrim teorisinin duayeni olarak nitelendirildim ve öyle de biliniyorum. Hem kendi camiamda hem de tutucu kesimde. *Keşanlı Ali Destanı* oyununda olduğu gibi, bir adama bir misyon yüklenince, o niyette olmasa dahi gittikçe o duyguları, davranış şekilleri yücelmeye başlar. Ben *Kalıtım ve Evrim*'i yazınca, değişik üniversitelerden, kurumlardan konu ile ilgili konuşmalar talep edildi. Ben de ister istemez evrim kuramını Türk devletine, Türk milletine anlatmak gibi bir misyonu üstlenmek durumunda kaldım. Bu rol bana biçildi. Benim de buna özlemim ya da yatkınlığım olmuş olmalı ki 1984'ten sonra geliştirmeye de başladım. Taraf ve hedef olmaya başladım. Onlarca üniversitede defalarca konferanslar verdim. Bu yerlerde tepki de olmadı. Salonların hiçbirinde bana karşı bir tepki gelmedi çünkü bilimi esas alıyorum olabildiğince. Bu demek değildir ki evrim kuramının ortaya atıldığı tarihten bugüne kadar geçen süre içerisinde bütün mekanizmalar açıklanmıştır. DNA 1950'li yıllarda saptandı, 1960'lı yıllarda yapısı aydınlandı, 1980'li yıllarda da işleyişi bulundu. Yaklaşık yirmi yıl olmuş DNA'nın işleyişi bulunalı. Bana Amazon'daki bilmem hangi hayvanın

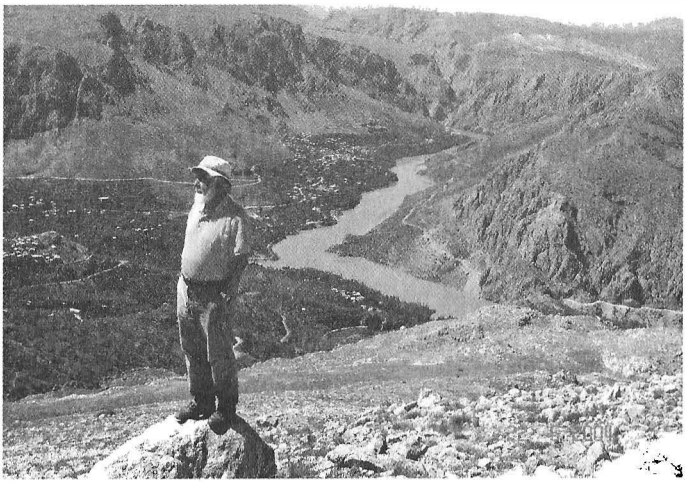
DNA'sını soruyorlar mesela. Hayır bilmiyorum. Yirmi milyon canlı türü var, ben daha iki bin tanesini incelemişim. Niye? Geçmişte kilise yapmaktan, cami yapmaktan, hu çekmekten zaman bulamadık ki bunları yapmaya. Binlerce yıldır insanoğlunun yapamadığını yirmi yıl içerisinde benden mi talep ediyorsunuz?

Babam ve annem iyi ki beni bu dünyaya getirdi. Bundan sonra hiçbir şey yapmasam dahi, evrim kavramını Türk milletine tartışmaya açtırmak, bir grubunu, "evrim vardır" gibi bir yaklaşım içerisine sokmuş olmak bu dünyaya gelmemin maliyetini kurtarmıştır diye düşünüyorum. Ailemin bana yaptığı fedakârlıklar, harcamalar, sadece *Kalıtım ve Evrim* kitabımın bu ülkede meydana getirdiği dalgalanma ile ödenmiştir diye düşünüyorum. Bu orada kalmadı tabii. Onun üzerine diğer kitapları da yazmaya başladım.

Doğa fotoğrafçılığı ve müthiş arşiv

— Kitaplarınızdan söz açmışken şunu sormak istiyorum: Fotoğrafçılığa ne zaman merak sardınız? Kitaplarınızda kullandığınızı fotoğrafların çoğunu kendiniz çekiyorsunuz değil mi?

— Daha önce söz ettiğim gibi, babam fotoğrafçılığa 1900'lü yılların başlarında merak sarmış. Zaman zaman nasıl rötuş yapıldığını, nasıl film tab edildiğini anlatırdı. Bende bir kulak dolgunluğu vardı babamdan. Gençlik yıllarımda hiç fotoğraf makinem olmadı. İlk olarak Atatürk Üniversitesi'nden bir fotoğraf makinesi aldım ama etrafımda kimse yok fotoğraf makinesini kullanacak. Daktilo ile yazı yazabilen adam bile çok azdı. Biz buraya nasıl geldik diye hayret ediyorum. Hiçbir şeyde donanımı olmayan insanlar... Neyse, üniversiteye fotoğraf makinesi alınınca fotoğraf çekmeye başladım. Erzurum'da "Doğa Anlatıyor" isimli bir de sergi açtım. Atatürk Üniversitesi'nin fotoğraf atölyesine gittim ve atölyede bana fotoğraf tab etmeyi öğrettiler. O arada Erzurum Fuarı açıldı. Selahattin Şaroğlu

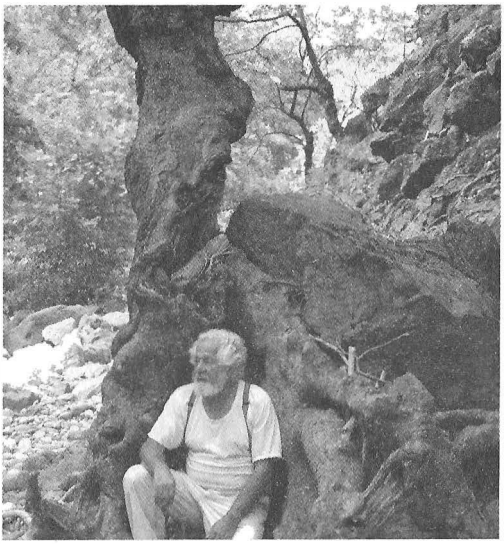

Erzincan - Kemaliye, Ziver Tepesi.

diye iyi bir fotoğrafçı vardı. Şu anda Ankara'da. Bana siyah-beyaz fotoğrafçılığın tüm püf noktalarını, banyo etmeyi öğretti. Ben de o fuarda "Doğa Anlatıyor" diye bir köşe hazırladım. İnanılmaz bir ilgi topladı.

— *Neler çekmiştiniz?*
— Geyikler, fotoğraf olarak büyütülmüş böcekler.

— *Hepsi sizin çektiğiniz fotoğraflar mıydı?*
— Hemen hemen hepsi. Tüplerin, kavanozların içerisinde, doğada yakaladığımız yılanlar. Dr. Selahattin Salman vardı, şimdi profesör oldu, O çok cesur birisiydi. Onunla beraber araziden topladığımız örneklerden bir ilki gerçekleştirerek doğa müzesi görünümünde bir sergi sunduk. Sonra uyduruk bir makine aldım. Renkli fotoğraf çekmeye çalıştım. Renkli fotoğraflar için önemli çabalarım oldu ama ben tab etmedim. Çok yakın zamana kadar çektiğim fotoğrafların hepsi aileye özel fotoğraflardı. Düğün fotoğrafları, manzara fotoğrafları. Kitaplarımı yazarken çok büyük bir

Balıkesir, Kazdağları.

sorun ortaya çıktı. Üniversitelere telefon açıyorum, faks çekiyorum gördüklerime, "Türkiye'nin biyolojik dünyası ile ilgili kitap hazırlamaya başlıyoruz, bana doğadan çekilmiş fotoğraflar lazım" diyorum. Türkiye memelilerini çıkarmaya çalışırken, memeli resimleri istedim. Elazığ'dan yardımcı bir doçent, bir kurdu vurmuş, karnını deşmiş ve başında silahla bir fotoğraf çektirmiş, bana onu yolladı. Avcılık yani. Türkiye külliyen veri tabanından yoksun.

— Bu tür fotoğraflar genellikle yabancı kitaplardan mı alınıyor?

— Genellikle onlardan alıyorsunuz. Orada burada çekilmiş hayvanların fotoğrafları ya da elle çizimler.

— İş başa düşünce doğa fotoğrafçısı da mı oldunuz?

— Bu büyük açığı görünce, Canon marka iyi bir makine aldım.

— Ne zaman?

— Bundan beş-altı yıl öncesine dayanır. Piyasada bulunan filmleri kullanmaya başladım ama bunların renk çözünürlüklerinin çok iyi olmadığını gördüm. Profesyonel çekimlerde özel filmler kullanılması gereken yerler var. Sonra dia filmleri almaya başladım. Milyarlarca lira harcadım. Fotoğraf çekerken, yanımda bir uzman götürmeye başladım.

— Ne uzmanı? Profesyonel fotoğrafçı mı?
— Hayır. Doğadan resim çekerken bunları kitaba koymak için makro çekim yapmanız gerekiyor. İleride Türkiye'nin kullanabileceği bir veri tabanı oluşturabilmek için. Örneğin Kaçkar Dağları'nın tepesinde hangi böcekler yaşıyor? Hangi kelebekler uçuyor? Hangi bitkiler vardır? Benim o resimleri çok yakın çekip, kitaba koyabilecek şekle getirmem lazım. Bu kısmı çok zordur. Bilim alanında çalışma yapanlar bunu anlar. Resim güzelliğine göre çekilmez. O kelebeğin tanınabilmesi için kanatlarının alt kısmındaki siyah beneğin net olarak görünmesi gerekir mesela. O çıkmazsa öbür türden ayıramazsın.

— Bilimsel amaçlı çekerken estetik kaygının arka planda mı olması gerekiyor?
— Hayır. Bilimsel amaçla estetiği birleştirdiğin zaman, son derece başarılı bir doğa fotoğrafçısı oluyorsun. Öbür türlü sadece doğa fotoğrafçısı oluyorsun. Ya da doğadan resim çeken bir adam oluyorsun. Başlangıçta bunu tam anlamıyla başaramadım. Daha sonra...

— Uzman dediğiniz neyin uzmanı oluyor, onu anlayamadım. Bilim adamı mı?
— Örneğin Uz. Haşim Altınöz. Eski soyadı Şağban idi. Her fırsatta yardım etti. Fırsat bulursam Prof. Dr. Tuna Ekim, Prof. Dr. Mecit Vural, Prof. Dr. Hayri Duman ve diğer botanikçileri de alıp götürüyor ya da danışıyordum. Böcek uzmanlarını bulmak en zoruydu. Kendim de böcek uzmanıyım, yani entomolog. Buna karşın her zaman zor-

lukla karşılaştım. Memeli hayvanları çekeceksem Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nuri Yiğit'i alıyorum. Bu memelinin neresini çekmem lazım ki bu resim ileride bilimsel özellik kazansın. Eğer nesne bir kuş ise kanatların altındaki siyah beneği görmemiz lazım, ya da bir böcekte ayaklarının altındaki şişkinliği görmemiz lazım, bir sürüngende çenesinin altındaki sarı beneği görmüş olmamız lazım. Ben onu ancak o zaman bilimsel bir fotoğraf olarak kullanabilirim. Araziye giderken, olabildiğince çok uzmanla gitmek en doğrusu. Tek bir fotoğraf için yarım saat, bir saat uğraşmak zorunda kalıyorsunuz. Eğer bu böcekse bayağı zaman alıyor. Bu fotoğrafları çekerken aradığınız her canlıyı istediğiniz yerde bulamazsınız ki, o zaman alelade bir resim olur. Örneğin Kaçkar Dağları'na özgü bir bitki varsa, bu bazen bir evin otuz-kırk misli büyüklüğü bir alana dağılmıştır ve sizin onu aramanız lazım. Bu yeri de ancak daha önce orada uzmanlaşmış biri bilir. Bu konuda doktora yapan birisinden ya da bu konuda uzmanlaşmış birisinden rica ediyorsunuz. Gerekirse aracınızla onu götürüyorsunuz. Gerekirse masraflarını karşılıyorsunuz. Bu kişilerin çoğu büyük bir saygı, sevgi ve özveri ile bunları yaptılar. Bir karşılık beklemeden bilgi birikimlerini aktardılar.

— *Bu başlı başına bir iş değil mi Ali Bey? İnsanın bütün zamanını ayırması gereken?*
— Tabii. Alıp götürüyorsun adamı dar bir alanda bulunan bir bitkinin başına. "Hocam, eğil bu çiçeğin altındaki falanca dikeni ya da çıkıntıyı görecek şekilde çek" diyor. Ve siz o fotoğrafı çekiyorsunuz.

— *Kaç fotoğraf çektiniz şimdiye kadar?*
— Şu anda on beş-yirmi bine yakın profesyonelce çekilmiş fotoğraf var. Türkiye'de böyle bir arşiv oluşturan belki de ilk kişi benim.

— *Çok büyük bir rakam.*

— Belki çok daha fazla. Sürüngen ve bitki konusunda daha iyi arşivi olan birileri olabilir; ama bütün biyolojiyi kapsayan ve hepsinin bilimsel ismi konulmuş, kataloglanmış en büyük koleksiyon herhalde bendedir diye düşünüyorum.

— Hacettepe Üniversitesi'nde mi yoksa kişisel arşivinizde mi muhafaza ediyorsunuz bu koleksiyonu?
— Üniversitedeki çelik dolapların içerisinde saklanıyor bunlar. Herkese, "Bu üniversitede herhangi bir şey olursa, ilk kurtaracağınız malzeme bu olmalıdır; çünkü trilyonlara değer" diyorum. Üstelik böyle bir koleksiyon için yıllar harcamanız gerekir. Kaçkar Dağları'nda falanca bitki on beş gün açıyor. Gidip onu çekeceksiniz. Şanlıurfa'daki bilmem hangi bitki yılın yalnızca beş günü açıyor. Aynı zamanda her yerde olamayacağınıza göre, bu, paranız olsa dahi, bugünden yarına yaptırabileceğiniz bir şey değil. Bu bir emek işi. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda onları görsel olarak Türk toplumuna yansıtma şansım olursa, çok büyük bir katkım olacak Türkiye'ye. İnanılmaz bir yardım olacak.

— En çok hangi kitabınızda kendi fotoğraflarınızı kullandınız?
— Yeni başlıyorum. Sürüngenler, akrepler. Yakında "Türkiye Akrepleri" çıkacak. Bu kitaptaki fotoğrafların tümü benim çektiğim fotoğraflar. Hiç başka katkı yok. Türkiye'nin dört bir tarafında profesyonelce çekilmiş fotoğraflar.

— Sizden bu fotoğrafları talep eden meslektaşlarınız oluyor mu?
— Zaman zaman oluyor. Bunu çok iyi şekilde bilgisayarda kataloglamadığım için, şu anda veremiyorum. Bir kez karışırsa onu tekrar yerine döndürmem zor olabilir. O yüzden biraz egoist davranıyorum. "Biraz bekleyin" diyorum.

— Ne kadar bekleyecekler? Ne zaman sınıflandırmaya başlayacaksınız?
— Sınıflandırmaya başladık. Bitkileri ve hayvanları ayırıp onları da kendi içinde sınıflandırdık. Her fotoğraf için hangi amaçla kullanılabilir diye üzerine not düşülüyor. "Bu konferans için", "bu ders anlatımında kullanılır" diye notlar. Dediğim gibi, bana milyarlarca liraya mal oldu. Hem dijital sistemi kullanıyorum, hem dia tipi geleneksel sistemi kullanıyorum. Eğer bir fotoğrafı ileride basım için kullanacaksam muhakkak dia çekiyorum. Sadece tespit olarak kalacaksa, onları dijital ile çekmeye başladım son bir senedir. Şu anda fotoğraf bilgim fena değil. Profesyonel değilim. Önümüzdeki birkaç yıl içerisinde Ankara'da fotoğraf sergileri açabilirim. En önemlisi, dünyada hiç çekilmemiş bitkilerin, hayvanların resimlerinin bende olması.

— Dünyada hiç çekilmemiş!...
— Dünyada hiç çekilmemiş.

— Ne mesela?
— Bir sürü böcek türü.

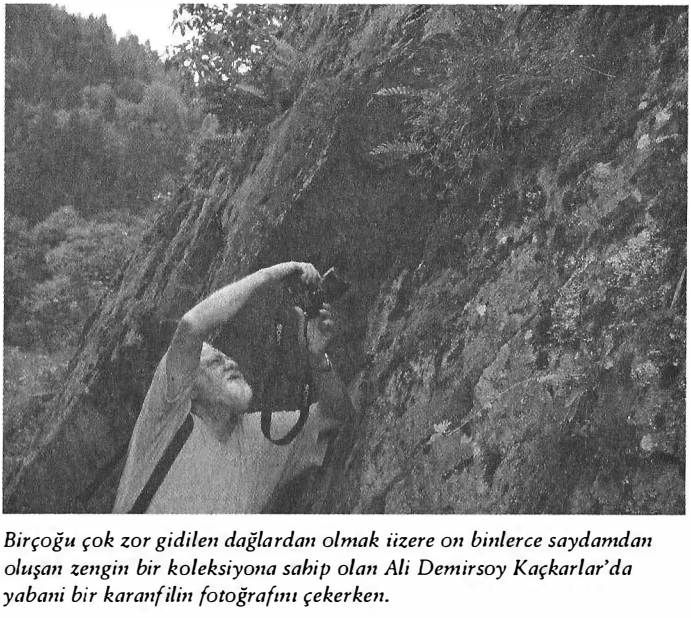
Başta üniversiteler olmak üzere, davet edildiği yüzlerce yerde, onlarca farklı konuda konferans verdi. Bu konferanslardan birinde (2004, Manisa).

— Yalnızca Türkiye'de mi var bu böcekler?
— Türkiye'de. Kesinlikle hiç çekilmemiş demiyorum. Tüm dünyayı taramadık ama belli ki çekilmemiş. Kimse oraya gitmemiştir, çıkmamıştır.

— Bunlar çok kıymetli o zaman.
— Bana deseler ki "Sana 10 trilyon lira vereceğiz, bunları yak" ben bunu yapmam çünkü benim gözümde bunlar onlarca trilyon değerinde. Bir daha geriye dönüp o kadar zamanı, o kadar imkânı bulamam. Bütün bunlar yaparken, Orman Teşkilatı ve değişik kurumlar bana ulaşım olanağı sağladılar, dağların başına çıkardılar. Oradaki dostlarım bana rehberlik yaptılar. Yolları bilmiyorsunuz, gideceğiniz yeri bilmiyorsunuz. Başlı başına bir organizasyon. Bu resimler benim resimlerim olarak tescil edildi. Bu da egoistçe bir şey. Bunların arkasında orman mühendislerinin, gittiğim il ve ilçelerdeki dostlarımın, meslektaşlarımın bana ayırdığı zaman var. Gönderdiğim sürüngenleri tespit eden Prof. Dr. Varol Tok, Doç. Dr. Bayram Göçmen, Prof. Dr. Zeki Yıldırım ve diğerleri var. Bir sürü insanın emeği var. Hepsinin ismini yazamadığım için bunların hepsini ben yapmışım gibi görünüyor.

Bu kitap bu açıdan da iyi oldu. Arka plandaki adamların da emeklerini böylece dile getirmiş olduk.

— Yalnızca Türkiye'ye özgü bitki ya da hayvan türünü fotoğrafladığınızda yabancı meslektaşlarınızı haberdar ediyor musunuz?
— Haberdar etmek gerekiyor; ancak bu bir zaman meselesi. Şu anda yazma çizme görevinden zaman ayırıp onları kataloglayıp, sıralayacak zamanım yok. Bu kadar işsizin olduğu yerde, bana iki sekreter verseler veya iki tane boşta gezen emekli adamı gruplandırmak için tahsis etseler, Türk eğitimine inanılmaz katkıları olur. Benim özel adam tutmam lazım; ama buna mali gücüm izin vermiyor. Şu anda Türkiye devletinin, Osmanlı'nın ve bugüne kadar kurul-

Birçoğu çok zor gidilen dağlardan olmak üzere on binlerce saydamdan oluşan zengin bir koleksiyona sahip olan Ali Demirsoy Kaçkarlar'da yabani bir karanfilin fotoğrafını çekerken.

muş Türk devletlerinin hiç elde edemediği inanılmaz bir bilgi ve hazine, bu koleksiyon. Bunları belki de ikinci kez çekme şansı olmayacak. Eğer yedi-sekiz sene daha yaşayacak olursam, bunların bir kısmını rehber kitapları şeklinde değerlendirmeye çalışacağım.

— Bu değerli koleksiyona son şeklini vermek için zaman ayıracağınıza, bu işe öncelik vereceğinize eminim.

— Aslında yabancı bilim kuruluşları finansman sağlıyor. Bunların bir kısmını sattığım zaman para da kazanabilirim ama bilimsel bir veriyi sattığım zaman kullanma hakkını ona vermiş oluyorum. Bu yüzden bilim dünyasına ait bir şeyi para karşılığında başkalarına satma lüksüm olamaz diye düşünüyorum. Öyle bir şey söz konusu dahi olamaz. Topkapı Müzesi'ndeki herhangi bir tarihi eserin para karşılığında satılması anlamına geliyor. Bu doğru değil.

— Hayalini kurduğunuz Doğa Tarihi Müzesi bir gün kurulduğunda orada değerlendirirsiniz bu koleksiyonu belki.
— Tabii ki güvenebileceğim bir yer olduğu takdirde bunu yapmam mümkün. Şu anda bir kısmı Hacettepe Üniversite'sinin müzesinde bir kısmı da evimde korunmaya alınmış durumda. Düzenleme yavaş yavaş devam ediyor. Veri tabanı oluşturmaya devam ediyoruz. Önümüzdeki yıllarda yapılacak yenilikler de sürekli eklenecek. Son olarak, bilgisayar tekniklerini kullanarak bu fotoğrafların üzerinde her türlü operasyonun yapılmasını da mümkün hale getirdim. Böylece bazılarını sunumlarımda da kullanabiliyorum.

"Doğa boşlukları sevmez"

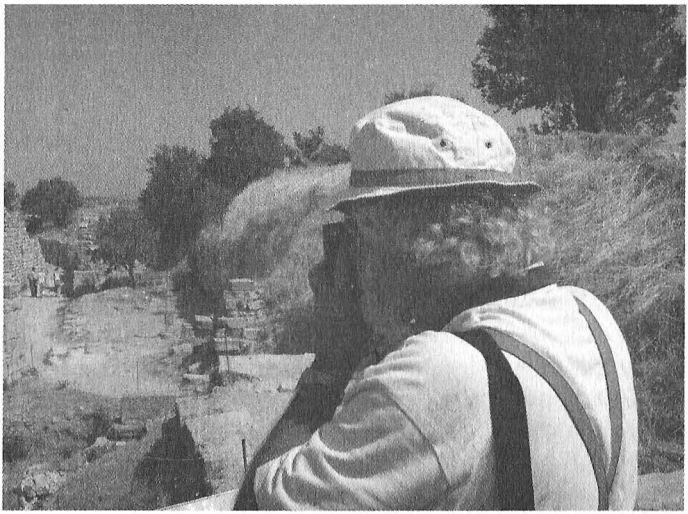
— Doğrudan uzmanlık alanınıza girmeyen konularda yazdığınız kitaplarla ilgili bir tartışma var. Bunları yazan niye sizsiniz diye.
— Benim çalışma konum omurgasızlar aslında, yani böceklerle ilgili. Fakat Türkiye'de kuşlarla, memelilerle, hatta İzmir'de ayrıntılı çalışmalar yapılmasına rağmen sürüngenlerle ilgili benim arzu ettiğim formatta kitaplar yoktu. Bir adam kitabı açtığı zaman, konuyu her yönüyle öğrenebilmeli. Biyolojik özellikleri, resimleri vesaire ile. Bu yoktu. Her şeye girip çıkmam, biyoloji kitapları yazmış olmam nedeniyle, benim çok şey bildiğim, biyoloji alanında allame-i cihan olduğum zannediliyor. Ankara merkez olduğu için, bakanlıklardan, çeşitli kuruluşlardan, üniversitelerden tüm istekler bana geliyor. Bir ihtiyaç var; birilerinin yazması lazım. Biyolojide bir kural vardır; doğa boşlukları sevmez, boşlukları doldurur. Boş olan bir şeyi birinin doldurması lazım. Bu, meslek hayatımda bir risk oluşturdu ve bu riski de göze almak zorunda kaldım. Bu arada, Çevre Bakanlığı, Türkiye omurgalılarının tespiti konulu küçük bir proje vermişti. Çok az kaynak alarak, projeyi geliştirmeye başladım. Türkiye amfibileri, sürüngenleri, memelileri, kuşları üzerine bir seri kitap yazdım. Çevre so-

runları ile ilgilenenlerin yüzde doksanında bu kitaplar vardır. Bu projeyi yürütürken gerekli bütün bilgileri topladım ve kendi biyoloji bilgilerime dayanarak bazılarını yorumlamaya kalktım. Var olan türlerin bir kısmının olamayacağını, bazılarının yanlış olabileceğini ileri sürdüm. Sadece bir derleme değil, yorumlama da olduğu için değer taşıyor. Bu kitapları da bastırdım. Bunların içerisinde önemli yanlışlıklar, eksiklikler olabilir. Bu, bilgi eksikliğinden ve benden kaynaklanıyor olabilir. Buna rağmen, basılmış en derli toplu kitaplar hâlâ onlardır. Bunu yapmamdaki amaç şuydu: Konuyu bilimsel ortamda didiklettirmek, kurcalattırmak ve sonraki baskılarında daha az yanlışla devam ettirmek. Nitekim öyle de oldu. Bunların bir kısmının ikinci baskısına geçildi. Düzgün tenkit edenler oldu. Art niyetle tenkit edenler oldu.

— Değişik bir yöntem. Sonra o geri bildirimleri kullanarak düzeltmeler mi yaptınız?
— Evet. Biraz daha mükemmelleştirdiğimizi varsayarak yeni baskıları yapıldı, hâlâ da yapılıyor. Yalnız, kuşlarda önemli bir sorun çıktı. Türkiye'de hiç kuş resmi bulamadım. Herhangi bir yerden izinsiz kuş resmi de alamazdık. Bu nedenle Parey Verlag isimli bir yayınevine iki sene boyunca yazdım ve bana basılmış kuş kitaplarındaki bazı resimleri kullanma hakkını vermelerini istedim.

— Almanya'ya?
— Almanya. Biyoloji kitapları basan çok büyük bir yayınevi. Hiçbir cevap gelmedi. En sonunda ağır bir mektup yazdım ve herhalde halkla ilişkiler müdürü olmalı, bir mektup yazdı. "Yalnız senin kullanman, bir defaya mahsus ve tek bir kitapta kullanman kaydı ile izin veriyoruz. Senden para istemiyoruz" dediler.

— O sert mektubunuzdan dolayı mı size böyle bir ayrıcalık yapıldı?

Sadece biyolojik varlıklarla değil, kültür mirasının her türlüsü ile ilgilenen Ali Demirsoy arkeolojik bir yapıyı görüntülerken.

— O da etkili oldu herhalde. Ya da utandılar. İki senedir bir profesör yazıyor ve izin istiyor sonuçta. "Bunları ticari bir amaç için kullanmayacağım. Ülkemde, kuşları doğru dürüst tespit eden bir kitap yok. Bana yardımcı olun" demiştim mektuplarımda.

— "Türkiye Kuşları" basıldı mı?
— "Türkiye Kuşları" bitti ve basıma girecek.

— Aradığınız bütün fotoğrafları buldunuz mu o yayınevinin kitabında?
— Yüzde doksanını oradan aldım. Kalanını da değişik kaynaklardan buldum. Bazı fotoğraflar için çok cüzi bir miktar para ödedim bazıları için yalnızca izin almak yeterli oldu.

— Bundan sonra kuş resimleri çekeceksiniz herhalde?

— Kuş resimleri çekmeyi denedim, başaramadım. Onun için, 1.500'lük tele objektif lazım. Bunun için ayak lazım. Ve en önemlisi saklanmak için kulübeler lazım. Benim buna zamanım yok. Sonuçta bir sürü kitap daha çıkardık ama bununla da yetinmedik. Yabancı ülkelerde basılmış en iyi kitaplar diye tanımlanan Keeton'ın *Genel Biyoloji*'sini, İngilizce bilen bir grup arkadaşımızla çevirdik. Ben Prof. Dr. İsmail Türkan, Prof. Dr. Ertunç Gündüz editörlüğünü yaptı. İngilizcem çok iyi olmamasına rağmen, başka biri bu yükün altına girmediği için zor şartlar altında bunu yapmaya çalışıyorum. İçinde ufak tefek yanlışlıklar olsa da, Türk eğitiminin ders zeminini oluşturan kitaplar bunlar. Gerçekten mutluyum. Yaşamamın, var olmamın karşılığını ödüyorum. Şimdi de dünyanın en çok satan genel biyoloji kitabını; Campell'in *Genel Biyoloji*'sini Türkçeye çeviriyoruz. Anlayacağınız, elimizdeki tüm olanakları ve gücü Türkiye'nin eğitilmesi ve aydınlanması için harcıyoruz..

— Tüm yorgunluğunuzu unutturuyordur bu duygu.
— Kuşkusuz. Bundan daha büyük bir haz düşünemiyorum...

"Salyangoz gibi yavaş yavaş kabuğumdan dışarı çıktım"

— 1985 yılındayız, Hacettepe'desiniz. Kaç yıl Ana Bilim Dalı Başkanlığı yaptınız?
— On yıl.

— Şu anda değilsiniz. Neden bıraktınız?
— Artık yöneticilik yapmak istemiyorum. Benim çok zamanımı alıyor. Genç arkadaşların yapması lazım. Gençler bunu daha iyi yapıyorlar diye düşünüyorum.

— Sizin öğrencisi olduğunuz yıllarla bugün bu dalda okuyan öğrencileri karşılaştırdığımızda neler değişti? Çabalarınız neleri değiştirebildi?

— Birincisi çocukların kitapları oldu. İkincisi ders kalitesi yükseldi. Benim en önemli görevlerimden biri doktora öğrencisi yetiştirmek oldu. Hacettepe Üniversitesi'ndeki ilk doktora öğrencim, beş yıldır profesör olan Prof. Dr. Nilgün Kazancı, daha sonra şimdi profesör olan Prof. Dr. Füsun Sipahiler oldu. Sonra, yine şu anda profesör olan Prof. Dr. Ertunç Gündüz oldu. Şu anda profesörlük işlemi yürüyen Doç. Dr. Nuray Akbulut ve değişik üniversitelerde doktora yaptırdığım kişiler oldu. Antalya Üniversitesi'nden Prof. Dr. Battal Çıplak onlardan biridir. Bursa Üniversitesi'nde bir bayana doktora yaptırdım. Ona, "Daha fazla çalışmayacaksın" dedim, "seninki bu kadar." Bu kitap yazılırken, şimdi Harran Üniversitesi'nde yer alan Dr. Hasan Sevgili'nin doktorasını, Dr. Sırma Çapan'ın doktorasını tamamladık. Dışarıdan bir sürü insana yükseklisans tezlerini yaptırmaya çalıştım. Şu anda beşaltı kişinin üzerinde yüksek lisans ve doktora öğrencim var. Üniversitede şöyle bir gelenek vardır: Bir hoca hangi konuda çalışıyorsa asistanlarına da ona benzer konular verip çalıştırır. Bunun nadir istisnalarından biri benim. Değişik konularla da çeşitlensin diye, benim konumla hiç ilgisi olmayan konularda çalışmalarını teşvik ederim. Bu son derece zor ve riskli olmasına rağmen şu anda hepsi kendi konularında en iyilerden kabul edilen akademisyenler oldular. Alman sisteminden esinlenerek geliştirilmiştir bu. Yani azami çabayı kişi kendisi gösterecek ve sen yönlendireceksin. Bu bir teknik ve taktik meselesi. Çeşitli konularda, araştırmalar yaptırmaya başladım. Çevre konusunda, sistematik konusunda Anadolu'nun değişik yerlerinde projeler yürüttüler.

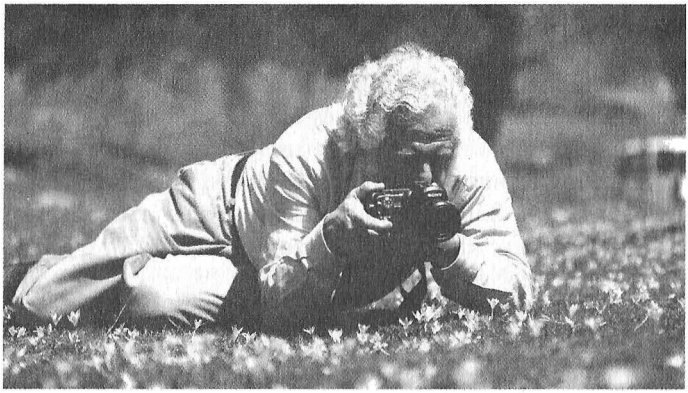
— Siz çiçeği, böceği, ağacı, kuşu, tanımadan mezun olmuşsunuz. Karşınıza Ord. Prof. Dr. Kosswig çıkıp da, size arazide pratik yaptırana kadar bunun eksikliğini hissetmişsiniz. Siz öğrenci yetiştirirken onları araziye götürüp bu pratiği yaptırdınız mı?

— Erzurum'da Atatürk Üniversitesi hafta sonları bir otobüs veriyordu. Öğrencilerimi alıyor 150-200 kilometre uzaklıktaki yerlere götürüyordum. Tükenmeyen bir enerji ile onları eğitmeye çalışıyordum. Özellikle Almanya'da bilgimi güçlendirip döndüğümde, bu bilgileri öğrencilerime aktarmaya çalıştım. Hacettepe Üniversitesi'ne gelince başlangıçta ders kapsamında birkaç yere götürüyordum. Maddi olanaksızlıklar nedeniyle devam ettiremedim. İleride tenkit edilirsem, en çok tenkit edilmem gereken husus öğrencilerimi yeterince araziye götürüp arazi bilgilerimi onlara aktarmamam olmalı. Bunu başka gruplarla yaptım ama kendi meslektaşlarım, öğrencilerimle yapamadım.

Ancak birkaç defa öğrenci ve asistanları on-on beş günlüğüne arazi çalışmasına çıkardım. Özellikle Prof. Dr. Adil Güner ve benim sorumluluğumuzda, bugün çoğu bilim adamı olmuş, doçent ve profesörlüğe yükselmiş, on beş kişiyi iki sene üst üste, Çamlıhemşin - Çat'a götürerek orada kamp kurduk ve gece gündüz doğanın dilini onlara öğretmeye çalıştık. Hemen her gün yürüyerek Kaçkarlar'a çıkmaya çalışıyorduk. Akşamları da getirdiğimiz materyali hazırlayıp inceliyorduk. Bu eğitim, birçok kişinin tutku halinde bilim adamı olmasına neden oldu. Ancak, bunu ne ondan sonra ne de bugün kimseye anlatamadık. Bilim adamı olmayı teşvikin en ucuz ve en kolay yolunu ne yazık ki yaygınlaştıramadık...

— Üniversite hiçbir fon ayırmıyor muydu böyle çalışmalar için?
— Hayır.

— Atatürk Üniversitesi'nde iken kendi olanaklarınızla mı yaptınız arazi çalışmalarını?
— Hayır. Üniversite otobüsleri veriyordu. Oradaki son birkaç yılımda uygulamaya yönelik çok yoğun çalışmalar yaptım. Hacettepe Üniversitesi'ne geldikten sonra da, birkaç yıl yaptık. Daha sonra yapamadım. Hem zamanım olmadı, hem de biraz rahata alışmış olmalıyım.

Zengin bir bilimsel, hayvan ve bitki fotoğrafı arşivine sahip olan Demirsoy, arazide bir bitkiyi görüntülerken.

— Büyük bir bütçe mi gerekiyor?
— Gerekmiyor. Bu benim tembelliğimden de kaynaklanmış olabilir. Üstünde durmadım. Oysa durmam gerekiyordu. Bu, beni de köreltti. Onun yerine başka faaliyetlerde bulunmaya başladım.

— Hacettepe Üniversitesi'ne geldiğinizde, "Burada bir-iki yıl kalır Doğu'ya dönerim. Benim gönlüm Doğu'da" diyordunuz.
— Doğu'daydı. Ancak Hacettepe'de dekan oldum. O sırada evlendim.

— Ankara'da bir düzen kurduğunuz için mi bu düşünceyi kafanızdan attınız?
— Erzurum'dayken Ankara simidini özlerdim. İnanılmaz özlerdim simidini. Müzikten çok iyi anlamamama rağmen, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı dinlemek bana büyük zevk verirdi. Klasik Batı Müziği bende inanılmaz duygular yaratmıştır. Tiyatroyu da çok severdim. Erzurum'da içim içimi yemiştir. "Keşke Ankara'da olsam da bu

faaliyetlere katılsam" diye. Uçakla Ankara'ya gelip bir hafta kaldığım zamanlar her akşam bir oyuna gider, cuma günleri de Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nı dinlemeye giderdim. İnanılmaz yoğun kültürel faaliyetlerim olurdu Ankara'da. Ankara'ya taşındığımda ilk bir ay tiyatroya gittim, birkaç defa Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na gittim. Şimdi, "Allah aşkına, üstüne para vereyim beni götürmeyin" diyorum. Tiyatroya da artık gitmiyorum.

— Neden? Doydunuz mu?
— Hayır, doymak değil. Biyoloji kitapları dışında romantik yazılar da yazmaya başladım. Belki bunu okuyanlar "çok ukalaca" diyecekler. Ben artık sinema ve tiyatro izleyemiyorum. Nedenine gelince, senaryoyu bana yaz deseler, onlardan daha iyi yazacağıma inanıyorum. Bazı filmlere gidiyorum. O kadar berbat bir senaryo ki. Bana deseler ki sana üç-beş gün süre. Bu süre içerisinde çok daha güzelini yazabilirim diye düşünüyorum.

— Beğenmediğiniz için gitmiyorsunuz?
— Kesinlikle. Senaryoları beğenmiyorum. Onun için sinema gişelerindeki kızlara soruyorum: "Kızım bu filmde güzel doğa resimleri var mı?" "Çok güzel resimler var" derlerse giriyorum. Konu hiç önemli değil. Konu beni fazla ilgilendirmiyor.

— O zaman siz Japon yönetmen Kurosowa'yı çok seversiniz. Onun filmlerini izlediniz mi?
— Hayır. Çekimin güzel olup olmaması ile ilgileniyorum. Evimin yanında sinema olduğu için, gelen misafirler gitmek istiyor. Son birkaç yıldır ayda bir defa gidiyorum. Mecburi gidiyorum. Görsel yanı güçlü değilse huzursuzlanmaya başlıyorum filmde. Yalnız burada vurgulamak istediğim bir şey var. Ankara'ya gelip başlangıçta içime kapalıyken bir zaman sonra salyangoz gibi yavaş yavaş kabuğumdan dışarı çıkınca, Hacettepe Üniversitesi'ndeki diğer bir-

çok meslektaşımla, değişik nedenlerle, özel toplantılarda bir araya geldim. Beni büyük bir sıcaklıkla içlerine aldılar. Bu kişiler, mesleğimin dışındaydılar; ancak çoğu yabancı ülkelerde kendi konularında iyi eğitilmiş insanlardı. Bunların çok büyük bir kısmı, birbirlerine olan hoşgörülerinden çok daha fazlasını bana gösterdiler.

— *Hangi konuda hoşgörü gösterdiler?*
— Kırıcı laflar söylememe ve tek çocuk olmamdan kaynaklanan egoizmime rağmen bana hep hoşgörü gösterdiler. Bu insanların bu haklarını kesinlikle unutmak istemem. Herhangi bir yerde bir toplantı olduğu zaman bensiz yapmamaya başladılar. Gittiğimde beni en ön plana aldılar, beni ziyaret ettiler, hatırımı sordular ve beni her gördüklerinde yüzlerinin gülümsediğini gördüm. Bu arada 1984 yılından sonra bir şey daha geliştirdim. Bilim felsefesi ve bilim tarihi yazmayı kafama koymuştum. Okuyorum ama bir insan günde en fazla otuz-kırk sayfa okur çünkü diğer işleriniz de var. O zaman bir yol daha kalıyor. İyi yetişmiş, bilgisinden yorumundan yararlanabileceğiniz insanlarla bir araya gelmek. Psikoloji Bölüm Başkanımız, ağabeyim, Prof. Dr. Hüsnü Arıcı her zaman yanımda oldu.

— *Zaman açısından daha mı ekonomik?*
— Ekonomik. Çarşamba ve cuma akşamları güzel bir restoranda veya sessiz olan bir yerde tabiri caizse kafa çekmeye başladım. Aslında içkiye çok düşkünlüğüm yoktur. Bilgi alışverişinin temelini oluşturduğu için, benim açımdan son derece önemliydi. Ankara'da kendi konusunda iyi olan, belli bir bilgi birikimine ulaşmış insanlarla haftada en az iki gün bilgi alışverişi için bir araya geliyorduk. Saat 17:00 - 18:00'de başlıyor, dört-beş saat süren, belli bir konu hakkında sohbetler yapıyorduk.

— *O kadar pratik bir insansınız ki Ali Bey, buna da pratik bir çözüm bulmuşsunuz. Müthişsiniz!*

— Bunu yaparken her hafta farklı bir bilim dalından ya da konudan anlayan insanla birlikte olmaya dikkat ediyordum. Mesela bir gün tarihçi ile görüşürseniz ikinci gün, güzel sanatlar ile ilgili ihtisas sahibi bir adamla yan yana geleceksiniz.

— Onlar bilgiye kestirme yoldan ulaşma amacınızı biliyorlar mıydı?
— Söylüyordum. "Çok memnun olduk. Ne kadar güzel bir akşamdı. Önümüzdeki hafta da toplanalım" diyorlardı. Ben de, "Hayır, seninle benim alıp vereceğim bitti. Ancak altı ay sonra sıra sana gelebilir" diyordum.

— Ve kimse de bozulmuyordu?
— Ben de onlara anlatıyordum çünkü. Evlerine gittiğimde özellikle çocuklarına, biyolojideki gelişmeleri popüler bir dille anlatıyordum. Yani bir yere, özellikle bir eve gittiğim zaman, "Bakın yemeğimizi yedik, bunun maliyetini ödemek lazım. Çocuklarınıza hayat dersi vermem lazım. Size bazı bilgiler vermem lazım" derim. Bunu ben kendim de yapıyordum ve doğal olduğuna inanıyorum. Benim yaşamımda çok önemli yeri olan iki arkadaşım vardır. Birisi Hacettepe Üniversitesi Psikiyatri Profesörü Dr. Cengiz Güleç...

— Onu da bu toplantılarda mı tanıdınız?
— Onu 1980 yıllarında bir ÖSYM sınavında tanıdım. Sonra ailece görüşmeye başladık. Sonra milletvekili oldu. Onlarla haftada en az iki kez bir araya geldik. Hamurlarımız ve hayat görüşlerimiz farklı ama bana karşı son derece toleranslı. Türk kimliği konusunda doktora yapmış. Sosyal konularda bilgisi olan bir insan. Diğeri de benim kuzenim bankacı Gönül Önderoğlu'nun kocası olan Kimya Yüksek Mühendisi Ömer Önderoğlu. Atom Enerjisi Kurumu'nda uzun yıllar mühendis olarak çalıştı. Her ikisi de benim çok yakın dostumdur.

— Bu toplantılara eşinizle birlikte mi gidiyordunuz?
— Her tarafa eşimle birlikte giderdim. Bu iki dostum bana hep destek oldu ve her ikisinin de inanılmaz müzik yetenekleri vardır. Ömer çok güzel ud çalar, derlemeleri ve besteleri vardır. Onlarla da, yıllarca, haftada bir veya iki, bu toplantıların içinde veya dışında bir araya geldik. Ankara'da aradığım bilgi düzeyi yüksek insanları bulabildiğim için, Ankara benim için vazgeçilmez bir yer oldu. Aşağı yukarı Erzurum'dan Ankara'ya geldiğim günleri izleyen üç-dört sene boyunca, "Ben muhakkak Doğu'ya dönüp, tekrar Atatürk Üniversitesi'ne büyük katkılarda bulunacağım. Elimden geldiği kadar orayı ayağa kaldırmaya çalışacağım" diye kuruyordum. Ama şu anda geldiğim noktada Doğu'da en büyük üniversitelerden birinin rektörlüğünü de verseler, aynı zamanda oranın valisi olun, aynı zamanda garnizon komutanı yapsalar, her üç yetkiyi de bana verip göndermek isteseler, yine de gitmem.

— Neden?
— Aradığım insanları o bölgede kısa sürede bulma şansım yok. Fikir alışverişi yapma şansım yok. Bunu iki yerde yapabilirim: Ankara ve İstanbul'da. Beni yaşatan ve aynı zamanda düşüncelerimin daha doğru ve kapsamlı olmasını sağlayan...

— Daha önce idealist bir yaklaşımınız vardı. Alma kısmını düşünmüyordunuz verme kısmını düşünüyordunuz. Ama şimdi önceliği kendi ihtiyaçlarınıza veriyorsunuz.
— Ama yetmiyor. Çünkü biyolojinin dışında siz ayrıca, biyoloji felsefesi ve bilim felsefesi geliştirmeye çalışıyorsanız-sadece biyolojinin içerisindeki bilgiler yetmiyor. Sosyal bilimleri de bilmeniz gerekiyor. 30-40 yaşlarına gelmiş bir adamın kendini yenilemesi, rejenere etmesi mümkün değil, bunu ancak ustalardan öğrenmeniz mümkün. Dolayısıyla kendi hedefimi genişletince, ister istemez arkamdaki destek birimini de genişletmek zorunda kaldım.

— Doğu'ya dönseydiniz, konuştuğumuz konularda körelir miydiniz?

— Körelirdim. Bunu bir egoizm olarak görmüyorum. Türk milletine yardım edebilmem için bir yan donanımımın olması gerekiyordu. Başka insanlar da benim gibi bilimle ilgilendiği zaman aynı şekilde onların yanında oluyorum. Bilimin yalnız başına değil, çevre ile gelişebileceğine inanıyorum. Bu nedenle öğrencilerime bazı öğütler veririm. "Ustaca yaşamak yalnız ustalardan öğrenilir" derim. Saçı başı ağarmış, üreme potansiyeli ortadan kalkmış insanlar, insan topluluklarında korunmaya devam ediliyor? Neden? Tecrübelerini gelecek kuşaklara aktarmaları için. İnsan beyni, enerji kullanımı bakımından en kestirme yolu uygular. Bu enerjiye ATP diyoruz. Beyin bu enerji birimini en az kullanmanın yolunu seçer. Bu beynin bir davranış şeklidir. Bu nedenle sizi çok uyaran, çalışmaya ve düşünmeye sevk eden insanlardan kaçarsınız. Bu nedenle çocuklar hep annelerine sığınırlar. Çünkü anneler onları işe koşmazlar, şımartırlar.

"Özellikle Atatürk Üniversitesi'nde hemen her hafta sonu, öğrencilerimi alarak arazi çalışmalarına götürüyor, onlara ülkeyi tanıtmaya çalışıyordum." Bu gezilerden birinde (1975, Erzurum - İspir).

Bu nedenle çok emek sarf etmez beyinleri. Çocuğun annesinden ve babasından kaçtığı zaman ilk sığındığı insan da dedesi veya anneannesidir. Niye? En az enerji ile devam etmek için. Aile çocuğu aşırı disiplinle yönlendirmeye çalıştığı zaman çocuk tam anlamıyla rahatsız olur. Bu, bütün yaşamımızda böyledir.

Bu nedenle, bir arkadaşlık kurduğumuzda, "Sen bunu bilmiyorsun, sen şunu yapamıyorsun, sen niye öğrenmemişsin, bu kadar zamanını boşa harcamışsın" dersek, eğer kişi de iyi eğitilmemişse bunu olumsuzluk olarak değerlendirir ve o kişi sizden uzaklaşır.

— Kendini yetersiz hissettiği için enerji kullanımını yükseltmek zorunda kalacak ancak doğal yapısı gereği beyin bunu istemiyor. Bu nedenle mi kaçıyor onu kınayan insandan?

— Evet, zorlandığı için. Eğer siz çevrenizi genişletip, çeşitlendiremiyorsanız, bilgi akışını sağlayamıyorsanız, körelmeye başlamışsınızdır. Kendi iç dünyanızın içerisinde kavrulmaya başlarsınız. Bu insanlar psikolojik olarak artık hastadır. Bir iş de yapamazlar. Carl Jung'un dediği gibi, "Birileri, birilerinden dolayı bu aksaklığın meydana geldiğini söylüyor." Çocuğu ders çalışmıyorsa, aileye göre zekidir ama hocası yetersiz olduğu için çalışmıyordur. Her defasında hem aile, hem kişinin kendisi bir bahane bulur. Kendi sorununun üzerine gitmekten kaçınır. Sorunlarının üzerine gitmek yerine, etrafında dönmeye kalkışır ve yan sorunlar üretir.

— ATP'ye dönersek. Beyin en az enerji birimini kullanmayı seçiyorsa; biz kendimizi geliştirmek için uğraştığımızda beynin doğasına aykırı bir iş mi yapmış oluyoruz?

— Doğasına değil, arzularına ters bir işlem yapmış oluyoruz. Beyin, fiziği ve biyolojiyi ya da matematiği öğrenme gibi bir beklenti içersinde değildir. Onun doğası enerjiyi en

artırımlı şekilde kullanarak, kendini ayakta tutabilmektedir. Yani bendeki egoizm onda da var... Ancak sosyalleşmenin getireceği bir bedel vardır. O da beyni sürekli uyanık tutma ve bilgi birikimini artırmaya zorlamak; bu da enerji kullanımını gerektirir...

— *Öğrencilerinize başka ne öğütler veriyorsunuz?*
— "Ne olursa olsun, fedakârlıktan kaçınmayın. Girdiğiniz ortamlarda kendi konusunda uzman olan insanları seçmeye çalışın. Gidin sofrasına oturun. Bir bira için. Gerekirse, onun bazı ihtiyaçlarını da karşılayın. Hatta cebinizden de bir miktar fedakârlıkta bulunarak onlarla daha uzun süre zaman geçirmeye ve onlardan bilgi almanın yolunu seçmeye çalışın. Bunu yaparken tek bir insana bağlanmayın" diyorum. Bakın bu kitabı okuyanlar bu anlatımdan sonra şunu açıkça görebilirler: İyi görüşen üç-dört aile hemen her cumartesi günü bir yerde toplanır. Çocuklarının tahsillerinden, okullardaki hocalardan başka bir şey konuşulmaz. Onun dışındaki kapasitelerini genişletemezler. Bunlar körelmiş insanlardır. Size sürekli öbürlerine sırt dönün demiyorum; ama farklı insanlarla birlikte olursanız, farklı bilgiler edinme ve aktarma yolunu öğrenirsiniz. Bir süre sonra, sizin kendi konunuzdaki bilgi birikiminizle yeni öğrendikleriniz birleşince bir şeyleri doğru yorumlayabilecek duruma gelirsiniz. Üretme, kesinlikle birdenbire ortaya çıkan bir durum değildir. Öğrencilerimize hep şu örneği veririz: Bilim, bilimsel düşünme, yetenekler, hepsi yayıktan yağ çıkarmaya benzer. Yayıktan kesinlikle bir vuruşta yağ çıkmaz. Defalarca vurmanız lazım ki yayıktan yağ çıksın. Bilim öğrenmek, bilmek, doğru yorumlamak bir süreçtir. Bu sürecin sonunda onun ürünlerini elde edersiniz. Kesintiye uğratırsanız, biz buna, "yağ kesildi" deriz. Yayıktan artık yağ çıkmaz. "Çocuklarım şu ilkokulu bir bitirsin de, ya da şu evin taksitlerini bitireyim de şu çalışmayı yapayım" derseniz laçkalığa adım atmışsınız demektir. Zorlukların hiçbiri hedefinize giden yolda bir sapmaya neden olmamalı. Her gün üs-

Doç. Dr. Adil Güner ile birlikte iki yıl üst üste Çamlıhemşin - Çat'ta gerçekleştirilen biyoloji öğrencileri ve asistanlara yönelik bilimsel çalışmalardan birinde, bir taşın kovuğunda yağmurdan korunurken (1992).

tüne bir şeyler koymalısınız. Yanınızda değerli kişiler tutmayı ve bilgi alışverişinde bulunmayı muhakkak sağlamalısınız. Bir kişinin yalnız başına başarıya ulaşamayacağını artık tüm dünya kabul ediyor. Hele benim ülkemde son derece zor. Bu nedenle büyük şehirlerdeyseniz bu insanlardan yararlanmaya çalışacaksınız. Küçük şehirlerde ise, olabildiğince yapmaya çalışacaksınız. Bütün bunları bir araya getirince, benim artık Türkiye'nin herhangi bir yerine gitme şansım kalmıyor. Sadece düzenli, statik bir hayat yaşamış olsaydım bunu Hakkari'de, Van'da da yapabilirdim. Hiç sorun değildi. Bundan korkmuyorum. Ama hâlâ üretmeye çalıştığım, toplumun derdine çare olabileceğim konulara kafa yorduğum için donanımlı kişilerle bilgi akışını sürdürmeye çalışıyorum. Bu da belli merkezlerde, üniversitelerde ve büyük şehirlerde olabilir diye düşünüyorum.

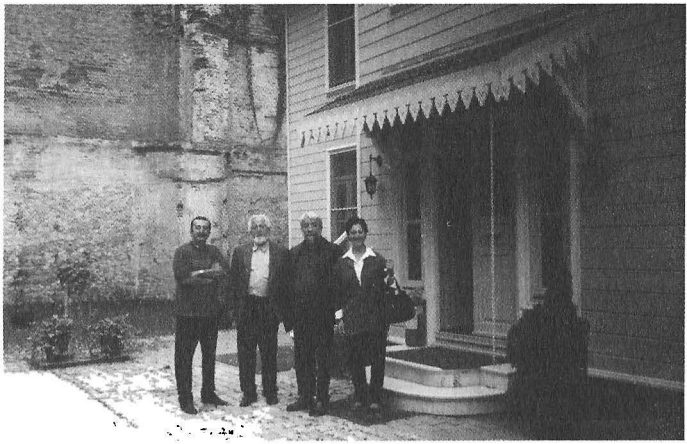
— Kimse ilk adımı atmazsa, büyük şehirler dışında kalan yerlerde nasıl başlayacak bilgi akışı?

— O da doğru. Ben yaklaşık otuz sekiz yıldır yayığı sallıyorum. Şimdi siz otuz sekiz yıldır yayığı sallayan bir adamı kalkıp da, Kemaliye'ye götürürseniz yayığın içerisinde sallanan yağın verimi son derece düşük olur. Bu bir maliyet hesabıdır. Ancak belli bir miktarda yağı çıkaran kişiyi oraya yollamak zorundasınız. Eğer verimi en üst düzeyde çıkmış bir insanı üretimini en düşük düzeyde verebileceği bir ortamda kalmaya zorlarsanız bu, verimli bir işletim olmaz. Mikrocerrahi konusunda dünyaca ünlü bir kişiyi bir kasabada pratisyen hekim olarak çalıştırmaya benzer. Bu, bilginin ve emeğin savurganlığı anlamına gelir.

1985 yılına geldiğimizde düşüncelerim böyle bir revizyona uğradı. Hacettepe Üniversitesi'nde yavaş yavaş kök salmaya başladım. Değişik kurumlara girmeye başladım. O sırada geniş bir çevrem oldu. Değişik konularda girişim yapma şansım oldu.

— Biyoloji Bölüm Başkanlığı dışında görevleriniz var mıydı üniversitede?

— Ayrıca Üniversite Senatosuna gidiyordum. Orada daha etkili söz söyleme şansımız oluyordu. Uzun yıllar gittim ama YÖK'ten dolayı, bizim söylediklerimiz "Yalova Kaymakamı gibi" oldu. Kimse fazla dikkate almadı. Çok etkin olduğumuzu söyleyemem çünkü YÖK inanılmaz katı kurallarla üniversiteleri idare ediyordu. Türkiye'nin sorunlarına eğilmeyen, sosyal olaylarla ilgilenmeyen bir gençlik yapısının ortaya çıkmasında YÖK'ün o yıllardaki uygulamalarının büyük payı vardır. Belki de bu kasıtlı olarak yapıldı. Türkiye'nin sorunlarına duyarlı olmayan bir gençlik yetiştirilmek istendi. Bana göre, olumsuz anlamda, bu açıdan YÖK görevini tam yapmıştır. Şu anda ne üniversiteler, ne de üniversite gençliği Türkiye'nin politik sorunlarına eğilmiyor. Belirli grupların militanı olanlarda bazı girişimler var ama geniş bir kesimin sesi çıkmıyor. Bana göre üniver-

Yaşamının yaklaşık yirmi yılını paylaştığı iki arkadaşı, dostu Prof. Dr. Cengiz Güleç (hekim) ve yüksek kimya mühendisi Ömer Önderoğlu ile. Soldan sağa, Ömer Önderoğlu, Ali Demirsoy, Cengiz Güleç, Gönül Önderoğlu. İstanbul - Baltalimanı.

site hocası da aynı durumda. Öğretim üyesi kimliğini taşıyan, Türkiye'nin sorunlarını dile getiren, yol gösteren, çözüm getiren insanlar olmamız gerekirken, şu an üniversiteler olarak tamamen sustuk. Birkaç bin öğretim üyesinin olduğu yıllarda yer yerinden oynarken, 1950'li ya da 60'lı yıllarda, "bu böyle olmaz" diyen öğretim üyeleri varken, şu anda 75 bine ulaşmış öğretim üyesi kadrosu ile Türkiye suskunlar ülkesi halindedir. YÖK'ün bunda büyük payı vardır; çünkü despot bir idare sistemi ile, yukarıdan atanmış bir rektör ile yönetildi üniversiteler. Bir rektör istediğini konuşturma, istediğinin sesini kesme hakkına sahip olunca ...

— YÖK'e karşı çıkan oluşumlar içinde bulundunuz mu? Ne tür girişimleriniz oldu YÖK'e karşı?

— Yasal olarak olmadı. YÖK'ü hiçbir zaman benimsemedim. YÖK'teki insanlar bir zamanlar beni tanıyordu. Dostlarım da vardı. Zaman zaman uyardım. YÖK'e tabii ki tep-

kilerim oldu. Şu şekilde tepkilerimiz oldu. Mesela Fen Fakültesi'nde çok değerli bir sürü profesör olmasına rağmen, kesinlikle hiçbir surette takdir etmediğimiz adamları bizim başımıza dekan getirdiler. Bu kişilerin ne idare yetenekleri vardı ne de insani değerleri. Beklentileri zayıflatıp, ayrımcılığı güçlendirip, bilimden nefret edilir hale getirdiler. İnsanları ellerindeki güçlü yetkilerle bastırmaya ve inanılmaz derecede saçma sapan kararlar almaya başladılar. Dolayısıyla YÖK, hiçbir şekilde, üniversite camiasının değerli öğretim üyeleri tarafından benimsenemedi.

Bitmeyen tartışma: Türban

— Bildiğim kadarıyla siz bile Atatürk İlkelerine uymadığınız ya da onları uygulamadığınız yönünde bir soruşturma geçirmiştiniz.

— Daha sonraki yıllarda oldu o soruşturma. Ama şu var: 1980'li yıllarda, türbanlı, başörtülü öğrenciler üniversiteye giremez diye bir uygulama başlatılmıştı. O zaman askerler ağırlıktaydı; Turgut Özal henüz ağırlığını koymamıştı. Gelen talimata, "Başörtüsünün muhatabı biz değiliz ki. Bu güvenlikle ilgili bir şeydir. Kapıda önlemler alırlar, sokmazlar. Ben hoca olarak, öğrencilerin başını açacak, kapatacak durumda değilim" diye karşı çıkmıştım. "Hayır" dediler, "Atatürk İlkeleri kesinlikle uygulanmalıdır." "Bakın" dedim, "gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ülkeler arasındaki en önemli fark, gelişmiş ülkeler sert kararlar almazlar ama aldıkları kararları ödünsüz uygularlar. Gelişmemiş ülkeler ise en sert kararları alırlar ama sürekli taviz verirler ve sonunda sistem laçka olur. Biz bunu laçka edeceksek almayalım bu kararı" dedimse de; "Hayır" dediler. Galiba bir oylama yapıldı. Yanılmıyorsam 52'ye 1 oyla üniversitelere başörtülüler alınmasın diye bir karar çıktı.

— Tek muhalif oy sizinki mi?

— Evet, bir tek ben muhalefet ettim. Yıllar geçti, Turgut

Özal iktidara geldi ve kulağının üstünden olsun, saçı görünmesin, derste açsın, dışarıda örtsün türünde yumuşatıldı bu karar. Sonuçta kulaklarının üstünden örtmek kaydıyla, omzunun üstüne inmemek kaydıyla girebilir diye saçma sapan bir karar geldi. Ve yine aynı senenin sonunda görüşülmeye başlandı. "Bu insanların demokratik hakkıdır, üniversiteye girmeleri lazım" diye bu sefer tersten esiyor rüzgâr.

"Hayır" dedim. "Çünkü bir karar verilmiş, biz burada taraf haline gelmişiz. Esas şimdi Atatürk İlkelerinin korunmasının zamanı geldi." Ne gariptir ki her üniversitede Atatürk İnkılapları Enstitüsü kurulmasına, bu okullarda bir sürü profesör, doçent olmasına karşın, benim gibi böceklerle uğraşan bir insan başörtüsü ile ilgili beyanlar veriyor ve bu insanlardan tek bir kelime çıkmıyor. Türkiye'nin zorluğu burada. Üniversitelerdeki Atatürk İnkılapları Enstitüsü öğretim üyelerinden bu konuya dair olumlu veya olumsuz tek bir kelime çıkmıyor. Ardından bir karar daha geldi ki, başlarını açmayan öğrencilerden öğretim üyeleri sorumludur. Yani ben kapıda duracağım, kız başını açmazsa saçını başını yolacağım. Böyle saçma sapan bir şey olur mu? Hocalarımız mahkemeye düştü. Ben de tanık olarak gittim. Mahkemede hocalarımız adına tanıklık yaptım. Esasında hocanın da öğrencinin de yapacağı bir şey yoktu.

— Daha çok sınavlarda sorun çıkıyordu değil mi?

— Öğrenciler hocaları mahkemeye veriyorlardı çünkü hoca türbanlı öğrenciyi sınavdan çıkarıyor. Çıkarmazsanız sizin hakkınızda soruşturma açılacak. Öğrenci, "Ben sınava girecektim ama hoca beni dışarı çıkardı" diyor ve mahkeme başlıyor. Hoca da haklı, öğrenci de haklı. Bu saçma sapan uygulamanın içinde yıllarımız geçti.

— Sizce nasıl olmalı?

— Herhangi bir dine ya da politik gruba ait simgeler taşıyan kişiler üniversiteye kesinlikle bu simgelerle girmemeli-

dir. Üniversitede bunları masanın üzerine yatırıp tartışabilir, düşüncelerini sunar ama üniversitenin içerisinde kesinlikle siyasi bir uygulama olamaz.

— Üniversite öğrencisinin siyasi görüşü olmamalı demiyorsunuz?

— Üniversite öğrencisinin siyasi görüşü olmalı. Ama bunu simgelerle vurgulayarak bir yere ait olduğunu söylememeli. "Ben siyasi bir görüşe sahibim ve bu görüşümden kesinlikle taviz vermem. Hiçbir surette de değiştirmem" dediği zaman, üniversiteye gelmesine gerek yok bu kişinin. Çünkü katı ve kökten siyasi görüşü olan bir adamın gideceği yol, yapacağı işler kristalleşmiştir; yani değişmez konuma ulaşmıştır.

Aidiyet dediğimiz olay; bir yere bağlı olmak, üniversiteden sonra gerçekleşmelidir. Eğer üniversite öğrencisiyken gidip herhangi bir tarikata, siyasi bir ideolojiye ya da bu yönde işlev gören bir derneğe üye olmuşsanız başka görüşleri öğrenme şansınızı azaltmışsınız anlamına geliyor. Tabii ki bir görüşün olacak. Ama, "Ben bu görüşü değiştirebilirim, rötuşlayabilirim" derseniz üniversiteye gireceksiniz. Karşınızda bilim adamları olacak, değişik grupların görüşleri de olacak. Ama tek bir görüşe körü körüne bağlanmak söz konusu olamaz üniversitede. Siz daha önce karar vermişseniz, değişmemeye kesinlikle kararlıysanız, neden üniversiteye geliyorsunuz ki?

Eğer siz bir şeye inanmışsanız ve, "Bu görüş evrenseldir, değiştirilemez" diyorsanız, ve hiçbir şekilde değiştirilemez olduğunu düşünüyorsanız, o zaman üniversitede bulunmanıza gerek yok ki. Bilim ile dogmatizm arasında bir seçim yapmalısınız. Bilim her şeyin üzerindedir, her şeyi değiştirebilir. Eğer, "Uygun görürsem değişebilirim" diyorsanız üniversiteye gelmelisiniz. Eğer Kuran'daki miras hukukunun ilahi olduğuna inanmış iseniz ya da boşanma ile ilgili kurallara inanmış iseniz bugünkü medeni hukukun gereklerine uyamazsınız. Çünkü medeni hukuk insani hukuktur; di-

ğeri ilahi hukuk... Adem ve Havva'ya inanmış iseniz, antropoloji bölümlerini kapatmanız gerekir. Tüm türlerin ayrı ayrı geldiğine inanmış iseniz, ıslah çalışmasıyla yeni çeşitler üretmeye soyunmamanız gerekir. Bu listeyi istediğiniz kadar uzatabilirsiniz. Değişmeyen ya da değişmeyi istemeyen bir insanın üniversitede bulunmasına gerek yoktur; yer ve zaman kaybı olacaktır...

— "Ceviz Kabuğu" programında Prof. Dr. Bayraktar Bayraklı'nın katıldığı bir televizyon programında Kuran tefsirine de karıştığınızı duymuştum, bunun aslı nedir?

— Bir gün "Ceviz Kabuğu" programında Hulki Cevizoğlu, masasının üzerine benim kitaplarımı koymuş, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Sayın Bayraktar Bayraklı Hoca ile konuşuyor. Programa telefonla katılan bir konuşmacı jeofizikçi olduğunu, ateist olduğunu ancak aynı zamanda Kuran tefsiri meraklısı olduğunu söyleyerek, Bayraktar Hoca'ya dağlar hakkında bir soru sordu. Bayraktar Hoca bu soruya cevaben, "Makam, mevki için ve bulundukları ortama göre fetva veren hocalar bulunuyor. Bunlar misyonerlerden de tehlikeli. Ticari bir terimle 'açık pazar' haline gelen din konusunun, son yıllarda bazı insanların geçim kaynağı haline gelmesi ve insanların güvendiği, bilim adamı olarak kabul ettiği kişilerce istismar edilmesi, toplumda, 'Din nedir?' tartışmalarının yaşanmasına sebep oldu. Din âlimlerinin bu dine yapacakları en büyük hizmet, bilmedikleri konuda din adına konuşmamalarıdır. Ben Türkiye'nin en önde gelen bilim adamlarından görüş alıyorum, birlikte yorum yapıyoruz" dedi. Cevizoğlu, "Prof. Dr. Ali Demirsoy'dan mı" diye sorunca, "Evet" dedi.

— Siz birlikte yorum mu yapmıştınız?

— Hoca bir gün telefon ederek, on küsur ciltten oluşacak Kuran tefsirinin üç-dört cildini tamamladığını, Nisa ve Maide Sureleri için biyolojik yorum ve bilgiye ihtiyacı ol-

duğunu, yardım edip edemeyeceğimi sormuştu, "Denerim" demiştim. Ama ya benim zamanım olmadı, ya da kendisininki uymadı, sonuçta bir araya gelemedik. Ben de konuyla ilgili kitaplarımı ve bazı yayınları göndermiştim.

— *Sonra?*
— Birkaç dakika içinde akrabalardan ve tanıdıklardan telefonlar gelmeye başladı. Kendisi de hacı olan bir teyzem, "Şimdi de Kuran tefsirine mi başladın" diye haşladı. Sabaha kadar telefonum çaldı. Birçok kişi, "Senin Kuran tefsirine girmene çok sevindik" bir kısmı da, "Sen bu işe girmesen iyi olur" dedi.

— *Siz nasıl düşünüyorsunuz? Bu konuda adınızın geçmesi sizi rahatsız mı etti, hoşunuza mı gitti?*
— Bir şeyi itiraf etmem gerekiyor. Zaman zaman bir tefsir kurulunun içinde yer almayı hayal ediyorum (almayacaklarını bile bile). Hatta Diyanet İşleri Başkanlığı'na başvurmayı bile düşündüm. Dünyanın fiziki ve kimyasal yapısından haberi olmayanların günün gereklerine (çıkarlarına) göre yorum yapmaları hem dini, hem inancı, hem ahlakı zedeliyor.

— *Şu soruşturma işini unutmayalım; Milli Güvenlik Kurulu neden peşinize düştü?*
— Bir gün üniversitenin öğretim üyeleri kafeteryasında öğle yemeği yerken, çok sevdiğim ağabeyim Prof. Dr. Dinçer Ülkü, "Yemekten sonra bana bir kahve içmeye gelir misin" diye sordu. Olur dedim. Çok sıkıntılı bir hali vardı. Gittim. "Bak Aliciğim, bu ülke çok garip bir ülke, senin hakkında PKK'ya yardım ve Atatürk düşmanlığı yaptığın gerekçesiyle Milli Güvenlik Kurulu tarafından soruşturma açıldı. Ben de kıdemli olmak hesabıyla soruşturmacı atandım. Bu nasıl bir iştir? Cinnet getirmiş olmalılar" dedi. Bir göz attım. "Merak etme ağabeyim" dedim. Eve geldim, muhteşem bir savunma yazdım. Almanya'dayken PKK tehlikesine karşı nasıl yazılı uyarılarda bulunduğumu anlattım. Ayrıca yaz-

dığım kitaplardaki Atatürkçülük ile ilgili kısımları da savunmama ekledim. Bu arada Milli Güvenlik Kurulu'na da çok sert bir mektup yazdım. Sonuçta Milli Güvenlik Kurulu yaptığı hatayı anlamış olmalı ki generallerini YÖK Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz'e göndererek, bu soruşturmanın acele kapatılmasını talep etmiş. Kemal Gürüz Bey de çok ısrar ederek benden konunun hemen kapatılmasını rica etti. İlk olarak direttim, soruşturma devam etsin diye. Çünkü böylece hainler, yalancılar ya da müfteriler açığa çıkmış olacaktı. Kimin şikâyet ettiğini sorunca da (sözlü olarak) bir yakınımın adını söylediler. Ancak yazılı bir belge vermedikleri için hiçbir zaman bu kişiyi zan altında tutmadım...

— *Sonunda ne oldu?*
— YÖK başkanı, özür ve övgü dolu bir yazı yazarak böyle vahim bir hatanın kapatıldığını beyan etti. Bu fitneyi gerçekmiş gibi gösterip diretenlerin de görevden uzaklaştırıldığı söylendi... Eğer öyle yapmışlarsa en azından olayın o kısımda doğru bir karar almışlar...

Özal'lı yıllar: "Fırsat bu fırsat deyip kitap yazmaya yöneldim"

— *1985 yılında kalmıştık. Türkiye'nin çok hızlı değiştiği Özal dönemindeyiz. Bu hızlı değişim dönemi üniversitelere, bilim camiasına ve Ali Demirsoy'a nasıl yansıdı? Neler aldı, neler kattı?*
— Ben o yıllarda Ana Bilim Dalı Başkanıydım. En küçük birimlerde yöneticilik yaptığım için, Türkiye'nin üniversite yaşamına çok büyük bir etkim olduğunu söyleyemem. Üniversite Senatosu üyeliği, Ana Bilim Dalı Başkanlığı gibi oransal olarak etkisiz iki görevi üstlenmiş durumdaydım. YÖK ile ilişkilerim vardı. Çok yakın dostlarım vardı. Orada raporların yazılmasına, işlerin bitirilmesine müdahil olarak katılıyordum ama üniversite yaşamına o yıllarda benim

katkım olmadı. Bir sürü öğretim üyesinin katkısı olmadı çünkü o dönemin en atak öğretim üyelerinin bir kısmı tasfiye edilmişti. O yıllardaki en önemli uğraşım, "fırsat bu fırsat" deyip kitap yazmaya yönelmek oldu. Benim için daha çok yazma-konuşma dönemi oldu.

— Konferanslar mı?

— Evet. Türkiye'deki bilimsel çalışmaların yanı sıra, bir NATO projesine katıldım. 1980'li yıllarda *Türkiye Helikopter Böcekleri* isimli bir kitap yazmıştım. Türkiye'de bu konu üzerine çalışan hiç kimse olmamış. Bir tek kişi bile, küçük bir makale yazmamış. Yabancı ülkelerden insanlar çalışmışlar.

— Özelliği ne helikopter böceklerinin?

— Bu hayvanın önemli tarafı sivrisinek mücadelesinde kullanılması ve sivrisinek larvalarını yok etmesi. Avrupa Konseyi korumaya aldı helikopter böceklerini. Hatta Türkiye'ye de bu konu üzerine bir araştırma yapılması için talepte bulundu. Ben de böylelikle girmiş oldum. 1966 yılından beri topladığım örnekleri Avrupa'daki çalışmalarım sırasında kullanmıştım. *Türkiye Odonata Faunası* (helikopter böceği) diye bir kitap yazdım. Türkiye'de fazla kimsenin ilgileneceğini zannetmiyordum. TÜBİTAK'a bu kitabın bir an önce basılması için baskıda bulundum. "Çok fazla sayıda basmayın çünkü fazla okunmayabilir" dedim. Bastılar (1982).

Basılan kitaplar kısa sürede bitti. Yabancılar da bu kitabı aldılar. Bir zamanlar Türkiye'ye gelip Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nde okuyan ve daha sonra benim de öğrencim olan bir Türk'le evlenen bir Alman meslektaşımız, Dr. Max Kasperek, Hacettepe Üniversitesi'ne geliyor ve, "Odonatlarla ilgilenen var mı" diye soruyor ve sonuçta kitabımı da alıp gidiyor. Bu meslektaşımız, bugün dünyadaki birçok organizasyonun içinde yer almaktadır ve *Zoology in the Middle East* (Almanya) dergisinin sahibidir. Ben de bu derginin bilimsel hakem listesinde (editorial bo-

ard) dört yıldan beri yer almaktayım. Kitabı kabaca Almancaya çeviriyor ve Hollanda'da *Odontologica* dergisinde bir tanıtım yazısının çıkmasına zemin hazırlıyor. Bunun üzerine dünyanın bir sürü yerinden bana mektuplar geldi. "Neden bizim üyemiz değilsin? Seni niye bilmiyoruz" diyen mektuplar. Esasında benim çalışma konum değil tam olarak. Bu kitabı yazarken bazı hatalar da yapmışım. Örneğin Prof. Dr. Henry Dumont'un çalışmasını dikkate almamak gibi önemli bir hata yapmışım. Dumont, dünyaca ünlü *Hydrobiology* dergisinin sahibi, aynı zamanda editörü ve Belçika Gent Üniversitesi Ekoloji Kürsüsü Başkanı; bu konuda, yani Türkiye odonata faunası konusunda oldukça ayrıntılı bir çalışması var. Benim onun çalışması ile ilgili bilgim yoktu (bu da ayrı bir ayıp). Benim çalışmam üzerine çıkan yazıyı okuyan Henry Dumont, "Seninle çalışma yapalım" diye bir mektup yazdı. Cevap bile vermedim. İkinci kez yazdı, ona da cevap vermedim.

— *Neden?*

— Aslında cevap yazmamam kabalık ama ben Türkiye'deki kitaplara yoğunlaşmıştım. Babamın vasiyeti gereği, kitap ve aydınlatma işine yoğunlaştım. Yani çok kişinin yapmadığı bir şey. Henry Dumont üçüncü mektubu yazdı. "Pekâlâ çalışalım, olur" dedim. Sonra bu konuda NATO'dan "Grand Proje" diye sınıflandırdıkları bir proje çıktı ikimizin adına. Aslında Prof. Dr. Dumont ile ilgili bu öykünün başka bir yönü daha var. Ben kitabı yazarken, St-Quentin, D. adlı, Türkiye odonatları konusunda başka bir çalışma yapmış olan Viyanalı bir araştırmacının çalışmasını temel almıştım. Henry Dumont ile bu adamı karıştırmışım. Viyana Doğa Tarihi Müzesi'ne bir mektup yazdım, bu araştırmacının diğer çalışmalarını talep ettim. Bana, "öldü" dediler. Bu sırada YÖK işleri ile de ilgilendiğim için, St-Quentin, D. ile Henry Dumont'u karıştırmışım ve ben Henry Dumont öldü zannetmişim. Mektuplaşma sonucunda ölenin başkası olduğunu anladım. Hata da ortaya çıktı. St-Quentin, D., bu

çalışmasını yazarken, edindiğim duyuma göre biraz hastaymış. Daha önceki çalışmalarında düzgün bir bilim adamı kimliği taşıyan bu araştırmacının çalışmasını esas almam doğaldı. Kitabımda, ondan aldığım bilgileri de değerlendirerek bazı yorumlar yapmıştım. Daha sonraki yayınlarda, "St-Quentin, D. hata yapmıştır, Ali Demirsoy da hata yapmıştır" gibi, birçok atıf çıktı. Kulağı çınlasın impakt (impact) faktörden, bilim indeksinden (scientific index) sürekli bahsedenlere. Biz hatamız sonucu, birçok atıf almış olduk; ancak negatif...

— *Önemli hatalar mıydı?*
— Hayır, önemli hatalar değil. Her bilimsel çalışmada olabilecek türde hatalar ama olmaması gerekirdi diye düşünüyorum.

— *NATO projesinin konusu neydi?*
— Doğu Karadeniz bölgesindeki odonata faunasının incelenmesi.

— *NATO incelettiriyor...*
— Evet. Daha sonra Henry Dumont bir grup asistanla birlikte Türkiye'ye geldi. Ben de asistanlarımı aldım. Altı-yedi kişilik bir araştırma grubu oluşturduk. Ben iyi İngilizce konuşamıyorum. O da iyi Almanca konuşamıyor. Tartışma alevlenince ben Almanca, o İngilizce konuşuyordu. Hoş bir tavırla Karadeniz'e çıktık ama anladığım kadarıyla Henry Dumont, Türkleri sevmiyor. Üstüne üstlük tam bir Müslüman düşmanı çünkü uzun yıllar Sudan'da çalışmış. Oradaki perişanlığı görmüş. Müslümanlar hakkında hiç iyi izlenimleri yoktu ama bana anlatmadı. Yanında Johan Mertens diye bir doçent vardı. Daha sonra profesör oldu. Şimdi Gent Üniversitesi Hidrobiyoloji ve Ekoloji Bölüm Başkanı. O da sempati ile bakmıyordu Türklere. Biraz soğuk bir tavırla araştırmalara başladık. Yolda birtakım bilimsel çalışmalarımız oldu. Benim yanlış bulduğum bazı araştır-

ma sonuçlarına Dumont, "Bunlar ünlü kişiler tarafından yapılmıştır, yanlış olamaz" dedi ama sonuçta Karadeniz bölgesinde bunların sağlamasını yaparken, benim haklı olduğum ortaya çıktı. Bunun üzerine, "Arkadaş biz seninle ömür boyu dost olalım. Birlikte çalışalım. Normalde dışarı açılman lazım. Çok inanılmaz teorik bilgin var. Niye dünyaya böyle kapalı kalıyorsun" dedi. Ben de, "Benim başka bir amacım var, onu gerçekleştirmek istiyorum" dedim. Sonuçta bu NATO projesi uzatıldı. Anadolu, Güneydoğu Anadolu derken, Henry Dumont aşağı yukarı üç-dört yıl boyunca Türkiye'ye geldi, gitti.

Sonuçta önemli birkaç makale çıktı ortaya. Dumont her konuşmamızda, "Sen Belçika'ya gelmelisin" dedi ama ben Avrupa'ya gitme düşüncesinde olmadığım için reddettim hep. Hem Belçika bana çok küçük geliyordu. Kanalların arasında dolaşıyorsun, her taraf pis kokuyor. Bir gün telefonda konuşuyorduk. "Bütün Belçika pis kokuyor, ben gelemem" dedim. Bana kızdı ama daha sonra, "Arkadaş sen galiba haklısın. Baktım bütün kanallardan pis koku geliyor. Bizim ülke kokuyor, ben Anadolu'ya geleyim" dedi ve Anadolu'ya gelip gitmeye başladı. Bu arada benim ihtiyaç duyduğum bazı materyaller oluyordu. Bunun için Moskova'ya, Orta Asya'ya, Cezayir'e, Uzakdoğu'ya gidilmesi lazım. Henry Dumont bunların hepsini topladı ve ben de Belçika'ya gitmek zorunda kaldım. Birkaç ay orada kaldım. Gayet güzel çalışmalar yaptık. Yeni bir model oluşturduk. Bu model birçok çalışmaya esas olacaktır. Hâlâ yayımlanamadı. Kitaplardan fırsat bulup ona eğilemedim. Ancak yazmış olduğum *Genel Zoocoğrafya ve Türkiye Zoocoğrafyası*'na bir bölüm olarak koydum. Ama makale olarak hazır.

— *Yabancı bir ülkede yayımlandı mı çalışmalarınız?*
— Evet, *Odontologica* dergisinde birkaç makale çıktı. Ama benim açımdan onlar çok önemli değildi. Makale olarak çıktı. Birlikte 600 sayfalık bir kitap yazdık. Aslında

ben yazdım ancak dostluğunu ve beni teşviklerini göz ardı edemezdim. Bu nedenle çıkacak kitapta onun da adı olacaktır.

— *On-on beş yıla yayılan bir çalışma bu değil mi?*

"Yıllardır beklediğimiz Türk siz misiniz?"

— On-on beş yıl sürdü. İğne oyası gibi işlenen bir çalışma. Türkiye çok önemli bir eser kazanacak bu çalışmayla. Yeri gelmişken söyleyeyim: Belçika'da çok ilginç bir şey geçti başımdan.

Belçika'ya kısa bir süreliğine gittiğim için fazla sayıda ve çeşitte elbise almamıştım yanıma. Grand-tuvalet olan elbiselerimi almıştım. Belçika'da çalışan bir sürü Türk işçisi var. Anladığım kadarıyla Belçikalılar tarafından pek iyi gözle bakılmıyor Türklere. Gent şehri de silme Emirdağlılarla doluydu. Altına Sümerbank pazeninden şalvar giymiş; üstüne de benzer bir etek giymiş insanların dolaştığı bir topluluk. Uyum sağlamamış iki toplum birbirine. Bir gün, lüks bir bara girdim. Bara yanaştım ve oturdum. Bir şeyler içiyorum. O sırada, yanımdaki adam bilmece çözüyor. Ben mavi gözlü, beyaz tenli olduğum için Avrupalılara benziyorum. Adam bana dönüp, "Bu kelimenin karşılığı nedir" diye Felemenkçe sordu. Felemenkçe anlamam ama Almanca ve İngilizce bildiğim için, Felemenkçe de ikisinin karışımı olduğu için, eğer yavaş konuşulursa ne dendiğini biraz çıkartabiliyorum. "Ben Belçikalı değilim" dedim.

— *Almanca mı cevap verdiniz?*

— Almanca. "Nereden geliyorsun" dedi. "Türkiye'den" dedim. Barda bir sessizlik oldu, insanlar durdular. "Sen Müslüman mısın" dedi. "Annem babam Müslüman ben de Müslüman kimliği taşıyorum" dedim. "Mümkün değil" dediler. Sonra bana viski ikram ettiler. Bir akşam önce üniversitedeki bir sohbette, "Belçikalılar kolay kolay viski ikram

etmezler, çok önemli bir şey olması lazım" demişlerdi. Herkes dikkatle beni dinlemeye başladı. Orada bira içen beyaz saçlı bir karıkoca yanıma geldi ve, "Sizi evimize davet etsek gelir misiniz? Akşamüstü şarap içer, peynir yeriz" dediler.

— *Yeni tanışıyorsunuz ve evlerine çağırıyorlar sizi?*
— Bu konuşma üzerine ikinci gün bir çiçek aldım ve evlerine gittim. Oturduk. Bilmem kaç çeşit peynir var masanın üzerinde. Başka da bir şey yok. Öyle bir ikramları var. Resmi giyinmişim. Bayan beyaz saçlı, çok hoş bir bayandı. Dedi ki; "Bizim sizi eve çağırmamızın ilginç bir nedeni var. Türk işçileri Belçika'ya ilk kez 1963 yılında geldiler. O zamana kadar biz Türkleri sadece tarih kitaplarından biliyorduk. Kralımız çıkıp her yerde, her zaman konuşmaz. 1963 yılında ilk defa radyoya çıktı ve bir konuşma yaptı. Büyük Belçika milleti, sizin için büyük gün başlıyor, gurur duyunuz. Kültür zenginliği olan asil bir milletin asil evlatları Belçika'ya geliyor. Belçika bu kültürden büyük ölçüde yararlanacak ve zenginleşecektir. Çok gururluyum, dedi. Biz de bayramlık kıyafetlerimizi giydik."

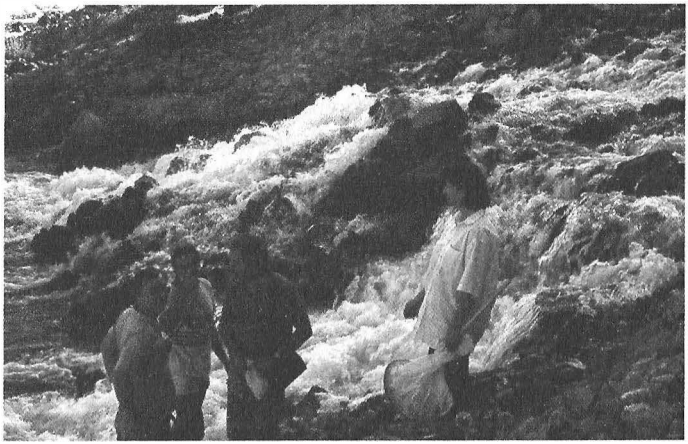
— *Türkleri öyle mi karşılamışlar?*
— Evet. Kadın devam etti: "İlk gelen Türk'ü sokağımızın başında çalgılarla karşıladık. Ona mahallede ev bulmuş, buzdolabı koymuş, içine peynirler yerleştirmiştik. Biraz içki içtik. Fakat çok ilginç bir şey oldu. Yeni gelen o Türk işçisi, bu törenler sırasında bir kıza sarkıntılık yaptı. Biz de, 'Olur böyle şeyler, her milletin sapığı vardır. Bir tanesi bizim mahalleye isabet etti' diye düşündük. Gelen ikinci işçi de sarkıntılık yaptı. Üçüncüsü de aynı çıktı. Şimdi yıl 1985 ve biz hâlâ Kralımızın bahsettiği o asil milletin asil evladını bekliyorduk. Siz gayet düzgün giyinmiş ve güzel konuşuyordunuz. Acaba beklediğimiz adam bu mudur diye sizi evimize davet ettik." Ben de güzel bir espri yaptım, "Şu sarkıntılık işine başlamadan kalkıp eve gideyim bari" dedim. Öyle bir anımız oldu.

İlginç bir şey daha oldu: Belçika'daki çalışma ekibi ile benim aramda çok dostça ve güzel bir ilişki kuruldu. Daha sonra asistanlarımın üçünü değişik konularda eğitim görmeleri için oraya gönderdim. Bir zamanlar Türklere ateş püsküren Prof. Dr. Henry Dumont ve Prof. Dr. Johan Mertens Belçika'da bir Türk lobisi kurmuşlar ve Türkiye'nin haklarını savunmak için, Brüksel'de girişimlerde bulunmuşlar. Resepsiyonlara katılmaya başlamışlar. Dumont, "Bir tek oğlum var. Türk kızı alacağım ve sana akraba olacağım. Ben sizi inanılmaz şekilde sevdim. Bu nedenle benim oğlumun eşi Türk olmalıdır" diye tutturdu. Bir gün birlikte Doğu'yu geziyoruz. Kemaliye'ye (Eğin) geldiğimizde; bu sefer de, "Bana buradan ev alacaksın" diye tutturdu. Orada da evler o zaman 3-5 bin dolar. Ben de almasın diye 30 bin dolar dedim. Birkaç gün içinde hesabıma 30 bin dolar aktardı. Para iki-iki buçuk yıl benim hesabımda kaldı. Hassas bölge olduğu için yazdığımız yazıya on sekiz ayda ancak cevap alabildik.

— *Yabancılar orada mülk edinebiliyorlar mı?*
— Hayır, o bölgede serbestçe mülk edinemiyorlar. Henry Dumont daha sonra Ayvalık'ta büyük bir çiftlik aldı. İçine de bir ev yaptırdı. Oğlunu da bir Türk kızı ile evlendirdi. Oğlunun düğününe gittim.

— *Ne ilginç! Gerçekten samimiymiş size söylediklerinde.*
— İki torunu oldu. Birinin adını Yosun koydu. Bana sürekli şöyle söylüyor: "Senin teorik bilgin çok. Ama kendini kapatmışsın, dünyaya açılmıyorsun. Yorum yeteneğin yüksek ama kendini sadece kitaplara kapatmışsın." Ben de yeniden kendi hedeflerimden söz ettim. "Hedefini biz anlayamıyoruz ama saygı duyuyoruz. Kendi toplumuna yönelmen çok saygıdeğer" dedi.

Bu adam senede iki yüz-üç yüz saat uçarmış. Türkiye'ye yakın ülkelere uçtuğu zaman, "Bu uçakta Türk var mı" diye anons ettirirmiş. Eğer bulursa, "Siz Ali Demirsoy'u tanı-

Yaklaşık sekiz yıl süreyle, Belçika, Gent Üniversitesi Ekoloji Bölüm Başkanlığı yapan, dünyaca ünlü Hydrobiology *dergisinin sahibi, Prof. Dr. Henri Dumont ve ekibi ile birlikte gerçekleştirilen* NATO *destekli projelerden birinde.*

yor musunuz" diye sorarmış. Bazıları "tanıyoruz," bazıları da "tanımıyoruz" diyormuş. Bana yıllarca, Dışişlerinden ve değişik il ve ilçelerden telefonlar geldi. "Biz Henry Dumont ile birlikteydik. Senden övgü ile bahsetti" dediler. Bir gün Emirdağ'dan birisi telefon etti ve, "Henry Dumont size selamlarını gönderdi" dedi. Meğer Dumont'la aynı uçakta seyahat eden bir işçiymiş....

— Bu kişi bir Ali Demirsoy fanatiği olmuş. Hâlâ geliyor mu selamları?

— Hâlâ geliyor. Bu açılardan çok ihmalkâr olduğum için, böyle ilişkilerde yeterince sıcak olamadım. Mesela ailem kaza geçirdiği zaman geldiler ve çok ilgili davrandılar. Özellikle Johan Mertens, "Hanımla konuştum, evimizin üst katı boş. Senin gelip istediğin kadar kalmanı istiyoruz. Aylarca hatta yıllarca kalabilirsin" dedi.

— Çok özel bir ilgi gerçekten.

— Evet. Her ikisi de, "Ne zaman istersen gel, bizim evimiz senin evin" dediler. Bilimsel çalışmalarımızda bana ve asistanlarıma büyük yardımları oldu. Yayınların çıkmasında katkıları oldu. Neyse, 1980'li yıllara dönersek, daha sonraki yıllar kadar sistematik ve düzenli olmasa da Anadolu'nun çeşitli yerlerine seyahat etmeye başladım. Çocuklarımı da her gittiğim yere götürmeye çalışıyordum. Onları alıştırmaya çalışıyordum. Her ikisinin de biyolog olup benim bıraktığım yerden devam etmelerini istiyordum. Büyük oğlumun da öyle bir eğilimi vardı. En büyük arzularımdan biri bilgi birikimimi, literatürümü, onlara devredip babamın vasiyetinin benim vasiyetim olarak devam etmesiydi ama olmadı. Olmayınca benim yüküm daha da ağırlaştı.

1985-88 yılları YÖK'ü eleştirme, ufak tefek sorunsuz horozlanmalarla geçti. Bu arada çok ilginç yazılarım oldu gazetelerde.

— *Neyle ilgili yazılardı?*
— Erbakan, Demirel, Özal ile ilgili yazılarım yayımlandı.

— *Hangi gazetelerde?*
— Daha çok *Milliyet* gazetesinde çıktı. Diğer gazetelerde de ufak-tefek yazılarım çıktı. *Sabah* gazetesinde de çıkıyordu. 1988 yılına kadar devam etti. 1988 yılından sonra bir dekanlık seçimi oldu. Yine dışarıdan bir dekan geldi. "Bölüm başkanı olacaksın" dedi. "Yapmam. Ben bu işe bulaşmak istemiyorum" dedim. Israr etti. "O zaman benim dediklerimi kural olarak yapacaksın" dedim. Yeni gelen dekan Prof. Dr. Acar Işın, "Bölüm başkanlığına evet dersen ben de uygundur diye yazdıklarına hep evet derim" dedi.

— *Yani bölüm başkanı mı oldunuz?*
— Bölüm başkanlığı yaptım ve 1992'de ayrıldım. Geçen yıllar içinde biyoloji alanındaki aksaklıkları da, eksiklikleri de iyice öğrenmiştim. Türkiye'deki olumsuzlukların teme-

linde önemli ölçüde bilim eksikliğinin yattığını net bir şekilde görmeye başladım. Kitaplarım nedeniyle lisedeki öğretmenler, dershaneler vs. benimle ilişki kurmaya çalıştılar çünkü büyük ölçüde benim kitaplarımı okutuyorlardı. ÖSYM'ye girenler muhakkak temel kitap olarak *Yaşamın Temel Kuralları*'nı alıyorlardı, bütün dershaneler o kitaptan alıntı yapıyor, hazırladıkları soruların büyük bir kısmında o kitaptan yararlanıyorlardı. Dolayısıyla, ben aranan, gözde bir adam olmuştum. O serinin özellikle birinci ve ikinci ciltleri bilimsel olarak bir miktar eskimiş olmasına rağmen bugün de hâlâ yararlanılıyor. Türkiye'de inanılmaz şekilde bilim eksikliği olduğunun farkına vardım. Öğrencilerde fizik, kimya, biyolojiye yönelik hiçbir aşk, şevk yok. Halbuki bir ülkeye en büyük prestiji kazandıracak şey bilimdir. Daha çok, para getirecek mesleklere yönelme var. Tıp, eczacılık vs. Yani uygulamalı bilimlere. Ne yapalım da temel bilimlere merak artsın diye kafa yormaya başladım Çünkü yazmanın yanı sıra böyle bir şeyi de harekete geçirmem lazım ama elimde güç yok, siyasi güç yok. Ben buna kafa yorarken, TÜBİTAK'tan, "Çekoslovakya'da Bilim Olimpiyatlarıyla ilgili bir toplantı olacak. Genel biyoloji bilginiz açısından en uygun sizi görüyoruz, acaba gözlemci olarak gider misiniz" diye sordular. Ben de gittim.

— Bilim Olimpiyatlarını ileride detaylı olarak konuşacağız. Önce kafama takılan bir şeyi soracağım. Bir konuşmamızda liselere söyleşiye gitmediğinizi çünkü onları biyoloji okumaya özendirmek istemediğinizi söylemiştiniz.

— Aynen öyle. Bir ülke düşünün ki biyoloji, fizik ve kimya dersini seçmeli yapmış liselerde. Böyle bir ihanet düşünülemez. Bana göre, dünyaya açılabilmek, bilinçli bir topluluk yetiştirebilmek için fizik, kimya, biyoloji derslerinin orta eğitimde ağırlıklı olarak verilmesi lazım. Türk Dilinin de ağırlıklı olarak verilmesi lazım. Diğerlerini biraz daha geriye çeksek de olabilir. Bunlar lüzumsuz demek istemiyorum. Düşünün ki biyoloji, fizik ve kimya

dersini seçmeli ders yapmış bir ülkedeyiz. Liseler bu bakımdan külliyen sıfırlanmış vaziyette. Nedenine gelince, üniversite sınavında yalnızca lise 1'de okutulan konular soruluyor ve siz lise 2, lise 3'te biyoloji dersini anlattığınızda çocuk kullanmayacağı bu bilgileri hiç kaale almıyor... Lise 1'deki uyduruk-kaydırık biyoloji bilgisiyle yetiniyor. Yani kendi vücudunu, çevresini, doğayı tanımayan, dünyayı tanımayan bir nesil yetiştiriyorsunuz. Bana göre bu bir ihanettir. Bir taraftan böyle yapıyorsunuz, bir taraftan kendi dilinizde eğitim yapmaktan uzaklaşıp okulların hepsini yabancı dille eğitim vermeye teşvik ediyorsunuz. Esasında bu noktadan itibaren önemli bir hataya düşüldü.

"Türkçenin bilim dili olmaması için hiçbir neden yok"

— Dille mi ilgili?
— Dille ilgili. Dil ile ilgili düşüncelerim çok ayrıntılı. İsterseniz bu bölümü ileriki bölümlerde ele alalım.

— Bu bir "nehir söyleşi" olduğuna göre, nehir hangi yöne akıyorsa o yöne gidebiliriz. Kaldığımız yere geri dönmek üzere, büyük bir parantez açıp dil konusundaki görüşlerinizi öğrenelim. Benim ilk sorum şu: Türk dili bilim dili olmaya uygun mu?
— Türkçenin bilim dili olmaması için hiçbir neden yok. Türkçenin temel 3 bin kelimesine Türkçede mevcut yüz küsur ekin ilavesiyle birçok kelime üretme olanağı var. Bu sayının 450 bini bulacağı tahmin ediliyor. Ses uyumundan dolayı 150 bin kadarının kullanılamayacağını varsaydığımızda, Türkçe ses uyumuna uygun 300 bin kelimenin türetilebileceği ortaya çıkıyor. Yeter ki bu bilince ulaşılmış ve gerekli kurumlar, politik değil, yetenekli, bu davaya inanmış insanlarla desteklenmiş olsun. Halbuki bugün Türkçede, türetilmiş tüm kelimelerle birlikte bu sayının 30 bin kadar olduğu varsayılmaktadır.

1867 yılından 1982 yılına kadar geçen süre içerisinde, özellikle Cumhuriyet döneminde, özlediğimiz kadar olmasa da, artık birçoğumuzun kullanabildiği bir bilim dili geliştirilmiş bulunmaktaydı. Geçen yüz yirmi yıl boyunca, güçlükle oluşturduğu bilim dilini yaygın olarak kullanmayı başaran Türkiye Cumhuriyeti, 1980'lerin başından beri, anlamsız (ya da sinsi) bir tehlikenin etkisi altına girdi. Bu tehlike, kendini aydın zannedenlerin, sosyal olayların girdabından kendini kurtarıp da uygarlığın yönünü değiştirecek "fen bilimleri" dediğimiz konulardaki değişim ve atılımlardan haberi olmayanların, hâlâ insan hakları vs. gibi kavramların zırhı altında, "her etnik gruba kendi dilinden eğitim" sloganıyla, yan çıktıkları toplumları bile yüz yirmi yıl geriye iteleyecek bir eyleme girmiş olmalarıdır. Bu etnik gruplar, bilim dilini geliştirmek için, yeniden bir yüz yirmi yıl daha mı harcasınlar?

— Bu nedenle mi bilim dili gelişemedi Türkiye'de? Sizce ülkemizde sadece Türkçe mi konuşulmalı?
— Her dil bir kültüre dayandığı için insanlığın bir çeşit mirasıdır; korunmalıdır; hatta geliştirilmesi için zemin hazırlanmalıdır. Fakat diğer kimlik öğelerini paylaşan gruplar, anadil farklılıkları ne olursa olsun, yaygın ve bilimsel olarak daha gelişmiş ve tarihsel gelişimi bakımından ortaklığa daha yatkın olan dili, yani resmi dili, bu bağlamda Türkçeyi ortak dil seçerek anlaşmalıdırlar. Türkiye'deki durum da bu olmalıdır. Diğer diller bölgesel olarak kullanılabilmelidir.

— Yıllardır üzerinde tartışılan bir başka konu da yabancı dilde eğitim. Çocuklara, gençlere yabancı dili nasıl öğretmeliyiz sizce?
— Burada bir hususu karıştırmamak gerekir. Dil öğrenmek başka şeydir, bir dilin kimliğin yitirilmesine neden olacak şekilde öğretilmesi başka şeydir. Uygar bir insana en az bir yabancı dil gereklidir. Bu, eğitim sürecinde kazandırılması

gereken genel bir kültür olarak algılanmalıdır. Fakat siz dili, bir kültürün aşılanması şeklinde öğretmeye başlarsanız, bir zaman sonra, o kişi, öğrendiği dilin ait olduğu toplumun davranış şeklini göstermeye başlar ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini yadırgamaya başlar. Sonuçta topluma, hatta geleneksel ya da tutucu bir aileden geliyorsa, ailesine yabancılaşır. Bu yabancılaşma sonucu kendini huzursuz hisseder ya da biyolojik yapının gereği olarak, kendini daha rahat hissettiği toplumlara sürüklenir.

Bütün tepkilere karşın hiç kimsenin değiştiremediği YÖK sistemi ilk olarak, hizmet götürdüğü toplum Türk, öğrencileri de hocaları da Türk olan Hacettepe Üniversitesi'nde İngilizce eğitime geçerek Türkiye'nin iyi yetişmiş, en zeki öğrencilerini buraya çekti. Bu öğrencilerin Türk diliyle yaptıkları ve yapacakları yayınların ve yine bu öğrencilerin kaçının Türkiye'ye hizmet verdiğinin incelenmesi son derece ibret verici sonuçlar sergileyecektir. Türk insanının kanı ve kemiği pahasına okutmaya çalıştığı bu pırıl pırıl insanların sonuçta neye hizmet verdiği acı bir şekilde görülecektir. Aynı yolu izleyen Orta Doğu, Bilkent ve diğer üniversitelerin yüksek puanla öğrenci alan bölümlerinden mezun olanların izlenmesi de çok çarpıcı sonuçlar verecektir.

Ne hikmetse, prestijli üniversitelerimizde eğitim alanlar, Anadolu'nun kıraç kısmına uzanmaktan kaçınmış, birkaç büyük şehirde ya da yurtdışında ülkelerine hizmet vermeyi yeğlemişlerdir! Anadolu ise, aşağıladığımız Türkçe eğitim yapan okulların mezunları ile uygarlığa ulaşmaya çalışmıştır, çalışmaktadır.

— İngilizcenin tüm dünyada artan egemenliği Türkçe için ciddi bir tehdit oluşturuyor mu sizce?

— Bilimini öğrensinler diye Batı'ya gönderdiğimiz birçok bilim adamının ve yöneticinin, bilinçli ya da bilinçsiz, İngilizceyi anadili gibi kullanmaya başlamalarını Türk dili açısından ciddi bir tehdit olarak görüyorum. Özellikle üniver-

sitelerde atamaların ve terfilerin dil puanına göre yapılması, hatta baraj yapılması; yayımlanan eserlerin yabancı dilde olmasının esas alınması düşülen gafleti göstermektedir. Sanki bu ülke bir muz cumhuriyetidir ve dili de bir yerlerden devşirilmiş uyduruk bir dildir. Özellikle de 1980 yılından sonra yönetici olarak medyada her gün boy gösterenlerin, entelektüel olmanın yolu bundan geçiyormuş gibi her cümlenin içine bir yabancı kelime, tercihen İngilizce sıkıştırmaları sıradan görüntüler olmaya başlamıştır. İşyeri isimlerinin yabancı dilden konmaları da cabası. Ben böyle yapanları bulundukları topluma yabancılaşmış insanlar olarak görüyorum.

— Sizin yabancı dile çevrilmiş eseriniz var mı? Biyoloji kitapları yazarken, Türkçe karşılıklar bulmakta zorlandığınız oluyor mu?

— Bu kitabın arkasına ekleyeceğimiz belgede de görüleceği gibi, tümüyle Türkçe yazılmış *Genel Zoocoğrafya ve Türkiye Zoocoğrafyası* adlı yaklaşık 1.200 sayfalık kitabımı, dünyanın ünlü bir kitap dağıtım şirketi, tüm dünyaya pazarlamak için başvurdu. Siz doğru dürüst bir çalışma yaparsanız, dili Marsça bile olsa, insanlar onu bulur. Yazmış olduğum kitaplarda, zaman zaman bilimsel kavramların ifadesinde zorlansam da herkesin kolaylıkla okuyabileceği ve anlayabileceği şekilde yazmanın, birçok Batı hayranı bilim adamının iddia ettiği gibi zor olmadığını söyleyebilirim. Bir dilin geliştirilmesi doğal olarak sürekli emek ister; bu yükün altına girecek ilk zümre de öğretim üyeleri olmalıdır.

— Dil ile ilgili açtığımız parantezi kapatıp kaldığımız yere dönelim mi? Ben size neden liseli gençleri biyoloji okumaya özendirmek istemediğinizi sormuştum. Liselerde sohbet-söyleşi türü faaliyetiniz olmadı mı hiç?

— Oldu. Bazı liselere gidip konuşmalar yapmaya başla-

dım. 1990'ların ortalarında, genetik kopyalamadan ve genetik bilimindeki atılımlardan sonra biyoloji özellikle popüler bir bilim dalı olmaya başlamıştı ve Türkiye'de de ilgi artmıştı. Genetik kopyalama çocuklarda inanılmaz bir meraka yol açtı ama bu merak duygusunu önce anne-babalar, sonra da Milli Eğitim Bakanlığı bastırdı.

— *Neden bastırdılar?*
— Anne-baba çocuklarının mezun olur olmaz para getiren bir meslekte çalışmasını istediği için bastırmak istiyor. Mühendislik, tıp vs. okumasını istiyor. Yani bakanlığı olan meslekleri istiyorlar, haklı olarak. Bakanlığı olmayan mesleklerin Türkiye'de tanımı bile yapılmamıştır. Bunlar kimyagerdir, fizikçidir, antropologdur. Bunların hiçbiri yüksek geliri olan işler değildir. Anne-babalar da çocuklarının perişan olmasını istemiyorlar. Gayet doğal karşılıyorum bunu. Dolayısıyla, anne-babalar, "Bunlar ne işe yarar? Karın mı doyurur" türünde sorularla bu meslekleri aşağılamakta ve çocuklarını bu mesleklerden uzaklaştırma çabasındalar. Devlete gelince... Devlet zaten elinden geleni yapıyor bilimden uzaklaştırmak için. O nedenle bu derslerin saatlerini azalttılar okullarda. Fakat ne yaparlarsa yapsınlar, temel bilimlere ilgi duyan çok değerli çocuklar da yetişiyor. Ben de zaman zaman liselere, kolejlere gidip konferanslar vermeye başladım. Genetikten, biyolojideki ilginç gelişmelerden söz ettim konferanslarımda ve oradaki çocuklardan, "Biz illa biyolog olacağız" diyenler oldu. Bu, ailelerinin hoşuna gitmedi, bizzat okula, üniversiteme gelenler oldu ve, "Yaptığını beğendin mi? Çocuğumuz bilim adamı olmak istiyor" dediler.

— *Ne kadar üzücü. Ciddi tepkiler gösterdiler yani?*
— Tabii. Bir karıkoca profesör kalktı dedi ki, "Yaptığını beğendin mi? Biz karıkoca, muayenehanesi olan profesörüz. Bütün imkânlarımızı çocuğumuza bırakmak istiyor-

duk ama çocuk sizi dinledikten sonra, 'Ben kesinlikle biyolog olacağım' diye tutturdu ve üniversite sınavında bir tek biyolojiyi yazdı."

— *Oldu mu acaba? Kazanabildi mi?*
— Evet kazanmış. Daha sonra çocukla telefonla görüştüm. Aileleri çocuklarına, "Git tıp oku, sonra biyoloji alanında nasıl olsa çalışabilirsin" diyor; ama esasında hiç de doğru değil. Para kazanmaya başlayınca ideallerini erteliyorlar. Dolayısıyla, liselerde yapılan panellere çok sıcak bakmamaya başladım çünkü böyle bir sorumluluk altına girmek istemiyorsunuz. Bu çocukların ilk olarak karınlarını doyurması lazım. Ya da buradan kopup başka ülkelere gidiyorlar ve aile uzakta kalan çocuklarının acılarını çekiyor. Bunları hep içimde hissettim ama hâlâ Türkiye'de biyolojinin teşvik edilmesini istiyorum. Bu ikilem hâlâ devam ediyor. Bir taraftan teşvik etmek istiyorum, bir taraftan da bu sorumluluğu almak istemiyorum. Türkiye bu kadar adamı ne yapacak, çoğu harcanacak diye düşünüyorum.

— *Hangi duygu ağır basıyor? Teşvik etmek herhalde.*
— Vallahi gününe göre, esen rüzgârın yönüne göre değişiyor. Sistematik olarak kolejlere gidip bir şey yapmak istemiyorum. Özellikle lise 2 ve 3'te tercih aşamasına gelmiş çocuklara bunu yapmak istemiyorum çünkü benim yüzümden yaptığı tercih için daha sonra küfür edebilir. Bu nedenle bu görevimi yapmıyorum.

— *Ama siz kendiniz için son derece doğru bir alanı seçmişsiniz, değil mi? Biyolojiyi o kadar çok seviyor olmalısınız ki, bir konuşmanızda, "Başka iş yapanlara acıyorum, üzülüyorum" dediniz.*
— Bunu anlatmak kolay değil. Bin defa daha dünyaya gelsem yine biyolog olurdum. Kesinlikle başka bir mesleği düşünemiyorum. Nedenine gelince; doğanın en karmaşık, en gizemli, en güzel yanlarını, başka insanların görmediklerini

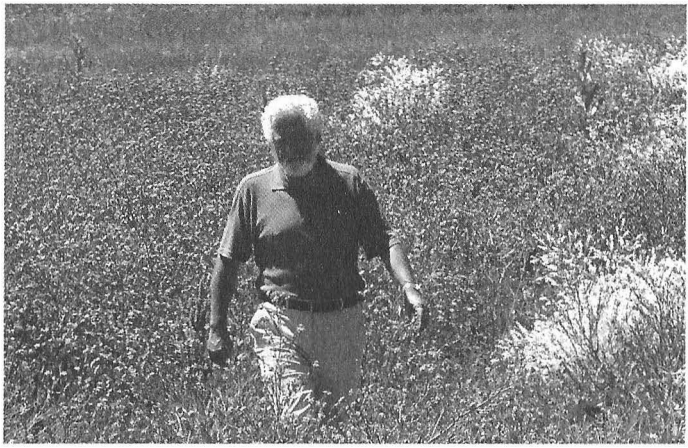
bir biyolog görüyor. Ya da bir taşın üzerinde durduğunuzda yüzlerce adamın gördüklerinden daha fazlasını gördüğünüzü hissediyorsunuz. Bir rengin, bir çiçeğin nasıl meydana geldiğini, böceklerle bitkiler arasındaki bağlantıların ve yardımlaşmanın neler olduğunu biliyorsunuz. Bana bir çekirge getirdikleri zaman, getirdikleri yere gitmeme gerek olmaksızın, orada hangi ağaçların, hangi bitkilerin bulunduğunu, iklimin nasıl olduğunu, ne kadar yağış aldığını çıkarabiliyorum. Bir canlıya bakıp genel bir yorumlama yeteneği kazanıyorsunuz. Geri bildirimlerden anladığıma göre, pek çok gence biyoloji sevgisi aşılamayı başardım. "Bize biyolojiyi tanıtan, doğayı öğreten adam" diyorlar. Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler ama ben buna da razıyım. Daha iyisi olabilirdi. Bunu çok iyi yapan arkadaşlarımız da olabilirdi ama bu görev önemli ölçüde benim üzerime kaldı ve simgesel bir ün de kazandım.

— Evet böyle bir ününüz var. Sizinle ilgili yaptığım internet araştırmalarında sık sık "biyoloji bilimini sevdiren dahi adam" nitelemesine rastladım.

— Şunu biliyorum ki, Türkiye'deki 76 üniversiteden hangisine, "Türkiye'deki biyologlardan üç isim söyle" deseniz, sayacakları o üç isimden biri çok büyük ihtimalle benimki olacaktır. Bana olumlu bakan da, olumsuz bakan da o üç kişinin arasına beni sokabilir.

— "Üniversitenin filozofu" diye de söz ediyorlar sizden.

— Evet. Dediğim gibi, biri mecburen "Keşanlı Ali" olup misyonu yüklenecek ve o misyon yüklenenin üzerine kalacak. Türkiye'de her meslekte iyi yetişmiş değerli eleman var ama ben onların değerinin üstünü biraz çiziyorum çünkü bilinç olarak değerli olabilir ama onu topluma mal etmiyor, yaymıyor, kullanmıyor, kullandırtmıyor, genç nesilleri motive etmiyorsa onların öğretim üyeliğine çok sıcak bakmıyorum. Bu da benim hayat felsefem. Türkiye gibi bir ülkede bunu yapmayan adamlara pek sıcak bakmıyorum ve kendime de bu nedenle sıcak bakıyorum.

Çiçeklerle örtülü arazide, Ali Hoca kendinden geçiyor. Van'da crambe orientalis*'lerin arasında.*

— *"Delifişek" diyor öğrencileriniz sizin için. Öyle misiniz?*
— Susan bir topluluğun içerisinde düşüncelerini dile getiren, hele geleneksel örf ve âdetlere ilişkin herkesin söylemekten korktuğu bazı şeyleri dile getiren adama "delifişek" denilebilir. Hatta tek çocuk olarak yetiştirildiğim için üzerine egoizm ve şımarıklık da eklenince "delifişek" yakıştırması hiç de yanlış bir yakıştırma değil. Ben de kendimi uzaktan gözlemlesem, "Bu adam delifişek" diyebilirim.

— *"Okulun sera kısmında yere çömelmiş bir şekil görüldüğünde şaşırılmaması gereken kişidir Ali Demirsoy. Hemen danışmana koşulur, 'Hocam Ali Demirsoy gelmiş ama yerde oturuyor, bir şey mi var' diye sorulur ve cevap olarak, 'Gördüm, yok bir şey. Bir solucan bulmuşlar, türünü tespit etmeye çalışıyor' cevabı alınır" diyor bir öğrenciniz sizi anlatırken. Abartma var mı bu tarifte?*
— Bayram da olsa, seyran da olsa, dağlara, tepelere sırf gezmek için de gitmiş olsam her koşulda merak ederim. Elime bir hayvan alırım, paketlerim, götürürüm, incelerim. Doğadaki her canlı benim ilgi alanıma girer ve bu nedenle

bazı meslektaşlarım tarafından da eleştirilirim. "Yahu, sen işine bak. Her şeye burnunu sokma" derler. Bitkiden mantara, mantardan ağaca, sürüngene her canlıyı incelerim. Bunu yaparken de yere eğilmek gerekir. Tipik bir kelebek avcısı davranışı gösterebilirim. Bir adamın adı çıkacağına canı çıksın denir ya, öğrenciler de bunu abartarak birbirlerine anlatırlar işte. Ama bu adamın kendini tamamen bu işe vermiş olduğu doğrudur.

— *Efsane haline geldiğiniz doğru yani?*
— Tabii ki doğru çünkü genel eğilim, profesör olunca asistanları çalıştırmaktır. Profesörlerin çoğu bu işleri bırakıp, artık başka işlere bakan adam kimliğine bürünür. Ben aşağı yukarı yirmi altı yıllık profesörüm. Türkiye sınırları içerisindeki biyologlar arasındaki en kıdemli profesör benim. Yaş olarak değil, süre olarak. Böyle bir adamın sakalını sıvazlayıp gezmesi, o yana bu yana ahkam kesmesi lazım. Genel kanıya göre, benim özelliklerimdeki biri yerlerde sülük aramaz, bilmem nereden böcek tutmaz, kertenkelelerin peşinde koşmaz, resim çekmez. Yaşı 60'a yaklaşmış, orta halli, ünlü bir profesör için bunlar angarya olarak görülüyor ve bu nedenle halkımız, öğrencilerimiz, meslektaşlarım tarafından garipseniyorum.

Kendini gerçekleştiren kişi

— *Keşke bu şekilde garipsenecek daha fazla sayıda öğretim üyesi olsa. Sizin alışılmadık, "uçuk" denebilecek türde projeleriniz de olduğunu duydum. Bunlardan söz edelim mi biraz?*
— Projelerimden söz etmeden önce şunu söyleyeyim; adam olmanın bazı kuralları var. Psikiyatrist Prof. Dr. Cengiz Güleç bunu "kendini gerçekleştiren kişi" diye tanımlıyor. Ailemi kaybettiğim kazadan sonra ayakta durmayı başarınca bir sürü adam tarafından örnek gösterilmeye başlandım. "Bak adam o kadar ağır bir travma geçirdi ama yine

işinin başında, yine üretme peşinde" dediler. Bir aile gibi hep yakınımda bulunan bir sürü dostum var. Ömer Önderoğlu, Gönül Önderoğlu, Cengiz Güleç, Erksin Güleç, ailemin tümü, beni hiç yalnız bırakmadılar, hep destek oldular. Cengiz Güleç popüler bir bilim adamı. Psikiyatrist. Daha sonra milletvekili oldu. Sık sık televizyona çıktı Ahmet İnam'la beraber. Üniversitelerde ve değişik ortamlarda Anadolu kimliği ve kendini gerçekleştiren insan üzerine pek çok konuşma yaptı. Bir gün Mazhar Osman'ın ölüm yıldönümü için Ankara Üniversitesi'nde bir panel yapıldı. Konuşmacı olarak yedi veya sekiz ünlü profesör ve gazeteciler davet edilmiş. Kendini gerçekleştirebilen insan kimdir, bir insanın kendini gerçekleştirebilmesi için ne yapması lazım, bunu anlatacaklar. Cengiz bana, "Bak Ali şımarmayasın, ben seni anlatacağım. Gel dinle. İsim vermeyeceğim ama seni anlatacağım" dedi. Psikiyatristler tarafından normalin tanımlanması gerekiyor ki, sapmalar, anormallikler bunun üzerinden yapılabilsin. Cengiz Güleç, "Bizim ülkemizde böyle bir adam var. Tüm zorluklara karşın depresyona girmeyen ve inanılmaz şekilde hedefe kilitlenen biri" dedi. Bunun üzerine psikiyatristlerden dört-beş profesör beni Maden ve Tetkik Arama Enstitüsü'nde yemeğe davet ettiler. Bana da niyetlerini hissettirmiyorlar...

— Sizi incelemeye mi aldılar?

— Oturup konuştuktan sonra, "Benim nirengi noktamı saptamak için mi yemeğe davet ettiniz" diye sordum. "Haklısın, senin durumunu bildiğimiz için" dediler. Mazhar Osman'la ilgili toplantıdan sonra gazeteci Kurthan Fişek yanıma geldi ve, "Anlatılan kişinin siz olduğunu biliyorum" dedi. Cengiz'e eğilip, "Senin anlattığın kişi salonda mı? Salonda beyaz saçlı bir adam var, çok enteresan bakıyor, o mu acaba senin anlattığın kişi" diye sormuş. Cengiz de, "Evet" demiş.

— Kendini gerçekleştiren kişi nasıl tanımlandı toplantıda?

— Bir adamın kendini gerçekleştirebilmesi için; birincisi, kendisiyle dalga geçebilmesi lazım. İkincisi, kişiliğini zedelemeden karşısındakiyle dalga geçebilmesi, üçüncüsü de toplumun yararına bir hedefe kilitlenebilmesi gerekiyormuş.

— *Bu üç özelliğe de sahip misiniz?*
— Sahip olduğumu düşünüyorum. Kendimle dalga geçerim, başkasıyla da dalga geçerim. Eğer karşımdaki adam beni tanımıyorsa veya kısa süreli tanıyorsa kendisine hakaret ettiğimi zanneder. Ama üç aydan sonra ben yanımdakine sövsem de, gördüğüm kadarıyla kimse aldırmıyor. Mesela ben "dangalak" kelimesini çok kullanırım. Benim etrafımdakiler, meslektaşlarım, birine, "dangalak" dediğim zaman bunun bir hakaret olmadığını, bazen sevgimi göstermek anlamına, bazen dikkat et anlamına geldiğini, yani konuşmanın seyrine göre bir anlamı olduğunu bilirler. Yanımdakilerin bazıları da kullanmaya başladı bu kelimeyi ama yerinde kullanamadıkları için tepki gördükleri zamanlar oluyor.

Hindi projesi

— *Sohbetine doyulmayan insanların çoğunda biraz abartı, süsleme vardır. Onlar çok sıradan bir olayı anlattıklarında bile can kulağıyla dinlersiniz. Sizin sohbetiniz de öyle olduğu için soruyorum bu soruyu; abartma huyunuz var mıdır?*
— Ben konuşmalarımda abartıyı severim. Bazen senaryo yazarım ve abartılı yazarım. Yaptığım işlerde, anlattığım şeylerde de abartılar olabilir. Ailemde, özellikle babamda da bu özellik vardı. Hayal kurma ve onu abartma ve dolayısıyla daha etkin hale getirme. Beni iyi tanımayan biri bunu palavra atıyor anlamına alabilir. "Bu ne biçim adam be, hiç olmayan şeyler anlatıyor" diye düşünebilir. Ama biraz tanıdığı zaman anlatmak istediğini abartılı cümlelerle, özellikle senaryolarla süsleyen ve zenginleştiren bir adam

Küçük oğlu Doğa'nın okula başladığı gün. Arkada: Soldan sağa, kuzeni beyin cerrahı Doç. Dr. İbrahim Ziyal, eşi Dr. Gülnur (o da öldü), Ali Demirsoy, eşi Duriye; önde, çocukları Evren ve Doğa.

olduğumu anlar. Bu özelliğim nedeniyle çocuklarıma çok güzel masallar anlatırdım. İnanılmaz. Her defasında birbirinden farklı masallar anlatırdım. Bazen büyükler de dinler, dalar giderlerdi. Hatta Prof. Dr. Suavi Yalvaç, benim hocamdır, zaman zaman gelir bizde kalırdı. Sabah kahvaltısında çocuklara masal anlatırdım. Tarzan hikâyeleri, hiç olmayan şeyler. Bir gün kahvaltıda, "Yahu ne biçim anlatıyorsun, ben bile kendimi kaptırdım, patlayacak kadar yedim. Böyle şey mi olur, sen anlatırken ben bile kendimi kaybettim" dedi. Bu tip anlatım esasında benim zihnimi bileyliyor. Körelmemi önlüyor. Sürekli senaryo yazmak, bir şeyi yorumlamakla oluyor. Senaryoyu neyle yazacaksınız? Gerçeklerle yazmak mümkün değil. Bazen abartılı, bazen gerçekdışı şeylerle örmeniz lazım. Bu arada çok iyi adam işletebilirim. Hemen senaryo yazabilirim. Bu özelliğim, bilenler tarafından doğru değerlendirilir, bilmeyenler tarafından yanlış yorumlara yol açabilir. Bu söyleşide henüz anlatmadığım bir sürü senaryom var. En güzellerinden biri de fıkra kitabımdaki hindi hikâyesi. Anlatmamı ister misin?

— Evet, tabii. Bu bir fıkra değil. Sizin projelerinizden biri, değil mi?

— Evet, projelerimden biri. Yılbaşıydı. Hangi yılbaşıydı bilmiyorum, 1990'lı yılların ortası diyelim, çok da ilginç bir bölüm başkanımız var, bayan, Neşe Çağatay. Kendine bakan bir hanım. Titiz bir tarafı da var. Bu arada yılbaşında hindilerin fiyatı kilosu 6 milyon mu, 6 bin mi, tam hatırlamıyorum. Oldukça pahalıydı. Bölümde bir sürü doktor arkadaşımız var, paraları yok, araştırma yapamıyorlar. Araştırma fonundan paraları kesilmiş falan. "Yahu ne yapsam onlar için" diye düşünüp hayal kurarken aklıma bir çare geldi. Atatürk Orman Çiftliği Genel Müdürü Aytekin Ülger ve hanımı Aysel Ülger benim yakın dostlarım. Sabahtan gittim yanlarına, bir dondurma yedim ve, "Ağabey bana iki bin hindi yumurtası verebilir misin" dedim. "Ne yapacaksın Ali'ciğim? İstersen ben sana hindi vereyim" dedi. Ben, "Yok ağabey, özel bir projem var" deyince, "tamam, veririm" dedi.

O aralar kredi adı altında Türkiye'yi değişik bir açıdan soymayı amaçlayan bir proje gündeme gelmişti: Eğitim ve araştırma malzemesi temini. İngiltere'nin başını çektiği bir dalavere döndürülmüş ve Türkiye'de üniversitelere alet temini adı altında milyonlarca dolar kredi verilerek dolandırılmıştı. Gelen aletlerin pek azı çalıştı. İngiliz yardımı adı altında hiç işe yaramayan, çalışmayan aletler verilmişti üniversitelere. Bugün de çalışmıyorlar. Yani Türkiye çok büyük bir kazık yemişti. İşte bu bozuk aletlerin içinde tesadüfen bir kuluçka makinesi çalışıyordu ve bu da bizim bölümdeydi.

Nasılsa hindi yumurtasını da buldum, civcivleri çıkarırız diye düşündüm. Geldim bölüm başkanına, "Neşe Hanım, benim bir projem var. İki bin civciv çıkaracağız. Beytepe'de, üniversite kampusünde iki vadi var. Bu civcivleri çıkarttıktan sonra bir çizelge yapacağız. Yardımcı doçentler iki gün, doçentler üç gün, profesörler de haftada beş gün hindileri otlatacak. Ben, memnuniyetle, elime uzun bir

çubuk alacağım, ıslık çala çala hindi çobanlığı yapacağım. Öğretim üyeleri sırayla, hindileri derelere indirecek, gezdirecek, akşam da yerlerine geri getirecekler. Sonbahara kadar bunlar palazlanır, yılbaşına keser satarız. Elde ettiğimiz parayla da doktora yapan çocukların giderini karşılarız. İyi de para bırakır" dedim.

Hoca, "Ayol sen deli misin? Koskoca hocalar nasıl hindi gezdirir" dedi. Zaten Neşe Hanım'ın kendisi de konumu itibariyle hindiyi otlatacak durumda değil. "Yok yahu ne delisi. Çin'de ihtilali izleyen zamanlarda üniversite hocaları tarlada çalışmış, tavuk çobanlığı, sığır çobanlığı yapmışlar. Çok da sağlıklı olmuşlar. Kolesterolleri düşmüş, tansiyonları düzelmiş, ruh durumları düzelmiş" dedim.

— Gayet ciddi söylüyorsunuz?

— Gayet ciddiyim. "Hocam hindi projesi önemli bir proje, ne diyorsun? Hem de tüyleri yolunmuş olanların bacağına, üniversitede ekolojik beslenmiştir diye bir etiket asarsak, iki-üç misline satarız. İyi kötü çevremiz de var" dedim. Bizim bir teknisyen var, İbrahim Aslan, benim kitapları da yapan çocuk, benim işlerime de koşuyor. Bu teknisyen de odada bu konuşmaları yandan dinliyor. Odama gittiğimde geldi bana, "Hocam ne olur, elini ayağını öpeyim, hangi proje dersen koşayım ama şu hindi projesini yapmayalım" dedi.

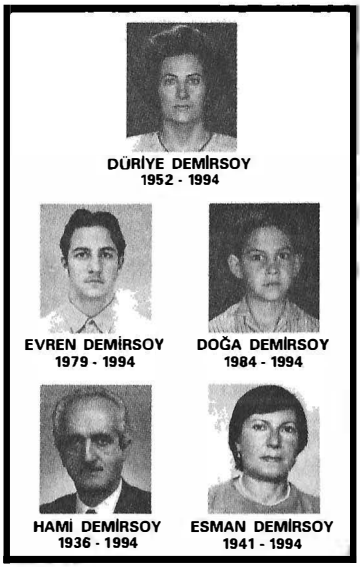
— Herkes kendi payına düşecek işle ilgileniyor. Doğrusu ben çok beğendim projenizi. Ancak "delifişek" sayısı az olduğu için tabii ki hayata geçiremediniz?

— Bizde başlanmadı ama geçen sene Samsun'a gittim. Oradaki Ziraat Fakültesi hindi projesini başlatmış. Dekanı Prof. Dr. Yunus Pınar benim tanıdığımdı, Erzurum'dan galiba tanıyorum onu. "Gel" dedi, ben de bıyık altından güldüm, bizim hindi projesini çalmışlar diye. Sonra televizyonda duyduk ki hindi projesini çok başarılı bir şekilde yürütüyorlarmış. O üniversite bu projeyi hâlâ yürütüyor.

Ekolojik hindi, bilmem ne hindisi. Yani bizim proje Samsun tarafında uygulamaya geçti. En azından bir yerde uygulanıyor olması iyidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Trafik Kazası

29.01.1994 günü meydana gelen trafik katliamı ile oğulları Doğa, Evren, eşi Duriye, amca oğlu kuyumcu Hami ve eşi Esman'ı yitirdi.

O gün içim yandı. Bugün hâlâ yanıyor. Tarif edilemez bir ateş bu. Ama bir şey öğrendim: Yakınmanın, sızlanmanın hiç faydası yok. Bana, kendim dışında kimse yardım edemez. Ancak kendi kendime yardımcı olabilirim.

"O gün kalbime bir ateş düştü; hâlâ yanıyor"

— Şimdi hayatınızın en zor günlerini konuşacağız ve istemeden size acınızı hatırlatacağım. Eşinizi, iki oğlunuzu ve iki akrabanızı kaybettiğiniz kaza nasıl oldu?

— TÜBİTAK aracılığıyla katıldığımız ve biyoloji kısmını da yönettiğim Bilim Olimpiyatlarından söz etmiştim. Seçilecek öğrencilerin hazırlık kampı için 1994 yılında Antalya'ya gittim. On beş gün kalacaktık. Orada ve esasında büyük oğlumu da götürecektim ama sonra vazgeçtik. Aşkın Tümer'in arabasıyla gelmelerine karar verdik ama Aşkın Tümer arabayla gelmekten vazgeçince amcamın oğluna, "Otelde size de yer ayırtayım, ikinci hafta siz de gelin, tatil yapmış olursunuz" dedim. "Çok iyi olur" dediler. Amcamın oğlu kuyumcuydu, çok iyi bir insandı. Güzel de bir hanımı vardı.

— Eşiniz ve çocuklarınız da onlarla birlikte mi geleceklerdi?

— Evet. Ben bir hafta öğrencilerin eğitimi ile uğraştım. Daha sonra hafta sonu oradaki Oymapınar Barajı'na gezi düzenledik. Saat 9:00 - 10:00 civarıydı. Hava da biraz sisli ve bulutluydu. Baraja giderken birdenbire otobüste ayağa kalktım, "Benim çocuklara bir şey oldu, inşallah sağlam gelirler" dedim. İnanılmaz bir acı duydum otobüste. Diğer meslektaşlarım da otobüsteydi. Birdenbire bana bir şeyler oldu, o saat civarında. "Acaba ne oldu" dedim. "Yahu ne olacak, gelirler" dedi arkadaşlarım ama içimde inanılmaz bir el boğazımı sıkıyordu. O güne kadar hiç olmayan bir şekilde. Sonra akşam döndüm geldim otele, öğrencilerle

beraber. Geziye katılmayan, otelde kalanlarda tuhaf bir sessizlik var. "Çocuklar geldi mi, ailem geldi mi" dedim. Hiç kimsede ses yok. En sonunda bir TÜBİTAK görevlisi geldi, "Maalesef bir kaza geçirmişler" dedi. "Ne oldu, yaralandılar mı" dedim. "Maalesef" dedi, "hepsi öldü." "Hepsi mi? Çocuklar da mı öldü" dedim. "Evet" dedi. İnanılmaz bir acı duydum. Hiç kimseye bu acıyı anlatmak mümkün değil. Kimsenin anlaması da mümkün değil. Uçağa bindim Ankara'ya geldim.

— *Ankara'da oldu kaza, değil mi?*
— Ankara civarında. Bir gün önce küçük oğlumla konuşmuştum. Doğa ile. Birinin ismi Doğa, ötekinin ismi Evren idi.

— *Kaç yaşındaydılar?*
— Küçük 10 yaşında, büyük oğlum 15 yaşındaydı. İkisi de ODTÜ Koleji'nde okuyorlardı. Özellikle küçük oğlum inanılmaz başarılı, bilimsel yeteneği yüksek olan bir çocuktu. Ve de son derece güzel bir çocuktu, her ikisi de güzeldi. Tabii her anaya babaya çocukları güzel gelir; ama zaman zaman çevreden, "Biz bu kadar güzel çocuklar görmedik" derlerdi. Çok da mutlu bir ailem vardı. Hanımım da çok güzeldi, çok düzgün birisiydi. Büyük oğlumun yüzmede şampiyonlukları falan vardı. Küçük oğlumun da çok büyük bir bilim adamı olacağına inanıyordum çünkü görebildiğim kadarıyla bilime çok meraklıydı ve iyi bir hafızası vardı. Çok mutluyduk, gerçekten inanılmaz bir aile yapımız vardı. Ankara'ya geldim, iki gün sonra defin töreni yapılacaktı, o akşam gittim gördüm. İnanılmaz bir kaza, hepsi neredeyse paramparça olmuştu. Bir tek küçük oğlum Doğa yaralı çıkmış ve televizyonlar göstermiş ama ben seyretmedim ve hiçbir zaman da seyretmek istemedim. Oradan geçen amatör bir kameraman güzel oğlumun can çekişmesini filme almış. Galiba ağzından "baba" falan gibi laflar çıkmış. Rastlantı olarak oradan geçen bir

ambulansla Ankara Trafik Hastane'sine götürüyorlar ve orada ölüyor.

— *Arabada beş kişi var ve hepsi ölüyor...*
— Evet. Muhtemelen kaza sırasında eşim küçük oğlanın üstüne kapanmış çünkü parçalanmayan tek kişi küçük oğlumdu. Neyse, bu acılar içinde iken, zar zor Karşıyaka Mezarlığında altı kişilik bir mezarlık bulduk.

— *Ankara'da mı defnedildiler?*
— Ankara'da. Kendime de bir mezar ayırttırdım. Şu anda mezarım onların arasında. Yani içi boş bir mezar. Ne zaman dolacak bilmiyorum. Büyük bir insan kitlesi ile gerçekten büyük bir cenaze töreni yapıldı. Herkes geldi. Çocukların arkadaşları, benim arkadaşlarım. Gömdük hepsini. O gün kalbime büyük bir ateş düştü ve yanıyor. Bugün de hâlâ yanıyor. Tarif edilemez bir ateş bu. Ama orada bir şey öğrendim; ölümün ve zamanın geriye döndürülmesi söz konusu olmadığı için yakınma ve sızlanmanın hiçbir faydası yok. Bana, kendim dışında kimsenin yardım edebilme şansı yok, ancak kendi kendime yardımcı olabilirim. Havaalanında beni psikiyatrist arkadaşım Cengiz Güleç ve diğerleri karşıladılar. Tabii bu durumda olan her insana sakinleştirici verilmesi gerekiyor ki en azından algılama eşiği düşsün. Bana da teklif edildi, "Kesinlikle" dedim, "eğer ben şu anda bir sakinleştirici alırsam bu uyuşturma anlamına gelecektir ve ben artık onu kullanmaktan kurtulamam. İzin verin kendi gücümle ayakta kalmaya çalışayım. Herhangi bir ilaç ve psikiyatrik bir müdahale olmadan bunu atlatmanın yolunu bulmam, öğrenmem lazım."

— *Ağlayabildiniz mi?*
— Tabii. Ağlamamak mümkün değil ama hiçbir zaman öyle aşırı, başka birini rahatsız edecek şekilde ağlamadım. Yani bugün de ağlıyorsunuz; içinizden ağlıyorsunuz. Bu konuda o gün bugün, ne aileme, ne tanıdıklarıma, ne arka-

daşlarıma hiçbir surette bir şey söyleyemedim. İnsanların yüzüme baktıkları zaman benim için duydukları acı beni çok etkiliyordu. İç dünyamın hiç kimse tarafından öğrenilmesini istemedim çünkü böyle bir acıyı başka bir insana yansıtmak da egoizm olurdu. Beni yakan ateş, duyarlı ve bilinçli her insanı kavuruyordu. Buna hakkım olmadığını düşündüm... Bunu ancak benim göğüslemem lazımdı. İnanılmaz bir acı. Şişelerle su içiyorsunuz içinizdeki yangın sönmüyor. Acı üstüne acı dediğimiz şeyi yaşadım bu süreçte. Kaza Ankara - Temelli mevkiinde oluyor. Amcamın oğlu profesyonel bir sürücüydü. Ankara'da saygın bir kuyumcuydu. Profesyonel diyorum çünkü geçmişte otobüs şoförlüğü de yapmıştı. Çok dikkatli bir sürücüydü. Kullandığı araba da sağlam bir Mercedes idi. Kaza, Temelli girişindeki yokuşta (şimdi park yapılmış) tam benim otobüste bağırdığım sırada meydana geliyor ve araba darmadağın oluyor. Sarhoş bir taksi şoförü, galiba düğüne gitmiş ve sabaha kadar içmiş. Hatalı sollama yapıp amcamın oğlunun arabasına çarpıyor. Bizim araba şiddetle savrulup bir kamyonun altına giriyor. İşin en ibret verici tarafı ise, taksi şoförünün gece ile gündüzü ayıramayacak kadar sarhoş olması.

— *Taksi şoförü yaralanmamış mı?*
— Ona hiçbir şey olmuyor. Anladığım kadarıyla mafya tipli kişilere kayıtlı taksi ve arabayı oradan palas pandıras kaçırıyorlar. Ne oradaki polis ne de jandarma karakolu müdahale ediyor. Arabayı oto sanayiine götürüyorlar ve orada hasarı tamir etme yoluna gidiyorlar.

— *Tutanak filan tutulmadan mı?*
— Tutanak tutuluyor. Ancak trafik polisleri kaza yerine gitmeden tutunağı tutuyorlar çünkü yazdıklarının hiçbiri doğru değil. Adli Tıp'ta tüm bunlar kanıtlandı. Oradaki jandarma karakolu da, yol trafik polisi de ilgilenmiyorlar anladığım kadarıyla çünkü o saatlerde tutanak yok ortada.

En ilginci, kaza yapan arabayı herhangi bir şekilde bağlamıyorlar. Sanayide kapalı garaja alınarak tamir edilmeye başlanıyor. Kız kardeşimin kızı Betül Demirsoy Ankara'da avukattır, cin gibi birisidir. O, konuyu bir hafiye gibi didik didik edip, kısa sürede arabanın izini buldu. Arabanın sanayide yeni boyanmış parçalarını tespit ettirdi. Poliste ve jandarmada kıpırdama yok. Arabayı emniyete aldırdı ve tedbir kararı koydurdu. Ben acılar içinde bir yandan mezar bulmaya çalışıyorum, bir yandan da, daha çocukları gömmeden kazaya yol açan arabanın peşinde insanları koşturuyorum. Bizim arabanın altına girdiği bir de kamyon vardı ve kamyon şoförü kaza geçirenin, ölenin kuyumcu olduğunu öğrenince, ondan yüklü tazminat alabilmek için hiç taksiden bahsetmiyor, "Taksi yoktu, görmedim" diyor. "Mercedes birdenbire önüme çıktı, hızımı kesemedim, çarptım" diyor. Anladığımız kadarıyla kamyon şoföründe bir kusur yok ama taksi şoförünün parasız olduğunu anlayınca, amcamın oğlu kuyumcu diye, onun ailesinden para koparmak için olayı saklamaya kalkışmış. Fakat ODTÜ'de teknik serviste çalışan bir adam, seyir sırasında bizim arabanın arkasında olduğu için kazayı görmüş ve bize gelerek bütün kazayı anlattı. Oğullarım da ODTÜ Koleji'nde okudukları için bizi aradı ve haber verdi. Şahitlik yapması üzerine, arabalar tek tek tespit edildi. Ama son derece laçka bir adalet sistemi olduğu için taksi şoförünü tutuklamadılar bile. İki polis, "hatalı sollama" diye zabıt tutmuş. İnanılmaz bir şey; beş kişi ölüyor ve baştan savma bir zabıt tutuluyor. Bu arada mahkeme başladı. Ben mahkemeye gitmedim, yeğenim takip etti. Kamyon şoförü, "Araba seyir sırasında doksan derece dönüp birdenbire önüme geldi " diyor. Fizik kurallarına dayanarak hiçbir cismin kendiliğinden, kaygan olmayan bir yolda birdenbire döndürülemeyeceğini, ancak bir çarpma, darbe ile bunun mümkün olabileceğini, arabadaki boya izlerinin taksiye ait olduğunu bizzat kendim yazarak, bunun fizik kurallarına aykırı olacağını belirttim. Sonuç olarak, bir seneye yakın yargılamadan

sonra en yüksek hapis cezası olarak dört yıl verildi fakat tutuklanmadı bu kişi. Şoförlüğe devam ettiğini ve alkol bağımlılığı tedavisi gördüğünü duyduk.

— *Kaza gecesi alkollü olduğu tespit edilmemiş mi?*
— Edilmemiş.

— *Peki dört yıl ceza alıyor ama neden tutuklanmıyor?*
— Öykünün bundan sonraki kısmı da ilginç. Ülkedeki güvenlik-hukuk sisteminin laçkalığını sergiliyor. İlk olarak arabaya ihtiyati tedbir koydurmuştuk, bilgimiz dışında birileri emniyetten çözdürmüş. Hiçbir ticari araç sigortasız trafiğe çıkamaz. Uzun zamandır arabanın ne trafik sigortası ne de muayenesi yapılmış. Tam bir rezalet. Kazayı yapan, daha doğrusu cinayeti işleyen bu kişinin evi belli, adresi belli; yargılanma bitmiş ve ceza almış olmasına karşın, tutuklattırmak mümkün olmadı. Yakaladık-yakalayacağız sözleriyle bir çeşit uyutulduk. Sonra öğrendim ki, bir TIR kullanarak Orta Asya'ya gitmiş (tabii bizim kişisel çabalarımızla bu bilgiler elde ediliyor; emniyetin kılı kıpırdamıyor). Türkiye'ye gireceği günü öğrendim. O zaman İçişleri Bakanlığı müsteşar yardımcısı olan vali, Sayın Metin İlyas. Metin Bey, yakın dostum da olması hesabıyla, girebileceği gümrük kapılarına ve illere özel bir faks çekerek bu kişinin tutuklanması için telkinde bulundu. Ne mi oldu? Kars'ın Gümrü Kapısından giren bu katil, oradaki güvenlik güçlerince kimliği saptanmış olmasına karşın, elini kolunu sallayarak, arabasını orada bırakarak, Mersin'e gitti. Yeni bir arabaya şoför olmak için. Değerlendirmesini okuyuculara bırakıyorum... Taksinin sahipleri de taksiyi satıp Antalya'ya yerleşmişler. Orada işyeri açtıklarını duydum. Onlar da bugüne kadar yakalanamadılar.

— *Yaptığı yanına kâr mı kaldı?*
— Hiç hapis yatmadı. Daha sonra izlemedim çünkü af çıktı. Uğursuzlara, katillere, dolandırıcılara, ahlaksızlara bir

af çıkardılar, sanki kendi çocuklarının katillerini affediyormuş gibi... O affı çıkaranları hiçbir zaman affetmeyeceğim. Bu af, benim çocuklarım, başkalarının çocukları üzerinden sempati kazanmak anlamına gelir. Affetmem mümkün değil. Lanet olsun demekten başka ne yapabilirim... Bu arada, işin ilginci, arabaya yasal yollarla tedbir konulmasına rağmen, emniyette, tedbiri bilinmeyen bir nedenle bozuyorlar ve taksiyi satıyorlar. Biliyorsunuz, taksi plakaları çok pahalı. "Lanet olsun" dedim ve bir daha da adamın peşine düşmedim çünkü altı tane çocuğu olduğunu öğrendim. Özürlü çocukları varmış. Ben onu içeri attırsam bu özürlü çocuklar ortada kalacak, rezil olacak diye vicdanım el vermedi. Bu da benim yumuşak yanım. Kazanın akabinde birkaç kişi evime geldi ve dediler ki, "Bu adam ne yakalanır, ne cezalandırılır. Bu işi başka şekilde halledelim."

— Bu kadar acılı bir durumda insanın şeytana uymaması da kolay olmasa gerek.

— "Adalet yerini bulur, yazıktır kanları yerde kalmasın. Siz hiç karışmayın bu işe" dediler. Ben de, "Ben bir öğretim üyesiyim. Model olması gereken bir insanım ve Türk adaletini göz ardı edemem. Bu, Türkiye'deki yasaları yok saymam ve yıpratmam anlamına gelir. Çocuklarım ölse dahi benim bunu yapmam mümkün değil" dedim.

— Sizi üzen bir de "kan parası" konusu vardı.

— Mahkemede bu konu kendiliğinden gündeme geliyor. Tanıdıklar, "Bu parayı alın. Çocuklarınız için bağışlarsınız bir kuruma" dedi ve çok ilginç bir bilirkişi raporu hazırlandı. O belgenin bu kitapta yayımlanmasını istiyorum. Çünkü, bu ülkede mantık, hukuk, yürütme, yargı ve bilinen her türlü kurum kokuşmuş olsa dahi bir bilim adamının itidalini yitirmeden, toplumun çıkarına yönelik çabalarına devam etmesinin bir insanlık erdemi olduğuna tanıklık yapmak istiyorum. Böyle bir rapor ve karar (o günkü yasalara ve kurallara uysa ya da uydurulmuş olsa da) ev-

rensel açıdan anlaşılabilir bir şey değildir. Her şeye karşın Türk devletinin güvencesi olan hukuk sistemine zarar vermemesi için daha ağır ifadeler kullanmayı doğru bulmuyorum. Bu ifadeler ve açıklamalar bir yakınma olarak alınmasın. Ben çok daha acılarını yaşadım, yaşıyorum. Bu, bilimsel bir kimliğe sahip olduğunu söyleyen bir adamın nasıl davranması gerektiğine örnek olarak verilmiştir.

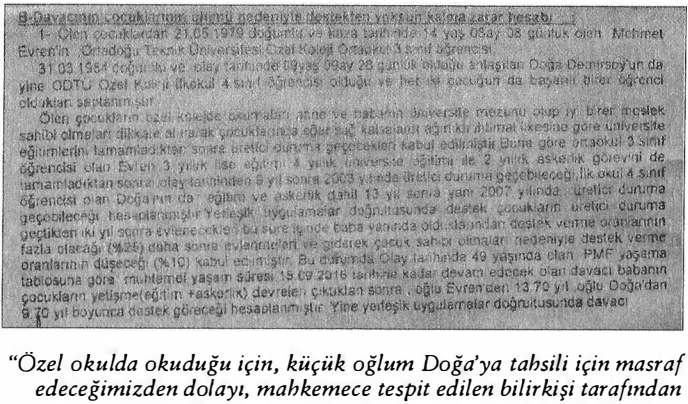
O raporda küçük oğlum, büyük oğlum ve hanım için neye göre yapıldığını anlamadığım bir maliyet hesabı yapılıyor. Küçük oğlum için kolejde okurken şu kadar para ödenmiş (bilirkişi raporunda çok iyi okunmadığı için burada kısaca vereceğim, yaklaşık 300 milyon harcamışım), yaşasaymış yaklaşık 300 milyon daha harcayacakmışım, diye bir maliyet hesabı çıkardılar. Yani eğer bu çocuğu okutsaymışız ben onun için yüklü bir miktar para harcayacakmışım. Bilirkişi ve mahkeme kararına göre (hukukta bir formülü varmış) ben 15.09.2016 yılında ölecekmişim; o zamana kadar çocukların bana maddi olarak fazla getirisi olmayacakmış. Hesaplara göre Doğa'nın ölüm tarihine kadar bana maddi desteği yaklaşık 300 milyon olacağı için, ben bu ölüm işinden yaklaşık 300 milyon TL kârlı çıkmışım. Dolayısıyla, çocuğa harcanacak para çok daha fazla olacağı için kan parası ödenmesine gerek kalmadığı gibi, ben kârlı çıkmış da görünüyorum; eksi işareti konduğu için matematiksel olarak borçlu da görünüyorum.

— Nasıl bir mantık bu?

— Bunun nasıl bir mantık olduğunu Türk adaleti bilir, daha sonra onu da anlatacağım. Büyük oğlum ve hanım için de bir hesap yapmışlar. Çarpan taksi, konan tedbire rağmen satılıyor ve adam parasını alıp kayboluyor. Ben böyle şeylerin peşinde olmadım hiç. Kazadan sonra arabayı yağmalamışlar. Takıları filan almışlar. Bu çok ağır, üzücü bir durum.

— Bir şey yaptınız mı bu konuda?

— Jandarma Genel Komutanlığı'na ağır bir mektup yaz-

B-Davacının çocuklarının ölümü nedeniyle destekten yoksun kalma zarar hesabı

1- Ölen çocuklardan 21.05.1979 doğumlu ve kaza tarihinde 14 yaş 08ay 08 günlük olan Mehmet Evren'in Ortadoğu Teknik Üniversitesi Özel Koleji Ortaokulu 3.sınıf öğrencisi

31.03.1984 doğumlu ve olay tarihinde 09yaş 09ay 28 günlük olduğu anlaşılan Doğa Demirsoy'un da yine ODTÜ Özel Koleji İlkokul 4.sınıf öğrencisi olduğu ve her iki çocuğun da başarılı birer öğrenci oldukları saptanmıştır.

Ölen çocukların özel kolejde okumaları, anne ve babanın üniversite mezunu olup iyi birer meslek sahibi olmaları dikkate alınarak çocuklarında eğitim seviyelerinin ailenin bu konuda ki eğitimlerine tamamladıktan sonra üretici duruma geçtikleri kabul edilmiştir. Buna göre ortaokul 3.sınıf öğrencisi olan Evren 3 yıllık lise eğitimi 4 yıllık üniversite eğitimi ile 2 yıllık askerlik görevini de tamamladıktan sonra olay tarihinden 8 yıl sonra 2003 yılında üretici duruma geçebileceği, ilkokul 4.sınıf öğrencisi olan Doğa'nın da eğitim ve askerlik dahil 13 yıl sonra yani 2007 yılında üretici duruma geçebileceği hesaplanmıştır. Yerleşik uygulamalar doğrultusunda destek çocukların üretici duruma geçtikleri iki yıl sonra evlenecekleri bu süre içinde baba vefatında oldukları için destek verme oranlarının fazla olacağı (%25) daha sonra evlendikleri ve çiftlerek çocuk sahibi olmaları nedeniyle destek verme oranlarının düşeceği (%10) kabul edilmiştir. Bu durumda Olay tarihinde 49 yaşında olan PMF yaşama tablosuna göre muhtemel yaşam süresi 15.09.2016 tarihine kadar devam edecek olan davacı babanın çocukların yetişme(eğitim +askerlik) devrelerinden çıktıkları sonra , oğlu Evren'den 13.79 yıl oğlu Doğa'dan 9.70 yıl boyunca destek göreceği hesaplanmıştır. Yine yerleşik uygulamalar doğrultusunda davacı

"Özel okulda okuduğu için, küçük oğlum Doğa'ya tahsili için masraf edeceğimizden dolayı, mahkemece tespit edilen bilirkişi tarafından yapılan ayrıntılı hesap sonucunda, parasal olarak kârlı çıktığımız saptanmış. Bu zırvayı belgeleyen bilirkişi raporu."

dım ama cevap gelmedi. O karakoldaki kişi görevinden uzaklaştırılmış, hanımı gelmiş ağlamış, "Vazgeçin ne olur, çoluk çocuk ortada kalırız" diye. Anladığım kadarıyla ordu gereken muameleyi yapmış.

— Çok sevilen bir insansınız, o zor günlerinizde dostlarınız yalnız bırakmadılar sizi eminim.
— Aylarca, hatta yıllarca beni hiç yalnız bırakmadılar.

— Yalnız kalmak istediğiniz oluyor muydu peki?
— Yalnız kaldığım zamanlarda da büyük bir depresyona girmiyordum. Evimi çok sevdiğim için huzur içerisindeydim ama insanlar aylarca beni yalnız bırakmadılar. Yeğenim Gönül ve kocası Ömer Önderoğlu her gün, "Ağabey, yemek hazır ya sen gel, ya biz gelelim" diye aradılar. Bütün çevrem yalnız bırakmamak için uğraştı. Birkaç çok yakın akrabam, özellikle arkadaşlarım ve hanımları inanılmaz yakınlık gösterdiler. Benim hayatta kalmam ve normal düşünmeye devam etmem bu sevgi çemberi sayesinde oldu. Dostluğun, insanlığın ne olduğunu yaşamımdaki o devreden sonra özellikle öğrenmiş oldum.

— O arada Hamburg'tan da bir teklif gelmiş size. Bunu bize anlatır mısınız?

— Hamburg Üniversitesi'nden bir mektup geldi bana. Orada, biyoloji enstitüsünde yanında çalıştığım Prof. Dr. Hans Strümpel vardı. Benim hanımı da çocukları da çok iyi tanırdı. Almanya'da birlikte olduğumuz dönemde kafaları çektik, gezdik vs. Hep hayran oldu aile hayatıma ve çocuklarıma. Onun çocuğu yoktu. Mektubunda bana, "Başına gelenleri duyduk, çok üzüldük. Ülkende kalman zor olabilir, Hamburg devletinin de onayladığı bir kadro vereceğiz sana burada. Bilim adamı kadrosu. Araştırma yapacaksın. Dünyanın herhangi bir yerinde araştırma yapacağın zaman giderlerin karşılanacak. Bu kadro sana özel bir kadro olacak ve çok yüklü bir maaş verilecek" diye yazmış. Mektubu aldım ve düşündüm. Ülkemden gitmeyi hiçbir zaman düşünmemiştim. Sonra bir mektup yazdım ve dedim ki, "Ben çok ağır bir olay yaşadım, inanılmaz acılar çektim; fakat bir şeyin farkına vardım; dünyada çok az insana nasip olacak bir şansım var benim. Yanımda inanılmaz ilgi ve sevgi gösteren insanlar var. Derdimi dertleri gibi hisseden ve beni yalnız bırakmayan insanlar var. Bir insan ancak belli bir yaşa kadar çevre kurabilir. Sizleri de çok seviyorum ama benim bu yaştan sonra gelip Almanya'da yeniden bir çevre kurmam zor olabilir. Buradaki çevremi uzun yıllarda elde ettim ve doğru bir çevre edinmişim. Ben ayakta kalmayı onların sayesinde başarıyorum. Ama sizi görmeye muhakkak geleceğim." Daha sonra 1998 yılında gittim. Hanımı yüzlerce defa sarıldı, çok yakınlık gösterdi ve hatta şöyle söyledi; "Biz burada zorda kalırsak Ali Demirsoy diye bir adam var orada, o bize bakar diye seni hep bir güvence olarak gördük. Zor anlarında tabii ki bizim de sana destek olmamız gerekir ve o nedenle gelmeni çok istiyorduk. Seninle evimizi paylaşmak istedik."

— Batılı bir ailenin çok az kişiye yapabileceği bir fedakârlık evini paylaşmak.

— Ama bir şey daha öğrendim. Acıdan, ancak üzerine yürüyerek kurtulabiliyorsun. Mesleğimden, davranışlarımdan ödün vermeden yoluma devam etmeye çalıştım. Bunu yaparken kullandığım tek ilaç içtiğim suydu. Litrelerle su içtim; çünkü suyu içiyorsunuz sanki içinizde buharlaşıyor. Yanıyor çünkü içiniz. Bu arada...

— *Çocuklarınızın odasına hiç dokunmadığınız doğru mu?*
— Doğru. Hâlâ bıraktıkları gibi. Biraz dağınık. Temizlemek, örtüleri arada bir değiştirmek ihtiyacı duydum ama dokunmadım. Ancak şunu belirtmeliyim ki, benim gibi bir olay yaşayan insanların muhakkak kaldırması lazım her şeyi. İradem belki bunu yapacak kadar güçlü ama denemedim. Böyle durumlarda yapılacak ilk iş bütün anıları, bütün resimleri vs. kaldırıp bir tarafa saklamak, açmamak. Hatta belki de sanki hiç yaşanmamış gibi davranmak. Başka türlü bir insanın bunu atlatması mümkün değil. Onuncu yıl olmasına rağmen, ateş içinde bir insan gibi yanmaya devam ediyor içim. Ben o acıyı her an, her yerde yaşıyorum. Kazdan sonra ölülerin soyulması, Emniyetin laçkalığı, acıma acı kattı ama ben mafya usulü bir şiddete başvurarak intikam alamazdım. Adalet Bakanlığı'na durumu ve duygularımı anlatan sekizon sayfalık bir mektup yazdım. Onun üzerine Adalet Bakanlığı tarafından 6. Ağır Ceza Mahkeme'sinde hakkımda dava açıldı. İki farklı duruşma oldu. Biri, Cumhuriyet Savcılığı'nda diğeri Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde.

— *Ne ile suçlandınız?*
— Bilmiyorum, Ağır Ceza sadece, "şu tarihte gel" diyor. Yani ne ile suçlandığımızı bilmiyoruz. Avukat olan yeğenim Betül ve Ankara Barosu'nun ikinci başkanı Selçuk Ulusoy ilgilendi konuyla. Altı tane savunma hazırladım hafiften ağıra doğru. 6. Ceza Dairesi'ne gittiğimde, oradaki yargıcın bakışlarından son derece akıllı, doğru dürüst bir insan olduğunu sezinledim. Yani söyleyeceklerimi anlayacağı kanaati uyandı bende. "Bu avukatların konuşma hak-

larını ellerinden alıyorum. Şu anda sadece ben konuşacağım. Onlar sadece gözlemci olarak katılacaklar çünkü beni yumuşatmak için buraya geldiler. Saldırgan ve yasaları çiğner bir tavır takınabilirim her an diye buradalar" dedim ve yazdığım en ağır savunmayı verdim. Gözlüklerini takarak okudu. "Hocam, gidip bir şeyler içelim içeride, çay içelim" dedi. Gittik çay içtik. Verdiğim savunmanın bir kopyasını aldı, "Önüme gelene okutacağım, bu hukuk tarihi açısından önemli bir belge" dedi. Daha sonra onu bir defa daha gördüm, "Savunmanızı herkese okutuyorum" dedi.

— Peki, neyle suçluyorlarmış sizi?

— Böyle devlet, böyle hukuk olmaz diye isyan ettiğim için. Ondan sonra bir dava daha açıldı ama o çok eften-püften bir şeydi. Savcılık, "Bir sorun yok" dedi ve kapandı konu. Bunları birkaç yakın dostum dışında ilk defa bu kitapta açıklıyorum. İnsanların devlete güvenlerini sarsmak istemediğim için, "Kol kırılır yen içinde kalır" dedim ve ortalığa çıkıp anlatmadım. Bir öğretim görevlisinin ortalığa düşüp sorumsuz bir şekilde bunları anlatması, sadece, insanların devlete, düzene güveninin sarsılmasına yol açar. Bu konuda doğru davrandığıma inanıyorum. Yazık oldu ailem, amcamın oğluna ve eşine. Hepsi dünya güzeli insanlardı diye isyan etsem de hukuk yolundan ayrılma gibi bir lüksüm yok benim.

— İnsanın aniden en sevdiği kişileri kaybetmesi öyle büyük bir acı ki, ne siz ne de sizi sevenler kaybettiğiniz insanlardan söz edebiliyor. Onları yüksek sesle anmak sizin için de bir tabu mu?

— Yakınlarıma hiçbir zaman onlardan söz açmadım; çünkü ben söz açtığım zaman karşımdaki insanların, yani beni seven gerçek dostların acıdan kıvrandıklarını gördüm. Kendi acımı hafifletmek için egoistçe davranıp böyle bir kolaycılığa kaçmam mümkün değildi. O nedenle bu konuyu hiçbir zaman açmadım.

— *Rüyalarınızda görüyor musunuz?*
— Kazadan sonraki ilk bir-iki ay gördüm. Sonra çok kötü, çok enteresan bir şey oldu. Ölümlerinin kırkıncı günü Mevlit okuttum ve Mevlit okutturduğum gece rüyamda çocuklar geldi, "Baba biz gidiyoruz" dediler. Bir daha da hiç gelmediler.

— *Rüyanıza mı girmediler?*
— Ondan sonra hiç rüya görmedim. O günden bugüne hiçbir rüya görmedim. Muhtemelen görüp hatırlamıyorum. Yani beyin otomatikman rüya görme mekanizmasını devreden çıkardı.

— *Savunma mı?*
— Bence savunma. Beynin bir savunması bu. Çok fazla içtiğim zaman, belli belirsiz gördüğüm rüyalar oldu ama çocuklarımı hiç görmüyorum.

— *İlk aylar nasıl geçti? İşinize mi sarıldınız?*
— ÖSYM'de hekimlerin Tıpta Uzmanlık Sınavı vardı ve ben de orada görevdeydim. Kazadan kısa bir süre sonra, sakalımdan yaş damlarken o soruları denetlemeye gittim. Başkan Yardımcısı Ünal Oktay da, Fethi Toker de bana inanılmaz dostluk gösterdiler. Ünal Oktay, "İstersen gelme ama bizim güvenilir adamlara ihtiyacımız var. Sen bizim en güvendiğimiz insanlardan birisin" dedi. Orada anladım ki, acılarına rağmen iş yapan insan doğru ve model alınması gereken insan. Bir eli yağda bir eli balda olan insanın iş yapması, başarılı olması saygıdeğerdir ama bana göre çok ulvi değildir. Bu nedenle *Anılar, Öyküler ve Fıkralarla Anadolu* kitabımın kapağına şöyle yazdım: "Yaşam, bana rahatken insanları hoş görmeyi değil, acılar içerisinde olduğun zaman onları eğlendirme, güldürme, onlara bir şeyler vermenin erdem olduğunu öğretti."

Can yoldaşı

— Üzüntüden kaçmak için en sık başvurulan kurtarıcılardan biri de çalışmak herhalde?

— Çalışan bir adam olmasaydım kesinlikle çok büyük bir depresyon geçirebilirdim. Bende hiç depresyon olmadı. Bu arada anlatmak istediğim bir konu daha var. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde ailemden biri olarak gördüğüm bir ağabeyim vardı: Prof. Dr. Hurşit Ertuğrul. Türkiye'nin en uzun rektörlük yapan insanıdır; on sekiz yıl rektörlük yaptı. Hem Erzurum'da kaldığım yıllarda hem de daha sonraki yıllarda hep dostum olmuştur. Dediğim gibi, onu hep bir ağabey olarak benimsedim. Kızları Zeynep Ertuğrul Hacettepe Üniversitesi Diş Hekimliği'nde okuyordu ve bu kaza olmadan önce sık sık bize gelir, bizde kalırdı. Çamaşırlarını hanımım yıkar, ona hep anne şefkati ile bakardı. Zeynep cici bir kızdı. Evimizde günlerce bizimle birlikte kalan, yani evi çok iyi bilen birisiydi. Hacettepe Diş Hekimliği'nde, galiba ikinci sınıfta okuyordu. Yurtta kalıyordu ama yurttan pek memnun olmadığı için sık sık bize geliyordu. Her pazar hanımım ona börekler yapardı, onu kızımız olarak benimsemiştik. Kazadan sonra bu kızcağız sık sık benim evime gelmeye başladı. İlk günler birkaç gün kaldı. Daha sonra günlerce kalmaya başladı ve sonuçta altı yıl benimle birlikte kaldı. Beni ilk olarak bir baba olarak gördü. Başlangıçta günlük işlerden anlamaz çorba dahi yapamazdı. Kendine özgü bir kızcağızdı. Daha sonra, beni zaman zaman babası, zaman zaman anası olarak gördü. Bazen nefret kusar, bazen yanıma gelir sarılır otururdu. Saatlerce sarılırdı bana. Bu kızın bu travmayı atlatmamda çok önemli bir rolü oldu. Evde fazla konuşmazdı. Ben ona yemek yapmayı öğrettim. O ders çalışırdı, ben kitap okurdum.

— Can yoldaşı oldu size?

"Acıları göğüsleyebilmemde en önemli katkıyı yapan diş doktoru (o zaman öğrenci) Zeynep Ertuğrul. Onu hep minnetle anıyorum" (1994).

— Can yoldaşlığı yapardı. Zaman zaman benden nefret eder, günlerce hiç konuşmazdı. Son derece ilginç. Belki bir sürü insan onu benim sevgilim olarak düşündü: Çünkü gayet de doğal. Arada gerçi yaş farkı var. Birisi 24-25, öbürü 50 yaşında. Ve evin hanımı rolüne büründü.

— *Hiç kimse bu konuda bir şey soramıyordu herhalde?*
— Hiç kimse hiçbir şey sormuyordu. Çevrem de onu benimsedi. Zaman zaman güzel yemekler yapıp misafir de ağırlamaya başladı.

— *Bu arada üniversiteye de devam ediyor mu?*
— Üniversiteye gidiyor. Orada da yardım ediyorum, çalışması için geceleri teşvik ediyorum onu. Başında duruyor, "Şunu çalış, bunu çalış, makaleyi böyle oku, bilimsel çalışma böyle yapılır" diyorum. Okulu bitirdi, doktoraya başladı. Bilkent'te Elektronik Bölümü'nü bitirmiş çok yetenek-

li, gerçekten düzgün bir erkek arkadaşı vardı. Bir özelliği daha vardı. Ben gece 12:00'de de 3:00'te de gelsem hep ışıklar yanıyordu. Kesinlikle beni bekliyor, kapıyı açıyordu. Şöyle söyleyeyim; böyle ağır bir travma yaşayan bir insanın karanlıkta eve girmesi kadar korkunç bir şey olamaz. Yani ses gelen bir evden sonra sessiz bir eve girilmesi inanılmaz acı veren bir şey ama ben o eve geldiğimde hep ışıkların yandığını ve kapıda birinin beklediğini gördüm. Bu, beni, ruhsal bir bozukluk yaşamadan ayakta tutan en önemli unsur oldu.

— *Sizle kalmasını ailesi nasıl karşılıyordu?*
— Başlangıçta ailesine ayrıntılı bir şey söylemedi galiba; daha sonra ailesi de bir şey söylemedi. Zaman zaman geldiler, negatif bir şey düşündüklerini sanmıyorum. Altı yıl benim yanımda kaldı, doktorasını bitirdi. Ailesi ona ev almasına rağmen yine belli bir süre daha benim yanımda kaldı. Yeni bir hayat kurmasının çok gerekli olduğunu kendisine anlattım. Bu evin ona her zaman açık olduğunu, hayatında herhangi bir zorluk olduğunda bu eve gelebileceğini söyledim. Gerçekten de öyle çünkü benim bu acıyı aşmamdaki en büyük katkılardan biri de bu kızcağıza ait. Yani, belki bunu bilerek, bilinçli olarak yapmadı ama olayların gelişi bunu sağlamış oldu. Daha sonra, erkek arkadaşı Amerika'da bir elektronik firmasında işe girdi ve Zeynep de oraya gitti. Geçen sene evlendiler.

— *Birbirine farklı nedenlerle ihtiyacı olan iki insanın dayanışmasıydı diyebilir miyiz birlikte geçirdiğiniz altı yıla?*
— O kız ömür billah kızım olarak kalacak. Zaman zaman, "Ben bu evde kalmak istiyorum sen defol git. Bu ev benim" derdi. "Olur. Yarın ben gelmeyeyim bari" derdim. Evi böylesine benimsemişti. Onun ömür boyu mutlu ve başarılı olmasını gerçekten istiyorum. Bu konuyu, demin söylediğim gibi, bir nedenle açtım; bir sürü insanın merak edip de soramadığı bir konuydu bu. Kesinlikle hiç kimse bana bir şey sorma-

dı. Muhtemelen bütün çevre karıkoca hayatı yaşadığımızı varsayıyordu ama esasında öyle değildi. O bana can yoldaşı oldu. Okulu, doktorası, psikolojik olarak hayatla baş etmesi açısından benim de ona yardımcı olduğumu zannediyorum.

"Kaleler zapt edilemez diye bir şey yok"

— Eşinizden sonra bir daha hiç sevmediniz mi?
— Yok. Kimseye öyle âşık olup da sevgiyle bağlanma diye bir şey yok. Ama aşkın, bana göre, bir kuralı yoktur. Onun mantıkla da ilgisi yoktur. Öyle bir şey hiç olmadı. Yani "kırk beş yaşından sonra saz çalanı teneşir paklar" misali, büyük bir sevgi ile birilerine bağlanmak, ondan kopamamak gibi bir şeyim hiç olmadı. Zaten bir insana sonuna kadar bağlanmam zor olabilir. Ben aileme o kadar yoğun bağlanmışım ki, başka bir acı daha yaşayamam. Yani çok önem verdiğim, dört elle sarıldığım, sevginin yoğunlaştığı bir başka insanı ya da canlıyı kaybetmek riskini tekrar göze alamam. Bu ister köpek olsun, ister kedi olsun, ne derseniz deyin yani. Herhangi bir şeye yoğun duygularla bağlanmam mümkün değil.

O nedenle, bugün haber gelse servetini kaybettin diye, başka bir gün haber gelse meslekteki bütün imkânlarını kaybettin diye; galiba onurumu kaybetmenin haricinde hiçbir şey beni etkilemeyecektir. O bakımdan da bu duygularımı, yaşadıklarımı okuyanların, hatta çevremdekilerin de anlamasını beklemiyorum. Zaten bu egoistçe bir beklenti olur. Ancak yoğun bir acı yaşayan, böyle bir hadise yaşayan bir insan benim ne hissettiğimi anlayabilir. O da on bin kişide, yüz bin kişide ya vardır ya yoktur. Zaman zaman benim durumuma düşen insanlar oldu, ailesini kaybedenler oldu. Onlara mektup yazdım ne yapmanız gerekir diye. Buldum gittim adreslerine veyahut yazdım.

— Cevap aldınız mı?
— Cevap almadım.

— Siz nerelerden buldunuz bu insanları?
— Gazetede okuyordum. Bir tarafta beş kişi ailesini kaybetmiş, öbür tarafta sekiz kişi. Kimisinin karısı, kimisinin kocası hayatta kalmış. Sıcağı sıcağına bu kazanın olduğu adresi bulacakları için, "şu kazanın sahibine iletilsin" diye üzerine yazıyorsun ve durumunu anlatıyorsun. Neden? Sizin gibi derdi olan başka insanları görürseniz belki derdiniz hafifleyebilir, yaranıza merhem olabilir. Acıya nasıl merhem sürülür, tuz basılır onu öğretmeye çalışıyorsunuz.

— Sevmemek, bağlanmamak konusunda iradi bir karar almışsınız sonuçta. Bu iradi kararı bir şekilde uyguluyorsunuz belki ama bir eksiklik duymuyor musunuz hayatınızda?
— Bu böyle olacak, böyle gidecek diye bir karar değil. Çok akıllı bir kadın adamın ağzından girer, burnundan çıkar, bütün bu geçmişindeki şeyleri silebilir yani.

— Ama kapatmışsınız kendinizi.
— Kaleler zapt edilemez diye bir şey yok. Bana göre akıllı birisi kaleye de girebilir. O kale çok güçlü bir şekilde zırhla donatılmış olsa da. Yani o kapıdan girecek insanın en az benim gibi bir deneyimi ve inanılmaz bir aklı olması lazım. Öyle zannediyorum bu kalenin kapısı öyle çok kolay kolay açılmayacak.

— Eşinizin ölümünden sonra bu kaleye girmek isteyenler oldu herhalde...
— Oldu tabii... Gayet normal, medenice tekliflerdi. Söyledim, böyle böyle, "Acım inanılmaz, anlatılır gibi değil" dedim. Herhangi bir tanıdık, otobüse binip gitse, bir çocuk herhangi bir şekilde bir yerde oynasa, aklım, gözüm hep orada. Mesela bir havuzun başında oynayan bir çocuk görsem, en konsantre olduğum anda dahi benim gözüm hep çocuktadır. Bir şey olursa diye. Birisi yola çıktığı zaman, "Ne olur ya bana haber vermeyin ya da gittiğiniz zaman haber verin" derim.

— "Ben bu travmayı atlattım" dediniz ama...
— Her an depreşebilir, sorun çıkabilir ve üstelik ben şu andaki durumumla karşımdaki insanı da tehlikeye atabilirim, rahatsızlığa sürükleyebilirim.

— Gençlik yıllarınızdan başlayarak kendinize bir model olma misyonu yüklemişsiniz. Topluma örnek olacak bir insana yakışacak ya da yakışmayacak davranış biçimleri belirlediğiniz için de hovardalık yapamazdınız herhalde.
— Şu andaki düşünceme göre, belli kişilerle birlikte yaşamak benim ilkelerime çok aykırı değil. Ama bunun altında gönül eğlendirme arzusunun değil, doğrudan doğruya bir dayanışma ihtiyacının yattığının bilinmesi gerekiyor. Bu çok önemli. Tekrar vurguluyorum bu bir gönül eğlendirme meselesi değil, bir dayanışma meselesiydi. Daha sonraki ilişkilerimde de bu böyle oldu. Aldığım kadar verip, verdiğim kadar alma. Ama bu bir ticaret de değildi. Bu sadece ruhsal bir alışverişti. Bundan sonra da böyle ilişkilerim olabilir, onu da söyleyeyim. Yani bu defter kapanmış değil. Aynı şekilde bir sürü insanla ilişkim olabilir ama ana ağırlık seks veyahut da gönül eğlendirme değil. Bir duyguyu paylaşmak olarak düşünüyorum. Yani kapı kapanmış değil. Sağlıklı kaldığım sürece bu böyle olacaktır. Okurlar da beni rahip zannetmesinler. Ayrıca, benim yanımda her zaman, beni bir çocuk gibi hep ihtimamla tutan bir kadın oldu. Anam, Dorethea, karım Duriye, Zeynep, Feriha... Şu ya da bu şekilde yanımda hep bir kadının olmasını istedim, istiyorum. Bu illa ki ilişki kuracağım biri de olmayabilir; bir kadın olması yeterli, hatta bir akrabam da olabilir... Buna hep ihtiyaç duydum...

Bir koltukta sayısız karpuz

— Peki. Öğretim üyeliğiniz ve yazdığınız kitaplar dışında nasıl vakit yetiştirebildiğinizi anlayamadığım çok sayıda uğraşınız var. Her an bir yerlere koşuşturduğunuz bir ya-

şam temponuz olduğunu biliyorum. Bir gün Kaz Dağları'nda TRT için belgesel çekiyor, ertesi gün bir üniversitede konferans veriyor, ertesi gün de TÜBİTAK Olimpiyat Kampı için ülkenin diğer ucuna gidiyorsunuz. Kitabın bu bölümünde bu uğraşlarımızdan söz etmenizi isteyeceğim.

— Ankara'da bulunmam nedeniyle, öğretim üyeliğinin dışında, devletle yakın ilişki içerisinde olduk. Bir sürü raporun hazırlanmasında, kurumların yapılanmasında çeşitli görevler üstlendik. Bunların bir kısmı başarılı oldu bir kısmı başarısız oldu. Bazıları devam etmekte, bazıları bitti. Belki kronolojik sırada saymak mümkün değil ama anlatayım neler yaptık, hangi sonuçlara ulaştık; o şekilde belki daha iyi olacak.

— *Önce hangi kurumlara üye olduğunuzu öğrenelim mi?*

— Şimdi bunu biraz kategorize etmek gerekiyor. Bilimsel girişimlerde hakem ya da başka bir kimlikle bulunduğum yerler var. Devletin yapılanmasıyla ilgili katıldığım girişimler var. Halkın aydınlatılmasıyla ilgili sosyal katılımlar var.

İlk olarak bir bilim adamı için övünç sayılabilecek birkaç hususa değinmek isterim. Yurtiçinde ve yurtdışında danışmanı olduğum dergiler var.

— *Hangileri?*

— Birisi *Zoology in the Middle East*. Almanya'da çıkıyor. Uluslararası bir dergi. Üç-dört seneden beri bu derginin hakem kurulundayım. Kendi konumla ilgili değişik ülkelerden gelen bilimsel çalışmaları gözden geçirme, yönlendirme, değerlendirme görevini yürütüyorum. Bunun dışında TÜBİTAK yaklaşık on değişik konuda bilimsel yayın çıkarmaktadır. Bunlardan bir tanesi *Genel Biyoloji* dergisi. Yaklaşık on-on beş yıldan beri bu derginin de hakem kurulunda bulunmaktayım. Bunun dışında çeşitli üniversite ve kurumların çıkardığı ona yakın derginin bilimsel danışmanı ya da kurulundayım.

— Dergilere ne kadar vakit ayırmak gerekiyor? Çok vaktinizi alıyor mu?
— Çok vakit ayırdığımızı söyleyemem. Ayda bir ya da iki gece; bazen bir-iki gün ayırsam yeterli oluyor. *National Geographic* dergisinin biyoloji danışmanıyım. Orada bazı zorluklar oluyor; biyolojiyle ilgili yabancı ülkelerde yapılan çalışmalardaki terimlerin Türkçe karşılığını bulmak, bilimsel olarak yanlış mıdır, doğru mudur gözden geçirmek gerekiyor. Zor oluyor; çünkü bizim kütüphanemiz örneğin Amazonlar'daki, Madagaskar'daki bir canlı için donanımlı değil. Dergide yakın dostlarım var; zaten hepsini çok seviyorum; çalışkan çocuklar.

— Türkçesi çıktığından beri biyoloji danışmanı siz misiniz?
— Evet. Zevkli bir iş. Dünyaca tanınmış bir derginin bilimsel hakemi olmak da çok önemli. Çeşitli üniversitelerden çıkan değişik dergiler var, onların da hakemi durumundayım ama bunların çok doğru ve düzenli yürüdüğünü söylemek mümkün değil. Üniversiteler maddi durumlardan dolayı üç ayda bir çıkarıyorlar. İki sene çıkarıyorlar daha sonra duruyorlar. Oldukça önemlidir aslında bir derginin bilimsel hakemliği.

— TÜBİTAK'taki bir göreviniz de gençleri bilim olimpiyatlarına hazırlamak. Bu olimpiyatları anlatır mısınız?
— Önce TÜBİTAK'ta bir danışmanlık görevim vardı onu anlatayım. Türkiye Tabiat Tarihi Müzesi'nin kurulması için orada iki yıl kadar danışmanlık yaptım. İngiltere'den gelen bir mimar tarafından projeler çizildi. ODTÜ içinde oldukça geniş bir arazinin içine kurulacak bu müze. Arazi için yapılan anlaşmayı TÜBİTAK adına ben yönlendirdim.

— Dünyadaki doğa tarihi müzelerinden biraz bahsetmiştik. Neler olacak bu tabiat müzesinde?
— Bu müze iki amaca yönelik. Biyolojik zenginlik açısından Türkiye dünyanın en zengin birkaç ülkesinden biridir.

Alan başına en çok canlı türünün olduğu birkaç ülkeden birinin Türkiye olduğu söylenebilir; 10 bine yakın bitki 80 bine yakın hayvan türü var ama ne yazık ki bugüne kadar Zimbabwe dahi doğa tarihi müzesini kurmuş olmasına karşın, bizde böyle bir müze yok. Bu, birkaç amaç için kullanılıyor. Birincisi eğitim amacı; onun için her müzenin gösteri kısmı vardır; örneğin dinozor iskeleti, akvaryumlar vardır ve genellikle her eğitim kurumuna, anaokulundan tutun da üniversiteye kadar hitap edecek gösteriler yapılır. Bizimkisi üç kısımdan oluşacak. Birincisi bitkiler, ikincisi hayvanlar, üçüncüsü jeoloji ile ilgili kısım. Gerçi şu anda MTA'nın içerisinde (Maden ve Tetkik Arama Enstitüsü) çok küçük, düzenli bir tabiat müzesi var.

— *Ankara'da mı?*
— Ankarada. Oranın da bir zamanlar Bilim Kurulu Başkanlığını yapmıştım. TÜBİTAK'ın kurmaya çalıştığı müzeye ilgim devam ediyor ama şu anda resmi bir görevim yok müzeyle ilgili. Özellikle MTA'nın müzesinde iç tasarımı yönlendirmede fahri olarak katkılarım oldu. Büyük paralar harcandı; şu anda kısmen gösterime açıldı.

— *TÜBİTAK'taki çalışma ne zaman başladı?*
— Herhalde 1999-2000 yıllarında. O zaman ben danışmandım; daha sonra TÜBİTAK'ın yönetimi değişince ben de ayrıldım. Bu müze şu bakımdan son derece önemli. Türkiye birçok canlı türü açısından gen kaynağı.

— *Gen kaynağı?*
— Evet. Örneğin kayısı, nohut, mercimek, badem, kiraz. Ekonomik türlerin yaklaşık yüzde yirmisinin çıkış yeri Anadolu'dur (evrimleştiği yer) ve büyük bir kısmı başka ülkeler tarafından ıslah edilerek kullanılmıştır. Örneğin kirazın Giresun civarında ortaya çıktığı zannediliyor. Gitti Avrupa'ya ve Napolyon kirazı olarak döndü bize. Biz şimdi bunu hem parayla alıyoruz hem de onuru onlara ait. Lale için de aynı şey oldu. Avrupa'ya gitti ve Hollanda geliş-

TÜBİTAK yönetiminde yapılmakta olan Uluslararası Bilim Olimpiyatı için Hollanda - Utrech'e giden Türk ekibi (08.08.1993).

tirdi bu çiçeği. Lale deyince akla Hollanda geliyor, ama anavatanı Afganistan'la Türkiye arasında bir yer. Neyse ki Hollanda kabul etti Türkiye'den aldıklarını. Mercimek öyle, nohut öyle, kayısı öyle. Badem de Amerika'ya gitti ve şu anda orada büyük badem üretim alanları var. Artık dünyadaki bütün ticari merkezlere bademi Amerika satıyor. Hatta Türkiye'ye gelen Amerikan bademleri var.

— Şu anda böyle bir kadro var mı Türkiye'de? Söylediğiniz ıslah çalışmalarını yapabilecek yetişmiş bir kadro?

— Şimdi şöyle var: Üniversitelere dağılmış küçük birimler var. Ama insan aklının en yüksek tavanı organizasyondur. Siz bilimsel çalışmaları tarım sektörüne, yatırım sektörüne bağlamadığınız sürece onların her biri atıl kalır. Maalesef organizasyon yok ama bir bitkiyi ıslah edecek, sürdürecek, sonuca ulaştıracak bilimsel kadro en azından küçük ölçeklerde var diyebiliriz. Yani Amerika'da ne yapılıyorsa biz burada aynısını yapabiliriz. Amerika'da 100 yapılıyorsa Türkiye'de 5 yapılıyor ama aşağı yukarı aynı bilimsel donanıma sahibiz Türkiye'de. Ama organizasyon olmadığı için bu çalışmalar laboratuvarlarımızda kalıyor. Böyle bir

müzenin kurulması esnasında bu organizasyon da sağlanabilir ve bu da Türkiye'nin geleceğini etkileyecektir.

Türkiye, geçmişinde de bir bilim toplumu olmadığı için bizim hayvanla, bitkiyle ilgili derli toplu, yazılı eserlerimiz yok. Hep parça parça, yabancıların yaptıkları araştırmalardan bilgiler var.

Biyoloji merak duygusunu, insan olmayı, gelişmeyi, araştırmayı sağlayan en önemli bilim dalıdır. Daha önce de belirttiğim gibi, bir Doğa Tarihi Müzesi, insanlarda bu bilinci, duyarlılığı geliştireceği için çok önemlidir. Mesela İngiltere'de yalnız İngiltere'ye ait bir bitki var. O bitkinin etrafı çevrilmiş, kimse o bitkinin olduğu yere giremiyor. Kuzeyden gelen öğrenciler gelip onu orada görüyorlar. Kutsal bir yer gibi. Türkiye'de 3.100 tane özgün (endemik) bitki var. Özgün hayvan sayısının da 15-20 bin olduğu düşünülüyor. Ama bunun ne bir kitabı var, ne müze materyali var. Avrupalının içi titriyor ülkesinin kendi varlıklarına ama biz baraj yaparken, yol yaparken tahrip ediyoruz. Sonra da Avrupalı bize barbar deyince kızıyoruz. Bu ülkenin toprakları bize tapuyla verilmemiştir, iyi kullanmak kaydıyla verilmiştir.

— Anlattıklarınız çok önemli. Bu müzenin hayata geçirilmesi için uğraşmak önceliklerinizi arasında yer alıyor mu?

— Bence, böyle bir müzenin açılması için diğer faaliyetlerim arasında gene de önemli bir katkıda bulunmaya çalıştım. Botanik profesörü Tuna Ekim benim hocamdır, abimdir. Onun da önemli katkılarıyla bu projeyi yürütmek için çaba gösterdik. Birçok profesör vardı ama yalnız Tuna Ekim'le ben çaba gösterdik. Prof. Dr. Tosun Terzioğlu şu anda Sabancı Üniversitesi'nde rektör. Başlangıçta o da büyük çabalar harcadı. Eğer TÜBİTAK'ta kalmış olsaydı o proje gerçekleşmiş olurdu. Daha sonra yönetime gelenler bunun önemini kavrayamadılar. Ama zannediyorum önümüzdeki bir-iki yıl içerisinde tekrar bir atak yaparak böyle bir girişimi sonuçlandırmaya çalışacağım.

— Şu an ne durumda?

— Şu an sadece projeleri çizilmiş vaziyette. Arazi tahsis edilmiş ama bütçeye bir kuruş para koymamız, tek bir lira koymamız lazım ki o projenin işler durumda olduğunu hissedelim. Benim gayriresmi birkaç temasım oldu. Maliye Bakanlığı müsteşarıyla (kendisi bilime yakındır) konuyu TÜBİTAK'ta tekrar masaya yatırıp gerçekleştirmeye çalışacağım. Ama bu bir bina açmaya benzemeyecek. Yapıldıktan sonra uzmanlaşmış bir kadro gerekiyor. Laborantlar, teknisyenler ve animatörler yetiştirilecek. Bunu yapacak gençleri birkaç yıl yurtdışına göndereceğiz. Müze özelliği kazanması için beş-on yıla ihtiyaç var.

— Müzenin bir bölümü de laboratuvar görevi görecek değil mi?
— Kesinlikle. Uzmanlar, bu konuda çalışan kişiler arka planda olacak. Ön kısımda da animasyon yapanlar olacak. Halkın ilgisini çekmek için. TÜBİTAK, bilimsel yayınların çıkması için de önemli çaba sarf etti. Kol kola diyebileceğim bir çalışmayla, bugünkü çocuk yayınlarının, bilimsel yayınların çıkmasında önemli katkılarım oldu. TÜBİTAK yönetiminden önemli destek vardı. TÜBİTAK Yayınları Türk yayıncılık tarihinde gerçekten önemli bir yer tutmaktadır.

— Yeni kuşaklar TÜBİTAK'ın popüler bilim kitaplarıyla büyüyor. Çok da güzel kitaplar.
— Evet. Üç boyutlu görüntü yapmaya çalıştık ama pahalı olacağı için rafa kaldırdık.

TÜBİTAK bilim olimpiyatları: "Altın madalya alınca bazı ülkeler bizimle konuşmadı"

— TÜBİTAK'taki diğer önemli sorumluluğunuza geçelim mi? Bilim Olimpiyatları nedir? Nasıl başladınız bu işe?
— Türkiye, 1992 yılında bu olimpiyatlara katılmaya karar verdi ve beni gözlemci olarak o zamanlar Çekoslovakya, şimdi Slovakya'da Poprat kentine yolladı. Biyoloji olimpi-

yatlarına gözlemci olarak katıldım ve daha sonra TÜBİTAK'a bir rapor hazırladım. "Türkiye kesinlikle Bilim Olimpiyatlarına girmelidir ve bunu yaygınlaştırmalıdır" dedim raporumda. Tabii Türkiye'de bir iş yaptığınız zaman o iş sizin üstünüze kalır.

— Kimler katılıyor bu olimpiyata?
— İlk yarışmalar Rusya'da başlamış. Daha sonra genişlemiş, Batı Avrupa ülkeleri ve ABD de katılmaya başlamış ve belli bir düzeye ulaşmış ama Türkiye yok.

— Yarışmacılar lisans öğrencileri mi?
— Hayır. Öğrenciler lise 1, 2, 3 öğrencileri. Üniversiteye girmemiş ve belli bir yaştan gün almamış olması lazım. 1992 yılında liseler arasında yarışmalar yaparak olimpiyatlara katılacak öğrencileri seçtik ve onları kursa aldık. Üniversitelerden seçtiğimiz hocalar bu öğrencileri kampa alarak yarışmaya hazırladılar. Gerçekten son derece değerli çocuklar alındı. İlk yarışmamıza Hollanda'da katıldık ve bir gümüş, üç bronz madalya aldık. Daha sonraki yıllarda birkaç defa dünya şampiyonluklarımız oldu. Dünya ikinciliklerimiz de oldu.

— Biyoloji dalında mı?
— Evet. Bu yarışma esnasında Batı dünyasında önemli bir saygınlık kazandık çünkü biyoloji ve diğer bilim dallarında hep ikinci, üçüncü sırada koşar olduk. Bir İslam ülkesinin temel bilimlerde pek çok Batılı ülkeyi geride bırakması, Batılılar tarafından pek hazmedilemedi. Hatta altın madalya aldığımız zaman bizimle konuşmadılar.

— Gerçekten mi? Ne kadar garip bir tepki... Proje mi hazırlanıyor bu olimpiyatlarda? Nasıl yarışıldığını anlatır mısınız biraz?
— Teorik ve pratik bilgiyi ölçen yarışmalar oluyor. 200-300 tane soru soruluyor, ondan sonra dört çeşit laboratu-

varda belli zaman dilimleri içerisinde sınav yapılıyor bütün dünya çocuklarına. Esasında temel amacımız altın almak değil. Öğrencilerimizi dışarıya çıkartmak, dünyayı tanıtmak, fikir alışverişi yapmak ve en önemlisi Türkiye'de biyoloji bilimini yaygın hale getirmek. Belirli bir süre Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Başkanı da olan Prof. Dr. Aşkın Tümer ile birlikte bu işi yürütmeye başladık. Üçüncü üyemiz Prof. Dr. Ertunç Gündüz de geçen sene bu komiteye katıldı. Ege Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nden Prof. Dr. İsmail Türkan ve birçok hoca destek veriyor. Yaklaşık on iki yıldır bu yarışmayı yapıyoruz. Dört öğrenci götürebiliyoruz en fazla, demek ki on sene içerisinde 40 öğrenci götürdük ve bunların 38'i madalya ile döndü. Bir kısmı altın, bir kısmı gümüş, bir kısmı bronz madalya aldı.

— *Kaç ülke katılıyor bu olimpiyata?*

— Kırk-kırk beş ülke civarında. Liseler arasındaki seçmeler için yaptığımız yarışma bilim akışını hızlandırdı, bir sürü insan heveslendi, biyoloji ve genetik bilimine eğilim arttı. Bize bir sürü sorular sorulmaya, kaynaklar araştırılmaya başlandı, bazı liseler bu konuda önemli atılımlar yaptılar. Bir de şöyle bir katkısı oldu; uluslararası yarışmalarda madalya alan öğrenci, üniversitede kendi branşındaki bir bölüme sınavsız girme hakkı kazandı. Örneğin biyoloji dalında madalya kazanan bir öğrenci, tıp, eczacılık, veterinerlik vs. bölümlerine sınavsız girebiliyor. Bu girişimimizin bir başka avantajı da madalya alan öğrencilerimizin önemli bir kısmına burs verilmesi oldu ki, bunun için gerçekten çok mutluyum. Harvard'dan, Japon İmparatorundan burslar veriliyor. Madalya kazananların çok büyük bir kısmı, şu anda dünyanın önemli üniversitelerinde ya doktora ya da mastır yapıyor. Onların önemli bilim adamları olacaklarına inanıyoruz. TÜBİTAK kanalıyla eğitime çok önemli katkımız oldu, en azından bir bilinç yarattık, yarışma düzenini hazırladık. Türkiye'ye katkılarım açısından 1992 yılında başlattığımız bu girişimi kayda değer buluyorum.

— Söyleşinin bu bölümünü, sözünü ettiğiniz olimpiyatlara hazırlık kampında sürdürüyoruz ve buradaki gençler beni çok etkiledi. Hazırlık kampının yılda iki kez yapıldığını söylemiştiniz değil mi?

— Senede iki kez oluyor. Birini eylül ayında birini de şubat ayında yapıyoruz. Türkiye'yi temsil etmek üzere seçilen dört kişi ayrıca özel bir kampa alınıyor. Bu arada TÜBİTAK'a yapılan projelere de katkımız oldu. Yol gösterme, yardım etme, hakem olarak yer alma türünde katkılarla gençlerle, olabilecek maksimum etkinlikleri yapmaya çalıştık. Tabii Türkiye bir bilim toplumu olmadığı, devlette bu tür bir girişimin sonuçlarını planlayacak organizasyon olmadığı için, fizikte, kimyada, biyolojide yetiştirdiğimiz bu öğrencilerin herhalde yüzde doksanı Türkiye'de kalmayacak. Yabancılar tarafından kullanılacaklar. Yetiştirdiğimiz bu değerler yabancılara hizmet ediyor olacak ve biz galiba hava alacağız. Kısa vade için böyle düşünüyorum.

— Bu olimpiyatlarda en iyi dereceyi hangi ülkeler alıyor?

— Başlangıçta Ruslar ve Almanlar iyiydi. Daha sonra Çinliler ve Koreliler muhteşem performanslar sergilemeye başladı. Onlarla yarışamıyoruz. Sorduk, "Niye." "E, tabii biz bir milyar arasından seçiyoruz, siz 60 milyondan. O kadar fark olsun" dediler. Galiba Çinlileri aşmamız çok zor. Avustralyalılar da bizle başa baş gidiyor ama diğer ülkelerden çok iyiyiz.

— Hazırlık kamplarına bizzat katılıp ders de veriyorsunuz değil mi?

— Kamplara bizzat katılıyorum. Hepsine katılıyorum, en başından kontrol ediyorum.

— Peki Ali Bey bana ilginç geldi şimdi bu; Dünya Olimpiyatlarında en başarılı olarak saydığınız ülkelerle bilim ve teknolojide en ileri olan ülkeler arasında bir doğru orantı yok. Mesela niye Amerika ya da Batı Avrupa ülkelerinden

altın madalya alan az ya da yok? Çok madalya kazanan ülkeler bu yarışmayı bir prestij meselesi olarak görüp özel olarak mı hazırlanıyorlar acaba?

— Belki ileride bunları daha ayrıntılı konuşuruz ama Amerika'da öğrencileri böyle yoğun bir kursa aldığınızda zaptedemiyorsunuz belki de. İlginç bir şey daha söyleyeyim; bu kitabı okuyan çok kişi inanmayacak. Bana Amerika'dan falanca profesörü mü yoksa benim yetiştirdiğim bazı profesörler var onları mı tercih edersiniz diye sorsanız ben kendi profesörümü tercih ederim. Bizim profesörlere inanılmaz biçimde teorik bilgi yüklemiş vaziyetteyiz. Benim yanımda yöremde çalışan insanlar Amerika'daki herhangi bir profesör ile teorik bilgi bakımından yarışacak durumda. Küresel bilgiye bizimkiler çok daha hâkim. Bunun nedeni var; Amerika'da herkesin bir uzmanlık alanı var; bir kurum içerisinde çeşitli adamları bulmanız mümkün ama bizde hepsini bir adamda bulabilirsiniz.

Gelişmişlik sırasıyla bu olimpiyatlardaki derecelendirme paralel gidiyor esasında. Bunun bir tek istisnası var: Türkiye. Yani gelişmişlik sırasında belki orta ve daha alt yerlerde olmasına rağmen bilim olimpiyatlarında önde yer alıyor. Çin de gelişmiş bir ülke. Çin de, Hindistan da atom bombasını parçalıyor, uydu atıyorlar. Bu ülkelerde bilimsel gelişmişlik yüksek düzeyde ama yaygınlığı düşük. Birkaç sene sonra biyoloji olimpiyatlarını daha genç insanların yönlendirmesine bırakacağım.

— Konuşmadığımız başka görev ve sorumluluklarınız var mı?

— Devam eden bir görevim daha var. Ticareti yapılan canlı türlerini uluslararası anlaşmalarla kayda almak durumu doğdu; çünkü bir sürü canlı soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya. Örneğin maymunların, bazı yırtıcı memelilerin ve kuşların, mersinbalığının soyu tükenmek üzere. Ameliyatlarda kullanılan sülük mesela. Kanın pıhtılaşmasını önleyen bir ilaç yapımında, felçlilerde, damar tıkanıklığında,

hemoroitte, kadınların derisini güzelleştirmede kullanılıyor ve birkaç ülkede doğal üretimi yapılabiliyor. Yanlış kullanım ve nükleer patlamadan dolayı Ukrayna'daki sülük kaynakları kurudu. Bunun yanı sıra şahinler, kartallar, kaçak yoldan ihraç ediliyor.

— *Türkiye'de en çok hangi bölgede sülük var?*
— Şu anda en çok Samsun Bafra Gölü'nde var. Bir de Adapazarı'nda birkaç gölde üretiliyor. İhraç ediliyor ve denetim altında. Dünyada yaklaşık otuz bin bitki türü ve binlerce hayvan türünün ihracatı bir kayda bağlanmış vaziyette. Soyu tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan canlıların ihracatı "CITES" dediğimiz anlaşmayla denetleniyor.

— *Hangi kurum sorumlu bu denetimden?*
— Bundan sorumlu iki kurum var: Çevre ve Orman ile Tarım Bakanlıkları. Bunlar idari otorite ve form düzenlemeden, işlerin takibinden sorumlular. Bir de bilimsel otorite var. Onlar da araştırmalar yapıp son kararı veriyorlar. İmzaları yaklaşık yüz otuz ülkeye sirküle edilerek yetkili kılınmıştır bu kişiler. Bitkilere TÜBİTAK aracılığıyla Prof. Dr. Tuna Ekim, hayvanlara ise ben bakıyorum. On yıldır ben yapıyorum bu işi ve bu karışık bir iş; gümrüklerden geçen bu kapsamdaki malların tümünün kontrol edilmesi ve Türkiye'nin ne kadar CITES'e tabi mal ihraç edeceğine karar verilmesi gerekiyor. Bunlara biz karar veriyoruz. Bu kadar ton veya şu kadar ton ihraç edebilirsiniz derken bunun bilimsel bir dayanağının olması gerekiyor. Çok büyük zorluk!

— *En çok talep neye var?*
— Hayvanlardan sülüğe var. Mersinbalıklarının kontrolü var ama maalesef burada da kara ticareti (kaçakçılık) söz konusu. Örneğin Azerbaycan'dan kaçak olarak havyar getiriliyor. Havyarın da kilosu 5 bin dolar. Efendim fildişi getiriliyor, kilosu 5-10 bin dolar. Bunlar kaçak giriyor güm-

Ali Demirsoy on yıldır CITES'in (nesli tehlikede olan hayvanların ticaretine ilişkin sözleşme) TÜBİTAK nezdindeki uluslararası bilimsel otoritesi olarak görev yapıyor. Bu görevle ilgili inceleme gezilerinden biri. Soldan sağa: Ali Demirsoy, Uzm. Yusuf Durmuş, Doç. Dr. Aydın Akbulut.

rüklerden veyahut Türkiye'de üretilmiş gösterilip ihraç edilmeye çalışılıyor. Gümrüklerde bu malların durumunu denetlemek, girişini vermek, kotalarını koymak tamamen benim üzerimde.

— Kotayı nasıl belirliyorsunuz? Yani bunun için gerekli araştırmayı da siz mi yapıyorsunuz?

— Evet meslektaşlarımla birlikte göllere gidip bakıyor ve popülasyon analizi yapıyoruz. Bu göllerde ne kadar sülük var diye bakıyoruz. Ama bu araştırmayı yapacak ne yeterli ek bir kaynak veriliyor, ne de ek bir donanımım var. Bugüne kadar bütün görüşmeleri, yazışmaları ve girişimleri şahsi kaynaklarımdan temin ettim. Yani Türk milletine armağan olsun şeklinde.

— İlginç olaylarla, taleplerle karşılaşıyor musunuz bu işte?

— Karşılaşıyorum tabii. Hollanda'dan bir yetkili geldi, Dışişlerinden, Gümrük Tekel Bakanlığı'ndan, Hazine Bakanlığı'ndan, Tarım Bakanlığı'ndan ve TÜBİTAK'tan konuyla ilgili insanları topladı. Sonra da adam bana şöyle dedi: "Sayın profesör siz bu kotaları neye göre veriyorsunuz?" "Vallahi Türkiye'de biyolojiyi çok iyi bilen adamlardan biriyim" dedim. "Bilimsel çalışmalar yapıyorsunuz tabii" dedi. "Hayır" dedim, "ben sık sık gezerim, senede yüz-yüz yirmi gün arazide bulunurum. Zaman zaman göllere değnek daldırıp karıştırırım. Eğer gözüme sülük çarparsa, bir de havaya bakarım, eğer yağmur o sene iyi yağmışsa kotayı 10 ton veririm daha az yağmışsa 8 ton veririm, kuraklık varsa 6 ton veririm." "Peki siz profesör müsünüz" dedi. "Evet" dedim. "Nasıl bir bilimsel çalışmadır bu? Bugün Afrika ülkelerinde bile bilim daha ciddi yapılıyor" dedi. Daha önce ilgili kurumları defalarca uyarmıştım, araştırma yaptırın diye. Mecbur oldum; bu ilgisizliği, bilimsel erkimden taviz vererek geçiştirmeye. Bunun üzerine sülüğü işleyen en önemli ilaç firması, yaklaşık 60 bin mark göndererek bu hayvanları arazide yoğunluk ve biyolojileri bakımından ciddi olarak incelettirdi. Kan emdiği için, AIDS bile bulaştırma olasılığı olan bu riskli çalışmayı, Doç. Dr. Aydın Akbulut, Uzm. Yusuf Durmuş, Dr. Mustafa Çalışkan'dan oluşan bir çalışma ekibi başarılı bir şekilde sonuçlandırdı.

— 60 bin mark anlamlı bir para mıdır? Öyle bir çalışma için?

— Yani o zaman için anlamlıydı. Hatta çalışma Avrupa Konseyi'ne gitti, çok beğenildi; bu çalışmanın iki yılda bir yapılması lazım dendi. Teşekkür ettiler. Şimdi bir çalışma daha yapıyoruz. Bu arada bizi zor durumda bırakan başka şeyler de oldu. Rio'da biyolojik çeşitliliğin korunması anlaşması yapılacaktı ve imza için başbakanımız Süleyman Demirel gitti Rio'ya. Bugüne kadar yapılmış toplantıların en büyüklerinden biriydi. 35 bin bilim adamı, devlet adamı katıldı bu toplantıya. Türkiye'yi tanıtmak için Çevre Ba-

kanlığı bir kitap hazırlattı. Bize de, "On gün içinde Türkiye'nin biyolojik zenginliklerini tanıtan bir kitap yazacaksınız" dendi.

— *On gün?*
— On gün. Benim de İngilizcem zayıftır. "Aman hocam elinize ayağınıza düştük" dediler ve biz gece-gündüz uğraşıp o kitabı on gün içinde hazırladık. Hem İngilizcesini, hem Türkçesini. Çevre Bakanlığı tarafından oraya götürüldü, çok beğenilmiş.

— *Olması gerektiği gibi oldu yani?*
— Oldu. Teşekkür etmedikleri gibi, kitabın herhangi bir yerinde Ali Demirsoy ve Tuna Ekim tarafından hazırlanmıştır da denmedi. Rio'ya iki uçak dolusu adam götürüldü. Ahbapları, çavuşları götürdüler ama bu işten en iyi anlayan iki kişiyi davet etmediler. İmzayı atıp geldiler; ama gereği de yapılamadı. Şimdi bizi sıkıştırıyorlar, bütün türlerin araştırılması için.

"Ne olur evinizde maymunlara bakar mısınız"

— *Peki para ödediler mi bu kitaba?*
— Hayır. Teşekkür de etmediler ama biz bu ülke için hamal gibi çalışmaya alıştığımızdan dolayı ikimiz de gülümsüyoruz. Tuna Ekim ve ben. Türkiye bir sürü anlaşmaya imza attı, "Biz bunları yapacağız" diye ama buna ne kaynak ayrılıyor, ne de başka bir şey. Örneğin bir tanesi ticareti yapılan hayvanların korunmasıyla ilgili. İstanbul önemli bir ticaret merkezi olduğu için canlı hayvanların korunmaya alınması önem taşıyor. Bir keresinde on beş tane yavru maymun yakalandı. Maymunların ticareti yasak ama kaçak olarak girmiş İstanbul'a. Türkiye de biz bunları koruyacağız, sağlığıyla ilgileneceğiz, özel yetiştirme yerlerinde büyüteceğiz diye imza atmış tabii. İngiltere Başbakanı bu yavru şempanzelerle özel olarak ilgilenmeye başladı. Sağlı-

ğıyla ilgileniyor, oysa biz kendi anamızın sağlığıyla ilgilenmiyoruz. Birçok arkadaşıma telefon edip, "Ne olur, evinizde maymunlara bakar mısınız? Maymunları götürür müsünüz? Muz parasını da verelim" dedik. "Biz çocuklarımıza bakamıyoruz" dediler. Maymunlar ortada kaldı. Sonunda İstanbul'daki Darıca Hayvanat Bahçesi'nde bakıldı maymunlara. Biz sorumluyuz ama elimizde imkân yok. Devlet bana ne bir muz alacak fon ne de yazışmaları yürütecek, bir fotokopi kâğıdı alacak herhangi bir yardımda bulunmadı. Bütün telefon ya da faks görüşmelerini cebimizden yapıyoruz.

— Bir de kaplumbağa anınız vardı fıkra gibi.

— Orman Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü'ne yeni bir daire başkanı getirilmişti. 10 bin tane kaplumbağanın ihracatına izin veriliyor. Kaplumbağaların 2.500 tanesi Japonya'ya ihraç ediliyor ve bu arada durumun farkına varıyorlar. Geri kalan kaplumbağalar elde kalıyor. Bize bir yazı geldi: "Bu nasıl bir ilgisizlik? Bu ne demektir? Biz zaten ihracatını yasaklamıştık, siz nasıl izin veriyorsunuz" diyor yazıda. Bakanlığa telefon ediyorum, "Benim iznim olmadan nasıl izin veriyorsunuz" diyorum. "Valla hocam Tekirdağ'dan bir ziraat mühendisi telefon etti ve, 'Buradaki karpuzları kaplumbağalar yiyor' dedi. Biz de sayıları fazla zannettik ve 10 bin tanesine izin verdik" dedi.

— Kızmayın. Sizin göle, havaya bakıp sülüklerle ilgili kota belirlemeniz gibi karar vermişler.

— Fıkra gibi. Ben, "Yahu bu nasıl olur" derken bu sefer firmanın elinde 5 bin tane kaplumbağa kalmış, firma yetkilisi bana, "Aman hocam banka numaranızı verin size biraz para gönderelim, kaplumbağalar ortada kaldı. Sakarya'da Karasu civarında bir arazi bulduk, kaplumbağalar köylünün sebze meyvesini yemeye başlayınca tepki gösterdiler. Kaplumbağaları ne yapalım? Öldüremiyoruz; elinize ayağınıza düştük, biz mahvolduk. Hocam size para gönderelim,

araştırmalarınızda kullanın" diyor. Esasında arkasındaki teklif başka; ben de dedim ki, "TÜBİTAK hesabına yatırın parayı." Tabii bunu da yapacak durumda değiller. Yani tam anlamıyla stres ve sorumluluk devam ediyor üzerimde.

— *Nasıl bir çare bulundu o kaplumbağalara?*
— Bilmiyorum!!!

— *Başka ülkelerde nasıl bu işler? Yani sizin yetkinize sahip bir kişinin tek işi bu mu acaba?*
— Akademik personelleri, bilgisayar uzmanları ve bir sekreteryaları var. Bizimki maalesef kör topal gidiyor. Örneğin mersinbalığı: 300 kiloluk bir mersinbalığı 50 kilo havyar veriyor. İyi bir havyarın da 5 bin dolar kilosu ama Türkiye maalesef çevre kirliliği ve bilinçsiz avlanma nedeniyle mersinbalığını ortadan kaldırmış vaziyette. Onların DNA analizlerinin yapılması lazım. Açıkgöz firmalar Azerbaycan'dan kaçak havyar getirdiler. Türkiye'de üretilmiş gibi ihracat yapma peşindeler. Bunun farkına varılınca DNA testi yapılmasına karar verildi. Daha doğrusu Avrupa'daki merkez, üçkâğıdı önlemek için böyle bir karar aldı. Böylece hangi nehirdeki mersinbalıklarının havyar meydana getirdiğini anlamış oluyorsunuz. Türkiye'de DNA yapılacak kurumlarımız var ama kaynak yok. İşte bütün bunlara koştuğum zaman böyle gariplikleri yaşıyorum; koşmasam da olmuyor. Başka bir adama verecek durumumuz da yok, bir türlü özlediğimiz şekilde kurumsallaşamadık. Şark zihniyetiyle, kurnazlığıyla yapılacak işler değil bunlar.

"TÜBİTAK anketlerinde hoca olarak en çok reytingi ben alıyormuşum"

— Bu bölümde son olarak sizin de çok sevdiğinizi bildiğim doğa okullarından (Ekolojik Temelli Milli Park Doğa Eğitimi) söz edelim isterseniz.

— TÜBİTAK'ta doğanın tanıtımıyla ilgili bir projeye aktif olarak katılıyorum. TÜBİTAK'ta ÇAYDAĞ (Çevre, Atmosfer, Yer ve Deniz Bilimleri Araştırma Grubu) dediğimiz bir bölüm vardır. O bölüm içerisinde Doç. Dr. Sancar Özaner diye bir arkadaşımız vardı. Başkan danışmanı olarak TÜBİTAK'ta bulunduğum dönemlerde bir gün, bu arkadaşımız, "Hocam" dedi, "bilimi yaygınlaştırmak için bizim bir düşüncemiz var; her üniversiteden bir asistanı veya bir öğrenciyi alalım, yirmi-yirmi beş kişilik bir grup oluşturalım ve onları milli parklarda doğa felsefesi eğitimine alalım. Onlara öyle bir duygu aşılayalım ki, bilim adamı olsunlar, doğayı korumak gibi bir duyguya sahip olsunlar." Ben de çok iyi olur dedim ancak gerçekleşeceğine de pek inanmamıştım. Sonuçta gerçekleşti. Sistem şu: Her meslekten, doktor var, mühendis var, yirmi-yirmi beş kişi bu eğitime katılıyor ve masrafını kurum karşılıyor.

— *Nasıl seçiliyorlar?*
— Bu insanlar özgeçmişlerini yolluyorlar TÜBİTAK'a. Orada verilen yirmi tane kritere göre seçiliyorlar. Türkiye'nin her yerinden insan olmasına dikkat ediyoruz. Kriterler çok objektif değil ama dağılımı göz önüne alan bir seçim.

— *Mesela ben başvursam, diyelim ki o kriterlere uyuyorum, seçilir miyim?*
— Sizin kurumunuzdan beş kişi müracaat etmişse, biz bir kişiyi alıyoruz. Hepsi kriterlerimize uysa da bir kişi seçiyoruz. Bir ormancı, bir doktor, bir ekoturizmci...

— *Talep çok mu?*
— Evet. Mesela Termossos Milli Parkı'nda yapıyoruz böyle bir eğitimi ve bu parkın içinde yatıp kalkıyor öğrenciler. On iki-on beş gün sürüyor. İki dönem oluyor.

— *Bir ay dediğiniz iki farklı dönem mi?*
— Hayır temmuz ya da ağustos aylarında birbirini izleyen

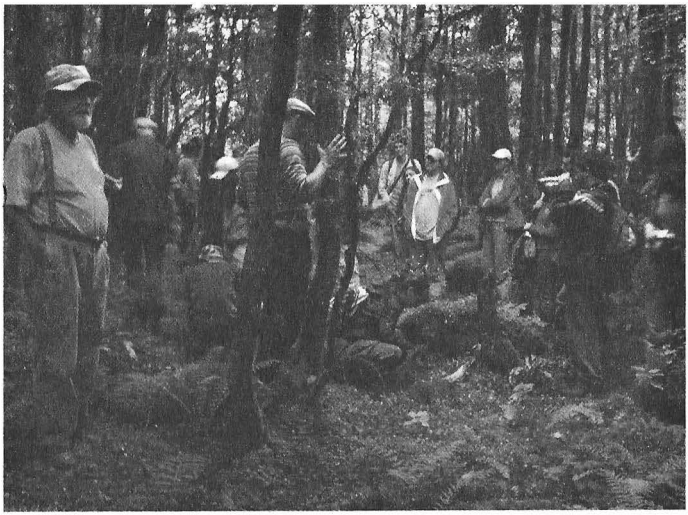
iki dönemde öğrenciler geliyor. İlkyardım, harita okuma, ekoturizm, fauna, flora, jeoloji, o bölgenin gelenek göreneklerini tanıtma vs. gibi eğitimler veriliyor ve sonuçta da kendilerine bir belge veriliyor. Bilgiler, sunum yeteneği çok yüksek hocalar tarafından veriliyor. İyi seçilmiş hocalar. Sabah 9'dan gece 11-12'ye kadar sohbet şeklinde teorik bilgiler veriliyor. Hava güzelse öğrencileri yürüterek dağların başına doğru çıkarıyoruz. Her gün bizzat doğanın içinde oluyor, taşı, bitkiyi, hayvanı tanıyor; tarih, felsefe öğreniyorlar. Bazen gece 1'lere kadar tartışmalar sürüyor. Çocuklar iki-üç gün sonra, "Aman hiç uyumayalım" diyorlar.

— Katılan gençler bu kamptan sonra hedeflediğiniz anlamda bir değişim yaşıyor mu?
— Kesinlikle. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi aracılığıyla bir konferans vermeye gittim. Şubat ayıydı ve çok da kalabalıktı. Salonda 700-800 kişi vardı. Orta yaşlarda iki tane erkek, mikrofonu alıp, "Hocam, biz, siz başlamadan önce konuşmak istiyoruz" dediler. "Niye konuşmak istiyorsunuz? Siyasi mi" dedim. "Hayır" dediler. "Biz kurs verdiğiniz öğrencilerin babasıyız, bir de elinizi öpmek istiyoruz." "Öpün" dedim.

— Öptüler mi?
— Öptüler. "Bizim çocuklarımız on günlük kurs aldıktan sonra inanılmaz çalışmaya başladılar. Hem de bilim adamı olmak istiyorlar. Böyle bir köklü değişiklik nasıl oldu, çok merak ettik. Biz de ortaöğretimde öğretmeniz. Kurstaki öğretmenleri merak ettik ve teşekkür etmek istiyoruz. Bunun gelişmesi ve büyümesi lazım" dediler.

— Ne güzel...
— Bu kampların ikincisini Kaçkarlar'da açtık. Araştırma görevlilerine ders vermeye başladık. Daha sonra, profesyonel turizm rehberleri başvurdu.

— Turizm rehberleri?

Profesyonel turizm rehberlerine yönelik bir eğitimde. Kaçkarlar'daki dünyanın en önemli şimşir ormanında.

— Evet. Bunların hepsi birkaç dil biliyor ve de doğru dürüst üniversitelerden mezun kişiler. Öyle otobüslerde yol gösteren tiplerden ya da gezenlerden değil. Yirmi kişiye kurs açtık. İçlerinde, doğaya bir doğa bilimci kadar yatkınlık kazanan insanlar oldu. Kendi aralarında gruplar oluşturup, bitkileri ve hayvanları tanımaya başladılar. Prof. Dr. Tuna Ekim ve ben özellikle fauna ve florayla ilgili eğitim vermeye başladık.

— Bu eğitimden sonra doğa turizmi mi yapacak bu rehberler?

— Evet. Doğa turizmine gelen insanlar genelde çok paralı insanlar. Özel uçaklarla gelip yüksek paralar ödeyebiliyorlar. Dolayısıyla bu rehberler, Türkiye turizmine yeni bir kapı açmak, yüksek gelirli insanları doğa turizmine çekmek gibi bir yolu seçtiler. İki-üç senedir sürüyor bu eğitim. Bu eğitimin parasını devlet vermiyor; bizzat kendileri ödüyorlar. Bir

Üniversitelerdeki değişik branşlardan araştırma görevlilerinin Türkiye doğasını tanımasını, bilim felsefesini öğrenmesini amaçlayan eğitimlerden birinde öğrencilerini eğitirken.

bilgisayar ağı kurduk, bize sürekli sorular soruyorlar. Zaman zaman kültürel geziler yapıyor ve bizleri de davet ediyorlar. Profesyonel rehberler arasında doğa bilinci, doğayı koruma, tanıma bilinci açtığımız için çok mutluyum.

— Hep aynı yerde mi yapıyorsunuz bu çalışmayı?

— Birkaç farklı yer var. Termossos, Kaçkarlar, Kazdağları'nda ayrı ayrı yapıyoruz mesela. Orada Dr. Oğuz Kurdoğlu diye bir kurs yöneticimiz var. Orman mühendisliğinde doktora yapmış. Göllerde, yaylalarda gece-gündüz eğitim veriyoruz. Hem doğa bilinci kazandırıyor hem de sağlıklı yaşamayı öğretiyoruz. Orada birkaç kişi sigarayı bıraktı. Kaçkarlar'a kursa gittiğimde, "Burada biri var sekiz yıldır üniversiteyi bitiremiyor" dediler. Biraz aylak, yakışıklı, uzun boylu bir çocuk. "Bununla bir konuşur musunuz" dediler. Ben de ona, "Bundan sonra benim asistanımsın. Çantalarımı taşıyacaksın, bu böceği yakala diyeceğim

yakalayacaksın" dedim. Birkaç gün sonra çok hevesle sarılmaya başladı bu işe. Sabahları kalkıp, "Ne zaman çıkacağız" diye soruyordu. Sonra da, "Ben bilim adamı olacağım" dedi.

— Üniversitede bitiremediği bölüm neydi?
— Orman Fakültesi. Daha sonra ailesi beni aradı. Oğulları okulu bitirmiş. "Bilim adamı olmak istiyor, oğlumuzda çok büyük değişiklikler oldu, teşekkür ederiz" dediler. Daha sonra Amerika'da Stanford Üniversitesi'nde otuz beş ülkeden gelen öğrenciler arasında birinci olduğunu ve doğanın korunması üzerine doktora yaptığını öğrendim. Beni aradı ve, "On-on iki günlük bir kursla beni bilim adamı olmaya özendirdiğiniz için size teşekkür ederim" dedi.

— Çok mutlu oldunuz herhalde? Bu kadar kısa sürede böyle köklü değişikliklere vesile olmak çok gurur verici olmalı?
— Eğilip de bir çiçeğin altına baktıklarında doğanın mekaniğini anlamaya başlıyorlar. Bir kişiyi bile bu şekilde kurtarmak çok önemli. Bu arada Doç. Dr. Sancar Ozaner bu konuda meraklı bir arkadaşımız. Onun girişimiyle Kemaliye, Niğde, Manisa (Spil), Edirne, Bursa (Uludağ), Kastamonu'da da yenilerini açtık. Bu proje o kadar çok tuttu, öyle çok övgü dolu geri bildirimler aldı ki, TÜBİTAK bu kampları şimdilik dokuz farklı bölgede, daha sonra ise daha çok sayıdaki kampta sürdürmeye karar verdi. Türkiye'de ilk defa, gerçek anlamda, doğa koruma nedir, bilim adamı nasıl olmalıdır ve doğa felsefesi arazide pratik yaparak öğretilecek.

— Her yıl yirmişer kişiden dokuz bölgede 180 kişi oluyor. Az değil mi bu sayı?
— İki dönem yapılıyor; 360 kişi eder. Az değil. Nedenine gelince, birebir çalışıyoruz. Nasıl ki annelerini kaybetmek istemeyen çocuklar annelerinin eteklerine yapışırsa, kursiyerler de bizim anoraklarımızdan tutuyorlar. 20-25 yaşın-

da çocuklar, daha yakın olmak için yapıyorlar bunu. Pilot düzeyde, TÜBİTAK'ın desteğiyle yaptığımız özel bir girişim olduğu düşünülürse, az bir sayı değil.

— *Peki Ali Bey, TÜBİTAK hangi kanaldan duyuruyor bu kampları? Ben sizden duymasam hiç haberim olmazdı?*
— Posterler asıyor, liselere ve üniversitelere. Öyle çok yaygın bir duyurma faaliyeti yok. Bizzat başvurup, para verip çocuklarını göndermek isteyenler oluyor ama bunu yapamıyoruz çünkü potansiyelimiz buna uygun değil. Milli parklar içinde yirmi-yirmi beş kişi yatırabiliyoruz, fazlasını alamıyoruz. Sonra kamp boyunca kursiyerleri birebir markaja almak gerekiyor. Bazen koluna girerek ilgileniyorsunuz; zorluklar varsa aşmaya çalışıyorsunuz. Bu kitlesel bir eğitim değil, sadece pilot düzeyde bir eğitim.

— *Bu konuda yetişmiş, iyi bir kadro bulunursa özel sektör buna el atabilir.*
— Burada en kilit nokta şu: Bir sürü bilim adamı var ama bunların çoğu doğayı yalnızca teorik olarak tanıyor. Halbuki pratik olarak da tanımaları gerekiyor. Gelecekte bu yetkin kişiler çoğaltılabilir. Belki genç bir kadroyu alıp iki-üç sene eğitmek gerekiyor.

— *Biyoloji okuyanlar ne kadar tanıyor araziyi?*
— Çok az. Hocaların da çoğunluğu tanımaz.

— *Belki de oradan başlamak lazım?*
— Kesinlikle oradan başlamak lazım. Geçmişte, bu deneyimi kazanmak için bize önderlik eden bir sürü bilim adamı oldu. Biz buralara geldik ama bizim de hâlâ öğreneceğimiz şeyler var. Ama bilim toplumu olmadığımız için kimse açığımızı bulamıyor. Yoksa bizde de inanılmaz açıklar var.

— *Çok sayıdaki uğraşınız arasında en çok hangisini seviyorsunuz? Bu doğa eğitimi kamplarını mı?*

— Bu kampları seviyorum. Hem eğitimin yanı sıra bir çeşit spor yapıyorum, hem de insanların büyük bir dikkatle gözümün içine bakması, o insanı yönlendirmek, farklı bir dünyaya sokmak hoşuma gidiyor. Gücümün yettiği kadar bu işi yapabileceğimi zannediyorum. Zaten TÜBİTAK anketlerinde en çok reytingi ben alıyormuşum. Müzik ve spor hariç, doğayla, sağlıkla, tarihle ilgili her şeyden bahsediyorum bu kamplarda.

— Doğa yaz okullarında pek çok insan tanıdınız. Sizi etkileyen, renkli, ilginç insan hikâyeleri var mı bize anlatacağınız?

— Değişik mesleklerden, değişik kurumlardan gelmiş insanların bulunduğu ortamlarda, özellikle doğanın içinde çeşitli olaylara tanık olmamak mümkün değil. Ancak bir olay var ki onun anlatılması eğitim açısından da önem taşıyabilir. Galiba 2000 yılında, Kaçkarlar'a gidecektim ancak uçak Trabzon'a kadar gidiyordu. Ondan sonra, orman teşkilatına ait bir cip beni Rize - Ayder'e götürecekti. Öyle de oldu. Hızır İlyas isminde iki peygamber adı taşıyan bir şoför beni havaalanından aldı. Yolda konuşarak gittik. Öğrendim ki hanımı bugün yarın doğuracakmış. Bana, "Hocam seni bırakır bırakmaz hemen döneceğim dedi." Ayder'e gittik, öğrenciler beni bekliyordu. Merhaba dedim ve bilimsel bir şeyler anlatmaya başladım. Bizim Hızır İlyas, uzaktan beni dinlemeye başladı, ilerleyen konuşmalarda biraz daha yakına geldi ve bir ara, "Hocam ben gitmekten vazgeçtim, çok ilginç şeyler anlatıyorsun" dedi ve ısrarlara rağmen gitmedi. İkinci gün öğrenciye ders verirken biraz daha bana yaklaştı. Anlatılanları pür dikkat dinliyordu. Derken üçüncü gün, dördüncü gün, bizim Hızır İlyas herkesten önce geliyor, en öne oturuyor. Sonra araya girip, "Kromozomun orası ne yapıyor, DNA niye kıvrılıyor" tarzında, orta eğitimden geçmiş iyi bir öğrencinin soracağı türde sorular sormaya başladı. Neredeyse ağzımın içine girecek. Sonuçta oradaki eğitimi bitirdim, bir orman mühen-

disi ile Zigana Dağları'na gitmem gerekiyordu. Hızır İlyas, "Hocam ben seni götürürüm" dedi ve yola çıktık. Hızır İlyas doğaya benden daha çok ilgi gösteriyor, olabilecek her şeyi soruyor, dikkatle dinliyordu. Birkaç gün sonra Hamsiköy'e geldik, orada mangal yaptırıp yerken Hızır İlyas, "Hesabı ben ödeyeceğim" diye tutturdu. Ne dedikse de, Laz inadı bir türlü vazgeçiremedik. Akşam beni havaalanına getirdi. Uçağı beklerken, cebime bir şeyler sıkıştırmaya çalışıyordu. Elimi soktum, birkaç tane 20 milyonluk ve diğer banknotlardan koymuş cebime. "Ulan İlyas bunlar nedir" diye şaşkınlıkla sorunca, "Hocam, ben birkaç gün içinde ne olduğumuzu öğrendim. Affedersiniz, anladım ki eşek gibi yaşıyoruz. Bir defa kısa bir süre için İstanbul'a gittim, bir defa da askerlik arkadaşımı görmek için Erzurum'a gittim. Bir yeri de görmemişim, bir şey de bilmiyorum. Çocuklarımın benim gibi büyümesini istemiyorum; onların da bilmesini istiyorum. Ne olur bana yardım et! Bu paralarla yazdığın kitapları bana gönder. Ben onları okur, çocuklarıma anlatırım" dedi. İyice şaşırmıştım. "Ulan dangalak, şu paraları al cebine sok, adamın kafasını bozma, ben sana kitap gönderirim" dedim. Biraz daha ısrar etti, sonunda parayı geri almaya ikna ettim. Ankara'ya geldim, bir koli kitap hazırladım ve gönderdim. Kitaplar yoldayken Hızır İlyas'tan bir telefon geldi: "Hocam burada adeta boğuluyorum, herkes, her yer bana o kadar sığ geliyor ki, dayanamıyorum..."

— Arazide pratik yapma kısmı nasıl oluyor? Yılan çıyan filan inceliyor musunuz?

— Tabii, alıp gösteriyoruz. Fotoğraflarını çekiyorum ve akşam onlar hakkında bilgi veriyorum. Bakın sizin doğada görmediğiniz, ya da göremediğiniz, bir anlamda gözden kaçırdığınız ne var diye. Bazen bir güzergâhtan geçerken fotoğraf çekiyorum, "Siz bunları gördünüz mü" diyorum. "Hayır" diyorlar. Tabii ertesi gün onlar da aynı şeyleri görmeye başlıyorlar.

— Peki Ali Bey, anladığım kadarıyla el atmadığınız çok az şey kalmış. Fotoğraf çekmeye nasıl başladığınızı ve nerelere geldiğinizi daha önce konuşmuştuk. Önümüzdeki günlerde de bir fotoğraf sergisi açacaksınız İstanbul'da. Bu fotoğrafları TRT için yaptığınız belgesellerde de değerlendirdiniz değil mi?

— Evet. İlk olarak TRT'ye "Akrepler" diye bir belgesel yaptım; zannediyorum çok beğenildi. TRT onu biraz daha genişletip bir yarışmaya sokacak. Genişletilirse National Geographic kanalındaki belgesellerin anlatımı kadar düzgün olacak. TRT'deki gözlemciler, "Hocam renkleri ve ışığı çok güzel kullanmışsınız" dediler. Şimdilerde, TRT için "Renklerin Dansı" diye bir dizi çekmeye başladık; altı-on bölümlük olacak. Zannediyorum, dünya piyasasına çıkacak güzellikte bir belgesel dizisi olacak.

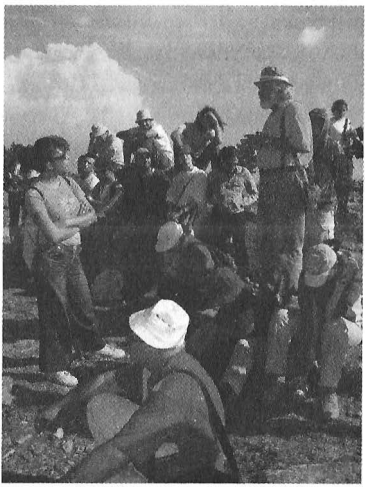
Yeri gelmişken bir şeye daha vurgu yapmak istiyorum. TRT ya da birçok özel kanal, belgesel diye, kolaycı bir yolu seçiyor. Çoğunluk düğün dernek, bir kasabanın yaşamı ya da örneğin göçerlerin yaşamı, lahmacun partileri vs. çekiliyor ve gösteriliyor. Belki tüm bunların da olması gerek. Ancak doğa belgeseli deyince işler duruyor. Ben kendi hesabıma, bugün gözde yabancı kanallarda gösterilen doğa belgesellerinin benzerini Türkiye'de çekebilecek bilgi birikimine sahibim. Bu belgeselleri hem ülkenizin insanını bilgilendirmek için kullanırsınız, hem de yabancı televizyonlara pazarlayarak önemli girdiler sağlayabilirsiniz. Ancak tüm bunlar evrensel bir anlayışı gerektiriyor!

— Bir de dernek başkanlıklarınız var. Hangi dernekler bunlar?

— Siyasi görüşü olan hiçbir dernekle ilgim olmadı. Bir siyasi görüşüm var tabii, ama böyle derneklerle bir ilgim olmadı. Birkaç derneğe üyeyim, birkaçının da başkanıyım. Bunlardan biri Hacettepe Öğretim Üyeleri Derneği Başkanlığıydı. Bu tip derneklerin çok önemli bir misyonu olduğunu varsayıyorum. Dünyada bir sürü olay oluyor. Bilim

adamlarının toplanıp ortak bir fikir çerçevesinde olana bitene bir tepki göstermesi hatta yön vermesi lazım. Bazen durumu önceden görüp ilgili makamları uyarması lazım. Mesleğe yönelik olanlarda da kendi içerisindeki birliği korumak lazım. Bu amaçlarla Hacettepe'de BEYDER diye bir dernek kuruldu. Aşağı yukarı 300-400 profesörün ve doçentin üye olduğu bir dernekti. Başlangıçta YÖK'e ve üniversitelerdeki çarpık işleyişe karşı çok mücadele verdi. Yaklaşık on sene başkanlığını yaptım bu derneğin. Fakat açık söylemek gerekirse büyük ümitlerle girdim ve hayal kırıklığına uğradım. Belki benim de başarısızlıklarım ve ihmallerim oldu. Ama öğretim üyelerini bir araya getirip Türkiye'nin sorunlarına aynı anda tepki veren, yön veren bir grup oluşturamadık.

— *Peki bu on yılda sizi mutlu eden hiçbir şey olmadı mı?*
— Hayır olmadı. Aksine öğretim üyeleri ilgisiz kaldı. Beni korkutan, üniversitelerdeki sorunlara bile ilgisiz kalmalarıydı ve hem bu nedenle hem de son yasal düzenlemeler ile bu ve benzeri dernekler, yani kurum adını taşıyan dernekler or-

Kazdağları'nda, Sarıkız'da doğa eğitimi sırasında kursiyerlere alanda eğitim yaptırırken.

tadan kalktı. Başkanlığında başarısızlığım olabilir ama derinde yatan sorun öğretim üyelerindeki duyarsızlıktı. İlgisizlik birçok yönüyle egemen ne yazık ki. 1980'de Türkiye'nin gidişinden tamamen öğretim üyeleri sorumluymuş gibi damgalandılar. Bence sorumlu oldukları şeyler vardı ama tümden onlar sorumlu değildi. Dolayısıyla, duyarsız bir öğretim üyesi kadrosu yetiştirilmeye çalışıldı ve başarıldı.

— *Apolitik?*
— Apolitik. Türkiye 2000'den sonra kritik günler geçirmesine rağmen, sadece bu işi kendine meslek edinmiş birkaç hoca, sabahları haberlerde kalkıp birkaç görüş veriyor. Ne üniversitelerden bir tepki, ne öğretim üyelerinden bir tepki var.

— *Bu hocaların yetiştirdiği öğrenciler de farklı olmayacak o zaman?*
— "Vallahi ottan ot biter" diye bir tabir vardır. Ben öyle diyeyim. Şimdi bir de Fen Fakültesi Kalkındırma Derneği diye bir dernek vardı Hacettepe Üniversitesi'nde. Öğrencilere yardım etme, bilimsel çalışmaları teşvik etme gibi faaliyetlerimiz vardı. Maalesef o derneği de işletemedik. Şimdi o derneğin ismini değiştirdik, DOZAK (Doğal Zenginliklerimizi Araştırma ve Koruma Derneği) diye bir derneğe çevirdik. Eğer başarabilirsek, bu derneğin çatısı altında Türkiye'nin doğasını korumak, bu konuda deneyimli ve bilgili adam yetiştirmek, araştırma yapmak yönünde çalışmalarımız olacak.

— *Türkiye Biyologları Derneği'nin de başkanısınız değil mi? Daha önce söz etmiştik.*
— Evet. Başkan olmadığım zamanlarda da bu derneğin en aktif üyelerinden biri oldum; çünkü büyük bir meslek grubunun yasal temsilcisi bu dernek. Bu dernek mesleki hakları koruma, meslek içi gelişme ve dayanışma, Türkiye'nin çevreyle ilgi sorunlarına tepki gösterme vs. konularında faaliyet gösteriyor ama bunda da başarılı olamadık. Tek ba-

şarımız Avrupa Biyologlar Kurumu'na girmemiz oldu. Türkiye AB'ye girmeden biz girmiş olduk. Başarılı olamadım çünkü birincisi yeterince zaman ayıramadım. İkincisi de devlet bir biyolog, bir kimyacı, bir fizikçinin ne olduğunu kavramış değil. Önemini kavramış değil. Türkiye bilim toplumu olmadığı için Türkiye devleti el yordamıyla yön bulmaya çalışıyor. Meslek içi örgütlenme olmayınca meslek içi eğitim de olmuyor. Baskı gücün de olamıyor. Normalde, bilimsel baskı kuracaksın ki devleti yönlendirebilesin. Bugün en güçlü meslek örgütü tabipler odasıdır, bir tarafı ticarete dayanır, eczacılar birliğidir, bir tarafı ticarete dayanır. Ama salt bilime yönelik, ticaretin olmadığı branşlarda ne devlet, ne de oradaki üyeler buna ilgi gösterir.

— Bu dernekten söz ederken Türkiye'de yaklaşık 80 bin kayıtlı biyolog olduğunu söylemiştiniz. Bunların en büyük çoğunluğu ne iş yapıyor?
— Öğretmenlik yapıyor, ilaç sanayiinde çalışıyorlar. Bunların bir kesimi ilaçları tanıtmak türünde, bana göre bir tür pazarlamacı gibi çalışıyor. Tıp fakültelerinde araştırma yapanlar var. Bir kısmı Orman Bakanlığı'nda ya da Tarım Bakanlığı'nda çalışıyor. Yani şu kurumda on biyolog olacak gibi yasal bir kadrolaşma ya da teşkilatlanma söz konusu değil. Eğer birisinin tanıdığıysa girmiştir o kuruma. Biyologların en etkili konumu, bilim adamlığı konumudur. Değişik branşlarda bilim adamı olarak çalışırlar.

— Ama çok azı?
— Evet çok azı. Bana göre dünyanın en güzel mesleği. Şu anda Türkiye'de Mars gezegeni ile ilgili bir enstitü kursanız son derece saygın bir şey olur ama siz kalkıp da Mars'a gidemeyeceğinize göre bu sadece hesapsızlık, kitapsızlık olur. Dolayısıyla, siz yetmiş-seksen bin kişiyi biyoloji bölümünde okutuyorsanız, bu sayının en az yirmi binini kendi mesleğinde aktif olarak çalıştırmalısınız. Saldım çayıra mevlam kayıra. Bu bütün mesleklerde böyle ve bu insanlar

ileride Türkiye'nin başına çok büyük sorun olacaktır. Mezun olan her on kişiden sekizi-dokuzu kendi mesleğinin dışında çalışmaya başladı. Bu hem maddi bir kayıptır hem de inanılmaz yıkımlara neden oluyor psikolojik olarak. Bilim toplumunun en önemli gerekleri yerine getirilmemiştir. Biyologlar Derneği Başkanı olarak bunu anlattım. Ankara'nın önemli kurumlarına bunu tekrarladım. Evet alkışladılar, "Haklısın" dediler ama kapıyı kapattıkları zaman eski hamam eski tas. Bu sadece bu meslekte böyledir demiyorum. Birçok meslekte durum çok daha vahim. 2005 yılında bir değerlendirme toplantısında, üniversite mezunlarının yüzde 38'nin işsiz olduğu beyan edildi. Bu yüzdeye mesleği dışında çalışıp da para kazananlar dahil değilmiş. Korkunç bir planlama ve korkunç bir yıkım...

— Biyoloji ve bilimden söz edince, bir soru: TÜBİTAK'ı hepimiz biliyoruz ama adı onun kadar duyulmamış, bilmediğimiz başka araştırma kurumlarımız var mı?

— Bu kapsamda, devletçe desteklenen, araştırmaya yönelik kurumlarımız yok. TÜBİTAK dediğimiz kurumun da bütçesinin galiba yüzde 94'ü cari giderlere gidiyor; maaşa, gündeliklere, yol harcamalarına gidiyor. Bütçesinin sadece yüzde 6'sı araştırmaya gidiyor. Bu da ilginç tabii. Böyle bir kurumun ayakta kalması mümkün değil; sadece devlet desteğiyle ayakta kalıyor. Bir konuya yoğunlaşmış enstitülerimiz hemen hemen yok gibi. Lafta var mı, var. Atıyorum mesela ayçiçeği araştırma merkezi kurmuşuz. Türkiye'de ayçiçeği Trakya'da mı yaygındır? Yaygındır. Bunun geliştirilmesi lazım mı, lazım, veya Ürgüp'te patatesçiliğin geliştirilmesi lazım mıdır? Lazımdır. Ya da bağcılık. Bir bakıyorsunuz bağcılık araştırma merkezi kurulmuş. beş-on yıl sonra gidiyorsunuz orada başka bir şey kurulmuş; çünkü torpille, sağdan soldan toplanmış bir alay insan... Belki birkaç değerli insan gelmiş, onlar da bıkıp gitmişler. Ya da bir dönemde buradaki insanların bir kısmı *Cumhuriyet* gazetesi okudu diye pasifize edilmiş ya da sürülmüş, bir başka zaman *Va-*

kit gazetesi okudu diye sürülmüş. Bu nedenle, bu konuyla yoğun ilgilenen küçük ölçekli araştırma kurumları bir türlü kurulamamış. Kurumların çoğunda bulunan ARGE (araştırma geliştirme) birimleri kural olarak sürgün yeri olarak kullanılan birimlerdir. Anlayış bu ise gelinecek nokta da belli olur...

Genetik: Dünyanın yeni efendisi

— Genel olarak bilimin, özel olarak biyoloji biliminin Türkiye'deki halini öğrendik sizden. Oysa genetikte gelinen inanılmaz nokta, yapısı aydınlatılan DNA ve insanın kalıtsal yapısını aydınlatan GENOM projesiyle biyoloji bilimi dünyada altın çağını yaşıyor diyebilir miyiz?

— Yaşıyor sayılır ancak bana göre altın çağ on yıl sonra yaşanacak. Şöyle söyleyeyim, insanın genleri aşağı yukarı

Doğa Eğitimi Kursları doğaya yabancılaşmış eğitimli kesimin Anadolu'ya, doğaya aşina hale gelmesini amaçlıyor. Kaçkarlar'da arazi çalışmaları sırasında bir dinlenme molası (Kaçkarlar - Ayder, 2004).

çözüldü. Aralarındaki ilişkilerin çözülmesi on-on beş yıl sürecek ve birçok firma insan geninin bir kısmının patentini aldı. O da şu demek: Bir insanı tedavi etmek için, örneğin gerekli olan büyüme hormonu, eskiden bin tane dananın beyninden elde ediliyordu; bu da tek bir cücenin normal insana dönüşmesini sağlıyordu. Çok pahalı bir yöntemdi. Son birkaç yıl içerisinde bu büyüme hormonunun gen yapısı bulunup bir bakteriye yüklenmek suretiyle, bira mayası üretir gibi bu hormon üretilmeye başlandı. O sürece girildi ama o şifreyi, o diziyi çözen firma kalkıyor diyor ki ben bunun patentini almışım, kimse bunu ticari amaç için kullanamaz. Bunların hepsi uluslararası şirketler. Tabii benim dilim belli çevrelere çok sert, çok radikal geliyor ama ben bilim adamıyım, yani onun bunun sakalını okşayacak halim yok. Yasağa, dine, politik bir görüşe körü körüne bağlılığım da olamaz. Önümüzdeki on-on beş yıl içerisinde bir insanın sakat mı, sporcu mu, müzisyen mi olacağı bu gen dizilimleriyle belli olacaktır. Anasından canlı doğan her insan cumhurbaşkanı olma hakkına sahiptir gibi bir öngörü olmayacaktır. Çünkü o kişinin bu yeteneklere sahip olup olmadığı gen yapısının çözümünden zaten belli olacaktır.

— Neler anlaşılacaktır? Şu anda bulunanlar neler?
— Şu anda 10 bine yakın genetik hastalık biliniyor; bunun 3.500 tanesinin yeri, dizisi çözüldü. Bir insanın şizofren, psikopat, kleptoman, saldırgan olup olmayacağını, en azından bunlardan birine yatkın olup olamayacağını, doğumunuzu izleyen ya da daha önceki bir evrede tahmin ediyor olacaksınız. Tabii bu kusurlar ya da yetenekler çevre koşullarıyla önemli ölçüde değişiyor.

— Evet, çevre koşulları ne kadar göz önünde bulundurulacak?
— Eskiden zannediliyordu ki çok iyi bir eğitimle kişilerin ruhsal yapısı tümüyle değişiyor. Bugün büyük ölçüde anla-

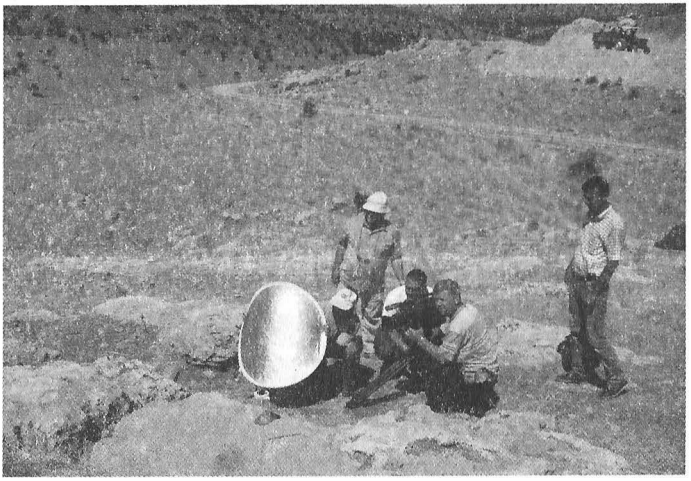
şıldı ki, eğitimle ancak yüzde 20'si değişebiliyor, yüzde 80'i zaten sizde olanlar.

— *Bu nasıl ispatlandı? Ürkütücü bir oran.*

— Bu, teraziyle tartılabilecek, gramla ölçülebilecek bir değer değil. Örneğin aynı okula giden insanlarda, gen yapıları incelendiğinde, benzer gen yapılarına sahip olanların (örneğin gerçek ikizlerin) hep benzer davranışı gösterdiği tespit ediliyor. Birçoğunun istenmeyen özelliklerinin okulda düzelmesi lazım ama düzelmiyor. Ancak bu kusur ya da oran yüzde 70'e çekilir ya da yüzde 90'a götürülebilir. O nedenle bir hastalıkla doktora gittiğinizde, ilk önce o hastalık ailende var mı yok mu sorusunu soruyorlar. Varsa, hekimler ilaçlarla radikal (kesin) bir sonuç alamayacaklarını biliyorlar artık.

— *Dünyanın yeni efendileri genetik mühendisleri mi olacak?*

— Bana göre, karar mercii olmaya başladılar. Çünkü kişide bazı sorunlar varsa ve baskın durumdaysa ya o insanı

Mardin'de akrep belgeselinin çekimi sırasında.

çok özel bir eğitimden geçireceksiniz ya da belirli bir yere uygun insanı ilk olarak genetik açıdan seçerek yetiştireceksiniz. Yani, sporcu olamayacak bir insana çok büyük emekler harcayıp, kaslarını geliştirmek yerine genetik olarak kas yapısı buna uygun olan adamı seçerek spor eğitimi vereceksiniz. Bu, öbür adama spor yaptırmamak anlamına gelmiyor ama daha etkin, daha başarılısını bulup oraya yönlendirmeniz, sistemin başarısı anlamına gelir.

Son imparatora öğütler

— *Aldous Huxley'nin* Cesur Yeni Dünya *romanındaki kehanetleri doğru çıkacak o halde. O romanda genetik bilimi insan ırkını kusursuzluğa ulaştırıyor; ama bu iç karartıcı bir kusursuzluk. Nasıl kullanıldığına bağlı olarak, insan hayatını baştan aşağı değiştirebilecek buluşlardan söz ediyoruz değil mi?*

Tendürek Dağları'nda, dünyanın oluşumu ile ilgili bir senaryoyu çekerken (2004).

— *Son İmparatora Öğütler* kitabımda bunu anlatmaya çalışıyorum. Son İmparator biziz ve kültürel evrim sürecinde, karanlıkta el yordamıyla buraya kadar gelmişiz. Kitapta diyorum ki; "Son İmparator, sen bugüne kadar savurganca sadece doğanın zenginliklerini kullandın, yanlışıyla doğrusuyla bugüne kadar geldin; ama önümüzdeki yıllarda demografik hareketler, dünyadaki bozulmalar, artık sana ve bu savurganlığa izin vermeyecek. Ancak bir şey senin belirli bir rotada yürümene izin verebilir; o da bilim. Sen artık el yordamıyla yol alamazsın, bu bitti. Kısıtlayıcı faktörlerin başında genetik biliminin uygulamaları geliyor; çünkü sen bir hamuru aldığın zaman, bundan ekmek mi olur, pasta mı, buna en başında karar vermelisin. Yoksa fırına soktuğunda, bir ekmek hamuruyla bir pasta hamuru arasındaki farkı ayırt edememişsen, bir sonuç alamazsın."

"Tiirkiye'nin birçok bölgesini, dağını, gölünü, kayasını vs. inceleyerek ve daha önceki gözlemlerime dayanarak Tiirkiye'ye yaraşır bir belgesel yapma çabasına girdim" Isparta, Dedegöl Dağı'nda bir çekim sırasında (08.05.2004).

— Peki, bu, insanı robotlaştıran bir şey değil mi? İnsan, yaşamında anlam da arayan bir canlıysa, bilimin mutlaklaştığı bir dünyada mutlu olur mu sizce?

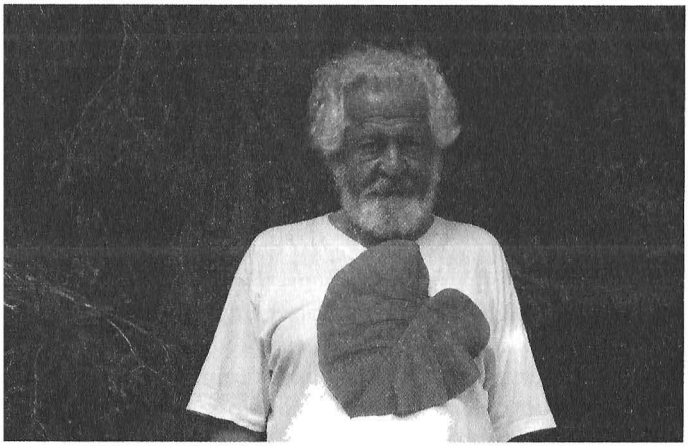
— Efendim böyle duygusal bir yaklaşım acaba doğru mu? El yordamıyla bugüne kadar yaşayan bir topluluk için gerçekten böyle bir gelecek ürkütücü, çünkü tümüyle plansız programsız, doğanın kaynaklarının sonlu olduğu gerçeğini göz ardı ederek yaşamış bir toplum, uzak bir geleceği değil o andaki çıkarlarını hesap ederek yaşamıştır hep. Kolaycıdır. İhtiyaçları karşılandığı sürece doğa ve ortam onun için güzeldir. Geleceği düşünecek derinliği ve bilimsel sığası yoktur. Çıkarcıdır.

Birçok peşin hükümlüye ve dogmatiğe ters gelse de, benim görevim gelecekte olacakları haber vermek. Yoksa ben ya psikolog olurdum ya da öğüt veren bir adam olurdum. Benim mesleğim biyologluk ve bu söyleşi de bu nedenle yapılıyor. Benim duygularıma, sevgime, acımama yer yok. Ben yalnız geleceği hissettiriyorum. Niye? Doğanın işletim sisteminde bugüne kadar yüz canlı çeşidi meydana gelmişse, bunlardan doksan altısı ortadan kalkmıştır. Dünyadaki canlıları sayıp da alt alta koysak, bunların yüzde 96'sının yaşamadığını biz artık biliyoruz. Niye yok olmuşlar? Doğadaki sisteme en verimli şekilde uyum sağlayamadıkları için yok olmuşlar. Uyumdan kasıt; bir şeyin girdisiyle çıktısı arasındaki en verimli katsayı, bir canlının ayakta kalma katsayısıdır.

Bir uçak buradan Amerika'ya giderken en az 60 ton oksijen yakıyor. Sorulması gereken soru; iki adamı, bu turistik bir gezi de olabilir, götürürken bu kadar oksijeni yakmalı mıyız, yakmamalı mıyız? Siz uçağa binmiyorsanız, "Bu büyük bir savurganlık" dersiniz. Ama ben de diyorum ki, önümüzdeki yıllarda sürdürülebilir düzenli bir sistem çalıştıracaksanız bu savurganlığı yapmayacaksınız, yapamayacaksınız. Ama derseniz ki gelecek beni ilgilendirmez, yakacağımı yakar, yıkacağımı yıkarım...

— *"Gittiğimiz yer burası, ben bugünden görüp söylüyorum" mu diyorsunuz?*
— "Önleminizi de alın" diyorum.

— *Nedir alınacak önlemler?*
— Örgütlenmemiz gerekiyor. Örgütlenmeden kasıt şu: Diyorsunuz ki; kronik birçok hastalıkla, kanserle, psikopatlıkla uğraşacağıma, öncelikli olarak şu adamın rahatsızlığını en baştan, doğuştan tahmin edip ona göre yönlendireyim. Her kişi her istediği yerde çalışamaz. Ben bunu kısıtlarım. Mesela, nasıl askere alırken, örneğin, boyu 160 santimden aşağı olanları subaylığa almıyorsak, bazı özellikleri taşımayanları da bazı makamlara getirmemeliyiz ya da belirli yetkilerle donatmamalıyız. Bu özgürlüğün kısıtlanması mıdır? Hayır, değildir. Genetik hastalıkların toplum içinde yaygınlaşmasına seyirci kaldığınızda, ödenmesi gereken inanılmaz bedeller vardır. Özürlü doğan bir çocuğa, Almanya'da, sağlam bir adama harcanan paranın yaklaşık on misli para harcanıyor. Doğru düşünüp doğru karar vermek zorundasınız. Bütün bu kaynaklar gökten gel-

"Adım kimi çevreler tarafından biyofaşiste çıksa da, özünde bir doğa âşığıyım."

miyor. Bütün bu kaynaklar Tanrı tarafından insana bahşedilmiş de değil. Jeolojik dönemdeki birikimlerle, sizin birikimlerinizle ya da dünyanın tahrip edilmesiyle ödenmesi gereken bedeller bunlar. Onların en düzgün ve en başarılı şekilde kullanılması bizim geleceğimizin de kurtarılması demektir.

— Bu görüşlerinizden dolayı mı size "biyofaşist" diyenler var?
— Bu bir biyofaşistlik değil, bilimsel sorumluluğun ta kendisidir...

"Sürdürülebilir kalkınma değil, sürdürülebilir yaşam"

— Son İmparatora Öğütler *kitabınızda "sürdürülebilir kalkınma" modelini çok sert bir şekilde eleştiriyorsunuz. "Gizli talanın ya da sömürünün yeni adı bu oldu" diyorsunuz. Modern insanın doğaya verdiği zarardan geri dönüş mümkün değil mi artık?*
— İnsanlık tarihine baktığımızda sömürünün çeşitli şekillere bürünerek bugünlere geldiğini görürüz. Son çeyrek yüzyılda geminin su aldığını gören modern vahşiler, insanın kulağına hoş gelen ve ilk bakışta insancıl gibi görünen bu slogana sarıldılar. Bu slogana duyarlı fakat yeterince bilgili olmayan kesimler bir süre daha uyutulacaktı. Tezgâh kuruldu ve ne yazık ki işlemeye devam ediyor.

— "Sürdürülebilir kalkınma" bir göz boyama diyorsunuz.
— Tamamen. Eğer, bir anlayış ya da bir politika, ben hem çoğalacağım hem üretimimi hem tüketimimi artıracağım, hem de çevreyi bozulmaktan koruyacağım diyorsa, bu anlayış peşin olarak bir mucizeyi benimsiyor demektir. Doğanın mekaniğini içine sindirmiş bir insanın ya da bir toplumun böyle bir mucize beklemesi söz konusu olamaz. Zaten bugün üretilen malların niteliğine ve üretilme yöntemine baktığınızda, birkaç yasal ya da teknik önlemin bu dünyayı kurtaramayacağını hemen kavrayacaksınız.

Her zaman candan, dostça ve sevecen bulduğu, Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölümü'ndeki bazı meslektaşları ile.

— Peki çare var mı yoksa hep birlikte yok mu olacağız? Zaten burada da ciddi bir adaletsizlik var. Küresel ısınmaya yol açan etkenlerin yüzde 26'sından tek başına ABD'nin sorumlu olduğu yazıldı. Bunda hiç payı olmayan gelişmemiş ülkelerin halkları da maalesef küresel ısınmanın yol açtığı ya da açacağı felaketlerden muzdarip olacaklar.

— Şimdi öncelikle şunu belirtmem lazım: Bu çoğalma ve üretim-tüketim hızına göre ne yaparsanız yapın, yaşam ortamlarını er ya da geç ortadan kaldırırsınız; bunun süresinin geciktirilmesi ne bir başarıdır ne de sorunun çözümüdür. Yaşam öğelerinin çoğu ya da tümü ortadan kalkmış bir dünyanın geçmişi ise hiçbir şey ifade etmeyecektir. İşte bu nedenle "sürdürülebilir kalkınma" değil, "sürdürülebilir yaşam" sloganının çağdaş toplumlara rehber olması gerekmektedir. Dünya üretse de üretmese de, tüketse de tüketmese de, insanlar çoğalsa da çoğalmasa da, ilk olarak göz önüne alınacak husus, milyarlarca yıldan beri canlılara yuva oluşturmuş yaşam ortamlarının, bundan sonraki milyarlarca yıl da yuva oluşturması için gerekli koşullarını sürdürmesidir. Bu ilkeyi hiçbir politika ya da politikacı, hiçbir demokratik kavram, hatta hiçbir özgürlük kavramı değiştiremez.

— Nasıl önlemlerle sağlanabilir bu? "Sürdürülebilir yaşam"ı hayata geçirmek nasıl mümkün olacak?

— Bunun için, bugünkü demokrasi ve insan hakları kavramları dahil, diğer bütün kavramların yeniden tarif edilmesi gerekir. *Son İmparatora Öğütler* kitabımda bu konuya geniş yer verdim. İnsanlığın artık şunu iyi anlaması gerekiyor: Yaşamanın ödenmesi gereken bir bedeli vardır ve hiç kimse ve hiçbir kuruluş doğadan karşılıksız yararlanma hakkına sahip değildir. Bir örnek vereyim: Bir insanın istediği herhangi bir yerde yaşaması bugünkü demokrasi tanımı içerisinde temel hak ve özgürlük olarak tanımlanmıştır; bir insanın sağlıklı olarak yaşama hakkı da yine temel hak ve özgürlükler kavramı içerisinde güya güvence altına alınmıştır. Oysa bir insanın ana rahmine düştüğü andan itibaren sağlıklı yaşaması için yüzde 21 oksijen içeren bir ortamda olması gerekmektedir. Halbuki bugün pek çok metropolde oksijen üretimi sağlıklı yaşamak için gereken düzeyde değildir. Bu durumda, insanların, örneğin İstanbul'a elini kolunu sallayarak yerleşmesi hangi hak ve özgürlükle açıklanabilir?

— "Sürdürülebilir yaşam" için doğanın mekaniğini çok iyi anlamak ve buna uygun yaşamak gerekir diyorsunuz. Bu, var olan uygarlığı baştan aşağı yeniden yapılandırmayı gerektiriyor. Yok olmanın eşiğine gelmeden insanın böyle bir irade gösterebilmesi mümkün mü sizce?

— "Başarı sansı var mı" diyorsunuz. Şu andaki düşünce sistemi içinde başarı şansımız yok. Neden yok? Bir defa, toplumlarda biyolojiyi, kimyayı, fiziği yaygınlaştırmazsanız durumun vahametini anlamaları mümkün olmayacaktır. Demokrasi kisvesi altında kısa vadeli çıkarlarınıza bakar, insanları "sürdürülebilir kalkınma" yalanlarıyla kandırırsınız. Benim başından beri mevcut demokrasi anlayışına tepki göstermemin kökeninde bu yatıyor. Belirli bir biyoloji, fizik, kimya bilgisine sahip olmayan insanların oylarıyla yönetimi elinde tutmak demokrasi değildir. Ortada belirli bir

pasta var ve bu pastadan pay alacak kişiler öncelikle kimler olacak? İşte buna genetik bilimi cevap veriyor. Şu anda bir sürü çaba gösterildiği halde belli yerlere gelemeyecek insanların, toplumun üst katmanlarına yükseltilmesi, pastayı yiyip mal üretemeyen adamları çıkarıyor ortaya.

— Konuşmalarınızda sık sık demokrasi konusuna değiniyorsunuz. Bugün çoğu insan tarafından benimsenen ve pek fazla sorgulanmayan demokrasi tanımına farklı bir yaklaşımınız mı var?

— Doğrusunu isterseniz, benim demokrasi konusundaki yaklaşımım birçok kişiyi tedirgin edecek şekildedir. Demokrasinin geleneksel tanımı çoğunluğun istediği yöndeki bir yönetimi ifade etmektedir. Bugün geçerli olan, Batı'daki demokratik geçinen her ülkede ve demokrasiyi bir araç olarak görüp sapkın niyetlerini gerçekleştirmeyi amaçlayan gelişmekte olan ülkelerdeki kötü politikacıların sık sık dile getirdiği gibi, her insanın yönetime aynı koşullarda ve haklarla katılması tanımı kulağa hoş gelse de bilimsel ve akılcı değildir. Böyle bir sistem, bilgisizlerin, cahillerin, art niyetlilerin, çıkarcıların, ruhsal durumu bozuk olanların, gelecek nesilleri yönlendirmesini olanaklı kılar. Mantıklı olan hiçbir sistemde, bilgisizlerin ve cahillerin, bilgili ve erdemli olanları seçmesi söz konusu olamaz. Bu, fakir bir ülke iseniz bulunduğunuz toplumun, güçlü iseniz buna ilave olarak dişinizi geçirebileceğiniz diğer toplumların haklarını zorla gaspetmeye zemin hazırlar. Bu nedenle, "demokrasi, demokrasi" diye bağıran, sözüm ona uygar geçinen ülkeler, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkeler üzerinde zorbalığa, zulme ve haksızlığa dayanan bir egemenlik kurmuşlardır.

İnsan hakları ABD'de de Irak'ta da aynı olmalıdır. Ama kazın ayağı öyle değil. Irak'taki bunca zulme karşın, sözde demokratik Amerikan halkı ABD Başkanı Bush'u yeniden seçmiştir. Çünkü kaba bir tabirle "avam" diye nitelendireceğimiz insanların egemen olduğu demokrasi ancak o kadar olabilirdi; oldu da. Türkiye'de demokrasi çığırtkanlığı

yapanların niteliğini de dikkatle analiz etmek gerekir. Kendi eşine, çocuğuna, halkına, aşiretinin mensubuna, aynı inanca farklı şekilde bağlı olanlara, hatta herhangi karşıt bir fikre hoşgörüyle bakmayı beceremeyen insanlar, akşam sabah demokrasiden söz ediyorlar. Zaman zaman da boş bulunup, "Demokrasi bizim için hedef değil araçtır" diyorlar. Doğru da diyorlar.

— Sizin önerdiğiniz ideal bir sistem var mı? "Avam" dediğiniz insanlara oy hakkı vermeyecek miyiz?

— Bir defa şunu bileceğiz ve içimize sindireceğiz: Niteliği ve toplumdaki konumu ne olursa olsun, canlı doğan her insanın sağlık, eğitim, beslenme, barınma vs. gibi temel hakları vardır. Bunu kimse gasp edemez. Ancak yeterince eğitilmemiş ya da eğitilmiş ancak insani duygularla donatılmamış insanların toplumu yönlendirmede, böyle olmayanlarla aynı haklara sahip olduğunu savunmak bana göre akılsızlıktır. Bu nedenle dünyanın her yerinde haksızlıklar süregidiyor. Böyle bir demokrasiyle sürecektir de. Kapitalist ülkelerde demokrasinin daha uygarca uygulandığını savunan görüşler de ancak sanal olarak doğrudur; çünkü böyle bir demokrasinin esenlikle yürütülmesinin temelinde, gelişmekte olan toplumların sömürüsü yatmaktadır. Devam etmesi için de Batı tipi demokrasinin, yani avama dayalı demokrasinin sürmesi gerekir; öyle de empoze edilmektedir...

Benim konuşmalarımda sık sık dile getirdiğim yaşanmış bir öyküm vardır. Bu öykü, yazmış olduğum için hep gurur duyduğum *Son İmparatora Öğütler* kitabımın da oluşmasını tetikleyen bir öyküdür. Okuyucularla paylaşmak isterim:

Bana temizliğe gelen Makbule diye çok sevdiğim orta yaşlı bir hanım vardı. Ruh dünyası bakımından düzgün, kendi ölçüleri içinde dürüst birisiydi. Haftada bir gelir, geldiğinde ilk olarak benimle birlikte kahvaltı yapar, gelinlerinin, torunlarının ve aile efradının dedikodusunu yapardık. Bu konuşmalar hem beni eski günlerime geri götürür hem

de Anadolu ailesinin yapısını bugünkü koşullarda analiz etmeye yarardı. Bir gün Makbule Hanım'a, bir sonraki hafta erken, en geç saat 8:30'da gelmesini söyledim çünkü önemli bir işim vardı. Bir hafta sonra, beklemeye başladım. Saat 8:30 gelen yok, 9:00 gelen yok, saat 10:00 oldu, aşağı indim, Makbule Hanım kapının önünde. Biraz kızgın, biraz şaşkın, "Neredesin" diye sordum. "Buradayım ağabek" dedi. "Yahu nasıl buradasın, iki saattir seni yukarıda bekliyorum." "Ağabek, ben de iki saattir kapının önünde bekliyorum." "Niye?" "Ağabek, ben eve gelince dış kapının önünde beklerim, birisi çıkarsa, kapı açılmış olar, ben de demir kapıdan içeri girerim." "Yahu Makbule Hanım, sen zile basmayı bilmiyor musun? Ben on iki daireli bir apartmanın 10 numaralı dairesinde oturuyorum." "Yok ağabek, ben hangi zile basılacağını bilmem." "Pekâlâ, önünde sırık gibi bir çizgi arkasında da top gibi yuvarlak olan on sayısını da mı bilmiyorsun?" "Bilmiyorum." "İyi, gel yukarı çıkalım." Koluna girdim. Merdivenden çıkarken, "Makbule Hanım sen kaç yaşındaydın" diye sordum. "Elli de olabilir, elli beş de, altmış da; babam nüfus kâğıdımı geç çıkarmış." O pazar günü genel seçim vardı. Merdivenlerden çıkarken, Makbule Hanım'a sordum: "Oyunu hangi partiye verdin?" "Kime verecektim ağabek, tabii ki... partisine."

Eve girdik, okula telefon ettim, "Ben bugün gelmiyorum" dedim. "Hasta mısın hocam" dediler, "Hayır" dedim, "iyiyim, sadece gelmiyorum." Makbule Hanım'a, "Bugün sen çalışmayacaksın, sadece istediğim zaman bana çay getireceksin, birlikte oturup içeceğiz, keyif yapacağız" dedim. Kadıncağız bir şey anlamadı. Bilgisayarın karşısına geçerek, *Son İmparatora Öğütler* kitabını yazmaya başladım. On iki yıldır sürekli geldiği bir evin ziline basmayı, elli beş yılda birden ona kadar saymayı öğrenemeyen bir insana geleceğinizi oylattırıyorsunuz, onaylatıyorsunuz. Bunun adı demokrasi değildir. Bu tip bir demokrasi birçok belaya zemin hazırlamıştır, hazırlamaktadır. Dünyadaki

olanaklar önümüzdeki yıllarda biraz daha kıt duruma geçerse, bugün demokrasi havarisi gibi davranan ülkelerin ve kişilerin nasıl canavarlaştığını yakından izleyeceksiniz. Demokrasi erdemli insanların rejimidir.

— Kökten bir değişimden söz ediyoruz ve ben yine aynı soruyu soracağım: Biz insanlar, sürüklendiğimiz vahim sonun farkına gerçekten varırsak, toplumun aşağıdan yukarıya gelişen bir bilinçle değişmesini mümkün mü görüyorsunuz?
— Evet mümkün görüyorum. Okuyanlar belki buna kızacak ama karar verecek olanlar Kant'ın felsefesini, Nietzsche'yi okuyan adamlar olmamalı, pozitif bilim dediğimiz konularda eğitilmiş insanlar olmalı. Buradaki temel sorun şu: Birçoğumuzun benimsediği ve uyguladığı gibi hukuk, haklar ve özgürlükler konusunda karar veremez. Hukuk, sadece kişilerin kendi ilişkilerinden doğan sorunlarda karar verir. İki adam arasındaki ilişkileri değiştirme şansımız var. Birini mağdur eder, birini yüceltebiliriz ama doğayla ilişkilerimizde taviz yok. Doğadan taviz koparırsanız er ya da geç ödeyeceksiniz. Bu ne demek? Siz kendi haklarınızı doğanın haklarına el uzatmadan edinmek zorundasınız. Mevcut hukuk sistemiyle bunu düzeltemiyoruz...

— Neden bilim ve felsefeyi ayırıyorsunuz? Felsefesiz bilim olur mu?
— Ben onu kastetmiyorum. Ama bakın her meslekte bir lokomotif grup vardır. Bu lokomotif grubun sosyal olaylardan, duygusallıktan etkilenmemesi lazım. Yanındakilerin de bundan yararlanması lazım. Benim söylemek istediğim, hukuku da, sanayiyi de belirleyecek çekirdek kadro temel bilimler eğitiminden geçmiş kişilerden oluşmalıdır. Hukukçu bunun düzene nasıl uydurulabileceğini belirler ama kesinlikle o adamın, bilim adamlarının ulaşmış oldukları kararlarından herhangi bir taviz veremez; taviz vermesi doğanın yıkımı anlamına gelir. Bizim sığındığımız yegâne gezegenin ya da gökcisminin ortadan kaldırılması anlamına ge-

lir. Hiçbir evrensel hukuk, hiçbir mantık buna izin veremez. Şu anda uygulanan hukuk doğanın işleyiş mekanizması açısından tamamen duygusal bir hukuktur.

— Tabii bilimlerin söz sahibi olması gerektiği bir yüzyıla, zaman dilimine geçtiğimizi mi söylüyorsunuz?

— Tabii bilimlerin belirleyici olması gerektiğini söylüyorum. Doğanın bir felsefesi var. Diğer bütün felsefeler doğa felsefesinin alt birimidir. Onu hemen söyleyeyim. İnsanın doğasını araştırdığımızda bir şeye çok dikkat etmek gerekir. Yaklaşık 6,5 milyon yıldan beri hayvanlarda olmayan merak ve empati duygusunun insana has olduğunu bilmemiz lazım. Bunu daha önce de söyledim, tekrar vurguluyorum. Araştırıcı olmak, merak etmek insani bir özelliktir. Her insanın hakları ve duyguları olduğunu bilmek ve bir insanı incitmekten kaçınmak da insana has bir özelliktir. Bunun ismi empatidir. Empati olan bir toplumda hırs, savaş olmaz.

— Sonuçta ahlaktan bahsediyoruz. Ahlak biyolojiden çok felsefenin alanına girmez mi?

— Yanlışlık da orada. Bugüne kadar bu konulara sahip çıkanlar felsefeciler oldu. Kant bunu dedi, Nietszche bunu dedi. Aristo bunu dedi. Evet bunlar hep değerli insanlar, bugün felsefeyle uğraşanlar da değerli insanlar ama evrensel doğa yasaları konusunda yetkin değiller. Bu nedenle eskiden, "Matematik bilmeyen bu okula giremez" denirdi, ben de şimdi, "Biyoloji bilmeyen felsefe okuluna giremez" diyorum. Felsefe dünyasında bu bilimi kullananlar da var, kullanmayanlar da. Kullananlar felsefe biliminin öncüleri olmuş. Kullanamayanlar, sadece insanla uğraşanlar, yok olmuş gitmiş.

İnsanın ortaya çıktığı 6,5 milyon yıldan bugüne uzanan biyolojik süreç insanın toplumsal yaşamından bağımsız değildir. Biz bir yanlışlık yapmış ve doğa yasalarını göz ardı eden medeniyetler kurmuş olabiliriz; belirli bir yerden son-

ra bu sorumluluğu sosyal bilimlere vererek kurtulmaya çalışmışız. Ama doğru yapmamışız. Esasında sosyal yaşamı, dört milyar yıllık biyolojik süreci çok iyi bilen insanlar düzenliyor olmalıydı. Sonuçta insanlık çıkmaz sokağa girebilir, bana göre girmiştir de. Ocak 2005 yılında onlarca bilim adamının imzasıyla yayımlanmış olan bir deklarasyondaki, "dünya yok oluyor açıklaması" da insan merkezli bu yaklaşımın iflas ettiğinin göstergesidir. Bu nedenle insandan önce doğa diyorum...

— Geçenlerde okuduğum bir makaleden söz etmek istiyorum: Şadi İdem tarafından yazılmış, "Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne değildir?" başlıklı makalede, insanı doğadaki diğer canlılarla eşdeğer gören "mistik ekoloji" anlayışı eleştiriliyordu. Siz biraz önce, "İnsandan önce doğa" dediniz. Sorum şu: İnsanı doğadaki diğer canlılarla eşdeğer gören ve özellikle Budizm, Taoizm gibi Doğu dinlerinden esinlenen "mistik ekoloji" kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz? Size göre, doğadaki canlılar hiyerarşisinde insanın yeri neresi?

— Bu sorunuzu gündeme getiren kimdir, bilemiyorum; ancak bugün geniş bir halk kitlesi tarafından benimsenen, geleneksel görüşün tam bir yansıması olduğunu söyleyebilirim. Bilim dilinde biz buna "anthroposentrik görüş," yani insan merkezli görüş deriz. Amacı, yemek, içmek, çoğalmak, geleneksel ilişkilerini sürdürmek olan ve doğadaki tüm varlıkları kendi çıkarı için kullanmayı (bu imkânı bulamaz ise ya da insan dışındaki varlıklar yetmez ise, kendi hemcinsini de sonuna kadar sömürmeyi) mübah sayan bir görüştür. En keskin taraftarları da semavi dinlere mensup olanlardan çıkmıştır. Çünkü dört kutsal kitaba göre, insan doğanın efendisidir ve diğer tüm canlılar bu efendinin keyfi için yaratılmıştır. O nedenle, en çok kan döken, sömürge kuran ve çıkarları için gözünü kırpmadan her kötülüğü yapan akımlar ve eylemler bu dinlerin yaygın olduğu topluluklardan çıkmıştır. Dünyayı yok edecek akım da bu felsefenin ve inancın ürünü olacaktır.

Doğu'daki inançlar sistemi, doğa ağırlıklıdır. Örneğin, bir Japon, doğasından ağaç kesmeyi bir suç ve ar olarak bilir; bu nedenle, ağacı evinde de görebilmek için, "bonsai" dediğimiz minyatür ağaç kültürünü geliştirmiştir; örneğin karın üzerine çöp atmak tanrıya yapılan bir saygısızlık olarak görülür. Doğu kültüründe, komşularla sürtüşmeleri saymazsak, bir ülkenin başka bir ülkeyi istila ederek sömürgeleştirmesine pek rastlanmaz.

"Mistik ekoloji" terimini biraz açmak gerekiyor (eğer doğru anlamış isem). Eğer bir inanç sistemi, doğaya tapıyor ve onu oluşturan unsurları değerli buluyor hatta hepsini eşit değerde görüyor ise, bu yaklaşım, benim de savunduğum evrensel ve bilimsel yaklaşımdır. Böyle düşünenler doğanın mekaniğine inanmış, insanın çıkarını evrensel yaşamın önüne almamış saygın bir akımın mensuplarıdır. Bence insanı doğanın efendisi ve diğer canlıları da onun uşakları gibi gören yaklaşım gericidir. İnsan, metabolizması bakımından, bir inekten daha gelişmiş değildir, ancak yaklaşık 6,5 milyon yıldan beri, bildiklerini zamandaşlarına ve gelecek kuşaklara aktarma olanağını yaratan sözlü iletişim araçlarını, yani konuşmayı öğrendikten sonra, kolektif ve tarihsel bilince ulaşmış ve bu yeti, insanoğlunu doğanın en güçlü varlığı haline getirmiştir. Ancak buradaki gücü, kuvvetin kaba kullanımı olarak algılamak sığlık olur; buradaki gücü doğadaki tüm varlıkların sorumluluğunu yüklenmiş olma ve gelecek kuşaklara yaşanabilir bir dünya bırakmanın kaygısını taşıma gibi yüce bir duyguyla özdeşleştirmek gerekir. İnsanı insan yapan da bu olacaktır...

"Barış bir ütopyadır; esas olan kavgadır"

— "Savaş" ve "barış" kavramlarını doğanın mekaniğiyle yorumladığınız bir makalenizi okumuştum ve bana ilginç gelmişti bu yaklaşımınız. İnsanlık için, "Barış bir ütopyadır" diyorsunuz. Öyle mi gerçekten ve neden?

— Evet barış bir ütopyadır; esas olan kavgadır; kavganın

ilkelerini uygarlaştırmak gerekir. Tüm canlılarda kavga içgüdüseldir. Onu içgüdüden çıkarıp, uygarlık içine yerleştirmemiz gerekir. Kavga, canlılar için ayakta durmanın temel koşuludur. İnsan dahil, canlıların tümünde kavganın biçimi içgüdüseldir; kalıplaşmıştır. Koşullandırmalarla düzeltilse de, ana biçimini yitirmez.

Yeni doğan insan tüm bu hayvansal davranışı gösterir. Fakat aile, okul, toplum bu davranışı değiştirmeye çalışır. Bu nedenle, sürekli barıştan bahsetmek doğa bilimlerine aykırı bir yaklaşımdır; sonuca ulaştığı da görülmemiştir. Eğer doğanın işleyişini anlamış olsaydık, barış yerine, "uzlaşma" dediğimiz davranış şeklinin geliştirilmesinin uygarlık yolu olduğunu da anlamış olurduk. Barışta taviz (istemeden verilen ödünler) vardır. Laçkalığı ve kaypaklığı birlikte getirir. Uzlaşmada taviz yoktur; karşılıklı maksimum çıkarın elde edilmesi anlamına gelir. Barışı, zorbalıkla elde edebilirsiniz; halbuki uzlaşma, belirli bir bilgi birikimini, deneyim ve en önemlisi gelişmiş bir aklı ve analizci bir düşünce tarzını gerektirir. Dogmatik düşünce ve duygusallıkla uzlaşma sağlayamazsınız. Bugüne kadar, dini rehber yapmış hiçbir toplum, kendi içerisinde sürekli bir barışa kavuşamamıştır. Barış diye nitelendirilen dönemlerin hemen hepsi, korkunç bir katliam ya da baskının egemen olduğu dönemlere ya da onu izleyen en fazla bir kuşaklık sürelere denk gelir.

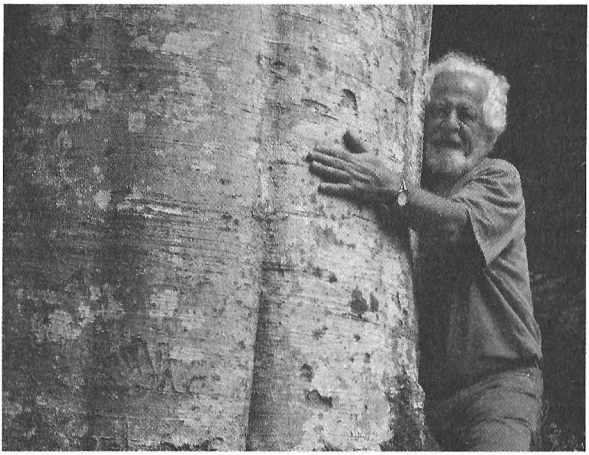
Dinsizlerin, inançlarından dolayı dindarları öldürdüğü ya da işkence yaptığı bir tarihsel dönem tanımıyoruz. Fakat dini yoğun bir şekilde tatmış devletlerin, kendi içlerinde, mezhep, yol, tarikat adı altında bölündüklerini ve aralarındaki sürtüşmelerin hiç bitmediğini biliyoruz.

Her ne kadar insan beyninin organizasyonu ilk olarak bireyin kalıtsal yapısı ile düzenlenir ise de, meydana gelen bu organizasyonun yeterince etkili olarak işletilmesi, o bireyin zigot evresinden erginlik çağına kadar geçirmiş olduğu yolun geometrisiyle de ilintilidir. İyi beslenmeyen, uygun şekilde eğitilmeyen, özellikle bilimsel kuşku ile aktive

edilmeyen beyinler, oluşturmuş oldukları beyin yollarını, "traktları" birer birer tıkayarak köreltirler. Sonuçta temel yapıları bakımından yüksek organizasyonlu bir yapıyla başlamış olsalar dahi basit bir yapıya dönüşürler. Bunun ilk belirtisi dogmatik düşünceye yatkınlıktır. Dogmatik düşüncenin genç beyinlerde yaptığı en önemli hasar ise, merak ve kuşku duygusunun köreltilmesinden dolayı bu bilgi yollarının tıkanmasıdır. Artık bu yapıya indirgenmiş bir beyin, yönlendirmelere açıktır, karmaşık düşünemez. Korkuları vardır. Zayıf olduğu yerde köpekleşen, güçlü olduğu yerde de canavarlaşan bir davranış şekli sergilemeye başlar. Dogmatik düşünce beyinsel organizasyonda karmaşık düşüncede fakirleşmeyi, bu fakirleşme de dogmatik düşünceyi kamçıladığı için, bir toplum bir defa şu ya da bu şekilde dogmatik bir yönlendirmeye uğradı mı, tahmin edilemeyecek kadar kısa bir sürede karanlıkların içine sürüklenmeye başlar. Fanatik ırkçıların ve fanatik dincilerin kısa bir sürede bulundukları topluma hâkim olmalarının ve sonunda da toplumsal bir güdümleme ile o toplumu felakete sürüklemelerinin nedeni budur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Ustaca Yaşam

Dostları olmalı insanın,
aynen gemilerin limanları gibi...
zaman zaman uğradığı,
yükünü boşalttığı,
dalgalar dininceye kadar beklediği koynunda.

— Bu bölümde, bilim adamı kimliğinin dışındaki Ali Demirsoy'u tanımaya, tanıtmaya çalışacağız. Bir konuşmamızda, "Ustaca yaşamı 50 yaşından sonra öğrendim" demiştiniz. Ustaca yaşam nedir sizin için?

— Bunu, beni etkileyen bir gözlemim ile anlatmaya çalışayım: Köyümüzde, kasabada nüfus memurluğu yapan çok değerli bir komşumuz vardı. *Cumhuriyet* gazetesi okur; hanımından çok çektiği söylenirdi. Halil amca, sabah 7'de kalkar, evinin kapısının önündeki taşın üzerinde bir sigara sararak içerdi; saat 9'a 15 kala, köy ile şehir arasında Baltataşı denen bir taşın üzerinde ikinci sigarasını sarar içerdi. İşine başladığında kolçaklarını ve yuvarlak gözlüklerini takar, bir şeyler yazmaya başlardı. Ne yazdığını kimse bilmezdi, hep yazar gibi yapardı. Sessiz, efendi, kendi halinde biriydi. Odaya girip, "Halil amca, benim şu işimi yapar mısın" diye sorduğumda gözlüğünün altından masaya bakarken, üstünden de bana bakar gibi yapar ve, "Ali Bey senin işin de çok karışık, acaba nasıl yapsak" derdi. Esasında, yapacağı iş, kırk yıldır yaptığı işti. Halil amca akşam saat 5'te kolçaklarını çıkarır, masanın sağ gözüne koyar, etrafı toplar, her gün gittiği kahveye gider, aynı masaya oturur, aynı insanla tavla oynamaya başlardı. Günün tek değişikliği, o gün gelen dübeşle düşeşin farkı olmalıydı...

Halil amcamız hep dua ederdi: "Allahım bana Kâbe'de ölmek nasip eyle" diye. Öyle de oldu. Kâbe'de 70 yaşında öldü. Bugün, onu görmek ve şu soruyu sormak isterdim; "Halil amca, bana yetmiş yıllık ömrünü anlatır mısın?"

Eminim Halil amca, bu yetmiş yıllık yaşamını, ancak askere gittiği günü, evlendiği günü, eşinin ağaçtan düştüğü günü, babasının hacca gittiği günü ve belki birkaç özel günü daha anlatarak özetleyebilecekti. Yaşamını on farklı günden öte anlatamayacaktı. Özünde, Halil amca yetmiş yıl değil, sadece ve sadece on gün yaşamıştı. Hani tespih tanelerinin biri diğerine benzer, birbirinden ayırt edemezsiniz ya, Halil amcanın yaşamı da tespih taneleri gibi birbirinin aynı idi. Her yaşanan gün bir önceki ya da sonraki günün aynı. Yaşamın kalitesi bir günü diğerinden ayıran özelliğinin olmasıdır. Tespih tanelerinde yer yer imame dediğimiz daha büyükçe yapılı taneler gelir, burada ya duraksarız ya da farklı bir şeyler söyleriz. Yaşamın akışında da imameler vardır ve bu imamelerin sayısı yaşamın kalitesini belirler. Bir insanın tespihinde ne kadar çok imame var ise, o denli zengin yaşıyor demektir. Bu imameler ise, yaşamın ve ilişkilerin çeşitlenmesi ile ilgilidir. Tek boyutlu insan bu imameleri en az taşıyan insandır; ister bilim adamı olsun ister sanatkâr olsun, ne olursa olsun... İşte benim yaşam felsefem, olabildiğince çok ilişki kurma, dünyanın var olan nesnelerini, her kesimden insan kitlelerini olabildiğinca tanımaydı... Bunu da başardığımı zannediyorum. Bu, bana yaşam gücü veriyor, analitik düşünce gücümü artırıyor. Zaten bu yaşam tarzı biyolojinin genel felsefesine de uygun görünmekte. Bir şeye, sadece bir şeye bağlı kalan canlıların ortadan kalkma şansı en yüksektir. Örneğin sadece yonca ile beslenen bir böceğin yaşam gücü her bitki ile beslenen böcekten daha zayıftır. Bu nedenle bu kitabı okuyanlara da, yaşamınızı olabildiğince çeşitlendirin, kendi ana çalışma konularınızın dışındakilerle de olabildiğince ilgilenin önerisini yapabilirim.

"Kişiyi bataklığa saplayan şey yaşamındaki tekdüzeliktir"

— Böyle bir yaşam tazını benimsememiş ya da böyle bir olanağı bulamamış olanlar kendilerini kötü hissedebilir. Onlar için neler söyleyeceksiniz?

— İsterseniz, biraz önceki gibi, bir anekdot ya da yaşanmış bir gözlem ile bu düşüncemi de anlatmaya çalışayım. 1950'yi yıllardan itibaren, benim anılarımı anlatabileceğim bir tarihten itibaren, Anadolu'da, en merak ve özlemle izlenen radyo programları "Radyo Tiyatrosu" idi. Radyo tiyatrosu başlayınca, annelerimiz, kardeşlerimiz ve komşularımız, zor şer çalışan, sesi gidip gelen radyonun başına toplanır; çocukların sesini bazen ödüllendirerek, bazen tehdit ederek keserlerdi. Tiyatronun akışına göre, dinleyenler de konuya aktif olarak katılır, çoğunluk sevilmeyen adama beddualar yağdırırlardı. İşte bu oyunlardan biri benim yaşama bakış açımın da özetini yapıyordu. Bu oyun, her ne kadar Kafka'nın "Yedinci Kat" öyküsünden esinlenmiş gibi gözüküyorsa da önemli bir kısmını kendi uyarlamamla anlatacağım.

Öykü, 1972 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi lojmanında geçiyor. Gece saat 10'da her gün radyo tiyatrosu var. Annem dikkatle izliyor. Günlerden bir gün, eve gelmişim; annem radyoda tiyatrosunu dinlemek için açtı. Radyoda bir anons: İstek üzerine "Yedinci Kat"ı tekrar vereceğiz. Annem, "Ula, bu tiyatroyu da ne zaman verseler yüreğime bir sıkıntı düşüyor" diyerek radyoyu kapattı. Ben de ilginç bir şeyler olduğunu düşünerek, "Anne sen git yat, bu sefer de ben dinleyeyim bakayım" dedim. Sunum şöyle başlıyor:

Örneğin, Erzincan'ın Kemaliye ilçesinden, yaşama büyük bir ümitle bakan, cıvıl cıvıl, kendine güvenli, başarıya namzet olmuş bir delikanlı, bir devlet dairesine giriyor ve odalardan birinde daha önce oraya girmiş bir devlet memuru ile "ilk" konuşmalarını yapmaya başlıyorlar. Konuşma şöyle:

– Beyefendi, bir dosya getirdim. Veraset ilamı çıkaracağım, ne yapmalıyım?

Yetkili:

– Nereden geliyorsun hemşerim?

– Erzincan - Kemaliye.

– Orası da güzel bir şehirdir.

– Evet.
– Ne iş yapıyorsun?
– Daha yaşama yeni başlıyorum
– Güzel güzel. Zeki birine de benziyorsun. İnşallah önüne doğru dürüst insanlar çıkar.
Konuşma bu minvalde süregider...
– Veraset ilamı işine ne zaman bakacağız?
– Çok konuştuk, bir çay içelim de ondan sonra.
– Ama daha bir şey yapmadık.
– Çok konuştuk; bu da bir iştir.
Buna benzer birkaç konuşmadan sonra, yetkili baklayı ağzından çıkarır.
– Senin işin burada değil, yedinci katta gerçekleşecek.
Delikanlı bu odadan çıkar birkaç bölüm ötede bir odaya girer. Aynı konuşmalar orada devam eder. Her odada:
– Çok yorulduk bir çay içelim diyerek, işi savsaklanıyor...
Bir ara, büyük ümitlerle, bu kuruma giren delikanlı paniğe kapılıyor ve bağırarak koridorlarda koşmaya başlıyor. Bir aşağı bir yukarı derken, bodrum katlarından birinde, bir aynanın önünden geçiyor ve aynaya baktığında saçlarının ağardığını görüyor, yaşlanmış... Bu panik içersinde bir bekçiye, "Hemşerim, ne olur bu binanın yedinci katını bana gösterir misin" diye yalvarıyor. Bekçi, "Hemşerim, bu binanın yedinci katı yok. Üstelik bu binanın çıkışı da yok" diyor. Bu sözleri duyan delikanlı, artan bir panikle deliler gibi koşmaya ve bağırmaya başlıyor. Yaşlanmış bir durumda. Yıllarca önce gelmiş olduğu odaya ulaşıyor ve oradakilere:
– Büyük ümitlerle geldiğim bu kurumda yaşlandım; hiçbir idealimi ve arzumu gerçekleştiremedim.
Hatta amaçladığım veraset ilamını bile çıkaramadım.
Yok oldum... Mahvoldum.
Oradaki yetkili ya da memur:
– İyi de bu havaya, bu yaşam tarzına alışmadın mı? İstersen burada yaşlı bir daktilocu var onu pencereden atıp, onun yerine seni alalım.

– İyi ama, ben daktilo yazmayı bilmem.
– Zaten daktilo yazmayacaksın. O senin maaş alman için masanın üzerinde duran bir alet olacak.
– Bir zamanların idealist delikanlısı, başlangıçta biraz yadırgıyorsa da, önünde başka çıkar yol olmadığını sezinleyerek, "Evet" diyor. Daktilocuyu pencereden sessizce aşağı atıyorlar ve yeni memur, masaya geçiyor, kravatını ve daktiloyu düzeltiyor. Bu arada, yine gözleri cıvıl cıvıl, geleceğe ümitle bakan bir delikanlı, bu yeni memurun önüne yanaşıyor.
– Efendim. Ben bir veraset ilamı çıkarmak istiyorum. Ne yapmalıyım?
– Bir çay içelim de ondan sonra.

Çoğumuz, yaşama büyük ümitlerle başladık, başlıyoruz. Ancak, gerek sistem, gerekse, ortam, aile, kurum, birçok faktör, sonunda bizi yedinci kattaki adam kimliğine büründürüyor. Silikleşiyoruz, işbirlikçi oluyoruz, hedeflediğimiz amaçlardan sapıp tali sorunlarla ilgilenmeye başlıyoruz (özellikle de futbol maçlarıyla); bu aşamaya gelmiş adam elden çıkmış, yok olmuştur. Biraz önceki nüfus memuruna dönmüştür. Uzun yaşayıp yaşamadığı da önemli değildir. Her türlü yönlendirmeye açıktır, korkaktır, güvenilmezdir, yanar dönerdir...

Bu kitabı okuyanlara yedinci kattaki adam olmadan, ustaca bir yaşamın lezzetini tatmalarını diliyorum. Kişiyi bataklığa saplayan, yaşamındaki tekdüzeliktir...

Hedefimize ulaşmak için, muhakak aracıya, torpile de gerek yoktur. Her insan amaçladığı hedefe ulaşma şansına sahiptir diye düşünüyorum. Ancak, sistem, bir yerlere aracısız gelinemeyeceği izlenimini yarattığı için, bazen bizi doğru yolda yürümekten alıkoyar. Yine Kafka'nın *Dava*'sında, yine meraklı bir delikanlı, bir kapıdan içeri girmek için orada duran mübaşirden izin almaya kalkışır, mübaşir izin vermez. Delikanlı ona sigara ikram eder. Mübaşir bırakmaz. İkinci gün hediye olarak yiyecekler getirir. Mübaşir bırakmaz. Daha sonra elbiseler getirir. Mübaşir

bırakmaz. Yılları böyle geçer. Yaşlanmıştır. Ayakları artık tutmaz durumdadır. Sürünerek son gücüyle kapının önüne gelir. Mübaşire:

– Yaşlandım. Ne olur, beni bırak, en azından kapının yanından bir içeriye bakayım.

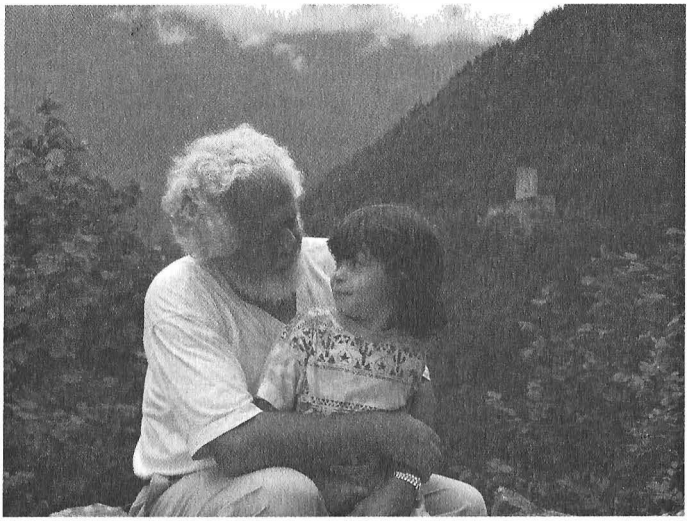
Mübaşir:

– Bu kapı senin için açılmıştı, adam gibi gelip içeri giresin diye, sen güvensiz bir şekilde doğru yolu değil, eğri yolu denedin. Bundan sonra bu kapının içindekilerin sana bir faydası yok. Ben kapıyı sonsuza kadar kapatıyorum, der.

Birçoğumuz da insan olmanın değerini, kendi değerini bir türlü anlayamadıkları için yok olmuşlardır. Bu dünyaya gelen her insanın yapması gereken bir şeyler olduğunu, bunun da bizatihi kendi yaşam gücünden kaynak alacağını hatırlamasını isterim. Ben bu gücü hep hissettim...

— İnsanlarla çok kolay dostluk kurabiliyorsunuz. İlişkilerde nelere önem verirsiniz?

— Anasından canlı doğan herkes benim için bir değerdir. Örneğin otobüste bir adama rastlarsam ya da odama ya da evime birisi gelirse hiç kuşkucu davranmam. Sanki kırk yıllık dostummuş gibi davranırım. Yakınlık gösteririm. Zaman içinde olumsuzluklarını gördüğümde puan kırmaya başlarım ve örneğin puanı 60'a düşerse ondan kavgasız, hissettirmeden uzaklaşmaya çalışırım. O kişi benim için artık anlamsız bir konuma gelmiştir. O kişiyi düzeltmek gibi bir çabam da olmaz, kavgam da... Bunun tersini yapanlarda vardır. Her insana kuşkucu bakarak ilişkiye başlarlar ve zaman içinde puanlarını yükselterek dostluklarını ilerletirler. Bu bir yöntem meselesi. Her ikisinin de olumlu ya da olumsuz yönleri olabilir... Ama yine de ben insanlara iyi gözle bakın derim. "İnsan Allaha nasıl bakarsa, Allah da insana öyle bakarmış" diye bir söz vardır; hiç olmazsa bu sözden esinlenelim.

"Çocuklara karşı büyük bir sevgi beslerim. Her fırsatta onlarla konuşup, oyunlar oynamaya çalışırım." Fotografta, bir dağ yolunda rastladığı çocuğu şefkatle kucaklarken.

İnsanların şekillenmesinde hem iç hem de dış faktörler rol oynar. İç dünyasını düzene koyamayan, kendisiyle barışık olmayan hiç kimse beklenen başarıyı gösteremez, huzura kavuşamaz. Bunun için, önce yaptığınız işi seveceksiniz, yaptığınız işin anlamını kavrayacak ve takdir edeceksiniz. Yaptığınız iş için, "ben elimden gelenin tümünü yaptım, ulaşabileceğim en uç noktaya kadar getirebildim, daha fazlasını yapmak mümkün değildi" duygusunu algılamalısınız. Bu sözcükleri başkasına değil, kendinize söylediğiniz zaman inandırıcı olmalıdır.

Dış faktör olarak da çevrenizi iyi düzenlemelisiniz. Kaliteli, seviyeli, bilgili, yorumlama gücü yüksek insanlarla bir arada olmanın yolunu aramalısınız. Bu, böyle olmayan insanları hakir görmek değil, bir şeyler veremeyen insanlara daha az zaman ayırmak anlamında söylenmiştir. Çocuklarınızı yetiştirirken de, kendinizin gelişmesini sağlamak istediğinizde de, çevreniz buna çok büyük katkılarda bulu-

nacaktır. Böyle bir çevrenin sizi uyarıcı, teşvik edici olmasına özellikle özen göstermelisiniz. Unutmayın ki, bir insanı en çok körelten şey kolaycılık ve kısa yoldan köşe dönmeciliktir. İyinin her zaman daha güç olacağını ve daha uzun bir yola ihtiyaç göstereceğini unutmayın... Daha önce değindiğimiz gibi, Çu-Yang öğretisinde, her vurulan kazma dağı biraz daha küçültecektir...

— Sizi çok yakından tanıyan Prof. Dr. Cengiz Güleç, yaptığımız mülakatta sizin için şu gözlemleri dile getirdi: "Bir çırpıda anlatmak zor. Ali için doğa tapındığı bir objedir ve hakikaten ilgi ve dikkatinin doğaya çok dönük olduğunu hemen görürüz. Hayati bir doğa durumu varsa, bütün ilgisi oradadır. Beni insan çeker, o da insana lakayıttır; yani empati yoksunu bu kadar zeki bir adama rastlamadım. Şöyle ayırmak lazım. Değer verdiği eşine dostuna koşmak, sorunlarına yardımcı olmak, o anlamda verici ve cömerttir. Pintidir; ama kendini verme anlamında Allah için cömerttir. Muhtemelen bu cömertliğin getirdiği bir minnet duygusuyla çoğu insan o empati yoksunluğunu fark etmez." Ne diyorsunuz bu gözlemler için?

— Bu sorunun yanıtı, kitabın adında yatıyor. "Doğaperest"in açılımı, doğa hakkının insan haklarından önce geldiğini sürekli savunmamdan kaynaklanıyor. Bugünkü bilgilerimin ışığı altında (özünde kesine yakın eminim de) evrende başka canlı olsa bile başka insan yok. Dört milyarlık bir süreci, doğanın esenliğini, açgözlü bir insan camiası için feda edemeyiz. Bu benim misyonum. Böyle muhteşem bir sistemin korunması, nesnelerin tek tek korunmasından çok daha önemlidir diye düşünüyorum. İnsanlar bu sistem içerisinde çok küçük nokta değerlerdir; dikkatimi ve özenimi, kişilere değil doğal sisteme yönlendirmişimdir. Bu nedenle de insana lakayt olmam çok doğaldır. Ancak, unutmamak gerekiyor ki doğanın korunması insanın da korunması demektir ve bir üst düzeyi ifade eder. Bu lakaytlık değil, evrensel düşünmenin sonucudur...

Gözlemin ikinci kısmı doğrudur. Bu bir yaklaşım meselesi. Ünlü Fransız bilim adamı Lavoisier'in "vardan yok olmaz yoktan var edilmez" ilkesini yaşamına düstur eden birisi olarak, maddi imkânlarımı hep doğru yönde kullanmaya çalıştım (çok başarılı olduğum söylenemese de). Ancak en önemlisi, bir insanın yaşamının sadece kendine ait olmadığına, bizi büyüten, geliştiren topluma her an bir şeyler verme sorumluluğumuz olduğuna inandım. Örneğin, yarın Azrail'in canımı alacağını bilsem dahi, evde isem yazmaya, dağda ise ağaç dikmeye devam ederim. Bu benim bir anlamda, egoizmimi bastırıp cömert bir davranış içinde olduğumu gösterir. Dostlarımın yardımına koşmam bir insanlık görevi; ancak biraz egoistçe bir saplantıdan da kaynaklanıyor. Bu insanlar benim çevrem, onlarla yaşamak durumundayım, onların esenliği ya da huzursuzluğu er ya da geç bana yansıyacaktır. Bu nedenle elimdeki olanaklarla onların yanında olmam benim de çıkarımadır. Birçok kişi bendeki bu egoizmi, empatiden ayıramıyor olabilir. Sonuçta her ikisi de aynı kapıya çıkıyor... çok fazla alınmadım diyebilirim.

"Bir yeriniz ağrıdığında Tanrıya şükredin; ölülerin bir yeri ağrımaz"

— Bir biyoloji profesörünü bulmuşken sormadan olmaz: Doğal gıdalar azaldıkça nasıl besleneceğimiz konusunda toplum olarak paronayak olduk. Neleri yemeli neleri yememeliyiz?

— Nereden kırılırsa oradan kopsun tarzı yaşamayı benimsediğimi söyleyebilirim. Besinlerimizde bu kadar çok katkı ve koruyucu maddenin bulunduğu bir ortamda, dikkatli olmanın gerekliliğine inanıyorum ancak, uygulamıyorum. Bir tencere zeytinyağlı dolmayı bir gecede yiyebilirim. Özenle yapılmış her yemeği iştahla yerim. İyi de yerim... Davet ettiklerinde iyi pişmiş bir yemek için övgüler düzer, beğenmediklerimi de acı bir şekilde tenkit ederim... Bu ne-

"İnsanı sağlıklı kılan en önemli şeyin doğada yalnız dolaşmak olduğuna inanıyorum." Kaçkarlar'da doğayı dinlerken.

denle davet edenlerin gözleri hep ilk kaşığımdadır. Çok defa da hak verirler.

İşkembe çorbası da içerim, içki de kullanırım; kolesterol var yok da demem, önüme getirileni afiyetle yerim; yaşamını cendereye sokanlarla da dalga geçerim; zaman zaman aşağılarım. Zaten onların çoğu diyet saplantısından dolayı ruhsal olarak bozulmuş durumda. Dünyaya kazık çakan olduğunu bilmiyorum. Yaşarım... Ancak özellikle çocukların beslenmesi konusunda umulmadık bir titizliğe sahibim. Onlar bizim geleceğimiz; korunmaları gerekir. Yaşı altmışa gelmiş, özellikle kadınlar, beni gördüklerinde "Ali Bey, neyi yiyelim neyi yemeyelim" diye sorduklarında, "Ne yerseniz yiyin, zaten ekonomik ömrünüzü doldurmuşsunuz" gibi, biraz da rahatlatıcı(!) bir yanıt veririm. Sonuç olarak, büyük şehirlerde, uygarlık olarak tanımladığımız bu yaşam tarzının ödenmesi gereken bir bedeli var. Eğer iç dünyanızı düzenli tutmak isterseniz bu bedeli peşinen kabul etmek zorundasınız. Bu nedenle, şu günlerde 60 yaşıma gelmeme karşın, biyokimyasal değerlerim anamdan doğdu-

"Dile getirmesem de mesai arkadaşlarıma gönülden bağlıyımdır. Doğadaki güzellikleri onlarla paylaşmaktan her zaman mutlu oldum" diyor Ali Demirsoy. Yusuf Durmuş ve Hasan Sevgili ile bir doğa bahçesinde.

ğum gün gibi. Niye? Çünkü ilk olarak iç dünyamı düzene koyduğumu zannediyorum...

Geçmişte de bugün de düzenli, yani ilkelerine ve kurallarına göre spor yapmadım. Sabahları egzersiz yapmam. Zaman zaman da bu yönde bana serzenişte bulunanlara, bilimsel olarak çok da doğru olmayan kaçamak bir yanıt veririm: "Dostlar içki güldürür, spor öldürür." Bazen de çekerim rakıyı... Ben doğanın çocuğuyum ve kendimi hep orada huzur içinde buldum. Senede en az yetmiş-seksen gün doğanın içerisinde bazen yalnız, bazen dostlarımla gezerim. Dünyadaki en güzel sporun, temiz bir derenin yanında, taşların ve ağaçların arasında saatlerce ıslık çalarak gezmek olduğunu düşünürüm.

Biraz alaylı bir şey daha eklemek istiyorum: Çalıştığım üniversitenin civarında, yakın zamanda, oldukça lüks sayılabilecek bir ev yaptırdım. Yakın dostlarım, bana, "Ulan, Ali, ahın gitmiş vahın kalmış, bundan sonra bu yatırıma ne

gerek var" diye serzenişte bulununca, paniğe kapılmış olmalıyım ki, son birkaç aydır, bir seansta on kilometre kadar koşmaya, ağırlık kaldırmaya, yüzmeye başladım. Allah encamımı (geleceğimi) hayır ede...

— Hiç ilaç kullanmadığınız söyleniyor. Gerçekten doğru mu bu?

— Bugüne kadar antibiyotik, ağrı kesisi, sakinleştirici ve benzeri hiçbir preparat almadım. Vitamin hapı (birilerinin kendileri kullanırken, ısrarla, "Bir tane de sen al, gençleştiriyor" diyerek verdikleri durumlar hariç) da yutmadım. Ancak, çok içki içtiğim zaman, yatmadan önce bir tane anti asit çiğnerim.

Birileri, "şuram ağrıyor, buram ağrıyor" (özellikle de nazım geçen yaşlılar olduğu zaman) dediklerinde, "Şükret büyükanne, büyükbaba ya da sevgili kardeşim. Ağrı yaşamanın en büyük nişanesidir. Sabahtan kalktığınızda bir yeriniz ağrıyorsa Tanrıya şükredin; çünkü yaşıyorsunuz. Ölenin bir yerleri ağrımaz. Bir gün hiçbir yeriniz ağrımayacak" derim. Bir yerlerim ağrıdığında, annem hariç hiç kimseye yakınmadım... Ancak anamın şefkatine ihtiyacım vardı...

— "Ali Demirsoy spesyalitesi" olarak bilinen yemekleriniz olduğunu duydum.

— Anam çok güzel yemek yapardı, karım da çok güzel yapardı. Her ikisi de evcimen ve yetenekliydiler. Ailemi yitirdiğim güne kadar, yaşamımda bir defa bile çay pişirmedim; bırakın pişirmeyi, bardağıma çay bile doldurmadım; boş çay bardağını mutfağa götürmedim. Ali Paşa, yan geldi yattı. Kaderin gözü kör olsun. Almanca bir deyim vardır, "Durum ve hal insana dua etmeyi öğretir" diye. Yapayalnız kalınca, iş başa düştü. Galiba iyi bir gözlemci olmalıyım ki ilk olarak anamın va karımın yemeklerini yapmaya başladım. Biyolojiyi ve kimyayı, ısının etkisini iyi bildiğim için olmalı ki bazı yemekleri en iyi ben yapıyorum diyebili-

"Doğanın güzelliğini tatmayı bir ibadet olarak görürüm. Tortum Şelalesi akarken, rahmetli eşim Duriye ile" (1980).

rim. Bir de onlara bilimsel sıfatlar taktım. "Lizozom reaksiyonuna göre pişirilmiş et" yok, "selüloz çözümüne uyarlanmış" bilmem ne yemeği diye. Bunu okuyanlar gülmesin! Seksen yaşındaki teyzelerim bile bu yemeklerin reçetesini almaya başladılar. Kadınlar arasında "Ali'nin yemeği" olarak bilinen sunumlar yapıyorlar. Teyzelerim, "Taş yağacak, bu Ali'den yemek öğreneceğimizi rüyada görsek inanmazdık" derler.

Sık sık dostlarımı eve davet eder, onlara elli yıllık bir ev kadınından daha hızlı, mükemmel sofralar hazırlarım. Her yemekten sonra da şu soruyu sormaktan kaçınmam: "Dünyada bundan daha lezzetlisini yediniz mi?" Her zaman da "yemedim" yanıtını alırım. Ailemi yitirdikten sonraki yılbaşlarında, insanlar benim evimde toplandı. Onlara yemekleri hep kendi elimle ben yaptım. Bundan da çok büyük mutluluk duydum. Bundan böyle, fiziki bir engelim olmaz ise, böyle de devam edecek. Kadınlara uyarı: Hiçbir zaman, sarhoş da olsam, yorgun da olsam, mutfağın tezgâ-

hını, bal döküp yalayacak kalitede temizlemeden ve tüm bulaşıkları yıkamadan yatağa girmedim. Güzel bir gün, güzel ve temiz bir mutfakla başlamalı...

— Harika öğütler veriyorsunuz! Hayata dört elle sarılma biçiminiz bence çok etkileyici. Bir sohbet sırasında, "Bende depresyon geni olmadığı kesin" demiştiniz. Nadiren bile olsa, ruhsal çöküntü ya da en azından keyifsizlik hissetme gibi iniş çıkışlarınız olmuyor mu?

— Derdi çok olan bir ülkede birilerinin, "Ben kendimi çok mutlu hissediyorum" demesi, ruhsal bir bozukluğun yansıması olacaktır. Bir göldeki su yüzeyinde olduğu gibi, suyu dalgalandıran her şey bana da yansıyacaktır. Ancak, tüm bunların, yaşam kalitemi ya da ilişkilerimi bozacak düzeyde beni etkilemediğini söyleyebilirim. Benim yaşadıklarım, inanılmaz denecek kadar acı ve derin. Dayımı, genç yaştaki annemi, ailemin tümünü, çok sevdiğim onlarca dostumu ve arkadaşımı çeşitli trafik kazalarında yitirdim. Bu durumda, normal davranışlarımdan köklü sapmalar olması beklenilirdi. Olmadı. Bunun sadece benim yaşam tarzım ve irademle ilgili olduğuna inanmıyorum. Bu, olsa olsa, davranışlarımızın önemli bir kısmını denetleyen kalıtsal yapımızla ilgili. Bu nedenle, ben, sık sık, "Bende depresyon geni yok" diyebiliyorum. Galiba, bu konuda söz sahibi olanlar da bunu onaylıyor...

— Depresyon geni olmayan bir kalıtsal miras devralmanız belki de doğanın bir tür adaleti. Nasıl bir bekârsınız? Eviniz tertipli mi? Ev işi yapar mısınız?

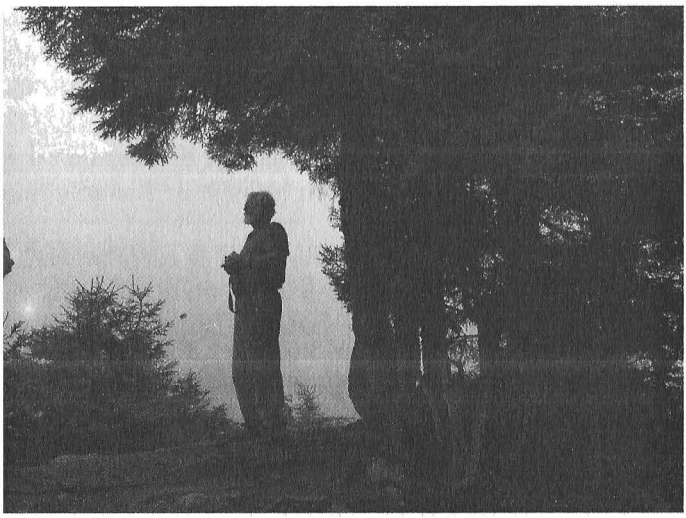
— Muhteşem bir bekârım. Eve çok az kadın getiririm. Haftada bir temizleyici kadın gelir. O da zamanının çoğunu, gelinleri ile olan kavgasını anlatmayla geçirir. Ben de, ondan bir Anadolu ailesinin yapısını öğrenme fırsatını bulurum. Gireni çıkan fazla olmasına karşın, evde belirli bir rota izlendiği için, temizdir denebilir. Ancak temizleyici hanımım, köşe bucak toz alma işlemini yapmadığı için, ayrıntıya gir-

diğinizde, foyası ortaya çıkar. Zaman zaman, kırk yılda bir, ben bu tozları derinliğine alırım. Bazen de bayan meslektaşlarım ya da bayan dostlarım, söylene söylene bu işleri yaparlar. Çok defa da, "Sana bir karı lazım" diye bağlarlar...

Ancak, bir insan yedi kocalı Hürmüz olunca ve her şeye maydanoz olunca, bu evine de yansır. Bu nedenle eski eserden, resimden, eski kitaplardan tutun, aklınıza ne gelirse, karyolaların altında, dolapların içinde bulabilirsiniz. Bir de ben aradığımı bulabilsem...

Bir de özel bir sır vereyim: Kapıyı açık tutmaya kalkışırsam, galiba karşı cinsten içeriye girmek isteyeceklerin sayısı, okuyucuların tahmininden fazla olacaktır. Bu konukların beni dalgalandırabileceğini de düşünerek, bu konuda oldukça titiz ve dikkatli davrandığımı söyleyebilirim...

Haftada en az üç defa yıkanırım; yatak çarşaflarımı haftada bir defa değiştiririm. Çamaşırları özellikle ben yı-

Dağlara çıkmayı, bir mağaradan şimşekleri seyretmeyi, yağmurun altında saatlerce yürümeyi bir yaşam biçimi olarak benimsediğini söyleyen Ali Demirsoy.

karım (hepsi de kar gibi beyaz olur, zaman zaman renkli bir çorabı makinede unutmamış isem). Başkasının yaptığını da artık beğenmiyorum. Ütü yapmam. Birçok bayanın, "Gelip ütülerini yapalım" derken, gerçekten çamaşırları mı yoksa beni mi ütülemeye geleceklerinden de emin değilim... O nedenle, çamaşırlarımı, genellikle ütücüye veririm...

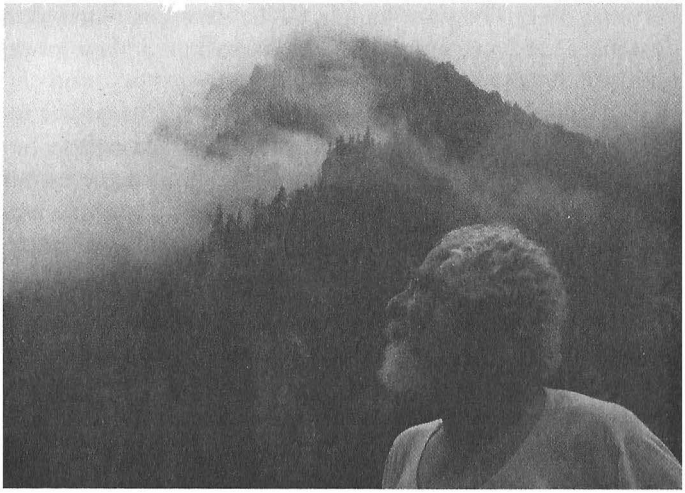
Ev işi yapmakta o denli ileri gittim ki, misafir gittiğim evlerde de, masadaki tabak çatalı toplamaya ve hatta bulaşıkları yıkamaya yelteniyorum. Hey gidi bir zamanların burnundan kıl aldırmayan Ali'si...

— Eğlence anlayışınız nedir? Nasıl eğlenirsiniz?

— Türk düğünlerini görmüşsünüzdür. Komparsito ile başlar, ancak muhakkak "oy farfara farfara" ile biter. Ben de tipik bir Anadolu çocuğu olduğum için, kariyerim gereği modern Batı müziğinden hoşlanıyormuşum gibi davransam da, ruhumun derinliklerinde yine de hoyrat bir uzun hava kültürü yatar. Biraz içince de, Türkiye'nin en güzel mânileri olan Eğin mânilerini dinlemekten büyük zevk alırım, ağlarım... Hoyrat söyleyenleri olabildiğince yakınıma oturtur, onlar söyledikçe ben başımı bir o yana bir bu yana sallarım... Ben her şeyi ile Anadolu'nun çocuğuyum...

Gençliğimde halay da çekerdim dans de ederdim. Halay çekerken genellikle bir-iki kadeh atmış olurdum. Dans etmemdeki temel neden de bir kızla bağlantı kurmak arzusuydu. Son zamanlarda bu ilkin ve bir anlamda ilkel duygumdan kurtulduğum için, dans serüvenim sık sık nikâh şahitliği yaptığım kızlarla sınırlı kalıyor.

En büyük zevkim, olabildiğince profesyonel enstrüman çalan dostlarımı evime toplamak, biraz içki içtikten sonra (bu toplantılarda kuru kalabalık yapan ya da sürekli konuşan insanlar bulunmaz) gece yarılarına kadar Kerkük havalarından başlayıp, Eğin havalarına, Mardin ve özgün

Yüksek dağlar Ali Demirsoy'a hep ilham kaynağı olmuş. "Dağları bilmeyen Anadolu'yu bilmez" diyor.

Anadolu türkülerine ve Türk sanat müziğine uzanan bir repertuvarı dinlemektir. Bunları dinlerken ben ne mi yaparım? Pazenden yapılmış çizgili bir Sümerbank pijaması giyer, sessiz sedasız bir kenarda otururum... Arada bir de, "Vah oğul vah" derim.

Bir de memleketim Eğin'e gittiğimde, bir derenin kenarına bir döşek attırır, yine pijamamı giyer, ben yatakta uzanırken, kasabadaki dostlarımın klarnet, keman, ud, cümbüş, darbuka, davul eşliğinde kulağıma üfledikleri Eğin türkülerini çok büyük bir mutlulukla dinlerim... Benim eğlence anlayışım bu, değiştirmeye de niyetim yok.

Evimin yakınında sinema olduğu için, zaman zaman evime gelen misafirleri de alır sinemaya götürürüm. Tiyatroya kural olarak gitmiyorum; çünkü senaryolarını beğenmiyorum. Caz vs. gibi günümüzün "in" olan şeyleriyle de fazla ilgilenmiyorum. Bazen çevremdekiler müzik dünyasının ünlülerini konuşurken bana da fikrimi sordukları zaman, "O nerenin muhtarıdır" diye anlamsız bir yanıt veri-

yorum... Bütün bunlara karşın, devlet sanatçısı olan yakın dostlarım vardır ve onlarla birlikte olmaktan da hep mutlu olmuşumdur.

Kapı gıcırtısıyla bile ortalığa düşülüp, bir kargaşa içinde, eğleniyoruz sanısıyla şamata yapılan tarzda eğlencelerden hiç zevk almadım ve zorunlu olmadığım sürece bu tür eğlencelere gitmem. Sanatın derinden duyma olduğuna inanırım ve sanat icra edenlere de gerekli saygının gösterilmesine özen gösteririm. Bu nedenle, çatal bıçak sesleri arasında şarkı söylemeye ve bir enstrüman çalmaya çalışan insanlara hep acımışımdır. Kural olarak bir sanatkâr mesleğini icra ederken, ben çatal bıçağımla oynamaktan hep kaçınmışımdır. Demek ki görünüşte kaba olmama karşın yine de ince bir tarafım var...

— Ben bir kabalığınızı görmedim doğrusu. Çocukları çok önemsediğinizi söylediniz biraz önce ve onlara ne kadar şefkatli davrandığınızı ben de gözlemledim. Sevginizi göstermekte çocuklara karşı çok cömertsiniz galiba?

— Çocuk insanlık için en küçük ortak paydadır. Hiçbir şeye gülümsemeyen katı bir yüz, hiç kimsenin acısını umursamamış duygusuz bir insan, nice ölümlerin üstüne basıp geçmiş ayaklar, hiç kimseyi umursamamış gözler bile bir çocuk karşısında çözülme ihtimali taşır. En azından kendi çocuğunda. Bazen kendi çıkarlarını, bazen toplumun esenliğini koruduğunu zannederek, başkalarına ölümü fütursuzca reva görenler bile, kendi çocuklarının doğumunu çoşkuyla kutsamışlardır.

Bir çocuğun doğumuna kadar ortaya çıkan olağanüstü biyolojik olayların hayranlık verici penceresinden, onu yitirmenin, hatta değil yitirmek, onu yitirme korkusunun algılandığı bir ruh durumuna bakmak bile, başkalarının yaşamlarına şefkatle yaklaşmayı sağlayacak, insanlara çektirilen acıların bunca azgınlaşmasını önleyecektir.

Sabah elinde oyuncak maymunuyla sağa sola koşan çocuklarını akşam soğuk morgta sevmenin ne demek olduğu-

nu, ancak yaşayanlar bilir. Bu acıyı tadanlar, yaşamın kutsallığını en iyi bilenlerdir.

İnsan soyu, öznesi aynı olan bu iki duyguyu bir araya getirmede zorlandığı için, işkencelerin, ölümlerin ve şiddetin ardı arkası kesilmemektedir. Bir yandan bir başkasının vücudunun ortadan kaldırılmasından medet umularak bir çeşit kutsanmış bir ölüme yasal ya da gayri yasal imza atarken, diğer taraftan, kendi parçalarının, çocuklarının ölüme yollanmaması için mücadele vermek, gözyaşı dökmek bu paradoksun iki halkasını oluşturmaktadır. Ne yaşam sadece bizimkinden ibarettir, ne de gözyaşları sadece kendimiz ve kendi çocuklarımız için boşalacak kadar sınırlıdır.

— Çocuklardan söz açınca kadınların doğum anıları geldi aklıma. Kadınlar doğum, erkekler askerlik anılarını anlatmaktan hiç bıkmazlar; ama siz hiç söz etmediniz askerliğinizden. İlginç askerlik anılarınız var mı?

— Tabii. Yaşamımın en renkli bölümlerinden biriydi. Atatürk Üniversitesi'nde iken, "Ben kısa süreli askerlik yapacağım" diye tutturmuştum. O güne kadar hiç görülmemiş. Hepsi bana bıyıkaltı gülüyorlardı. Mustafa Kuru, bana inanmamış olmalı ki, "Arkadaş ben askere gidiyorum" diyerek, askere gitti ve yirmi dört ay askerlik yaptı. Ben bekledim. Mustafa askerliğini yaparken, 1975 yılında bir karar çıktı, bizi kısa dönemli askere aldılar, sadece dört ay; izinleri ile birlikte neredeyse üç ay. Antalya, Topçular 70. Alay'da kutsal görevimize başladık. Ancak, sanırım, alay bu ani karar için tam donanımlı değildi; başlangıçta çok zor günler yaşadık. Diyebilirim ki, on-on beş gün sıcak bir banyo yapamadık (ağustos sıcağında), kahvaltı ve yemekler başlangıçta çok kötüydü.

Yemin töreni başlamadan birkaç gün önce, elimde *Cumhuriyet* gazetesi, meydana yatmış okurken, "dikkat" diye bir ses geldi; tüm alay ayağa kalktı. Gazete uçmasın diye iki elimde iki gazete, salkım saçak, yaka paça açık bir şekilde ben de kalktım. Tuğgeneral rahmetli İsmail Ülkü

alana girdi. Doğal olarak en perişan görünen benim önümde durdu ve, "Merhaba asker nasılsın" dedi. Normalde benim, "Sağ ol komutanım" demem lazımmış; ben başımı iki yana salladım ve ağzımdan, "İdare eder" gibi bir sözcük çıktı. "Ne demek idare eder" diye gürledi. Ben de, baktım ki ok yaydan çıktı, "Komutanım, on beş gün yıkanmamak, yarım domatesle kahvaltı yapmak bence disiplin değildir" der demez, arkasındaki albaya döndü, "Bu ne demek albayım? Derhal bunu yemekhaneye ve hamama götürün" dedi ve ayrıldılar. Yanımdakiler, "Oğlum ne yaptın, vallaha seni asarlar" dediler. Yakamızda da kimlik numaramız var zaten. Yaklaşık otuz-kırk dakika sonra bir anons: "Ali Demirsoy, Ali Demirsoy, komutanlıkta bekleniyorsunuz." Yanımdakiler, "Şimdi hapı yuttun oğlum" dediler. Helalleşip oradan ayrıldım. Komutanlığa girerken, merdivenlerde iki kız gördüm, biri benim Erzurum'dan öğrencim idi; geldiğimi duyunca babalarına haber vermişler beni aramak için. Meğer general babaları imiş. Boynuma sarıldılar, öptüler. İş gıcır... Daha sonra Karpuzkaldıran ordu eğitim tesislerinden birçok kız arkadaşla piknikler yapmaya başladık. Sık sık bölüğe, kısır vs. gibi yiyecekler de gelmeye başladı. Bir arkadaşım, Selahattin Salman, "Ali, bu koşullarda, vallahi ben ömür boyunca askerlik yaparım" diyerek özlemini dile getirdi.

Tüfek verdiler, dipçiğin dibini açıp baktım, ta Trablusgarp savaşlarında savaşmış askerlerin acıklı mektupları içine tıkıştırılmış. 70. Alay birçok yerde savaşmış, büyük kahramanlıklar yapmış. Alay sancağı her çıktığı zaman gözüm yaşarırdı; inanılmaz duygulanırdım. Ancak tüfek o kadar eski ve bozuktu ki, feyyur ayarı (hedefi vurabilmek için namlu üzerindeki bazı ayarlar) bile tutmuyordu, bu nedenle hiçbir zaman hedefi vuramadım.

Alayda galiba tek doçent bendim. Çok geç farkına vardılar; kimseye de söylememiştim; çünkü bana, "Askerlikte rahat etmek için konuşmayacaksın, çalışmayacaksın, karışmayacaksın" diye öğüt vermişlerdi. Sonuçta, doçent oldu-

ğum anlaşılınca, bir tatbikat yaptılar ve Antalya Havaalanı'nın korunmasını bana verdiler. Ben, takımım ile havaalanını koruyacağım, Alay da saldıracak. Bizi cemselerle götürdüler. Mevzii kazdık, güya konuşlandık. Alay da, beş bin kişiyle, Allahın ağustos sıcağında, sırtındaki ağır yükle, yaklaşık on beş-yirmi kilometre yürüyerek geliyordu. Bir ara baktık, tarlada büyük bir kalabalık türedi; ardından bir komut geldi "süngü tak" diye. Beş bin kişi, bir anda şırak diye süngü taktı; süngülerin bazıları güneşte parlıyordu; korkunç bir manzara. Yanımdakileri bir korku sardı. "Hocam (komutan değil) ne yapacağız" dediler. "Ulan uşaklar, bu beş bin kişinin içinde en az iki yüz ruh hastası insan vardır. Bunlar Allahın sıcağında yük altında yürüdüler, vallaha bizi şişlerler. Mesuliyet bende, kaçacağız" dedim. Bir komut sesi daha duyduk. Alay, "Allah Allah" nidaları ile bize doğru delicesine koşuyordu. Bir anda, yere yatırılmış durumda, göğsümde bir meslektaşımı gördüm, "Ulan seni geberteceğim, bizim anamız bellenirken, sen burada yan gel yat" diye bağırıyordu... Havaalanını beş dakika içinde ele geçirdiler.

"Her Türk genci gibi ben de askerliğimi yaptım." Antalya 70. Piyade Alayı'nda askerliğini yaparken

Askerlikte belki askerliği öğrenemedim ama askerlik mesleğinin, sevk ve idarenin ne denli zor bir şey olduğunu kavradım...

"Acz içine düşüyormuş zehabına kapılarak duygusal yönümü göstermekten kaçındım"

— Söyleşi boyunca pozitif bilimlere verdiğiniz önemi konuştuk. Hatta bir ara, yarı şaka, yarı ciddi, "Pozitif bilim bilmeyen birini ben adamdan saymam" dediniz. Biraz önce Kafka'dan uyarladığınız öyküleri anlattınız. Sosyal bilimlerle, sanat ve edebiyatla aranız nasıl? Onlar yaşamın üvey evlatları mı sizin için?

— Geçmiş olduğum yaşam süreci, galiba, beni gerçek yapımdan çok daha kaba bir kimliğe büründürdü. Çünkü yetiştirildiğim ortam, özellikle gençlik yıllarında karşılaştığım çevreler, ince ruhtan ziyade kaba güçten anlıyordu. Bunu zaten çoğumuz yaşamışızdır; kimin sesi güçlü çıkarsa, çoğunluk o haklı olur. O nedenle, aile içerisinde bir hak teslimi olduğunda, hepsi en yüksek perdeden sesini yükselterek haklı olduğunu ileri sürer. En çok izlenen televizyon dizileri de genellikle sürekli birbirine bağıran ve çemkiren konuşmaların geçtiği dizilerdir; çünkü bu ülkede hakkını almak kabalık ile kol kola giden bir görüntü kazanmıştır. Ben de geçtiğim "hadde deliklerinde" bu özelliği kazanmış olabilirim. Buna şöyle de diyebiliriz: Bilerek isteyerek kabalaşma...

Zaman zaman kibar ve ince ruhlu tarafımı gösterdiğimde, çevremdekiler, "Yahu Ali başına taş mı düştü" diye hayretlerini dile getirirler. Ancak bir şeyi açıklamak istiyorum. Galiba yine de ruhumun derinliklerinde güzel sanatlara yönelik bir eğilim var. Bilimi kendime kesin ve tartışılmaz bir rehber yapmış olmama karşın, herhangi bir kimseye, yaşam tarzıma, genel gidişatıma zarar vermediği durumlarda mistik ve duygusal bir davranış içine girdiğimi de söyleyebilirim. Ancak, kendime birçok bakımdan çok gü-

venmeme karşın, galiba bu yönümü göstermekten "sanki acz içerisine düşüyormuş" zehabına kapılarak kaçınıyorum. O nedenle, ancak çok dikkatli bir kişi benim bu yönümü fark edebilir.

Esasında, doğduğum evde müzikle ilgilenen kimse olmadı, evin içinde türkü söyleyen kınanmadı; ama yine de tuhaf tuhaf bakıldı. Bir çocuk bu durumda günün türkülerini en iyi nerede söyler? Köylerde yüznumaralarda. Ama, gel gelelim, yüznumarada türkü söyleyince, özellikle yaşlılar hemen kapıya vurarak. "Sesini kes, yüznumarada türkü söylersen çingene kızı alırsın" diye korkuturlardı. Çalgı çalmak ne yazık ki biraz hafiflik olarak tanımlanmıştı. Bütün bunlar yan yana gelince benim esasında olmayan müzik yeteneğim de bir türlü çimlenme ya da filizlenme fırsatı bulamadı. Zaten, bizi her gün döven ilkokul hocam, bir gün, "Silifke'nin yoğurdu, balam seni kim doğurdu" türküsünü söylettikten, sonra, "Bu çirkin sesinle bundan böyle hiçbir zaman müzikle ilgilenmeyeceksin" diye bana söz de verdirtti. Gerçeği de görmüş olabilir...

Böylece sesli sanatlara karşı, eğilimim başında köreldi. Hiçbir çalgı aletini çalamıyorum, tek çaldığım alet radyo. Ancak yine de söyleşimiz sırasında zaman zaman değindiğim gibi, müzikle uğraşan yakın çevremi evime toplayarak Kerkük havalarından, Urfa-Mardin havalarına, Eğin havalarından, Türk sanat ve halk müziğine kadar fasıl geçiyoruz. Ben bu gruba her zaman iyi bir dinleyici olarak katılıyorum.

Resim denemelerim geçmişte çok kötü değildi; ancak insan içine çıkacak kadar mükemmel de olmadılar. Geliştirilebilirdi... Şimdilik olmadı.

Oymacılıkla uğraştım, tahtadan birçok figür oydum. Başarılı... Emekli olursam oyma işlerine tekrar eğilmeyi planlıyorum...

En gizli kalmış yönüm bence şiir ve mânilere yatkınlıktır. Yazabilirdim. Ancak bundan da kaçındım. Yine de, bir zamanlar okuduğum mâni ve şiirlerin etkisi altında kalarak, onların kalıbını kullanarak bir şeyler yazdığım ya da

uyarladığım oluyor. Bunun için, zamanı ya da mekânı belirli olmayan derin bir uyarı almam gerekiyor. Yaşamımın belirli dönemlerinde karşılaşmış olduğum bazı duygulu durumları okuyucularla paylaşmak isterim.

İlkokul beşinci sınıfta, yakın bir mahalleden geçerken okuyup yazma bilmeyen güzel bir teyze, "Ula, uşağ, gel de bana bir mektup yaz" diye ricada bulunmuştu. Evin girişindeki taşa oturdum; önüme çizgili bir mektup kâğıdı koydu; kocasına bir mektup yazdırdı. Bugün anladığım kadarıyla, koca, gurbete gitmiş, uzun zaman memlekete gelmemiş, herhalde para da göndermemiş. Kadının yalnızlık canına tak etmiş olmalı ki, mektubun dibine bir mâni ekletti. Onun bunun derdiyle çok ilgilenecek bir yaşta değildim; ancak, mâni beni o kadar etkilemiş olmalı ki, mektubu yazdıktan sonra kasabaya yürüdüğüm o uzun yolda hep o mâniyi mırıldadım. Daha sonra, tüm yaşamım boyunca, duygulandığım anlarda hep bu mâniyi hatırladım.

— *O zaman ezberinizdedir bu mâni. Söyler misiniz?*
— Tabii.

Bülbülün konacak dalı da yoktur
Daha fazla cefa çekecek hali de yoktur
Bülbül Eğin'de bir can besler
Bir gün duyarsın o can da yoktur.

— *Gerçekten çok güzel bir mâniymiş. "Acz içine düşüyormuş" zehabına kapılmadan, duygu dünyanızı açabilmenize çok sevindim. Başka "zayıflıklarınız" da var mı?*
— Herkes gibi benim de çocukluk aşklarım oldu, onların bir kısmı mutlu oldu, bir kısmı mutsuz... Onlara bugün bir tutku olarak bağlı değilim; ancak birçoğunu mutsuz görünce, onlara hep Victor Hugo'nun duygulu bir şiirini okumak istedim. Hiçbirine de okuyamadım... Şiir şöyle:

Ne kadar değişmişsin ben görmeyeli,
Ellerin güzelliğini kaybetmiş nasırdan,
Hüzün rengi almış saçlarının her teli
Gözlerine gölgeler düşmüş kahırdan,
Gözlerin ki, gördüğüm gözlerin en güzeli
Ne kadar değişmişsin ben görmeyeli

Böyle mahzun kederli değildin eskiden
Fıkır fıkır gülerdi gözlerinin içi
Dudakların nemliydi sevgiden, arzudan
Yapraklarına çiy düşmüş karanfiller gibi
Baygın kokusuna anılarla beraber giden
Böyle mahzun kederli değildin eskiden

Sevdiklerin vefasız mıydı bu kadar
Ağlamaktan mı kararmış gözlerin
Bir zamanlar gözyaşını sevmezdin
Şimdi neden yaşardı gözlerin
Hasta mısın, yorgun musun nen var
Sevdiklerin vefasız mıydı bu kadar

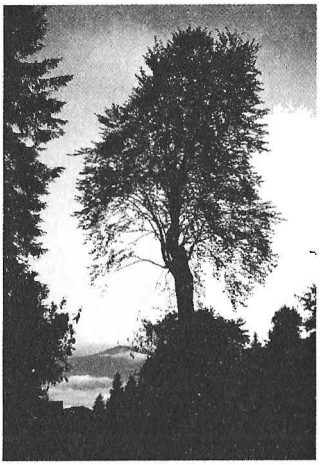
"Doğada bir canlıyla baş başa kaldığımda, onu bağrıma basarım." Bir kirpiyle muhabbet ederken, Urfa - Bozova.

Arzular vardır bilirsin anlatılamaz
Eskisi gibi kalsaydın ne olurdu
Taptaze, ıpılık kar gibi beyaz
Keder sana yakışmıyor gül biraz
Arzular vardır bilirsin anlatılamaz.

Madem duygusal yanımızı göstermeye başladık devam edelim bari: Bir gün TÜBİTAK kanalı ile açtığımız Doğa Okulunda, öğrencilerimizi Kaçkarlar'da yaylalara götürmüştük. Dönüşte Çinçiva köyünün üst kısımlarında, belki 300 belki 500 yıllık dev bir kayını, uyduruk bir yol geçecek diye baltalamışlar; altını oymuşlar. Güneş batıyor; kızıllığını bir örtü gibi bu çirkinliğin üzerine seriyor. İnanılmaz bir şekilde duygulandım, öğrencilerimi aşağıdaki kahveye gönderdim ve ağacın altına oturarak gözlerimden yaş akarken, herhalde daha önce okumuş olduğum bir şiirin de etkisi altında kalarak, aşağıdaki dizeleri kâğıda döktüm. Birkaç yerde verdiğim konferansta bu şiiri okuduğumda, birçok kişinin duygulandığını hatta gözünden yaşlar geldiğini gözledim. Kalıbı kime aittir, şu anda bilemiyorum; sözlerini çarpıttığım için de özür diliyorum. Bu şiiri okumak istiyorum:

Ölen ağaca ağıt

Dinle, güzel ağaç, bu ayrılık saatidir; dünya var olalıdan beri çirkin ve soğuk
Er ya da geç içeceğimiz bir ilaç gibi, tadı dudaklarımızda acımsı ve buruk
Sana yapılan bütün bunları gördükten sonra, dökeceğim gözyaşları, edeceğim yeminler, boş bir tesellidir açık
Güneş batıyor, çektiğim filmler bitiyor işte, o hiç bitmeyecek sandığımız
Görüyorsun konuşacak bir şeyimiz kalmadı, sadece bakışlarımızda hüzün

"Ölen ağaca bir şiir uyarladım."

İşte ayrılık bu, hiç sevmediğimiz ölümün ikiz kardeşi
Anlıyorum bir daha görüşemeyeceğiz, bu son buluşmamızdır seninle
Yeni bir hayata başlayacaksın artık, altında senden filizlenen sevgilinle
Biliyorum olacakları, o öpecek köklerini, dallarına aşkı o fısıldayacak
Belleğimizde, slayt dediğimiz, şu anıdan başka hiçbir eser kalmayacak
Şiirim bitmeli, kalkmalıyım, on adım sonra yollarımız ayrılmalı
Sakın ağlama ve bir şey söyleme bana, ulu bir ağaç ölürken bile büyük olmalı.

Dostluğa çok önem veririm; zaman zaman dostlarıma yazdığım duygusal mektuplarda dostluğa önem veren şiirleri eklemekten büyük zevk alırım. Bunlardan –yanılmıyorsam Oğuzkan Bölükbaşı'na ait– sadece birini okuyucularla da paylaşmak isterim...

Dostları olmalı insanın

Dostları olmalı insanın,
aynen gemilerin limanları gibi...
zaman zaman uğradığı,
yükünü boşalttığı,
dalgalar dininceye kadar beklediği koynunda.
Sonra açık denizlere uğurlamalı seni,
geri döneceğin günü bekleme umuduyla
bazen rüzgâra o açmalı yelkenini
yanağına konan bir öpücüğün coşkusuyla
halatlarını çözmeli,
seni çok ama çok özlemeli...

Dostları olmalı insanın,
ermiş, bilge, hayatı ezbere okuyabilen,
düşünmediklerini düşündüren,
seni bir cambaz ipinde güvenle tutabilen,
gerektiğinde senin için ateşi yutabilen...

Bu söyleyişi gerçekleştiren Figen E. Yanık ile Efes'te.

Yolunu ışıtan ustan olmalı...
şekillendirmeyi öğretmeli hayatın çömleğini,
sana vermeli soğuk bir kış gününde
üzerindeki tek gömleğini.

Görüyorsunuz ya, ben sadece bilimin katı kurallarına sığınmış tek boyutlu bir insan değilim. Çoğu insan gibi duygusal yönlerim de var. Ancak onlara yaşamımın bir çeşnisi olarak bakarım; gerçek yaşamımın rehberi olarak sarılmam...

— *Bilim ve teknolojinin yaşamı daha konforlu kıldığına, ancak hayatı güzelleştiren, ona anlam katan şeyin sanat olduğuna inanan biri olarak bu uzun söyleyişiyi şiirlerle bitirdiğimiz için mutluyum.*

YAŞAMÖYKÜSÜ

08.02.1945
Erzincan / Kemaliye / Yuva köyünde doğdu.

1962
Ankara Gazi Lisesi'ni bitirdi.

1965
MTA Petrol Arama'da staj yaptı.

1966
Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Tabii İlimler Bölümü'nü bitirdi.

1966
Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde asistan olarak göreve başladı.

1967
Babasını yitirirdi.

1971
Doktora unvanını aldı.

1974
Doçentlik unvanını aldı.

1978
Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'ne atandı.

1978
Profesörlük unvanını aldı.
Duriye Zender ile evlendi.

1979-1983
Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Bilim Kurulu Sekreteri.

1979-1994
Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Bilim Kurulu üyesi (değişik zamanlarda, birkaç defa).

1979-1983
TÜBİTAK Denetleme Kurulu'nda Hacettepe Üniversitesi temsilcisi.

1980
Annesi Aliye Demirsoy'u trafik kazasında yitirdi.
1981-1982
Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanı.
1982-1987
Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Zooloji Anabilim Dalı Başkanı.
1982-1990
Hacettepe Üniversitesi Senato Üyesi.
1987-1991
Hacettepe Üniversitesi Biyoloji Bölüm Başkanı.
1991-1998
Hacettepe Üniversitesi Zooloji Anabilim Dalı Başkanı.
1992-2004
Her sene çeşitli ülkelerde yapılan Biyoloji Olimpiyatlarında takım lideri olarak Türkiye'yi temsil etti.
29.01.1994
Ailesini (eşini ve iki oğlunu) trafik kazasında yitirdi.
1996
Türkiye faunasına yaptığı katkılardan dolayı Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Şeref Ödülü aldı.
1996-2006
Türkiye CITES (ticareti yapılan hayvansal canlı ve ürünlerden) fauna sorumlusu.
1998-1999
TÜBİTAK Başkan Danışmanı.
1998
Kurulmakta olan MTA Tabiat Tarihi ve Madencilik Müzesi Bilim Kurulu üyesi oldu.
1998-2004
Türkiye'nin Sorunları ve Çözüm konferanslarında Bilim Kurulu Başkanı olarak görev yaptı.
1999
Çevre Bakanlığı tarafından 1999 Birleşmiş Milletler "Global Environment Leadership Award" Ödülüne aday gösterildi.
1999-2006
D.P.T. (TÜBİTAK) "Milli Parklarda Bilimsel Çevre Eğitimi Projesi" kapsamında gençler için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde eğitim programları uyguladı.

2000

Dünya Biyoloji Olimpiyatlarının Antalya'da yapılmasının organizasyonundan sorumlu bilim adamı görevini üstlendi.

2003

Jeoloji Mühendisleri Odası'ndan, Jeoloji Mühendisleri Hizmet Ödülü'nü aldı.

Ankara Fen Fakültesi Dekanlığı Hizmet Ödülü'nü aldı.

2003-2004

Türkiye Biyologlar Derneği Genel Başkanı.

BİLİMSEL HAKEMLİK VE DANIŞMANLIKLARI

1. *Doğa Dergisi* (genel biyoloji)
2. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi dergisi, *The Journal of Süleyman Demirel University of Medicine*
3. Hacettepe Üniversitesi Çevre Araştırma Merkezi, *Çevre Bilimleri Dergisi*
4. Hacettepe Üniversitesi, *Fen ve Mühendislik Dergisi*
5. Uludağ Üniversitesi Çevre Sorunları ve Araştırma Merkezi (ULUÇAM) Merkez Danışma Kurulu üyeliği
6. *Geriatri Dergisi*
7. Gazi Üniversitesi, *Entomoloji Dergisi*
8. Anadolu Üniversitesi, *Fen ve Mühendislik Dergisi*
9. *Zoology in the Middle East* (Almanya)
10. *National Geographic* (Türkçe)
11. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*
12. GEO (Türkçe)

Prof. Ali Demirsoy, TÜBİTAK, Dünya Bankası, NATO, Çevre Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi ve özel sektör tarafından desteklenen, iki tanesi halen sürmekte olan 35 adet proje yürütmüştür.

PROF. DEMİRSOY'UN TANIMLADIĞI YENİ CİNS VE TÜRLER

Pseudosavalania Demirsoy, 1973, yeni cins
1973. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4(83): 420

Novadrymadusa Demirsoy, Salman ve Sevgili, 2002, yeni cins
2002. Demirsoy et al., Journal of Orthoptera Research 11

Pseudosavalania karabagi Demirsoy, 1973
1973. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4(83): 420

Isophya kosswigi Demirsoy, 1974
1974. Entomol Mitt. Zool. Mus. Hamburg 4: 523

Parapholidoptera karabagi Demirsoy, 1974
1974. Entomol Mitt. Zool. Mus. Hamburg 4: 526

Platycleis (Squamiana) weidneri Demirsoy, 1974
1974. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4: 529

Platycleis (Yalvaciana) yalvaci Demirsoy, 1974
1974. Entomol Mitt. Zool. Mus. Hamburg 4: 527
>Decorana

Tetrix turcica Demirsoy, 1977
1977. Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları. 80: 8 >>
Tetrix depressa turcicus

Paranocarodes fieberi anatoliensis Demirsoy, 1973
1973. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4(83): 413 >
Paranocarodes anatoliensis

Paranothrotes asulcatus Demirsoy, 1973
1973. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4 (83): 417

Paranothrotes opacus hakkariana Demirsoy, 1973
1973. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4 (83): 419

Paranothrotes eximius nigroloba Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4 (83): 417

Paranothrotes kosswigi Demirsoy, 1973
1973. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 4 (83): 418

Pseudoceles karadagi Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 6 (106): 271

Sphingonotus turcicus kocaki Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 6 (106): 277

Aspingoderus elazigi Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 6 (106): 277

Eremippus weidneri Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 6 (106): 278

Dociostaurus (Dociostaurus) salmani Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 6 (106): 280

Chorthippus albomarginatus hakkaricus Demirsoy, 1979
1979. Entomol Mitt. Zool. Museum Hamburg. 6 (106): 281

Novadrymadusa karabagi Demirsoy, Salman ve Sevgili, 2002
2002. Demirsoy et al., Journal of Orthoptera Research 11

PROF. DEMİRSOY'UN ADI VERİLMİŞ BAZI TÜR, ALTCİNS VE CİNSLER

Phytodrymadusa demirsoyi Karabağ, 1975
(INSECTA/ORTHOPTERA/Tettigoniidae)
Karabag. 1975. J. Nat. Hist. 9 (3): 347

Paratendipes demirsoyus Şahin, 1976
(INSECTA/DIPTERA/Chironomidae)

Eupholidoptera demirsoyi Salman, 1983
(INSECTA/ORTHOPTERA/Tettigoniidae)
Salman. 1983. Supplementum Entomologiae Systematicae. 8 (3): 33

Brachyptera demirsoyi Kazancı 1983
(INSECTA/EPHEMEROPTERA)

Arrenurus (Arrenurus) demirsoyi Erman,1993 (ACARINA)

Sadleriana byzanthina demirsoyi Yıldırım ve Morkoyunlu, 1998 (MOLLUSCA)

Poecilimon demirsoyi Sevgili, 2001
(INSECTA/ORTHOPTERA/Tettigoniidae)
Sevgili. 2001. Jour. Orth. Res. 10(1): 18

Demirsoyus (INSECTA/ORTHOPTERA/Acrididae) salmani Yalım, Şirin ve Taylan. Çıplak 2004. (yeni cins)
Transaction of the American Entomological Society (4): 425-437 DEC 2004

Circium demirsoyi Altınöz ve Duman. (Yayına hazırlanıyor.)

Campanula demirsoyi Kandemir, 2006 (?) (yayına hazırlanıyor)

ALİ DEMİRSOY BİBLİYOGRAFYASI

Yayımlanmış Kitapları

Genel Zooloji (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt I, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1979 (ilk basım).

Türkiye Zoocoğrafyası, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979 (ilk basım).

Kalıtım ve Evrim, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1984 (ilk basım).

Genel Zooloji (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt I, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985 (tamamen değiştirilmiş ikinci basım).

Genel Biyoloji / Genel Zooloji, Cilt. I/Kısım II., Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985 (tamamen değiştirilmiş ikinci basım).

Biological Diversity in Turkey, Environmental Problems Foundation of Turkey, 1987 (anonim) (İngilizce).

Türkiyenin Biyolojik Zenginlikleri, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, 1987 (birinci baskı), 1990 (ikinci baskı) (anonim).

Omurgalılar (Anamniyota) (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt III/Kısım I, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988 (birinci basım).

Biyolojik Zenginlikler ve Kalkınma, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1988 (anonim).

Omurgasızlar (Entomoloji), Cilt II/Kısım II, METEKSAN Yayınları, 1990 (tamamen değiştirilmiş ikinci basım).

Genetik, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1991.

Omurgalılar (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt III/Kısım II, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1992 (ilk basım).

Turkey's Importance in the World of Living Things, Çevre Bakanlığı, İstanbul, 1992 (İngilizce).

Evrenin Çocukları "Yaratılışın Öyküsü", METEKSAN Yayınları, Ankara, 1994 (ilk basım).

Son İmparatora Öğütler, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1995 (ilk basım).

Genel ve Türkiye Zoocoğrafyası, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1996 (birinci basım).

Sözlük, Eğin'de Kullanılan ya da Kullanılmış, Kökü Belirsiz ya da Başka Bir Dilden Aynen ya da Değiştirilerek Gelmiş ve Anadolu'da Kısmen Kullanılan Bazı Kelimeler, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1996 ve (geliştirilmiş ikinci baskısı) 2001.

Anılar, Öyküler ve Fıkralarla Anadolu, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1997 ve (geliştirilmiş ikinci baskısı) 2001.

Geriatry, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, (Anonymous), 1997.

Omurgalılar (Anamniyota) (İlkin Kordalılar, Yuvarlakağızlılar, Kıkırdaklıbalıklar, Kemiklibalıklar ve Amfibiler) (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt III/Kısım I, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1998 (beşinci basım).

Omurgalılar (Amniyota) (Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler) (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt III/Kısım II, METEKSAN Yayınları, Ankara, 1998 (altıncı basım).

Omurgasızlar-Entomoloji (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt II/Kısım II, METEKSAN Yayınları, Ankara, 2000 (altıncı basım).

Türkiye Amfibileri (Monografi), METEKSAN Yayınları, Ankara, 1997 ve (ikinci baskı) 2003.

Türkiye Sürüngenleri (Monografi), METEKSAN Yayınları, Ankara, 1997.

Türkiye Memelileri (Monografi), METEKSAN Yayınları, Ankara, 1998 ve (ikinci baskı) 2003.

Türkiye Kuşları (Monografi), METEKSAN Yayınları, Ankara, 2001.

Genel Biyoloji/Genel Zooloji (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt I/kısım I, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000 (on ikinci basım).

Genel Biyoloji/Genel Zooloji, Cilt. I/Kısım II, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000 (on birinci basım).

Kalıtım ve Evrim, METEKSAN Yayınları, Ankara, 2000 (on birinci basım).

Evrenin Çocukları "Yaratılışın Öyküsü", METEKSAN Yayınları, Ankara, 2000 (altıncı basım).

Omurgasızlar-Böcekler Dışındaki Omurgasızlar (Yaşamın Temel Kuralları), Cilt II/Kısım I, METEKSAN Yayınları, Ankara, 2000 (tamamen değiştirilmiş üçüncü basım).

Son İmparatora Öğütler-Bilim Toplumu/Advises to Last Emperor, METEKSAN Yayınları, 1998 (dördüncü basım).

Genel ve Türkiye Zoocoğrafyası, METEKSAN Yayınları, 1998 (değiştirilmiş ikinci basım).
Genel Biyoloji/Biological Science, 5.th Edition, W.T. Keeton and J. Gould, W.W. Norton Company, (translated to Turkish), 1998.

Genel Zoocoğrafya ve Türkiye Zoocoğrafyası, METEKSAN Yayınları, 2002 (değiştirilmiş dördüncü basım).

Report of the 11th International Biology Olym iad in Antalya, Turkey (09-16 July 2000, Demirsoy A, Tümer Aşkın (editors), TÜBİTAK Yayınları, 2001 (İngilizce ve Rusça).

Uluslararası Biyoloji Olimpiyatı Soruları ve Çözümleri, METEKSAN Yayınları, 2002

CITES Tanıtım ve Kullanım Klavuz Kitabı (Demirsoy ve ark.), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Yayına Hazırlanan Kitapları

Omurgalıların Karşılaştırmalı Morfolojisi

Genel Limnoloji ve Türkiye Limnolojisi

Yaşamın Temel Kuralları: Ekoloji, Davranış, Yaşam Ortamlarına Uyum, Çevre kirlenmesi, Sağlıklı Yaşam İçin Öneriler, Metabiyoloji

Yüceliş

Kağnının Ardından

"Revision der anatolischen Pamphaginae (Saltatoria, Caelifera, Pamphagidae)", Entomo. Mitt. Zoo. Mus. Hamburg . Bd. 4 (1973), Nr. 83, Hamburg; Seite 403-428, Hamburg, 1973.

"Some New Tettigonidae (Orthoptera) from Turkey", Entomo. Mitt. Zoo. Mus. Hamburg, Bd, 4, Nr. 88, 1974, Hamburg, Seite 523-529, Hamburg, 1974.

"Erzurum Bölgesi Orthoptera (Insecta) Faunasının Tesbiti ve Taxonomik İncelemesi", Atatürk Üniversitesi Yayınları, No. 347, Fen Fakültesi Yayınları, No. 39, Araştırma Seri. No.35, Erzurum, 1975.

"Türkiye Califera (Insecta, Orthoptera) Faunasının Tesbiti ve Taxonomik İncelemesi", Atatürk Üniversitesi Yayınları, No. 488, Fen Fakültesi Yayınları, No. 80, Araştırma Serisi, Nr. 52; Türkiye Faunası, Seri (Arthropoda): 8, Bölüm (Insecta): 4, Sayı (Orthoptera): 12, Erzurum 1977.

"Türkiye Mantodea Faunası", Atatürk Üniversitesi Yayınları: 499, Fen Fakültesi Yayınları, No. 83, Araştırma Serisi, No.55; Türkiye Faunası, Seri (Arthropoda): 8, Bölüm (Insecta):4, Sayı (Orthopteroid): 10, Erzurum, 1977.

"Die Fangheuschrecken Fauna Anatoliens", Entomo. Mitt. Zoo. Mus. Hamburg, Bo. 6, Nr. 106, Seite 253-265, Hamburg, 1979.

"Beitrage zur Kenntnis der Califerafauna Anatoliens, Neue Arten, Unterarten und Synonyme Sowie für die Türkei neu Festgestellte Arten", Entomo. Mitt. Zoo. Mus. Hamburg, Bd. 6, Nr. 106, Seite, 267-285, Hamburg, 1979.

"Türkiye Zoocoğrafyası" Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, No.10, Ankara, 1979.

"Parazit ve Simbiyoz Sorunu Olarak Galler-Cecidology ve Gruplandırılmaları", Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştır-

ma Kurumu, Doğa Dergisi, TBAG (35-39), s. 39-49, Ankara, 1980.
"Geçmişten Bugüne Anadolu'daki Hayvan Toplulukları", Bilim ve Teknik Dergisi, Nr. 155, s., 13-17, Ankara, 1980.
"Komünikasyonun Biyolojik Evrimi", Bilişim Nr. 15, s., 19-23, Ankara, 1982.
"Türkiye Odonata Faunası", Türkiye Faunası, Seri (Arthropoda):8, Bölüm (Insecta):4, Sayı (Odonata):8, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Matematik, Fizik ve Biyoloji Bilimler Araştırma Grubu Yayınları, 118 şekil, Ankara, 1982.
"An Amazing Diversity", Naturopa, No. 49, 1985.
"Breaking the Calopteryx Bottleneck: Taxonomy and Range of Calopteryx Splendens Waterstoni (SCHNEIDER, 1984) and Calopteryx Splendens Tschaldirica (BARTENEF, 1909) in North-eastern Turkey", Dumont, H.J.; Demirsoy, A. ve D. Verschuren, (Odonata: Calopteryx) Notul. odonatol., Cilt II. No:3, s. 153-180, 1987.
"Description of the Larva of Cordulegaster Myzmtae BARTENEF, 1929 with a Discussion of its Taxonomic Position (Anisoptera, Cordulegasteridae)", Verschuren, D.; Demirsoy, A ve H.J. Dumont, Notul. odonatol., Cilt II., No:4, s., 80-120, 1987.
"Odonata From South-East Anatolia (Turkey) Collected in Spring", Dumont, H.J., Demirsoy, A. ve J. Mertens, Notul. odonatol, Vol.3, No. 2 pp. 17-36, 1988.
"Description of the Male of Dociostaurus (Dociostaurus) Salmani DEMİRSOY", Çıplak, B., Demirsoy, A., 1977. Doğa -Tr. J. of Zoology, 14, 145-149, TÜBİTAK, 1990.
"Arguvan (Malatya) ve Çevresinde Orthoptera (İnsecta) Faunasının İncelenmesi [The Study of Orthoptera Fauna on Arguvan (Malatia) and its Enviroment]", Çıplak, B., Demirsoy, A., Doğa -Tr. J. of Zoology, 14, 98-114, TÜBİTAK, 1991.
"Türkiye Tettigoniidlerinin Anadolu Diagonali'ne Göre Yayılışları ve Hareket Yeteneği ile İlişkisi", Çıplak, B., Demirsoy, A. ve Bozcuk, A.N., II. Entomoloji Kongresi, 28-31. 01.1992, Adana.

"Distribution of Orthoptera in Relation to the Anatolian Diagonal in Turkey", Çıplak, B., Demirsoy, A., Articulata 1993 8(1), 1-20.

"Türkiye Ensifera (Orthoptera, Insecte) Alttakımının Endemizm Açısından Değerlendirilmesi", Çıplak, B., Demirsoy, A., Doğa, Türk Zooloji Dergisi, 19 (1995), 213-220.

"Malatya ve Çevresi Caelifera (Orthoptera, Insecta) Faunası", Çıplak, B., Demirsoy, A. ve Bozcuk, A. N., Tr. J. of Zooloji, 1996, 20 (1), 17-31.

"Caelifera (Orthoptera, Insecta) Alttakımının Türkiye'de Endemizm Durumu", Çıplak, B. ve Demirsoy, A.: (1994-XI. Ulusal Biyoloji Kongresi'ne sunuldu.) Tr. J. of Zoology-20 (1996), 1-6.

"Malatya Ensifera (Orthoptera, Insecta) Faunası", Çıplak, B., Demirsoy, A. ve Bozcuk, A.N., Tr.J. of Zoology, Vol. 20 (1996), 1-8

"The Revision of Palearctic Calopteryx species", Notul. odonatol., Cilt 3, Nr. 4, Ca. 50 s., 13 şekil, (Basımda).

"Mogan Gölü (Ankara) Zooplankton Üzerine İncelemeler", Nuray (Emir) A., Demirsoy, A., S. D. Ü. Eğirdir Dergisi, 1998-1999, 6: 48-67.

"Review and Key to Species of Platycleis from Turkey (Orthoptera: Tettigoniidae) with Descriptions of Yalvaciana Subgen and Two New Species", Çıplak, B., Heller G. K. and Demirsoy, A., Journal of Natural History, 2002, 36, 197-236.

"Türkiye Blattodea Faunasının Tespiti ve Taksonomik İncelenmesi", Seri (Arthropoda):8, Bölüm (Insecta):4, Nr. (Blattoptera):13, TÜBİTAK, Ankara, 1990 (Basımda)

"Distribution and Status of the Medicinal Leech ((Hiruda medicinalis L.) in Turkey", Kasparek M, Demirsoy, A., Akbulut, N., (Emir) Akbulut, Çalışkan M. & Durmuş Y., Hydrobiologia 441: 37-44, 2000.

"Ölümün Evrimsel Öyküsü", Geriatri 2002, 26-43, 2002.

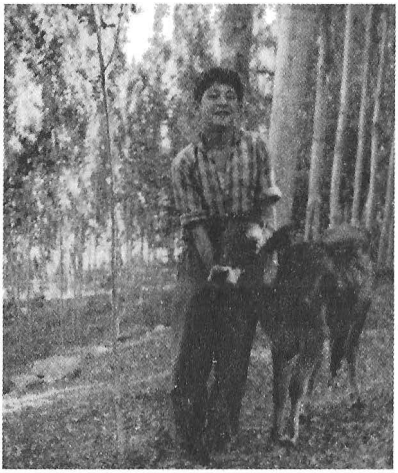
"Novadrymadusa karabagi Demirsoy, Salman ve Sevgili", Demirsoy et al., Journal of Orthoptera Research 11, 2002.

"The Rodents of Turkey", METEKSAN Yayınları, Ankara. 2006.

"Türkiye Odonata Faunası", Çevre Bakanlığı (yayına hazırlanıyor).
Türkiye Akrep Faunası (yayın aşamasında).
Türkiye Sülük Faunası (yayına hazırlanıyor).
Biyoçeşitlilik ve Ekoturizm, 1-30, Termossos (yayına hazırlanıyor).
"Türkiye Dermaptera Faunasının Tespiti ve Taksonomik İncelenmesi", Seri (Arthropoda):8, Bölüm (Insecta):4, Nr. (Dermaptera):11, TÜBİTAK, Ankara, (yayın aşamasında).

Prof. Dr. Ali Demirsoy'un, burada sayılan makaleler dışında, *Bilim ve Teknik*, *Yeşil Atlas* gibi dergilerde çok sayıda yazısı yayımlanmış, basına çok sayıda mülakat vermiştir.

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Ali Demirsoy ve danası Nanoş (1959).

Erzurum'da çok iyi beceremediği kayak sporunu yaparken (1971).

Bir zamanlar iyi bir satranç oyuncusu olan Demirsoy, Hamburg'ta katıldığı bir açık hava satranç turnuvasında (1974).

Çok sevdiği ailesinde, anne diye bahsettiği Fatma ve Şadiye teyzeleri

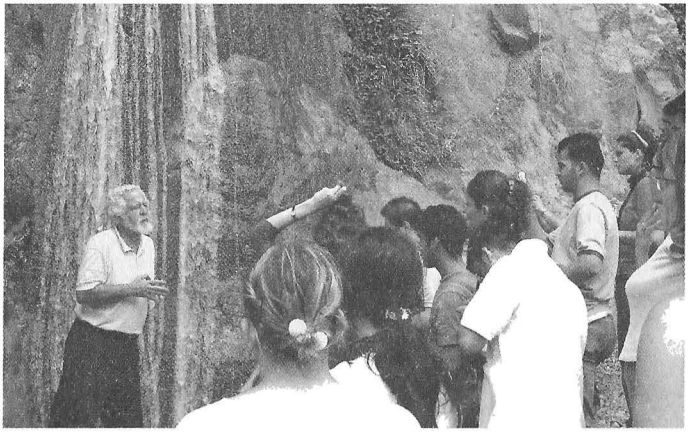
Sık sık nikâh şahitliği yapan, yüzük takan Demirsoy, iki genç meslektaşının yüzüğünü takarken (Doç. Dr. Nuray Akbulut ve Doç. Dr. Aydın Akbulut, 1996).

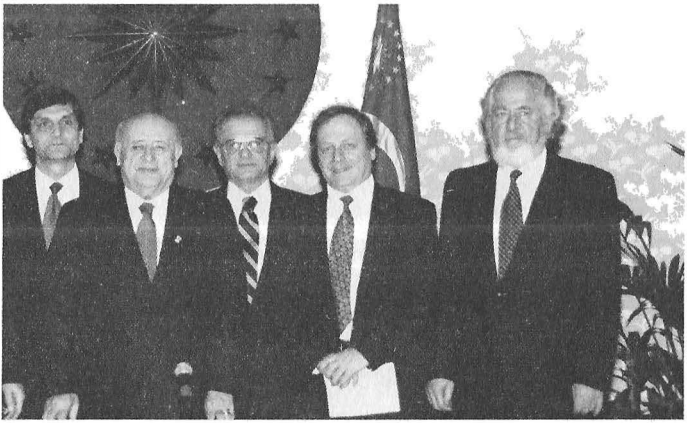
İlk sevgilisi Dorethea ile Erzurum'daki öğrencileri bir bilimsel geziye götürdüklerinde (1975).

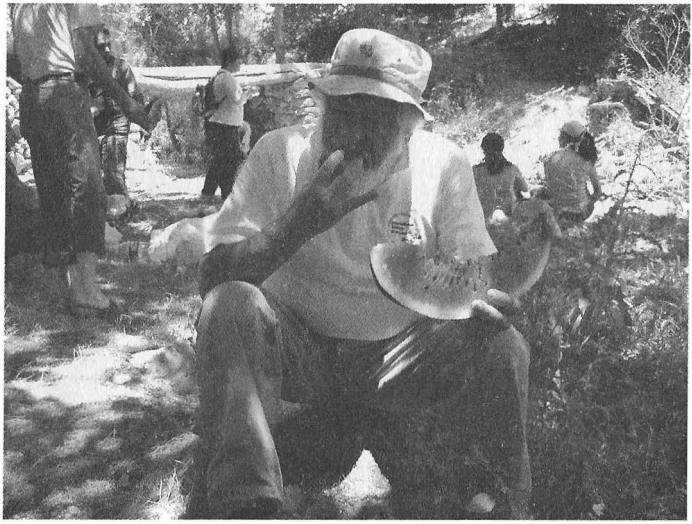
Jeolojiye çok yakın ilgisi olan Demirsoy, Nemrut Krateri'nde bir volkan camının üstünde.

Öğrencilerine Çoruh Vadisi'ndeki bir şelalenin önünde ders verirken.

Ülke sorunlarını üst düzey yöneticilere de dile getiren Ali Demirsoy, TÜBİTAK yetkilileri ile birlikte, Cumhurbaşkanı Demirel'i ziyaretlerinde.

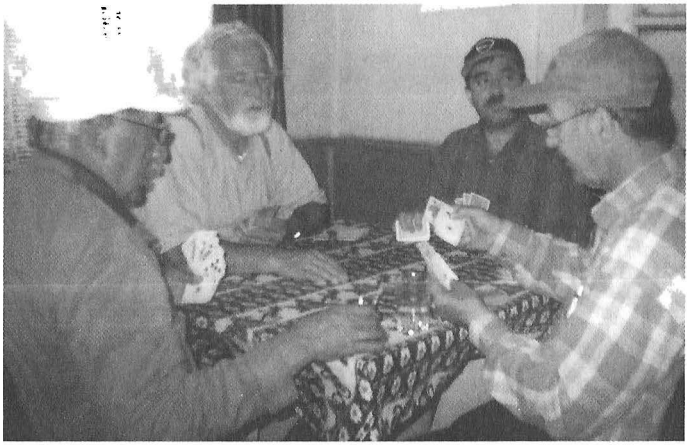
Karpuz yerken.

Dut yerken.

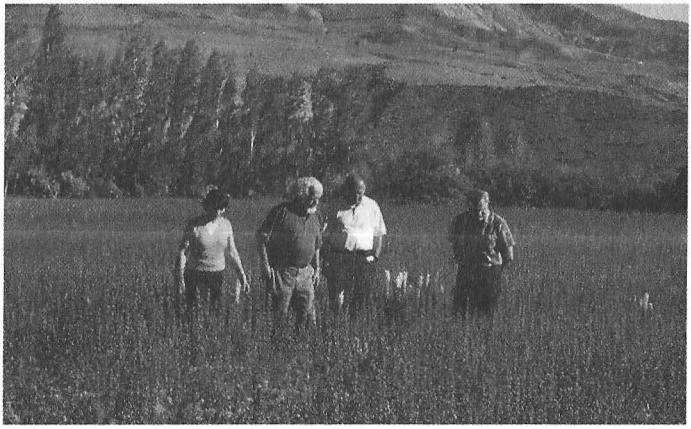
Canlıların her türünün korunması ile ilgilenen Demirsoy, Bozova - Urfa' da Fırat ve Dicle'de yaşayan bir çeşit nehir kaplumbağası ve yılanbalıklarını incelemek için kanoyla baraj gölünde gezerken (2002).

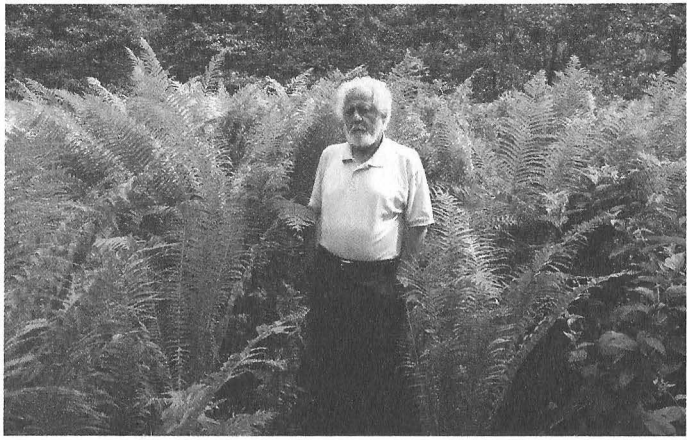
Bir zamanlar kâğıt oyunlarını da iyi oynayan Demirsoy, dostları ile doğuda okşin denen bir kâğıt oyununu oynarken; Ali Demirsoy, Abdullah Ataman, Lütfü Özgünaydın, Tahsin Bilgiç (Kemaliye, 2002).

Oturduğu evin bahçesine binlerce soğanlı Anadolu süs bitkisi ve ilginç bitkiler diken Demirsoy, boş zamanlarında bu bahçeyle uğraşmaktan huzur duyuyor.

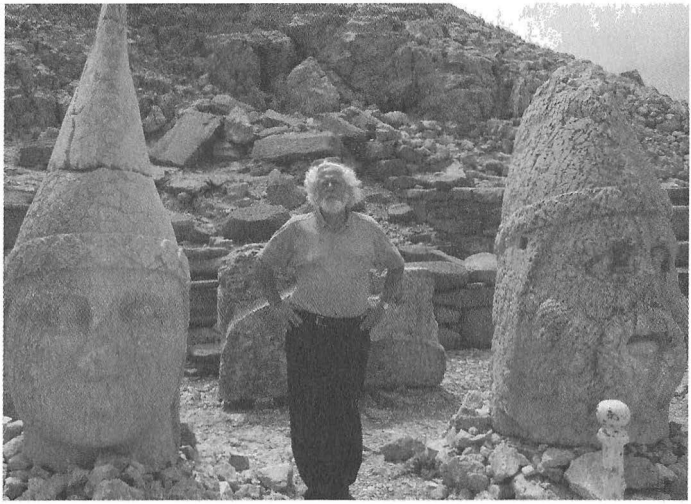
Demirsoy, dostları ile beraber Van'da consolide *adı verilen güzel çiçeklerin arasında.*

Artvin - Borçka - Karagöl'de eğreltiler arasında kendinden geçmiş vaziyette.

Humulus lupus *(şerbetotu), Kırklareli.*

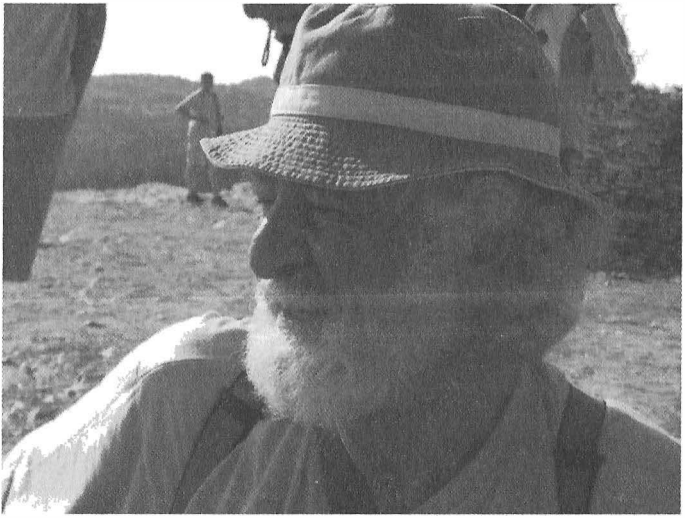
Nemrut heykelleri arasında.

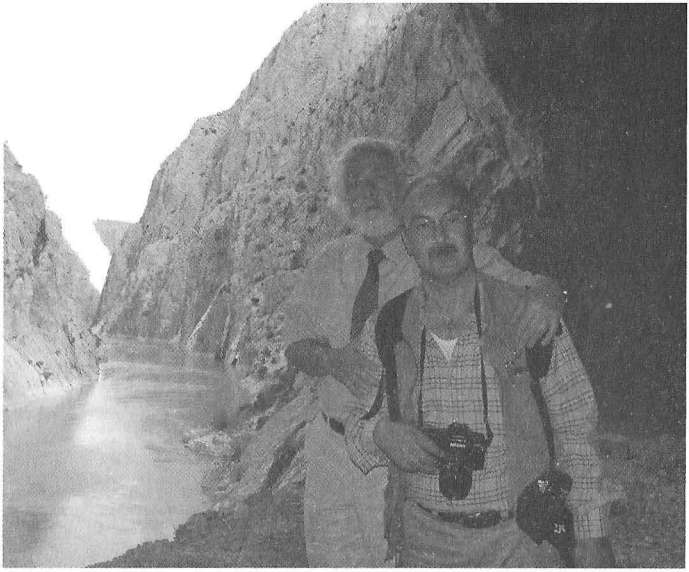
Sık sık ziyaret ettiği Ahlat Selçuk Mezarlığında.

Ankara Üniversite Fen Fakültesi kökenli olup da önemli yöneticilikler yapmış olanlara verilen şükran plaketini, Fen Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Cemal Aydın'dan alırken (2003).

Ali Demirsoy, Balıkesir Kaz Dağlarında bir gezi sırasında.

Ali Demirsoy ve Lütfü Özgünaydın ile Kemaliye'de kanyonda (2005).

Artvin – Borçka'da doğa dersi verirken (2005).

Anadolu köylerine öğrencilerini tanıtma gezilerinden birinde.

Erzincan - Horhor (2000).

Artvin - Kafkasor'da öğrencilerine ders verirken.

Uluslararası Biyoloji Olimpiyatlarına katılmak üzere Antalya'ya gelen meslektaşlarıyla birlikte (2000).

Meslektaşlarıyla bir Anadolu kahvesinde.

Urfa Kapalıçarşıda tefçide.

Rize - Kale köyünde bir böceği incelerken

Van'da meslektaşlarıyla bir çiçeği incelerken (2004).

Doğu Karadeniz Dağlarının etkileyici atmosferinde kendinden geçmiş Ali Hoca.

AD DİZİNİ

Afşar, Kerim 233
Akbulut, Aydın 379-380, 467
Akbulut, Nuray 3031 467
Akbulut, Ural 85
Akkuş, Mehmet 115
Alemdar, Neriman 149, 150, 152
Alışık, Sadri 109
Altan, Çetin 17, 79
Altınöz, Haşim 293
Amiral Nelson 194
Arıcı, Hüsnü 307
Arife (Akçora) 213
Aristoteles 150, 153
Ataman, Abdullah 471
Ataman, Gürol 246
Atatürk 8, 79, 82-83, 93, 96, 106, 157, 176, 246, 279, 320
Aslan, İbrahim 256, 345
Avcıbaşı, Hüseyin 125
Aydın, Cemal 475
Ayten (bkz. Güven, Ayten)
Ayten Hanım (bkz. Güven, Ayten)

bayan Kosswig 163
Baykara, Barbaros 15
Bayraklı, Bayraktar 319
Benito, Rodrigo 178-179
Betül (bkz. Demirsoy, Betül)
Bıyıkoğlu, Kemal 141
Bilgiç, Tahsin 471
Bostani 161
Bölükbaşı, Oğuzkan 445
Bush 407

Cengiz (bkz. Güleç, Cengiz)
Cevizoğlu, Hulki 319
Crick 100

Çağatay, Neşe 344-345
Çağlar, Melahat 253
Çağlayangil, İhsan Sabri 175-176
Çalışkan, Mustafa 380
Çetinkaya, Ali 119-121
Çığ, Muazzez İlmiye 87
Çıplak, Battal 303
Çiğdem (Artuğ) 101
Çu-Yang 74, 426

Darwin 162, 252, 263-266, 284
Davis, Philip 270
Demirci, Nasıh 86
Demirel, Süleyman 330, 380, 469
Demirkalp, Yıldız 257
Demirsoy, Ayten (bkz. Güven, Ayten)
Demirsoy, Betül 16, 23, 48, 108, 353, 359
Demirsoy, Doğa 214, 350, 356
Demirsoy, Duriye 208-210, 212-214, 343, 347, 367, 431

Demirsoy, Esman 347
Demirsoy, Hadi 16
Demirsoy, Hafize 16
Demirsoy, Hami 16, 28, 347
Demirsoy, Hatice Aliye 12, 17
Demirsoy, Mehmet Evren 213-214, 220, 343, 347, 350
Demirsoy, Mehmet Sadık 9, 14, 23, 26, 108, 112
Demirsoy, Mustafa 16
Demirsoy, Mustafa Haşim 108
Demirsoy, Yıldız 16, 24, 64
Dinçerler, Vehbi 280
Doğa (bkz. Demirsoy, Doğa)
Doğramacı, İhsan 202, 224
Dorethea (bkz. Kostler, Dorethea)
Dostoyevski 111
Duman, Hayri 293
Dumont, Henry 323-325, 328-329
Dumont, Yosun 328
Duralı, Teoman 150-151, 265
Duriye (bkz. Demirsoy, Duriye)
Duriye Hanım (bkz. Demirsoy, Duriye)
Durmuş, Yusuf 379-380, 429
Dümbüllü, İsmail 109

Einstein 250
Ekim, Tuna 293, 372, 378, 381, 386
Ekmekyapar, Tahir 130
Erbakan 330
Ergi (Çiftfiliz) 101
Eriş, Atilla 85
Ertuğrul, Hurşit 247, 362
Ertuğrul, Zeynep 362-364, 367
Evren (bkz. Demirsoy, Mehmet Evren)
Fatma (Erdur-teyzesi) 467
Faruk (Yılmaz) 44, 62
Fensky 130
Feriha (Yıldırım) 367
Fişek, Kurthan 341
Franko 267

Galileo 233, 284
Geldiay, Remzi 260
Gish 279, 280-281

Göçmen, Bayram 297
Gönen, Sabit 130, 219
Göze ailesi 35
Güleç, Cengiz 308, 315, 340-341, 351, 426
Güleç, Erksin 341
Gündüz, Ertunç 257, 302-303, 375
Güner, Adil 304, 313
Gürsoy, Yılmaz 254
Gürüz, Kemal 321
Gürzap, Arsen 35
Güven, Ayten (kardeşi) 16, 24, 29, 70

Hacı Bayral (çocukluk arkadaşı) 41
Halil amca 1-2, 419-420
Hami 28
Haşim, Ahmet 73
Hatice (bkz. Ziyal, Hatice)
Heinz 190, 194
Hızır İlyas 390-391
Hitler 96, 141, 265, 267
Hoimart, Ditfurt von 248-249

Hossein (bkz. Sepasgozerian, Hossein)
Hugo, Victor 442
Humboldt, Alexander von 162
Humeyni 279, 280
Huxley, Aldous 400
Hüseyin Ağa (dedesi) 15, 36, 86
Hz. Ali 264

Işık, Ayhan 179
Işın, Acar 330

İbrahim Bey (bkz. Ziyal, İbrahim)
İbrahim Bey (bkz. Aslan, İbrahim)
İdem, Şadi 412
İlyas, Metin 354
İmam Gazali 264
İnam, Ahmet 341
İnönü, Erdal 65
İnönü, İsmet 51, 64, 114

Jung, Carl 311

Kabalak, Cahide 68
Kafka 421, 423, 440
Kant 410-411
Karabağ, Tevfik 116-117, 123, 132, 154-157, 164, 171, 237
Karafakioğlu, Orhan 134
Karakaya, Hüseyin 86
Karayalçın, Murat 85
Kasperek, Max 322
Kazancı, Nilgün 303
Keeton 302
Kel Ali (bkz. Çetinkaya, Ali)
Kırım, Suphi 138, 150
Kiper, Haluk 85
Kosswig, Kurt 188, 195, 260,
Kosswig, Curt 141-149, 157, 162-163, 174, 181, 186, 188, 191, 195, 237, 270, 303
Kongar, Emre 233
Kolster, Dorethea 181-187, 191, 208, 367, 468
Korutürk, Fahri 179
Köksal (Tanrıverdi)101
Kurdoğlu, Oğuz 387
Kurosowa 306
Kuru, Mustafa 126, 127, 132, 148-149, 154, 156-157, 201, 207, 209, 238, 437
Kuyumcu Mehmet (bkz. Demirsoy, Mehmet Sadık)
Kuyumcu Mehmetler 14

Lavoisier 427
Luther 274

Makbule Hanım 409
Marangoz, Cafer 127
Mao 266
Marx, Karl 265
Mazhar Osman 341
Mehmet (komşu oğlu) 28
Mehmet (hala oğlu) 110
Mehmet Efendi (bkz. Demirsoy, Mehmet Sadık)
Mehmet Evren (bkz. Demirsoy, Mehmet Evren)
Mendel 100, 155
Mesrur (Munzur) 16

Mertens, Johan 324, 328-329
Metin Bey (bkz. İlyas, Metin)
Mithat Ali Bey (bkz. Tolunay, Mithat Ali)
Munzur, Mehmet 16, 109-110
Mustafa (bkz. Demirsoy, Mustafa)
Mustafa (bk. Kuru, Mustafa)
Mussollini 267
Müller 155

Naim Bey 47-48
Neriman Hanım (bkz. Alemdar, Neriman)
Nevzat Eren 234
Newton 250
Nietszche 410-411
Nilüfer (Karacagil) 16, 28
Nural (Aydınuras) 101

Oktay, Ünal 361
Ozaner, Sancar 384, 388

Önderoğlu, Gönül 308, 315, 341, 357
Önderoğlu, Ömer 308, 315, 341, 357
Özal, Turgut 211, 316, 317, 321, 330
Özer, İsmail 70
Özgünaydın, Lütfü 471, 476
Özkan, Muhlis 127, 132

Patır, Süleyman 173
Paul, Papa II. Jean 284
Peker, Recep 50-51
Pınar, Yunus 345

Hirsch 97, 106
Ramme171

Sabit (bkz. Gönen, Sabit)
Salman, Selahattin 127, 132, 145, 202,-203, 209, 291, 438
Sanalan, Yalçın 196
Selahattin (bk. Salman, Selahattin)
Sepasgozerian, Hossein 279-280
Serengil, Öztürk 109
Sevgi 213
Sevgili, Hasan 303, 429
Seyit Ahmet Hüsamettin Hazretleri 79
Sipahiler, Füsun 303
Spartakus 230, 237
Strümpel, Hans 358
St-Quentin, D. 323-324
Sunal, Kemal 68
Suphi ağabey (bkz. Kırım Suphi)

Şadiye (Arslan-teyzesi) 467
Şağban, Haşim (bkz. Altınöz, Haşim)
Şaroğlu, Selahattin 290
Şişli, Nihat 224-225

Taylor, Liz 215
Teoman Bey (bkz. Duralı, Teoman)
Terzioğlu, Tosun 372
Tok, Varol 297
Toker, Fethi 361
Toker, Selçuk 114-115

Tolunay, Mithat Ali 97-99, 260
Topçu, Nurettin 76
Tümer, Aşkın 349, 375
Tümer, Hayri 86
Türkan, İsmail 302, 375

Watson 100
Weidner, Herbert 162

Uğurlu, Vahit 254
Ulusoy, Selçuk 359
Ulviye Özçelik (ilkokul öğretmeni) 41

Ülger, Aysel 344
Ülger, Aytekin 344
Ülkü, Dinçer 230, 320
Ülkü, İsmail 437
Vedat Usta 255
Vural, Mecit 293

Yalvaç, Suavi 117, 132, 149, 151, 154, 343
Yanık, Figen E. 446
Yaşar Kemal 111
Yavuz, Orhan 133-134
Yıldırım, Zeki 297
Yıldız (bkz. Demirsoy, Yıldız)
Yiğit, Nuri 294
Yosun (bkz. Dumont, Yosun)
Yücel, Hasan Âli 54, 91, 101-102, 133

Zender, Duriye (bkz. Demirsoy, Duriye)
Zeynep (bkz. Ertuğrul, Zeynep
Ziyal, Gülnur 343
Ziyal, Hatice 28
Ziyal, İbrahim 130, 343

NEHİR
SÖYLEŞİ
—17—

"Yaşamın kalitesi, bir günü diğerinden ayıran özelliğinin olmasıdır. Tespih tanelerinde imame dediğimiz daha büyük taneler vardır; burada duraksanır ya da farklı bir şey söylenir. Yaşamın akışında da imameler vardır ve bu imamelerin sayısı yaşamın kalitesini belirler. Bir insanın tespihinde ne kadar çok imame varsa, o insan hayatı o denli zengin yaşıyor; hayatını ve ilişkilerini çeşitlendiriyor demektir.

Benim yaşam felsefem de olabildiğince çok ilişki kurmak, dünyanın nesnelerini ve her kesimden insanları olabildiğince tanımaktır. Bunu başardığımı zannediyorum. Bu bana yaşam gücü veriyor, analitik düşünce gücümü artırıyor. Zaten bu yaşam tarzı, biyolojinin genel felsefesine de uygundur. Sadece bir şeye bağlı kalan canlıların ortadan kalkma şansı daha yüksektir.

Bu nedenle bu kitabı okuyanlara, yaşamınızı olabildiğince çeşitlendirin, kendi ana çalışma konularınızın dışındaki konularla da olabildiğince ilgilenin derim."

Bu kitapta, Prof. Ali Demirsoy'un bütün ailesini bir günde yitirişinin acısına ve bu acıyı yaşadıktan sonra hayata nasıl tutunduğuna tanık olacaksınız. Hayatını adadığı doğa sevdasının düşüncelerini, hayata bakışını nasıl şekillendirdiğini ve bu sevdayı gençlere aktarmak için nasıl çabaladığını göreceksiniz.

Doğaya tutkuyla bağlı bir gencin kişisel tarihiyle üst üste binen Türkiye'nin zorlu tarihinin, onu bir "doğaperest" profesöre nasıl dönüştürdüğünün öyküsünü, kendi dilinden okuyacaksınız.

ISBN 975-458-753-1
9 789754 587531

KİTAP
SKB 899764 USK

KDV dahil fiyatı
18 YTL